NICOLAE
PETRESCU

ANGLIA

www.digibuc.ro

Domnului Profesor N. Iorga —
cu sentimente statornice
și admirație sinceră
Nicolae Petrescu
20, VI, 1938.

ANGLIA

www.digibuc.ro

S'AU TRAS DIN ACEASTĂ CARTE, PE HÂRTIE VIDALON VĂRGATĂ, DOUĂZECI ŞI ŞASE DE EXEMPLARE NEPUSE ÎN COMERŢ, NUMEROTATE DELA 1 LA 26

www.digibuc.ro

NICOLAE PETRESCU

A N G L I A

SOCIETATEA STATUL CIVILIZAŢIA

BUCUREŞTI
FUNDAŢIA PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ «REGELE CAROL II»
39, Bulevardul Lascar Catargiu, 39
1938

www.digibuc.ro

PREFAȚĂ

O carte despre Societatea, Statul și Civilizația Angliei pentru Români, mi s'a părut necesară din mai multe motive.

In primul rând, cunoașterea formelor de organizare ale poporului englez prezintă pentru noi un interes teoretic și practic, în același timp. Dintr'o asemenea cunoaștere putem trage învățăminte, care să ne ferească de unilateralitate și, mai ales, de acea lipsă de simț istoric, care stărue dela reorganizarea Statului nostru modern. Înfățișând instituțiile engleze în evoluția lor, am căutat a scoate în relief adevărul că stabilitatea lor este mai mult un efect decât o cauză a bunei lor funcționări. De aici concluzia de reținut că, pentru a avea instituții rodnice, trebue să perseverăm în ele, adaptându-le la necesitățile timpului, iar nu schimbându-le după capriciile momentului. Numai printr'o asemenea deprindere putem ajunge la organizarea, pe care o întâlnim în țările cele mai înaintate în civilizație, printre care Anglia ocupă un loc de frunte. Privite prin prisma lor istorică, instituțiile engleze ne mai desvălue adevărul că superioritatea lor nu se datorește unei dispoziții specific naționale și imposibil de întâlnit aiurea, ci mai mult voinței, de multe ori susținută cu mari sacrificii, a poporului englez de a-și desăvârși organizarea. Formele primitive din care au luat naștere aceste instituții, crizele serioase prin care au trecut, în sfârșit, elementele reacționare pe care le-au întâmpinat, sunt tot atâtea fapte, care exclud factorul întâmplărei sau al miracolului în desvoltarea lor.

www.digibuc.ro

In rândul al doilea, cunoașterea formelor de organizare produse de poporul englez ne dă posibilitatea de a ne inspira și din alte izvoare decât acelea folosite, până acum, în constituirea Statului nostru modern. Este prea cunoscută neglijența în această privință pentru a mai insista aici. Cu toate că introducerea țării noastre în complexul civilizației apusene a avut loc, cu concursul Angliei, la începutul secolului al XIX-lea, noi am ignorat cu totul organizarea acestei țări. Este ușor de întrevăzut, că o altă desfășurare ar fi luat opera de modernizare a Statului Român, dacă am fi cunoscut, cel puțin în elementele lor principale, instituțiile Angliei.

Totuși, o bună parte a Statului nostru modern se sprijină pe așezăminte, a căror origină este engleză. Numai că acestea au fost însușite de noi prin intermediul altor țări. Ele erau, bine înțeles, transformate după necesitățile societăților de unde ne veneau, de fapt din Franța și Belgia. Și cu aceasta, ajungem la al treilea motiv, care a determinat lucrarea de față. Când trebue să împrumutăm o formă de organizare dela străini, este bine să o cunoaștem în înfățișarea ei originală, iar nu după ce a trecut prin mentalitatea altor națiuni. Deosebirea între un împrumut și altul este aceeași ca între o traducere după un text original și o traducere făcută după o altă traducere. Cititorul va găsi aici prezentate formele de organizare ale poporului englez după izvoare directe, având astfel putința să le cunoască în manifestarea lor genuină și să le judece singur.

Un alt motiv, care a dat naștere acestei lucrări, este interesul din ce în ce mai viu la noi de a cunoaște viața socială și politică a Angliei. Faptul este îmbucurător și trebue încurajat de oricine o cunoaște de aproape. Am crezut că pot fi util în această privință, contribuind cu cercetările mele, rezultate dintr'un contact direct cu poporul englez și după îndelungate meditațiuni asupra civilizației lui.

Deși, în general, am ținut seamă de teoriile și opiniile curente, referindu-mă la autorii consultați, expunerea mea se abate, totuși, uneori dela interpretările obișnuite. Așa, concepția Statului englez (Cap. XIV), sau considerațiile asupra

www.digibuc.ro

caracterului englez (Cap. XVII), aruncă o lumină deosebită de aceea pe care o găsim în scrierile cunoscute despre aceste fenomene. De asemenea, întreaga lucrare tratează diferențierile naționale din punctul de vedere comparativ, cum am avut ocazie să-l întemeiez în două studii anterioare, apărute în limba engleză [1]).

Unele capilole au fost publicate prin diferite reviste. Introducerea lor în corpul lucrării a suferit însă substanțiale modificări, mai ales adaosuri făcute în interesul unei cât mai temeinice documentări. Bibliografia a fost întocmită după criteriul unei selecțiuni critice, pentru cititorul care ar voi să studieze de aproape organizarea poporului englez. In schimb bibliografia scrierilor românești despre Anglia, pe care aș fi voit-o cât mai completă și sistematizată, se prezintă cu mari lacune. Forma ei redusă se datorește lipsei mele de informații asupra diferitelor articole și studii, în mare parte cu caracter beletristic, care au apărut, despre poporul englez, în revistele noastre din ultimii cincizeci de ani. Astfel, omiterea unor asemenea contribuții nu a fost intenționată. Sper ca la o eventuală nouă ediție să dau o mai mare desvoltare acestei bibliografii, care ar întregi paragraful despre influențele engleze în România.

In sfârșit, trebue să previn pe cetitor asupra înțelesului, pe care l-am dat termenului «Anglia». Am luat această denumire în înțelesul larg, așa cum este curent pe continent, cuprinzând Marea Britanie în genere și Imperiul Britanic. Când ne referim numai la Anglia propriu zisă, menționăm totdeauna această delimitare. Englezii fac, e drept, o distincție, care uneori merge până la discriminare, între ei și Scoțieni, Gali și, mai ales, Irlandezi. Noi, ca și Francezii, Germanii, Italienii și alte popoare europene, nu facem această deosebire. Adoptând acest punct de vedere, ne-am conformat uzului,

[1]) *The Principles of Comparative Sociology* (London, 1924) și *The Interpretation of National Differentiations* (London, 1929).

www.digibuc.ro

care poate fi greșit în înțelesul izolat, dar care, luat în complexul întregei civilizații engleze, este îndreptățit. De altfel, unii autori englezi contemporani (de ex. W. R. Inge) înțeleg prin «Anglia» mai mult decât țara cu acest nume, subsumându-i întreaga expansiune în spațiu a poporului englez. Căci Anglia, fără această extindere, nu poate fi apreciată în opera ei de civilizație.

București, Ianuarie 1938.

www.digibuc.ro

CAP. I

PRIVIRE ISTORICĂ ASUPRA SOCIETĂȚII ENGLEZE

§ 1. *Condițiile fizice*

Influența factorilor fizici (situația geografică, clima, natura solului) asupra desvoltării unui popor a fost recunoscută încă din antichitate. Astfel la vechii Greci, istoricul Tucydide și mai ales geograful Strabon relevau această influență. In timpurile moderne, teoria că mediul fizic determină caracterul formelor de organizare ale popoarelor, e reluată de Bodin și desvoltată de Montesquieu. In secolul al XIX-lea, Buckle o aplica la explicarea fenomenelor de civilizație. Iar în vremurile noastre, antropogeografia, sociologia și geopolitica accentuează legătura ce există între condițiile fizice ale unei țări și civilizația ei. In cazul poporului englez, se pare că o asemenea legătură este evidentă. Căci nu e indiferent, pentru înțelegerea civilizației engleze, că Anglia este o insulă, cu o climă temperată și umedă și cu un sol nu totdeauna și pretutindeni darnic.

Dar relația admisă nu trebue luată într'un sens prea strict. Chiar în cazul Angliei, unde o asemenea relație apare mai evidentă decât în oricare altă țară, raporturile ce se pot stabili pe baza ei sunt parțiale și aproximative. Așa, înconjurarea țării de apă ar indica o permanentă ferire de invazii. Totuși, «insularitatea» poporului englez se dovedește a fi un rezultat mai mult al educației decât al situației geografice. De fapt, Anglia a fost bântuită în vechime de

www.digibuc.ro

foarte multe invazii, care au contribuit, cum se ştie, la plămădirea naţiunii engleze. Poziţia insulară nu era considerată ca un avantaj nici de Englezii de acum câteva secole [1]). Iar în zilele noastre, în condiţiile noui ale războiului, cu rolul din ce în ce mai important al aviaţiei şi când supremaţia maritimă a Englezilor este disputată efectiv de alte popoare, o invazie a insulei nu este exclusă. Sunt autori englezi, care nu se sfiesc a considera o asemenea eventualitate în consecinţele ei. Aceeaşi notă se reflectă în direcţia, pe care a luat-o politica externă a Angliei în ultimii treizeci de ani, când a inaugurat un sisetm de alianţe sau « înţelegeri » sub domnia Regelui Eduard al VII-lea.

De asemenea, situaţia insulară a ţării ar indica determinarea unei aptitudini speciale pentru arta navigaţiei, din cele mai îndepărtate timpuri. Or, o asemenea aptitudine nu s'a întâlnit totdeauna la poporul englez, ci a fost dobândită în cursul istoriei. Astfel este un fapt stabilit că puterea maritimă a Englezilor este de dată mai recentă decât se crede, apărând abia în secolul al XVII-lea, pe timpul lui Cromwell. Inainte, alte ţări, ca Portugalia, Spania, Olanda, Franţa, precum şi unele republici italiene dispuneau de o flotă comercială şi militară, care cutreera lumea în lung şi lat, pe când Anglia se mulţumea a fi o putere continentală [2]). Chiar în meşteşugul construirii vaselor de război, Englezii erau întrecuţi de alte popoare. Până acum un secol şi ceva, ei îşi însuşeau dela Francezi modele în arhitectura navală, cum afirmă însişi istoricii lor [3]). Se mai susţine, în sfârşit, că

[1]) Un autor din secolul al XV-lea, Sir John Fortescue, privea situaţia insulară a Angliei ca un element de slăbiciune pentru ţară: *The Governance of England* (ed. Charles Plummer, Oxford, 1926) chap. III, p. 115. In schimb, la începutul secolului al XVII-lea odată cu înjghebarea unei flote, apare conştiinţa securităţii şi puterii, pe care le oferă marea. Shakespeare îi dă expresiune în *King John*, Actul II, scena 1.

[2]) Vezi asupra acestui punct în deosebi consideraţiile istoricului J. R. Seeley, *The Expansion of England* (Tauchnitz ed.) p. 92.

[3]) Robert Mackenzie, *The 19th Century* (12th ed. London, 1889), p. 89.

www.digibuc.ro

Imperiul Britanic se datorește aceleiași situații geografice, în care se găsește poporul englez. Conexiunea între cele două fapte este însă valabilă numai până la un punct. Cum se știe, expansiunea poporului englez în alte continente s'a produs mai târziu decât aceea a altor popoare europene. Iar faptul că Imperiul Britanic a continuat să se desvolte până azi, pe când alte imperii coloniale, ca acela al Spaniei, Portugaliei și Olandei, au fost reduse până la aproape dispariția lor într'un răstimp relativ scurt, nu poate fi explicat prin simplul factor geografic.

Dacă ținem seamă de factorul climei, constatăm de asemenea că nu se poate stabili decât raporturi superficiale. Clima « oceanică » a Angliei, cu ierni blânde și veri răcoroase, nu explică decât parțial anumite aspecte din civilizația engleză. Se pune întrebarea, pentru ce alte popoare, care se găsesc în condițiile unei clime similare, nu au ajuns la același grad de civilizație. Tot ce se poate afirma în această privință, este că înțelegem anumite obiceiuri și dispoziții sufletești ale Englezilor prin raportare la condițiile climaterice. S'ar mai putea atribui datelor meteorologice anumite aptitudini, ca energia și perseverența, pe care le arată Englezii în tot cursul istoriei lor. Dar și aici legătura nu este suficient de întemeiată, pentru a permite o generalizare. Căci asemenea aptitudini se întâlnesc și la alte popoare, care trăiesc în alte condiții de climă, și nu se întâlnesc la unele popoare care au condiții meteorologice identice cu acelea ale poporului englez.

Natura solului, mai mult accidentat și nu pretutindeni productiv al Angliei, ne indică, până la un punct, felul de ocupație al locuitorilor, precum și liniile evoluției economice în unele epoce ale istoriei. Așa, existența unor bogate zăcăminte de cărbuni și fier explică avântul industriilor și al prosperității economice a Angliei din secolul trecut. Sau, pentru a ilustra relația, cu un exemplu de aceeași valoare, existența unor întinse pășuni ne face să înțelegem creșterea vitelor de rasă. Dar toate aceste raporturi, oricât de strânse

www.digibuc.ro

ar apărea în anumite epoce, nu ajung să ne explice vastul complex al civilizației, pe care poporul englez l-a produs în răstimpul mai multor secole. Adevărul este că asemenea relații nu sunt permanente, față de totalitatea condițiilor în care se desfășoară viața socială a unui popor în timp, ci sunt mai mult fenomene trecătoare. Astfel, pentru a ne referi la exemplele de mai sus, vom aminti că industria cărbunelui a încetat azi de a mai reprezenta un izvor de prosperitate pentru economia națională a Angliei. Și tot așa creșterea vitelor, în special a oilor, cu industria lânei, nu mai înseamnă ca odinioară, un monopol al Angliei în economia mondială.

Factorii fizici nu ne pot explica, prin urmare, decât în mod parțial complexul civilizației unui popor. In cazul Angliei, asemenea factori apar ca simple indicii de orientare într'o anumită epocă și în anumite condiții de evoluție. In acest înțeles limitativ, ei pot fi indicați ori de câte ori servesc la stabilirea unor raporturi obiective, în condițiile de civilizație ale unei epoci.

§ 2. *Substratul etnic și conștiința rasei*

Faptul că Englezii de azi sunt un amestec de rase și popoare nu este unic. La origina fiecărui popor modern se găsește un astfel de amestec. Evoluția omenirii pare să se fi desfășurat, din cele mai îndepărtate epoce istorice, în aceleași condiții de înrâurire și contopire, între diferitele grupuri de oameni, a căror atingere în spațiu a fost, în ciuda mijloacelor limitate de comunicație, mai frecventă decât se crede. Ipoteza școalei istorice a etnologiei, asupra difusiunii culturii, este sprijinită de unele fapte, care ne fac să admitem o influență reciprocă și o contopire continuă între popoare. Puritatea de rasă rămâne mai mult o dorință, pe care numai lipsa de simț istoric o poate susține.

Cine urmărește procesul de formațiune al poporului englez, nu poate să ignoreze continua infuziune de elemente străine

www.digibuc.ro

în numărul originar al primilor locuitori ai Insulelor Britanice. Adaosul de noui popoare a fost continuu până la Cucerirea Normandă, în secolul al XI-lea, suprapunându-se asupra autohtonilor şi contopindu-se într'un singur tot. Mai târziu, în era modernă, în locul năvălirilor, se substituiau imigrările. Acestea au fost determinate, în parte de împrejurări comerciale, în parte de persecuţii religioase (imigrarea Hughenoţilor din Franţa şi a Evreilor din Spania), sau de persecuţii politice (în secolul al XVIII-lea şi al XIX-lea). Deşi aceste adaosuri au fost mai puţin compacte decât invaziile din trecut, totuşi ele au contribuit la îmbogăţirea mozaicului etnic, din care este alcătuit poporul englez.

Puritatea rasei engleze, pe care unii Englezi o susţin, deşi într'un alt sens decât acela al aşa numiţilor « rasişti », rezidă de fapt în conştiinţa unităţii de vieaţă socială. Iar această conştiinţă nu e decât rezultatul istoric al convieţuirii, al ataşamentului pentru aceleaşi tradiţii, obiceiuri şi instituţii, precum şi folosirea unui mijloc comun de înţelegere, adică al aceleiaşi limbi în cuprinsul întregei comunităţi.

Amestecul diferitelor elemente se observă azi în distingerea a două tipuri în populaţie. Aşa, în Irlanda, o parte din Scoţia (în *Highlands*), în Ţara Galilor şi în provincia Cornwall din Anglia propriu zisă, predomină elementul mediteranian, brun, deşi mai de grabă cu ochi albaştri decât negri. Marea majoritate a populaţiei engleze şi scoţiene are însă un caracter nordic pronunţat. Din punct de vedere psihologic, trăsăturile celor două elemente nu se pot delimita decât cu aproximaţie. Influenţele istorice suferite sunt prea variate şi complexe pentru a permite o sistematizare.

Există, totuşi, o notă distinctivă în afirmarea conştiinţei, pe care poporul englez o întreţine despre unitatea lui istorică, politică şi socială. Fără îndoială, niciun popor nu este atât de conştient de ceea ce în mod impropriu se numeşte « rasa » lui, ca poporul englez. Deşi afirmată mai puţin sgomotos

www.digibuc.ro

decât o fac alte popoare, Englezii trăiesc intens realitatea lor națională. Această conștiință pare să dateze de secole. Un ambasador venețian, Andrea Trevisano, care vizita Anglia la sfârșitul secolului al XV-lea și scria o carte despre această țară *(Relation of England*, publicată de *Camden Society)*, spunea că « Englezii sunt mari iubitori de ei înșiși și de orice le aparține. Ei gândesc că nu există alți oameni decât ei și nicio altă lume decât Anglia; și de câte ori văd un străin frumos, ei zic că are aerul ca un englez și că e mare păcat că nu e englez » [1]). Până și în cel mai umil cetățean, sălășluește convingerea că o deosebire esențială desparte poporul englez de alte popoare. Nici cu Americanii din Statele-Unite, dar nici cu cetățenii britanici de origină engleză din diferitele Dominioane ale Imperiului, Englezii nu se vor identifica. Reprimată din temperament sau din scrupule de educație, conștiința despre rasa lor și, implicit, și despre superioritatea lor, izbucnește, din când în când, cu o brutalitate nebănuită. Carlyle, care o vieață întreagă a păstrat o atitudine critică față de poporul englez, spunea studenților Universității din Edinburg: « Cred că națiunea britanică, și includ în ea și națiunea scoțiană, a produs un soi de oameni mai deosebiți decât oricare veți putea găsi în lume » [2]). Patriotismul Englezilor nu e adeseori decât această conștiință de superioritate față de celelalte popoare.

Dar și acest punct nu trebue privit ca o diferențiere unică. In conștiința superiorității se reflectă, într'un grad mai intens, o trăsătură comună, nu numai popoarelor civilizate, dar chiar și acelor popoare, care se află pe treapta cea mai înapoiată. E cunoscut că primitivii din Centrul Australiei, Hotentoții din Africa sau Eschimoșii din ținuturile polare

[1]) Apud William Ralph Inge, *England* (Tauchnitz ed., 1934), p. 52.

[2]) *Address delivered on the Students of Edinburgh University*, April 2, 1866. Aici trebuesc amintite și cuvintele lui Kipling despre « continuitatea de rasă » sau « experiența și memoria de rasă » a poporului englez. Vezi conferința acestui scriitor, ținută în Aprilie 1920 la *Royal Society of St. George* din Londra.

www.digibuc.ro

au cele mai măgulitoare păreri despre ei, când vin în contact cu străinii şi se compară cu aceştia.

Adevărul este că poporul englez, ajuns la un grad înaintat de civilizaţie, şi-a desvoltat conştiinţa individualităţii. Asemenea conştiinţă rămâne însă tot un produs istoric. Iar valoarea bunurilor materiale şi morale, pe care le-a dat acest popor, nu trebue considerată decât în lumina evoluţiei istorice prin care a trecut. A lua superioritatea aceasta drept o însuşire înnăscută, însemnează a-i nesocoti înţelesul. Numai din întregul complex al desvoltării poporului englez, putem înţelege conştiinţa despre superioritatea lui, precum şi valoarea civilizaţiei lui.

Oricare ar fi realitatea acestei superiorităţi, ea nu poate fi susţinută pe baze etnice, afară numai dacă admitem, cu unii biologi, că amestecul popoarelor între ele promovează desvoltarea lor. Dar şi din acest punct de vedere, amestecul nu ar fi, cum am pomenit mai sus, un monopol al poporului englez. De altfel, Englezii, cu bunul simţ care-i caracterizează, nu s'au aventurat niciodată în asemenea teorii. Daniel Defoe, autorul lui Robinson Crusoe, spunea într'o scriere uitată azi (*The True-born Englishman*, 1701), că Englezul de pur sânge este un mit. Istoricul Seeley arăta că expansiunea Angliei în lume şi, în deosebi, stăpânirea ei în India nu se datoreşte unui miracol de rasă, ci numai sforţărilor continue şi energiei desfăşurată de Englezi în cursul istoriei [1]). De asemenea Buckle, relevând spiritul de libertate al poporului englez, arăta că acesta nu este o particularitate a «rasei» lui, ci rezultatul unui lung şir de fapte istorice, prin care s'a desvoltat cu timpul [2]). In sfârşit, chiar din punctul de vedere al prosperităţii industriale, la care ajunsese Anglia la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea, factorul unor aptitudini înnăscute este

[1]) Vezi *The Expansion of England*, p. 216 şi p. 306.

[2]) *History of Civilization in England* (new. ed. London, 1867) vol. II, p. 118.

www.digibuc.ro

exclus. In această privință, Englezii înșiși recunosc, cum se exprimă un autor citat mai sus, că «Anglia nu a fost locul de naștere al industriilor care au ajuns pe solul ei la o maturitate atât de uimitoare»[1]). Astfel, Anglia a importat stamba din India înainte de-a fi putut să o fabrice. Industria mătăsii o învăța dela Francezi și Italieni. Insăși lâna fină, în care excelează industria engleză, a fost adusă întâi din Belgia. Prima fabrică de hârtie din Anglia a fost a unui german. Fabricația sticlei a fost învățată dela Venețieni. Altădată, stofele engleze erau trimise în Olanda pentru a fi colorate[2]). Toate aceste fapte arată, încă, odată, cât de relativ este geniul de invenție al unui popor și cât de mult datorează el altor popoare în desvoltarea unei civilizații proprii.

Conștiința pe care o au Englezii despre superioritatea lor este mai mult de ordin istoric și educativ, inculcată prin tradiție și grație existenței unui imens Imperiu, la a cărui creștere se simte că a contribuit cu munca și priceperea lor. Insăși legislația cu caracter eugenic, din ultimii ani, este concepută mai mult din punct de vedere social decât din punctul de vedere al unei teorii rasiste. In alte cuvinte, poporul englez știe că strămoșii lui se trăgeau din diferite popoare, care s'au contopit cu timpul, și mai știe că puterea lui politică și prosperitatea lui materială, sunt rezultatul unor sforțări continue. Dar ceea ce nu voiește să știe totdeauna, este adevărul că deosebirea lui ca popor constă într'o deosebire de evoluție istorică. Persistând uneori în prejudecata superiorității lui, poporul englez se identifică, poate fără să o știe, cu restul omenirii.

---

[1]) Mackenzie, *Op. cit.*, p. 181.

[2]) *Ibid.*, p. 182. Numai străinii încearcă să explice pe Englezi prin «rasa» sau prin așa numitul «suflet» deosebit pe care l-ar avea poporul. Astfel nu de mult, un autor german, Johannes Stoye, a încercat să dovedească, pe baza unei asemenea teorii, creșterea Imperiului Britanic, pe care-l consideră ca «expresia vizibilă» a caracterului și a rasei engleze: *Das Britische Weltreich* (München, 1935).

www.digibuc.ro

§ 3. *Epoca anglo-saxonă*

Primii locuitori ai Insulelor Britanice, pe care îi înregistrează istoria, au fost Briţii sau Britonii, de rasă celtă, veniţi pare-se din Galia. Numele *Britania*, încetăţenit de Romani, se trage din cuvântul celt «*brit*» = văpsit, pentrucă locuitorii îşi văpseau pielea [1]). Briţii erau divizaţi în două grupe: una locuia în Irlanda şi Scoţia, alta în Ţara Galilor *(Wales)*. Ei cultivau pământul, exploatau minele şi aveau chiar unele aşezări compacte, care se apropiau de forma oraşelor. Religia lor era aşa numitul «druidism», care consta într'un cult primitiv, cu sărbători referindu-se la îndeletniciri agricole, şi în adorarea de idoli reprezentând forţele naturii (soare, lună, stele, etc.). Credinţa în nemurirea şi transmigrarea sufletului pare să fi făcut parte din această religie.

Briţii erau un popor războinic, pe care Cesar a ţinut să-i cucerească, invadând Insula în două rânduri. Alte invazii romane au dus mai târziu, la începutul erei creştine, la supunerea completă a Briţilor şi la impunerea unor reguli de organizare romană, despre care istoricii ne dau unele indicaţii. Urmele stăpânirii romane, care a durat vreo trei secole şi jumătate, sunt păstrate până azi în ruine: drumuri, pietre de construcţie, ziduri, etc. Dar cu toate aceste dovezi de activitate materială, ocupaţia Romanilor pare să fi fost mai mult militară decât civilă, nelăsând urmele unei colonizări propriu zise [2]).

Pe la sfârşitul secolului al III-lea apar pe coastele de est ale Insulei, primii piraţi de origină teutonică, Iuţii, urmaţi de Saxoni, pe când în nord îşi fac drum Picţii şi Scoţii.

---

[1]) Unii autori îl derivă din două cuvinte celte, «*bruit*» = cositor şi «*tan*» = ţară, ceea ce ar însemna «ţară de cositor».

[2]) In «Comentariile» sale, Cesar descrie pe locuitorii din sud-estul Britaniei ca asemănători în îmbrăcăminte şi locuinţe cu locuitorii din Galia. El mai observă că triburile din Insulă purtau părul lung şi-şi rădeau faţa cu excepţia buzei de sus.

www.digibuc.ro

Invazia acestor triburi avea să fie decisivă pentru istoria Insulei. Odată cu retragerea Romanilor, la începutul secolului al V-lea, Briţii cad pradă invaziilor dese ale Saxonilor. Pe la mijlocul secolului, aceştia se instalează definitiv, fondând regatul din Kent. Timp de o sută de ani, triburi de Angli şi Saxoni, veniţi din ţinuturile dintre Elba şi Rin, continuă să invadeze Insula, alungând pe autohtoni spre Nord. O parte din Briţi se refugiază în nordul Franţei (de unde numele de *Bretagne*), iar o alta, care rămâne pe loc, iau numele de Gali *(Welsh)*, menţinându-şi până azi unele obiceiuri şi limba [1]). Altă invazie a Insulei a fost aceea a Danezilor, cari au stăpânit ţara cu unele intermitenţe, din secolul al IX-lea până la cea mai mare şi hotărîtoare invazie, a Normanzilor din Franţa, sub Gulielm Cuceritorul (1066).

In epoca descrisă, Anglia începe să primească anumite instituţii, care, în decursul secolelor, aveau să se desvolte şi să supravieţuiască în unele trăsături caracteristice până astăzi. Aşa, Monarhia începe să se consolideze. Născut din necesitatea de a conduce războaiele, Regele e considerat drept capul naţiunii. Succesiunea, deşi electivă şi nu încă totdeauna respectată în linie directă, e totuşi cuprinsă în sânul aceleiaşi familii. In aceeaşi epocă, apare acea instituţie numită « *Witenagemot* », un sfat al fruntaşilor, care, prin funcţiunile îndeplinite, corespunde oarecum cu începuturile Parlamentului. Biserica, instalată la sfârşitul secolului al VI-lea, când Creştinismul este introdus sub Ethelbert, începe să se organizeze pe baza Catolicismului roman. Arhiepiscopatul de Canterbury ia fiinţă tot atunci. Administraţia Locală, sub înrâurirea vechilor organizaţii germanice, se desvoltă în liniile ei principale, supravieţuind în unele

[1]) Anglia, *England* vine dela cuvântul « *Angla-land* ». Şi astăzi un district mai poartă numele de « *Angeln* », considerat ca adevărata « veche Anglie » (*Old England*). Intrebuinţarea cuvântului « *Englaland* » apare într'un tratat cu Olaf şi Justin în 991, iar în cronicile engleze ceva mai târziu. Cf. Edward A Freeman, *The Growth of the English Constitution* (1872), p. 212.

www.digibuc.ro

privinţe de-asupra sistemului feodal, introdus de Normanzi. In sfârşit, Justiţia are acelaşi aspect primitiv, întâlnit la triburile germanice, iar legile sunt în bună parte inspirate din aceleaşi izvoare.

§ 4. *Epoca medievală*

Odată cu invazia şi cucerirea normandă, începe epoca medievală în istoria Angliei. Introducerea, sau mai bine zis, statornicirea sistemului feodal este faptul cel mai important în organizarea societăţii din această epocă. Părerile istoricilor englezi sunt împărţite cu privire la acest fapt. După unii, sistemul feodal ar fi existat încă înainte de Cucerirea Normandă. Cert este că înainte de acest eveniment, existaseră în societatea engleză unele instituţii cu caracter feodal. Dependenţa servilor de proprietar, sau a micilor oameni liberi de marele proprietar, sau unele obligaţii de ordin militar, se întâlneau şi în epoca anglo-saxonă. Aşa numita « jurisdicţie privată » se încetăţenise în mod fatal, din lipsa unui guvernământ unitar, şi în condiţiile de neegalitate ale proprietăţii, stabilite pe vremea invaziilor teutonice. Intinse teritorii, proprietatea Statului *(folkland*, ceea ce numeau Romanii *ager publicus)* începuseră să fie însuşite de Rege, devenind « *terra regis* ». Regele, după consultarea *Witan*-ului, le dăruia favoriţilor săi, transformând astfel un « *folkland* într'un « *bookland* », adică într'o proprietate intabulată individual [1]). Gulielm introduce însă sistemul feodal în mod desăvârşit, aşa cum exista pe continent şi în deosebi în Franţa, păstrând, în acelaşi timp, elementele anglo-saxone. Aceasta explică în parte caracterul deosebit al feodalităţii engleze. Regele îşi menţine o independenţă reală faţă de nobilime [2]).

[1]) Freeman, *Op. cit.*, p. 182 urm.

[2]) Aşa, o parte din jurisdicţia curţilor seniorale *(manors)* e pusă sub controlul direct al Regelui. Dreptul de a dispune în cazuri criminale, care pe continent aparţine seniorilor, nu e acordat decât prin voinţa

www.digibuc.ro

In procesul de formațiune al poporului englez, invazia normandă înseamnă un punct culminant. Acum ia naștere contactul direct al Insulei cu Europa. Pe lângă instituțiile feodale, Normanzii aduc cu ei limba franceză, care se contopește cu limba anglo-saxonă și din care ia naștere limba engleză de azi. Ei introduc în limbă termeni privind o vieață mai rafinată (cavalerism, vânătoare, obiceiuri, etc.) dintr'o țară, care, sub acest raport, era mai civilizată decât Anglia atunci [1]). Deși franceza-normandă introduce multe cuvinte în vocabular, totuși ea nu alterează structura vechei limbi engleze, care rămâne saxonă. In sfârșit, influența franceză se mai reflectează în arhitectura catedralelor gotice (Westminster, York, Salisbury, etc.).

Domnia regilor normanzi durează aproape o sută de ani, până în 1154, când se suie pe tron primul Rege din casa de Plantagenet, sau casa angevină, cum se mai numește uneori din cauza originii lui Enric al II-lea din Geoffrey d'Anjou. Sub domnia acestui Rege, legislația este reformată, iar judecata prin juriu sau jurați apare pentru întâia oară în formă embrionară. Londra devine capitala țării. Enric al II-lea ia măsuri împotriva baronilor, pentru a le reduce influența și a întări supremația regală. Lui se datorește

---

Regelui, fiind apoi cu desăvârșire ridicat prin crearea de timpuriu a curților regale de justiție. Funcția de *sheriff* are același scop de a înfrâna puterea nobililor. Pe când în Franța această funcție *(vice-comes, comites)* e ereditară, în Anglia ea rămâne electivă și la dispoziția Regelui. In sfârșit, pe când în Franța marea nobilime are dreptul să bată monetă de argint, în Anglia un asemenea privilegiu aparține numai Regelui. Cf. H. Hallam, *Europe during the Middle Ages* (London, 1846), vol. I, p. 154.

[1]) Termenii normanzi denotă în general petrecerile, pe când aceia saxoni îndeletnicirile de muncă. Servii saxoni numeau animalele domestice pentru mâncare, *ox, sheep* și *pig*. pe care însă, când erau preparate pentru masa stăpânilor normanzi, le numeau *beef, mutton* și *pork*. Numai cuvântul *bacon* (slănină), care formează mâncarea de căpetenie a claselor de jos, reține numele lui vechi saxon. In sfârșit, toate titlurile de nobili, cu excepția aceluia de *earl*, sunt de origină franceză.

www.digibuc.ro

introducerea impozitului numit «*scutagia*», prin care seniorii erau obligaţi să plătească în bani contribuţia lor pentru apărare. Asemenea venituri fac posibil crearea unei armate de mercenari, devotaţi Regelui. Un scriitor din acest timp relevă amalgamarea elementului anglo-saxon cu cel normand [1]). Sub urmaşul său, Richard Inimă de Leu, asociat în mod atât de strălucit în cruciada III-a, Anglia cade însă într'o stare de anarhie. Pe timpul lui Ioan fără Ţară (numit aşa fiindcă nu deţinea niciun pământ al Coroanei), se producea acea mişcare a baronilor, uniţi cu poporul, care duce la acordarea libertăţilor prin *Magna Charta* (1215). Parlamentul, în primele sale manifestări, apare sub Eduard I, a cărui domnie se distinge şi prin alte fapte importante. Acum se consolidează spiritul de solidaritate al poporului englez. Ţara Galilor este cucerită definitiv. Strădania lui Eduard de a elimina privilegiile feodale din sfera guvernării naţionale contribue la întărirea autorităţii de Stat, într'o epocă de particularism medieval. In sfârşit, Eduard I luptă pentru independenţa Bisericii, înfruntând pe Papa Bonifaciu al VIII-lea. Proprietatea Bisericii este supusă unui impozit, iar legea privitoare la bunurile de mână moartă *(Mortmain Act)* opreşte testarea pământului către mănăstiri sau alte corporaţii, fără aprobarea regală.

Ceva mai târziu, Parlamentul încearcă să îngrădească puterea Regelui, şi, în unele privinţe, chiar anticipează unele principii democratice, care aveau să se statornicească după mai multe secole. Asemenea afirmări se datoresc în deosebi împrejurărilor create de războiul civil (al Rozelor), în care cearta celor două ramuri ale dinastiei (York şi Lancaster) permitea Parlamentului să intervină mai activ în puterea executivă. Chiar dacă drepturile Camerei Comunelor nu se menţineau din cauza nepregătirii poporului, ele aveau să

[1]) « *Sic permixtae sunt nationes ut vix discerni possit hodie, de liberis loquor, quis Anglicus, quis Normannus sit genere* ». Apud Hallam, *Op. cit.* vol. II, p. 106.

www.digibuc.ro

servească, după obiceiul englez, ca precedente, în lupta constituțională din secolul al XVII-lea.

Războiul de o sută de ani, început sub domnia lui Eduard al III-lea, are un rezultat esențial pentru poporul englez. Cu toată pierderea teritoriilor din Franța, cu excepția orașului Calais, pe care-l păstrează până în 1558, Englezii ajung acum o națiune conștientă și unitară. Influența franceză încetează de a se mai exercita asupra Angliei, care începe să-și concentreze energiile în interesul unei desvoltări proprii.

Tot în această epocă are loc o răscoală cu caracter social. In urma impunerii unei taxe, țăranii în unire cu muncitorii dela orașe, se revoltă în 1381, cerând dreptul de a dispune singuri de munca lor. Deși răscoala e înăbușită prin intervenția drastică a lorzilor, totuși emanciparea clasei muncitoare nu întârzie să se producă. Procesul de transformare a muncii în marfă are loc la începutul secolului al XV-lea, fiind determinat de schimbările survenite în economia țării.

Interesant de relevat pentru această epocă tulbure, este faptul că în 1390 se întocmește primul *Navigation Act*, care stabilește că mărfurile nu pot fi exportate decât numai în corăbii engleze. Tot în secolul al XIV-lea, limba literară începe să se cristalizeze. Wycliffe și Chaucer contribuiesc în deosebi prin scrierile lor la formarea acestei limbi, cel dintâi întrebuințând mai mult termeni saxoni, celalt termeni francezi. In 1363 se aude pentru întâia oară în Parlament un discurs în limba engleză, care pătrunsese și în administrație. Acum cronicile încep să fie scrise în limba engleză. Desbaterile curților de justiție nu se mai țin în limba franceză, ci în noua limbă, înțeleasă de întreaga populație. Ceva mai târziu și legile încep să fie formulate în englezește.

§ 5. *Inceputurile moderne*

Cu dinastia Plantageneților, la sfârșitul secolului al XV-lea, se încheie epoca medievală în istoria Angliei. Ascensiunea

www.digibuc.ro

dinastiei Tudor (1485) însemnează începutul erei moderne în vieaţa naţiunii engleze. Acum se produc transformări în structura economică şi socială a ţării. Cele mai importante manifestări în această privinţă sunt desvoltarea capitalismului şi afirmarea unei clase mijlocii şi comerciale la oraşe (burghezia), care avea să joace un rol hotărîtor în lupta pentru libertăţile cetăţeneşti. Dar niciun eveniment din această epocă nu a exercitat o influenţă mai mare asupra poporului englez, ca Reformaţia, provocată de Enric al VIII-lea (1529) pentru motive personale. Desprinderea de Roma fusese însă pregătită cu mult înainte de o parte din cler. Wycliffe contribuise prin scrierile sale la mişcarea de independenţă, în spiritul unei Biserici naţionale, aşa cum existase în epoca anglo-saxonă. In 1543, Parlamentul declară pe Enric al VIII-lea şef suprem al Bisericei, un titlu pe care-l deţine şi astăzi Regele Angliei. Doi ani mai târziu, mănăstirile sunt desfiinţate, iar averile lor confiscate. Biblia e tradusă în limba engleză modernă. Sub minorul Rege Eduard al VI-lea, Parlamentul trece aşa numitul «*Act of Uniformity*» (1549), prin care se impune uzul unei cărţi uniforme de rugăciuni *(Book of Common Prayer)*. Astfel Statul naţional englez devine suprem şi în Biserică.

In acest timp are loc un fenomen economic, care determina o dislocare a populaţiei rurale. Pământurile, ţinute în devălmăşie de secole, sunt luate cu forţa de lorzi, care le îngrădesc. Proprietatea mică dispare, lăsând loc latifundiilor. O parte din pământul cultivat cu cereale este acum destinat păşunilor pentru a încuraja creşterea oilor şi industria lânei. Majoritatea populaţiei agricole devine proletară, iar mulţi emigrează la oraşe. Exproprierea ţăranilor duce la răscoale în Norfolk (1549), dar şi la desvoltarea industriilor. Anglia medievală încetase şi din punctul de vedere economic [1]).

[1]) A. F. Pollard, *The History of England* (14th impression, London, 1933), p. 102.

www.digibuc.ro

Sub Regina Maria, soția lui Filip al II-lea al Spaniei, se produce o reacțiune împotriva Protestantismului, fără însă a duce la reluarea relațiilor cu Roma. Atunci apar așa numiții «Puritani», dornici de o formă «pură» a religiei, care vor juca un rol politic și religios în secolul următor. Influența lor morală supraviețuiește până în zilele noastre.

Sub Regina Elisabeta, în 1562, sunt decretate cele treizeci și nouă articole, prin care Biserica Anglicană e fundată definitiv. Anglia ajunge acum șampionul Protestantismului în Europa. Domnia lungă a Reginei Elisabeta reprezintă începutul puterii politice și al prosperității materiale a Angliei în lume. Creșterea comerțului, creearea unei flote, încercarea de a întemeia colonii în America și constituirea Companiei Indiilor, sunt cele mai importante fapte de amintit ale acestei domnii. In sfârșit, Parlamentul trece acum pentru întâia oară o lege de asistență socială, așa numita lege pentru săraci *(Poor Law)*, rămasă în vigoare până la începutul secolului al XIX-lea.

Odată cu ascensiunea dinastiei Stuart (1603), istoria Angliei înregistrează începutul a două procese decisive; unirea internă, care duce mai târziu la Regatul Unit (Anglia, Scoția și Irlanda) și expansiunea în afară, care duce la crearea unui Imperiu Colonial. In 1606 se acordă prima chartă regală coloniștilor din America (Virginia). Această dată marchează începutul propriu zis al expansiunii engleze în lume. Căci încercările de colonizare din timpul lui Enric al VIII-lea și Elisabeta nu izbutiseră să se consolideze [1]).

Iacob I înțelege să guverneze despotic. Teoria dreptului divin al Monarhiei nu mai are însă aceeași forță în noile condiții ale societății. Conflictul între privilegiile Regelui și drepturile poporului începe să se accentueze din ce în ce mai mult. Sub Carol I izbucnește lupta între Coroană și Parlament, care duce la decapitarea Regelui și la abolirea Monarhiei. Republica, sub protectoratul lui Cromwell, nu e

[1]) Cf. Seeley, *Expansion of England*, p. 18.

www.digibuc.ro

însă decât un episod în istoria poporului englez. O asemenea formă de guvernământ nu putea să se statornicească într'o țară atât de legată de instituția Monarhiei. Prin Restaurația Stuarților (1660), poporul englez încearcă să reia firul tradiției.

Și în epoca atât de sbuciumată a războiului civil și a Restaurației, Anglia nu încetează de a progresa în toate privințele. Opera de colonizare se desvoltă în continuu, mai ales în noul continent. Comerțul ia un nou avânt prin Actul de Navigație (1651), lăsarea liberă a Evreilor de a imigra și creearea de bănci. Restaurația Stuarților, cu toată intervenția elementelor reacționare, nu oprește procesul de modernizare al societății și a Statului englez. Intr'un cuvânt, către sfârșitul secolului al XVII-lea, Anglia se află în plină desvoltare din punctul de vedere social, economic și politic.

§ 6. *Epoca modernă*

Revoluția din 1688, deși pașnică prin împrejurările în care se desfășura, determina afirmarea celor mai înaintate principii de guvernare constituțională. Acum se stabilesc, în mod definitiv, de o parte suveranitatea poporului, reprezentată în Parlament, iar de altă parte prerogativele Coroanei, precizate prin statute *(Bill of Rights* și *Act of Settlement)*. Sub Gulielm de Orange și sub Regina Ana, se mai încearcă, totuși, să se mențină inițiativa Coroanei în puterea executivă, însă fără rezultat. Parlamentul rămâne factorul hotărîtor în Constituția țării. Actul de Unire cu Scoția (1707) și unele reforme de ordin social datează din acest timp.

Prin ascensiunea dinastiei de Hanovra (1714), Monarhia constituțională se statornicește în Anglia. Sub George al II-lea apare noul sistem de guvernare prin Cabinet. Regele renunță acum să se mai amestece în deliberările Consiliului de Miniștri. Prin această nouă formă de exercitare a puterii executive, ia naștere acea responsabilitate ministerială, pe baza căreia se stabilește o mai strânsă legătură între Guvern

www.digibuc.ro

și Parlament. In același timp, prestigiul Coroanei crește în fața poporului, care începe să vadă în rolul ei normativ, o necesitate pentru menținerea unității politice.

In timpul lungei domnii a lui George al III-lea, Anglia trece prin multe greutăți constituționale și internaționale, însă fără să-și încetinească mersul spre o desvoltare din ce în ce mai variată și fecundă în rezultate practice. Diferitele războaie costisitoare, susținute pe continent, și piedrerea coloniilor din America de Nord (1776—83) sunt însă compensate prin cucerirea Canadei, dobândirea Gibraltarului și a altor colonii, cât și prin prosperitatea produsă de revoluția industrială a țării.

Faptul cel mai important în istoria Angliei din secolul al XVIII-lea rămâne, pe lângă consolidarea regimului constituțional, expansiunea colonială. In acest secol, o bună parte din energia poporului englez este dirijată în direcția unei politici imperialiste. Acum apare pentru întâia oară conștiința unei politici coloniale, menită să asigure Angliei supremația economică în lume.

Alături de această desvoltare, condițiile interne ale țării nu sunt totdeauna favorabile maselor. Clasele muncitoare și mica burghezie suferă nedreptățile unui regim politic numai în parte ajustat la cerințele timpului. Din cauza aceasta, societatea engleză din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea se află într'o continuă agitație. Supremația Camerei Comunelor dusese la un sistem corupt și oligarhic de guvernare. Necesitatea de a introduce legi democratice devenise evidentă și pentru conducători. Pitt, Burke și alții cereau o asemenea reformă. Revoluția franceză și războaiele napoleoniene amânau însă pentru câtva timp o mai justă împărțire a dreptului de vot. Și nici în domeniul politicei sociale nu se înfăptuiră îmbunătățirile, pe care le cerea starea mizerabilă a muncitorilor industriali.

In tot cazul, la începutul secolului al XIX-lea, Anglia se găsește în fruntea țărilor civilizate, dispunând de o bogăție materială și de un prestigiu, cum nu avusese niciodată

www.digibuc.ro

până atunci. La Congresul dela Viena (1815), Anglia primeşte noi teritorii în diferitele părţi ale lumii. Imperiul ei colonial este acum definitiv consolidat. Creşterea populaţiei ţine pas cu creşterea prosperităţii. In asemenea condiţii, poporul englez poate trece la înfăptuirea marilor reforme democratice, menite să-i asigure liniştea într'o societate organizată pe baze echitabile şi în spiritul timpului nou.

§ 7. *Istoria contemporană*

Dela 1820 începe reorganizarea societăţii engleze în liniile ei fundamentale de astăzi. Marile reforme electorale din 1832 şi 1867, cât şi diferitele legi trecute de Parlament pentru protecţia muncitorilor, ridicarea aşa numitelor « *corn laws* » şi măsurile de asistenţă în ajutorul păturii sărace, arată silinţele poporului englez de a se readapta la noile condiţii ale timpului. Sub lunga domnie a Reginei Victoria, în ciuda numeroaselor războaie purtate în afară, Anglia se desvoltă din toate punctele de vedere, ajungând la o prosperitate materială neîntrecută până atunci. Producţia minieră, comerţul şi băncile iau un avânt neobişnuit, iar Londra ajunge centrul financiar al întregii lumi. Imperiul Britanic se măreşte şi, în acelaşi timp, capătă o structură mai coerentă prin crearea Dominioanelor, care asigură celor mai înaintate colonii libera desvoltare. Acum se pun bazele unei confederaţii, care în timpurile noastre avea să se afirme tot mai mult în unitatea ei politică şi economică.

Domnia scurtă, dar plină de fapte importante a lui Eduard al VII-lea, aşează Anglia în complexul european, ca o ţară care de acum înainte nu se mai poate desinteresa de ceea ce se petrece pe continent. « Splendida izolare » a politicei externe, din era victoriană, este înlocuită printr'un sistem de alianţe sau « înţelegeri ». Astfel războiul mondial găseşte Anglia, sub raportul politicei internaţionale, pregătită să intervină în afacerile Europei cu mai multă înţelegere decât altă dată. Ceea ce se numeşte astăzi « continen-

www.digibuc.ro

talizarea» Angliei în atâtea privințe, este de fapt rezultatul evoluției politice internaționale, prin care a trecut această țară în primii ani ai secolului nostru.

Societatea engleză, în acest răstimp de prefaceri internaționale, caută de asemenea să se modernizeze. Progresul mișcării muncitorești către o emancipare politică deplină, ia un nou avânt, prin acordarea votului universal în 1918, culminând în ascensiunea la putere a Partidului Laburist în 1924. Democratizarea societății se desăvârșește și prin emanciparea politică a femeilor, al căror rol devine din ce în ce mai hotărîtor în prefacerile societății engleze. In sfârșit, acordarea autonomiei Irlandei în 1921 și diferitele reforme sociale înfăptuite după războiu, sunt tot atâtea momente importante de readaptare ale societății engleze la spiritul timpului. Din acest punct de vedere, se poate spune că poporul englez, cu tot tradiționalismul său, este astăzi unul din cele mai înaintate popoare pe terenul reformei sociale, fiind dispus să privească realitatea în față și să renunțe la prejudecățile din trecut. Așa se explică, nu numai prefacerile adânci prin care trece astăzi societatea engleză, dar și echilibrul pe care-l menține în mijlocul celor mai grele condiții de reajustare. Înțelegerea largă a conducătorilor și disciplina maselor colaborează la această operă de reînoire și la această evoluție, într'un timp când în alte țări se observă o continuă agitație în toate ramurile de activitate ale societății.

§ 8. *Constantele în evoluția societății engleze*

După privirea sumară pe care am aruncat-o asupra evoluției istorice a societății engleze, se cuvine să desprindem punctele, mai mult sau mai puțin constante, care stăruesc în această desvoltare a poporului englez. Evident, constantele pe care le vom releva, nu trebuesc luate într'un sens absolut, ci mai mult ca tendințe ale realității sociale din Anglia. Sub ele se ascunde același dinamism, care face

www.digibuc.ro

ca societatea engleză, în ciuda cadrelor ei seculare, să apară atât de vie și nouă în manifestările ei.

Sunt, în adevăr, anumite caracteristice, care se întâlnesc de-a-lungul secolelor în societatea engleză și care constituesc elemente invariabile în determinarea procesului ei de organizare. Ele se pot rezuma la tradiționalismul, formalismul, pluralismul și iraționalismul vieții sociale a poporului englez.

Dintre toate aceste constante, tradiționalismul este de sigur cel mai evident. El se reflectă în toate instituțiile engleze și se exprimă în continuitatea, în legătura lor cu trecutul, într'un cuvânt în caracterul istoric, pe care fiecare formă de organizare socială o păstrează în fața celor mai înaintate reforme.

S'a afirmat de atâtea ori că poporul englez este un popor conservator, fiindcă el ține la tradițiile lui, chiar dacă nu mai au nicio utilitate sau vreo legătură directă cu viața. Dar acest conservatorism nu trebue înțeles în sensul unei doctrine statice. Nimic mai departe de spiritul eminamente practic al poporului englez decât a-i atribui un conservatorism rigid și steril. Pentru englez, dragostea de trecut și stăruința de a se ataşa de tradițiile înaintaşilor săi, nu este decât o deprindere izvorîtă din cea mai adâncă înțelegere a realității. Instinctiv, el simte că prezentul nu e o înfăptuire numai a celor care trăiesc în timpul său, ci rezultatul unui lung șir de condiții create de generațiile din trecut. Totul se leagă organic de trecut, care devine astfel originea prezentului. Din conștiința acestui determinism istoric, purcede trebuința de a cultiva tradiția, a rămâne ataşat de ea și ceea ce înseamnă pentru englez un mijloc de orientare în prezent. Iar a fi conservator înseamnă în acest caz, nu a menține cu orice preț vechile forme de viață, ci a căuta în formele noi legătura cu trecutul.

Simțul practic al englezului, recunoscut unanim, trebue atribuit acestei concepții despre realitate, care-l face să se readapteze atât de ușor în fața celor mai neprevăzute împrejurări, preîntâmpinând revoluțiile și preferând totdeauna

www.digibuc.ro

măsurilor radicale, măsurile mijlocii. Din acest punct de vedere, conservatorismul poporului englez este evolutiv și istoric. Englezul trăiește intens istoria, trăgând învățăminte practice din ea. De sigur nu istoria didactic însușită, pe care o neglijează poate mai mult decât alte popoare civilizate, ci istoria vie, care i se înfățișează zilnic și intuitiv, în instituțiile, datinele, obiceiurile și tot ce contribue la viața comunității lui.

Rolul precedentului în viața social-politică a poporului englez este caracteristic pentru modul lui de a privi tradiționalist realitatea. Precedentul este o inovare, impusă de împrejurările prezentului, dar care va servi drept călăuză în viitor. Inovarea trebue evitată, dar, când este admisă ca necesară, ea constitue o regulă de conduită și se încadrează organic în întregul complex al comunității. De aceea, precedentul, pentru a fi pe deplin justificat, trebue să nu fie străin de întregul ansamblu de condiții al societății la un moment dat. Numai așa precedentul devine, la rândul lui, tradiție, de care englezul se ataşează, nu atât din lipsă de imaginație cât din înțelegere pentru situarea cazului neprevăzut în realitate.

A doua constantă a societății engleze este formalismul. Ceea ce înțelegem prin acest cuvânt, este stăruința poporului englez pentru forme, chiar când ele nu mai corespund aceluiași conținut ca altădată. Formalismul acesta apare străinilor ca ceva pedant și anacronic, cât timp nu se încearcă a se înțelege rostul lui în realitate. Pentru englez însă formalismul este ceva natural, dela sine înțeles, produs nemijlocit al continuității vieții naționale. El derivă din tradiționalism și reprezintă necesitatea de a păstra aevea trecutul, fie numai în formă. E puțină naivitate, ceva sentimentalism și poate chiar nevoia de a păstra trecutul cu orice preț, în această stăruință. Dar în același timp, ea însemnează extinderea pe plan colectiv, istoric și obiectiv a unei necesități, care se întâlnește, în diferite grade reprezentată, în viața fiecărui individ civilizat.

www.digibuc.ro

Din cauza formalismului, cele mai multe instituții engleze sunt foarte greu de urmărit pentru un străin. Numele lor și unele obiceiuri exterioare supraviețuiesc de secole, fără ca nimic din conținutul original să mai fi rămas. Așa, pentru a da numai un exemplu, cine ar mai recunoaște în instituția Consiliului Privat *(Privy Council)* de astăzi, funcțiunile ce le îndeplinea acest organ odinioară? De aceea, pentru înțelegerea vieții sociale a poporului englez de azi, cunoașterea evoluției istorice a instituțiilor este indispensabilă. Fără o asemenea cunoaștere, formalismul lor nu are, firește, niciun înțeles și nici funcțiunea lor actuală nu poate fi de deplin stabilită. Căci forma, oricât de îndepărtată de conținutul ei prezent, se leagă și capătă sens și valoare în lumina evoluției prin care a trecut instituția.

Dar formalismul societății engleze, dela cele mai fundamentale instituții până la cele mai neînsemnate moravuri, mai are și o semnificație estetică. Ritualul care însoțește orice instituție, solemnitatea care se întâlnește în respectarea unor reguli, reprezintă o îndeletnicire, în care englezului îi place să stăruie, în ciuda timpului în care trăiește. Această deprindere este rezultatul unei educații seculare, pe care numai dacă o situăm în istorie o putem imagina. Nu e nici rigiditate, nici snobism, cum cred unii străini, care au observat superficial pe Englezi, ci conștiința că în toate formele păstrate cu sfințenie, se resfrânge ceva din armonia totalității istorice a națiunii. Plăcerea estetică, pe care o simte, de pildă, un judecător englez purtând perucă și pronunțând o sentință în formele ei seculare, extrase dintr'un *Record Book*, nu poate fi înțeleasă decât din acest punct de vedere. Lordul Cancelar (Ministrul de Justiție), în calitatea de Președinte al Camerii Lorzilor, șade și azi pe un sac de lână, pentru a aminti de comerțul cel mai important al Angliei din trecut.

O altă constantă în organizarea societății engleze este pluralismul. Prin acest termen înțelegem acea concepție, care privește realitatea ca infinit multiplă și variată. Orice

www.digibuc.ro

formă unitară, nu numai că limitează realitatea, dar în acelaşi timp o face inaccesibilă pentru scopurile practice ale vieţii.

O asemenea concepţie se reflectează cu deosebire în varietatea formelor de organizare ale societăţii engleze. Încă dela primele sale înjghebări politice, poporul englez a înţeles că unitatea nu trebue admisă decât în teorie. In practică ea este nerealizabilă, fiindcă viaţa socială, multiplă şi diversă după loc, timp şi împrejurări, nu se lasă îngrădită într'o formulă unică. De aici constituţie nescrisă, libertate de interpretare în administraţia justiţiei, autonomie locală *(self government)*. Aceste trei instituţii de bază ale societăţii engleze sunt de fapt rezultatul concepţiei pluraliste, pe care poporul o întreţine despre realitate.

Insuşi naţionalismul poporului englez, atât de puternic înrădăcinat în conştiinţa lui, nu a înţeles să depăşească aceeaşi concepţie. Prin Actul de Unire cu Scoţia în 1707, sau acela cu Irlanda în 1800, Englezii au admis colaborarea liberă a celor două popoare, diferite de ei în atâtea privinţe (religie, obiceiuri, instituţii). Regatul Unit al Marei Britanii nu era de fapt un Stat centralizat în sensul marilor State de pe continent, ci o confederaţie, izvorîtă din concepţia pluralistă despre realitate [1]).

In mod extensiv, aceeaşi concepţie domină în opera de colonizare şi în crearea acelei Federaţii, care poartă numele de Imperiu Britanic. Talentul de colonizare al Englezilor, recunoscut în mod unanim, are această explicaţie. Pretutindeni în lumea largă, unde puneau piciorul, Englezii înţelegeau că unitatea trebue să rămână mai mult simbol şi ficţiune, iar varietatea realităţii să fie respectată. De aici

[1]) Numai din punctul de vedere al reprezentării în Parlament, fiecare ţară trimete membrii ei la Londra. Irlanda are însă acum propriul ei Parlament la Dublin, iar Scoţia revendică acelaşi drept, pentru care opinia publică engleză este din ce în ce mai favorabilă. Vezi în această privinţă declaraţiile recente ale Ducelui de Montrose. Cf. *The Hibbert Journal* (April, 1935), p. 347.

www.digibuc.ro

grija lor de a nu se atinge de instituțiile, obiceiurile și credințele autohtonilor. In acordarea statutului de Dominion, cu o guvernare complet autonomă, diferitelor colonii înaintate, poporul englez proceda după aceeași concepție. Însăși autonomia Irlandei, acordată în 1921, cu forma ei republicană, era privită din același punct de vedere. Singura trăsătură de unire, pe care o impuneau Englezii celorlalte părți ale Imperiului, era Coroana. Iar această unitate formală, cum vom vedea, nu influența cu nimic varietatea realității din fiecare parte a Confederației Britanice.

In sfârșit, a patra constantă în organizarea societății engleze, iraționalismul, este acea lipsă de logică și simetrie ce se întâlnește în diferitele forme de viață instituțională a Englezilor. Cu simțul lor practic-realist, ei nu s'au lăsat influențați de motive logice în organizarea lor socială. Ceea ce se impunea ca necesar pentru stăpânirea împrejurărilor, era pentru ei mai logic decât o formă simetrică, prin care trebuințele realității ar fi suferit.

Evident, acest iraționalism derivă direct din concepția pluralistă despre realitate. Unde unitatea e înlăturată pentru varietate, acolo nu poate fi preocupare de logică și de simetrie. In iraționalismul organizării sociale culminează de fapt simțul practic al poporului englez.

Celelalte constante, pe care le-am relevat, converg spre iraționalism, întregind imagina vieții sociale a poporului englez. Atât tradiționalismul cât și formalismul și pluralismul indică pentru englez caracterul irațional al realității. In iraționalism se desvăluie, nemijlocit și sigur, realitatea. Geniul practic al poporului englez a știut să se folosească de acest adevăr mai bine decât oricare alt popor civilizat. Aici stă poate secretul succesului său în domeniul politic, priceperea cu care știe să se strecoare printre cele mai grele împrejurări.

In mod concret, acest iraționalism se reflectă în toate instituțiile poporului englez. Neadmițând să-și comprime viața politică în paragrafele unei constituții scrise, Englezii

www.digibuc.ro

au înțeles că o asemenea viață scapă oricărei formule, fie ea cât de cuprinzătoare. Realitatea debordează orice formă, fiind incomensurabilă din acest punct de vedere. S'ar putea observa, totuși, că există anumite statute sau legi fundamentale, după care poporul englez se guvernează de secole. Dar aici intervine interpretarea, totdeauna în funcție de condițiile realității la un moment dat și pe care numai formalismul o ascunde să apară liberă și oportunistă. Pitt nu ezită, pe vremea Revoluției franceze, să suspende statutul *Habeas Corpus*, fiindcă așa cereau împrejurările. Sau, pentru a cita un alt exemplu caracteristic în această privință, în 1716 Parlamentul votează, împotriva prevederilor statutului constituțional dela 1688, așa numitul « *Septennial Act* », prin care își prelungește singur existența dela trei la șapte ani. Asemenea procedee ar fi greu de întâlnit într'o țară cu o Constituție scrisă.

Libertățile poporului englez au fost concepute în acest spirit dinamic, cu tot formalismul vieții lui sociale. Iar în practică, modul de a trece, dela o formă veche la una nouă, ia totdeauna calea medie a compromisului. In compromis englezul vede însuși spiritul adevărat al realității, plină de contradicții, care se cer armonizate printr'o continuă ajustare a mijloacelor la scop. Cuvintele lui Hegel că tot ce este rațional este real, rămân valabile pentru englez numai în forma lor inversată: Tot ce este real este rațional. Căci rațiunea trebue pusă în serviciul realității, ca un instrument practic, așa cum a luat naștere în om la început.

Constantele societății engleze sunt de multe ori în aparență desmințite de împrejurări. Cine observă, bunăoară, transformările rapide, prin care trece poporul englez dela războiul mondial încoace, atât din punctul de vedere al organizării de Stat cât și din acela al moravurilor, va înclina să vadă în constantele menționate mai mult o construcție decât puncte caracteristice ale realității din Anglia. Totuși, abaterea dela tradiționalism sau dela formalism, pluralism și iraționalism, reflectată uneori în acceptarea unor forme

www.digibuc.ro

moderne și continentale, nu are loc niciodată în mod continuu, ci mai mult incidental și sporadic, integrându-se totdeauna în ansamblul societății. Adevărul este că o asemenea abatere, când se produce, nu atinge întregul complex al societății, care rămâne dominat de aceleași constante.

Dar chiar dacă părăsirea vechilor constante s'ar generaliza cu timpul, ele nu ar pierde nimic din valoarea lor pentru înțelegerea evoluției societății engleze de până acum. Cum spuneam mai sus, constantele nu trebuesc luate într'un sens absolut. Aceasta ar fi contrar spiritului însuși al societății engleze, care nu recunoaște formule imutabile. Numai ca tendințe, aplicabile în generalitatea cazurilor, constantele ne ajută să descoperim spiritul adevărat al organizării sociale din Anglia.

www.digibuc.ro

CAP. II

CLASELE SOCIALE

§ 9. *Clasele sociale sub regimul feodal*

Pentru înțelegerea societății engleze de azi, se impune a arunca o scurtă privire asupra claselor sociale din trecut. Distribuirea lor, precum și rolul pe care l-a jucat fiecare în societate, pot fi urmărite din diferitele instituții seculare ale Angliei. Este cert că societatea engleză din timpul feodalității nu se deosibea mult în privința claselor sociale de țările, care se aflau sub același regim în vestul Europei. După cum am amintit mai sus (§ 4), înainte de Cucerirea Normandă, Anglia poseda unele instituții cu caracter feodal, întreținute în bună parte de modul cum se diferența societatea. Populația din epoca anglo-saxonă se împărțea în oameni liberi *(freemen)* și servi sau iobagi *(slaves* sau *serfs)*. Cei dintâi erau împărțiți la rândul lor în nobilime *(gentry)* și în oameni liberi, comuni *(yeomen* sau *common freemen)*, sau în mari proprietari *(landlords)* și mici proprietari rurali *(freeholders)*. Vechea denumire a celor două categorii de oameni liberi era: *eorls* și *ceorls* (aceștia corespunzând latinescului *villanus*, sătean) [1]). Privilegiile nobililor par a fi fost mai mult onorifice și în acest timp.

[1]) Deosebirea între clase era recunoscută și de lege, după uzul popoarelor germanice, prin suma de bani *(wergild)* pe care o primea familia ca despăgubire pentru un om ucis. Cea mai mică sumă era prevăzută pentru simplul om liber, iar cea mai mare pentru nobil. Cf. Rudolf Gneist, *Das Englische Verwaltungsrecht* (2te Aufl. Berlin, 1867), Bd. I, p. 12.

www.digibuc.ro

Aceleaşi clase continuă şi sub regimul feodal, introdus de Normanzi, cu deosebirea că acum o bună parte din vechea nobilime anglo-saxonă e înlocuită cu noua nobilime de origină normandă. Aceasta e împărţită la rândul ei în baroni mari şi mici *(barones majores et minores)*, fiind în acelaşi timp o clasă mai puţin puternică faţă de Rege decât în Franţa. De aici apropierea ei de popor încă dela sfârşitul secolului al XIII-lea, când începe lupta împotriva Coroanei pentru obţinerea libertăţilor. O altă deosebire între nobilimea anglo-saxonă şi nobilimea normandă constă în faptul că, pe când cea dintâi era o nobilime de sânge, care-i dădea o independenţă faţă de Rege, aceea introdusă de Gulielm Cuceritorul e o nobilime dobândită, aservită cu totul, după regulile feodalismului, puterii suveranului. Baza nobilimii engleze din acest timp o formează, ca şi în alte ţări, proprietatea pământului, al cărui suprem posesor e însă, dela Cucerire, numai Regele [1]).

Clasa micilor proprietari rurali se bucură, sub regimul feodal, de o situaţie mai prosperă decât înainte, având acum multe drepturi în administraţia locală, alături de nobilime. Deşi aceşti cultivatori de pământ sunt sub protecţia lordului şi nu pot părăsi curtea lui *(manor)*, ei se află într'o stare materială bună. Fiind de fapt ţărani înstăriţi, ei se bucură şi de anumite drepturi politice, deosebindu-se în această privinţă de muncitorii şi de micii meseriaşi dela oraşe, care nu au asemenea drepturi [2]). Situaţia acestei clase înfloreşte şi mai mult din secolul al XIV-lea şi durează până la sfârşitul secolului al XVII-lea, când decade sub presiunea noilor condiţii economice ale societăţii.

---

[1]) *The Domesday Book*, un registru al pământului englez care cuprindea numele fiecărui proprietar şi întinderea fiecărei proprietăţi, a fost întocmită pe timpul lui Gulielm Cuceritorul. Acest registru se mai păstrează azi în Muzeul Britanic din Londra.

[2]) Termenul « *yeoman* » reprezenta de fapt numele unei clase intermediare între nobilime şi clasa muncitorilor şi meseriaşilor, corespunzând la noi cu termenul « răzeş » sau « moşnean » în trecut.

www.digibuc.ro

Starea iobagilor nu e deosebită de aceea a servilor de pe continent din timpul Evului Mediu. Această clasă cuprinde două categorii: aşa numiţii «*thrals*» (dela termenul anglo-saxon «*thrillan*» = a găuri), pentrucă aveau urechile găurite spre a purta inele, semnul sclaviei; şi aşa numiţii «sclavi penali» *(wite-theows)*, oameni ajunşi sclavi din neputinţa de a plăti datoriile lor. Legaţi pe vieaţă de pământul proprietarului, sclavii sunt la dispoziţia acestuia din punctul de vedere economic, social şi juridic. Până la liberarea lor, în secolul al XVI-lea, rolul lor nu e altul decât acela de element economic în organizarea societăţii. Unele răscoale răzleţe, pe care le încearcă împotriva stăpânilor, mai ales în secolul al XIV-lea, nu influenţează cu nimic situaţia lor, care avea să fie schimbată numai prin evoluţia firească a societăţii. Afirmaţia că libertăţile cetăţenilor erau garantate în Anglia încă dela începutul secolului al XIII-lea, prin acordarea Marei Charte, nu trebue luată într'un sens absolut. Asemenea libertăţi priveau în primul rând nobilimea nemulţumită de Rege şi, în al doilea rând, pe oamenii liberi, pe când iobagii rămâneau mai departe sub stăpânirea arbitrară a baronilor latifundiari. Libertatea lor nu va fi determinată de consideraţii umanitare, ci de necesităţi economice [1]).

[1]) O descriere exactă a diferitelor clase sociale din timpul secolului al XVI-lea se găseşte în opera lui Sir Thomas Smith, *De Republica Anglorum*. Despre *nobilitas major*, acest autor ne spune că «în Anglia niciun om nu e creeat un baron, decât dacă poate dispune de un venit anual de o mie lire sterline sau, cel puţin o mie de mărci». Cu privire la *nobilitas minor*, acelaşi autor observă ca «niciun om nu e cavaler *(knight)* prin succesiune... cavaleri sunt, prin urmare nu născuţi, ci făcuţi». Venitul anual al acestor mici nobili trebuia să fie de patruzeci de lire sterline. Apoi veneau aşa numiţii «*Esquires*» sau «*Squires*, care purtau armele. In clasa de «*gentlemen*» intra oricine avea studii universitare, profesa ocupaţii libere şi se conduceau în port şi faptă ca «domni». *Yeomen*-iii erau oamenii liberi cu un venit anual de 40 shillingi. Ei sunt de fapt fermieri, care cu timpul pot, prin şcoală şi avere, deveni gentlemen. In sfârşit, ultima clasă, a muncitorilor, care corespundeau cu aşa numiţii «*capite censi*» la Romani. «Aceştia nu au nicio voce, nici autoritate în co-

www.digibuc.ro

Clerul era, în spiritul timpului şi al regimului, aliat natural al nobilimii, fără însă a constitui o « stare » aparte propriu zisă, ca în Franţa. Prin împărţirea lui în cele două Camere ale Parlamentului, el se contopeşte de fapt cu întreaga naţiune. Biserica Creştină, deşi egalitară prin definiţie, a fost totdeauna şi pretutindeni alături de clasa dominantă a societăţii. In Anglia, această instituţie nu a făcut o excepţie. Inalţii prelaţi luau loc lângă baroni în Parlament, constituind aşa numita « nobilime spirituală ». Restul clerului, deşi în direct contact cu poporul, era tot de partea conducătorilor. Interesant de relevat este faptul, că în Anglia medievală clerul nu a avut aceeaşi putere politică în societate ca pe continent. Chiar din punctul de vedere al precedenţei sociale, baronii spirituali, adică episcopii, veneau după baronii de sânge. Şi aceasta nu atât pentru motivul că, pe când aceştia, în majoritatea cazurilor moşteneau titlurile, baronii Bisericii le obţineau numai cu voinţa Regelui, dar şi pentrucă societatea engleză nu s'a lăsat niciodată dominată de cler. Intervenţia Papei împotriva acordării libertăţilor prin *Magna Charta* a rămas fără niciun efect. Aşa se explică şi uşurinţa cu care s'a înfăptuit Reformaţia şi s'a instituit o Biserică de Stat, fără a se produce vreo turburare în popor.

Odată cu închegarea oraşelor şi desvoltarea comerţului, apare şi o clasă burgheză, care la constituirea Parlamentului figurează ca a treia « stare » a Regatului, alături de nobilime şi cler. Această clasă era alcătuită în parte din negustori bogaţi, în parte din meseriaşi, organizaţi în corporaţii sau ghilduri. Obţinând treptat libertăţi şi privilegii prin diferite « charte », acordate de Rege, burghezia formează deja în Evul Mediu o forţă economică şi socială, pe care nobilimea nu poate să-o ignoreze. In lupta dusă împotriva abuzurilor

---

munitatea noastră şi nicio socoteală nu se ţine de ei decât de a fi stăpâniţi ». Apud B. L. K. Henderson, *The English Nation* (London, 1914), p. 124—126.

www.digibuc.ro

fiscale şi administrative ale Coroanei, « comunii », cum li se zicea acum membrilor acestei clase, se asociază cu baronii, deşi emanciparea lor politică deplină avea să se afirme ceva mai târziu.

In sfârşit, un fapt hotărîtor pentru desvoltarea ulterioară a societăţii engleze este lipsa de antagonism a diferitelor clase care, în plin Ev Mediu, se unesc să lupte pentru obţinerea libertăţilor cetăţeneşti. Procesul de emancipare politică împotriva puterii despotice a Coroanei, deşi lăsa masele la o parte, era totuşi real şi continuu. In nicio altă ţară din epoca medievală nu se întâlneşte această unire a clasei nobililor cu clasa burgheză. Evident, nu poate fi vorba de o mişcare democratică integrală. Ceea ce determina lupta împotriva Coroanei, erau în primul rând motive economice, de care societatea engleză din Evul Mediu era mai conştientă decât oricare altă societate din acea epocă. Faimosul statut « *De Tallagio non concedendo* » din timpul lui Eduard I, prin care « nicio taxare fără reprezentare » nu mai era îngăduită, ilustrează în mod pregnant preocupările de care erau animaţi conducătorii societăţii engleze. Totuşi, nu poate fi negat faptul, că dreptul poporului de a se taxa singur, era o măsură democratică. De el atârna nu numai siguranţa lui materială, dar şi putinţa de a se afirma în treburile ţării. Că un asemenea drept era obţinut de nobili împreună cu burghezii, era de asemenea hotărîtor pentru caracterul mişcării. Era un început de afirmare democratică a societăţii pentru apărarea intereselor ei.

§ 10. *Decăderea micilor fermieri liberi şi începuturile proletariatului*

Situaţia micilor fermieri liberi în dependenţă directă de marii proprietari, nu a fost schimbată în Anglia printr'o revoluţie socială şi nici prin vreo dispoziţie a legii sau prin voinţa Regelui, cum s'a întâmplat în atâtea ţări de pe continent. Răscoalele ţărăneşti din 1381 au fost mişcări

www.digibuc.ro

sporadice, fără repercusiuni asupra mersului normal al societăţii. In Anglia, ţărănimea, spre deosebire de alte ţări europene, pierde drepturile ei de proprietate pe măsură ce câştiga libertatea personală [1]). Această libertate o face să emigreze la oraşe şi să caute acolo de lucru.

Adevărul este că societatea engleză, în procesul ei de transformare, dela epoca medievală la epoca modernă, a luat calea paşnică a evoluţiei normale, determinată de necesităţile economice. Se ştie că muncitorii agricoli, cât timp au trăit sub regimul feodal de proprietate, s'au bucurat de protecţia lordului, pe a cărui moşie lucrau. In schimbul muncii şi supunerii, ei aveau dreptul de folosinţă a pământului, locuinţă şi protecţie. Această stare de reciprocitate de interese era însă distrusă odată cu libertatea muncitorului agricol de a-şi alege singur locul unde să trăiască şi patronul pentru care să lucreze. Un asemenea drept era de fapt o liberare a muncitorului de condiţiile de muncă faţă de proprietar. Noua situaţie era determinată, cum am spus, de schimbarea economiei naţionale. Cei mai mulţi ţărani au emigrat la oraşe, unde industria în plin progres le oferea mijloace de trai. Cei care au rămas însă la ţară, au fost nevoiţi să primească, din cauza stării lor precare, condiţiile de muncă ale proprietarului. Aceste condiţii nu erau dintre cele mai bune, nu numai pentrucă braţele erau abundente, dar pentrucă proprietarul putea să se dispenseze uneori de a cultiva pământul, preferând să-l lase nelucrat sau dându-i altă destinaţie (parcuri de vânătoare, păşuni pentru vite). Astfel, în noile condiţii nu mai subsista niciun fel de obligaţie, atât pentru proprietar cât şi pentru muncitor; legea cererii şi ofertei şi bunul plac erau acum factorii care stabileau relaţiile între unul şi altul.

Rezultatul unor asemenea condiţii a fost apariţia unei clase proletare, în veşnică nesiguranţă şi fără nicio protecţie

[1]) J. A. R. Marriott, *The English Land System* (London, 1914), p. 45 şi p. 161.

www.digibuc.ro

în lupta pentru câştigarea unei existenţe materiale. Proprietarii considerau că oamenii devenind acum liberi, nu mai aveau nevoie de intervenţia Statului şi nici de ajutorul lor particular. Fiecare trebuia să-şi caute singur de lucru. Mulţi proprietari alungau pe ţărani de pe moşiile lor, scoţându-i din case şi lăsându-i să se descurce singuri. Era teoria frumoasă, că omul liber nu are nevoie de protecţie, teorie care culmina mai târziu în doctrina liberalismului burghez.

Această transformare a avut loc în mod definitiv pe la mijlocul secolului al XVI-lea, pe timpul Regilor Tudor, fiind determinată, cum am văzut, de disolvarea sistemului feodal şi apariţia formei capitaliste de producţie. Libertatea individului se traducea prin libertatea de transacţie între muncitor şi patron, determinând în acelaşi timp o emigrare dela sate la oraşe. Industria naţională nu crescuse însă în proporţie cu numărul ţăranilor emigraţi. Surplusul de oameni la oraşe era condamnat să formeze o clasă de săraci propriu zişi. Astfel Anglia dela sfârşitul secolului al XVI-lea, deşi cu o populaţie de numai vreo trei milioane, începea să cunoască şomajul.

In trecut, Biserica fusese instituţia, care se însărcinase să îngrijească de săraci. Dar în urma reformei religioase şi a secularizării bunurilor mănăstireşti, Biserica nu mai era în stare să îndeplinească un asemenea serviciu. Statul trebui să intervină. La începutul secolului al XVII-lea, în ultimii ani ai domniei Reginei Elisabeta, Parlamentul trecea, cum am amintit (§ 5), o lege a săracilor, impunând o taxă, pe care o plăteau marii proprietari. Această măsură făcu şi mai mult pe proprietari să se desintereseze de soarta vechilor protejaţi.

In sfârşit, dispariţia clasei de mijloc rurale înlesnea lorzilor, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, să obţină dela Parlament autorizaţia de a-şi însuşi şi de a îngrădi terenurile şi islazurile comunelor. Acest sistem *(enclosure)*, care mai fusese practicat pe o scară mai mică la sfârşitul secolului

www.digibuc.ro

al XV-lea, întărea şi mai mult oligarhia latifundiarilor în dauna populaţiei rurale [1]).

§ 11. *Clasa de mijloc la începutul erei moderne*

Apariţia unei clase de mijloc *(middle class)* sau a unei burghezii mici a fost determinată, cum am amintit mai sus, de creşterea oraşelor şi a comerţului. Încă în plin Ev Mediu această clasă se afirma ca o forţă socială. Obţinând diferite privilegii dela Rege în privinţa organizării vieţii locale, burghezia se desvolta în continuu mai ales din punctul de vedere economic.

La sfârşitul secolului al XIII-lea, când ia fiinţă Parlamentul, burghezia este destul de tare pentru a-şi reclama drepturile şi a lua loc chiar într'o Cameră separată, căreia îi da numele. Propriu zis, Camera Comunelor era un organ legislativ destinat să devină al «comunilor» *(commoners)*. Afirmarea drepturilor politice în sensul unei democraţii adevărate, nu se producea însă decât mai târziu. Căci la început, burghezia se desvolta sub tutela nobilimii, care sta în Camera Lorzilor, pe atunci organul preponderant al puterii legislative.

Dar caracterul specific al clasei burgheze din Anglia se arăta încă dela primele ei afirmări. Micii proprietari rurali şi urbani erau prea puţini la număr pentru a ţine piept latifundiarilor, sau pentru a se constitui într'o clasă cu interese proprii. Pământul era deţinut în majoritate de nobilime. Oraşele de asemenea erau în mare parte în mâinile nobilimii. Micii comercianţi şi meseriaşi nu puteau alcătui încă o forţă de rezistenţă. Aşa se explică faptul, că burghezia se afirma dela început politiceşte în unire cu nobilimea. Pe lângă aceasta, marii comercianţi, care începuseră să apară, se uneau prin interesele lor tot cu nobilimea, ea

[1]) Cf. A. F. Pollard, *The History of England* (14th impression, London, 1933), p. 182.

www.digibuc.ro

însăşi devenită în bună parte comerciantă şi industrială. Astfel, Camera Comunelor din secolul al XVII-lea şi al XVIII-lea devenise reprezentanta unei plutocraţii, în care nobilimea avea cuvântul decisiv. In sfârşit, la toate aceste împrejurări se mai adăoga faptul că, nobilimea fiind în Anglia o clasă deschisă, cum vom vedea, în care elemente din afară puteau pătrunde, conducătorii burgheziei nu o priveau cu ochi duşmănoşi ca în alte ţări. Cei bogaţi sau destoinici căpătau uneori titluri de nobleţă, ceea ce îi făceau să nu combată o clasă, în care aşteptau să pătrundă mai curând sau mai târziu.

Adevărul este că în Anglia, dela începutul erei moderne, burghezia se desvolta mai mult în direcţia unei oligarhii a banului decât în aceea a unei clase diferită de interesele clasei aristocratice. Numai mica burghezie era lăsată la o parte, aşteptând zile mai bune, când masele se vor lumina şi vor fi în stare să se afirme ca o forţă reală în societate.

Intr'un cuvânt, intervenţia activă a nobilimii în vieaţa economică a ţării, excludea afirmarea unui punct de vedere deosebit de interese al burgheziei născânde. Se poate spune că în Anglia nobilimea devenea burgheză, micşorând astfel distanţa, dacă nu socială, cel puţin economică între ea şi noua clasă. De unde urma o fuziune a celor două clase, mai întâi în lupta contra Coroanei, mai apoi în apărarea intereselor economice, până la emanciparea politică a maselor. Inceputul burgheziei, în condiţiile arătate, anunţa acea solidaritate între diferitele categorii sociale, care făcea tăria naţiunii engleze în cursul istoriei moderne.

§ 12. *Nobilimea*

Nu există ţară, în care nobilimea sau aristocraţia să-şi fi păstrat rolul de clasă conducătoare un timp atât de îndelungat, ca în Anglia. Faptul acesta specific societăţii engleze, trebue lămurit. Incă din cele mai îndepărtate timpuri, aristocraţia engleză nu a fost o castă închisă. In epoca

www.digibuc.ro

anglosaxonă, în epoca normandă, în plin Ev Mediu, precum şi în timpurile moderne, nobilimea engleză îşi recruta în diferite chipuri şi în mod treptat noui elemente, pe care le asimila, constituind astfel o clasă în permanentă regenerare.

Contrastul între nobilimea engleză şi nobilimea din alte ţări este evident în toate privinţele. Oriunde aiurea, mai ales în timpurile mai vechi, nobilimea forma o clasă distinctă, cu reguli rigide, care făceau aproape imposibil introducerea de noi membri în sânul ei. De aici caracterul ei de castă şi degenerarea ei, nu numai politică (devenind de cele mai multe ori oligarhică şi parasitară) dar şi fiziologică (prin căsătoriile între aceleaşi familii). Pe lângă aceasta, un alt fapt deosibeşte nobilimea engleză de nobilimea din alte ţări. Se ştie că în celelalte State din occidentul Europei, privilegiile nobililor se extindeau la toţi copiii, pe când în Anglia numai la primul născut. Şi încă acesta, pe tot timpul vieţii tatălui său, nu purta titlul de nobil, fiind un simplu cetăţean comun *(commoner)*, ca şi fraţii săi. Prin această măsură se asigura şi menţinerea averii, care nu se fărămiţa prin diviziune egală la toţi moştenitorii, ca în alte ţări. Căci una din condiţiile esenţiale de a fi nobil era şi aceea de a fi bogat [1]). La aceasta se adăoga alt fapt, nu mai puţin semnificativ. Nobilimea engleză nu avea alte privilegii în afară de titlul şi dreptul de a şedea în Camera Lorzilor. Ea plătea impozite ca ceilalţi cetăţeni şi le plătea în proporţie cu averea ei. Numai în Evul Mediu, când nobilii se taxau singuri, procentul ei de impozite era ceva mai mic decât acela al reprezentanţilor oraşelor [2]). Însăşi ideea de nobleţă ereditară nu se statornicea decât în epoca Regilor din casa Lancaster. Adevărul este că, încă din epoca anglo-saxonă, privilegiile

[1]) Dreptul de primogenitură ca un caracter distinctiv al nobilimei engleze faţă de nobilimea din alte ţări, era relevat încă din secolul al XV-lea. Aşa Fortescue, în cunoscuta lui operă *De Laudibus Legum Anliae* (cap. 40) spunea: « *Infra regnum Angliae... filius senior solus succedit in hereditate paterna* ».

[2]) Gneist, *Op. cit.* Bd. I, p. 410.

www.digibuc.ro

nobilimii erau mai mult onorifice. In faţa legii şi a obiceiurilor ţării, ea era considerată pe plan egal cu ceilalţi cetăţeni.

Această notă democratică se întâlneşte şi la familia regală. După spiritul şi litera legilor engleze, dintre membrii familiei regale nu sunt consideraţi ca făcând parte propriu zis din nobilime decât soţia, primul fiu şi soţia sa şi prima fiică a Regelui. Ceilalţi copii ai familiei regale sunt numai cetăţeni comuni, afară dacă Regele nu-i înalţă în vreun rang nobil [1]).

In acest caracter democratic vedea Tocqueville una din cauzele, care au menţinut de-a-lungul veacurilor autoritatea şi puterea de conducători a nobilimii engleze. Istoricul francez releva cu drept cuvânt că, ceea ce deosibea Anglia de restul Europei dinainte de Revoluţia Franceză, a fost dispariţia oricărui sistem de castă în aristocraţia engleză. Nobilii şi oamenii de rând se amestecau în vieaţă, cei dintâi înţelegând să-şi merite privilegiile onorifice pe alte căi decât acelea ale unei conştiinţe de clasă şi tot ce decurge din ea. Ficele nobililor cu nume din cele mai vechi şi mai celebre din istoria Angliei, se căsătoreau cu fii de burghezi [2]).

Atât prin atitudinea ei în vieaţa de toate zilele cât şi prin participarea ei efectivă la răspunderile politice, aristocraţia engleză îşi exercita dreptul de clasă conducătoare spre binele ţării. Nici dela plata impozitelor, cum am văzut, nobilii nu înţelegeau, ca cei din Franţa sau din alte ţări, să se dea înapoi. In nicio ţară proverbul «*noblesse oblige*» nu a fost mai bine respectat. De aici decurgea o consecinţă importantă pentru relaţiile ei cu celelalte clase ale societăţii. In condiţiile arătate, nobilimea în Anglia nu putea fi privită cu invidie de popor, ca în alte ţări, unde privilegiile nu erau onorifice. Se cunoaşte în această privinţă abuzul pe care-l săvârşea

[1]) Edward A. Freeman, *The Growth of the English Constitution* (1872), p. 127 şi p. 248.

[2]) Alexis de Tocqueville, *L'Ancien Régime et la Révolution*, p. 125.

www.digibuc.ro

nobilimea franceză sub vechiul regim. Această stare de lucruri a fost sintetic exprimată de Tocqueville în următoarele cuvinte: « In secolul al XVIII-lea e săracul, care se bucura în Anglia de privilegiul de impozit; în Franța, e bogatul » [1]).

In sfârșit, un alt fapt caracteristic pentru rolul pe care-l juca nobilimea în societatea engleză, era modul cum înțelegea Regele să convoace la început Parlamentul. Capul Statului își păstra dreptul de a chema în Camera Lorzilor pe cine voia. Aceasta excludea sentimentul unor privilegii permanente. Numai sub Tudori și mai ales sub Stuarți, nobilii de sânge deveneau membri de drept și pe viață ai Camerei Superioare. Iar dreptul Regelui de a înobila pe orice om vrednic, menținut până astăzi, contribuia de asemenea la atenuarea distanței între nobilime și popor [2]). In astfel de condiții, nobilimea engleză devenea o elită conducătoare, selecționată după merit și talent. Acest rol ea îl păstrează și astăzi, alături de alte categorii sociale, care participă la conducerea Statului englez [3]).

§ 13. *Clasa burgheză*

Am văzut care au fost începuturile clasei burgheze în Anglia. Această clasă se desvolta, ca în toate țările din Occident, odată cu desvoltarea orașelor și a formei capitaliste de producție. Comerțul și industria cereau anumite interese de apărat, care diferențiau pe cetățeni în cuprinsul societății. Dar pe când sub vechiul regim clasa burgheză din alte țări

---

[1]) *Ibid.*, p. 147. Deosebirea mergea până în cele mai mici lucruri, Așa nu era permis în Franța dinaintea Revoluției unui om fără titlu de nobleță să aibe în curtea sa porumbei, acest sport fiind rezervat în mod exclusiv aristocrației. *Ibid.*, p. 438.

[2]) Freeman, *Op. cit.*, p. 147 și Pollard, *Op. cit.*, p. 80 urm.

[3]) Nobilimea engleză se împarte azi în cinci ordine: duci, marchizi, conți (*earls*), viconți *(viscounts)* și baroni. Titlurile micei nobilimi sunt: *Baronet*, *knight* și *squire*.

www.digibuc.ro

rămânea departe de treburile publice, în Anglia ea se integra, fie direct, fie indirect, în mecanismul Statului. In Franţa, Revoluţia din 1789 a fost opera clasei burgheze nemulţumită de neparticiparea ei la vieaţa publică a ţării. In Anglia, Revoluţia din 1688 a fost afirmarea unor drepturi de către întreg poporul, iar nu numai al clasei burgheze. Această deosebire se datora şi faptului menţionat mai sus. Nobilimea neînţelegând să se izoleze de celelalte clase ale societăţii, stabilea contactul cu burghezia, cum am văzut, încă dela apariţia acestei clase la sfârşitul Evului Mediu şi la începutul erei moderne. Căci nobilimea engleză, în noile condiţii economice ale societăţii, se adapta, devenind ea însăşi din acest punct de vedere burgheză, liberală şi democratică.

Cu toate acestea, o clasa burgheză diferenţiată prin conştiinţa intereselor ei se afirma în timpurile moderne şi în Anglia. Clasa negustorilor, atât de bine organizată în Evul Mediu prin aşa numitele «ghilduri» *(merchant guilds)*, împreună cu alte elemente orăşeneşti, fusese unul din factorii hotărîtori în apariţia şi desvoltarea unei asemenea conştiinţe. Camera Comunelor datora existenţa ei aceleiaşi clase. Rolul, pe care-l juca clasa burgheză în societate, era determinat de interesele şi drepturile ei, care se afirmaseră la începutul erei moderne. Insuşi poporul se deştepta politiceşte mai mult prin burghezie decât prin nobilime. Colaborarea nobililor cu burghezii fusese însă limitată la pătura bogată, la aşa numita mare burghezie, formând în secolul al XVIII-lea, cum am amintit, o plutocraţie în treburile publice ale ţării.

Mica burghezie rămânea la o parte de vieaţa politică până la marele Act de reformă din 1832. Din această cauză întronarea democraţiei integrale în Anglia întârzia atât timp. Acest fapt determina însă apariţia unei conştiinţe definite în rândurile micei burghezii, de care se leagă întreaga mişcare pentru emanciparea politică a poporului din secolul al XIX-lea şi care ducea la reformele din 1867 şi 1884.

www.digibuc.ro

Totuşi, clasa burgheză reprezintă astăzi în Anglia o conştiinţă din ce în ce mai slabă despre interesele ei. Fenomenul se datoreşte de sigur transformărilor fundamentale, prin care trece economia mondială, de care este atât de strâns legat procesul economic al Angliei. Dar în acelaşi timp el se datoreşte şi condiţiilor de completă democratizare în vieaţa politică a ţării. Emanciparea politică a maselor, dispariţia privilegiilor municipale de altădată, bancruta liberalismului ca doctrină economică, atenuarea capitalismului, slăbirea Partidului Liberal, cu care burghezia fusese asociată în trecut, — toate aceste fapte au contribuit la pierderea punctului de vedere burghez în societatea engleză contemporană.

Fenomenul nu este, firește, specific societăţii engleze. Il întâlnim azi în mai toate ţările civilizate. Numai în ceea ce priveşte forma în care burghezia engleză începe să părăsească vechile concepţii, se observă oarecare deosebire. Pe când în alte ţări clasa burgheză se resemnează faţă de transformările brusce ale economiei, în Anglia ea începe să se integreze în ritmul organizării noui. Aşa se explică pasul, pe care-l făcea Liberalismul în Anglia încă înainte de războiul mondial. Reformele sociale şi fiscale cu puternice tendinţe de confiscare a capitalului privat în folosul societăţii, erau indiciile unei asemenea readaptări. Iar astăzi, în urma crizei economice, prin care trece omenirea şi în deosebi ţările industriale, clasa burgheză engleză urmează noul curs, cedând cerinţelor realităţii. Căci şi în acest caz se observă aceeaşi preocupare de a stăpâni împrejurările cu un ceas mai de vreme, un procedeu caracteristic spiritului practic al poporului englez.

§ 14. *Clasa muncitorească*

Odată cu desvoltarea industriei în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, apărea în societatea engleză clasa muncitorilor, în formă precisă şi cu o conştiinţă despre

www.digibuc.ro

interesele ei. Un proletariat agricol cunoscuse Anglia, cum am văzut, încă dela sfârşitul secolului al XVI-lea, când începeau să se statornicească condiţiile organizării capitaliste. Dar pe când muncitorii agricoli rămâneau fără mijloace proprii de apărare a intereselor, muncitorii industriali îşi strângeau rândurile şi se organizau în aşa numitele « Uniuni » *(Trade Unions)*, a căror manifestare se poate urmări încă din secolul al XVIII-lea. Asemenea organizaţii aveau un caracter secret, fiind oprite de autorităţi, pe atunci foarte vigilente în a apăra interesele capitaliştilor. Uniunile urmăreau de fapt numai îmbunătăţirea materială a muncitorilor, fără niciun gând revoluţionar, înţelegând să-o realizeze pe calea paşnică a organizării şi a rezistenţei pasive faţă de patroni. Rezultatele practice nu erau însă evidente. Ele se reduceau mai mult la luminarea muncitorilor asupra drepturilor şi intereselor ce aveau în complexul economic al societăţii de atunci. Abia în secolul al XIX-lea, în urma propagandei lui Francis Place şi Joseph Hume, Uniunile obţinură recunoaşterea prin lege. Din punctul de vedere al drepturilor politice, muncitorii continuau să rămână neemancipaţi până la reforma electorală din 1867.

Acum organizarea lor se îndrepta spre o cât mai intensă propagandă politică, pentru ca prin legislaţie în Parlament, să smulgă concesiuni dela capitalişti. Creşterea continuă a forţei lor politice în alegeri, făcea să se nască o conştiinţă de clasă din ce în ce mai pronunţată. Reprezentanţii lor, care pătrundeau în Parlament către sfârşitul secolului trecut, se legau a vota numai pe baza rezoluţiilor adoptate de Uniuni. Astfel, pe când în Germania masele muncitoreşti se lăsau a fi conduse de reprezentanţii lor din Reichstag, în Anglia deputaţii laburişti (cum se numeau acum) se aflau în continuă dependenţă de voinţa sindicatelor. Deosebirea părea că favorizează o desvoltare revoluţionară şi o luptă de clasă, cum se întâlnea în alte ţări industriale. Totuşi, muncitorii englezi, cu mici excepţii (ca extrema stângă, organizată în Partidul Independent Laburist sau unele asociaţii cu

www.digibuc.ro

program socialist sau chiar comunist), nu se lăsau ademeniți de teoriile de pe continent, rămânând pe terenul solid al realităților și înțelegând să lupte în cadrul organizării existente a societății.

Deși lupta între muncă și capital se desemna în ultimul deceniu al secolului trecut în liniile unei mișcări revoluționare, muncitorii englezi adoptau o atitudine din ce în ce mai împăciuitoare față de problemele economice și sociale. Primind ordinea capitalistă ca o realitate dată, ei înțelegeau să modifice condițiile societății prin mijloacele, pe care le foloseau celelalte clase în politică. Astfel ei se organizau într'un Partid și își însușeau metoda de luptă a Partidelor burgheze. La aceasta contribuia în parte și influxul de elemente burgheze în sânul Partidului Laburist, care mai târziu primea chiar partizani din clasa aristocratică. Tactica se dovedea a fi eficace și în concordanță cu cele mai bune tradiții ale poporului englez, căci rezultatele nu întârziară să se vadă. Legile cu caracter social, trecute de Parlament la începutul secolului nostru, au fost determinate în deosebi de mișcarea clasei muncitorești [1]). După războiu, Partidul Laburist venea la cârma Statului și impunea, în cele două guvernări, o parte din programul pentru muncitori. Lipsa de experiență și mai ales împrejurările excepțional de grele, prin care trecea țara, nu permiteau însă noului Partid să se mențină mult timp la putere.

Un nou fapt apărea în structura și mentalitatea clasei muncitorești. Spiritul de moderație, de care dăduse dovadă Partidul în cele două guvernări, convingea până când și elementele reacționare din societate despre inexistența pericolului unei asemenea guvernări pentru așezarea Statului. Bunul simț al maselor și concepția largă a conducătorilor făceau din muncitori un element de ordine. In această

[1]) Menționăm pe cele mai principale: *The Trade Dispute Act, 1906, The Coal Mines Regulations Act, 1908, The Old Pensions Act*, 1908, *The National Insurance Act*, 1911, *The Mental Deficiency Act*, 1913.

www.digibuc.ro

privință era caracteristic faptul că, dintre conducătorii laburiști o parte provenea din clasa burgheză sau chiar din nobilime. Guvernul al doilea laburist de sub președinția lui J. R. Macdonald cuprindea nu mai puțin de șapte lorzi [1]). Astfel, mișcarea politică a muncitorilor, prin acceptarea elementelor din celelalte clase ale societății, își atenua tendințele revoluționare, integrându-se în complexul întregii națiuni.

In prezent, clasa muncitorească este poate mai puțin puternică din punctul de vedere politic decât fusese în primii zece ani după războiul mondial. Forța ei socială a rămas însă aceeași în comunitatea engleză. Dar pe măsură ce i se recunoaște drepturile, conștiința ei se lărgește și se adaptează la condițiile întregii națiuni. Se observă, de fapt, aceeași capacitate de colaborare cu celelalte elemente ale societății ca și la clasa aristocratică din trecut sau la clasa burgheză dela începutul secolului. Căci și aici primează bunul simț al poporului, care în fața unei crize de ajustare a societății, știe să reacționeze, privind problema dincolo de interesele de clasă.

§ 15. *Conștiința națională și clasele sociale*

Cine privește mai de aproape evoluția claselor sociale din Anglia, constată că aceste categorii ale societății au fost totdeauna mai puțin exigente în revendicările lor decât în alte țări. In toate epocele istoriei, clasele societății engleze au arătat o permanentă preocupare de interesele întregii comunități naționale. Așa, în secolul al XIII-lea, aristocrația se unea cu poporul pentru a obține libertățile cetățenești. In secolul al XVII-lea, burghezia și nobilimea luptau împreună în contra Coroanei pentru întronarea regimului

[1]) Până când și în ceea ce privește obligațiile sociale, Laburiștii se conformau, după tradiția țării, celor mai mici etichete. Așa se putea vedea la recepțiile dela Curte miniștri laburiști, foști muncitori, apărând în pantaloni scurți și ciorapi de mătase.

www.digibuc.ro

constituțional. Iar în secolul al XIX-lea, toate clasele colaborau pentru înfăptuirea celor mai înaintate reforme sociale.

Aceeași preocupare se observă și în frământările prezentului. Clasa aristocratică se mulțumește să-și păstreze privilegiile onorifice. Clasa burgheză se resemnează față de continua diminuare a intereselor ei capitaliste. Iar clasa muncitorească, mai mult legalistă decât revoluționară, în lupta ei pentru o situație materială mai bună, se străduește să depășească punctul de vedere al intreeselor de clasă, identificându-se cu aspirațiile întregii comunități.

Punctul comun care leagă toate categoriile sociale și le determină statornic spre colaborare, stă în conștiința națională. O asemenea conștiință izvorăște dintr'un instinct sănătos al poporului, dar și dintr'o largă înțelegere pentru interesele țării. Prin educația zilnică a conviețuirii și prin dispoziția mintală de a preferi calea medie a lucrurilor, caracteristică poporului englez, conștiința de clasă nu devenea niciodată atât de puternică încât să elimine conștiința națională. Așa înțelegem pentru ce Anglia este țara, unde revoluțiile sunt prevenite prin reforme și cele mai adânci antagonisme se soluționează printr'un compromis.

O armonie, care asigură sănătatea societății, se desprinde din aceste tendințe ale claselor în Anglia. Diferențierile de interese și aspirații se disolvă în fața problemelor mari ale națiunii. Echilibrul se stabilește după cele mai excentrice mișcări și după cele mai diverse curente de opinie. Astfel societatea, în așezarea ei organică, rezistă readaptărilor, fără a suferi sguduirile, care se întâlnesc de obiceiu în alte societăți.

In acest contrast între suprafață și substrat stă eroarea de judecată, pe care o face uneori observatorul străin privind societatea engleză din punctul de vedere parțial și limitat al prezentului. Adoptând un asemenea punct de vedere, el riscă a supraevalua transformările și a ignora realitatea, de care se leagă evoluția societății. Pentru a înlătura aceasta,

www.digibuc.ro

trebue să ținem seama de un fapt, hotărîtor în interpretarea civilizației engleze.

Nicio societate nu posedă o viziune mai clară despre continuitatea istorică a formelor ei de organizare într'o măsură atât de mare ca societatea engleză. In adevăr, pentru poporul englez preezentul se leagă nemijlocit de trecut. Legătura aceasta se păstrează în instituții și obiceiuri, dar și în conștiința despre vieața socială, atât de schimbătoare în aparență și în același timp atât de permanentă în liniile ei fundamentale. Este o conștiință dobândită din contactul zilnic cu realitatea înconjurătoare, pe care englezul o înțelege însă în desvoltarea ei, legând-o cu ceea ce a fost înainte. De aceea pentru el tradiția are un înțeles mai mult de îndreptar practic decât de sentimentalism. Când trebue să ia o măsură în fața unor împrejurări neprevăzute, el scrutează trecutul pentru a descoperi un caz analog, care să-l îndrumeze. De aici rolul precedentului în vieața lui politică și socială. Când însă nu găsește în trecut o asemenea îndrumare, el nu întârzie să ia o decizie, care de multe ori este în opoziție cu tradiția, obiceiul și chiar legea scrisă, creând astfel o inovație. Și în acest caz străinul poate fi indus în eroare și să creadă că societatea engleză are un caracter revoluționar sau absurd. Ceea ce se uită, este faptul că, istorie, tradiție, obiceiu, lege au o valoare pentru englez numai în măsura în care pot fi utilizate în stăpânirea prezentului. Dar prin această abatere dela normele diriguitoare ale societății lui, el nu e mai puțin statornic. Continuitatea vieții lui sociale este reală și în momentele, când trebue să se depărteze de liniile ei istorice. Depășind aceste linii, el se integrează în realitate, care nu e niciodată rectilină și uniformă. Din cauza aceasta societatea lui este plină de contraziceri, de zigzaguri, ca și realitatea, pe care o reflectă. Din acest punct de vedere, caracterul societății engleze rămâne elastic, în ciuda unei așezări adânci în trecut. Logica ei este însăși logica realității și a istoriei, văzută în mișcările ei evolutive.

www.digibuc.ro

Istorismul societății engleze nu este însă o doctrină sau o schemă rigidă. Ca resfrângere a procesului viu și evolutiv al organizării liberă de orice plan preconceput, el se identifică în sens și scop cu existența. Istoria este experiența verificată, nu însă principiu imutabil de comportare în viitor. De aceea rolul ei în acțiune este limitat. Realismul societății engleze decurge din acest fapt și nu poate fi nici naiv, nici unilateral. Astfel, deși poporul englez trăiește din plin experiența trecutului, el nu rămâne închis în liniile rigide ale societăților statice și înapoiate. Realismul se întâlnește la el cu istorismul pentru a promova o concepție practică. Așa înțelegem simțul practic și politic al poporului sau conștiința națională a claselor sociale din Anglia.

www.digibuc.ro

CAP. III

ORGANIZAREA ECONOMICĂ A SOCIETĂȚII

§ 16. *Concepțiile economice*

Problemele societății engleze sunt astăzi în primul rând probleme cu caracter economic. Toate silințele de reajustare par a fi dominate de preocuparea unei mai bune rânduieli în distribuirea bunurilor materiale și în ridicarea standardului de viață al poporului. Evident, fenomenul este mai mult sau mai puțin general în toate țările, fiindcă el aparține tendințelor, pe care le manifestă însăși civilizația contemporană. Societatea engleză însă, prin transformările ei economice dela începutul erei moderne, a fost printre cele dintâi societăți, care și-au modificat caracterul producției. Apariția capitalismului a fost un fapt hotărîtor în această privință. Pe lângă aceasta, spiritul practic al poporului, determinat în parte de situația geografică și natura solului a țării, a încurajat dela început comerțul, industria și orice întreprindere, care putea să contribue la îmbogățire. Inițiativa particulară, dublată de o voință susținută, făcea din poporul englez un popor muncitor, dârz și întreprinzător. Munca apărea drept cea mai vrednică virtute a omului în societate. Fără a-și însuși o concepție materialistă, poporul englez era convins că rostul lui în viață este să muncească. Această trăsătură psihologică izbea pe orice străin care vizita Anglia acum o sută de ani. Emerson o releva în deosebi ca o notă diferențială a englezului. Cultul muncii devenise nu

www.digibuc.ro

numai un mijloc de îmbogățire, dar și o sursă de înălțare sufletească. Așa se explică până la un punct religiositatea puternică a poporului alături de preocupările lui economice.

Acest punct este esențial pentru înțelegerea condițiilor economice, în care se desvoltă societatea engleză și lupta pe care o dă în menținerea vechilor așezăminte. Nu trebue să uităm că este o anumită etică, pe care vieața economică din Anglia o păstrează și astăzi și care o deosibește de vieața economică din alte țări. Onestitatea este nota ei dominantă. Din cauza aceasta, în concurența pe piața lumii, englezul este uneori bătut. Reclama lui comercială este mai discretă decât reclama altor popoare. Produsele lui sunt mai substanțiale, fiind confecționate din material mai bun și lucrate cu mai multă îngrijire, iar răspândirea lor în străinătate este datorită mai mult calității lor decât insistenții agenților comerciali. Călăuziți de lozinca veche că « onestitatea e cea mai bună politică » și în comerț, Englezii au fost depășiți de alte popoare și uneori înlocuiți chiar în propriile lor colonii. Libertatea comerțului, inaugurată de Anglia în secolul trecut, era un gest de largă înțelegere a schimbului între popoare. Dar gestul rămânea izolat și aducea cu timpul alte efecte decât acelea întrevăzute de doctrinarii liberalismului economic. Căci măsura era oportună numai pentru timpul cât industriile engleze deținеau monopolul lumii, nu însă și pentru timpul când alte popoare se industrializau. Era, de sigur, o anticipație a viitorului în acest pas, pe care-l făcea Anglia în condiții de hegemonie industrială și prosperitate neobișnuită. Dar astăzi, sub presiunea împrejurărilor, Anglia revine la protecționism. In epoca autarhiilor economice și a industrializării țărilor agricole, libertatea comerțului se dovedește o utopie, a cărei consecințe se resfrâng asupra situației economice a țării.

Alte motive contribuiau la concepțiile economice puțin rentabile ale poporului englez din ultimii cincizeci de ani. Anumite deprinderi ale muncitorilor și ale capitaliștilor puneau economia engleză în inferioritate față de concurența

www.digibuc.ro

altor țări. Așa, muncitorii englezi, în ciuda cultului de care vorbeam mai sus, își însușeau în secolul trecut, prin propaganda Trade-Uniunilor, ca tactică de luptă nu numai revendicarea pe față a unor drepturi, ca reducerea orelor de lucru și ridicarea salariilor, dar și tergiversarea tacită a lucrului în orele stabilite, producând cât mai puțin într'un timp cât mai îndelungat. Tactica aceasta era socotită bună pentru prevenirea șomajului [1]). Asemenea măsuri se răzbunau însă tot pe muncitori. Intr'o epocă de intensă expansiune industrială în alte țări, când muncitorii din Statele-Unite sau Germania nu pregetau să lucreze un număr mai mare de ore pe zi, muncitorii englezi găseau cu cale să-și reducă activitatea.

In comerț se introduceau de asemenea cât mai multe ore de repaus. *Week-end*-ul și *Bank-holyday*-ul sunt invenții engleze, care prelungesc răgazul *(leisure)* dincolo de normele obișnuite în alte țări. De unde munca era altădată, cum am văzut, o însușire caracterisică a englezului, acum lenea pare să devină o deprindere. Străinii sunt cu deosebire izbiți de această transformare. Totuși, nu trebue să uităm faptul că englezul, deși astăzi muncește mai puține ore pe zi, munca lui e mai intensă și mai concentrată. Repausul pe care și-l îngădue într'o măsură atât de largă nu provine dintr'o stare inconștientă de lene, ci din dorința de a-și îmbunătăți condițiile vieții. Inaugurând atâtea prilejuri de recreație, el anticipează o stare de lucruri, care mai curând sau mai târziu se va statornici în fiecare țară industrială.

Pe de altă parte, proprietarii fabricilor iau o atitudine refractară față de transformările tehnicei moderne. Ei nu înțeleg totdeauna să-și readapteze mașinile la condițiile timpului. In unele mine din Anglia, producția are loc și azi în aceleași condiții ca acum o sută de ani. Lipsa de raționalizare a industriilor engleze avea consecințe nu numai

[1]) Cf. J. Ramsay Macdonald, *The Socialist Movement* (9th impression, London, 1931), p. 68.

www.digibuc.ro

asupra producţiei, dar şi asupra stării muncitorilor, care sunt răpiţi de confortul şi îmbunătăţirile moderne, de care se bucură muncitorii din alte ţări.

In sfârşit, indolenţa şomeurilor de a ieşi din situaţia lor, preferind ajutorul dela sindicat sau dela Stat unei emigrări în colonii, contribuia la depresiunea economică a ţării. Deşi emigrarea în diferitele părţi ale Imperiului este încurajată de diferite societăţi particulare, ea nu progresează mult. Statul nu a intervenit încă în mod susţinut. Numai un singur organ oficial *(The Overseas Settlement Committee)* există în această privinţă [1]).

In tot cazul, când izbucnea criza economică mondială în 1929, situaţia societăţii engleze nu devenea mult mai rea. Şomajul endemic, cunoscut încă dela sfârşitul secolului al XVI-lea, cum am văzut, crizele cronice ale industriei din trecut şi dispoziţia Statului de a veni în ajutorul lucrătorilor, erau lucruri obişnuite în Anglia. Numai din punctul de vedere financiar, criza era mai mult simţită. Scăderea lirei sterline, renunţarea la etalonul aur (Septemvrie 1931), reducerea creditului şi stringenţa financiară care urma în mod necesar, — toate aceste fapte aduceau o perturbare în vieaţa economică a ţării.

§ 17. *Criza Industriei*

Anglia este ţara, care a cunoscut cea dintâi criza industriei în complexul civilizaţiei contemporane. Cu mult înainte de izbucnirea crizei mondiale, înainte de marele războiu, de fapt către sfârşitul secolului trecut, industriile ei începuseră să arate semnele unei continue încetineli. Mai multe motive determinau această stare de lucruri. Trebue amintit în primul rând că Anglia avea cea mai veche industrie mare. Ea exporta majoritatea produselor industriale într'un timp, când alte ţări nu aveau decât o

[1]) L. Haden Guest, *The New British Empire* (London, 1929), p. 303.

www.digibuc.ro

industrie începătoare și destinată nevoilor interne. « Revoluția industrială » din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea fusese de fapt începutul prosperității engleze, care se desvolta în secolul următor, ajungând la apogeu între anii 1850 și 1870. Într'un cuvânt, epoca de prosperitate și hegemonie industrială a Angliei durează aproape un secol [1]).

Acest progres era însă prea legat de anumite condiții trecătoare pentru a se fi ținut la infinit. In adevăr, prosperitatea economică a Angliei era datorită nu atât unor cauze permanente cât mai ales unor împrejurări, care mai curând sau mai târziu trebuiau să înceteze. Ea se baza în primul rând pe producția cărbunelui și în al doilea rând, cum am pomenit, pe starea înapoiată a industriilor din alte țări. Niciuna din aceste împrejurări nu putea să asigure întâietatea Angliei pentru un timp îndelungat. In privința cărbunelui, Anglia figura în 1860—1870 în producția totală a lumii de 130 milioane tone cu aproape două treimi, de fapt cu o producție de 80 milioane tone [2]). Această proporție nu se menținea însă după 1880, când Germania și Statele-Unite încep să extragă mari cantități de cărbune pentru industriile lor din ce în ce mai înfloritoare. Acum

[1]) Termenul de « *industrial revolution* » a fost imprimat de Arnold Toynbee în lucrarea sa cunoscută, *Lectures on the industrial revolution in England* (London, 1884). Faptele care au determinat-o, erau următoarele invențiuni tehnice. In 1767 Hargreaves inventa mașina de țesut *(spinning-jenny)*. Doi ani mai târziu, Arkwright aducea o perfecționare prin așa numita « *spinning-frame* », iar Crompton inventa o mașină de țesut mai perfecționată *(spinning-mule)*. In 1787, Cartwright inventa o altă mașină de țesut (*power-loom)*. Toate aceste invențiuni măreau capacitatea de lucru a fiecărui muncitor la aproape de trei sute de ori mai mult. James Watt anunța în 1769 o metodă de a micșora consumul aburului și a combustibilului în mașinile cu foc, inaugurând de fapt supremația manufacturilor engleze. In sfârșit, tot aici trebue menționată invenția americanului Elie Whitney, care în 1793 perfecționă o mașină de a separa ușor și ieftin fibra de sămânță *(cotton-gin)*.

[2]) A. Siegfried, *La Crise Britannique au XX-e Siècle* (4-e éd, Paris, 1932), p. 13.

www.digibuc.ro

începea declinul industriilor engleze, care se vedeau concurate de industriile germane şi americane. Procesul de contractare a producţiei se accentua în continuu, cu toate avertismentele comisiilor însărcinate de Guvernul Britanic să investigheze situaţia. In preajma războiului mondial, articolele manufacturate germane pătrunseseră în toate coloniile engleze, fiind preferate produselor engleze din cauza ieftinătăţii lor sau a reclamei, pe care ştiau s'o facă agenţii comerciali ai Germaniei. Atât de puternică era concurenţa industriei germane în Imperiul Britanic încât oamenii de afaceri englezi priveau un eventual război cu ţara concurentă ca o binefacere pentru vieaţa economică a Angliei.

Totuşi, războiul nu rezolva problema industriei engleze. Deşi Germania fusese înlăturată din comerţul Imperiului, industriile engleze nu izbuteau să-i ia locul decât într'o măsură redusă. Acum se producea un alt fenomen, hotărîtor pentru soarta industriilor engleze. Dominioanele începuseră să aibe o industrie proprie destul de desvoltată ca să ajungă trebuinţelor populaţiei locale, dar chiar să exporte în alte ţări. Acesta era cazul în deosebi cu industriile din Canada, care se desvoltaseră pe timpul războiului şi în bună parte cu metode şi capitaluri americane. Astfel industriile Angliei erau acum concurate de însăşi industriile din unele părţi ale Imperiului Britanic.

Rezultatul acestei situaţii era că, după război se producea un desechilibru cronic în vieaţa economică a Angliei, agravat şi de supraproducţia din alte ţări, care vindeau uneori produsele lor la preţuri sub cost *(dumping)*. Industriile engleze îşi limitau producţia din lipsă de debuşeuri externe şi din cauza scăderii de consumaţie internă, provocată de creştera şomajului. Faptul era că după 1921 exportul se restrângea în mod progresiv. E suficient a releva că, industriile de bază, exportul textilelor, reprezenta acum jumătate din cantitatea de altădată. Alte industrii arătau aceeaşi scădere. Numărul şomeurilor creştea în continuu dela un milion la aproape trei milioane în 1932, dificultăţile

www.digibuc.ro

www.digibuc.ro

îngreuiau şi mai mult restaurarea relaţiilor normale în comerţul extern. Astfel, ceea ce se înţelege astăzi sub numele de « descentralizarea industrială » a lumii, constitue de fapt o lovitură gravă pentru industria Angliei. De asemenea nu trebue să uităm fluctuaţiile monedei ţărilor europene după războiu, un fenomen care întreţinea nesiguranţa în tranzacţiile comerţului şi de pe urma căruia exportul Angliei suferea. Dar această nesiguranţă este mai mult sau mai puţin trecătoare, pe când condiţiile determinate de industrializarea ţărilor în care Anglia avea cei mai buni cumpărători, are un caracter permanent.

La lumina acestor fapte, industriile engleze apar condamnate la o stare inferioară faţă de situaţia prosperă în care se găseau altădată. O revenire la prosperitatea din secolul trecut, este exclusă. Problema care se pune, este de a reajusta industriile la condiţiile timpului şi de a le acorda cu posibilităţile actuale de export.

Dar situaţia industriilor engleze după războiu se agrava şi din cauza condiţiilor interne. Metodele inadequate de care se servea acum Anglia în comparaţie cu alte ţări industriale, constituiau o sursă de complicaţiuni în detrimentul balanţei comerciale a ţării. Aşa, în primul rând venea politica monetară urmată după 1919 cu scopul unei revalorizări a lirei sterline la paritatea aur. Politica aceasta, susţinută de Guvern cu mari sacrificii pentru buget şi contribuabil, avea ca efect ultim restrângerea exportului. O disproporţie se producea între preţurile de producţie interne şi externe. Deoesbirea între puterea de cumpărare a lirei sterline în ţară şi puterea de cumpărare a aceleiaşi monede în străinătate avea ca efect imediat scumpirea produselor industriale engleze, care astfel nu mai puteau concura cu preţurile altor ţări. Sau, cum observă un economist, echilibrul financiar distrusese echilibrul economic [1]).

[1]) Siegfried, *Op. cit.*, p. 42. Cf. Lionel Robbins, *The Great Depression* (London, 1934) p. 76—99.

www.digibuc.ro

Odată cu renunțarea la această politică și cu deprecierea monedei, Anglia încerca o redresare economică. Dar acum alte condiții împiedecau restabilirea industriilor pe baze normale. Cum menționam mai sus, industriile engleze, în marea lor majoritate, se folosesc și astăzi de mașini învechite și inadequate din punctul de vedere al tehnicei moderne. Acesta este cazul în special cu industria metalurgică. De asemenea, extragerea cărbunelui are loc în cele mai multe mine în condiții rudimentare. Numărul mare de exploatatori, care sunt în același timp proprietarii solului pe care se află minele, este o notă caracteristică a Angliei. Această situație contrastează cu tendința generală din alte țări, unde producția se concentrează în puține companii. Fărimițarea exploatării scumpește costul producției, întreținând în același timp o permanentă nesiguranță în veniturile întreprinderilor. Prin legea din 1930, proprietarii de mine sunt obligați să se asocieze pentru a determina o raționalizare și o îmbunătățire a mijloacelor de producție. Aceeași stare înapoiată se întâlnește în industria bumbacului, a cărei lipsă de adaptare la condițiile timpului o face mai puțin rentabilă decât în alte țări.

Pe lângă învechirea sistemului de exploatare, industriile engleze suferă și de scumpetea mânei de operă. Cu toate că somajul este un fenomen permanent în societatea engleză modernă, totuși costul muncei este mai ridicat decât în alte țări din Europa. Astfel, pe timpul războiului și până în 1920, nivelul salariilor se ridicase în continuu. Încă în răstimpul dela izbucnirea crizei acute a industriilor și până azi, salariile se mențineau în medie destul de ridicate. In general, după mărturia Ministerului Muncii, creșterea salariilor în 1929 față de acelea din 1914, era de 17%[1]). Evident, o asemenea creștere determina o îmbunătățire în standardul de viață a muncitorilor. Dar progresul acesta era scump plătit de industriile engleze. Nedispunând ca

[1]) Apud Siegfried, *Op. cit.*, p. 53.

www.digibuc.ro

industriile din Statele-Unite sau Germania de sistemul producţiei în massă, ele nu puteau concura cu preţurile mondiale.

Inlocuirea vechiului sistem este, bine înţeles, singura cale, care ar reîntrema industriile engleze, astăzi depăşite de industriile altor ţări şi din cauza lipsei de organizare modernă. Această reformă este cerută mai ales de Trade Uniuni, care au formulat de mai mult timp o politică de modernizare a industriilor. De înfăptuirea acestui deziderat atârnă prosperitatea nu numai a muncitorilor, dar şi a patronilor şi a ţării în general. Totuşi, rezistenţa este încă puternică. Prejudecăţile trecutului supravieţuiesc într'o ţară, unde spiritul tradiţiei este atât de înrădăcinat. In cele mai multe cazuri, patronii industriilor engleze sunt oameni încă preocupaţi de principiile individualismului din secolul trecut. Ei se decid greu la o nouă readaptare, preferind vechea ordine. Dar sub presiunea împrejurărilor şi a cererilor muncitorilor sindicalizaţi, se observă în ultimul timp o tendinţă spre raţionalizarea industriilor.

§ 18. *Şomajul*

Anglia este ţara şomajului cronic. Deşi dela izbucnirea crizei economice mondiale în 1929 numărul oamenilor fără lucru a fost cu mult întrecut de Statele-Unite (peste 12 milioane), totuşi din punctul de vedere al caracterului permanent pe care-l are şomajul, Anglia ţine recordul. In a doua jumătate a secolului trecut, Anglia a avut, în cele mai prospere timpuri, un sfert de milion şomeuri, adică 2% din totalul muncitorilor. Acest număr creştea uneori la 8% sau chiar 10%[1]). Inainte de război, Anglia avea în medie 400.000 şomeuri la o populaţie de 11 milioane de muncitori. In Octomvrie 1930, numărul lor era 2.237.501,

[1]) Cf. Sidney and Beatrice Webb, *Englisch Poor Law History*, Part II (London, 1929), vol. II, p. 634 urm.

www.digibuc.ro

în Noemvrie 1932 atingând cifra de 2.799.803. După ultimele statistice, publicate de Ministerul Muncii *(Ministry of Labour)* din 23 Septemvrie 1935, numărul total al șomerilor era 1.958.610, din care 1.553.230 bărbați și 280.327 femei, 69.205 băieți și 55.848 fete.

Am văzut că societatea engleză cunoștea șomajul încă dela sfârșitul secolului al XVI-lea, odată cu dizolvarea sistemului feodal și începuturile capitalismului. Desvoltarea industriilor, chiar în epoca prosperității, nu făcea să dispară cu desăvârșire acest fenomen. Sunt anumite condiții, care determină și întrețin șomajul în Anglia, anume: condiții de ordin economic, politic, psihologic și demografic.

Condițiile de ordin economic sunt cele mai importante și cele mai greu de stăpânit. Ele nășteau din însăși natura organizării, pe care o lua viața economică a țării la începutul erei moderne. Atunci țăranii erau alungați, cum am văzut, de pe moșiile seniorilor latifundiari, decișî să exploateze pământul după cerințele sistemului capitalist sau după criterii independente de orice obligație față de muncitori. O asemenea transformare avea ca urmare emigrarea unei bune părți a populației rurale, care se îndrepta spre orașe, unde nu găsea totdeauna de lucru. In timpul secolului al XVIII-lea această emigrare era încurajată de creșterea vertiginoasă a industriilor. Mulți lucrători rămâneau însă neocupați o parte din an din cauza fluctuațiilor de consumație, inerente industriei. Dacă pe timpul acela nu era șomaj de mari proporții, în schimb se întâlneau totdeauna un număr de oameni fără lucru, care trăiau din ajutorul Statului sau al filantropiei private. Pauperismul era format nu numai din nevoiași invalizi și bătrâni, dar și din muncitori care nu găseau de lucru. Odată cu începerea declinului în industriile țării, șomajul se accentua, luând proporțiile, pe care le-am menționat. Iar după războiu, pentru motivele arătate mai sus (creșterea salariilor și scăderea exportului), numărul muncitorilor fără lucru se menținea în medie la un milion, urcându-se pe timp de criză acută

www.digibuc.ro

la de trei ori mai mult. Condiţiile de ordin economic sunt greu de înlăturat, fiindcă ele atârnă mai mult de situaţia pieţei externe decât de organizarea industriilor. Singura soluţie pentru a le atenua este o emigrare în colonii. O asemenea politică a început să-şi facă drum în cercurile conducătoare, deşi măsurile luate până acum în această privinţă sunt prea timide pentru a determina o emigrare în proporţie cu numărul muncitorilor fără lucru.

Şomajul este întreţinut în bună parte şi de măsurile de asistenţă ale Statului, care constituesc ceea ce am numit condiţiile de ordin politic. O asemenea asistenţă era dictată, bine înţeles, de motive mai mult politice decât umanitare. Statul avea obligaţia şi interesul să ajute direct pe cetăţenii care, prin lipsa lor de ocupaţie, puteau oricând să producă desordini şi să ameninţe siguranţa societăţii. Intervenţia sindicatelor muncitoreşti, totdeauna dispuse să întreţină agitaţia printre şomeri, contribuia de asemenea la solicitudinea Statului pentru aceştia. In sfârşit, la ajutorul Statului se asocia iniţiativa particulară, care în materie de asistenţă a fost totdeauna puternică în Anglia.

Astfel de ajutoare, deşi necesare şi îndreptăţite din punctul de vedere social şi umanitar, aveau însă consecinţa de a încuraja direct şomajul. Prin însuşi faptul că ele asigurau un minimum de existenţă, muncitorii fără lucru nu se sbăteau prea mult pentru a găsi ocupaţie. Mai ales în timpurile recente, când ajutorul dela Stat, sindicat şi societăţile filantropice era organizat sistematic, şomeurii se mulţumeau cu o stare, dacă nu îndestulătoare, în tot cazul suficientă pentru a-i feri de foame, scutindu-i în acelaş timp de a se frământa cu problema câştigării existenţei. Intervenţia directă a organizaţiilor muncitoreşti în această privinţa contribuia la accentuarea unei asemenea situaţii. Trade-Uniunile nu numai dispuneau de fonduri pentru ajutorarea şomerilor, dar şi încurajau pe muncitori să persevereze în pretenţiile lor faţă de patroni. Astfel muncitorul englez de multe ori prefera minima sumă ce i-o

www.digibuc.ro

oferea sindicatul sau Statul în locul salariului, care i se părea insuficient după socotelile agitatorilor. Într'un cuvânt, atât ajutorul Statului cât și ajutorul sindicatelor întreținea ceea ce s'a numit o «politică a șomajului», făcând din muncitorul englez un om puțin dispus să caute de lucru și încurajând în el lenea atavică a primitivului [1]). Tot în această categorie de condiții intră lipsa de prevedere a Statului în ceea ce privește raționalizarea producției. Inainte de 1870, Stanley Jevons și alți economiști susțineau necesitatea unei asemenea politici, relevând tendințele de prefacere ale industriei mondiale.

A treia categorie de condiții, pe care am numit-o de ordin psihologic, nu e mai puțin hotărîtoare în menținerea șomajului cronic. Cu minimum de existență asigurat prin mijloacele pomenite, muncitorul englez fără lucru este mai totdeauna un om care se complace în starea lui de pensionar al societății. In loc să se simtă jignit de o asemenea situație, el se împacă ușor cu ea, privind viitorul cu seninătate. Tradiția spiritului filantropic, atât pe cale particulară cât și prin intervenția Statului, îi dă impresia că vieața lui de cerșetor recunoscut oficial intră în obiceiul țării. Dorința lui de a lucra se stinge, fie prin obișnuință, fie prin calcul, căci de multe ori șomajul e mai rentabil decât ocupația. De aici lipsa lui de agitație și indiferența lui față de posibilitățile pe care i le oferă emigrarea în colonii. Companiile de navigație și autoritățile Statului îl invită, cum am pomenit, să plece în vreo parte a Imperiului, oferindu-i uneori ocupații dinainte asigurate. Totuși, el nu se mișcă ușor, știind că ajutorul (*dole*, propriu zis «dar» sau «pomană»), sub o formă sau alta, îi este asigurat. Cu o asemenea mentalitate, șomeurul englez devine o sarcină permanentă a societății, fără să se simtă cu nimic vinovat. Numai propaganda violentă a unor agitatori de meserie

[1]) Asigurările propriu zise de șomaj datează din 1912.

www.digibuc.ro

îl trezeşte din starea de letargie în care se află. Dar şi atunci el nu face altceva decât să aprobe pretenţiile sindicatelor, care preferă şomajul unei scăderi a salariilor. Il preferă pentru motivul că legile din 1924 şi 1930, trecute sub cele două guvernări laburiste, îngădue muncitorului fără lucru să refuze ceea ce crede el că nu corespunde vagei formule «ocupaţie convenabilă» *(suitable employment)*. De aceea şomeurul englez este mai puţin revoluţionar în atitudinea lui faţă de organizarea existentă decât şomeurii din alte ţări.

In sfârşit, din punctul de vedere demografic, şomajul era de asemenea agravat în cursul secolului al XIX-lea. Creşterea populaţiei influenţa asupra muncitorilor, mai ales de când începea declinul industriilor. In 1066, adică pe timpul lui Gulielm Cuceritorul, erau în Anglia şi Ţinutul Galilor numai 26 locuitori pe milă pătrată; în 1800 erau 153, iar astăzi sunt peste 685. Teoria lui Malthus apărea ca un avertisment pentru poporul englez. Căci Anglia nu produce decât 30% din grâul şi 40% din carnea pe care le consumă. De altfel mişcarea neo-malhtusiană *(birth-control)* este destul de răspândită în ultimul timp. Natalitatea a dat înapoi de cincizeci de ani. Numărul de naşteri la 1.000 era 33,5 în 1885, 20,2 în 1923 şi 16,2 în 1930.

Ce înseamnează şomajul ca sarcină bugetară pentru Stat, se poate vedea din următoarele fapte. Pe când înainte de războiu ajutorul, limitat la cinci săptămâni, era numai de 7 shillingi pe săptămână, după războiu (dela primul Guvern Laburist, 1924) el a fost ridicat la 17 shillingi, devenind în acelaş timp nelimitat. In cazul când şomeurul este căsătorit, primeşte 9 shillingi pentru soţie şi câte 2 shillingi pentru fiecare copil. Astfel un muncitor fără lucru cu o familie de cinci copii, primeşte 36 shillingi pe săptămână, la care sumă se poate adăoga şi o contribuţie din partea oraşului prin intermediul aşa numiţilor «*guardians*»[1]).

[1]) Siegfried, *Op. cit.*, p. 61 urm.

www.digibuc.ro

Toate aceste sume sunt numai într'o mică proporție acoperite de cotizațiile de asigurare ale muncitorilor, cea mai mare parte rămânând să fie obținută din contribuția patronilor și a Tezaurului public.

Problema șomajului este fără îndoială una din cele mai serioase, pe care le înfruntă azi societatea engleză. Deși milionul de șomeuri permanenți după războiu nu constitue încă o primejdie socială, totuși costul întreținerii lor reprezintă o continuă sărăcire a resurselor naționale. Soluțiile oferite până acum s'au dovedit a fi numai paliative. In momentul când bugetul Statului nu va mai fi în stare să suporte sarcinile financiare cerute de o asemenea situație, problema șomajului se va pune cu toate consecințele pe care le implică pentru siguranța societății. Totuși, ținând seama de metodele de guvernare, de spiritul practic și instinctul național, care însoțesc orice acțiune a poporului englez în fața unei primejdii, trebue să admitem că tabloul viitor al Angliei nu apare atât de sumbru, cum îl întrevăd unii străini, deprinși să judece după criterii parțial valabile pentru stările acestei țări. E suficient a aminti că în 1926, pe timpul grevei generale, sau în 1931, când al doilea Guvern Laburist trebuia să se retragă dela putere, Anglia se afla într'o situație destul de gravă. Cu toate acestea, poporul englez a știut să reacționeze cu tact și să-și regăsească liniștea. Iar condițiile din ultimul timp arată o tendință spre îmbunătățire a stării economice în general.

§ 19. *Sfârșitul Politicei de Free Trade*

Se știe că Anglia a adoptat politica libertății comerțului *(Free Trade)* în a doua jumătate a secolului trecut și s'a menținut în ea, cu unele mici excepții [1]), până la războiul

[1]) Așa două legi *(Merchandise Marks Act* din 1887 și *Patent and Designs Act* din 1907) erau trecute de Parlament pentru a atenua concurența străină. Deja în 1881 comercianții din Londra înființaseră *The*

www.digibuc.ro

mondial. Substratul ideologic al acestei politice venea dela Adam Smith, care în opera sa capitală *(An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, 1776) susținuse ceea ce de altfel mai înainte afirmaseră și unii economiști francezi, că libertatea comerțului era cea mai potrivită intereselor economice ale poporului [1]). În 1820, comercianții din Londra adresau o petiție Camerei Comunelor, condamnând sistemul legilor protecționiste. Richard Cobden, John Bright și alții, prin agitația pe care o făceau în Parlament și în afară, dela 1838 înainte [2]), determinau Guvernul să adopte libertatea comerțului. Astfel în 1846, Guvernul Conservator al lui Robert Peel ridica toate restricțiile asupra importului cerealelor. De asemenea fură scutite aproape toate articolele de import. Pe când înainte erau vreo 1200 de asemenea articole impozabile, acum rămâneau numai douăsprezece.

Tendințele unei reacțiuni în contra acestei politice se arătau însă în societatea engleză odată cu reducerea exportului și a producției industriale. După 1870, când industriile din Germania și Statele-Unite începeau să se desvolte, Anglia începu să simtă pentru întâia oară concurența pe piețile străine. Joseph Chamberlain recunoscu necesitatea protecționismului și se despărți pentru acest motiv de Partidul Liberal, pe atunci exponentul politicei schimbului liber. El agita ideea unei uniuni vamale a întregului Imperiu, prin care produsele străine să fie oprite de a mai intra liber în colonii. Politica lui nu avu însă răsunet decât în cercurile magnaților industriei. Marea masă a populației rămânea pentru *free trade*. La alegerile din 1906 și 1910, Unioniștii

National Fair Trade League cu scopul de a obține dela Guvern măsuri necesare pentru protecția comerțului. Iar Joseph Chamberlain, un convins protecționist, milita pentru așa numita «*imperial preference*» în relațiile economice cu Coloniile.

[1]) Inaintea publicării operei lui Smith, David Hume și Edmund Burke susținuseră în Anglia libertatea comerțului.

[2]) *Anti Corn League* era înființată în Manchester.

www.digibuc.ro

(Conservatorii) nu obținură majoritatea din cauza protecționismului.

După războiu, Anglia trecea pe față la politica protecționistă, părăsind astfel libertatea comerțului, pe care o respectase peste o jumătate de secol. Pasul făcut era semnificativ pentru noile condiții, care aveau loc nu numai în relațiile comerțului extern, dar și în concepțiile economice ale poporului englez. Acum se recunoștea faptul, că liberalismul economic, în toate formele lui, era depășit de realitatea timpului și că o asemenea doctrină nu mai era aplicabilă nici măcar față de Confederația Britanică. Dominioanele cu statut de auto-guvernare se emancipaseră întratât din punct de vedere economic încât ele cereau acum relații comerciale pe picior de egalitate cu Anglia. Industriile lor puteau să concureze după războiu cu industriile engleze. Comerțul lor se desvolta independent de comerțul Angliei. In sfârșit, relațiile între ele și metropola intrau în faza aranjamentelor internaționale, pe care Statul englez trebuia să le respecte în așa fel să nu jignească nici amorul lor propriu și nici interesele lor comerciale.

Astfel Anglia era silită să revină la vechea politică protecționistă, integrându-se în condițiile create de ansamblul comerțului mondial și de fenomenul descentralizării industriale. Din teoriile de altădată, născute din optimismul unei supremații comerciale, rămânea numai speranța că în viitor oamenii vor deveni mai înțelegători pentru o politică largă și generoasă. Adevărul este că lumea, în loc să recunoască utilitatea unei raționalizări a producției pe țări după condițiile lor specifice, revine astăzi la sistemul închis al autarhiilor economice, de pe urma cărora însă populația săracă suferă în primul rând.

§ 20. *Intervenționismul economic*

Anglia a fost considerată pe drept cuvânt țara clasică a liberalismului economic. Adam Smith își desvolta teoria

www.digibuc.ro

direct din realitățile societății engleze. Inițiativa particulară a fost totdeauna liberă să se miște după interesele ei. Statul nu intervenea decât atunci când era solicitat. Societatea rămânea să găsească singură mijloacele de organizare economică. In asemenea condiții a luat ființă comerțul Angliei dela începutul erei moderne. Așa erau fondate coloniile în cele cinci continente. Și tot așa a fost creată bogăția Angliei.

Totuși, Statul intervenea în trecut pentru a proteja anumite interese economice ale societății. Așa erau pe vremea Tudorilor măsurile cu privire la protecția unor produse autohtone [1]). Actul de Navigație al lui Cromwell avea același scop de apărare economică. Dar în afară de asemenea intervenții, Statul englez rămânea, până în zilele noastre, departe de preocupările economice ale societății. Rolul lui era să confirme și să întărească cerințele societății, iar nu să le inițieze.

Intervenția Statului în viața economică se producea mai des pe cale politică. Când interesele economice ale supușilor erau în joc, atunci Statul englez nu evita să le apere. Astfel Imperialismul britanic era consecința inițiativei particulare a comerciantului englez, iar nu invers, cum s'a întâmplat cu alte State, care au fondat colonii. Din acest punct de vedere, intervenția era mai mult o recunoaștere a stărilor de fapt, create de supuși, decât o inmixtiune a Statului în transacțiile lor comerciale.

Numai în chestiunile de ordin pur social privitoare la condițiile de trai ale cetățenilor, Statul englez a urmat o politică intervenționistă. Cum am pomenit mai sus, încă pe timpul domniei Reginei Elisabeta, Statul lua apărarea săracilor, trecând legi speciale în această privință. In tot cursul secolului al XIX-lea, Statul intervenea direct în

[1]) Prohibirea exportului de lână brută și încurajarea prin premii a exportului de stofe din timpul Tudorilor sunt poate cele mai caracteristice în această privință.

www.digibuc.ro

relațiile dintre muncitori și patroni. Legile de protecție a muncii în uzine în favoarea copiilor și femeilor, trecute de Parlament, reprezintă o asemenea intervenție. Totuși, trebue observat că și în acest caz intervenția se producea în urma solicitudinii societății, exprimată prin opinia publică. Așa, toate legile cu privire la reglementarea muncii în fabrici din prima jumătate a secolului trecut, erau rezultatul unei lungi și vii propagande a publicului. Carlyle și Ruskin atrăgeau atenția conducătorilor la cuzimea politicei de *laissez-faire*, practicată de Stat. Prin scrierile lor ei contribuiau la formarea unei opinii publice, care ducea la intervenția Statului. In aceleași condiții au fost trecute legile cu caracter social dela începutul secolului nostru, ca acelea privind asigurarea muncitorilor și a bătrânilor, educația copiilor anormali, etc. De fapt, propaganda muncitorilor, constituiți în Partid, determinase acum o asemenea intervenție.

Tot pe cale de propagandă se agită astăzi în Anglia intervenția Statului în rezolvarea problemei proprietății agrare, care se află încă în condițiile sistemului feodal. Așa numitul « socialism agrar », care apărea la începutul secolului nostru, milita pentru un plan de expropriere a latifundiarilor și naționalizarea solului. Se știe că în Anglia, jumătate din pământ e în mâinile a o mie de persoane și patru cincimi din cealaltă jumătate se află în proprietatea a vreo alte cinci mii persoane. In nicio țară, cu excepția Ungariei, nu se mai întâlnește astăzi o asemenea situație. Pentru o reformă agrară, care să readucă o parte din populația muncitoare dela orașe la sate și să intensifice producția agricolă, s'a declarat d-l Lloyd George în 1925, iar în ultimul timp, ministrul de agricultură Elliot din Guvernul de coaliție Macdonald. Totuși, Statul ezită să intervină, fiindcă opinia publică a țării nu pare suficient de cristalizată pentru o reformă atât de radicală.

In mod direct, susținut și definitiv afirmat, intervenționismul de Stat apărea în Anglia, ca și în alte țări, pe timpul

www.digibuc.ro

războiului. Acum intervenția se producea cu deosebire în viața economică și în mod statornic. Necesitatea unei raționalizări a producției și a distribuției bunurilor din fiecare industrie, cerea un control efectiv, pe care numai Statul îl putea oferi. Imediat după încetarea ostilităților, când perspectivele unei prosperități economice păreau evidente, s'a crezut un moment că s'ar putea reveni la politica de *laissez-faire*. Condițiile economice ale țării, atât de strâns legate de comerțul mondial, nu îngăduiau însă o asemenea revenire. Intervenția Statului era acum recunoscută ca necesară de majoritatea populației. Muncitorii mergeau și mai departe, cerând naționalizarea industriilor. Guvernele Laburiste se menținură însă într'o atitudine moderată față de asemenea revendicări. Legislația lor fu mult mai puțin îndrăzneață decât o așteptaseră muncitorii. Legea din 1930, amintită mai sus, care obliga pe proprietarii de mine să se unească în grupuri pentru o exploatare mai rațională și care constituia un caz pregnant de intervenție a Statului în drepturile proprietății private, era poate singura măsură radicală trecută de un Guvern Laburist.

Măsurile cu caracter economic luate de Stat se înmulțeau din ce în ce mai mult, mai ales dela izbucnirea crizei din 1929. Poporul englez, deprins a vedea în Stat numai o instituție printre alte instituții ale societății, începea să se obișnuiască și cu noua concepție, pe care altădată o considera exagerată în alte țări. Adevărul este că, odată cu restrângerea comerțului extern și limitarea posibilităților economice în genere, intervenționismul devenea necesar și în Anglia.

Forma pe care o îmbracă astăzi intervenționismul economic în Anglia, este de sigur mai puțin severă decât în Statele-Unite sau în unele țări din Europa. Tradiția liberalismului este încă vie și prin aceasta se încearcă, după modul de gândire și acțiune al poporului, o cale medie, care să

www.digibuc.ro

lase individului, în măsura posibilităților, toată libertatea de mișcare.

§ 21. *Reajustare și Uniune economică a Imperiului*

Organizarea economică a societății engleze, ca și aceea a altor țări înaintate în civilizație, se află astăzi în plin proces de reajustare. Tendințele ei, deși clare în linii generale, apar totuși învăluite în formele trecutului, de care nu se poate spune că s'a emancipat cu desăvârșire. Individualismul este încă puternic reprezentat în cercurile conducătoare ale țării, cu toată dorința generală de a-l atenua prin măsuri directe ale Statului. Lupta între ceea ce este vechiu și ceea ce este nou, durează totdeauna mai mult în Anglia decât în alte țări. Căci acolo, după cum arată întreaga evoluție a poporului englez, inovarea nu se produce niciodată în mod brusc, ci pe cale treptată, trecutul supraviețuind în prezent ca metodă de readaptare conștientă și continuă.

Din această cauză, reacțiunile societății engleze din punctul de vedere economic apar străinilor când prea lente, când prea târzii. Ceea ce se ascunde însă sub această încetineală aparentă. este însuși instinctul practic al poporului, care amână pronunțarea definitivă pentru o așezare nouă. Numai experiența verificată în timp îl face să primească inovația, care atunci devine parte integrantă din viața zilnică a societății.

Privită în lumina acestui fapt, organizarea economică a societății engleze se desfășoară în linia tradiției. In locul unei reorganizări radicale, poporul englez preferă o reajustare treptată, în care se observă un compromis între noile și vechile concepții. Pentru aceasta societatea engleză nu e mai puțin bine situată decât alte societăți cu structură industrială. Comerțul ei are perspective de îndreptare. Silințele care se depun în adaptarea industriilor la noile

www.digibuc.ro

condiţii, precum şi echilibrarea bugetului în ultimul timp, ne indică o asemenea judecată.

In privinţa calmului, pe care-l păstrează Anglia în faţa celor mai mari dificultăţi economice, trebue recunoscut o superioritate faţă de alte ţări. Optimismul poporului englez, cu mici excepţii, se menţine în ciuda depresiunii industriale şi contrastează cu părerile pesimiste, pe care observatorii străini le emit asupra viitorului Angliei. In afară de unele inervări provocate de agitatori demagogi, cum a fost aceea de pe timpul ultimului Guvern Laburist, sau în afară de unele curente extremiste, ca acelea întreţinute de stânga muncitorilor sindicalizaţi şi de mişcarea comunistă, naţiunea engleză rămâne cu bunul simţ, care o caracterizează.

De fapt, reajustarea economică a societăţii engleze se îndreaptă spre noi surse de rentabilitate. Este ceea ce s'a numit cu drept cuvânt o repartiţie a bogăţiilor naţionale, cu tendinţe statornice spre o nivelare economică a maselor al căror standard de vieaţă, devenind din ce în ce mai ridicat, contribue în mod necesar la creşterea consumului intern şi activitatea industriilor. Evident, prin aceasta venitul naţional, obţinut altădată în mare parte din comerţul extern, nu creşte, ci în cazul cel mai bun se menţine în circulaţie. Deficitul ce rezultă din balanţa comerţului extern prin cumpărare de materii prime şi alimente din afară şi de care cumpărături Anglia depinde într'o măsură atât de largă, este acoperit astăzi prin diferite expediente. Soluţia este numai un paliativ şi aşteaptă o altă formulă. Indicaţia în această privinţă ne-o dă planul unei organizări economice mai strânsă a Imperiului, cu o raţionalizare a producţiei industriale pe bază de reciprocitate şi din care fiecare parte constituentă şi-ar rezerva producţia determinată de resursele ei economice specifice. Un asemenea plan este astăzi de aproape urmărit în Anglia. Realizarea lui întârzie însă din cauza opoziţiei, pe care-o întâmpină în Dominioane, deprinse după războiu să privească problemele economice prin prisma intereselor locale.

www.digibuc.ro

În urma Conferinței Imperiale din 1926 se pare că un început s'a înfăptuit în această politică de cooperare mutuală între diferitele Dominioane și Anglia. *Comitetul Imperial Economic*, sprijinit și pe un organ special *(Empire Marketing Board)*, caută să promoveze organizarea economică a Imperiului, de pe urma căreia Anglia va avea cele mai multe avantaje. Așa numitele « tarife preferențiale » între diferitele părți ale Confederației Britanice formează deja o bază practică pentru desvoltarea relațiilor economice în viitor. Intr'un cuvânt, uniunea economică a Imperiului Britanic, devenind din ce în ce mai strânsă, va contribui la reajustarea condițiilor economice ale Angliei.

www.digibuc.ro

CAP. IV

ORGANIZAREA POLITICĂ A SOCIETĂȚII

§ 22. *Democrația engleză*

Părerea cunoscută, după care democrația modernă s'ar fi desvoltat sub influența directă a Protestantismului, este împărtășită și de unii autori englezi mai vechi (Lecky, Buckle, etc.). Propoziția astfel formulată, este valabilă numai dacă nu ne întrebăm mai departe, ce factori au produs mișcarea protestantă. A lega democrația de o atitudine religioasă însemnează însă a considera două fenomene concomitente ca legate cauzal. Un asemenea procedeu nu explică, ci numai apropie două manifestări produse de evoluția societății moderne din occidentul Europei.

Adevărul este că democrația modernă nu este decât rezultatul unui întreg șir de evenimente, printre care figurează și Protestantismul. Tot ce se poate spune cu privire la o asemenea legătură, este că Protestantismul a favorizat de cele mai multe ori desvoltarea democrației moderne. Sunt cazuri, în care Protestantismul se afirma în numele aristocrației. Așa s'au întâmplat lucrurile, de ex. în Scoția în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Pe lângă aceasta, nu trebue să uităm faptul, că elemente democratice se întâlneau și în Biserica Romano-Catolică. Posibilitățile de ascensiune ale clerului, modul de alegere populară al episcopilor și solicitudinea pentru opere filantropice, aveau un caracter democratic.

www.digibuc.ro

In cazul Angliei, legătura între democrație și protestantism este mai puțin evidentă. Nu numai condițiile, în care aveau loc Reformația sub Enric al VIII-lea, dar mai ales forma în care se desvolta Biserica Anglicană, cu spiritul ei tradiționalist și menținerea autorității divine a episcopatului, nu ne permit să susținem că Protestantismul a încurajat democrația în Anglia. Și astăzi Anglicanismul însemnează o concepție mai mult aristocratică, iar deosebirea între «*High*» și «*Low Church*» reflectă o atitudine puțin democratică. Relația între Protestantism și democrație se reduce, în cazul Angliei, mai mult la constatarea faptului, că Biserica, separându-se de autoritatea Romei, permitea în mod indirect nașterea acelui spirit «neconformist» în materie de convingere religioasă, care la rândul lui încuraja libertatea în cugetare și acțiune. Iar printr'o asemenea libertate se înmulțeau posibilitățile, deja existente în societatea engleză, pentru desvoltarea democrației.

O altă părere, nu mai puțin răspândită și tot atât de neîntemeiată în forma ei absolută, este că poporul englez s'ar fi bucurat din cele mai îndepărtate timpuri de dreptul de a se guverna singur. Așa se spune în mod curent, că Anglia a cunoscut încă din timpul Evului Mediu instituții democratice și că poporul a avut cele mai largi libertăți politice. In sprijinul acestei păreri se menționează de obicei trei instituții, anume: *Magna Charta*, Judecata prin juriu și Parlamentul.

Și în cazul acesta, părerea curentă trebue amendată în conformitate cu faptele istorice. E drept că, dintre toate popoarele moderne din Europa, poporul englez s'a bucurat alături de modeștii locuitori ai Elveției, de condițiile unei guvernări bazată în bună parte pe o participare a lui. Dar această participare nu era atât de largă încât să îngădue poporului un control efectiv în afacerile Statului. Numai în Elveția, în comunitățile restrânse ale cantoanelor, un asemenea control se întâlnea, deși în epoca medievală nu lipseau nici acolo unele abateri dela spiritul guvernării

www.digibuc.ro

democratice, mai ales când se întâmpla să se afirme voința unui prinț cu tendințe autocratice. De aceea se face o deosebire între «democrația istorică» și «democrația modernă» a Elveției [1]).

Cele dintâi manifestări ale poporului englez în guvernare se reduceau la viața locală din comunitățile rurale și urbane. Dar și aici spiritul guvernării nu era totdeauna democratic. La sate domnea nestânjenită voința lordului, în fața căruia așa numiții «oameni liberi» *(freemen)* trebuiau să se supună. La orașe, administrația se desvolta sub influența unei oligarhii, care devenea cu timpul atât de tiranică încât Statul trebui să intervină direct pentru a o înlătura. Adevărul este că masele rămâneau departe de viața publică a țării nu numai pe timpul Evului Mediu, dar și în epoca modernă, de fapt până în secolul al XIX-lea, în ciuda atâtor instituții cu caracter democratic și a libertăților proclamate prin Parlament. Anglia este însă țara libertăților pentru popor numai în comparație cu alte țări, adică într'un înțeles relativ. Acolo era mai mult respect de lege, iar viața și avutul cetățeanului erau mai bine garantate decât aiurea. Dar nu trebue să credem că domnia bunului plac nu se întâlnea și în Anglia, mai ales în epoca medievală și la începutul erei moderne.

Privind mai aproape cele trei instituții invocate ca dovadă pentru vechimea democrației engleze, constatăm că ele nu serveau la început un scop pur democratic. Atât în modul lor de formațiune cât și în funcționarea lor, cele trei așezăminte reflectau spiritul societății de atunci. Așa, *Magna Charta*, acordată de Regele Ioan fără Țară în 1215, deși conținea principii de garantarea libertății pentru supuși, nu era de fapt decât un contract, care se încheia după obiceiul medieval, între Rege de o parte și nobili, coalizați cu poporul de altă parte. Coaliția aceasta nu era însă,

[1]) Vezi Gonzague de Reynold, *La Démocratie et la Suisse* (Berne, 1929).

www.digibuc.ro

cum se interpretează uneori, determinată de preocupări democratice, ci de un motiv mai puțin desinteresat. Slăbiciunea în care se aflau nobilii, după Cucerirea Normandă, îi silea să se apropie de celelalte clase, adică de cler, orășeni (comercianți și meseriași) și de săteni (țărani liberi), pentru a lupta în contra despotismului Coroanei. Scopul marelui document era de fapt « pacea », cum se numea atunci relația între Rege și supuși. Era o relație bazată pe o înțelegere contractuală, pe care baronii la rândul lor se angajau să o respecte față de oamenii lor [1]). Regele acorda poporului anumite drepturi și libertăți, care erau însă considerate tot ca privilegii în spiritul societății medievale [2]). Dar ce este mai caracteristic în privința principiilor proclamate de *Magna Charta*, este modul cum se aplicau la început. Dreptul cetățeanului de a fi judecat după « legea țării » *(per legem terrae)*, cum spune textual faimosul paragraf 39, nu era totdeauna respectat. Lorzii dispuneau încă mult timp de judecata țăranilor de pe moșiile lor, iar Regele intervenea, decâteori îi plăcea, în sentințele justiției. Din punct de vedere legal, țărănimea, care forma majoritatea populației, rămânea mai departe în aceeași poziție de inferioritate [3]). Iar existența unor tribunale excepționale până în era modernă, dovedește cât de relative erau « libertățile » și « democrația » în Anglia până în a doua jumătate a secolului al XVII-lea.

Dacă privim Parlamentul în începuturile lui, constatăm aceeași situație. Instituția lua naștere ca o adunare a celor trei stări ale societății medievale, adică nobilimea, clerul și burghezia, fără a figura țăranii și muncitorii dela orașe. Interesele « poporului » se reduceau de fapt la interesele

[1]) William Stubbs, *The Constitutional History of England* (new ed. Oxford, 1880), vol. I, p. 595 urm.

[2]) Acest punct a fost relevat la noi de d-l N. Iorga în *Patru Conferințe despre Istoria Angliei* (București, 1928,) p. 13.

[3]) A. F. Pollard, *The History of England* (14 th impression, London, 1933), p. 55 urm.

www.digibuc.ro

baronilor mari, uniți cu baronii mici *(knights)* și cu orășenii comercianți. Erau în joc nu drepturile poporului întreg, ci numai ale claselor avute, care se uneau să-și apere privilegiile și interesele împotriva Coroanei, devenită din ce în ce mai exigentă în privința impozitelor. Principiul reprezentării, cunoscut încă din epoca anglo-saxonă, se afirma mai mult ca un mijloc de apărare al claselor conducătoare decât ca o măsură de emancipare politică a poporului de jos. «Comunii» când izbuteau pela sfârșitul secolului al XIII-lea să șadă într'o Cameră separată, nu se gândeau la popor, ci la interesele lor de orășeni avuți. Însuși modul de chemare al Parlamentului prin «*writ*» (citație) a Regelui către lorzi și prin intermediul autorităților locale pentru comuni, nu era tocmai democratic. Poate numai principiul «nicio taxare fără reprezentare», obținut de Parlament încă dela sfârșitul secolului XIII-lea, sub Eduard I *(De Tallagio non concedendo)*, însemna un pas real spre democrație. Poporul nu mai admitea acum să plătească impozite în afară de acelea votate de reprezentanții lui autorizați. Dar și aici trebue reamintit faptul, că Parlamentul nu cuprindea toate categoriile de cetățeni, ci numai pe acelea recunoscute atunci, sub regimul societății medievale, ca vrednice a figura în adunarea națională. De asemenea nu trebue uitat că sub Enric al VIII-lea, Parlamentul, ca și judecătorii și sinoadele, decretau orice dispunea capriciul Regelui [1]). Până la începutul secolului trecut, nu mai mult de 5% din poporul englez avea dreptul să participe la guvernarea țării. Dacă ne gândim și la modul cum erau aleși reprezentanții în Parlament, nu numai la începutul instituției, dar chiar în epoca modernă, după Revoluție și în plin regim constituțional, până la marele Act de Reformă (1832), sau până la introducerea votului universal (1918), înțelegem că democrația engleză a fost un lung proces, a cărui desăvârșire a avut loc abia

[1]) E. A. Freeman, *The Growth of the English Constitution* (1872), p. 139 urm.

www.digibuc.ro

în zilele noastre. Ba după unii autori englezi, acest proces nu ar fi încă terminat. Așa, însuși principiul unui Parlament omnicompetent în materie de legislație, este uneori socotit ca opus democrației reale, care numai într'un sistem de adunări profesionale ar putea să-și exercite adevărata funcțiune. Astfel se susține o reînviere a Socialismului de Ghild din Evul Mediu, prin care democrația apare «ca un sistem coordonat de reprezentare funcțională»[1]).

In cazul judecății prin juriu, democrația nu era mai puțin precară la început. Participarea oamenilor din localitate la administrația justiției, avea fără îndoială un caracter democratic. Numai că și aici puterea executivă intervenea în mod arbitrar, Regele putând oricând să revoace pe jurați. In celebra «Corespondență» a lui Sir John Paston (sec. XV-lea) se menționează cazuri, când Regele punea în închisoare pe jurați pentru a fi dat o sentință contrarie voinței lui. Se înțelege că în asemenea condiții nu se poate spune că instituția servea totdeauna interesele poporului.

Intr'un cuvânt, democrația engleză s'a desvoltat în mod treptat, urmând în această privință linia tradiției și a spiritului societății. Libertățile poporului, drepturile lui de participare la guvernarea țării, au fost lărgite pe măsură ce poporul era în stare să le exercite în mod efectiv. Prin această creștere organică se menținea echilibrul societății, reflectat cu deosebire în mobilitatea ei normală, adică în putința de readaptare și reajustare continuă la condițiile și concepțiile timpului.

§ 23. *Intre Aristocrație și Democrație*

Procesul evolutiv al democrației engleze a fost de fapt un drum cu multe întorsături, unele progresive, altele

[1]) G. D. Cole, *Social Theory* (London, 1920), p. 109. Cf. Lucrarea plină de sugestii și reprezentând același punct de vedere a lui Bertrand Russell, *Roads to Freedom* (London, 1919).

www.digibuc.ro

regresive, însemnând însuși ritmul realității sociale. Așa înțelegem coexistența elementelor democratice alături de elemente aristocratice în guvernarea țării încă din cele mai îndepărtate timpuri. Rolul activ al aristocrației, dar mai ales natura ei specifică, pe care am relevat-o mai sus (§ 12), a fost factorul decisiv în această privință. Am văzut, în adevăr, că aristocrația în Anglia nu s'a mulțumit să rămână o clasă privilegiată și parasitară, ci a căutat să merite titlurile ei prin participare la toate ramurile de activitate ale societății. Lordul nu era numai om politic, ci primea să fie și om de afaceri. El devenea mare agricultor și mare industriaș, exploatând direct bogățiile de care dispunea, când apăreau condițiile de producție capitalistă la începutul erei moderne. Prin aceasta el se integra organic în mișcarea societății, alături de comuni, fără a se simți micșorat în orgoliul său de nobil. Astfel, îndreptățindu-și locul în societate și fiind conștientă de această situație, aristocrația înțelegea dela început să se apropie de celelalte categorii sociale, coalizându-se cu ele, cum am văzut, pentru a lupta împotriva Coroanei, sau contopindu-se cu ele prin alianțe matrimoniale, ca în era modernă.

Din această continuă contopire cu celelalte categorii ale societății, aristocrația engleză nu degenera, ci se desvolta într'o elită de merit, recunoscută de popor ca vrednică să-l conducă. De aici urma nu numai situația ei solidă în societate, dar și impunerea concepțiilor ei de guvernare. Democrația era astfel restrânsă, înfrânată de interesele aristocrației, care, dacă nu erau totdeauna în opoziție directă cu interesele întregii populații, păstrau totuși o tendință proprie față de problemele ei. Așa se explică pentru ce în Anglia emanciparea politică a maselor a fost atât de târzie, sau pentru ce, cu tot parlamentarismul și regimul constituțional, viața publică a țării nu s'a democratizat complet decât în zilele noastre.

Primind unele înlesniri (mai ales în formă de asistență), care-l făceau să simtă autoritatea și forța conducătorilor,

www.digibuc.ro

poporul nu simțea prea mult necesitatea unei participări directe la guvernarea țării. Pentru el aristocrația era bună, fiindcă se îngrijea de el. Iar în politica locală, în așa numită guvernare autonomă a orașelor și comitatelor, poporul găsea ample oportunități să se manifesteze, deși nu trebue uitat că și aici locurile de răspundere (prefectul, sherifful, judecătorul de pace), erau totdeauna ocupate de persoane aparținând nobilimii.

S'ar părea totuși, că într'o țară în care comerțul și industria au fost atât de timpuriu desvoltate, democrația să fi găsit un teren favorabil de înflorire. In Anglia însă aceste îndeletniciri nu au influențat prea mult evoluția spiritului democratic. Două motive au contribuit la această situație specifică societății engleze. In primul rând, aristocrația însăși, cum am arătat, nu s'a ținut la o parte de comerț și industrie, ci le-a îmbrățișat dela început, înțelegând rolul lor în societatea modernă mai mult decât aristocrația din alte țări, care în cel mai bun caz rămânea la ocupațiunea agricolă. In rândul al doilea, burghezia mare și avută, nu avea niciun interes să lupte în contra aristocrației, când aceasta era deschisă atât din punctul de vedere politic cât și din punctul de vedere social. Un mare comerciant sau industriaș putea deveni cu timpul un nobil, pe lângă faptul că, datorită mijloacelor materiale, el putea să joace un rol politic și social tot atât de important ca și un nobil de sânge. In asemenea condiții el nu mai avea mentalitatea burgheză din alte țări, ci își însușea mai de grabă punctul de vedere aristocrat.

Educația însăși era concepută după aceleași criterii de judecată încă dela începutul erei moderne. Burghezul bogat își trimetea copiii la școli și colegii alături cu copiii nobililor. Scopul învățământului era nu atât instrucția cât educația în înțelesul aristocratic al cuvântului, trebuind să producă «gentlemen», adică oameni cu o mentalitate aristocratică, distinși prin caracter și maniere. Din aceștia se recrutau viitorii conducători ai societății, indiferent de

www.digibuc.ro

origina lor burgheză. A fi trecut prin școala dela Eton și prin universitatea din Oxford sau Cambridge, constituia un titlu de nobleță pentru fiul unui burghez avut. Mentalitatea lui devenea mai aristocratică, mai conservatoare și mai reacționară decât aceea a unui veritabil nobil de sânge [1]).

Caracterul aristocratic al vieții politice din Anglia nu excludea, prin urmare, elementele democratice, care colaborau într'o armonie neîntâlnită aiurea. Conștiința de clasă fiind slabă în toate categoriile de cetățeni, colaborarea putea să se mențină fără stânjenirea unora sau altora. In modul acesta societatea engleză era ferită de exagerările unei organizări de clasă. Intre aristocrație și democrație oscila toată viața politică a țării. Alături de cele mai vechi și reacționare instituții puteau lua naștere cele mai înaintate reforme. Scriitorii constituționali englezi mai vechi relevau ca un merit distinctiv al organizării politice a Angliei coexistența elementului aristocratic și al elementului democratic. In acest sens se vorbește și astăzi de «caracterul mixt» al Constituției engleze.

Ne-am putea întreba, dacă acest dualism mai există astăzi, când Anglia a cunoscut două Guverne Laburiste și a introdus votul universal și pentru femei. Se pare paradoxal a se vorbi de aristocrație într'o țară complet democratizată și în care poporul poate decide singur, prin dreptul său de vot, asupra organizării politice a societății. In mod formal, Anglia este de sigur o democrație, ca și Statele Unite sau Franța. Este o «republică», cu toate că are un Rege. Dar o asemenea judecată nu cuprinde întreaga realitate. Anumite fapte și manifestări, în deosebi din ultimii douăzeci ani, ne indică clar că dualismul persistă.

---

[1]) Cazul lui Gladstone e caracteristic în această privință. Fiul unui burghez avut din Liverpool, el studiază la Eton și Oxford și face caz de aceste școli toată viața. Deși liberal în politică, el este prin ținută și prin concepții un conservator, în multe privințe chiar un reacționar (de ex. în chestiunile privitare la Biserica Anglicană).

www.digibuc.ro

In adevăr, poporul englez, pe deplin emancipat politiceşte, a avut ocazia de mai multe ori să-şi spună cuvântul în acest răstimp. Alegerile generale sub regimul votului universal, în condiţii de absolută libertate pentru cetăţeni, sunt o dovadă că opinia publică engleză are încă un caracter dualist. Caracteristic rămâne faptul că în perioada postbelică s'au perindat în Anglia trei Guverne Naţionale, două Laburiste şi trei Conservatoare. Dintre cele din prima categorie, ultimul Guvern Naţional sau de Coaliţie, care dăinuia până la alegerile din Noemvrie 1935, ieşea dintr'o Cameră în majoritate conservatoare [1]). Iar condiţiile speciale în care aveau loc alegerile din 1931 arată că poporul englez, când sunt în joc interesele ţării, nu se lasă încântat de promisiuni democratice. Insăşi cele două Guverne Laburiste, cu program socialist, nu au fost atât de radicale încât să impună o politică de clasă. Scurta lor durată era datorită mai mult împrejurărilor decât lipsei de adaptare la spiritul societăţii engleze. Coexistenţa elementelor aristocratice şi democratice se observa şi în acest caz. Lorzi şi nobili făceau parte din Guvernele Laburiste. Tot aşa se întâlneşte astăzi în Anglia socialişti de marcă, de origină modestă, foşti muncitori care gândesc în funcţie de tradiţie şi recunosc necesitatea menţinerii vechilor aşezăminte de Stat.

Acest amestec de convingeri şi doctrine face tăria organizării politice a Angliei, supleţa şi capacitatea ei de readaptare în împrejurări neprevăzute. Caracterul multilateral pe care-l păstrează orice formă de organizare a acestei ţări, este desigur rezultatul simţului practic al poporului, care nu primeşte niciodată să se dăruiască unei singure formule. De aceea supravieţuirea unei aristocraţii active în politica ţării în mijlocul unei democraţii desăvârşite, oricât de absurdă ar părea la prima vedere, intră în spiritul însuşi al societăţii engleze.

[1]) Vezi mai departe, § 58.

www.digibuc.ro

§ 24. *Lărgirea Corpului electoral*

Simțul practic al poporului englez se reflectă în politică mai mult decât în orice domeniu de activitate. La niciun popor nu se verifică mai bine propoziția, că politica este o artă, care nu poate fi învățată după precepte dinainte formulate, ci însușită văzând și făcând. Am arătat (§ 22) până la ce punct se poate vorbi de Anglia din trecut ca țara «libertăților» și a «democrației». Poporul și-a primit dreptul de participare la vieața politică numai în mod treptat, după o evoluție de mai multe secole, mai mult prin reformă decât prin revoluție. Căci Revoluția din 1688 a fost nu numai pașnică, dar și limitată în rezultate pentru popor. Numai clasa conducătoare (nobilimea și marea burghezie) își asigurau anumite drepturi față de Coroană, poporul rămânând mai departe neemancipat.

Regimul constituțional nu însemna, în adevăr, regim de egalitate politică, ci numai stabilirea unor norme de guvernare între Rege și Parlament. E drept că această instituție este socotită ca o adunare națională încă dela constituirea ei la sfârșitul secolului al XIII-lea și deci ca reprezentând voința poporului întreg. Dar o asemenea interpretare este numai în principiu valabilă. In realitate, Parlamentul nu reprezenta în mod adequat toate categoriile societății. In formațiunea lui, precum și în modul cum erau aleși reprezentanții, Parlamentul rămânea o instituție medievală până la începutul secolului al XIX-lea.

De fapt, regimul constituțional, instaurat după 1688, substituia despotismul Coroanei prin oligarhia claselor conducătoare. Poporul nu devenea mai liber să-și exprime voința decât fusese sub vechiul regim. De aici nemulțumirea lui crescândă, care-și făcea drum prin intermediul unor gânditori și agitatori.

Nu putem urmări aici istoria acestor încercări de emancipare, care apăreau odată cu era modernă. E suficient a menționa faptul, că impulsul spre o lărgire a drepturilor

www.digibuc.ro

poporului la guvernarea țării îl dădeau teoriile politice din secolul al XVII-lea. In deosebi Locke, în cele-două Tratate despre Guvernământ (*Two Treatises of Government*, 1690), denunța anomaliile ce existau în diferitele circumscripții electorale, prin care o parte mare din cetățeni erau răpiți de dreptul de vot. Principiile sale politice erau democratice și contrastau cu ideile lui Hobbes, care în opera sa «Leviathan» (1651), susținuse vechiul regim de autoritate și despotism al Coroanei. Intre acești doi filosofi se așează toată ideologia politică a Angliei din secolul al XVII-lea, dela susținerea originii divine a regalității până la afirmarea suveranității poporului, precum și frământările ce culminau în războiul civil și Revoluția din 1688. Influența lor se prelungea în secolul următor care, din punctul de vedere al luminării politice a poporului, este mult mai bogat în rezultate decât fusese cel precedent. Acum apar o mulțime de pamflete anonime, ziare și societăți de propagandă, care se adresează maselor cu scopul de a le chema la vieața politică activă. Apariția Partidelor politice, prin care sub noul regim se canalizau curentele de opinie, contribuia de asemenea la întreținerea spiritului de agitație. Problema unei reforme democratice se punea în cercurile conducătoare, reformă devenită cu atât mai necesară cu cât oligarhia din administrația orașelor și plutocrația din sânul Camerei Comunelor nemulțumeau poporul. Succesul electoral, în ciuda măsurilor luate de Guvern și Parlament, al agitatorului John Wilkes, era o indicație serioasă asupra schimbării survenită în spiritul public al țării. Pitt cel tânăr, convins de necesitatea unei participări mai largi a poporului la vieața politică, se pregătea să treacă la realizări, introducând chiar un Bill de reformă în 1785. Dar această mișcare fu brusc întreruptă din cauza aprehensiunilor, pe care le ridica izbucnirea Revoluției franceze. Din liberal și democrat, Pitt deveni conservator și reacționar. In 1795 Guvernul merse atât de departe

www.digibuc.ro

încât suspendă dreptul de *Habeas Corpus*[1]). Iar pe tot timpul războaielor napoleoniene, orice încercare de reformă fu zădărnicită de efortul cerut pentru susținerea luptei.

După 1815, mișcarea de reformă politică începu din nou, în condiții și cu mijloace mult mai numeroase decât înainte. In jurul lui Bentham, la care aderase James Mill, Francis Place și alții, se concentrau silințele reformatorilor. Un Partid al Reformei lua ființă, dedicat să lupte pentru obținerea unei reforme electorale democratice. Agitația creștea și prindea masele, influențate și de Trade-Uniuni, care obținuseră dela Parlament (1824) dreptul de organizare. Mișcări de stradă, greve și chiar distrugeri de fabrici aveau loc în acest timp, când Guvernul încerca să amâne inevitabilul.

Ceea ce se înțelege sub marele Act de Reformă din 1832, este o lărgire a corpului electoral printr'o nouă redistribuire a circumscripțiilor și emanciparea politică a unei părți din populație. Condițiile speciale și rezultatele reformei le vom cunoaște de aproape, când ne vom ocupa cu instituția Camerei Comunelor, a cărei înfățișare ieșea schimbată după numitul Act. Aici numai trebue însemnat faptul că reforma, deși aducea oarecare liniște, nu rezolva toate problemele, pe care le ridicaseră susținătorii ei. Totuși, conducătorii zilei procedaseră în linia tradiției, adoptând o cale medie între cererile exagerate ale partizanilor reformei și punctul de vedere reacționar al Conservatorilor.

Cea mai mare lacună a reformei din 1832 era că lăsa pe muncitorii dela orașe mai departe neemancipați. Aceștia formau acum, în plină prosperitate industrială, un element puternic de agitație în societate. Organizați în Uniuni și având sprijinul unei bune părți a opiniei publice, ei deveneau din ce în ce mai conștienți de nedreptatea la care erau supuși. Mișcarea așa numită «chartistă», la care adera și un grup de intelectuali de vază, printre care cel

[1]) Ed. Jenks, *Parlamentary England* (London, 1903), p. 330.

www.digibuc.ro

mai ilustru era Carlyle, formula anumite cereri în favoarea emancipării politice a muncitorilor și îmbunătățirea stării lor materiale [1]). Guvernul Conservator al Lordului Grey și Disraeli, sub presiunea opiniei publice, trecu o nouă reformă electorală în 1867, considerată atunci ca «un salt în necunoscut». Prin această lege muncitorii și meseriașii dela orașe erau emancipați. Peste un milion de cetățeni primeau astfel dreptul de vot. Iar în 1872 era adoptat sistemul votului secret.

Dar și reforma din 1867 era considerată ca incompletă. Muncitorii agricoli erau lăsați pe dinafară. Abia legile din 1884 *(The County Franchise Act)* și din 1885 *(The Redistribution of Seats Act)*, trecute sub Guvernul Liberal al lui Gladstone, înlăturau această nedreptate [2]). Către sfârșitul secolului trecut, Anglia era, din punctul de vedere politic, o țară democrată, deși dreptul de vot era legat de încă multe restricțiuni, care înlăturau o parte însemnată de cetățeni dela exercitarea lui. Semnificativ era faptul că la alegerile generale din 1892 apăreau cei dintâi deputați laburiști în Parlamentul englez. O nouă eră se deschidea pentru vieața politică a Angliei.

Intre ultima reformă electorală și 1918, când se introducea votul universal, Anglia trecea printr'o serie de reforme sociale și politice, care desăvârșeau procesul democrației. Organizarea din ce în ce mai strânsă a muncitorilor, care la începutul secolului nostru se desvolta într'un partid politic (Laburist), contribuia în mod hotărîtor la această transformare. Cele două partide tradiționale, sub influența acestei mișcări, își însușeau o parte din revendicările muncitorilor, realizând în multe privințe reforme, care prin

[1]) Mișcarea aceasta se numea «chartistă» pentrucă revendicările erau formulate într'o «chartă». Interesant de notat este că, printre cererile Chartistilor figura și votul universal.

[2]) Legea din 1885 crea circumscripțiile electorale de câte un membru și mărea numărul locurilor pentru Cameră cu 24, dintre care jumătate pentru Anglia și jumătate pentru Scoția.

www.digibuc.ro

caracterul lor înaintat amânau pentru câtva timp ascensiunea la putere a Laburiștilor. De fapt, un socialism de Stat apare acum și în Anglia.

Introducerea votului universal, întregit prin legea din 1928, când se extindea la femei fără restricțiune de vârstă, lărgea corpul electoral la aproape de patru ori numărul dinainte, sub regimul legei din 1885. Intreaga înfățișare a țării părea schimbată dintr'odată. Cu toate acestea, reforma era mai puțin radicală decât o arătau statisticele. Aceasta se putea vedea la alegerile care urmau. Masele electorale nu se îmbătau de dreptul lor, nici nu se lăsau amăgite de vorbele demagogilor. Ținuta lor era cumpănită, conștiința lor națională crescuse odată cu răspunderea pe care le-o dădea dreptul de participare la politica țării. Așa se explică majoritatea sdrobitoare, pe care o obțineau Conservatorii în alegerile din 1931, când lupta se dădea în numele intereselor superioare ale Statului.

Lărgirea corpului electoral era, fără îndoială, încununarea procesului lent, dar continuu al democrației engleze. In acest proces se întâlnește aceeași linie de conduită, care a călăuzit poporul englez în toată evoluția lui istorică. Emanciparea politică a maselor a fost treptată și de aceea cu atât mai solidă și mai reală decât în alte țări, unde asemenea reforme au adus perturbări în structura Statului și societății.

§ 25. *Educația politică a Poporului*

Poporul englez își însușea deprinderea pentru treburile publice încă din cele mai îndepărtate timpuri. Chiar în epoca anglo-saxonă erau, cum am văzut, unele instituții, care îl solicitau să participe direct la controlul comunității. Așa au fost *Witenagemot*-ul și *Folkmoot*-ul, așa au fost unele așezăminte din administrația locală, ca parohia, în care omul liber putea lua parte și să-și spună cuvântul.

www.digibuc.ro

In epoca normandă, aceste drepturi continuau să fie exercitate de popor, cu toată instaurarea regimului feodal. Cu timpul luau ființă Parlamentul și Judecata prin juriu. Mai ales prin aceasta din urmă instituție, cetățeanul învăța să se intereseze de moralitatea comunității în care trăia. Creștea astfel în conștiința lui simțul de răspundere și înțelegere pentru mecanismul societății.

Aceste deprinderi, obținute mai mult din organizarea locală a comunității, îl pregăteau pe cetățean și pentru viața națională a țării. In era modernă, când emanciparea lui politică se desvolta, cum am văzut, el era un om pregătit să înțeleagă și să-și exercite noile răspunderi de cetățean. Lărgirea treptată a dreptului de vot în răstimpul dela 1832 și până în zilele noastre, însemna o creștere organică pentru educația politică a poporului. Prin ea se desăvârșea nu numai procesul democrației, dar și acea conștiință cetățenească, pe care se reazimă funcționarea normală a instituțiilor politice.

Așa înțelegem, pentru ce alte națiuni moderne, care au adoptat unele instituții politice engleze, nu au reușit să obțină aceleași rezultate. Ceea ce le lipsește, este tocmai legătura organică pe care se bazează viața unei instituții, conștiința care face din ea mai mult decât o simplă formă de organizare, într'un cuvânt, educația politică a poporului.

Evident, o asemenea educație nu trebue considerată ca o însușire unică și specifică poporului englez. Orice popor civilizat o poate dobândi. Numai că evoluția, pe care a parcurs-o poporul englez în această privință, constitue substratul unic, pe care se razimă educația lui politică. Un substrat *devenit*, iar nu dat. Englezii însiși sunt convinși că viabilitatea instituțiilor lor politice sunt mai mult rezultatul evoluției lor istorice decât al unui dar miraculos, cu care i-ar fi înzestrat natura. Meritul lor e cu atât mai mare cu cât el rezidă numai în răbdarea cu care au perseverat de-a-lungul secolelor, preferând unor schimbări radicale, o

www.digibuc.ro

reajustare continuă a vechilor instituții la cerințele timpului [1]).

Educația politică a poporului englez este un factor hotărîtor în funcționarea instituțiilor lui politice. Chiar atunci când asemenea instituții întârzie să țină pasul cu realitatea, ele nu se desorganizează, nici nu tulbură mecanismul Statului. In astfel de împrejurări, care se întâlnesc nu rareori și în Anglia, poporul reacționează totdeauna cu tact. Intervețnia lui e însă mai discretă și mai cuminte decât a altor popoare, care trăiesc sub un regim democratic. Străinii consideră de obiceiu această ținută o chestiune de temperament. De fapt ea este rezultatul educației seculare, pe care tradiția o perpetuează și simțul practic o recunoaște ca cea mai potrivită. Căci înainte de a-și afirma dreptul de cetățean, englezul își examinează conștiința, care însemnează pentru el mai mult decât orice principiu abstract de politică.

Prin aceasta cetățeanul englez este patriot în înțelesul activ al cuvântului. Pentru el ideile politice nu valorează decât în măsura în care ele pot servi scopul comunității lui. El trebue să se convingă de utilitatea lor înainte de a le adopta. Dar când o asemenea convingere s'a produs, atunci ideile nu mai au nimic din caracterul lor abstract, ci devin mijloace practice de realizare, «instrumente» de guvernare. Acest proces empiric naște însă dintr'un patriotism real, din necesitatea de a urmări binele obștesc dincolo de persoane și de condițiile momentului. Este un patriotism real și pozitiv, fiindcă este *local* prin instituții, prin organizare și prin tradiție. Căci viața locală îi inculcă englezului acest patriotism, care nu se manifestă decât prin fapte.

---

[1]) In acest sens se exprima un om de Stat englez, Sir John Simon, ministru de externe în Guvernul de coaliție al lui J. R. Macdonald, într'o conferință ținută la Paris în Februarie 1935, asupra regimului parlamentar.

www.digibuc.ro

S'ar părea totuși, că acest caracter local, pe care-l are patriotismul lui, îl împiedecă pe englez să gândească și în termeni de colectivitate națională. In mod logic așa ar trebui să fie într'o țară, în care unitatea Statului nu a sacrificat niciodată diversitatea societății. Dar un asemenea raționament este prea abstract și simetric pentru a fi valabil în realitatea poporului englez. Iraționalismul vieții istorice a acestui popor nu ni se înfățișează mai clar decât în acest caz. Se știe că, dintre toate popoarele moderne din Europa, Englezii au fost printre cei dintâi cari și-au însușit o conștiință națională. Deosebirea este numai că, pe când în alte țări, ca Spania sau Franța, această conștiință a fost dobândită printr'o acaparere a societății de către Stat, în Anglia fiecare parte a societății a fost lăsată liberă să se desvolte după condițiile ei locale. Printr'o astfel de independență față de autoritatea Statului, patriotismul local a putut fi atât de fecund. Desvoltarea lui într'un patriotism național urma în mod natural, iar nu pe cale artificială, impusă dela centru. Părțile primeau integrarea în tot, fiindcă interesele locale erau servite mai bine din punct de vedere economic și politic. Odată cu disolvarea societății medievale și apariția capitalismului, integrarea se producea dela sine. Statul nu făcea atunci altceva decât să înregistreze ceea ce societatea cerea ca util pentru ea. Când s'a încercat însă ca Statul, prin Rege, să depășească această relație, atunci poporul a reacționat, schimbând nu numai dinastia, dar și forma monarhiei. Căci instaurarea Monarhiei constituționale însemna restabilirea drepturilor societății față de autoritatea Statului.

Conștiința națională a poporului englez se reflectă cu deosebire în trei instituții, care formează baza organizării lui politice, anume: Monarhia, Parlamentul și Imperiul. Aceste instituții au luat naștere și s'au desvoltat direct din ceea ce am numit patriotism local. In ele se prelungesc și în acelaș timp se simplifică acele moduri de gândire și acțiune puse în serviciul colectivității, pe care poporul

www.digibuc.ro

englez s'a deprins să le cunoască în comunitatea locală şi care se pot reduce la următoarele însuşiri permanente: libertate în desvoltare, autonomie în organizare şi loialitate în unirea politică.

Se înţelege că asemenea însuşiri, care formează educaţia politică a poporului englez, fac ca instituţiile politice din Anglia să fie mai solid aşezate decât în alte ţări. Stabilitatea lor este asigurată de această educaţie, care înlesneşte mersul lor normal. In caz de mari crize, educaţia politică serveşte de frână, atenuând mişcările excentrice, care nu lipsesc, bine înţeles, nici în Anglia. Reacţiunea poporului se produce poate mai târziu decât aiurea, fiindcă o masă disciplinată se mişcă totdeauna mai încet decât o masă haotică, dirijată de câţiva indivizi. Dar odată pornită, această mişcare se menţine într'o voinţă încordată, care nu cedează până nu-şi realizează scopul. Exemple de asemenea voinţă susţinută sunt multe în istoria Angliei. Cel mai recent caz este de sigur dominarea crizei economice şi financiare, prin care trece astăzi poporul englez.

§ 26. *Datele Organizării politice*

Câteva cuvinte asupra organizării politice actuale a Angliei vor încheia acest capitol, al cărui scop a fost să iniţieze pe cititor în spiritul instituţiilor engleze, pe care le vom considera în cele ce urmează. Se ştie că forma de guvernământ a Angliei este o Monarhie constituţională, cu un Parlament bicameral, din sânul căruia se recrutează membrii guvernului. Ţara este împărţită în districte sau comitate *(counties)*, care se află sub autoritatea unui consiliu ales şi a unui Lord-Locotenent, care corespunde funcţiunii de prefect. Fiecare comună, rurală şi urbană, se administrează autonom, prin intermediul unui consiliu ales, din membrii căruia se alege primarul. Poliţia este în parte întreţinută din veniturile locale, în parte din fonduri trimise dela centru. In sfârşit, justiţia este administrată,

www.digibuc.ro

pentru instanțele inferioare, de către oameni localnici, nu totdeauna juriști, numiți pe vieață, așa numiții « judecători de pace » *(Justices of the Peace)*; iar pentru instanțele superioare de către magistrați cu pregătire juridică, de cele mai multe ori foști avocați. Aceștia sunt trimiși în sesiuni trimestriale dela Curțile din Londra în toate centrele principale ale țării.

Prin « Regatul Unit al Marei Britanii » se înțelege Anglia propriu zisă, Țara Galilor *(Wales)*, Scoția și Irlanda. Dela acordarea statutului de *Home Rule* în 1921, numai partea de nord-est a Irlandei (provincia Ulster), face parte din Regatul Unit, restul Irlandei constituind un Stat autonom, dar sub autoritatea Monarhiei engleze. Scoția, încă dela Actul Unirii în 1707, se bucură de cea mai largă autonomie, păstrându-și instituțiile vechi. In Guvernul Britanic, această țară este reprezentată printr'un ministru special *(Secretary of State for Scotland)*, însărcinat cu relațiile ei cu Anglia. Țara Galilor prezintă, din punctul de vedere al organizării, o identitate cu Anglia propriu zisă. Numai în privința limbii, de origină celtă, și a obiceiurilor, pe care le mai păstrează locuitorii ei, se observă o tendință de individualizare, întreținută însă mai mult de reprezentanții ei intelectuali, dornici de un pitoresc local. Provincia irlandeză Ulster, rămasă atașată la Regatul Unit, voiește să fie identificată cu Anglia. Locuitorii ei, în bună parte descendenți de emigranți din Anglia și Scoția, sunt protestanți, ceea ce contribue la deosebirea lor de majoritatea locuitorilor din Irlanda, catolici fervenți.

Unitatea politică a poporului englez, atât în Regatul Marei Britanii cât și în Imperiul Britanic, reside în Coroană. Regele este de fapt, alături de conștiința națională, reprezentantul efectiv și formal în acelaș timp al unității poporului englez, organizat în cele mai diverse forme. Tăria acestei unități este și de natură sufletească, menținându-se prin sentimentul loialității, adânc înrădăcinat în poporul englez.

www.digibuc.ro

CAP. V

CONSTITUŢIA ENGLEZĂ

§ 27. *Obiceiu şi Statut*

Faptul că Anglia nu are o Constituţie scrisă, este considerat de străini ca o curiozitate, pe care numai spiritul insular al poporului englez ar tolera-o. O asemenea judecată este însă prea superficială pentru a cuprinde realitatea. Lipsa unei constituţii scrise nu implică lipsa unor norme statornice de guvernare. Incă din epoca anglo-saxonă, asemenea norme au existat, cum ne arată diferitele reguli menţionate în actele şi cronicele timpului. In epoca normandă, normele de guvernare luau o formă din ce în ce mai precisă, culminând în acel document cunoscut sub numele de *Magna Charta* care, după prescripţiile cuprinse cu privire la relaţiile politice, juridice şi economice ale cetăţenilor, poate fi considerată ca o constituţie. Caracteristic rămâne faptul, că acest document a fost apoi confirmat de vreo 38 ori până la începutul erei moderne, poporul referindu-se la el de câte ori libertăţile îi erau ameninţate de puterea executivă. Din acest punct de vedere se poate spune că Anglia a avut o constituţie scrisă încă dela începutul secolului al XIII-lea.

Adevărata Constituţie a Angliei residă însă nu numai în diferitele chărţi, acte şi legi scrise, ceea ce se înţelege prin « statute », — dar şi în anumite obiceiuri, care s'au încetăţenit în practica guvernării. Aceste obiceiuri au aceeaşi forţă de constrângere ca şi legile scrise. De fapt,

www.digibuc.ro

toate legile așa numite «fundamentale», au fost formulate numai pe baza unor practice consfințite prin uz, înregistrând astfel ceea ce societatea primea ca valabil.

Relația între «statut» și «obiceiu» din punct de vedere constituțional, este aceeași ca între dreptul scris *(statute law)* și dreptul cutumiar *(common law)* din punct de vedere juridic. Formularea scrisă reprezintă numai o parte din ceea ce trece ca normă de conducere politică în societatea engleză. Situația aceasta se întâlnește nu numai în timpuri mai vechi, dar și astăzi. Numărul legilor fundamentale, adică referitoare la principiile de guvernare, pe care le votează din când în când Parlamentul englez, este neînsemnat față de numărul regulilor constituționale, încetățenite în practica guvernării. Impunerea lor definitivă atârnă numai de rezultatele lor. Ele sunt primite mai întâi ca precedente, pe care apoi opinia publică le sancționează și devin reguli constituționale. Așa s'a întâmplat în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea cu instituția Cabinetului și cu ascendența Primului Ministru. Sau, pentru a cita un caz din zilele noastre, crearea unei «Conferențe Imperiale», născută din necesitățile marelui războiu, s'a încetățenit și are toate șansele a deveni, prin uz și recunoaștere unanimă, parte din regulile Constituției engleze.

Insăși legile așa numite «fundamentale», ca *Habeas Corpus* sau *Bill of Rights*, nu sunt propriu zis legi constituționale, pe care numai un Parlament constituant ar putea să le modifice sau să le abroge. Asemenea legi au fost create pe cale ordinară, ca oricare alte legi, fiindcă Parlamentul englez este omnipotent în facerea și desfacerea legilor. Neexistând o constituție scrisă, care să-i limiteze și să-i definească puterile de legiferare, acest Parlament este de fapt o adunare constituantă permanentă. Așa au fost concepute atribuțiile lui dela introducerea regimului constituțional. Inainte chiar de afirmarea acestui regim, Parlamentul englez era considerat ca organul suprem al voinței poporului.

www.digibuc.ro

In asemenea condiţii, o constituţie scrisă devine superfluuă. Numai cu un Parlament limitat în atribuţiile lui legislative s'ar naşte necesitatea unui document scris, în care să se formuleze principiile de guvernare ale ţării. O încercare în această privinţă a avut loc în Anglia pe timpul războiului civil. Partidul republican de atunci enunţa un fel de constituţie scrisă în 1647 *(The Agreement of the People)*, prin care se ridica Parlamentului puterea constituantă. Alte două încercări similare *(The Instrument of Government* şi *The Constitutional Bill of the first Parliament of the Protectorate)* apăreau sub Cromwell, fără însă a duce la un rezultat. Poporul englez, chiar în plină criză constituţională, a refuzat să-şi îngrădească mişcările, înţelegând să-şi apere suveranitatea printr'o deplină libertate de legiferare.

Adevărul este că în Anglia constituţia se reflectă în instituţiile politice, pe când în alte ţări acestea sunt prevăzute printr'o constituţie scrisă. Aşa, nu există niciun text de lege, în care să se spună în mod special că Anglia este o monarhie constituţională sau că are un Parlament bicameral. Aceste instituţii nu au nevoie de o asemenea specificare. Ele există de mult timp în conştiinţa poporului. A le aminti printr'un document scris ar fi de prisos. Tot aşa, nicio lege scrisă nu spune că un guvern, care nu se mai bucură de încrederea Camerei Comunelor, trebue să demisioneze, nici că fiii unui nobil ereditar rămân simpli « comuni ». Dar practica şi tradiţia au în asemenea cazuri o constrângere tot atât de reală ca şi legea scrisă [1]).

In locul unei constituţii scrise, limitată prin definiţie, poporul englez preferă să aibe o constituţie vie, care să trăiască în conştiinţa puterii lui de a se guverna. Astfel litera scrisă reprezintă pentru el mai puţin decât realitatea

[1]) Cf. E. A. Freeman, *The Growth of the English Constitution* (1872), p. 165 urm. şi William R. Anson, *The Law and Custom of the Constitution* (5th ed. Oxford, 1922), vol. I, p. 6.

www.digibuc.ro

trăită și susceptibilă de a fi modificată în cursul experienței. Statutul are pentru el o importanță numai în măsura în care exprimă un obicei, încetățenit și consfințit prin practică.

§ 28. *Magna Charta*

Cu toată lipsa unei constituții scrise, poporul englez a avut încă din cele mai vechi timpuri, cum am pomenit, anumite chărți și legi fundamentale, prin care normele încetățenite de guvernare erau formulate în scris. Printre acestea, *Magna Charta*, acordată de Regele Ioan fără Țară în 1215, are o valoare deosebită pentru înțelegerea procesului, prin care au trecut formele de organizare politică ale Angliei [1]).

Se știe că această Chartă, considerată ca fundamentul libertăților poporului englez, era obținută de către nobili, coalizați cu clerul și burghezii și sub vădita aprobare a oamenilor liberi (țărani și meseriași), într'un timp, când regalitatea era slăbită în Anglia. Caracterul ei revoluționar apare însă atenuat, când ne gândim că toate principiile, pe care le conține, erau de fapt încetățenite în societatea engleză. Numai călcarea lor de către Coroană sau reprezentanții ei făcea necesar formularea și recunoașterea lor în scris.

Magna Charta stabilea, în adevăr, respectarea legală a anumitor drepturi, de mult timp pătrunse în conștiința poporului englez, cerând limitarea puterii executive. Această

[1]) Faptele, pe care le înregistrează istoria cu privire la acordarea Marei Chărți, sunt următoarele. Stephen Langton, Arhiepiscopul de Canterbury, forma o ligă de apărare a drepturilor, consistând din episcopii, baronii și alți fruntași, care adunară o armată, puseră stăpânire pe Londra și declarară război Regelui. Acesta îi primi la Runnymede, o localitate pe Tamisa. In ziua de 15 Iunie 1215 fu semnată *Magna Charta*, scrisă în latinește, al cărui text se găsește azi în Muzeul Britanic din Londra.

www.digibuc.ro

limitare nu era însă unilaterală. Nobilii, clerul, burghezii şi ceilalţi oameni liberi se angajau să respecte la rândul lor anumite drepturi şi privilegii ale Coroanei. Intr'un cuvânt, *Magna Charta* era un pact bilateral, conceput în spiritul societăţii feodale.

Să examinăm mai de aproape conţinutul acestui document, care în multe privinţe a rămas actual [1]). In primul rând relevăm articolele, care se referă la chestiuni de taxare în caz de tutelă, căsătorie, amenzi, etc., prin care se recunoaşte drepturile Coroanei, dar în acelaş timp se limitează pretenţiile ei fiscale. O asemenea limitare trebue să fie însă observată şi de nobili şi cler faţă de oamenii lor (Art. 60). Alte limite legale în materie de finanţe prevede art. 13, prin care oraşele, satele şi porturile trebue să aibe libertăţile lor. De asemenea comercianţii trebue să se bucure de comerţul lor, liber de taxe şi vămi arbitrare (Art. 41). In contra muncii forţate şi a rechiziţiilor, Charta se ridică formal, declarând că niciun oraş şi niciun om liber nu trebue silit să construiască diguri şi poduri, unde nu este obiceiul (Art. 23). Transportul de furaje nu poate fi cerut oamenilor liberi decât în schimbul unei plăţi efective; niciun funcţionar municipal sau regal nu poate ridica grâu sau alt bun dela cineva, dacă nu plăteşte (Art. 28). De asemenea niciun sheriff sau alt funcţionar nu poate lua cai sau trăsura dela un om liber decât în cazul când acesta consimte (Art. 30); nici chiar Regele nu poate lua lemne fără aprobarea proprietarului (Art. 31); până când şi mânuirea veniturilor provenite dela Evrei *(Debita Judeorum)* este considerată (Art. 10—11), deşi acestea erau, după obiceiul timpului, apanajul Regelui.

O altă chestiune pe care o stabileşte Charta, se referă la limitele puterii judecătoreşti. Se cere ca desbaterile proceselor civile să aibe un loc stabil (Art. 17), iar curţile

[1]) Există patru versiuni ale Marei Chărţi, aceea din 1215, 1216, 1217 şi 1225, care difer în unele privinţe. Vezi F. W. Maitland, *The Constitutional History of England* (Cambridge, 1909), p. 15.

www.digibuc.ro

criminale să se țină anual în fiecare comitat prin judecători ambulanți (Art. 18—19). Se mai precizează ca judecătorii numiți să cunoască legea țării (Art. 45).

Mult citatul articol 39, în care sunt stipulate principiile cu privire la siguranța și apărarea persoanei și avutului, merită a fi cunoscut în formularea lui originală: «*Nullus liber homo capiatur, vel imprisonetur aut dissaisiatur aut utlagetur aut exuletur aut aliqo modo destruatur, nec super cum ibimus, nec super cum mittemus, nisi per legale judicium parium, vel per legem terrae*». Cum vedem, este vorba de o asigurare formală a drepturilor cetățenilor pe baza obiceiului și a ordinei legale existentă, — asigurare cerută acum de nobilii normanzi și garantată de ei față de oamenii de pe domeniile lor [1]). Prin aceasta se exprima egalitatea cetățeanului în fața legii. Dreptul de a fi judecat, nu în mod arbitrar, ci după legea țării, reprezintă o notă revoluționară pentru condițiile societății medievale.

Limitele drepturilor exercitate de poliție, pe care le prevede art. 20, sunt concepute tot cu scopul unei garanții cât mai reale a libertăților cetățenești. Pedeapsa trebue să corespundă cu fapta vinovatului, iar aplicarea ei să nu se atingă de mijloacele de întreținere (țăranului să-i rămână inventariul agricol, comerciantului, marfa). Ceva mai mult la pronunțarea unei pedepse trebue să ia parte concetățeni localnici. Prin asemenea măsuri, Charta lovește direct în mijloacele arbitrare ale poliției și a altor organe ale puterii executive.

Magna Charta nu se mulțumește însă numai a formula punctele esențiale pentru libertățile poporului, ci prevede și sancțiuni legale în caz de nerespectarea lor. In acest scop, art. 61 prevede un comitet ales în număr de 25 baroni (printre care și Lordul Primar al Londrei), care să funcționeze

[1]) Cf. Rudolf Gneist, *Das englische Vervaltungsrecht*, Bd. I (2te Aufl., Berlin, 1867), p. 276 și William Stubbs, *The Constitutional History of England* (new ed. Oxford, 1880), vol. I, p. 603 urm.

www.digibuc.ro

în calitate de conservatori ai Chărții. In caz de călcare a angajamentelor luate, fie chiar din partea Regelui, baronii, împreună cu întreg poporul *(communitas)* au dreptul să ceară socoteală și să se considere deslegați de orice obligație și supunere. Cu drept cuvânt s'a observat că, deși clausa aceasta este concepută în spiritul feodal de pe continent, totuși ea se deosibește prin faptul că nobilii apar aici nu în mod individual, ci în mod colectiv, ca o corporație și alături cu întreg poporul [1]).

O altă clauză asigură tuturor vasalilor Coroanei o consultare regulată și un drept de aprobare în caz de cerere de subsidii suplimentare *(auxilia)* din partea Regelui, anume «*per commune concilium regni nostri*» (Art. 12). Chemarea la acest consiliu se va face în două moduri: pentru baroni, episcopi și abați prin scrisoare directă «*sigillatim per litteras nostras*»), iar pentru ceilalți supuși, prin intermediul funcționarilor administrativi «*per vice-comites et ballivos nostros*»). In această clauză s'a văzut un început de adunare națională, deși în mintea baronilor nu pare să se fi prezentat încă necesitatea unui Parlament cu o Cameră specială pentru ei. Totuși, în altă clauză (Art. 21) se vorbește de un drept al nobililor de a fi judecați de o Curte specială a lor: «*comites et barones non amercientur, nisi per pares suos*».

Din cele expuse reiese că *Magna Charta* nu este propriu zis o constituție în înțelesul de azi al termenului. Numai o parte conține principii de guvernare, majoritatea articolelor ocupându-se cu stabilirea în scris a unor drepturi încetățenite în relațiile juridice și economice ale societății engleze de atunci. Caracterul ei distinctiv constă, cum observă un istoric englez, în distribuirea drepturilor civile la toate clasele de oameni liberi [2]). Punctele esențiale rămân

[1]) Gneist, *Op. cit.*, p. 277—280.

[2]) Henry Hallam, *Europe during the Middle Ages* (London, 1846), vol. II, p. 108.

www.digibuc.ro

libertățile cetățenești, bazate pe protecția persoanei și avutului, precum și concepția unității de interese a întregii societăți de a rezista împotriva măsurilor arbitrare ale puterii executive, adică ale Coroanei și funcționarilor ei. Prin aceasta, *Magna Charta* face parte integrantă din acel complex de principii și practice, legi și obiceiuri, care alcătuesc Constituția poporului englez.

§ 29. *Legi fundamentale*

Deși Anglia nu cunoaște, cum am amintit, deosebirea între legi constituționale și legi ordinare, totuși ea are câteva legi scrise *(statutes)*, care prin rolul lor deosebit în organizarea politică a țării, sunt considerate ca fundamentale. Această însușire nu este însă atribuită de vreo mențiune specială în textul însuși al legii, ci este consfințită de obiceiu. Nici prin modul cum sunt votate, asemenea legi nu se deosebesc de celelalte legi. Valoarea lor deosebită reside în consecințele, pe care le implică pentru ordinea constituțională. Valabilitatea lor în practica guvernării, extensiunea pe care o reprezintă din punctul de vedere al normelor politice, în sfârșit legătura lor cu cele mai esențiale părți ale vieții de Stat, sunt motivele, care determină caracterul lor general. Astfel de legi sunt, prin urmare, mai cuprinzătoare față de alte legi. Numai prin generalitatea lor, ele se deosebesc și alcătuesc un mănunchi de acte constituționale.

Pe lângă *Magna Charta*, poporul englez mai are unele legi scrise cu un caracter nu mai puțin important din punctul de vedere constituțional. Vom releva numai câteva din aceste legi, a căror influență a fost hotărîtoare asupra evoluției Statului și societății engleze. Așa, pentru a da un exemplu de asemenea legi, din epoca mai veche, vom menționa statutul Regelui Eduard I, cunoscut sub numele «*De Tallagio non concedendo*», care formula dreptul poporului de a încuviința, prin reprezentanții lui, impozitele

www.digibuc.ro

ce-i erau cerute [1]). Formulată în anul 1296, imediat după cristalizarea Parlamentului, statutul acesta reprezinta un act decisiv pentru desvoltarea acestei instituţii şi a libertăţilor poporului în genere. Căci ceea ce hotăra acest statut, era principiul devenit popular mai târziu, anume «nicio taxare fără reprezentare» *(no taxation without representation)*, care avea să joace un rol atât de important în secolul al XVII-lea, când se dădea lupta în contra abuzurilor Coroanei. Acest principiu era invocat şi de coloniştii americani în 1776, când izbucnea războiul pentru independenţă. Era, de fapt, un principiu democratic, care-şi făcea drum prin acest statut, formulat în plin ev mediu: Dreptul poporului de a fi consultat şi de a consimţi singur asupra taxelor, pe care trebue să le plătească.

In timpurile moderne, legile fundamentale se înmulţeau. Sub Enric al VIII-lea, Parlamentul trecea aşa numitul «Act al Supremaţiei» (*The Act of Supremacy*, 1534), prin care Regele era declarat şeful suprem al Bisericii [2]). Din secolul al XVII-lea datează trei legi fundamentale: Actul privitor la dreptul de petiţie (*The Petition of Right*, 1628), Actul *Habeas Corpus* (1679) şi Billul Drepturilor (*The Bill of Rights*, 1689). Cel dintâi şi al treilea act se referă la limitarea prerogativelor Coroanei, iar cel de al doilea act priveşte libertăţile persoanei.

Mai departe, aşa numitul «*Act of Settlement*» din 1701 stabileşte privilegiile şi ordinea de succesiune a Coroanei. Actul de Unire cu Scoţia din 1707 şi Actul de Unire cu

---

[1]) Legea aceasta se exprima în termenii următori: «*Nullum tallagium vel auxilium, per nos, vel heredes nostros, in regno nostro imponatur, seu levetur, sine voluntate et assensu archiepiscoporum, episcoporum et aliorum praelatorum comitum, baronum, militum, burgensium, et aliorum liberorum hominum in regno nostro*» (Stat. an. 24 Ed. I). Apud Freeman, *The Growth of the English Constitution* p. 247. Cf. J. L. De Lolme. *The English Constitution* (new. ed. London, 1817), p. 33.

[2]) Un nou Act al Supremaţiei era trecut în 1559 sub Regîna Elisabeta.

www.digibuc.ro

Irlanda din 1800 privesc relațiile acestor țări cu Anglia. Tot ca legi fundamentale sunt considerate Actul de Emancipație din 1829 privind pe catolici și diferitele acte de reformă electorală, trecute în cursul secolului al XIX-lea.

Actul Parlamentului *(The Parliament Act)* din 1911, care stabilește relația între cele două Camere, este de asemenea o lege fundamentală. In sfârșit, statutul din Westminster *(The Statute of Westminster)* din 1931 privește Imperiul Britanic, în deosebi Dominioanele, cărora li se recunoaște dreptul de a fi consultate în cazul unei schimbări în succesiunea la tron [1]).

Constituția engleză mai trebue căutată și în hotărîrile judecătorești, în obicei și în diferitele convențiuni stabilite prin uz [2]). Căci nicio lege, cum am arătat, nu este « constituțională » sau fundamentală decât în măsura în care ea cuprinde un complex mai mult sau mai puțin general de norme în guvernarea țării.

§ 30. *Caracterul elastic al Constituției engleze*

Constituția engleză este, fără îndoială, cea mai flexibilă formă de organizare politică din lume. Prin însuși faptul că nu e scrisă, ea exclude orice normă rigidă. Chiar legile, pe care poporul englez le consideră ca fundamentale, nu au nimic din caracterul inflexibil al constituțiilor scrise. Valabilitatea lor residă, cum am văzut, mai mult în recunoașterea generală cu care sunt însoțite decât în textul lor scris. Ceea ce le ridică deasupra legilor ordinare, nu este nici modul cum au fost create, nici forma în care au fost

[1]) Acest Statut prevede textual că « orice alterare în legea atingând succesiunea la tron sau la titlurile regale cer aprobarea Parlamentelor Dominioanelor precum și a Parlamentului Regatului Unit ». Pentru întâia oară, prevederile acestui Statut erau aplicate în 1936, cu ocazia renunțării la tron a Regelui Eduard VIII.

[2]) Cf. William R. Anson, *The Law and Custom of the Constitution* (5th ed. Oxford, 1922), vol. I, p. 6.

www.digibuc.ro

îmbrăcate, ci faptul că principiile lor fac parte din conștiința politică a poporului. Astfel se poate spune că în Anglia Constituția este o conștiință publică, verificată zilnic și de aceea supusă mobilității inerente oricărui proces în devenire.

Din cauza acestui caracter viu, Constituția engleză nu are nevoie să fie formulată în paragrafele unui document scris. Din aceeași cauză, elementele care o compun, nu au nicio simetrie. Totul e opera unei creșteri organice, fără un plan dinainte stabilit. Prin modul cum a luat naștere și s'a desăvârșit în timp, Constituția reprezintă procesul însuși al realității istorice a poporului englez. De aici contradicțiile și lipsa ei de logică. Iraționalismul existenței însăși pare să confirme asemenea disarmonii ca atribute ale realității. In acest sens Gladstone caracteriza Constituția engleză ca un «maldăr de absurdități» *(heap of absurdities)* [1]).

Caracterul elastic al Constituției engleze rezultă din modul organic în care s'au desvoltat formele vieții politice în Anglia. Aceste forme nu au fost ticluite printr'o metodă apriorică, ci au luat naștere în mod empiric, văzând și făcând, din însăși necesitățile societății, reprezentând o continuă readaptare la realitate. Printr'o astfel de conformare la mersul realității, Constituția nescrisă a Angliei este mai consistentă în părțile ei practice decât Constituția scrisă a oricărei țări [2]). Pentru a înțelege însă spiritul, care o susține, trebue să cunoaștem evoluția instituțiilor politice, în care ea se reflectă de fapt. Evident, această evoluție nu a fost rectilină, ci s'a desfășurat prin cotituri, în care progresul este de multe ori imperceptibil din cauza supraviețuirii trecutului. Elemente învechite stăruesc în forme noui. De aici contradicțiile și lipsa de logică. Dar

[1]) *Gleanings of Past Years* (London, 1879), vol. I, p. 243.

[2]) Cf. A. Lawrence Lowell, *The Government of England* (New York, 1920), vol. I, p. 14.

www.digibuc.ro

deasupra acestor anomalii, se menține neîntrerupt un fir conducător, care înseamnă depășire continuă, armonie în realizări practice și mai ales, cum se exprimă un istoric englez, « progres cu stabilitate »[1]). Intr'un cuvânt, caracterul elastic al Con-stituției asigură mersul normal și liniștit al societății, pentrucă reprezintă însuși spiritul realității.

Ceea ce s'a numit eficiența Constituției engleze în împrejurări neprevăzute, se explică tot prin caracterul ei elastic. Pe timpuri critice, ea se poate acomoda mai ușor decât o constituție scrisă[2]). Nefiind legată de niciun text scris, ci numai de conștiința publică, Constituția engleză poate face față împrejurărilor. Bryce vedea meritul acestei calități în faptul că oferă un mijloc de a preveni revoluțiile[3]). In adevăr, prin flexibilitatea ei, Constituția engleză este în stare să preîntâmpine dificultățile inerente guvernării într'o măsură mai largă decât este cazul cu constituțiile scrise. Acest avantaj se poate constata și în capacitatea ei de renovare și reajustare continuă. Însăși crearea de precedente, cerute de trebuințele momentului, devine mai ușoară în astfel de condiții. Față de Constituția americană (1787), cea mai veche constituție scrisă în vigoare, Constituția engleză reprezintă maximum de expedientă în materie de guvernare. Cea dintâi este rigidă nu numai pentrucă este scrisă, dar și pentrucă prevede, în caz de modificare, un mecanism atât de complicat încât readaptabilitatea ei în împrejurări urgente devine impracticabilă. Cazul recent din Statele Unite, unde reformele Președintelui Franklin Roosevelt au suferit din cauza textului rigid al Constituției federale, este caracteristic în această privință. In Anglia, asemenea dificultăți nu se prezintă. Acolo, nu numai că nu există constituție scrisă, dar nu se întâlnește nici spirit

[1]) Macaulay, *The History of England* (London, 1858), vol. I, p. 25.
[2]) *W.* Bagehot, *The English Constitution* (London, 1872), p 10.
[3]) *Studies in History and Jurisprudence* (Oxford, 1901), vol. I, p. 179.

www.digibuc.ro

rigid în judecarea momentului politic. Chiar atunci când o măsură nouă, cerută de o situație neprevăzută, contrazice anumite legi și practice în vigoare, guvernul nu ezită să o treacă. Asentimentul opiniei publice și interesele țării sunt motive suficiente pentru ignorarea contradicției juridice.

§ 31. *Libertățile persoanei*

Poate nimic nu izbește mai mult în evoluția Constituției engleze ca grija, pe care a pus-o poporul de a obține, din cele mai îndepărtate timpuri, libertățile cu privire la siguranța persoanei. Am văzut cum la începutul secolului al XIII-lea, asemenea libertăți erau dobândite pentru clasele sau « stările » principale, care alcătuiau atunci societatea. In secolul al XVII-lea, libertățile persoanei primesc o recunoaștere mai precisă și se întind la toți cetățenii, indiferent de poziția lor socială. Cele două Acte pomenite, al Dreptului de Petiție și *Habeas Corpus*, stabileau definitiv libertatea persoanei față de puterile în Stat.

Aceste libertăți sunt asigurate în primul rând prin dreptul cetățenilor de a se întruni în public și de a petiționa Parlamentul. Unul dă posibilitatea oricărui cetățean de a se manifesta liber în orice chestiune; altul îi permite să se adreseze oricând organului suprem de guvernare al țării. Ambele formează ceea ce se numește în Anglia « libertatea supusului » *(the liberty of the subject)*.

Aceeași libertate se reflectă și în modul cum se administrează justiția în Anglia. Apărarea individului de arestare ilegală și limitele puse funcționarilor polițienești, sunt garantate de lege și de obiceiu. In adevăr, judecata prin juriu *(trial by jury)* asigura individului de a fi judecat de un corp de cetățeni (în număr de doisprezece), care nu au să se teamă de puterea executivă. In acelaș timp, independența magistraților, a căror inamovibilitate este stabilită de lege, contribue de asemenea la siguranța acuzatului de a

www.digibuc.ro

primi o dreaptă judecată. In ceea ce privește garantarea individului de a nu fi arestat în mod ilegal, Actul *Habeas Corpus* stabilește dreptul acuzatului de a cere motivul de arestare, care trebue să fie bazat pe o investigație judecătorească. După același Act, acuzatul mai are dreptul de a cere să fie judecat în cel mai scurt termen și de a reclama daune în cazul unei deținere nejustificate. Iar în ceea ce privește poliția, funcționarii acestei autorități sunt obligați să specifice printr'un «mandat» *(warrant)* motivele arestării și să evite de a suspecta o persoană numai pe baza unui simplu «mandat general» *(general warrant)*, care nu poate cuprinde cazuri speciale.

Cu asemenea garanții, libertățile persoanei sunt asigurate împotriva oricărui abuz din partea puterii executive. Aceste libertăți făceau în secolul al XVIII-lea pe unii francezi, ca Montesquieu, Voltaire, De Lolme, să admire Anglia și instituțiile ei, într'un timp când în Franța erau în vigoare așa numitele «*lettres de cachet*».

§ 32. *Suveranitatea Poporului*

Față de libertatea nemărginită, pe care o încurajează Constituția nescrisă în Anglia, mulți străini se miră că poporul englez se bucură de o guvernare stabilă și eficientă. Lipsa unui pact fundamental scris ar aduce, de sigur, în alte țări neliniște și o continuă agitație în guvernare. Conducătorii politici sunt în genere oameni nemăsurați, mai ales când știu că actele lor nu sunt înfrânate de anumite legi. Constituțiile scrise au luat naștere din aprehensiunea unei asemenea licențe și pentru a preveni anarhia. In Anglia însă, o astfel de precauțiune nu era necesară. Acolo poporul, încă din cele mai îndepărtate timpuri a înțeles, cum am văzut, să controleze într'un mod sau altul, treburile Statului. Prin aceasta el își însușea acea educație politică, al cărui rol l-am relevat deja (§ 25) și prin care se crea o puternică opinie publică. Frâna necesară era astfel dată și

www.digibuc.ro

restrângea libertatea de acţiune a puterii executive în caz de abatere dela normele acceptate de popor.

Tradus în formă de instituţie, dreptul poporului de a controla actele Guvernului se exprima prin intermediul Parlamentului. Suveranitatea puterii legislative, sau ceea ce s'a numit omnipotenţa Parlamentului englez, derivă din suveranitatea poporului, care la rândul ei nu este altceva decât rezultatul educaţiei lui politice, dobândită într'un răstimp de mai multe secole printr'o activă participare la treburile obşteşti. Aceasta formează de fapt unul din punctele esenţiale în Constituţia Angliei. Dicey îl considera, alături de domnia legii şi de convenţiile stabilite în decursul istoriei, ca o caracteristică a Constituţiei engleze [1]).

Faptul de reţinut în această privinţă este că în Anglia suveranitatea poporului nu a fost proclamată în mod revoluţionar, ca în Franţa de ex., ci a fost afirmată în mod treptat prin însăşi acţiunea poporului în organizarea Statului. Ea lua naştere încă din epoca anglo-saxonă, când atât în administraţia locală cât şi în guvernarea naţională, toate clasele societăţii participau mai mult sau mai puţin la conducerea treburilor. Nici chiar în epoca normandă, când despotismul Coroanei fusese mai puternic, această participare a poporului nu a încetat să se exercite. Insuşi Gulielm Cuceritorul avusese grije să proclame, în primii ani ai domniei lui, că legile şi obiceiurile înaintaşilor lui vor fi respectate. Introducerea sistemului feodal nu atingea anumite drepturi ale poporului. De fapt numai clasa nobililor suferea o diminuare a privilegiilor ei, fiind într'o dependenţă mai reală de Rege decât era cazul pe continent. Către sfârşitul secolului al XV-lea, dreptul poporului de a controla efectiv, prin reprezentanţii lui, afacerile Statului şi implicit puterea executivă, se afirma în Parlament. Dar un asemenea drept se dovedea prematur pentru condiţiile

[1]) *Introduction to the Law of the Constitution* (8th ed. London, 1915), Introd., p. XVII.

www.digibuc.ro

societății și nivelul de luminare al poporului de atunci, Lupta în contra puterii executive dura încă două secole. până la Revoluția din 1688, când drepturile poporului de o parte și privilegiile Coroanei de altă parte erau stabilite prin instaurarea regimului constituțional de guvernare.

Acest regim însemna de fapt consacrarea definitivă a suveranității poporului. De acum încolo procesul de emancipare politică al maselor devine din ce în ce mai intens. Reformele din secolul al XIX-lea și recentele legiuiri din timpul nostru, prin care se introducea votul universal pentru toți cetățenii, indiferent de sex și situație materială, desăvârșea democrația politică în Anglia.

Astfel, primul punct esențial în Constituția engleză, suveranitatea poporului, a trebuit să parcurgă un răstimp de mai multe secole pentru a ajunge la o realizare deplină. Procesul a fost lent, de multe ori întrerupt, înregistrând chiar faze de regresiune, ca pe vremea despotismului Tudorilor și Stuarților, dar în liniile lui generale el a rămas continuu. Acest caz ilustrează în mod pregnant creșterea organică a Constituției engleze, legătura ei cu întregul complex istoric al societății, într'un cuvânt, caracterul ei viu și evolutiv.

§ 33. *Domnia Legii*

Un alt punct esențial în Constituția Angliei este ceea ce juriștii englezi, dela Blackstone la Dicey, au numit « domnia legii » *(the rule of law)*. Ce înseamnă aceasta, reiese mai mult din spiritul vieții constituționale engleze decât din textul diferitelor legi fundamentale. Este, în adevăr, mai mult un rezultat obținut prin experiență decât un postulat *a priori*. Pentru a ajunge la domnia legii, poporul englez a trebuit să lupte ca și pentru afirmarea desăvârșită a suveranității lui, timp de mai multe secole.

Domnia legii înseamnă de fapt supremația legii. O asemenea supremație nu se putea însă statornici definitiv decât odată cu suveranitatea poporului. Aceasta garanta

www.digibuc.ro

respectarea și aplicarea legilor, controlând efectiv puterea executivă. De aceea domnia legii derivă nemijlocit din suveranitatea poporului.

Chiar în timpurile vechi, sub regimul despotic al Monarhiei, legea era considerată deasupra Regelui. Bracton (sec. XIII-lea) opunea maximei romane a absolutismului, «*quod principi placuit, legis habet vigorem*», maxima engleză: «*legis habet vigorem, quiequid de consilio et consensu magnatum et reipublicae communi sponsione, auctoritate regis, juste fuerit definitum*» [1]). Ceva mai târziu, în secolul al XV-lea, Fortescue spunea că sub regimul unui «*dominium politicum et regale*», adică sub un regim constituțional, «Regele nu poate domni asupra poporului său prin alte legi decât prin acelea la care acesta a dat asentimentul» [2]). Chiar și un apărător al privilegiilor Monarhiei, ca Blackstone, scria următoarele în această privință: «Datoria principală a Regelui este a guverna poporul său după lege. *Nec regibus infinita aut libera potestas* era constituția strămoșilor noștri germani pe continent (Tacitus, *De mor. Germ.* c. 7). Și aceasta nu numai concordă cu principiile naturii, libertății, rațiunii și societății, dar a fost totdeauna socotită ca o parte expresă a legii comune a Angliei, chiar când prerogativa era la apogeu» [3]).

Cum am spus, domnia legii este supremația legii, recunoscută de popor. Această supremație se sprijină în Anglia pe trei concepții, pe care Dicey le-a analizat cu o deosebită claritate. In primul rând ea exprimă egalitatea tuturor cetățenilor în fața legii. Nicio persoană nu poate fi pedepsită în mod legal decât peutru o violare a legii, stabilită de curțile ordinare de justiție. A doua concepție este că orice om, indiferent de condiția sau rangul său în societate,

[1]) Apud Gneist, *Op. cit.*, p. 462.

[2]) *The Governance of England* (ed. Charles Plummer, second impression, Oxford, 1926), Chap. I, p. 109.

[3]) *Commentaries on the Laws of England* (9th ed. London, 1783), vol. I, p. 233.

www.digibuc.ro

este supus legii țării și răspunzător în fața tribunalelor ordinare. Prin aceasta sunt excluse excepțiile, care în alte țări sunt îngăduite pe baza autorității de Stat, cu care sunt investiți funcționarii puterii executive. De aici inexistența unui Drept Administrativ propriu zis în Anglia. Un funcționar fiind judecat după aceleași norme ca și orice alt cetățean, un asemenea Drept nu ar avea nicio rațiune. Vom vedea mai departe consecințele acestui fapt, când vom examina condițiile în care se administrează în Anglia.

Domnia legii se mai sprijină, în sfârșit, pe a treia concepție, care se referă la modul cum au luat naștere principiile generale, care alcătuesc Constituția engleză. Așa, pe când în alte țări dreptul la libertatea personală și dreptul la întruniri publice sunt deduse din principiile unei constituții scrise, în Anglia asemenea drepturi sunt rezultatul unor sentințe judecătorești, care au determinat în trecut drepturile cetățenilor în anumite cazuri aduse în fața tribunalelor [1]). Aceasta înseamnă că domnia legii nu este o formulă abstractă, ci o normă extrasă din însăși realitatea relațiilor juridice sancționate de societate. Caracterul ei empiric se resfrânge în rolul activ, pe care-l joacă în conștiința poporului. Prin supremația legii poporul englez se atașează cu abnegație instituțiilor politice, având convingerea că funcționarea lor, chiar atunci când este defectuoasă, nu poate fi efectul unei nedreptăți. Forța acestei convingeri este desigur unul din secretele succesului poporului englez în arta guvernării.

Prin domnia legii, Constituția engleză capătă contur și precizie, cu tot caracterul ei elastic și cu toate anomaliile care s'au acumulat în jurul ei ca o consecință a creșterii libere în timp de mai multe secole. Supremația legii formează spiritul care o susține, în ciuda lipsei unei îngrădiri a puterii legislative. Este, într'un cuvânt, garanția permanentă, care ferește pe poporul englez de abuzurile posibile ale conducătorilor lui.

[1]) A. V. Dicey, *Op. cit.*, p. 183—191.

www.digibuc.ro

CAP. VI

MONARHIA

§ 34. *Monarhia engleză în trecut*

Nicio instituție a poporului englez nu s'a preservat atât de bine în principiile ei fundamentale, ca Monarhia. Cu toate transformările inerente oricărui așezământ politic, Coroana păstrează și azi în Anglia vechile principii, pe care le reprezenta înainte de Cucerirea Normandă. Nici chiar Parlamentul și Biserica nu pot arăta o asemenea stabilitate în principii. Singura modificare, pe care o suferea Monarhia, era trecerea atribuțiilor ei efective la alte organe, care însă urmau să le exercite tot în numele Regelui. Modificare destul de radicală, de sigur, dar care nu atingea cu nimic sfera de autoritate și prestigiul instituției. Astfel, dacă în practică Regele nu mai intervine direct în treburile Statului, în teorie el continuă să-și afirme autoritatea în mod nelimitat.

Pentru ce instituția Monarhiei în Anglia continuă să se mențină în vechile ei principii, este o chestiune la care vom încerca să răspundem. Dar înainte trebue să aruncăm o privire asupra evoluției pe care a parcurs-o și să expunem datele care o fac să apară în fața poporului englez ca singura formă politică, vrednică să reprezinte unitatea Statului, a Națiunii și a Imperiului.

Regalitatea apărea în Anglia în epoca anglo-saxonă, după ce societatea se organiza și simțea necesitatea să aibe nu

www.digibuc.ro

numai un conducător militar, ca în condițiile de vieață tribală, dar și un șef reprezentând toate puterile în organizarea ei politică. Odată cu afirmarea unei familii nobile, care prin eminența ei față de celelalte familii, se impunea în imaginația poporului ca cea mai vrednică și îndreptățită să ocupe locul suprem în Stat, regalitatea începea să se statornicească [1]).

Evident că la început nu putea fi vorba de o monarhie ereditară. Caracterul electiv s'a menținut până când poporul începu să asocieze rolul suprem în Stat cu necesitatea unei familii permanente, care să fie independentă de clasa nobililor și prin aceasta să fie pusă în poziție să-și exercite autoritatea în interesul întregii comunități. Pe lângă aceasta, în epoca anglo-saxonă, pământul și averea unui decedat se împărțea în mod egal la toți copiii săi. Numai după Cucerirea Normandă se încetățenea treptat dreptul de primogenitură în legea țării [2]). Chiar când Monarhia devenea ereditară, unele turburări și contestări mai aveau loc la urcarea pe tron a moștenitorului legal. Forma alegerii se menținea însă mai departe, de câte ori un nou Rege se suia pe tron. La o asemenea ceremonie participa și poporul. Prin «popor» se înțelegea atunci oamenii liberi, care aclamau, împreună cu nobilii și clerul, pe noul monarh. Prin această măsură democratică se explică faptul că Regele purta titlul numai de stăpânitor al poporului, iar nu și acela de stăpânitor al țării, cum se intitulau mai târziu Regii normanzi, care introduceau principiul feudal că «Regele este singurul stăpân al pământului». In sfârșit, cu statornicirea principiului ereditar se

[1]) Din punct de vedere etimologic, cuvântul «*Cyning*» sau *Kyning* în vechea saxonă derivă din «*Cyne*», care înseamnă nobil. După altă interpretare, el ar însemna «fiu al poporului». Vezi, J. Allen, *Rise and Growth of the Royal Prerogative in England* (London, 1849), p. 176 și R. Gneist, *Das englische Verwaltungsrecht* (2te Aulf. Berlin, 1867), Bd. I. p. 33.

[2]) F. W. Maitland, *The Constitutional History of England* (Cambridge, 1909), p. 97.

www.digibuc.ro

întărea drepturile regalității, care erau în fond drepturile Statului de a veghea asupra intereselor societății.

Această supremație a Regelui deasupra tuturor nobililor era recunoscută în mod concret și de așa numitele «despăgubiri» în bani *(wergild)*, pe care le prevedea legea anglo-saxonă în caz de ucidere. Astfel prețul persoanei Regelui era socotit la 7200 shillingi sau 120 lire sterrline în argint, ceea ce echivala cu prețul a șase «Thani» (nobili) [1]).

Drepturile Regelui erau mai întâi drepturi de preminență socială. Cu timpul se adăugau drepturile asupra tuturor puterilor în Stat. Asemenea drepturi se exprimau prin cuvântul «*Hlâford*», care însemna stăpânire supremă asupra întregului popor, și prin cuvântul «*Mundbora*», care denota rolul lui de apărător și ocrotitor al poporului, un fel de «*defensor et patronus*». In alte cuvinte, prima denumire corespundea dreptului de șef suprem al armatei, prin care se înțelegea nu numai conducerea în război, dar și dreptul de a decide asupra păcei și războiului; iar a doua corespundea mai mult dreptului asupra justiției și poliției, — un drept care se afirma definitiv odată cu statornicirea Monarhiei ereditare [2]). Numai dreptul de a taxa nu avea Regele la începutul Monarhiei. Aceasta se explică prin faptul că, după obiceiul triburilor germanice, șeful nu putea impune biruri decât asupra dușmanilor. Dela propriul său popor el primea numai daruri în natură, ca vite și fructe, încuviințate de adunările locale [3]). Mai departe, dreptul de a numi pe episcopi și de a aproba rezoluțiile consiliilor bisericești, pare să fi fost exercitat în mod efectiv de Regii anglo-saxoni. La acest drept se refereau apologeții Reformației, când considerau inmixtiunea Papei, introdusă de Regii normanzi, ca o uzurpare neîncuviințată de poporul

[1]) Gneist, *Op. cit.*, p. 21 și F. W. Maitland, *The Collected Papers* (Cambridge, 1911), vol II, p. 427.

[2]) Din acest drept decurgea și dreptul de protecție al Regelui asupra negustorilor și Evreilor, care în schimb îi aduceau venituri personale.

[3]) Gneist, *Ibid.*, p. 22—30.

www.digibuc.ro

englez. Iar titlul de «*basileus*», pe care-l purta Regele încă din secolul al X-lea, indică aceeaşi supremaţie a Coroanei în Biserica ţării.

In sfârşit, un alt fapt caracteristic al Monarhiei anglo-saxone era dreptul Regelui de a uza de aşa numitul «*Folkland*» *(ager publicus)*, pe care putea să-l încredinţeze nobililor în schimbul unor servicii personale. Aceasta dovedeşte că un început de feudalitate exista în Anglia înainte de Cucerirea Normandă.

Sub Regii normanzi, Monarhia îşi exercita toate drepturile menţionate şi-şi consolida situaţia faţă de nobilime. Regele devenind acum un monarh absolut, era de fapt independent de clasa nobililor. Această independenţă era datorită împrejurărilor deosebite, în care feudalitatea fusese introdusă în Anglia. Gulielm Cuceritorul se considera nu numai stăpânul poporului, cum fusese obiceiul Regilor anglo-saxoni, dar şi stăpânul pământului, de care putea să dispună după propria sa voinţă. Acest drept se regăseşte şi azi în concepţia de proprietate a solului, pe care o recunoaşte legea engleză. Ficţiunea capătă sens, dacă prin «Rege» se înţelege «Statul» ca proprietar suprem al pământului ţării. Nobilimea se afla prin acest drept al Regelui într'o stare de vasalitate mai reală decât nobilimea de pe continent. Toate drepturile şi toate libertăţile decurgeau în mod nemijlocit dela Rege. Insăşi *Magna Charta*, smulsă în împrejurări critice pentru regalitate, era considerată ca o recunoaştere a acestei dependenţe. Iar când apărea necesitatea de a chema o adunare naţională, un Parlament, Regele nu o făcea decât din consideraţia de «a se sfătui» cu diferitele «stări» ale societăţii. Dreptul lui de a dispune şi în acest caz după propria sa voinţă, rămânea suveran. De unde formula curentă atunci: «*Omnia libertas regia est et ad coronam pertinet*[1]).

[1]) Gneist, *Op. cit.*, p. 402.

www.digibuc.ro

Cum vedem, în a doua jumătate a secolului al XII-lea, Monarhia engleză era pe deplin consolidată. Inaintea Monarhiilor din celelalte țări europene, Monarhia avea în Anglia toate caracterele unei instituții unificatoare și centralizatoare. Monarhia absolută însemna în acelaș timp că Statul englez se organiza cu mult înaintea marilor State din occidentul Europei. Toate puterile și drepturile Statului în societate erau întrunite efectiv în persoana Regelui, într'un timp când pe continent dăinuia fărîmițarea politică a popoarelor. Privită din acest punct de vedere, Monarhia engleză din Evul Mediu reprezintă începuturile evoluției politice moderne ale poporului englez.

§ 35. *Atribuțiile și Titlurile Monarhiei*

Cu toată afirmarea timpurie a Monarhiei absolute în Anglia și a întrupării efective a puterilor în persoana Regelui, Monarhia a suferit unele limitări încă din secolul al XIII-lea. Prin *Magna Charta*, cum am văzut, se afirmau libertățile poporului, peste care Regele nu mai putea trece. Iar odată cu cristalizarea definitivă a Parlamentului pe la mijlocul secolului al XIV-lea, voința Monarhului era înfrânată, cel puțin în ceea ce privește dreptul de taxare, prin care cel mai eficace mijloc de guvernare era pus sub controlul societății. E drept că Regele, mai ales sub dinastia Tudor, păstra încă o ascendență reală asupra Parlamentului, intervenind și influențând lucrările acestei adunări. Dar în general, Regele nu mai putea dispune în mod nelimitat asupra actelor sale. In secolul al XV-lea, cum vom vedea, Parlamentul își însușea, pentru scurt timp, dreptul de a controla direct puterea executivă. Lupta era deschisă în mod latent, dar ea nu izbucnea pe față decât în secolul al XVII-lea, sub Stuarți. Prin Revoluția din 1688 se limpezeau relațiile dintre cele două instituții.

Principiile pe care le vom expune, sunt acelea ale Monarhiei constituționale, așa cum se statorniceau dela numita

www.digibuc.ro

Revoluție și se desvoltau de atunci. « Regele nu guvernează ci domnește », este o propoziție, care pentru Englezi reflectă situația de fapt a Monarhiei dela introducerea regimului constituțional. Este un principiu rezultat din frământările secolului al XVII-lea și consfințit prin uz. Niciun statut nu-l exprimă direct. « Declarația Drepturilor » arăta, că este ilegal a suspenda legile sau a le aplica prin simpla autoritate a Regelui, dar nu spunea că Regele trebue să se limiteze numai la o domnie formală. Punând însă persoana Regelui sub controlul legilor și al Parlamentului, ea implica încetarea puterii de a guverna efectiv.

Cu toate acestea, Regele rămânea mai departe « autoritatea supremă a puterii executive ». In această calitate, toate actele de guvernământ emană dela el. Dar ceea ce a rămas în acest caz, este mai mult forma decât fondul, mai mult numele decât lucrul. De fapt, autoritatea supremă a Regelui în exercitarea puterii executive se afirmă acum, nu în mod direct și efectiv, ca altă dată, ci prin intermediul Guvernului, adică indirect și în mod fictiv. De unde formula « Regele în Consiliu » *(The King in Council)*, păstrată până azi pentru a aminti prezența morală a Monarhului în Consiliul de Miniștri, pe care a încetat de mult timp să-l mai prezideze.

In acelaș sens Regele exercită autoritatea sa supremă asupra puterii legislative. Rolul lui fiind acela de șef suprem al Statului, el trebue să se găsească în fruntea adunării legislative, pe care dacă nu o mai poate influența, mai poate încă să o disolve, dacă voiește. Acest drept, pe care i l-a lăsat Constituția, nu este însă exercitat decât în cazuri foarte rare. Niciun Rege, cel puțin dela mijlocul secolului al XVIII-lea, nu a uzat de acest drept fără sfatul Guvernului [1]). In asemenea condiții, chiar cel mai efectiv drept al Coroanei, devine o ficțiune. Pentru a pecetlui însă legă-

[1]) Cf. W. R. Anson, *The Law and Custom of the Constitution* (5th ed. Oxford, 1922), vol. I, p. 325.

www.digibuc.ro

tura organică, unificătoare între Monarhie și puterea legislativă, uzul a menținut vechea formulă «Regele în Parlament» *(The King in Parliament)*.

Tot Regele este autoritatea supremă în Justiție, pentru care poporul îl consideră ca «fântâna justiției» *(the fountain of justice)*. Aceasta este, bine înțeles, tot o ficțiune. Regele a încetat de mult timp să mai administreze direct Justiția. Numai pentru a ne aminti vechea lui jurisdicție formula s'a menținut. Ea capătă însă preciziune, când ne gândim că toate actele și numirile în Justiție au loc în numele Regelui.

In sfârșit, Regele mai este șeful suprem al Bisericii Anglicane. Acest titlu a fost însușit de Enric al VIII-lea, când se producea despărțirea de Roma și s'a menținut până astăzi [1]). Deși nu tocmai un «*Dominus natus*», ca Împăratul roman, Regele Angliei posedă supremația religioasă prin constituirea Bisericii de Stat. O asemenea atribuție îi revenea Regelui în mod automat. Căci orice instituție de Stat trebuia să fie pusă sub jurisdicția lui [2]).

Această supremație nu trebue însă înțeleasă ca un corolar al originei divine a regalității, atât de accentuată în monarhiile antice. In Anglia, o asemenea origină, chiar pe timpul despotismului, a fost concepută mai mult din punctul de vedere practic-moral decât din punctul de vedere mistic, cum se întâlnea în unele țări din occidentul Europei. Prin limitarea timpurie a puterii regale de către baroni (secolul XIII-lea) și mai târziu de către comuni (secolul XVII-lea), Monarhia engleză era răpită de orice atribuții supraomenești. Adevărul este că așa numita origină divină a rega-

[1]) Vezi în această privință interesantele considerații ale lui Gladstone, *Gleanings of Past Years* (London, 1879), vol. V, p. 183 urm. Cf. A. Todd, *On Parlamentary Gouvernment in England* (2nd ed. London, 1887), vol. I, p. 502 și Macaulay, *The History of England* (London, 1858), vol. I, p. 54 urm.

[2]) Titlul de «*totius Britanniae Monarchus, rex, rector, basileus*» apare în documentele din sec. X-lea. Vezi R. Gneist, *Op. cit.*, vol. I, p. 43.

www.digibuc.ro

lității era considerată mai mult ca un argument pentru a inculca asupra Regilor simțământul răspunderii [1]).

Mai departe, Regele numește pe miniștri, semnează tratate, declară război și încheie pace. Acest drept, care pare a fi un atribut incontestabil al Monarhiei, este însă limitat de Parlament. Fără încuviințarea cheltuielilor de către Adunarea legislativă, Regele nu poate traduce în faptă decizia sa de a face război. Tot așa, fără asentimentul Parlamentului, el nu poate încheia pace. Sau, miniștrii săi nu se pot menține în funcțiune, dacă nu se bucură de încrederea majorității Camerii Comunelor.

Toate atribuțiile menționate sunt exercitate de Rege fără nicio răspundere personală. Constituția engleză nu prevede decât într'un singur caz o asemenea răspundere. Prin statut se precizează că suveranul care se va supune jurisdicției Papei, trebue să părăsească tronul. In alte cuvinte, Regele Angliei nu poate fi catolic.

Cum toate atribuțiile Monarhiei erau altădată exercitate în mod efectiv de Rege, menținerea lor în formă de ficțiune are o îndreptățire istorică. In adevăr, orice drept al Parlamentului și al Justiției emană direct din puterea Regelui, dacă îl urmărim în trecut. Vechea maximă a curților engleze, curentă în Evul Mediu, «*tout fuit in luy et vient de lui al commencement*», reflecta de fapt această origină [2]). O asemenea concepție supraviețuiește și astăzi. Prerogativele Regelui, drepturile lui și autoritatea lui supremă, se sprijină pe faptul că toate puterile în Stat au derivat odată din regalitate. Construcția se menține, pentrucă ea înseamnă legătura neîntreruptă între Monarhie și Stat, care a existat în tot cursul istoriei. Este o legătură atât de adânc înrădăcinată în conștiința poporului englez încât și astăzi ea reprezintă un principiu esențial în procesul de evoluție al instituției.

[1]) W. Stubbs, *The Constitutional History of England* (Oxford, 1880), vol. I, p. 619.

[2]) Gneist, *Op. cit.*, p. 454.

www.digibuc.ro

Titlurile pe care le poartă astăzi Regele Angliei sunt următoarele: Majestatea Sa (urmează numele), prin grația lui Dumnezeu, al Marei Britaniei, Irlandei și a Dominioanelor Britanice de dincolo de mări, Rege, Apărător al Credinței, Impărat al Indiei. Succesiunea la tron este stabilită prin statutul din 1701 *(Act of Settlement)* și cuprinde și pe membrii de sex femenin. In prezent, după suirea pe tron a Regelui George al VI-lea în Decembrie 1936, ordinea de succesiune este distribuită printre următorii membri ai familiei domnitoare (Dinastia de Hanovra, din 1914 numită Dinastia de Windsor): Principesa Elisabeta și Principesa Margareta, fiicele actualului Rege, fostul Duce de York.. Apoi vine Ducele de Gloucester, al doilea frate al Regelui și Ducele de Kent, al treilea frate al Regelui, împreună cu fiii săi [1]).

§ 36. *Motivele determinante în Evoluția Monarhiei*

Intre Monarhia din epoca anglo-saxonă, Evul Mediu și până la Revoluția din 1688 și Monarhia constituțională de azi, există un proces evolutiv continuu, determinat de motive mai mult sociale decât politice. Societatea engleză a înțeles de timpuriu să reacționeze împotriva acaparării drepturilor ei din partea Coroanei, care reprezenta Statul. Lupta între nobilime și Rege în secolul al XIII-lea, sau mai târziu, între Parlament și Rege, era de fapt o luptă între societate și Stat. In acest punct se poate întrevedea întreaga desvoltare, pe care o lua organizarea socială și

[1]) Ordinea de succesiune la tronul Angliei se extinde apoi la sora Regelui și copiii ei, urmând mai departe pe alți membri ai familiei. Așa sub Regele George al V-lea, ea se extindea la surorile acestui Rege, apoi la a doua fiică a Ducelui de Saxa-Coburg, fostul Duce de Edinburg, fratele Regelui Eduard al VII-lea, după ce prima sa fiică, Principesa Maria (mai târziu Regina României) renunțase la drepturile ei când se căsătorea în 1892 și devenea Principesă moștenitoare a României. După Casa de Saxa-Coburg, vine Casa de Connaught și Albany.

www.digibuc.ro

politică a poporului englez. Preocuparea rămânea, totuşi, de a concilia diversitatea societăţii cu unitatea Statului. Cu spiritul său practic, poporul englez a găsit formula, care să întrunească laolaltă cele două condiţii ale comunităţii naţionale. De o parte interesele societăţii erau reprezentate prin Parlament, de altă parte interesele Statului erau reprezentate prin Monarhie. Guvernare parlamentară şi Monarhie constituţională formează un tot, în care părţile rămân libere să se desvolte după necesităţile lor în timp.

Evident că multiplele funcţiuni ale Coroanei, odată cu desvoltarea Statului, ar fi fost imposibil sa le mai exercite în mod efectiv o singură persoană. Englezii au găsit însă că e suficient ca ele să fie reprezentate numai în teorie pentru a le asigura supravieţuirea. Cedând atribuţiile efective în guvernare, Coroana devenea instrumentul formal în exercitarea celor trei puteri în Stat. Tot aşa în Biserică, Regele îşi exercita puterea în mod formal. Luându-i locul Papei, el nu intervenea direct în treburile eclesiastice, care sunt administrate după normele organelor constituite legal ale Bisericii. In asemenea condiţii, Regele poate să-şi exercite multiplele funcţiuni în Stat. Această situaţie rezolva o chestiune practică, dar în acelaş timp întărea rolul Monarhiei. De fapt, cu cât Regele ceda din atribuţiile sale efective cu atât mai mult creştea autoritatea şi necesitatea Monarhiei în societatea engleză.

Trecerea dela practică la teorie, dela persoană la simbol, a avut însă loc în mod treptat. Revoluţia din 1688 a fost « paşnică » tocmai pentru acest motiv. Aici apare unul din secretele stabilităţii, de care se bucură Monarhia în Anglia. Constituţia nu a fost postulată, cum am văzut, şi nici impusă pe cale revoluţionară, ci rezultată dintr'un lung proces de evoluţie, după care poporul englez ajungea la formula corespunzătoare necesităţilor comunităţii lui naţionale.

Am văzut că la început, înainte şi după Cucerirea Normandă, Regele întrunea efectiv cele trei puteri în Stat.

www.digibuc.ro

El guverna, el legifera, el judeca. Ca în toate societățile înapoiate, Regele participa direct și cu a sa voință la toate actele Statului. Persoana sa reprezenta o realitate, iar nu un simbol. Așa numita «*Curia Regis*» era un organ personal, care întrunea la un loc puterile executive, legislative și judiciare. Adevărul este că Monarhia se identifica în persoana Regelui, iar acesta reprezenta Statul. In alte cuvinte, Monarhia nu era încă o instituție.

Trecerea dela persoană la instituție, care avea loc în timpurile moderne, era însă pătrunsă de ideea relației, pe care o reprezenta Monarhia încă din Evul Mediu. Era relația Regelui față de supușii săi, — o relație care se întâlnea cu deosebire în natura medievală a regalității. In această privință, cuvintele lui Stubbs ne aduc o lămurire prețioasă: «Pacea, cum se numea alianța primitivă pentru purtarea bună mutuală, pentru executarea și observarea drepturilor și datoriilor, restrângerea voluntară a societății libere în forma ei cea mai veche, era dela începutul Monarhiei sub protecția Regelui» [1]). Însăși acordarea Marei Chărți, prin care puterile efective ale Regelui erau limitate pentru întâia oară, însemna tot o convențiune între monarh și supușii săi. Regele acorda drepturi supușilor săi cu înțelegerea că el se va bucura mai departe de fidelitatea națiunii [2]).

Evoluția Monarhiei dela forma personală la forma instituțională era însă determinată de două motive practice și hotărîtoare pentru poporul englez: 1. Creșterea continuă a treburilor în Stat, și 2. Creșterea din ce în ce mai mare a cheltuielilor Statului. La început, cum am văzut, Regele putea guverna personal, participând direct la treburile Statului numai cu ajutorul unui consiliu restrâns de sfetnici. Tot așa, cât timp resursele financiare ale Statului se identificau cu resursele Regelui, nu era necesar să se facă

[1]) *Op. cit.*, vol. I, p. 208.
[1]) *Ibid.*, p. 595 urm.

www.digibuc.ro

apel la popor pentru obținerea subsidiilor. Am văzut că, în epoca anglo-saxonă Regele nu taxa propriul său popor, mulțumindu-se cu daruri în natură, încuviințate de adunările locale, Odată însă cu desvoltarea afacerilor publice și în deosebi a necesităților financiare, cerute de războaie, Regele se vedea silit să treacă peste acest vechi obiceiu germanic și să se adreseze poporului pentru subsidii. Un asemenea apel se făcea acum prin intermediul celor trei stări recunoscute în societatea medievală, nobili, cler și burghezi sau comuni, care dădeau naștere Parlamentului. In acelaș timp Regele ceda treptat, sau mai bine zis, delega o parte din atribuțiile sale miniștrilor, care îl reprezentau în fața poporului.

Chestiunea subsidiilor era mai decisivă decât aceea a delegației ministeriale. De ea atârna atâtea posibilități de realizare în exercitarea unei voinți absolute. Când Parlamentul devenea factorul hotărîtor în procurarea fondurilor, Regele înceta de fapt, cu toate prerogativele sale, să mai exercite voința sa în mod efectiv. Această schimbare se producea la începutul secolului al XIV-lea, cum am văzut mai sus, dar statornicirea principiului că Regele trebue numai să domnească, nu și să guverneze, avea loc abia după Revoluția din 1688. Căci oricât de nelimitate rămâneau în teorie prerogativele Coroanei, faptul că cel mai esențial mijloc de realizare în treburile Statului sta în mâna poporului, așeza pe Rege în continuă dependență de Parlament. Un autor dela sfârșitul secolului al XVIII-lea, rezuma în modul următor starea de fapt a Coroanei în această privință: «Regele Angliei are prerogativa de a comanda armate și de a echipa flote: dar fără concursul Parlamentului său el nu poate să le mențină. El poate dărui situații și funcțiuni: dar fără Parlamentul său el nu poate să plătească salariile. El poate să declare războiu, dar fără Parlamentul său îi e imposibil să-l conducă. Intr'un cuvânt, prerogativa regală, lipsită cum este de puterea de a impune taxe, e ca un lucru mare, care nu poate să-și

www.digibuc.ro

săvârșească singur mișcările; sau, dacă voiți, este ca un vas complet echipat, dar dela care Parlamentul poate după plăcere să-i retragă apa și să-l lase împotmolit, și iar să-l pună în circulație, acordându-i subsidiile »[1]).

Se știe că transferarea atribuțiilor avea loc în mod definitiv la sfârșitul secolului al XVII-lea. Monarhia înlăturată pe timpul lui Cromwell, restaurată după moartea acestuia și înlocuită după Revoluția din 1688, intra în faza modernă de instituție formală, adică în înțelesul de Monarhie constituțională, abia în urma Declarației Drepturilor. E caracteristic faptul că și acest document, ca și *Magna Charta*, stabilea relațiile între Monarhie și supuși tot pe bază convențională. Era tot un fel de contract, în care ambele părți își luau angajamente. După recapitularea fără de legilor săvârșite de ultimul Rege Stuart, Declarația ne spune că Principele de Orange, dăruit de Dumnezeu să libereze națiunea de tiranie, a invitat pe reprezentanții Regatului să se sfătuiască asupra siguranței legii și a libertății. Lorzii și Comunii decideau astfel, după exemplul strămoșilor, să respecte vechile libertăți ale Angliei, afirmând solemn dreptul supușilor la petiție, dreptul electorilor să aleagă liber pe reprezentanții lor și dreptul Parlamentului de a încuviința când să se țină o armată permanentă în timp de pace[2]).

§ 37. *Simțământul monarhic*

Cu toată această transferare de atribuții, autoritatea Regelui rămânea intactă, ba încă creștea prin faptul că

[1]) J. L. De Lolme, *The Constitution of England* (new. ed. London, 1817), p. 73.

[2]) Macaulay, *Hist. of Engl.*, vol. II, p. 658 urm. Tot în sensul acesta se accentua legătura între Rege și supușii săi în celebra broșură, pe care o publica Universitatea din Oxford în 1684 împotriva cărților și doctrinelor periculoase. Cf. H. Hallam, *The Constitutional History of England* (7th ed. London, 1854), vol. II, p. 463.

www.digibuc.ro

era pusă la adăpost de criticile, care în mod fatal se produceau când monarhul guverna de fapt. O asemenea autoritate era necesară cu atât mai mult cu cât acum Regele nu mai putea interveni direct în afacerile Statului decât în anumite împrejurări. În rolul lui de arbitru suprem, el păstra toată majestatea de odinioară, fără însă a mai veni în conflict cu poporul. La rândul său, poporul privea această supremație formală și totuși reală a Monarhiei, ca necesară în Constituția Statului. Iar simțământul monarhic, care a existat totdeauna în poporul englez, primea o motivare concretă prin însuși faptul că el corespundea unei realități în organizarea politică a națiunii.

Autoritatea Regelui și simțământul monarhic sunt două fapte, care se leagă strâns în conștiința poporului englez. Desvoltarea Monarhiei corespunde creșterii continue a simțământului monarhic în societate. La începutul instituției, un asemenea simțământ era ceva vag, susținut mai mult prin puterea, pe care o degaja Regele în exercitarea funcțiunilor sale multiple și nedefinite. Dar cu timpul, când Monarhia evolua spre forma unei instituții cu atribuții precise în societate, simțământul monarhic se desvolta într'o convingere, pe care starea de fapt a națiunii, cu necesitățile ei de organizare, o îndreptățea și o întărea.

In adevăr, creșterea simțământului monarhic în societatea engleză avea loc odată cu evoluția instituției dela forma ei primitivă de putere absolută la forma modernă, constituțională, de putere limitată. Regele, cum am văzut, apărea acum în fața poporului ca simbolul puterilor în Stat. El era forța morală, care coordona curentele de opinie, forța care atenua opozițiile societății. Când izbucnea războiul civil, simțământul monarhic era atât de adânc înrădăcinat încât nu numai că împărțea națiunea engleză, dar nu o liniștea până ce Stuarții erau restaurați. Insăși culpabilitatea Regelui decapitat era o chestiune controversată,

www.digibuc.ro

care fusese de altfel sancționată numai de o parte din membrii Parlamentului [1]).

Simțământul monarhic prinsese rădăcini în masa poporului mai ales sub Regii dinastiei Tudor care, cu tot despotismul lor, știuseră să se facă iubiți. Progresul organizării politice al țării sub Tudori, contribuise la asociația Monarhiei cu prosperitatea și interesele națiunii. Când izbucnea conflictul între popor și Rege, chestiunea nu era dacă Monarhia mai trebuia menținută, ci numai să se stabilească definitiv atribuțiile Coroanei de o parte și drepturile poporului de altă parte. Dacă din acest conflict triumfa poporul prin proclamarea suveranității Parlamentului în locul suveranității Regelui, Coroana nu pierdea nimic din demnitatea și autoritatea ei în Stat. După Revoluție, Monarhia devenea, cum am spus, mai necesară și mai majestoasă decât fusese în epoca ei de putere absolută.

Din acest punct de vedere se poate spune, că atât evoluția Monarhiei cât și necesitatea ei în mecanismul Statului contribuiau la adâncirea simțământului monarhic în societatea engleză. Ambele fapte ne desvălue stabilitatea instituției, așezarea ei organică în conștiința și comunitatea națiunii. La un asemenea rezultat nu se putea însă ajunge decât în mod evolutiv. Poporul câștiga treptat drepturile sale dela Rege, iar acesta le ceda pe ale sale în acelaș chip. Era un fel de pregătire și de o parte și de cealaltă pentru noua situație. Reforma lua astfel locul revoluției, un proces caracteristic societății engleze. In mod brusc, inovația nu s'ar fi încetățenit, nici simțământul monarhic nu ar fi putut să se desvolte atât de adânc în popor. Se știe că, la începutul secolului al XV-lea, de fapt între 1404 și 1437, sub domnia Casei de Lancaster, se încercase subordonarea puterii executive prin dependința Con-

[1]) Astăzi se vede în cea mai mare piață a Londrei statuia equestră a lui Carol I, așezată sub Restaurație, și tolerată și după alungarea definitivă a Stuarților.

www.digibuc.ro

siliului Regelui *(King's Council)* de Parlament, care-l numea. Dar măsura se dovedise prematură şi nu putea dura din cauză că poporul nu era destul de înaintat pentru o asemenea reformă. Abia peste două secole poporul ajungea să simtă necesitatea unei schimbări în această privinţă. Revoluţia din 1688 nu făcea decât să desăvârşească ceea ce se pregătise în mod treptat în sânul societăţii. In asemenea condiţii, Monarhia nu mai putea fi desrădăcinată. Rostul şi rolul ei în comunitatea naţiunii erau acum definitiv stabilite. Făcând parte din însăşi elementele care contribuiau la reorganizarea societăţii engleze, Monarhia se adapta, cum am spune astăzi, la necesităţile realităţii naţionale. Caracterul fictiv al atribuţiilor, dar mai ales caracterul normativ în vieaţa colectivă a naţiunii, asigurau acestei instituţii raţiunea de a fi şi implicit stabilitatea ei. Regele fiind în afară şi deasupra vicisitudinilor politice, el devenea de fapt singurul factor permanent în schimbările inerente vieţii politice a naţiunii. Şi cu cât activitatea poporului englez se intensifica şi cuprindea teritorii noui, cu atât simbolul unităţii şi al permanenţei apărea mai plin de semnificaţie.

Orice încercare de înţelegere a situaţiei excepţionale, în care se găseşte Monarhia engleză, trebue să ţină seama şi de scopul practic, determinat de însăşi evoluţia Statului englez. Am văzut că procesul evolutiv al Monarhiei inculca poporului nu numai simţământul monarhic, dar şi necesitatea instituţiei. Această necesitate devenea şi mai evidentă pe timpul suspendării Monarhiei, sub Cromwell. Pentru un popor cu simţul practic atât de ascuţit, argumentul utilităţii era hotărîtor. Restauraţia Stuarţilor însemnase de fapt triumful ideii monarhice. Motivul care o determinase, era însă de ordin mai mult practic decât sentimental. Regele devenise o necesitate. Acesta era adevărul de care se convingea poporul pe măsură ce se organiza şi îşi lărgea expansiunea în lume. Simbolul unităţii naţionale devenise cu timpul şi simbolul unităţii imperiale.

www.digibuc.ro

Astăzi, mai ales după războiul mondial, orice englez conștient de destinele națiunii sale, recunoaște că abolirea Monarhiei ar însemna disoluția Imperiului. Numai unele elemente de stânga, cum sunt Comuniștii, organizați în Partid, susțin desființarea Monarhiei. Printre alte argumente s'a invocat și costul instituției, la care s'a răspuns cu date statistice că forma republicană nu este mai puțin costisitoare prin alegerile de Președinte la un mic interval de ani [1]).

In sfârșit, simțământul monarhic este pentru poporul englez nu numai rezultatul unei tradiții îndepărtate de asociație, dar și al unei reflecții intime. In fața atâtor schimbări inerente oricărei societăți și oricărei națiuni în continuă desvoltare, necesitatea unui punct de reazăm fictiv, dar permanent, se face simțită. Ea corespunde condițiilor evolutive ale realității, dar și tendinței naturale de a găsi un refugiu suprem de orientare și liniște. Această necesitate sufletească în vieața națiunii engleze susține tot atât de temeinic simțământul monarhic ca și socoteala

[1]) Se știe că în Statele-Unite, o alegere prezidențială, care are loc la fiecare patru ani, necesită cheltueli de propagandă ce se ridică la mai multe sute de mii de dolari. Lista civilă a Regelui Angliei e fixată de Parlament la începutul fiecărei domnii. Regele George al V-lea primea suma de 470.000 lire sterline anual, din care însă numai 110.000 lire sterline formau așa numita «pungă privată» *(private purse)* a Regelui. Restul sumei servește funcționarilor Curții Regale, 193.000 lire sterline cheltuelile de întreținere, 20.000 lire sterline pentru diferite lucrări ale Palatului, 13.200 l. sterline pentru asistența și alte servicii speciale, și 800 lire sterline cheltueli neprevăzute. Pe lângă aceste sume, Regele mai dispune de veniturile Ducatului de Lancaster, care în 1933 se ridicau la 82.000 lire sterline. Veniturile dela celelalte domenii ale Coroanei, care altădată aparțineau Regelui și se ridică la o sumă mai mare decât lista civilă, au fost cedate Tezaurului. Pe timpul crizei financiare din 1931, Regele George cerea ca lista civilă să-i fie redusă cu cincizeci mii lire sterline. Membrii Familiei Regale primesc de asemenea unele subvenții *(grants)* din Tezaurul public, ridicându-se la suma totată de 106.000 lire sterline anual. Cf. *The Constitutional Year Book 1935* (Forty-Ninth Issue, London, 1935), p. 10—14.

www.digibuc.ro

practică de a vedea în instituție supapa de siguranță în fața schimbărilor politice și sociale.

Mai este însă o considerație, tot de ordin psihologic, care întemeiază instituția în ochii poporului. Monarhia este, cu tot caracterul ei fictiv de acum, o formă concretă de guvernământ. Poporul vede în ea întrunite toate puterile Statului și toate aspirațiile națiunii. Sau cum spunea Bagehot, « cea mai bună rațiune pentru ce Monarhia este un guvernământ tare este că ea este un guvernământ inteligibil. Masa omenirii o înțelege și abia înțelege alta » [1]). Poporul, indiferent de gradul de civilizație în care se află, voiește să vadă aevea în persoana unui singur om, puterea, autoritatea și unitatea organizării lui politice. Căci necesitatea de a personifica elementele esențiale ale comunității se întâlnește deopotrivă dela cel mai înapoiat grup de primitivi până la cel mai înaintat și mai bine organizat Stat.

§ 38. *Rolul Monarhiei în Imperiul Britanic*

Evident că toate atribuțiile formale, care aparțin azi Monarhiei engleze, se întâlnesc și în Monarhiile constituționale din alte țări. Cele mai multe din elementele descrise mai sus, sunt puncte comune tuturor Monarhiilor existente din Europa. Chiar cele mai tinere Monarhii și-au însușit formele instituției engleze. Faptul acesta arată influența, pe care a exercitat-o instituția engleză asupra altor popoare. Cu toate acestea, este o deosebire de relevat și reținut. Monarhia în Anglia se razimă pe societate mai mult decât în oricare altă țară. Deși puterile ei efective au fost limitate, ba cele mai multe au devenit fictive, ea continuă să se bucure de aceeași autoritate ca pe timpul când era putere absolută. Ceva mai mult, pe când în alte țări cu Monarhie constituțională, regalitatea este privită cu oarecare rezervă în ceea ce privește utilitatea ei, în Anglia Monarhia este

[1]) *The English Constitution* (new ed. London, 1872) p. 33.

www.digibuc.ro

văzută de masa poporului ca necesară şi utilă. Dacă în alte State instituţia Monarhiei nu s'a putut menţine sau dacă nu pare să fie atât de adânc înrădăcinată în conştiinţa poporului, aceasta se datoreşte de sigur şi lipsei unei funcţiuni distincte, care să o îndreptăţească şi care să o facă indispensabilă. Războiul mondial a desfiinţat patru Monarhii seculare, fără să li se simtă lipsa în Statele respective. In Anglia însă, oricare ar fi fost rezultatul războiului, Monarhia şi simţământul monarhic ar fi rămas nezdruncinate. Aceasta se explică prin faptul că acolo Monarhia, mai mult decât oriunde şi oricând, corespunde unei funcţiuni distincte în constituţia Statului.

Deosebirea apare şi mai evidentă, dacă ţinem seama de rolul pe care-l are.Monarhia engleză în cuprinsul Imperiului Britanic. Simbolul unităţii naţionale devenind şi al unităţii imperiale, Monarhia apare indispensabilă în ochii poporului englez. Mentalitatea «imperialistă», luată în sensul unei conştiinţe de cooperare cu toate părţile de expansiune ale naţiunii, se regăseşte în instituţie, după cum aceasta se justifică prin existenţa unui Imperiu întins şi complicat în aşezările lui geografice.

E suficient a ne gândi ce înseamnă astăzi organizarea Imperiului Britanic pentru a ne da seama de rolul distinct al Monarhiei într'un asemenea corp politic. Legătura între diferitele părţi din lume, pe care le cuprinde această confederaţie, nu se menţine decât prin Rege. El unifică politiceşte nu numai rasele şi popoarele cele mai diverse, dar şi acele părţi locuite în majoritate de Englezi, organizate şi administrate independent şi care-şi afirmă din ce în ce mai mult autonomia faţă de Anglia. Astfel Canada, Australia, Noua Zelandă şi Africa de Sud, după ce au arătat ce pot pe timpul războiului mondial prin contribuţia lor efectivă la apărarea Imperiului, au început să ceară o tot mai largă autonomie. Dreptul de a fi consultate în chestiuni care ating direct siguranţa Imperiului, le-a fost recunoscut de Guvernul din Londra. De asemenea reprezentarea lor

www.digibuc.ro

prin delegaţi proprii în adunarea Ligii Naţiunilor, constitue un drept, care le pune pe picior de egalitate cu toate Statele independente. Canada a obţinut şi dreptul să aibe un ministru plenipotenţiar la Washington alături de ambasadorul britanic, pe care-l suplineşte pe timpul când este absent. Dar ceea ce este mai caracteristic în toate aceste afirmări de autonomie, este faptul că niciuna din cele patru Dominioane nu a ridicat vreodată chestiunea suveranităţii Regelui Angliei. Conştiente de prosperitatea lor economică, dar şi de relativa lor putere politică şi militară, ele recunosc necesitatea de a rămâne unite cu Anglia. In asemenea condiţii, Monarhia se dovedeşte singura instituţie care poate lega diferitele părţi ale Imperiului, coordonându-le interesele şi atenuându-le aspiraţiile centrifugale. Regele apare deasupra tuturor deosebirilor. El este simbolul, fără de care Imperiul nu poate dăinui. A-l recunoaşte ca atare înseamnă a fi un bun cetăţean britanic, conştient de puterea complicată a celei mai mari organizări, pe care a văzut-o lumea dela Imperiul Roman. In direcţia aceasta se lucrează în administraţie; în armată, dar mai ales în şcoală. Voinţa de a crea tipul de cetăţean britanic, loial Regelui, este unul din punctele esenţiale, pe care le urmăreşte astăzi sistemul de educaţie al Englezilor.

Situaţia excepţională a Monarhiei engleze, prin scopul distinct pe care-l serveşte, ar exclude orice comparaţie cu alte monarhii. Este ştiut că nicio altă Monarhie nu reprezintă atâtea atribuţii şi nu corespunde funcţiunii de a păstra legătura permanentă a unui Imperiu vast şi împrăştiat pe cele cinci continente. Dar lăsând la o parte această funcţiune specifică, celelalte atribuţii se întâlnesc, cum am pomenit, şi în alte ţări. Deosebirea este însă că ele nu sunt reprezentate cu aceeaşi statornicie şi convingere, neavând aceeaşi evoluţie în trecutul lor. Aceasta se poate vedea cu deosebire în ţările cu Monarhii tinere, care datează numai de câteva decenii. In asemenea cazuri, Monarhia apare mai mult ca o instituţie importată decât ca o instituţie

www.digibuc.ro

crescută din însăşi necesitatea organică a societăţii. Masa poporului o tolerează, dar nu prea îi înţelege utilitatea. Căci simţământul monarhic este în acest caz superficial şi fără tradiţie.

Rolul Monarhiei în cuprinsul Imperiului Britanic este de fapt rezultatul expansiunii poporului englez, cu instituţiile lui, prin care s'a impus în opera de civilizare a lumii. Este un caz de creştere naturală a spiritului, care susţine civilizaţia engleză în timp şi spaţiu. Acest spirit, de multe ori neînţeles de străini, reprezintă o forţă creatoare. El este practic nu numai în ceea ce priveşte prezentul, dar şi prevăzător, întrevăzând viitorul în posibilităţile lui de desvoltare continuă.

www.digibuc.ro

CAP. VII

PARLAMENTUL

§ 39. *Instituțiile în societatea engleză*

Oricare ar fi astăzi opinia despre valoarea Parlamentului, nimeni nu poate nega rolul acestui instrument de guvernare în evoluția societății moderne. Dacă în unele țări, care l-au adoptat, chestiunea se pune mai ales din punctul de vedere al realizărilor practice, în Anglia, țara de origină a instituției, readaptarea la condițiile evolutive ale societății este singura în discuție. Englezii țin la instituțiile lor, dar nu atât din spirit conservator, cum se crede în general, cât din motive mai temeinice. Conservatorismul lor este mai mult un efect decât o cauză al caracterului durabil al instituțiilor. Sunt, în adevăr, motive adânci și practice în același timp, care susțin continuitatea organizării lor politice și sociale. Nu se poate înțelege această continuitate fără a se ține seama de concepția, care se află la baza vieții politice din Anglia. Aceasta cu atât mai mult cu cât criteriul de judecată se raportează la condiții deosebite de acelea, sub care poporul englez s'a desvoltat.

Ceea ce trebue reținut este faptul că, pentru Englezi, o instituție nu reprezintă numai anumite reguli și întocmiri stabilite la un moment dat și sub presiunea împrejurărilor, ci rezultatul unei lungi serii de obiceiuri și practice în continuă transformare. Societatea engleză nu postulează formule pentru organizarea ei. Ea le creează după necesitățile

www.digibuc.ro

realității și le modifică după cerințele timpului. Poporul care n'a simțit nevoia să-și îngrădească viața politică în paragrafele unei constituții scrise, nu înțelege să-și construiască instituțiile după anumite idei preconcepute. Instituțiile în societatea engleză se nasc în mod natural, evoluiază și se readaptează în continuu. Ele sunt în funcție de realitatea pentru care sunt destinate. De aici caracterul lor social, practic și actual.

Se înțelege că o instituție în care se reflectă procesul evolutiv al societății, este totdeauna viabilă. Ființa ei nu este plăsmuire vremelnică, ci rezultat istoric, necesar, cuprins în mersul realității. Ceea ce derivă direct din frământările societății, se leagă și se susține dela sine. Cristalizarea nu este construcție, ci așezare adâncă. Astfel întregul complex de condiții și concepții al societății contribue direct la desvoltarea instituției. Fără îndoială că e tradiție în această creștere treptată. Dar mai presus de toate, instituția reprezintă *experiența* comunității, în care s'a născut și s'a desăvârșit. Aceasta este de o importanță imediată pentru un popor cu simțul practic, cum este poporul englez. O experiență se utilizează și se păstrează ca un bun prețios. Prin ea, instituția devine vie și adaptabilă.

In asemenea condiții, nu e deajuns a descrie instituția, așa cum ni se prezintă într'o anumită epocă. Pentru a-i înțelege funcțiunea și pentru a ne da seama de scopul, pe care-l servește, trebue să arătăm motivele care o leagă atât de organic de complexul social. In alte cuvinte, e necesar a urmări instituția în trecut, a cunoaște diversele ei trepte de desvoltare și a stabili raporturile ce există de fapt între funcționarea ei și starea societății. O astfel de tratare se impune cu deosebire în cazul Parlamentului care, așa cum ni se înfățișează astăzi, nu poate fi înțeles în afară de evoluția, pe care a parcurs-o de aproape șapte secole.

Dar nu numai vechimea instituției determină necesitatea de a o studia în desfășurarea ei istorică. Parlamentul englez este o instituție veche și în același timp nouă. E veche prin

www.digibuc.ro

mecanismul complicat de secole, e nouă prin readaptarea ei continuă la realitate. Procesul de readaptare nu e terminat niciodată. Reforma Parlamentului e totdeauna actuală în Anglia, fiindcă opera instituției e în continuă mișcare, ca și realitatea, pe care se sprijină. Mișcarea aceasta însă, pentru a fi pătrunsă în natura ei socială, trebue urmărită în trecut. E o mișcare continuă, prin urmare neîntreruptă. Este însuși firul, care străbate instituția dela un capăt la altul al manifestărilor ei în timp, legătura care unește trecutul cu prezentul într'un tot organic. De aceea instituția nu poate fi studiată decât în caracterul ei esențial de *proces*, din care reiese și continuitatea operei și legătura organică în societate.

Prin urmare, ceea ce determină caracterul social, practic și viabil al instituțiilor engleze, precum și continuitatea lor, este însăși concepția pe care se bazează vieața politică a poporului. Este concepția socială a instituțiilor. Această concepție presupune realitatea ca mișcare continuă. Toate instituțiile, inclusiv Statul, sunt în funcție de această mișcare, adică de societate. La Englezi, mai mult decât chiar la Americani, Statul nu s'a suprapus niciodată societății. Statul este pentru ei o instituție, cea mai cuprinzătoare, de sigur, dar nu a tot cuprinzătoare. Parlamentul se desvolta sub înrâurirea aceleiași concepții, adică în plină dependență de societate și liber de prejudecata Statului a tot știutor și a tot făcător. Așa se explică puterea lui constituantă. Omnipotența Parlamentului englez derivă din însuși caracterul lui social. Inainte de a fi un organ politic, Parlamentul este o instituție socială. In lumina acestui fapt, orice instituție capătă o desvoltare mai liberă și mai corespunzătoare realității, pe care o servește.

§ 40. *Caracteristicele Parlamentului englez*

Parlamentul englez se deosebește de alte Parlamente, pe lângă vechimea și evoluția pe care a parcurs-o, prin faptul

www.digibuc.ro

că este un organ omnipotent de legiferare, creând, modificând sau suspendând orice lege, oricât de importantă ar fi, dela sine putere. Intr'un cuvânt, Parlamentul englez este nu numai o adunare legislativă, ci şi o adunare constituantă.

Parlamentul, sau cum se zice în termeni mai vechi pentru a se accentua unitatea Coroanei cu organul legislativ al ţăriii « Regele în Parlament » *(The King in Parliament)*, este instrumentul suprem al suveranităţii naţionale. Comentatorii englezi mai vechi (de ex. Coke în sec. XVII-lea sau Blackstone în sec. XVIII-lea) vedeau în parlament o putere transcendentă şi perfectă, în care orice despotism se anihilează dela sine. Delimitarea între legi constituţionale şi legi ordinare devine astfel mai mult o chestiune de apreciere [1]). Ca exemplu clasic de omnipotenţa Parlamentului se citează aşa numitul « *Septennial Act* » din 1716, prin care durata legislaturii era prelungită dela trei la şapte ani. Măsura aceasta era într'adevăr caracteristică: un Parlament ales pe trei ani îşi prelungea singur durata peste timpul pentru care fusese ales. De altfel o asemenea modificare nu putea fi îngrădită de nicio lege în Anglia. Omnipetonţa Parlamentului englez este de fapt consecinţa caracterului constituant, pe care-l are acest organ, precum şi a lipsei unei constituţii scrise, care să-i limiteze atribuţiile de legiferare. Totuşi, într'o singură privinţă Parlamentul este limitat, anume, el nu poate statornici reguli sau practice pentru viitor. Puterea lui este prezentă şi nu se întinde dincolo de ceea ce este valabil în momentul, când legiferează [2]). Dar şi această limitare este relativă. Căci operei lui legislative nu i se opune niciun text scris.

Evident că şi puterea de a modifica şi suspenda orice lege decurge din autoritatea constituantă, pe care o posedă

---

[1]) Cf. W. R. Anson, *The Law and Custom of the Constitution* (5th ed. Oxford, 1922), vol. I, p. 7 urm.

[2]) F. W. Maitland, *The Constitutional History of England* (Cambridge, 1909), p. 536.

www.digibuc.ro

Parlamentul în Anglia. In 1869, cu ocazia retragerii oricărui suport de Stat Bisericii Irlandeze *(Disestablishment of the Irish Church)*, s'a discutat dacă Parlamentul era competent să retragă una din clauzele prevăzute în Actul Unirii cu Irlanda. Din punctul de vedere al Dreptului constituţional englez însă o asemenea măsură nu era ilegală, fiindcă toate legile au aceeaşi valoare pentru Parlament, sau fiindcă în Anglia nu există, cum am văzut (§ 27), distincţia între legi constituţionale şi legi ordinare [1]).

Dar această libertate în opera de legiferare a Parlamentului nu constitue un pericol în Anglia. Din contră, în condiţiile şi concepţiile poporului englez, ea apare ca un atribut necesar al vieţii lui politice. Datorită supremaţiei Parlamentului, Anglia a putut trece dela regimul personal la regimul constituţional de guvernare cu mult înainte de alte ţări civilizate. La început afirmată numai în materie de legislaţie financiară, această supremaţie se statornicea definitiv pentru întreaga operă legislativă în 1688. De atunci încolo suveranitatea Parlamentului, nu numai în materie de legiferare, dar şi în ceea ce priveşte controlul efectiv al puterii executive, s'a menţinut întreagă. Iar odată cu apariţia sistemului de guvernare prin Cabinet în secolul al XVIII-lea, această suveranitate devenea supremă în Constituţia Statului englez. Astfel se desăvârşea principiul, care stă la baza organizării politice a societăţii engleze, că toate puterile şi atribuţiile Statului emană în ultima analiză dela popor.

§ 41. *Începuturile Parlamentului*

Cele două părţi constitutive ale Parlamentului englez, Camera Lorzilor şi Camera Comunelor, sunt deosebite nu numai în funcţiunile pe care le-au exercitat şi le exercită,

[1]) Cf. A. V. Dicey, *Introduction to the Study of the Law of the Constitution* (8th ed. London, 1915, p. 192.

www.digibuc.ro

dar şi în ceea ce priveşte evoluţia pe care a parcurs-o fiecare în decursul atâtor secole. O serie de împrejurări, dar mai ales diferenţierea claselor sociale determinau forma bicamerală. Nu trebue să uităm că Parlamentul englez lua naştere în Evul Mediu. Tot ce avea ca structură socială şi ideologie această epocă, se reflecta în instituţie la început. De un Parlament în sensul modern al cuvântului nu putea fi vorba atunci. Nici putere legislativă independentă de Coroană, nici participarea maselor şi nici norme statornice de guvernare reprezentativă nu se întâlnesc în primele manifestări ale Parlamentului englez.

Istoricii consideră două instituţii vechi în legătură cu originile Parlamentului englez. Una este aşa numitul «*Witenagemot*» din epoca anglo-saxonă, iar alta este «*Magnum Concilium*» al Regilor normanzi. Nu se ştie precis ce atribuţii avea cea dintâi instituţie. E probabil că era un organ consultativ al Regelui cu privire la exercitarea puterilor, pe care le întrunea atunci în mod efectiv Coroana, adică puterea executivă, legislativă şi judiciară. Se pare, totuşi, stabilit că membrii unui asemenea organ nu erau aleşi de popor, ci numiţi direct de Rege. Ei erau recrutaţi din rândul nobililor şi al clericilor, aceştia fiind la început în majoritate. Numărul membrilor din Witenagemot n'a depăşit însă niciodată o sută. Către sfârşitul epocei anglo-saxone, acest organ devenea stăpânit de clasa nobililor latifundiari, ajungând să exercite chiar în mod efectiv puterile Regelui şi imprimând guvernării un caracter oligarhic [1]).

Despre Consiliul Regilor normanzi, se ştie ceva mai mult. Puterile administrative şi judiciare erau delegate unor consilii speciale (*Curia Regis* şi *Concilium Ordinarium*). Mai important e faptul, că o diferenţiare a nobililor apărea în modul de convocare la acest Consiliu. Deosebirea care se

[1]) Rudolf Gneist, *Das englische Verwaltungsrecht* (2te Aufl., Berlin, 1867), Bd. I, p. 13—14. Cf. E. A. Freeman, *The Growth of the English Constitution* (Tauchnitz ed., 1872), p. 88 şi p. 91.

www.digibuc.ro

făcea între *Barones majores* şi *Barones minores* implica atribuţii şi forme de chemare deosebite. Cei dintâi decideau şi primeau dela Rege invitaţii personale de a asista la Consiliu, pe când ceilalţi consimţeau la deciziile luate şi erau chemaţi prin intermediul agenţilor administrativi. Distincţia se observa şi la plata impozitelor. Magnaţii plăteau direct Regelui contribuţiile lor, pe când cavalerii *(knights)*, adică baronii cei mici, le plăteau prin agenţii Coroanei. De altfel această distincţie era comună societăţii medievale din apusul Europei. Anglia primise după Cucerirea Normandă, cum am văzut, mai toate instituţiile regimului feodal de pe continent şi în deosebi din Franţa.

Nu poate fi îndoială că există o asemănare între începuturile Parlamentului englez şi Statele Generale din Franţa medievală. Ambele adunări erau alcătuite din aceleaşi trei « stări » ale societăţii, anume, nobili, clerici şi burghezi sau reprezentanţi ai comunelor. Dar când se vorbeşte de o asemănare între cele două adunări, sau de raporturi mai strânse între ele, nu trebue să se uite două fapte: prioritatea Parlamentului englez şi continuitatea acestei instituţii, odată cristalizată. Statele Generale erau chemate pentru întâia oară de Filip cel Frumos în 1302 şi nu lucrau apoi decât în mod sporadic, numai în anumite împrejurări [1]). In Anglia însă diferitele adunări naţionale fuseseră convocate în tot cursul secolului al XIII-lea. Astfel Ioan fără Ţară convoca o adunare în 1213. Parlamentul « model » al lui Eduard I era chemat în 1295, cristalizându-se pe deplin în prima jumătate a secolului următor şi lucrând ca organ de guvernare al Coroanei [2]).

[1]) Guizot observă în această privinţă: « En France les états-généraux, au moment même de leur plus grad éclat, c'est-à-dire dans le cours du XIV-e siècle, n'ont guère été que des accidents, un pouvoir national et souvent invoqué, mais non un établissement constitutionel »: *Essais sur l'Histoire de France* (Paris, 1847), p. 253.

[2]) D-l Iorga accentuează relaţia între cele două adunări, afirmând că « Parlamentul nu este o creaţie engleză din Evul Mediu: el vine din-

www.digibuc.ro

Evident că la început, Parlamentul englez era departe de a fi un organ legislativ în înţelesul modern al termenului. Avea însă încă din primele manifestări posibilitatea de a participa, alături de Coroană, la guvernarea ţării. *Magna Charta*, care fusese de fapt o lămurire a drepturilor Coroanei de o parte şi a drepturilor baronilor şi poporului de alta, pregătea această participare. Pe baza acestui document, reconfirmat de atâtea ori în cursul Evului Mediu, cum am văzut mai sus (§ 28), anumite drepturi nu mai puteau fi călcate de Rege. Parlamentul avea funcţiunea de a veghia cel puţin la respectarea «păcii», cum se numea atunci stabilitatea relaţiilor între suveran şi supuşii săi. O asemenea atribuţie nu aveau însă Statele Generale din Franţa. Caracterul lor consultativ şi convocarea lor atât de rară şi neregulată, făcea imposibilă participarea efectivă la guvernarea ţării. Singura asemănare era compoziţia ambelor adunări, constând din cele trei stări sau clase distincte, precum şi forma bicamerală, fapte pe care le recunosc de altfel şi unii autori englezi [1]).

Pe lângă baroni, episcopi şi reprezentanţii comunelor, Parlamentul englez mai număra două elemente intermediare, pe cavaleri *(knights)* şi pe clerici inferiori. Aceste elemente au fost oarecum decisive în bifurcarea Parlamentului. In adevăr, Parlamentul se despărţea în două Camere în loc de trei, cum ar fi fost mai firesc pentru cele trei stări ale societăţii, care-l compuneau la început. Clerul inferior preferind să voteze contribuţiile în adunări proprii *(Convocations)*, se desinteresă de Parlament. Iar nobilimea mică sau cavalerii, în loc să rămână pe lângă baroni, luară loc

---

tr'un obicei feodal francez» şi că dreptul de plângere şi acel de votare al impozitelor vin dela exemplul Statelor Generale din Franţa: *Patru Conferinţe despre Istoria Angliei* (Bucureşti, 1928), p. 49—52.

[1]) Vezi J. A. R. Marriott, *English Political Institutions* (3rd ed. Oxford, 1925), p. 135. Asupra originei franceze a termenului «Parlament», vezi William Blackstone, *Commentaries on the Laws of England* (9th ed. London, 1789), vol. I, p. 177.

www.digibuc.ro

alături de comuni. Astfel la începutul secolului al XIV-lea se desprindea forma bicamerală, pe care Parlamentul englez avea să o mențină, cu excepția unui scurt interval (pe timpul lui Cromwell) până în zilele noastre: de o parte baronii cu episcopii în Camera Lorzilor, de alta cavalerii cu burghezii în Camera Comunelor.

Trecerea cavalerilor alături de comuni era de o însemnătate capitală pentru colaborarea ambelor Camere și statornicirea instituției Parlamentului. Cavalerii aparțineau din punctul de vedere social, clasei nobile. Asociindu-se însă cu burghezii, ei își contopeau interesele cu aceștia, promovând astfel solidaritatea celor două categorii sociale în opera politică a Parlamentului. Aici apărea acea notă caracteristică a nobilimii engleze, pe care o releva Tocqueville, cum am văzut (§ 12), anume interesul ei pentru întreaga societate și lipsa oricărui spirit de castă în mentalitatea ei. Pe lângă aceasta, mai trebue amintită concepția, pe care Stubbs o scotea în relief ca o notă diferențială a Constituției engleze, anume, că Parlamentul era dela început nu numai o concentrare a intereselor locale, ci și o adunare organică a stărilor sociale. In combinarea acestor două principii resida la început forța Parlamentului englez [1]).

Inceputurile Parlamentului englez nu reflectau, cum vedem, existența unui organ pe deplin format, ci mai mult tendințele de desvoltare ale unei instituții cu rădăcini adânci în organizarea societății. Diferențierea și gruparea claselor sociale erau însă reprezentate cu destulă claritate. Cu toată lipsa unei participări efective a poporului de jos, instituția se desemna dela început ca un instrument de guvernare reprezentativă și în acelaș timp ca o forță de rezistență împotriva despotismului Coroanei.

---

[1]) *The Constitutional History of England in its Origin and Development* (Oxford, 1880), vol. II, p. 176 urm. In acelaș sens considera Gneist Parlamentul englez, numindu-l o combinare organică a Statului cu societatea: *Englische Verfassungsgeschichte* (Berlin, 1882), p. 390 urm.

www.digibuc.ro

§ 42. *Camera Lorzilor*

Evoluția Camerei Lorzilor este împărțită de obiceiu în patru perioade, după caracteristicele pe care le prezintă acest organ în decursul a șase secole de existență: *a)* Dela cristalizarea Parlamentului în două Camere (mijlocul sec. XIV-lea) până la Reformație (sec. XVI-lea); *b)* Dela Reformație până la Restaurația Stuarților (1660); *c)* Dela Restaurație până la Actul de Reformă din 1832; *d)* Dela această reformă până în zilele noastre [1]).

In prima perioadă, Camera Lorzilor avea un caracter clerical pronunțat. Astfel în Parlamentul «model» din 1295 al lui Eduard I, din totalul număr de 138 membri, nobilimea laică era reprezentată numai prin 48 membri, pe când restul era alcătuit din 26 episcopi, 3 capi de ordine mănăstirești și 67 abați. Atât proporția între elementul laic și elementul cleric, cât și numărul total al membrilor se schimbau însă în scurt timp. Pe timpul lui Eduard al II-lea, numărul total de lorzi era de 156, dintre care laicii erau 80, iar clericii numai 76. Pe timpul lui Eduard al III-lea din totalul de 131, numai 45 erau clerici, număr care se menținea până sub Enric al VIII-lea [2]).

De relevat este faptul, că în primul secol de existență al Parlamentului, numărul lorzilor varia în continuu, dela o domnie la alta și chiar în răstimpul unei singure domnii. Această situație era datorită voinței arbitrare a Regelui. Monarhul decidea singur, cine trebuia să fie lord. Se știe că fiecare magnat era chemat în mod individual de Rege (§ 14. *Magna Charta*) să ia loc în Camera Superioară. Căci membru al acestei Camere era numai acela, care primea din partea Regelui o chemare sau ordin în scris *(writ)* în acest scop. Dacă în timpurile mai vechi nobilimea se numea

[1]) Marriott, *Op. cit.*, p. 138. Cf. W. Michael, Geschichte des Parlamentarismus in England, în *Handbuch der Politik* (2te Aufl., Berlin und Leipzig, 1914), Bd. I, p. 385—392.

[2]) Marriott, *Ibid.*, p. 139.

www.digibuc.ro

baronime prin dependință de feudă *(barony by tenure)*, acum ea se numea « baronime prin ordin scris » *(barony by writ)*. O astfel de nobilime putea să varieze după placul Regelui. Dar ceea ce era la început arbitrar, devenea cu timpul obiceiu. Odată regula statornicită că orice nobil chemat prin ordin scris și individual trebuia să ia loc în Camera Superioară, ea devenea un drept, pe care însuși Regele nu mai putea să-l retragă. Astfel în secolul al XIV-lea se încetățenea dreptul de moștenire al primului fiu de lord de a deveni membru al Camerei, un drept care se menține și astăzi.

Atribuțiile Camerei Lorzilor în această epocă erau legislative, deliberative și judiciare. In funcțiunea legislativă se cuprindea și dreptul de a vota impozite, sau cum se numea atunci « ajutoare » *(aids)* pentru Coroană, un drept însă care slăbea peste un secol, când Camera Comunelor devenea factorul important în materie de taxare. In chestiuni de legiferare însă, Camera Lorzilor era la început superioară Camerei Comunelor, de al cărei asentiment pentru trecerea unei legi nu era nevoie până în 1322. Legislația avea loc prin statute și petiții. Abia pe la mijlocul secolului al XV-lea se introducea procedeul modern de legislație prin *Bill* (proiect de lege).

Cea mai importantă și în acelaș timp cea mai caracteristică atribuție a Camerei Lorzilor era cea judiciară. Era o atribuție rămasă din timpul Marelui Consiliu al Regilor normanzi, din care făcuse parte, ca sfătuitori ai Regelui și judecătorii supremi ai țării. Camera Lorzilor era dela început o Curte Supremă de Apel și în acelaș timp o Curte de prima instanță. In prima capacitate, ea judeca erorile, pe care le făceau Curțile ordinare de justiție. Ca organ de prima instanță, ea judeca pe lorzi și pe funcționarii înalți ai Statului, acuzați de Camera Comunelor. Aceste atribuții le menține, cu mici modificări, până în zilele noastre.

In epoca doua și a treia, dela Reformație până la Actul de Reformă din 1832, adică într'un răstimp de aproape

www.digibuc.ro

patru secole, Camera Lorzilor lua înfăţişarea în care este cunoscută astăzi. Numărul crescând al membrilor, majoritatea laică şi caracterul aproape exclusiv de Cameră ereditară, sunt notele distinctive. Inmulţirea lorzilor era datorită prerogativei regale de a crea nobili. Un asemenea drept era folosit de Coroană ca un mijloc de a schimba fizionomia Camerei în anumite împrejurări, pentru a contrabalansa votul Camerei Comunelor. In 1719, Lordul Sunderland introducea un proiect de lege împotriva acestei prerogative *(The Peerage Bill)*, cerându-se în acelaş timp limitarea numărului membrilor în Camera Lorzilor. Proiectul era însă respins de Comuni [1]). Desfiinţarea unei asemenea prerogative ar fi exclus posibilitatea pentru Coroană de a reacţiona, în caz de opoziţie a Camerei Lorzilor, înlăturându-se astfel un mijloc eficace de menţinere al echilibrului în Constituţia ţării. De altfel, fără o astfel de prerogativă, Actul de Reformă din 1832 nu ar fi putut trece. Se ştie că numai când Regele declara Primului Ministru *(Lordul Grey)* că va crea un număr suficient de noui membri, care să asigure votarea legii, Camera Lorzilor ceda în acest caz. De această prerogativă se mai foloseşte Regele şi astăzi.

După Acetele de Unire cu Scoţia (1707) şi cu Irlanda (1800), se mai adăoga un număr de membri reprezentând aceste ţări. In preajma marei Reforme din 1832, Camera Lorzilor număra vreo patru sute de membri. Majoritatea laică a Camerei se statornicea odată cu Reformaţia, sub Enric al VIII-lea, când capii ordinelor mănăstireşti şi abaţii fură eliminaţi prin disolvarea mănăstirilor. Numai episcopii care recunoşteau religia de Stat (anglicană), erau menţinuţi. Iar caracterul aproape exclusiv de Cameră ereditară era întărit prin introducerea de noui membri ereditari, făcuţi de Rege pentru servicii aduse Coroanei şi Statului, sau

[1]) Cf. J. L. De Lolme, *The Constitution of England* (new ed. London, 1817, p. 389 urm.

www.digibuc.ro

prin introducerea nobililor scoţieni şi irlandezi, cum am pomenit.

Dacă preponderenţa Lorzilor în politică dispărea în urma Reformei din 1832, Camera Superioară păstra, totuşi, puterea judiciară, pe care o avusese în trecut în calitate de organ suprem de apel. In această privinţă rolul ei se desăvârşea şi se statornicea în cursul secolului al XIX-lea. Pentru a-i întări puterea şi competenţa judiciară, Coroana introducea în sânul Camerii Lorzilor oameni cu pregătire şi experienţă juridică, specialişti care puteau să o ajute în funcţiunea ei cea mai specifică [1]).

Camera Lorzilor continua să aibe puteri coordonate cu Camera Comunelor. Pe tot timpul secolului trecut îi rămânea, pe lângă dreptul incontestabil de a participa la legislaţie şi de a delibera, şi acela de a dispune până la un punct în chestiuni de taxare. Numai în ceea ce priveşte relaţiile cu Guvernul, Camera Superioară nu mai exercita nicio influenţă. Un Minister nu mai avea nevoie, ca în trecut, să se bucure, de încrederea Lorzilor pentru a se menţine la putere. Numai încrederea Camerei Comunelor era acum necesară.

Deşi atribuţiile legislative ale Camerei Lorzilor rămâneau în teorie coordonate cu acelea ale Camerei Comunelor, totuşi în realitate ele deveneau inferioare acestora. Astfel dreptul de iniţiativă în a propune legi dispărea faţă de importanţa legislativă a Camerei Comunelor şi mai ales faţă de rolul din ce în ce mai preponderant al Cabinetului, care de fapt îşi însuşea acest drept şi faţă de Camera Inferioară, cum vom vedea. Cu toate acestea, rolul Camerei Lorzilor de a fi un organ de revizuire şi de amendare a operei legislative, era recunoscut atât de Camera Comunelor cât şi de Cabinet.

---

[1]) Astfel în 1856, Regina Victoria, după sfatul Guvernului, acorda titlul de lord unui magistrat eminent, Sir James Parke, invitându-l să ia loc în Camera Lorzilor. Cazul acesta inaugura un precedent, care avea să aibe consecinţe binefăcătoare asupra operii judiciare a Camerii.

www.digibuc.ro

Această funcțiune îndreptățea existența unei Camere Superioare în exercitarea puterii legislative a țării. Necesitatea unei a doua Camere se impunea mai ales într'o constituție nescrisă ca a Angliei, unde întreaga operă legislativă se razimă pe convenții, practice și precedente și unde nu există nicio piedică împotriva inovațiilor Parlamentului.

In rolul ei de organ deliberativ, Camera Lorzilor se arăta o instituție utilă și potrivită condițiilor politice din Anglia. Discuția diferitelor probleme la ordinea zilei avea loc aici în mod mai detașat și liber de orice preocupare de partid. Pe lângă independența aceasta se adăoga faptul că în sânul ei luau loc acum din ce în ce mai frequent oameni iluștri din toate domeniile de activitate. Dreptul Coroanei de a crea noui lorzi se îndrepta mai ales spre personalitățile, a căror experiență putea să folosească operei de deliberare. Acest influx continuu de noui forțe primenea atmosfera oarecum învechită a Camerei, în majoritate alcătuită din membri ereditari.

In cele două epoce descrise, Camera Lorzilor, deși distinctă în unele atribuții și în compoziția ei, se afla alături de Camera Comunelor în ceea ce privește apărarea drepturilor poporului în contra despotismului Coroanei. Dar când izbucnea conflictul între Carol I și Parlament, o bună parte din lorzi lua apărarea Regelui. In 1645, Camera Comunelor decreta desființarea Camerei Lorzilor «ca inutilă și periculoasă» poporului englez [1]). Dar această măsură era de scurtă durată. Incercarea de a reduce Parlamentul la o singură Cameră se dovedea nu numai necorespunzătoare bunului mers al operei legislative, dar și incompatibilă cu tradiția unei instituții atât de adânc înrădăcinată în conștiința poporului.

[1]) H. Hallam, *The Constitutional History of England* (7th ed. London 1854), vol. I, p. 643. Cf. Sir R. Warwick, *Memoirs of the Reign of Charles I* (London, 1702), p. 182.

www.digibuc.ro

Camera Lorzilor se reînfiinţa odată cu Restauraţia Monarhiei. In această epocă armonia între ambele Camere suferea însă din cauza schimbărilor produse de Revoluţia din 1688. Camera Comunelor, victorioasă în lupta contra Coroanei, vedea cu ochi răi privilegiile Lorzilor. Dreptul acestora în materie de taxare şi privilegiul de a se constitui în Curte Supremă de Justiţie, erau cele două puncte de fricţiune. Cu toate acestea, epoca între Restauraţie şi marele Act de Reformă este considerată de istoricii Parlamentarismului englez ca reprezentând apogeul de putere şi influenţă a Camerei Superioare în afacerile publice ale ţării. In această epocă, guvernarea Angliei era, în adevăr, oligarhică prin preponderenţa unui grup de familii nobile sau a marei burghezii în ambele Camere. Situaţia aceasta era favorizată şi de evenimentele, care absorbeau atenţia şi energia ţării. Spiritul de reacţiune, provocat de războiul cu Coloniile din America de Nord, dar mai ales de marea Revoluţie franceză şi de războaiele napoleoniene, zădărnicea opera de reorganizare democratică, înlesnind dominarea aristocraţiei şi amânând reforma.

Cu votarea marelui Act de Reformă din 1832 începe a patra epocă sau faza modernă în evoluţia Camerie Lorzilor. Reforma introducea într'o măsură mai largă clasele mijlocii în politică. Prin aceasta înceta supremaţia magnaţilor latifundiari şi implicit a Camerei Lorzilor.

In sfârşit, atribuţiile Camerei Lorzilor în materie de legislaţie financiară, din ce în ce mai reduse în cursul secolului trecut, sufereau o nouă îngrădire prin legea din 1911 *(The Parliament Act)*. De data aceasta înfrângerea era decisivă. Camera Comunelor ieşea definitiv biruitoare, devenind organul hotărîtor nu numai în legislaţia financiară, ci în orice fel de legislaţie. Numita lege răpea Camerei Superioare dreptul de a decide în legislaţie financiară. Orice Bill cu privire la finanţe, trecut prin Camera Comunelor şi adus înaintea Camerei Lorzilor, putea după o lună să fie prezentat Regelui pentru a deveni lege, indiferent dacă

www.digibuc.ro

era votat sau nu de această Cameră. Ceea ce era interesant în această privinţă, era faptul că preşedintele Camerei Comunelor *(Speaker)* putea singur să decidă dacă un proiect de lege este de natură financiară, adică un « *Money Bill* », înlăturându-se astfel orice amestec al Lorzilor în determinarea caracterului unei legi. Pe lângă aceasta, aceeaşi lege limita puterea Camerei Lorzilor şi în materie de legislaţie generală (ceea ce se înţelege prin « *Public Bills* »), reducându-i dreptul la un veto suspensiv de doi ani. Numai într'o privinţă legea din 1911 nu se atingea de drepturile Lorzilor, lăsându-le libertatea de a iniţia legislaţie şi de a discuta orice chestiune care interesează politica generală a ţării. La acest din urmă rol se pare a se reduce funcţiunea capitală a unei Camere Superioare în Constituţia Angliei de azi [1]).

Astfel, Camera Lorzilor ieşea micşorată în vechile ei drepturi din ceea ce numesc Englezii « criza constituţională din 1910—1911 ». Nu numai puterea ei legislativă era redusă la minimum posibil prin legea din 1911, dar însăşi problema existenţei unei Camere Superioare era acum pusă din nou în discuţie. Dacă antagonismul între cele două Camere data de secole, mişcarea unei reforme radicale sau chiar a desfiinţării Camerei Lorzilor apărea acum cu insistenţă. Chestiunea se redeschidea de fapt cu ocazia respingerii de către Lorzi a proiectului de lege asupra autonomiei Irlandei *(Home Rule Bill)* din 1893. Insuşi un om de Stat atât de convins de necesitatea menţinerii institu-

[1]) In prezent membrii Camerii Lorzilor consistă din: 1) Nobili ereditari ai Angliei; 2) Nobili ereditari, care nu sunt membri ereditari ai Parlamentului, ca cei 16 lorzi reprezentând nobilimea scoţiană, aleşi pentru fiecare legislatură şi cei 28 lorzi ai nobilimei irlandeze, aleşi pe viaţă şi 3) Lorzi care sunt membri ai Camerii Superioare pe tot timpul vieţii lor fără drept de a transmite locul moştenitorilor, nici ca nobili şi nici ca membri ai Camerii, cum sunt cei 26 lorzi ai Bisericei şi lorzii judecători. Vezi Anson, *Law and Custom of the Const.*, vol. I, p. 201 urm. Cf. Maitland, *Const. Hist. of Engl.*, p. 347.

www.digibuc.ro

ţiilor tradiţionale, cum era Gladstone, declara într'un discurs în Parlament (1 Martie 1894), că această controversă «odată ridicată, trebue să meargă înainte până la sfârţit»[1]). Când Partidul Liberal revenea la putere în 1906, chestiunea de a limita atribuţiile legislative ale Camerei Lorzilor apărea ca o necesitate imediată. De altfel nu lipsea nici provocarea din partea Lorzilor. Semnalul luptei fu dat, când Lorzii respinseră proiectul de lege financiară din 1909. Guvernului Asquith i se oferi astfel prilejul de a soluţiona problema mai curând decât se crezuse. Actul din 1911 pecetlui definitiv soarta Camerei Lorzilor în materie de legislaţie financiară.

Mai rămânea chestiunea menţinerii unei Camere ereditare. In această privinţă opiniile sunt împărţite. In tot cazul, necesitatea unei a doua Camere pare să fie recunoscută deopotrivă de cele două Partide tradiţionale. Iar poporul englez, în marea lui majoritate, a privit totdeauna Camera Lorzilor ca organul ordinei permanente a Statului faţă de interesele schimbătoare ale societăţii. Sau, cum spunea Bagehot, o Cameră Superioară ar fi inutilă numai în cazul când Camera Comunelor ar fi un organ ideal de reprezentare al naţiunii[2]). Numai o parte din Partidul Laburist, şi de curând Partidul Comunist, cer desfiinţarea Camerei Lorzilor[3]). Totuşi, nu trebue uitat că Partidul Laburist, în cele două guvernări, nu s'a atins de Camera Lorzilor.

Chestiunea este de a înlocui Camera ereditară a Lorzilor cu o Cameră electivă. Acest desiderat apărea şi în expunerea de motive din proiectul de lege al Parlamentului din 1910. Pe timpul războiului mondial, sub Guvernul Lloyd George, o comisiune era numită sub preşedinţia Lordului

[1]) Apud Marriott, *Op. cit.*, p. XVIII.

[2]) *The English Constitution* (London, 1872, p. 107.

[3]) Vezi de ex. broşurile de propagandă: *The Reds and The Labour Party* (London, 1926), p. 19. Cf. Nicolae Petrescu, Mişcarea Comunistă în Anglia, în revista *Minerva* (Iaşi; 1928), Nr. 3, p. 82—98.

www.digibuc.ro

Bryce, alcătuită din membri aparţinând tuturor Partidelor, pentru a studia condiţiile unei reforme a Camerei. Comisiunea recomanda în primul rând reducerea membrilor Camerei Lorzilor la 350 sau cel mult 400. Numai nobilii de sânge regal şi lorzii justiţiei ar fi rămas membrii de drept. Restul trebuia să consiste din două secţiuni: una compusă din vreo 275 membri aleşi de către membrii Camerei Comunelor, alta constând din cel mult 91 membri aleşi de un comitet mixt al ambelor Camere, aleşi de lorzii ereditari şi spirituali (episcopi). In sfârşit, Camera Superioară trebuia să nu aibe nicio putere în materie de legislaţie financiară, dar să exercite puteri coordonate cu Camera Comunelor în legislaţie generală [1]).

Recomandările Comisiunii Bryce nu au fost însă realizate. Chestiunea reformei Camerei Lorzilor sau a înlocuirii printr'o Cameră electivă, este încă deschisă. Soluţiunea va fi de sigur dictată de aceleaşi scrupule şi compromisuri faţă de trecut, care au determinat şi alte reforme în evoluţia instituţiilor engleze. Desfiinţarea Camerei Lorzilor, cerută numai de elementele extremiste, nu se va realiza în viitorul apropiat. Numai o reformă care să însemne o reajustare la condiţiile moderne ale societăţii moderne, este mai probabilă pentru Englezi. De o asemenea necesitate pare să fie convinşi însişi unii membrii ai Camerei Lorzilor [2]).

[1]) Problema unei a doua Camere este discutată din punctul de vedere englez, cu un bogat material comparativ, de J. A. R. Marriott în lucrarea *Second Chambers* (Oxford, 1910).

[2]) Lordul Derby, cu ocazia realegerii sale în Iulie 1927 ca preşedinte al Asociaţiei Conservatoare şi Unioniste din Lancashire şi Chesire, declara între altele cu privire la reforma Camerii Lorzilor, că următoarele trei puncte ar trebui încorporate într'o asemenea reformă: 1) Preşedintele Camerii Comunelor nu ar mai trebui să spună singur, ca acum, dacă un *Bill* este sau nu un proect cu caracter financiar, ci aceasta să fie stabilit de un comitet; 2) un Bill respins de a doua Cameră nu ar trebui să devină lege decât după ce au trecut doi ani dela respingerea lui; 3) Nu ar trebui permis nici un amendament al Constituţii sau vreo modificare a legii Parlamentului din 1911, înainte de a fi avut loc alegeri generale (*Times*, Londra, 18 Iulie, 1927). In sfârşit, un nou proiect de reformă a Ca-

www.digibuc.ro

§ 43. *Camera Comunelor*

Alături de Camera Lorzilor se desvolta Camera Comunelor. Origina acestei Camere datează din secolul al XIII-lea. In 1213, cum am pomenit, Regele Ioan fără Ţară convoca prin funcţionarii administrativi *(sheriffs)* ai fiecărui comitat câte patru cavaleri să ia parte la Consiliul Naţional « pentru a se sfătui cu noi asupra afacerilor regatului nostru » (« *ad loquendum nobiscum de negotiis regni nostri* »). Era prima încercare de adunare naţională reprezentativă. De atunci şi până în 1295, când se convoca cel dintâi Parlament complet, aveau loc mai multe adunări naţionale, toate însă mai mult sau mai puţin incomplete. Parlamentul din 1265 merită a fi menţionat, fiindcă aduna pentru întâia oară reprezentanţi ai oraşelor alături de baroni, cavaleri şi clerici. Era Parlamentul convocat în numele Regelui de către Simon de Montfort, supranumit « fondatorul Camerei Comunelor ». Dar acest Parlament era incomplet chiar din punctul de vedere al reprezentanţilor oraşelor [1]). O altă înfăţişare avea Parlamentul din 1295, convocat de Eduard I. Sub presiunea necesităţilor financiare, cauzate de războaie, Regele făcea apel direct la popor pentru obţinerea fondurilor, ordonând funcţionarilor administrativi să invite oraşele şi diferitele comitate să trimeată reprezentanţi în Parlament. Ordinele *(writs)* către şerifi recomandau ca deputaţii să fie investiţi cu puteri depline « pentru a face tot ce va fi ordonat în consiliul comun, în aşa fel ca nicio afacere

---

merii Lorzilor, atribuit Lordului Salisbury, era discutat în 1934, prevăzând 150 membri pentru elementul ereditar, ales din sânul acestei nobilimi, după modul Lorzilor scoţieni, iar pentru ceilalţi membri (nobili ne-ereditari), alte 150 mandate, într'un sistem de reprezentare proporţională.

[1]) Guizot, *Essais sur l'Hist. de France*, p. 297—325 şi Marriott, *Engl. Polit. Institutions*, p. 174—177.

www.digibuc.ro

să nu rămână în suspensie din lipsă de asemenea puteri »[1]).

Era de sigur o inovaţie în această decizie a Regelui de a se adresa poporului în chestiuni, care priveau deopotrivă Coroana şi ţara. A face elementul burghez şi rural părtaş la afacerile Statului prin reprezentanţi autorizaţi, era un lucru nemai pomenit pentru timpurile de atunci. Lumea medievală nu cunoscuse ideea de reprezentare sub o formă atât de largă. Diferite Parlamente fuseseră convocate, cum am pomenit, în tot cursul secolului al XIII-lea, dar niciunul nu avusese o înfăţişare atât de cuprinzătoare. In Franţa, Statele Generale aveau la bază aceeaşi idee de reprezentare, cu deosebirea numai că în aceste adunări « poporul » era reprezentat printr'o infimă parte, anume, prin aleşii « stărei a treia » *(tiers état)*, care trebuiau să se supună nobililor şi Regelui. Adevărul este că în Anglia ideea de reprezentare pătrunsese încă din timpul Anglo-Saxonilor, când treburile fiecărei comune erau administrate de oameni aleşi din sânul ei. Biserica de asemenea, tot din motive administrative, alegea oameni să o reprezinte în fiecare parohie. Astfel ideea de reprezentare şi ideea de alegere erau populare în fiecare comunitate din Anglia, când Eduard I se decidea să convoace un Parlament cu reprezentanţii tuturor claselor.

Departe de a fi o adunare democratică în sensul de azi al termenului sau al cetăţilor antice, Parlamentul lui Eduard I cuprindea, totuşi, într'o largă măsură reprezentanţi din pătura burgheză, orăşeni şi mici nobili (cavaleri) din ţinuturile rurale. Cele trei stări recunoscute atunci, nobilimea, clerul, şi comunii, erau reprezentate pentru întâia oară într'un organ naţional. Parlamentul lua astfel naştere la sfârşitul secolului al XIII-lea, rămânând ca bifurcaţia

[1]) « *Ad faciendum quod tunc de communi consilio ordinabitur in praemissis, ita quod pro defectu hujusmodi potestatis negotium praedictum infactum non remaneat quoquo modo* ». Cf. Guizot, *Op. cit.*, p. 393 şi Gneist, *Engl. Verfassungsgesch.* p. 359 urm.

www.digibuc.ro

într'o Cameră Superioară şi alta Inferioară să se producă în cursul primei jumătăţi a secolului următor, cum am arătat mai sus. Faptul de reţinut este că reprezentanţii comunelor erau invitaţi să ia loc în adunarea naţională. Această inovaţie constituia un pas spre libertăţile poporului. Comunii obţineau în curând dreptul să controleze o parte din legislaţie şi să dispună mai ales de votarea subsidiilor pentru Coroană şi Stat. Maxima « nicio taxare fără reprezentare » începea să însemne o realitate pentru poporul englez încă din primele afirmări ale Parlamentului.

Evoluţia Camerei Comunelor se poate împărţi în trei perioade distincte: *a)* dela primul Parlament « model » din 1295 până la Revoluţia din 1688; *b)* dela această Revoluţie până la marele Act de Reformă din 1832 şi *c)* dela această Reformă până în prezent.

In prima perioadă e de relevat rolul din ce în ce mai preponderent al Camerei Comunelor în materie de taxare. In curs de un secol dela cristalizarea Parlamentului, Camera Comunelor izbutea să-şi impună drepturile în această privinţă. Astfel în 1395 apărea formula recunoscută atunci ca reflectând starea de fapt a relaţiilor între cele două Camere, că subsidiile sunt acordate « de Comuni, cu sfatul şi consimţământul Lorzilor Spirituali şi Temporari », prin care se implica subordonarea Camerei Lorzilor în materie de taxare. Iar câţiva ani mai târziu, în 1407, cu ocazia unor subsidii pentru Coroană, acordate de Lorzi, Comunii protestau că asemenea fonduri nu pot fi încuviinţate decât în unire cu reprezentanţii poporului. Prin aceasta se recunoştea nu numai dreptul de iniţiativă în legislaţie financiară a Camerei Comunelor, dar se renunţa cu desăvârşire la vechiul obiceiu medieval de a se vota fonduri de către fiecare « stare » în parte.

Drepturile Camerei Comunelor în legislaţie generală nu erau atât de clare la început. In această privinţă, Camera Lorzilor păstra întâietate nediscutată până la izbucnirea războiului civil. Formula curentă în acel timp spunea că

www.digibuc.ro

legile sunt făcute de Rege cu asentimentul Lorzilor şi după cererea Comunilor. In acest sens Comunii erau consideraţi ca petiţionari. Abia după domnia lui Enric al VI-lea, Camera Comunelor era recunoscută până la un punct ca organ coordonat în legislaţie generală. Atunci se trecea dela forma veche a petiţiei la forma modernă a proiectului de lege *(Bill)*.

Pe lângă dreptul de a taxa şi de a legifera, Camera Comunelor încerca încă din secolul al XV-lea să-şi însuşească dreptul de a controla puterea executivă, în deosebi a miniştrilor. La începutul acestui secol se pare că acest drept era câştigat. Regele Enric al IV-lea numea pe miniştri cu asentimentul sau cel puţin cu ştiinţa Camerei Comunelor. Ceva mai mult, în 1422, Parlamentul numea Consiliul de Miniştri *(Privy Council)* să funcţioneze ca un consiliu de regenţă pe timpul minorităţii lui Enric al VI-lea. Dar toate aceste manifestări se dovedeau premature. Societatea engleză nu era încă pregătită să statornicească asemenea libertăţi. Nici Camera Comunelor nu se afla într'un stadiu de desvoltare suficient de înaintat pentru a exercita dreptul de control asupra puterii executive. De remarcat este, totuşi, faptul că pe la sfârşitul secolului al XV-lea, Parlamentul englez şi în deosebi Camera Comunelor, îşi însuşise definitiv cele două drepturi fundamentale, de a taxa şi de a legifera, şi în mod sporadic, dreptul de a controla puterea executivă. Astfel cele trei drepturi esenţiale, pe care le posedă Parlamentele ţărilor civilizate de azi, erau cunoscute de Englezi încă din secolul al XV-lea.

In secolul următor, sub Tudori, şi în secolul al XVII-lea, sub Stuarţi, până la izbucnirea războiului civil, numărul membrilor în Camera Comunelor creştea în mod continuu. Coroana acordase în acest timp dreptul de reprezentare mai multor comitate şi oraşe. Criterii fixe cu privire la numărul reprezentanţilor nu existau [1]). Regele acorda acest

[1]) Ed. Jenks, *Parlamentary England* (London, 1903), p. 361 urm.

www.digibuc.ro

drept după sfatul consilierilor săi, de multe ori însă după socotelile sale personale, fără nicio normă stabilită de lege. Astfel sub Enric al VIII-lea, numărul total al membrilor creştea la 343. Regina Elisabeta adăoga 60 noui membri, Iacob I încă 23, printre care şi câte un reprezentant al Universităţii din Oxford şi Cambridge, şi Carol I adăoga încă 18 membri. Evident că această solicitudine a Coroanei pentru Camera Comunelor avea motive puternice la bază. Era în primul rând preocuparea de a întări clasa mijlocie burgheză în contra unei aristocraţii prea puternice. Aspectul economic al societăţii impunea în mod firesc lărgirea cadrelor politice pentru o categorie de interese din ce în ce mai preponderantă în bogăţia ţării. De fapt, cele mai multe circumscripţii electorale create în ultimele două secole înainte de Revoluţie, erau oraşe comerciale şi industriale, în care elementul burghez, prin influenţa sa economică, cerea să fie reprezentat în Parlament. De multe ori însă Regele crea circumscripţii electorale pentru a-şi asigura partizani personali în Cameră.

Adevărul este că Parlamentul în general şi Camera Comunelor în deosebi, era departe de a-şi exercita pe deplin atribuţiile în opera lor legislativă. Intervenţia Coroanei apărea în toate actele Comunilor, chiar în acelea cu caracter financiar. Regele avea încă dreptul să iniţieze legislaţia şi să o opună cu un veto, putând în acelaş timp, sub formă de «Proclamaţii», să eludeze controlul Camerei. Exista astfel un continuu amestec al puterii executive în puterea legislativă, care trebuia să ducă la conflictul între Coroană şi Parlament. Conflictul fusese latent pe tot timpul Regilor Tudori. El apărea însă pe faţă şi devenea acut la începutul secolului al XVII-lea sub primii doi Regi Stuarţi.

Prima epocă în evoluţia Camerei Comunelor se încheia cu triumful acesteia împotriva Coroanei. Revoluţia din 1688 înlătura cu desăvârşire orice amestec al puterii executive în opera legislativă a Parlamentului. Cu aceasta se deschidea o nouă eră pentru Camera Comunelor. De acum

www.digibuc.ro

încolo rolul acestei Camere în viața constituțională a Angliei devenea din ce în ce mai important. Billul Drepturilor *(Bill of Rights*, 1689) stabilea formal că pretinsa putere de a suspenda legi sau de a executa legi prin autoritatea regală fără consimțământul Parlamentului, este ilegal; și că pretinsa putere de a se dispensa de legi sau de executarea legilor prin autoritatea legală, este de asemenea ilegal. Intr'un cuvânt, suveranitatea nu mai resida acum în Coroană, ci în Parlament [1]).

Supremația Camerei Comunelor era favorizată de mai multe împrejurări. După Revoluție se introducea fixarea bugetului anual pentru întreținerea armatei. Aceasta asigura, bine înțeles, convocarea regulată a Parlamentului în fiecare an, ceea ce dădea o importanță deosebită Camerei Comunelor. Apoi era modul de a acorda subsidii Coroanei, deosebit de ce fusese până atunci. Prin instituirea listei civile, care stabilea pentru întâia oară deosebirea între cheltuielile naționale și cheltuielile regale, Camera dispunea și mai efectiv de acordarea fondurilor pentru Coroană. In sfârșit, prin organizarea Partidelor politice și apariția sistemului de guvernare prin Cabinet, care sistem concentra viața politică tot mai mult în jurul Camerei, ascendența Comunilor devenea o realitate [2]).

Dacă victoria Camerii Comunelor asupra despotismului Coroanei fusese desăvârșită, nu se poate spune că drepturile ei față de Camera Lorzilor erau pe deplin lămurite. In tot cursul secolului al XVIII-lea, antagonismul între cele două Camere era permanent. Punctele care formau obiectul nemulțumirii de o parte și alta, erau aceleași ca și în trecut: funcțiunea judiciară a Camerei Lorzilor, dreptul Comunilor cu privire la taxare și inițiere de legi generale.

In privința dreptului de taxare a Camerei Comunelor, Lorzii cedaseră, cum am văzut, încă din secolul al XIV-lea.

[1]) Cf. H. Hallam, *Const. Hist. of Engl.*, vol. III, p. 102; Dicey, *Op. cit.*, p. 402 și Jenks, *Op. cit*, p. 52 urm.

[2]) Marriot, *Op. cit.*, p. 203 urm.

www.digibuc.ro

Chestiunea era acum pentru Comuni să obţină exclusivitatea în materie de taxare. De asemenea în privinţa legislaţiei generale, Comunii încercau să elimine autoritatea coordonată a Lorzilor prin diferite mijloace [1]). Mai departe, chestiunea libertăţii de cuvânt era un privilegiu, pe care Comunii căutau să-l monopolizeze, cerând oprirea oricărei publicaţii a desbaterilor. Deşi în 1680 Camera Comunelor decisese să se publice desbaterile sub controlul Preşedintelui ei, această măsură nu era respectată decât pentru scurt timp. Dar sub presiunea opiniei publice, doritoare de a cunoaşte ceea ce se petrece în sânul adunării, pe la mijlocul secolului al XVIII-lea începea să se publice din ce în ce mai des desbaterile parlamentare [2]). In mod regulat însă, asemenea publicaţii apăreau abia în 1836, iar pentru Camera Lorzilor numai în 1857 [3]). Tot în cursul secolului al XVIII-lea Comunii cereau să dispună singuri de toate chestiunile, care priveau Camera lor, să pedepsească singuri pe membrii lor şi pe orice cetăţean, care desconsidera privilegiile lor. Cererea aceasta se izbea însă de opoziţia Lorzilor şi a opiniei publice, conştientă de pericolul tendinţei oligarhice, pe care o arăta Camera Comunelor. Şi în privinţa permisiunii publicului de a asista la desbateri, Comunii trebuiau să cedeze.

[1]) Astfel se recurgea la o stratagemă cunoscută sub numele de «a ţintui» *(tacking)*. Un bill general era «ţintuit» pe un bill financiar cu caracter urgent. Lorzii nu-l puteau respinge de teama să nu se întârzie acordarea fondurilor pentru necesităţi imediate. Această practică era condamnată de opinia publică, iar Lorzii o considerau ca o măsură împotriva regulilor constituţionale de guvernământ. Cf. Macaulay, *Hist. of Engl.*, vol. IV, p. 326—338 şi A. F. Pollard, *The History of Engl.* (London, 1933), p. 144 urm. Ace aşi practică se întâlneşte şi în Statele-Unite, unde la legi cu caracter general sunt adăogate dispoziţii financiare urgente, pentru a evita eventualul veto al Preşedintelui. Vezi B. Harrison, *The Constitution and Administration of the United States of America* (London, 1897), p. 131 urm.

[2]) H. T. Buckle, *History of Civilization in England* (London, 1867), vol. I, p. 435.

[3]) Din 1908 Parlamentul publică singur discursurile stenografiate.

www.digibuc.ro

Compoziția Camerei Comunelor suferea unele modificări în epoca de care ne ocupăm, modificări determinate de expansiunea țării prin unirea cu Scoția și Irlanda. Unirea cu Irlanda din 1800 aducea 100 noui membri. Numărul total al Comunilor se ridica astfel dela 513 la 658, număr care rămânea constant până la sfârșitul secolului al XIX-lea. Dar cu tot acest mare număr de membri, spiritul Camerei nu arăta nicio tendință spre democratizare. Condițiile restrictive de alegător și de ales, excludeau masele dela o participare efectivă la vieața politică a țării. Așa numitul « *Septennial Act* » din 1716 punea pe membrii Camerei într'o situație mai independentă față de alegători, iar legile cu privire la excluderea salariaților și funcționarilor Statului dela dreptul de a fi aleși, făceau Camera Comunelor și mai independentă de puterea executivă [1]).

Dar alături de această situație a Camerei Comunelor, lua naștere în societate o mișcare de reformă, determinată de condițiile economice și politice ale maselor. Mișcarea aceasta era în primul rând o consecință a așa numitei « revoluții industriale » din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, care adusese în Anglia o schimbare adâncă în procesul de producție. Masele muncitoare dela orașe de o parte și masele rurale de alta, cereau acum dreptul de a participa la politica țării. In al doilea rând erau condițiile anormale, în care aveau loc alegerile și care înlesneau corupția și întrețineau patronajul politicianilor în forma cea mai urîtă. Ingrădirile cunoscute și nedreptățile față de unele circumscripții, pe care le perpetua sistemul electoral în vigoare, întreținea agitația. In al treilea rând era propaganda pentru lărgirea dreptului de vot și pentru libertățile politice ale poporului, propagandă condusă de pătura cultă a țării.

Poate cea mai mare anomalie era menținerea vechilor circumscripții electorale, fără nicio considerație față de înmul-

[1]) Jenks, *Op. cit.*, p. 136 și p. 256 urm.

www.digibuc.ro

ţirea populaţiei şi apariţia a noui centre urbane. Astfel în ajunul marelui Act de Reformă din 1832, erau oraşe industriale ca Manchester, Leeds, Birmingham, Sheffield şi altele, care nu aveau niciun reprezentant în Cameră, pe când comune mici ca Newtown în Insula Wight, sau Gatton şi Brackley, de care astăzi nu se mai aude nimic, trimeteau fiecare câte doi membri. Ceva mai mult, circumscripţia Old Sarum, deşi trimetea doi membri, nu avea niciun locuitor! [1]). Dar nici alegătorii recunoscuţi nu exercitau dreptul lor de vot după criterii generale. Condiţiile dreptului de vot variau în cele mai multe circumscripţii. Restricţiile erau atât de numeroase încât foarte puţini cetăţeni puteau să-şi exercite drepturile politice. Până în 1784, votarea dura timp de şase săptămâni, apoi a fost redusă la 15 zile. Pe tot timpul alegerilor domneau violenţe şi beţie. In Scoţia era şi mai rău. Orice candidatură era decisă în culise. Poporul nu afla de o alegere decât după ce avusese loc. In districtul Bute nu era decât un singur alegător calificat. Se povesteşte cum la fiecare alegere această persoană se vota şi se declara singur ales. Se înţelege că în asemenea condiţii, corupţia era pretutindeni posibilă. Un loc de deputat devenise un articol de cumpărat în secolul al XVIII-lea. Mai fiecare lord dispunea de câteva circumscripţii. Regele George al III-lea oferea bani ca să cumpere locuri şi să mituiască pe membrii Camerei. Atât în Billul de Reformă al lui Pitt din 1785, cât şi în Actul Unirii cu Irlanda din 1800, se recunoştea în mod oficial preţul unui scaun de deputat la suma de şapte mii de lire sterline. De fapt numai o treime din membrii Camerei Comunelor erau aleşi în mod liber. In 1780, Ducele de Richmond declara că şase mii de electori aduceau o majoritate

[1]) Neajunsurile acestei situaţii erau cunoscute încă din secolul al XVII-lea. Astfel Locke atrăgea atenţia asupra anomaliilor electorale în scrierea sa politică « *Two Treatises of Government* » (1690), II, chap. XIII.

www.digibuc.ro

în Camera Comunelor. Iar după calculele lui Oldfield, nu mai puțin de 487 din 658 membri erau de fapt numiți de magnații politiciani, care dispuneau de circumscripțiile electorale [1]). Macaulay a descris viu această stare de lucruri, determinată în bună parte de puterea banului, în următorul pasagiu: « Era ceva nou și monstruos de a vedea un negustor din Lombard Street, care nu avea nicio legătură cu solul insulei noastre și al cărei bogăție era cu totul personală și mobilă, instalându-se în Devonshire sau Sussex cu un pardesiu plin de guineas, oferindu-se ca un candidat pentru un oraș, în opoziție cu un gentleman vecin, al cărui strămoși fuseseră aleși regulat din timpul războiului celor două Rose și să iasă în capul urnei... Mai mult decât un loc în Parlament, se spunea, fusese cumpărat și vândut la o ceașcă de cafea... Cumpărătorului nu i se cerea nici măcar să treacă prin formalitatea de a se arăta alegătorilor » [2]).

Propaganda și agitația pentru o reformă a sistemului electoral începeau să se intentifice în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. John Wilkes reușea prin pamfletele sale și prin alegerea sa în ciuda majorității Camerei, să deștepte atenția cercurilor conducătoare. In 1780 se întemeia o « Societate pentru Informație Constituțională », care prin programul urmărit, anticipa cu aproape o jumătate de secol cererile Chartiștilor. Printre reformele cerute de această asociație erau: sufragiu universal, districte electorale egale, abolirea calificațiilor de proprietate pentru membrii Camerei Comunelor și indemnizația deputaților [3]).

---

[1]) Marriott, *Op. cit.*, p. 219 urm. Cf. Robert Mackenzie, *The 19th Century* (12th ed., London, 1889), p. 101.

[2]) *Hist. of Engl.*, vol. IV, p. 689 urm.

[3]) Toate aceste puncte erau cuprinse într'un Bill introdus de Ducele de Richmond în 1780. Pitt de asemenea introducea, cum am amintit, în 1785 un Bill de Reformă din partea Guvernului, oferind să cumpere toate locurile din orașele așa numite « putrede » *(rotten boroughs)* u 7000 lire sterline fiecare. Vezi Marriott *Op. cit.*, p. 221.

www.digibuc.ro

O a doua societate, «Amicii Poporului», se întemeia în 1792 cu acelaş scop. Dar toate aceste încercări rămâneau zadarnice din cauza evenimentelor externe. Revoluţia franceză şi războaiele napoleoniene absorbeau toată atenţia şi energia ţării. Reacţiunea determinată de aprehensiunile, pe care le ridica teroarea în Franţa, înlătura orice încercare de îmbunătăţire. Chiar liberali convinşi, ca Burke şi alţii, erau câştigaţi pentru amânarea reformei [1]).

In perioada dela Reforma din 1832 şi până în prezent, Camera Comunelor trecea printr'o serie de readaptări, determinate de condiţiile societăţii. O expunere pe scurt a punctelor cuprinse în legea, care transforma atât de adânc fizionomia Camerei, e necesară pentru a înţelege progresul realizat de Parlamentul englez în secolul al XIX-lea. Actul din 1832 al Lordului Russell reorganiza distribuţia locurilor de reprezentanţi, lăsând numărul total acelaş. De o parte erau desfiinţate 56 comune, devenite fictive în cursul secolelor şi care trimeteau câte doi deputaţi fiecare. Alte 30 comune, care aveau câte doi reprezentanţi, pierdeau câte unul fiecare, iar o comună, doi din patru. De altă parte, 22 din cele mai mari oraşe nereprezentate până atunci, primeau câte doi deputaţi, iar 21 comune mai mici primeau câte unul fiecare. De asemenea se acorda 65 noui deputaţi comitatelor din Anglia propriu zisă, 8 celor din Scoţia şi 5 celor din Irlanda.

Reforma înlătura, fără îndoială, unele anomalii, dar era departe de a mulţumi masele, în deosebi pe muncitorii dela oraşe, rămaşi mai departe neemancipaţi. Numai clasele mijlocii primeau o satisfacţie deplină. Atunci apărea acea mişcare a Chartiştilor, care între 1837 şi 1848 desfăşura o propagandă susţinută în favoarea drepturilor

[1]) Cf. A. V. Dicey, *Lectures on the Relation between Law and Public Opinion in England during the Nineteenth Century* (2nd ed. London, 1914), p. 123 urm. Punctul culminant al reacţiunii era suspendarea dreptului de *Habeas Corpus* în 1795. Vezi Jenks, *Op. cit.*, p. 330.

www.digibuc.ro

politice pentru masele muncitoare [1]). Mişcarea aceasta nu dădea însă rezultate decât mai târziu.

Actul de reformă din 1867 îmbunătăţea situaţia, acordând dreptul de vot la peste un milion de cetăţeni, din care majoritatea erau munciori industriali şi meseriaşi dela oraşe, lăsând însă la o parte pe muncitorii agricoli. In sfârşit, prin reformele din 1884 şi 1885, se introducea o nouă distribuţie a locurilor şi se extindea dreptul de vot şi la muncitorii dela ţară, adăogându-se încă vreo două milioane de votanţi şi 12 noui locuri de deputaţi. La alegerile din 1892 apăreau cei dintâi deputaţi socialişti (laburişti) în Parlamentul englez.

Prin cele patru reforme, Camera Comunelor îşi schimba cu desăvârşire înfăţişarea. Transformarea fusese lentă şi treptată, dar reală. Camera Comunelor se democratizase, iar puterea ei în Stat devenise supremă. Totuşi, unele restricţiuni pentru calificaţiile de alegător, precum şi excluderea femeilor dela vot, lăsau încă o mare parte din cetăţeni neemancipaţi. Anglia nu avea încă votul universal.

Cu votarea legei Parlamentului *(Parliament Act)* din 1911 şi a Reprezentării Poporului *(The Representation of the People Act)* din 1918, Camera Comunelor îşi desăvârşea înfăţişarea ca organ de guvernare reprezentativă a poporului. Am arătat mai sus, care erau relaţiile între cele două Camere în urma legei din 1911. Camera Comunelor devenea supremă nu numai în legislaţia financiară, dar şi în materie de legislaţie generală. Lorzilor nu le mai rămânea decât dreptul unui veto suspensiv de doi ani în caz de opoziţie a unui Bill. Aceeaşi lege reducea durata Parlamentului dela şapte la cinci ani şi acorda membrilor Camerei Comunelor

[1]) In 1796, Wilberforce înfiinţase o societate pentru îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă a săracilor, inaugurând mişcarea pentru reforma socială, care avea să se afirme atât de stăruitor în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

www.digibuc.ro

un salariu fix de 400 lire sterline pe an, plătit trimestrial şi supus impozitului pe venit [1]).

Mult mai adânc mergeau reformele, pe care le stabilea legea din 1918, elaborată de o comisiune alcătuită din membrii ambelor Camere. Trei puncte principale erau cuprinse în această lege, anume: calificaţiile electorilor, metoda alegerilor şi distribuirea mandatelor. In ceea ce priveşte calificaţiile de alegător, ele erau simplificate. Astfel se desfiinţau condiţiile de proprietate, care limitaseră atât de mult drepturile politice ale cetăţenilor săraci. Singura condiţie de calificare era îndeplinirea vârstei de 21 ani şi dovada unei reşedinţe stabile de şase luni în locul unde se vota. Era de fapt introducerea votului universal. De asemenea femeile dela vârsta de 30 ani, aveau dreptul de a vota şi de a fi alese [2]). Acest drept era extins mai târziu (1928) de Guvernul Baldwin la toate femeile dela vârsta de 21 ani. Inregistrarea votanţilor avea loc acum de două ori pe an, iar nu odată, ca până atunci. Cheltuielile de înregistrare erau purtate de autorităţile locale. In ceea ce priveşte distribuirea mandatelor, legea stabilea de asemenea modificări simţitoare pe tot cuprinsul ţării. Erau desfiinţate 44 vechi circumscripţii, se înfiinţau 31 noui, printre care 15 numai în cuprinsul Londrei. Şase noui universităţi primeau câte un reprezentant în Cameră, adăogându-se la celelalte nouă, care aveau acest drept. Principiul de un reprezentant pe circumscripţie egală, adoptat de legea din 1885, era menţinut. Proporţia era de un membru la vreo 7.000 locuitori. Numărul total de membri ai Camerei Comunelor se ridica acum dela 670 la 707. Dar în urma creării

[1]) In urma legii din 22 Iunie 1937, salariul membrilor Camerii Comunelor a fost ridicat la 600 lire steline pe an.

[2]) Stadiele prin care a trecut emanciparea politică a femeilor, au fost următoarele. In Iunie 1917, Camera Comunelor, după propunerea lui Walter Long, ministrul Coloniilor, adopta cu o majoritate de 385 contra 55, principiul general. La 2 Decemvrie 1917 proiectul era definitiv adoptat în a treia lectură de Comuni şi la 10 Ianuarie 1918 de Lorzi.

www.digibuc.ro

unui Stat autonom al Irlandei *(The Government of Ireland Act)* în 1920, reprezentanţii acestei ţări, cu excepţia acelora din provincia Ulster, se retrăgeau din Cameră, reducându-se astfel numărul total al membrilor la 615 [1]).

§ 44. *Procedura Parlamentului*

După alegerile generale, care acum au loc din cinci în cinci ani, afară de cazuri când Parlamentul este disolvat înainte de împlinirea legislaturii, Camera Comunelor îşi alege Preşedintele *(Speaker)*. Funcţiunea aceasta datează din secolul al XIV-lea. La început, Preşedintele era mijlocul de comunicare între Rege şi Cameră. El aducea în faţa Comunilor dorinţele Regelui. Astăzi rolul lui se reduce la prezidarea şedinţelor şi la observarea procedurii parlamentare. Până la reforma din 1911, el era singurul membru al Parlamentului, care primea o indemnizaţie. Preşedintele Camerei Lorzilor este de drept Lordul Cancelar (Ministrul de Justiţie), considerat ca ales al Regelui.

Ca şi alte Parlamente, activitatea Camerei Comunelor constă în a legifera, a critica (interpelări) şi a delibera (discuţii a chestiunilor de ordin public). Legislaţia cuprinde proiecte de legi cu caracter general *(Public Bills)*, cu caracter financiar *(Financial* sau *Money Bills)* şi cu caracter particular, adică proiecte care privesc localităţi sau interese particulare *(Particular Bills)*. Proiecte de legi pot fi introduse de orice membru al Parlamentului, dar de obiceiu acelea introduse de Guvern au prioritate şi cele mai multe şanse de a deveni legi. De altfel multe proiecte emanând din iniţiativa unui membru au devenit legi celebre (de ex. primele legi cu privire la uzine). Procedura parlamentară nu face nicio deosebire între cele două moduri de introducere ale unui proiect de lege. Dar obiceiul de a se da

[1]) Cf. W. R. Anson, *The Law and Custon of the Constitution* (5th ed, Oxford, 1922), vol. I, p. 75—199.

www.digibuc.ro

atenţie mai întâi proectelor propuse de Guvern, s'a încetăţenit din ce în ce mai mult. Prin această preferinţă se presupune că asemenea proiecte au totdeauna un caracter mai urgent [1]).

Proiectele cu caracter privat, privind construcţii locale de căi ferate, şosele, tramwayuri, porturi, etc., sunt totdeauna introduse în formă de petiţii, care se trimit Parlamentului cu două luni înainte de începerea sesiunii, pentru a fi examinate de funcţionari specialişti. Dacă sunt găsite că au îndeplinit toate formalităţile, ele sunt apoi distribuite în număr egal ambelor Camere. Prezentarea unui astfel de Bill uneia din Camere, echivalează cu «prima lectură» a unui proiect «public». La a doua lectură se discută conţinutul. Dacă Billul este aprobat, atunci el este trecut unui Comitet, alcătuit din patru membri şi un referent, care nu sunt interesaţi în proiect. In Comitet, Billul este considerat cu deamănuntul şi dacă este acceptat, el merge înainte ca un proiect ordinar cu caracter public. Se înţelege că această procedură este anevoioasă. Pentru a înlătura o asemenea dificultate, se recurge de multe ori la ceea ce se numeşte «procedură prin ordin provizoriu» *(provisional order)*, care constă în darea unui ordin din partea Ministerului respectiv, rămânând să fie sancţionat de Parlament.

Procedura proiectelor de legi cu caracter public nu este mai puţin complicată. Ea constă din cinci faze, anume, prima lectură, a doua lectură, Comitet, Raport şi a treia lectură. Prima fază este mai mult o formalitate, afară de

[1]) Marriott, *Engl. Poll. Inst.* p. p. 231 urm. Pentru faptele care urmează ne folosim în parte de această scriere al cărui autor a fost mulţi ani membru al Camerei Comunelor. O altă lucrare a aceluiaş autor, *How we are governed* (Oxford, 1928), cuprinde de asemenea multe date cu privire la modalităţile de lucru ale Parlamentului englez. Date interesante se găsesc şi în opera deja citată a lui W. R. Anson, *The Law and Custom of the Constitution*. Compară şi opera cunoscută a lui A. L. Lowell, *The Government of England* (New York, 1920), în deosebi vol. I, p. 274 urm.

www.digibuc.ro

cazul când se prezintă un proiect de lege de o importanță excepțională. In a doua lectură, proiectul e discutat. Discuția poate dura zile și chiar săptămâni întregi, după importanța proiectului. Când a trecut prin a doua lectură, Billul e trimis uneia din cele patru Comitete sau Comisiuni ale Camerei, fiecare având 60 până la 80 membri din toate partidele reprezentate în Parlament. In Comitet proiectul este examinat în fiecare punct, discutat, amendat și prezentat în formă de Raport înaintea Camerei. In sfârșit, după faza « Raportului », proiectul trece în ultima fază, în a « treia lectură », care este de fapt o discuție finală, bazată pe principii și ilustrată în toate amănuntele. Dacă proiectul trece și aici, el este prezentat celeilalte Camere, unde trebue să treacă prin aceleași cinci faze. In caz de amendamente, proiectul trece din nou la Cameră unde a luat ființă. Dacă amendamentele sunt acceptate, atunci proiectul este trimis Regelui pentru semnare și devine lege.

Proiectele de legi financiare *(Money Bills)* sunt prezentate de miniștri Camerii Comunelor înainte de 31 Martie când se termină anul financiar. Ele sunt însă examinate în detaliu de Ministerul Tezaurului *(Treasury Department)*, înainte de a fi depuse în Cameră Este o regulă constituțională, că numai Regele prin miniștrii săi poate propune legi cu caracter financiar. Această regulă rămasă dintr'un vechiu obiceiu, pe care l-am menționat mai sus, susținea că numai Coroana poate cere bani, Comunii îi aprobă și Lorzi își dau asentimentul. Dela 1911 însă regula a fost modificată, cum am văzut, în sensul că Lorzii nu mai au niciun cuvânt de spus în legislație financiară.

Bugetul general este prezentat Camerii Comunelor de Ministrul de Finanțe *(Chancellor of the Exchequer)*. El este trecut apoi Comisiilor spre verificare și discuție, după care formalitate este prezentat în formă de Raport și trecut ca Bill. După votare, bugetul este prezentat Regelui spre semnare și devine lege.

www.digibuc.ro

Votarea se face prin rostirea cu voce tare a unui da sau nu, sau prin ieşirea tuturor membrilor prin două coridoare speciale, fiecare coridor însemnând un sens al votului. Şedinţele se pot ţine şi cu 40 membri. La Camera Lorzilor, membrii absenţi pot vota prin procură. Aici numai cei care votează în contra, ies din sală. Preşedintele Camerei poartă perucă şi robă. Sala celor două Camere nu cuprinde decât 300 locuri, deşi numărul deputaţilor şi lorzilor este mai mult decât dublu. De obiceiu, frequenţa membrilor nu este regulată şi nici sancţionată (în cazul Camerei Comunelor) de o reducere a indemnizaţiei. Nu e permis în timpul şedinţelor a menţiona numele unui membru, ci a-l numi ca «onorabilul membru» al circumscripţiei, pe care o reprezintă. Când deputatul este ministru sau fost ministru, formula este «foarte onorabilul domn» *(the right honourable gentleman)* [1]). Parlamentul nu se ocupă cu validări. Când o alegere este contestată, un judecător al Curţii Inalte de Justiţie e delegat cu facerea anchetei, care este condusă ca şi în cazul unui delict de drept comun. Alte curiozităţi de relevat sunt: dreptul membrilor Parlamentului de a rămâne în tot timpul şedinţelor acoperiţi pe cap, de a vorbi dela locul lor (nefiind o tribună specială) şi fără a cere cuvântul, ceea ce dă şedinţelor o înfăţişare mai puţin solemnă decât se crede. Inchiderea unei discuţii nu poate fi cerută niciodată. Limita duratei unui discurs o dă putinţa oratorului de a se face ascultat. Discursurile scrise sunt interzise, numai note pot fi folosite de oratori. Incepătorii îşi învaţă de obicei discursul pe din afară.

§ 45. *Evoluţia şi Problemele Parlamentului englez*

Ceea ce izbeşte mai mult pe un străin studiind evoluţia Parlamentului englez, este lipsa oricărei forme rigide în

[1]) Titlul de «*right honourable*» îl au, pe lângă miniştrii şi foştii miniştri, toţi membrii Consiliului Privat (*Privy Council*),

www.digibuc.ro

procesul de realizare, pe care l-a parcurs instituția în decursul atâtor secole. Dela primele manifestări în secolul al XIII-lea și până la reformele din timpul nostru, progresul a fost lent, dar continuu. Obstacolele care se opuneau desvoltării în diferitele epoce, au fost mai mult reale decât formale. Cum nu exista nicio constituție scrisă, care să-i îngrădească desfășurarea liberă, instituția Parlamentului întâmpina numai dificultăți izvorîte din starea de fapt a societății. Așa se explică momentele de reajustare, de revoluție și reacțiune, pe care le trăia instituția, totdeauna în funcție de realitate.

Am văzut cum la începutul secolului al XV-lea, Camera Comunelor își însușea drepturi, pe care abia azi le posedă Parlamentele țărilor cele mai înaintate în civilizație, dar la care drepturi trebuia să renunțe din cauza nepregătirii societății. Dreptul de a controla puterea executivă se dovedea prematur, dar încercarea ilustra independența instituței de orice forme rigide. Tot așa desființarea Camerei Lorzilor pe timpul războiului civil și al Protectoratului. Se revenea asupra unei asemenea inovări, după cum se revenea asupra Monarhiei, vremelnic înlăturată, pentrucă societatea o cerea. Legile și statutele formulate sub Cromwell, găsite inutile, erau de asemenea desființate, fără niciun scrupul de formă. Revoluția din 1688 nu făcea altceva decât să înregistreze ceea ce avusese loc de fapt în societate. Dar și în acest caz, drepturile câștigate, în deosebi acelea de a controla puterea executivă, nu se statorniceau decât în mod treptat. Reajustarea era necesară cu atât mai mult cu cât era o distanță între libertățile Parlamentului și libertățile politice ale poporului. Apropierea trebuia înfăptuită. Și aici societatea engleză proceda în spiritul ei tradițional. Alături de mișcarea reformei se producea mișcarea reacțiunii, care cerea aceeași cale de realizare ca în trecut. Intre suspendarea dreptului de *Habeas Corpus* din 1795 și marele Act de Reformă din 1832, avem concentrat întregul complex de evoluție socială al Parlamentului

www.digibuc.ro

enlgez. In acest răstimp mai mult decât oricând, obiceiurile vechi şi forţele noui ale societăţii se opuneau, se întretăiau şi se contopeau pentru a da naştere reorganizării necesare, Rezultatul era un fel de compromis între trecut şi prezent, pentrucă aşa înţelegea societatea să înfăptuiască reforma. Mai trebuia să treacă timp până când reformele din 1867, 1884 şi 1885 desăvârşeau opera de democratizare a Parlamentului. In sfârşit, reformele din 1911, 1918 şi 1928 puneau Parlamentul şi mai mult în armonie cu necesităţile societăţii. Introducerea atât de târziu a votului universal intra în tradiţia reformelor treptate şi parţiale. Căci şi aici înţelepciunea poporului englez cerea ca pregătirea maselor să preceadă emanciparea lor politică.

Libertatea, în care se desvolta Parlamentul era, aşa dar, rezultatul aşezării adânci a instituţiei în societate. Dar fără o cosntituţie nescrisă, libertatea nu ar fi fost posibilă în asemenea caz. Formularea unor reguli rigide ar fi însemnat îngrădire pentru însuşi organul suveranităţii naţionale.

Tot în condiţiile acestea de liberă desvoltare lua naştere, cum vom vedea, acel sistem specific englez, cunoscut sub numele de «Cabinet», care încă din secolul al XVIII-lea începea să devină factorul decisiv în guvernarea parlamentară a Angliei. Cu toată omnipotenţa Parlamentului, iniţiativa în legislaţie trecea de fapt, dacă nu de drept, din ce în ce mai mult în mâinile Cabinetului. Fenomenul avea înrâuriri nu numai asupra modului de a guverna, dar şi asupra independenţei Parlamentului ca atare. Miniştrii, deşi responsabili Parlamentului, nu erau ţinuţi să-l consulte în activitatea lor multiplă. Numai în ceea ce priveşte controlul, ei rămâneau la dispoziţia Parlamentului. Independenţa Cabinetului era însă câştigată fără luptă. Imprejurările o pregăteau în mod treptat. Creşterea activităţii guvernamentale cerea un mijloc mai expeditiv de lucru. Parlamentul trebuia să cedeze, delegând o parte din puterea lui. Erau şi alte motive, care determinau până la un punct independenţa Cabinetului. Responsabilitatea ministerială

www.digibuc.ro

implica anumite drepturi. Cine își lua răspunderea să guverneze, trebuia să aibe oarecare libertate de acțiune. Parlamentul acorda la început această libertate pentru motive practice, cum am spus. Cu timpul însă, mai ales dela cristalizarea definitivă a Partidelor politice, intrau în joc preocupări mai puțin obiective. Se știe că un Cabinet în Anglia este format din membrii Partidului, care se află reprezentat cu majoritate în Camera Comunelor. In legătura dintre Miniștri și Parlament intră, prin urmare, și interese de partid. Membrii majorității trebue să aibe toată solicitudinea pentru Guvern. Dacă ei nu-l susțin, Guvernul este obligat să se retragă sau să ceară disolvarea Camerei, ceea ce înseamnă desființarea probabilă a celor mai mulți din parlamentari. Astfel între Guvern și majoritate se stabilește o disciplină nu numai de partid, dar și de interese, care permite Cabinetului să fie liber în activitatea sa. In sensul acesta se vorbește astăzi de « autocrația » Cabinetului și de rolul din ce în ce mai șters al Camerei Comunelor în guvernarea țării. Adevărul este că guvernarea parlamentară devenea de fapt o guvernare de Cabinet, prin care Guvernul, emanând din sânul majorității, are posibilitatea să-și impună voința.

Un lucru nu trebue însă uitat, când se vorbește de Parlamentul englez de azi ca de un organ de înregistrare a deciziilor Cabinetului. Libertatea de acțiune a Guvernului este, ceea ce se numește în Anglia, « convențională ». Nicio lege și niciun statut nu o garantează. Și chiar dacă ar exista vreo lege care să o stabilească formal, Parlamentul ar fi, totuși, competent să o retragă.

De fapt, Cabinetul este privit în Anglia ca un comitet executiv al Parlamentului. In această calitate, Cabinetul primește întreaga sa putere dela Parlament. Dacă libertatea sa de acțiune față de majoritate este reală, limitările unei asemenea libertăți nu sunt mai puțin reale. Camera Comunelor poate oricând să retragă, cum am spus, încrederea sa Guvernului. Dreptul Regelui de a disolva Parla-

www.digibuc.ro

mentul într'un asemenea caz poate avea consecinţe neplăcute nu numai asupra deputaţilor, dar şi asupra Guvernului. Noui alegeri înseamnă un apel la voinţa naţiunii, care se poate schimba într'un fel sau altul. Astfel drepturile şi datoriile, libertatea şi răspunderea ambelor organe sunt deopotrivă împărţite. Disciplina de partid şi interesele vremelnice ale reprezentanţilor nu au fost niciodată destul de puternice în Anglia pentru a înlătura posibilitatea unei reacţiuni a Parlamentului în momente grave pentru ţară. Exemple de asemenea reacţiuni sunt numeroase în istoria Camerei Comunelor din ultimii o sută de ani.

In tot cazul, suprimarea independenţei persoanle a deputaţilor în complexul Partidelor politice, ridică problema reorganizării Parlamentului şi în Anglia. Răul este general, fiindcă toate Palramentele suferă astăzi de lipsa unei coordonări a politicei cu pregătirea tehnică, necesară condiţiilor societăţii contemporane. Incompetenţa unui Parlament, ales după criterii pur electorale în a legifera sau chiar numai a controla chestiuni, care cer cunoştinţe speciale, este evidentă [1]). Necesitatea unei reorganizări pe baze de reprezentare profesională, începe să se simtă şi în cercurile conducătoare din Anglia.

In sfârşit, problema unei reprezentări adequate a voinţei naţiunii, este de asemenea discutată în legătură cu instituţia Parlamentului. Se ştie că după sistemul electoral în vigoare, o asemenea reprezentare nu este realizată, mai ales când sunt trei Partide în luptă. Legea prevede o majoritate pe fiecare circumscripţie. Astfel sunt circumscripţii, în care un Partid obţine 21.000 voturi, iar celelalte două

[1]) Nu de mult, Ducele de Montrose susţinea necesitatea unui Parlament separat pentru Scoţia, pe motivul că făuritorii Actului de Unire din 1707 nu au prevăzut «legislaţia socială» sau complexitatea problemelor economice, internaţionale, etc. de azi, pe care reprezentanţii naţiunii trebue să le discute cu competenţă. Vezi Herbert L. Stewart, «Can Parlamentary Government endure?» în *The Hibbert Journal* (April, 1935), p. 347 urm.

www.digibuc.ro

câte 20.000 fiecare. Candidatul care a obținut o mie de voturi mai mult, este ales, pe când cele patruzeci de mii de voturi din aceeași circumscripție, nu aleg niciun deputat. In alegerile din 1922, Conservatorii au avut 56% de locuri, deși nu au obținut decât 38% din totalul voturilor. In 1931, aceeași anomalie: 11.500.000 voturi aleg 500 Conservatori și aliații lor, pe când Laburiștii, deși obțin mai mult de jumătate de voturi din acest număr (6.500.000), nu se aleg decât în 50 de circumscripții. La ultimele alegeri (Noemvrie 1935) întâlnim aceleași condiții. O asemenea situație duce la rezultatul absurd că Partidul care se bucură de majoritate în Camera Comunelor nu este totdeauna și exponentul majorității corpului electoral.

Soluționarea problemei Parlamentului nu va fi găsită de Englezi într'o formulă imediată, ci într'o serie de reforme parțiale, așa cum înțelepciunea lor practică le-a dictat și în trecut. Este înțelepciunea, care mai mult decât oricare altă virtute națională, se reflectă în relația organică dintre instituție și realitățile societății.

www.digibuc.ro

CAP. VIII

CABINETUL

§ 46. *Precedentele Instituției*

Se știe că revoluția din 1688 a instaurat regimul constituțional de guvernare în Anglia. Prerogativele Coroanei și drepturile Parlamentului au fost definitiv stabilite prin așa numitul « *Bill of Rights* ». Triumful puterii legislative nu aducea însă cu sine și o metodă practică de lucru. Consiliul Regelui *(King's Council*, sau în terminologia medievală, *Curia Regis)*, care funcționase ca un sfat personal al monarhului încă din timpul Normanzilor, pierduse din importanța de odinioară, fără ca în locul lui să fi apărut un alt organ al puterii executive. Pe de altă parte, suveranitatea Parlamentului, tradusă în practică, ar fi adus haos în guvernarea țării. Era evident că o adunare de câteva sute de persoane nu putea să îndeplinească funcțiunea de organ executiv în același timp. De aici se năștea necesitatea de a creea din sânul Parlamentului un instrument, care să facă față în mod expeditiv afacerilor Statului.

Incă înainte de Revoluție se desemnau elementele, care aveau să constitue mai târziu noul sistem de guvernare. Așa, Carol I Stuart alegea câțiva membri din Consiliul Privat pentru a-i întrebuința în executarea ordinelor, pe care le dădea. Restrângerea aceasta însemna de fapt nu numai o selecțiune, dar și voința de a avea un mijloc mai practic de guvernare. Sub Restaurație, întâlnim aceeași

www.digibuc.ro

procedare, determinată de necesitățile unei guvernări adaptate împrejurărilor. In 1667, Carol al II-lea Stuart, în urma morții sfetnicului său, Lordul Southampton, refuza să numească un nou ministru de finanțe *(Lord Treasurer)*, punând departamentul în mâinile unei comisiuni, formată din patru persoane, din care trei erau parlamentari, politicieni cunoscuți prin abilitatea lor de a mânui intrigile în Camera Comunelor. In același timp, Regele înlătura pe credinciosul său ministru Clarendon, lăsând libertate de acțiune temuților politicieni. Noii săi sfetnici înțelegeau însă să-și rezerve toată inițiativa în afacerile Statului. Astfel trecea acum pentru întâia oară inițiativa din mâinile Coroanei în acelea ale miniștrilor. Se inaugura, de fapt, un nou sistem de guvernare în puterea executivă. Vechiul sistem medieval de guvernare personală reapărea apoi numai de două ori și pentru scurt timp, sub ministerele lui Danby și North (sec. XVIII-lea), fără ca Sfatul Regelui *(Privy Council)* să-și recâștige atribuțiile de organ executiv.

Cu toate acestea, nu trebue să ne închipuim că metoda noului tip de minister se asemăna dela început cu ceea ce se înțelege azi prin Cabinet sau Consiliul de Miniștri. Mai întâi, noul minister era un fel de sfat secret, ale cărui decizii se luau fără cunoștința Parlamentului. De aici spiritul lui furtiv, și numele lui de «Minister de Cabală». In rândul al doilea, un asemenea minister nu avea nicio politică identică și nicio legătură de colaborare cu majoritatea Camerei Comunelor, a cărei autoritate o călca de fapt, deși nu pe față. In al treilea rând, ministerul de tip nou nu avea încă un șef recunoscut, un Prim Ministru.

Adevărul este că sistemul de guvernare prin Cabinet rămânea să se afirme în mod distinct după Revoluție [1]). Totuși, origina Cabinetului e pusă de unii istorici în anul

[1]) Termenul «Cabinet» apărea pentru întâia oară în *Essays*-urile lui Fr. Bacon, dar în înțeles mai precis, la Clarendon (*History of the Rebellion*, vol. I, Bk. II). Cf. J. A. R. Marriott, *English Political Institutions* (3rd ed. Oxford, 1925), p. 70.

www.digibuc.ro

1679, când Regele Carol al II-lea își lua rămas bun dela vechiul Consiliu Privat, declarând că, pentru motive de guvernare expeditivă, se vedea silit să întrebuințeze un număr restrâns din membrii lui. La desvoltarea noului sistem contribuiau și cele două Partide *(Whig* și *Tory)*, diferențiate încă de pe timpul Parlamentului Lung [1]). După Revoluție, Partidele începură să se afirme într'o formă mai pronunțată, determinând în Camera Comunelor curente de opinie, care erau hotărîtoare la votarea legilor. Influența lor nu mai putea fi nesocotită de factorul constituțional. Așa, în 1695, Lordul Sunderland propunea Regelui Gulielm al III-lea să încredințeze Partidului Whig afacerile Statului, fiindcă acest Partid avea atunci cel mai mare număr de reprezentanți în Camera Comunelor. Astfel se constituia primul minister omogen, adică din membri aparținând aceluiaș Partid, care oglindea voința majorității din Parlament.

Dar nici prin această măsură sistemul Cabinetului nu era cu desăvârșire cristalizat. Intrunirile Consiliului de Miniștri erau prezidate tot de Rege, care se considera nu numai în teorie, dar și de fapt, șeful puterii executive. Ceva mai mult, desvoltarea sistemului încerca o stânjenire prin legea din 1701 *(Act of Settlement)*, prin care se încerca să se reînvieze atribuțiile vechiului Consiliu Privat. Legea, în părțile ei privitoare la acest organ, rămânea însă în vigoare numai puțin timp.

Principiul Cabinetului era definitiv afirmat sub Regina Ana, deși forma lui nu era nici acum pe deplin exprimată. Funcționarea Cabinetului fără un șef propriu, fără un «Prim Ministru», îl făcea să depindă direct de Coroană. Regina ținea să-l prezideze, cu toate că se stabilise prin statut iresponsabilitatea monarhului în exercitarea puterii executive.

---

[1]) H. Hallam, *The Constitutional History of England* (7th ed. London, 1854), vol. II, p. 436.

www.digibuc.ro

Faptele menţionate până acum nu sunt decât preludiul instituţiei, care avea să se afirme în cursul secolului al XVIII-lea cu atâta claritate. Unii istorici refuză să vadă în aceste începuturi existenţa Cabinetului, pentru motivul că cele două puncte esenţiale acestui sistem nu apăruseră încă, anume: 1) alcătuirea lui exclusivă din persoane, care ocupă înaltele funcţiuni politice, şi 2) suprema şi efectiva lui conducere în administraţia Statului [1]). Totuşi, faptul este caracteristic pentru modul cum se nasc şi se desvoltă instituţiile în Anglia. Noul sistem de guvernare evolua treptat din însăşi necesităţile realităţii. Căci spiritul poporului englez, aplecat spre compromis în faţa împrejurărilor neprevăzute, reflectă totdeauna grija de a lega trecutul cu prezentul printr'o adaptare continuă la condiţiile societăţii.

§ 47. *Statornicirea Cabinetului*

De fapt, un compromis dădea avânt sistemului de guvernare prin Cabinet. Anul 1705 pare să reprezinte încetăţenirea acestui sistem în practică. Parlamentul vota atunci desfiinţarea clauzei din legea pomenită *(Act of Settlement)*, reducând Consiliul Privat la o simplă instituţie formală şi făcând astfel posibil întrunirile Consiliului de Miniştri, alcătuit acum din membri ai Parlamentului. Punctul câştigat era nu numai excluderea vechiului organ al puterii executive, dar mai ales legătura strânsă ce se stabilea între această putere şi Adunarea legislativă. Compromisul consta în faptul că se găsise un mijloc de fuziune între cele două puteri, prin care o guvernare expeditivă era asigurată sub noul regim constituţional. Intr'un cuvânt, Cabinetul începea să apară ca un comitet al puterii legislative.

Sub domnia primului Rege al Casei de Hanovra, George I, Cabinetul lua definitiv forma, pe care o are şi astăzi. Această

[1]) Vezi Edward Jenks, *Parlamentary England — The Evolution of the Cabinet System* (London, 1903), p. 93—96.

www.digibuc.ro

desăvârşire a instituţiei era determinată de două împrejurări, cu caracter accidental, dar care aveau să statornicească normele noului sistem de guvernare. Intâi era faptul, că Regele, german de origină, nestăpânind bine limba engleză şi fiind puţin iniţiat în politica internă a ţării, nu ţinea să prezideze Consiliile de Miniştri. In al doilea rând era faptul, că primul minister al noului Rege era condus de o mare personalitate, anume de Robert Walpole [1]). De altfel, atitudinea Regelui era în acord cu noua teorie constituţională. Regele se mulţumea să domnească, lăsând miniştrilor săi grija să guverneze. Personalitatea lui Walpole era de şigur motivul hotărîtor în consolidarea noului sistem. Acest om de Stat a fost cel dintâi «Prim Ministru» în înţelesul modern al termenului. El insista pentru întâia oară ca membrii Guvernului să facă parte din Parlament, înţelegând să guverneze numai cu concursul Camerei Comunelor. Sub administraţia lui, prestigiul şi puterea acestei Adunări, ca suprem organ legislativ în materie financiară, se afirma în mod definitiv faţă de Camera Lorzilor. Tot Walpole dădea exemplul, care avea să se încetăţenească printre regulile constituţionale, de a părăsi Guvernul în momentul când nu va mai avea asentimentul Camerei. In sfârşit, tot lui Walpole se datoreşte afirmarea principiului, că sistemul Cabinetului trebue să întrunească la un loc unitatea, iniţiativa şi fermitatea în exercitarea puterii executive.

Walpole era de fapt un om care rupea cu tradiţia. Până la el, miniştrii Coroanei fuseseră recrutaţi din rândul marei aristocraţii şi al favoriţilor Curţii. Deşi de origină onorabilă *(un country gentleman)* şi dispunând de o avere suficientă, Walpole nu avea niciuna din însuşirile, care se cereau de obicei vechiului tip de ministru. In schimb el era dotat cu

[1]) Cf. Jenks, *Op. cit.*, p. 144 şi p. 390; W. R. Anson, *The Law and Custom of the Constitution*, vol. I (5th ed. Oxford, 1922), p. 10 şi vol. II (3rd ed. 1907), p. 112 urm.

www.digibuc.ro

excepţionale calităţi de om practic. Era încarnarea bunului simţ, o trăsătură aparţinând poporului englez prin excelenţă. Prin voinţa şi caracterul său, Walpole exercita o influenţă asupra contemporanilor. In faptele şi gesturile sale se resfrângea preocuparea de a întări spiritul democraţiei. A fost singurul ministru după Restauraţie care, pe tot timpul guvernării lui îndelungate (22 ani), a refuzat să fie făcut membru al Camerei Lorzilor. Inaugura şi în această privinţă un precedent, respectat de urmaşii lui din Partidul Whig, devenit mai târziu Partidul Liberal.

§ 48. *Principiile Cabinetului*

Ministeriatul lui Walpole statornicea mai multe principii, care rămâneau până astăzi în sistemul de guvernare prin Cabinet. Aceste principii erau următoarele: 1) Absenţa Regelui dela deliberările Consiliului de Miniştri. 2) Legătura strânsă între Consiliu şi majoritatea din Parlament prin regula încetăţenită, că toţi miniştrii trebue să facă parte din una din cele două Camere. 3) Unitatea politică a Cabinetului, adică toţi membrii acestui organ trebue să aparţină aceluiaş partid politic. 4) Responsabilitatea colectivă a miniştrilor; şi 5) Ascendenţa Primului Ministru.

Primul principiu este astăzi admis ca cel mai esenţial pentru funcţionarea normală a Cabinetului. Totuşi, Suveranul Angliei participă, în cazuri excepţionale, la deliberările Consiliului de Miniştri. Asemenea cazuri sunt de obicei determinate de vreo mare criză politică sau de evenimente externe. Prezenţa Regelui în asemenea împrejurări nu invalidează însă principiul, căci practica şi teoria constituţională cer pentru funcţionarea efectivă a Cabinetului o deplină libertate de iniţiativă şi acţiune.

In ceea ce priveşte al doilea principiu, care stabileşte legătura între Cabinet şi Parlament, el a fost uneori nerespectat. Aşa, în cursul secolului trecut şi, mai recent, pe timpul războiului mondial, au fost miniştri titulari ai unor

www.digibuc.ro

departamente importante, fără să facă parte din Parlament. Dar asemenea excepţii numai probează regula. De altfel, într'o ţară cu o constituţie nescrisă şi cu un Parlament cu caracter de permanentă adunare constituantă, cum este Anglia, excepţiile sunt uşor de admis.

Al treilea principiu, unitatea politică a miniştrilor, este de asemenea uneori nerespectat, ca atunci când împrejurările cer un « minister de coaliţie » sau un « minister naţional », adică aparţinând mai multor partide politice. Acesta a fost cazul cu ministerul lui Lloyd George din timpul războiului, sau cu ministerul naţional prezidat de J. R. Macdonald şi în ultimul timp de Stanley Baldwin, în care erau reprezentate trei Partide [1]).

Responsabilitatea colectivă a miniştrilor este un principiu, care se statornicea definitiv abia în cursul secolului al XIX-lea. Mult timp după apariţia Cabinetului, miniştrii erau responsabili numai în mod individual. Responsabilitatea colectivă reflectă de fapt unitatea indivizibilă a Cabinetului şi eficacitatea lui ca organ executiv residă în caracterul lui unitar [2]).

In sfârşit, ascendenţa Primului Ministru este un principiu nu mai puţin caracteristic şi esenţial în instituţia Cabinetului. Se cuvine a insista asupra acestui punct. Curioasă, aproape paradoxală, este poziţia Primului Ministru în Constituţia Angliei [3]). O funcţiune care se încetă-

[1]) Conservator, reprezentând majoritatea din Camera Comunelor, Laburist (grupul Macdonald) şi Liberal (nuanţa independentă de sub şefia lui John Simon).

[2]) Cf. W. E. Gladstone, *Gleanings of Past Years* (London, 1879), vol. I., p. 242.

[3]) Termenul de « Premier » sau *Prime Minister* e, bine înţeles, de origină franceză şi se încetăţenea înaintea titlului şi funcţiunii propriu zisă. Aşa, cu mult înainte de Walpole, au fost miniştri, cărora li se dădea un asemenea nume printre ceilalţi sfetnici ai Regelui. Clarendon povesteşte cum i se oferise, sub Restauraţie, să ia după modelul francez titlul de Prim Ministru, pe care însă îl declina. Apud Jenks, *Op. cit.*, p. 25 şi Marriott, *Engl. Polit. Inst.*, p. 87.

www.digibuc.ro

ţenea şi se afirma prin uz, iar nu prin statut sau vreo recunoaştere oficială. Se poate spune că personalitatea lui Walpole crea titlul, dacă nu postul. Până în preajma secolului nostru, titlul de « Prim Ministru » nu figura nici măcar pe actele oficiale, deşi era unanim recunoscut a reprezenta cel mai important loc în ierarhia Guvernului. Ceva mai mult, niciun salariu special nu era ataşat de acest titlu. Din punct de vedere al precedenţei sociale, locul i-a fost recunoscut abia în zilele noastre, venind după Primatul Angliei (Arhiepiscopul de Canterbury) şi după Arhiepiscopul de York. Dar faptul rămâne că o funcţiune propriu zisă a Primului Ministru nu există. Titlul e purtat numai dacă se leagă de o funcţiune reală, adică de un Departament recunoscut de lege. Astfel, obiceiul a încetăţenit regula, ca Primul Ministru să deţină postul de Prim Lord al Tezaurului *(First Lord of the Treasury)*. Uneori, pe lângă acest post el mai poate ocupa şi alt minister. Aşa, Gladstone a fost în acelaş timp Ministru de Finanţe *(Chancellor of the Exchequer)*. Lordul Salisbury, pe timpul când era Prim Ministru, a deţinut şi Departamentul Externelor.

Cu toată această aparenţă de neoficială recunoaştere, poziţia Primului Ministru englez reprezintă cea mai substanţială parte a Cabinetului. John Morley o considera drept « cheia de boltă » a Cabinetului. Gladstone a descris în mod sugestiv atribuţiile Primului Ministru şi rolul lui covârşitor în guvernarea Angliei moderne [1]). Primul Ministru al Angliei din timpul Reginei Victoria caracterizează în următoarele cuvinte situaţia unică a acestei funcţiuni: « Capul Guvernului Britanic nu e un Mare Vizir. El nu are nicio putere propriu zisă asupra colegilor săi: la ocazii rare, când un Cabinet determină mersul prin voturile membrilor, votul lui nu contează decât ca unul

[1]) Intr'un studiu cunoscut, *King Beyond Sea*, apărut în revista *The North American Review* (Sept. 1878) şi republicat în *Gleanings of Past Years*, vol. I.

www.digibuc.ro

al lor. Dar ei sunt numiți și concediați de Suveran după sfatul lui». Mai departe: «Primul Ministru nu are niciun titlu de a hărțui pe vreunul din colegii săi în verunul din departamente. Atât cât îi guvernează, dacă nu o face prin șiretenie, ceea ce nu e de presupus, el îi guvernează numai prin influența sa. Dar în tot, nicăieri în întreaga lume o așa de mare substanță nu aruncă o așa de mică umbră; nicăieri nu este un om, care să aibe așa de multă putere cu atât de puțin de arătat pentru ea în ce privește titlul formal sau prerogativa» [1]).

Din aceste cuvinte se vede cât de elusivă este poziția de Prim Ministru în Constituția Angliei: mai mult un *primus inter pares* decât un «Mare Vizir» și totuși dispunând de o putere și o influență hotărîtoare asupra colegilor săi din Guvern. Prin majoritatea de care dispune în Parlament și prin contactul direct cu Regele, Primul Ministru este factorul decisiv în guvernarea Statului. El este de fapt Președintele Consiliului de Miniștri, alesul majorității în Camera Comunelor și sfătuitorul confidențial al Coroanei, servind în acelaș timp de legătură între Rege și Parlament.

In alte cuvinte, puterea efectivă a Primului Ministru în Anglia decurge din faptul că el este oarecum alesul nu numai al Regelui, dar și al Camerei Comunelor, nu însă în înțelesul obișnuit al termenului. El este ales de aleșii poporului, adică de deputați, reprezentând un exemplu de «dublă alegere» [2]). Aceasta înseamnă că deputații îl urmează, sau că persoana chemată de Rege să guverneze, inspiră dela început încrederea majorităților, garantând astfel colaborarea cu Parlamentul. Iar dreptul de a oferi Regelui disolvarea Camerei îi înlesnește și mai ușor această colaborare. In caz de obstrucții din partea deputaților, el poate ori-

[1]) *Op. cit.*, p. 243 urm. Cf. Anson, *Op. cit.*, vol. II, p. 127 și E. A. Freeman *The Growth of the English Constitution* (Tauchnitz ed. 1872), p. 160 urm.

[2]) W. Bagehot, *The English Constitution* (new ed. London, 1872), p. 12.

www.digibuc.ro

când să lase să se înțeleagă că va face uz de un asemenea drept: o amenințare care, bine înțeles, își are mai totdeauna efectul dorit. De aceea s'a susținut în ultimii ani că Parlamentul tinde să devină din ce în ce mai mult un organ de înregistrare al legilor propuse de Cabinet [1]).

§ 49. *Evoluția Cabinetului*

Odată cristalizat, noul sistem de guvernare urma să se desvolte mai departe. Istoria Angliei, după retragerea lui Walpole în 1742, a fost cu drept cuvânt privită din punctul de vedere al guvernării prin Cabinet. De acum încolo istoricul își concentrează atenția asupra Guvernului și Primului Ministru, pentru a desprinde ideile și faptele importante în politica țării [2]). Totuși, noul sistem avea să mai întâmpine obstacole până să se stabilizeze în Constituția țării. Din acest punct de vedere și Cabinetul urmează aceeași linie de evoluție a instituțiilor engleze, rămânând să se impună definitiv numai în urma unor probe susținute în fața împrejurărilor.

Am văzut că Walpole demisionase în momentul când nu mai dispunea de o majoritate în Camera Comunelor. Condițiile sociale și politice ale țării nu erau însă atât de înaintate ca un asemenea gest să fie apreciat. Semnificația exemplului dat rămânea să se impună mai târziu, după ce principiile sistemului pătrundeau în opinia publică și deveneau o parte integrantă din Constituția Angliei. Așa se explică pentru ce urmașul lui Walpole, Lordul Wilmington, ales de Rege după criterii personale, nu-și făcea niciun scrupul din faptul că nu se bucura de încrederea Camerei Comunelor. Dar după un an, acest Prim Ministru moare.

---

[1]) Vezi mai sus, § 45. Cf. A. L. Lowell. *The Government of England* (new ed. New. York, 1920), vol. I, p. 71.

[2]) Cf. Macaulay, *History of England* (London, 1858), vol I, p. 212.

www.digibuc.ro

Urmaşii lui reiau firul guvernării în spiritul lui Walpole, adică în acord cu majoritatea Camerei reprezentative. Ce însemna un asemenea acord în condiţiile electorale de atunci, ne putem uşor închipui. Camera Comunelor era departe de a reprezenta voinţa adevărată a poporului, fiind alcătuită din aristocraţi şi persoane aparţinând marei burghezii. Aceştia din urmă cumpărau cu bani locurile lor de deputaţi.

Dar oricare era de fapt realitatea Camerei Comunelor, asentimentul ei devenise necesar în funcţionarea noului sistem. In teorie cel puţin, această Cameră reprezenta principiul democraţiei şi al guvernării constituţionale, pe baza căruia se ridicase Cabinetul.

Cu venirea la putere a lui Pitt (Lordul Chatham) în 1756, autoritatea Cabinetului creştea în mod simţitor. Pitt introducea o notă nouă pentru prestigiul Cabinetului, care acum se bucura de asentimentul nu numai al Parlamentului, dar şi al opiniei publice. Pitt voia să fie aprobat de ţară, chiar cu riscul de a pierde din popularitatea sa în Camera Comunelor. Această notă de lărgire în asentimentul de care are nevoie un Prim Ministru pentru a-şi menţine autoritatea şi influenţa în guvernare, apărea şi mai accentuată în fiul său, William Pitt, ajuns şef de guvern la vârsta de 25 ani.

Dar un obstacol mai serios îl constituia faptul că noul sistem fusese acceptat numai de un singur Partid *(Whig)*. Celalt Partid *(Tory)* refuza să-l recunoască, considerând Cabinetul mai mult ca un patronaj ministerial pentru aventurieri avizi de funcţii şi influenţă politică. Cunoscutul jurisconsult Blackstone furniza un puternic argument Partidului opoziţionist. In celebra sa operă despre Legile Angliei (*Commentaires on the Laws of England*, 1765), el ignora cu desăvârşire noile principii de guvernare, pentru motivul că ele nu formau obiectul legilor ţării. După Blackstone, Regele era « nu numai şeful, dar propriu zis singurul magistrat al naţiunii », implicând că întregul sistem al

www.digibuc.ro

guvernării prin Cabinet ar fi o uzurpare a drepturilor Monarhului. El argumenta în modul următor asupra «perfecției absolute» a Regelui în capacitatea lui politică: «Intâi, orice este discutabil în conducerea afacerilor publice nu trebue imputat Regelui, nici nu este el responsabil personal pentru aceasta față de poporul său; căci această doctrină ar distruge total acea independență constituțională a Coroanei, care este necesară pentru balanța puterii... și al doilea, înseamnă că prerogativa Coroanei nu se extinde pentru a face vreo injurie; ea este creată pentru beneficiul poporului și prin urmare nu poate fi exercitată în prejudiciul lui» [1]).

Se știe că opera lui Blackstone, înainte de a fi publicată, servise drept inițiere în teoria constituțională pentru Principele moștenitor. Tânărul Rege George al III-lea, când se suia pe tron, era influențat de interpretarea preceptorului său, încercând să restaureze Monarhia în drepturile ei medievale. Lupta era deschisă nu numai împotriva principiilor constituționale câștigate prin Revoluția din 1688, dar și împotriva Cabinetului ca sistem de guvernare [2]).

In Pitt cel tânăr, sistemul Cabinetului găsea însă un sprijin real. Prin personalitatea lui și prin influența pe care o exercita în Parlament și asupra țării pe un timp de mari prefaceri în Europa (Revoluția Franceză și războaiele napoleoniene). Pitt izbutea să realizeze două lucruri salutare pentru întărirea Cabinetului. Intâi, el înlătura definitiv posibilitatea de revenire al vechiului sistem de guvernare,

---

[1]) *Commentaries on the Laws of England* (new ed. London, 1783), vol. I, p. 246. Cf. J. L. De Lolme, *The Constitution of England* (new ed. London, 1817), p. 68—73. Impotriva interpretării lui Blackstone, vezi în deosebi obiecțiunile lui J. Bentham în *A Fragment on Government* (edited with an Introduction by F. C. Montague, Oxford, 1891), p. 177 urm. și p. 237 urm.

[2]) O descriere amănunțită a acestei crize se găsește la Ed. Burke, *Thoughts on the Cause of the Present Discontent*, 1770. Cf. Jenks, *Op. cit.*, p. 181 urm. și p. 398.

www.digibuc.ro

prin eliminarea favoriților Regelui. Alegându-și colaboratori printre membrii influenți ai Camerei Comunelor sau oameni cunoscuți în opinia publică pentru serviciile aduse țării, Pitt oferea pe vremuri de mare criză o echipă de lucru mai eficientă decât fusese cazul cu înaintașii săi. In al doilea rând, Pitt reușea să reconstitue Partidul Tory ca element activ în politică, deși el se considera a fi un Whig. Făcând unele concesiuni, numind pe unii din Partidul opoziționist în funcțiuni publice și mai ales dându-le posibilitatea să se organizeze în vederea unei succesiuni, el contribuia nu numai la împrăștierea bănuelilor față de noul sistem, dar stabilea raporturi normale de control între cele două Partide de guvernământ. De fapt, cu aceste două puncte câștigate, Pitt înlesnea sistemului de guvernare prin Cabinet să lucreze în conformitate cu principiile pe care se bazează. Căci odată liber de intervențiile Regelui și de acuzațiile Partidului de opoziție, Cabinetul se impunea definitiv în opinia publică a țării ca singurul mijloc expeditiv de guvernare.

In secolul al XIX-lea, Cabinetul nu mai era contestat de nimeni. Ambele Partide de guvernământ, devenite acum Partidul Liberal și Partidul Conservator, se organizau în jurul aceloraşi principii, care dela începutul secolului precedent se afirmaseră ca cele mai utile în exercitarea puterii executive. Iar prin afirmarea diferitelor personalități, care îl ilustrau, Cabinetul era privit ca pivotul guvernării constituționale.

§ 50. *Compoziția Cabinetului*

Alcătuirea lăuntrică a Cabinetului trecea de asemenea prin unele schimbări, determinate de necesitatea împrejurărilor și de voința de a guverna cât mai bine și mai expeditiv. Diferitele Departamente sau Ministere, care funcționaseră în decursul secolelor în administrația țării, cereau o reorganizare continuă, adaptată la noile condiții

www.digibuc.ro

ale guvernării. De aici înmulțirea Departamentelor și cu ea a membrilor Cabinetului și Guvernului, precum și dispariția unor vechi atribuții guvernamentale, devenite acum numai formale. Descrierea acestor modificări ar fi interesantă de urmărit. In ele se reflectă clar procesul evolutiv caracteristic instituțiilor politice din Anglia. Ne mulțumim a indica pe scurt înfățișarea Cabinetului în condițiile actuale de guvernare, așa cum se prezintă astăzi în Anglia.

Membrii Guvernului englez sunt de două categorii: miniștri membri ai Cabinetului și miniștri care nu fac parte din Cabinet. Numai titularii Departamentelor mai importante și persoanlitățile marcante, chiar fără a fi titularii unor asemenea Departamente, participă la consiliile de Cabinet. Astfel, a fi un membru al Cabinetului înseamnă mult mai mult decât un ministru, chiar atunci când un asemenea membru nu deține decât o funcție formală, cum este de ex. aceea de Lord al Sigiliului Privat *(Lord of the Privy Seal)*. Prin această deosebire se menține spiritul, în care a fost conceput încă dela primele lui manifestări, Cabinetul, ca un organ restrâns al puterii executive [1]).

Numărul Miniștrilor, atât membri ai Cabinetului cât și al întregului Guvern variază după împrejurări. Niciun statut nu-l limitează. In timpuri excepționale, un Guvern poate avea mai mulți membri decât în împrejurări normale. Așa, în Guvernul Lloyd George din timpul războiului mondial, nu numai se creaseră noi Departamente, dar se introduseseră persoane fără portofoliu în sânul Cabinetului. Această variațiune atârnă, cum am spus, de contingențele politicei, dar și de voința Primului Ministru, care singur își alege colaboratorii. Criteriul poate fi obiectiv și subiectiv în acelaș timp. Căci șeful Guvernului trebue să țină seama nu numai de capacitatea colaboratorilor, dar și de posibilitatea de a lucra cu ei.

[1]) Cf. Anson, *Law and Custom of the Const.*, vol. III, p. XII.

www.digibuc.ro

In timpuri normale, formaţia Guvernului şi a Cabinetului englez păstrează de obicei un număr limitat de membri. La început, adică de când se vorbeşte de un Cabinet în sensul modern al cuvântului, numărul membrilor nu era decât opt. In cursul secolului al XIX-lea şi în timpul secolului nostru, alte ministere şi alţi membri ai Cabinetului erau adăogaţi. Astăzi Guvernul englez numără vreo şasezeci de membri, Miniştri şi Subsecretari de Stat, dintre care însă numai douăzeci şi unu fac parte din Cabinet. Membrii Cabinetului în actualul Guvern Chamberlain sunt: Primul Ministru, care este în acelaş timp Prim Lord al Tezaurului, Lordul Preşedinte al Consiliului, Lordul Cancelar, Lordul Sigiliului Privat, Secretarul de Stat al Internelor, al Afacerilor Străine, al Dominioanelor, al Coloniilor, al Războiului, al Aerului, al Indiei, al Marinei, al Comerţului, al Sănătăţii, al Instrucţiunii, al Muncii, al Agriculturii, al Pescăriilor, al Lucărrilor Publice, al Finanţelor şi Secretarul de Stat pentru Scoţia [1]). In schimb, Ministrul Transporturilor, al Pensiunilor, al Postelor şi al altor Departamente, precum şi numeroşii Subsecretari de Stat, nu fac parte din Cabinet.

Trebue să relevăm rolul, pe care-l joacă în sistemul Cabinetului aşa numiţii « Subsecretari Parlamentari » *(Parlamentary Under-Secretaries)*, aţaşaţi pe lângă Miniştrii membri ai Cabinetului. Ei au sarcina să reprezinte pe Miniştrii respectivi în Parlament, la a căruí dispoziţie trebue să stea cu orice informaţie necesară. Intr'un cuvânt, Subsecretarii înlesnesc Miniştrilor din Cabinet să dispună de mai mult timp, scutindu-i de munca atât de obositoare de a fi prezenţi totdeauna la desbaterile Parlamentului şi de a răspunde la numeroasele interpelări.

---

[1]) In Martie 1936, Primul Ministru Baldwin cerea Regelui numirea unui Ministru special în Cabinet pentru « Coordonarea Apărării » *(Coordination of Defence)*.

www.digibuc.ro

In sfârşit, nu există reguli fixe pentru activitatea Cabinetului şi a întregului Guvern. Şi în această privinţă instituţia se integrează organic în concepţia politică a poporului englez. Modul de a lucra atârnă de împrejurări şi de personalitatea Primului Ministru, care prin influenţa sa poate merge atât de departe încât să creeze precedente. Dar în această libertate de acţiune nu se săvârşeşte nicio faptă, care să sfideze tradiţia, legile şi opinia publică a ţării. Inovaţiile sunt totdeauna puse în acord cu stările existente în aşa fel ca ele să reprezinte mai mult un compromis, care împacă ceea ce este nou cu ceea ce este vechi. De altfel această preocupare de a nu violenta realitatea se întâlneşte, cum am văzut, în toate modurile de gândire şi acţiune ale poporului englez. Cabinetul trebue să fie pătruns de un asemenea scrupul într'o măsură mai mare, căci însăşi existenţa lui este legată de tactul şi înţelepciunea cu care ştie să întâmpine multiplele împrejurări neprevăzute ale guvernării.

§ 51. *Coroana şi Cabinetul*

S'ar părea că odată cu introducerea şi statornicirea definitivă a Cabinetului ca organ al puterii executive, Coroana şi-a pierdut cu desăvârşire dreptul de a participa la o asemenea putere. Totuşi, nu numai în teorie Suveranul Angliei şi-a păstrat, cum am văzut, toate drepturile, dar şi în practică el exercită o parte din ele. In mod exact nu se poate spune însă până unde merg drepturile Regelui de a interveni în puterea executivă. Intr'o ţară unde Constituţia este atât de flexibilă, posibilităţile de interpretare sunt nelimitate. Totul merge văzând şi făcând. Bagehot, în cunoscuta sa lucrare asupra Constituţiei engleze, a încercat să lămurească acest punct într'un mod mai precis. După acest autor, sunt două erori care se strecoară încă în teoria constituţională a Angliei cu privire la rolul Suveranului: întâi, că acesta ar mai fi o «stare a Regatului» *(estate*

www.digibuc.ro

of the Realm), adică autoritatea coordonată Camerei Lorzilor şi Camerei Comunelor; al doilea, că Suveranul ar participa efectiv la puterea executivă. Această concepţie era valabilă înainte de Revoluţie, susţine Baghehot, când Regele putea să dispună de un veto legislativ (aşa cum îl mai are Camera Lorzilor), exercitând direct puterea executivă. Astăzi însă Regele Angliei nu mai dispune de acest drept [1]). Bagehot rezuma drepturile Suveranului sub regimul Monarhiei constituţionale la trei, anume: « dreptul de a fi consultat, dreptul de a încuraja, dreptul de a aviza », adăogând că un Rege înţelept nici nu trebue să dorească să aibe alte drepturi [2]).

Cu toate acestea, Regele Angliei dispune încă de unele drepturi efective, care-l fac factorul decisiv în puterea executivă. In primul rând este dreptul de a face apel la popor, disolvând Parlamentul. In practică, un asemenea drept nu este însă exercitat, cum am văzut (§ 35) decât după sfatul Guvernului şi numai pe timp de criză, când consultarea poporului devine necesară. Pe de altă parte, sunt cazuri când Regele poate refuza disolvarea Parlamentului împotriva dorinţei unui Minister, care demisionează. Niciun statut şi niciun obicei nu-l obligă să accepte fără discuţie sugestia Guvernului. In sfârşit, un alt drept, real şi plin de consecinţe, al Suveranului este acela de a-şi alege singur Primul Ministru. In această privinţă, dreptul Regelui nu este limitat decât de conştiinţa sa. Dar toate aceste drepturi sunt exercitate de Coroană cu multă discreţie şi totdeauna în acord cu opinia publică a ţării [3]).

Pe lângă aceste drepturi formale, Regele dispune de ceea ce numesc Englezii « drepturi informale », pe care le exercită prin forţa autorităţii şi poziţiei lui supreme în Stat. Astfel Regele poate interveni cu o vorbă sau cu un

[1]) *The English Constitution*, p. 57 urm.
[2]) *Ibid.*, p. 75.
[3]) Cf. Anson, *Op. cit.*, vol. I, p. 325 şi A. V. Dicey, *Introduction to the Study of the Law of the Constitution* (8th ed. London, 1905), p. 421.

www.digibuc.ro

sfat pe lângă Guvern, cum arată Bagehot; el poate cere oricând să fie ținut în curent cu afacerile Statului. E cunoscut cazul Lordului Palmerston, care era concediat de Regina Victoria în 1851 pentrucă neglijase, ca Ministru de Externe, să o țină în curent cu anumite acte ale Departamentului său. De altfel Regele, în domeniul politicei externe, are cea mai mare activitate, fiind singurul în măsură să cunoască toate actele și reprezentând, sub regimul Partidelor politice, singura continuitate în acest domeniu. Se cunoaște rolul activ și predominant, pe care l-a jucat Regele Eduard al VII-lea în politica externă a Angliei, cu toate desminţirile miniștrilor săi.

Adevărul este că, deși neprecizate, drepturile unui monarh constituțional în Anglia sunt reale în exercitarea puterii executive. Cu toată desvoltarea sistemului de guvernare prin Cabinet și cu toată iresponsabilitatea Coroanei și responsabilitatea Miniștrilor, Regelui Angliei îi rămâne încă o sferă largă de activitate politică. Totul atârnă în această privință de caracterul și capacitatea personală a monarhului. Englezii sunt oameni prea practici ca să refuze a primi beneficiile ce decurg din serviciile unui monarh dotat dela natură, uitând bucuros în asemenea caz formele și convențiile consacrate de tradiție, dar totdeauna adaptabile la împrejurări.

§ 52. *Rezultatele practice ale Cabinetului*

Am avut ocazie în cursul expunerii noastre să arătăm că, ceea ce face dificultatea pentru un străin de a înțelege instituțiile Angliei, este tocmai caracterul lor empiric și evolutiv. Un asemenea caracter, deși implică totdeauna continuitate, nu are preciziunea lucrului elaborat în mod conștient și cu un scop dinainte plănuit. Dimpotrivă, el este dominat de mersul viu al realității, nelogic în aparență, dar în acelaș timp destinat să servească un anumit scop în devenire. Acest element inconștient se observă de fapt

www.digibuc.ro

în procesul evoluției Cabinetului mai bine decât în cazul oricărei alte instituții engleze. Lipsit de un plan preconceput, Cabinetul se desvolta, cum am văzut, din însuși jocul liber al împrejurărilor: nu rezultatul unei scheme ticluite de reformator, ci opera colectivă a geniului englez, practic prin excelență.

In alte cuvinte, sistemul Cabinetului evolua dintr'o serie de adaptări, ca un organism viu, integrându-se în spiritul realității. Cabinetul devenea, la un moment decisiv în istoria Angliei, mijlocul expeditiv de a restabili echilibrul, care amenința să dispară între puterea executivă și puterea legislativă. Era acel pericol, pe care Hegel îl releva ca o consecință rezultând din accentuarea excesivă a principiului separării puterilor în Stat [1]). Din acest punct de vedere apariția și desvoltarea Cabinetului coincid cu întărirea regimului constituțional de guvernare pe baze practice.

De sigur că un fapt caracteristic ne izbește când privim evoluția Cabinetului, anume lipsa de simetrie și de claritate în desvoltarea și terminologia lui. Așa am văzut naşterea instituției dintr'o serie de împrejurări accidentale, care se încetățeneau treptat în practica și teoria Constituții engleze. Atotputernicia Primului Ministru se afirma, fără ca atribuțiile lui să fie stabilite de vreo lege. Nici măcar numele acestei funcțiuni nu era recunoscut în mod oficial până acum vreo douăzeci și ceva de ani. Mai departe am văzut că sunt Miniștri cu nume seculare, dar fără atribuții reale în guvernare și care totuși fac parte din Cabinet, iar Miniștri titulari ai unor importante Departamente, care nu participă la consiliile Cabinetului. In sfârșit, am mai văzut lipsa totală de formulare scrisă în ceea ce privește funcționarea Cabinetului.

Toate aceste aparențe nelogice au însă un fond mai consistent în realitate decât orice lege scrisă și orice diviziune simetrică a diverselor atribuții în exercitarea guver-

[1]) *Grundlinien der Philosophie des Rechts oder Naturrechts und Staatswissenschaft im Grundrisse*, § 272.

www.digibuc.ro

nării. Un asemenea fenomen reflectă un proces specific societăţii engleze. Instituţiile în Anglia se nasc şi se desvoltă din necesităţile realităţii, rămânând ca experienţa să le verifice şi să le exprime în forme scrise. Dacă o inovaţie s'a dovedit bună în practică, societatea engleză o primeşte cu aceeaşi încredere ca şi pe o lege scrisă. Inovaţia devine obicei şi pătrunde adânc în conştiinţa poporului. De aici încolo inovaţia este recunoscută ca o instituţie, făcând parte integrantă din vieaţa socială şi politică a ţării.

In Cabinet culmina spiritul practic al poporului englez în arta guvernării. Cine reflectează asupra semnificaţiei acestui sistem, nu poate să nu recunoască în el secretul eficienţei în guvernare al poporului englez. In Cabinet eficienţa se realizează mai bine decât în oricare din organele Constituţiei nescrise a Angliei. Prin strânsa uniune, aproape completa fuziune a puterii executive cu puterea legislativă, Cabinetul reuşeşte să exercite funcţional atributele Coroanei în Parlament. Vechea formulă consacrată de practica vieţii constituţionale, « Regele în Parlament » *(The King in Parliament)* îşi găseşte astfel înţelesul. Căci în jurul Cabinetului gravitează întregul mecanism al Statului, dar resursele lui reale rămân de o parte Coroana, de altă parte Parlamentul.

Rezultatele practice ale sistemului de guvernare prin Cabinet se pot rezuma la următoarele puncte. In primul rând este de relevat creşterea popularităţii şi prestigiului Coroanei prin punerea la adăpost a persoanei monarhului de orice responsabilitate şi de orice atac. In adevăr, Cabinetul nu numai îngădue unui bun şi înţelept monarh de a-şi afirma calităţile, dar el limitează pe un monarh incapabil sau rău de a vătăma Statului. Aceasta este de o importanţă capitală în cazul unei Monarhii ereditare, unde nu există niciodată o garanţie că cel care ocupă tronul este un om înzestrat cu inteligenţă şi virtuţi. In asemenea condiţii, sistemul Cabinetului cere puţin dela un monarh, care are puţin de oferit, şi primeşte mult dela unul, care poate da mult. Şi chiar dacă nu scoate atât de bine în relief

www.digibuc.ro

calităţile şi contribuţiile unui bun monarh, în schimb Cabinetul serveşte de paravan slăbiciunilor unui monarh rău. In al doilea rând, Cabinetul a făcut posibil desvoltarea liberă a criticei, care controlează acţiunile Guvernului, într'o măsură mai mare decât era permis înainte. Critica se exercită acum liber, fără însă a implica persoana monarhului ca odinioară. In al treilea rând, meritul Cabinetului este de a fi introdus spiritul democratic în guvernarea ţării. Datorită sistemului, oamenii capabili au o mai mare şansă de a ajunge la conducerea ţării. Selecţiunea se face în deplină libertate şi în lumina zilei, nefiind stânjenită decât de judecata Parlamentului şi a opiniei publice.

Evident că, alături de aceste merite, Cabinetul are şi unele defecte, dintre care poate cel mai izbitor este întreţinerea spiritului politicianist de partid. In această privinţă se spune că oamenii produşi de sistemul Cabinetului sunt de multe ori oportunişti, care ştiu să se strecoare cu dibăcie în Parlament pentru a se afirma. Dar nu trebue să uităm că politicianismul a devenit în Anglia din ce în ce mai puţin ofensiv, odată cu creşterea educaţiei cetăţeneşti şi a culturii în mase. Tipul ministrului englez de astăzi este incontestabil superior din punctul de vedere moral faţă de ce era acum două sute de ani, când se afirma noul sistem de guvernare. Aceeaşi constatare se aplică şi în ceea ce priveşte membrii Parlamentului, cu toată lărgirea dreptului de vot şi difusiunea spiritului democratic. Se mai impută sistemului Cabinetului de a prefera oameni mediocri, care singuri sunt dispuşi să treacă uşor prin toate compromisurile inerente vieţii politice într'un regim democratic. Dar aceasta se datoreşte mai de grabă condiţiilor acestui regim, în care se desfăşoară astăzi vieaţa politică, în Anglia ca şi în alte ţări. Un ministru bun nu are nevoie de calităţi extraordinare în actualul mecanism de funcţionare al Statului englez. E suficient dacă el posedă putere de muncă, simţământ adânc al datoriei şi puţină abilitate pentru a face faţă împrejurărilor neprevăzute.

www.digibuc.ro

CAP. IX

PARTIDELE POLITICE

§ 53. *Inceputurile Partidelor politice*

Partidele politice, în înțelesul de azi al termenului, au apărut pentru întâia oară în Anglia. Faptul nu a fost o simplă întâmplare. Odată cu întronarea regimului constituțional de guvernare, după Revoluția din 1688, viața politică engleză cerea anumite organizații, prin care să se canalizeze diferitele curente de opinie. In adevăr, atât timp cât această viață era condusă de o mână de oameni, aleși de voința arbitrară a Regelui, nu se simțea necesitatea Partidelor. Cu tot Parlamentul țării, care data de peste trei secole, viața politică a Angliei nu se întindea dincolo de Curtea Monarhului și de cele două Camere, dominate de nobilime și de marea burghezie. Sub noul regim însă, afacerile publice treceau în seama Parlamentului, reprezentantul suveranității poporului. Aici și în noile condiții constituționale, voința națiunii trebuia îndrumată pentru a nu rămâne haotică și incapabilă de o acțiune unitară.

Ar fi, totuși, o interpretare necorespunzătoare faptelor, dacă am atribui unei asemenea transformări un plan conceput și elaborat dinainte. Nimic nu e mai străin de spiritul eminamente practic al poporului englez în materie de politică. Partidele se cristalizau în acelaș mod empiric ca și atâtea alte instituții politice engleze. Odată apărute, ele urmau să se desvolte după necesitățile realității.

www.digibuc.ro

Incă pe vremea Parlamentului Lung (1641—1653) se desemnau două grupări politice în sânul Camerei Comunelor, una susţinând prerogativele Coroanei, alta drepturile poporului. Sub Restauraţie, se auzeau pentru întâia oară cuvintele « *Tory* » şi « *Whig* » în înţelesul de facţiuni politice [1]).

Termenul « *Tory* », de origină irlandeză, apărea de fapt în 1670, când se dădea lupta în Parlament în contra Bilului pentru excluderea Ducelui de York dela succesiune, fiind întrebuinţat în semn de dispreţ faţă de susţinătorii acestui proiect de lege. De atunci cuvântul se încetăţenea în vocabularul politic şi reprezenta Partidul, care ţinea la tradiţia Coroanei şi a Bisericii. Pe de altă parte, termenul « *Whig* », de origină scoţiană, se aplica în acelaş timp facţiunii politice, care susţinea drepturile poporului împotriva privilegiilor medievale ale Coroanei şi în contra intoleranţei Bisericii de Stat. In acest sens, Hume susţinea că adevăraţii părinţi ai celor două Partide au fost *curtea* şi *ţara* [2]). Ambele denumiri se menţineau până la începutul secolului al XIX-lea.

La început, rolul celor două grupări politice nu apărea precis. Insuşi numele lor însemna, cum am amintit, o ironizare destul de crudă [3]). Naşterea lor fusese datorită mai mult unor resentimente decât unor consideraţii de doctrină. In condiţiile turburi ale războiului civil şi, mai târziu, după Revoluţie, spiritele erau prea agitate pentru a se gândi

[1]) H. Hallam, *The Constitutional History of England* (7th ed. London, 1854), vol. I, p. 436, Macaulay, *History of England* (London, 1858), vol. I, p. 258 şi R. Gneist, *Das englische Verwaltungsrecht* (2te Aufl. Berlin, 1867), Bd. I, 625.

[2]) « Of the Parties of Great Britain » în *Essays, Moral, Political, and Literary* (ed. by T. H. Green and T. H. Grose, London, 1907), vol. I, p. 141.

[3]) Cuvântul « *Whig* », în dialectul scoţian-galic, era întrebuinţat propriu zis pentru hoţii de cai şi fusese aplicat uneori şi Presbiterianilor scoţieni. Iar cuvântul « *Tory* », în dialectul irlandez, însemna un papistaş proscris.

www.digibuc.ro

la un program şi la o anumită organizare. Pe lângă aceasta, se adăoga situaţia poporului care, în marea lui majoritate, era neemancipat politiceşte.

Numai în mod treptat cele două Partide prindeau să se organizeze. In secolul al XVIII-lea, existenţa lor se reducea la activitatea parlamentară a membrilor şi la consfătuirile câtorva politiciani, care lucrau din umbră. Niciunul din Partide nu avea un contact direct cu masele. De altfel nu era nici necesar. Candidaţii la Camera Comunelor, recrutaţi din rândul nobilimei şi al celor bogaţi, aveau dinainte asigurată alegerea, care atârna mai mult de voinţa patronilor decât de votul puţinilor alegători.

Cu toate acestea, Partidul Tory şi Partidul Whig nu erau lipsite de cele două elemente caracteristice unui partid politic, anume: programul şi şeful. In adevăr, în tot timpul secolului al XVIII-lea, aceste Partide reprezentau două programe deosebite şi fiecare avea şefii lui recunoscuţi în Parlament. Cum am spus, Partidul Whig ţinea la libertăţile politice ale poporului câştigate prin Revoluţie, iar Partidul Tory reprezenta tradiţia în toate instituţiile de bază ale ţării până la reclamarea drepturilor medievale pentru Coroană şi nobilime. Dar aceste principii nu erau apărate totdeauna până la nesocotirea unor interese mai concrete. Aşa, Partidul Whig, în ciuda ideilor democratice pe care le reprezenta, era asociat cu marea burghezie, uitând deseori drepturile Poporului. Iar Partidul Tory, deşi apărător mărturisit al tuturor tradiţiilor şi instituţiilor ţării, reprezenta în primul rând interesele clasei aristocratice, nesocotind de multe ori prerogativele Coroanei. Ambele Partide erau în fond strâns legate de interesele unei plutocraţii în dauna marii majorităţi a poporului.

Cum am văzut (§ 46), apariţia sistemului de guvernare prin Cabinet accentuase şi mai mult necesitatea color două Partide, ca instrumente de afirmare a curentelor în politica ţării. Noul sistem însemna întărirea controlului parlamentar care, la rândul său, era în funcţie de diferenţierea de

www.digibuc.ro

opinie, exprimată în cele două tabere politice. Atât de necesară apărea existența a două partide, încât Pitt cel tânăr, fiind la Guvern, înlesnea, cum am pomenit, ca partidul opoziționist să se întărească. Pitt își dădea seama că țara trebuia să dispună totdeauna de o a doua echipă de guvernare. De fapt se recunoștea că interesele țării cereau o alternare de oameni, care să facă posibil nu numai controlul în treburile publice, dar și o guvernare eficientă prin stimularea unei competiții permanente. Căci, oricât de bun ar fi un Guvern, el se uzează în timpul funcționării, făcând astfel să apară în mod fatal necesitatea unei schimbări la conducere, cu oameni din alt partid decât acela care a guvernat.

Istoria Partidelor politice în Anglia până la marele Act de Reformă din 1832 este mai mult istoria diferitelor Cabinete și a diferiților Prim Miniștri, care au guvernat țara. Activitatea Partidelor se reducea, cum am spus, la câțiva oameni influenți, fie prin nobilime, fie prin bogăție, care căutau acces la guvernare pentru a putea să apere mai bine interesele clasei din care făceau parte. Orice aranjament politic se făcea în cercuri restrânse și sub conducerea șefului Partidului. Aici se hotăra asupra candidaților pentru Camera Comunelor sau asupra viitorilor membri ai Guvernului. Pe lângă aceasta, fiecare politician avea oamenii lui, care îl urmau și-i dau votul în contra unor servicii sau chiar a unei sume de bani. In ținuturile rurale, arendașii votau cu proprietarul *(Landlord)*, iar micii proprietari rurali *(freeholders)*, deși mai independenți, votau de obicei cu marele senior din ținut. La orașe, clientela politică, alcătuită din micii negustori, urma pe magnații teritoriali, care erau de regulă proprietarii imobilelor. Astfel, marele proprietar rural sau urban dispunea de voturile chiriașilor care, în caz de nesupunere, erau eliminați de pe moșie sau din imobile. Rareori se întâmpla ca alegătorii să voteze un candidat neagreat de politicianii zilei. Așa s'a întâmplat cu John Wilkes, ales în ciuda claselor conducătoare și a

www.digibuc.ro

oligarhiei parlamentare. Dar un asemenea caz era numai excepția, care proba regula.

Se înțelege dela sine că de o independență a alegătorilor nu putea fi vorba pe timpul acela și cu regimul electoral atunci în vigoare. Corupția era ușor de practicat. In asemenea condiții, Partidele nu aveau nevoie să se organizeze pentru mase, iar lupta lor nu trecea dincolo de coteriile din parlament sau din jurul conducătorilor. Pentru reușita manevrelor în Camera Comunelor, Partidele aveau câte un « *Whip* » (propriu zis « biciu »), un fel de regisor al luptelor ce se dădeau între reprezentanții lor. Acest rol a supraviețuit până astăzi. Mai aveau Partidele câte un « *leader* », conducător, care dirija desbaterile din Cameră. De fapt, aceste două personaje organizau lupta și pregăteau succesul Partidului nu numai în cadrul Parlamentului, dar și în culisele patronilor magnați, care evitau orice manifestare în public.

Cum elementele de seamă din care se compuneau cele două Partide în secolul al XVIII-lea proveneau din nobilime și din marea burghezie, interesele lor comune stabileau o solidaritate tacită, neturburată decât de jocul alternării la putere. Dispunând de aproape trei sferturi din locurile Camerei Comunelor, magnații, fie nobili, fie comuni, controlau de fapt în permanență treburile țării. După un calcul din 1815, în Camera Comunelor erau 471 membri, care datorau locul lor bunului plac a 144 nobili *(pairs)* și a 123 magnați comuni. Mai erau 16 membri numiți de fapt prin intervenția Guvernului, iar restul de 171 deputați erau aleși pe cale dreaptă [1]).

Cu toată această stare de lucruri, conducătorii vieții politice din Anglia secolului al XVIII-lea nu depășeau

[1]) Vezi M. Ostrogorski, *La Démocratie et les Partis Politiques* (Paris, 1912), p. 7. Cf. J. A. R. Marriott, *English Political Institutions* (3rd ed. Oxford, 1925), p. 219 urm.

www.digibuc.ro

anumite limite. Interesele ţării erau totdeauna respectate. Aşa se explică faptul, că ambele Partide dădeau ţării oameni de Stat cu autoritate şi mari patrioţi. Un Walpole, un Lord Rockingham, cei doi Pitt au fost personalităţi, care priveau problemele de Stat deasupra intereselor de partid. Aşa numitul partidism avea să apară mai târziu, în secolul al XIX-lea, când luptele electorale deveneau mai intense prin lărgirea cadrului, în care se desfăşurau. Dar nici atunci Partidele politice nu degenerau până a pierde simţul deosebirii între ce trebue şi ce nu trebue pentru binele Statului. Căci elita conducătoare în Anglia, fie că era oligarhică, fie că devenea demagogică, a ştiut să-şi păstreze intactă conştiinţa răspunderii faţă de ţară.

§ 54. *Organizarea Partidelor*

Organizarea propriu zisă a Partidelor politice din Anglia începe abia după Reforma din 1832. Lărgirea dreptului de vot şi cu ea a numărului alegătorilor, impunea Partidelor sarcina să se adreseze maselor. Propaganda nu mai era acum redusă la câţiva clienţi personali, pe care patronul şi amicii lui parlamentari îi puteau avea totdeauna de partea lor. Cadrul politic se schimbase radical. Mai întâi, legea introdusese listele electorale, pe care trebuiau să figureze toţi cetăţenii emancipaţi politiceşte. Aceştia însă, în marea lor majoritate, nu ştiau sau chiar nu voiau să se intereseze prea mult de dreptul obţinut. Candidatul sau politicianul, având tot interesul să-i vadă trecuţi pe liste, căuta să-i determine să se anunţe. Astfel organizaţia Partidelor se întindea pe toată ţara, urmând circumscripţiile electorale şi cu ele masele de noi alegători. In fiecare localitate mai însemnată lua naştere câte un comitet, însărcinat cu propaganda. Cu timpul, comitetul se transforma în club.

www.digibuc.ro

Primul club de partid lua fiinţă la Londra [1]). In preajma Reformei, în 1831, când agitaţia ajunsese la un punct culminant, *Carlton Club* era fondat de Partidul Tory, devenit peste patru ani (1835) Partidul Conservator [2]). In clubul acesta aveau loc consfătuirile conducătorilor, precum şi întâlnirile cu agenţii Partidului din provincie. Ideea de club prinse şi păru atât de eficace, încât celalt Partid, devenit acum Partidul Liberal, înfiinţa la rândul său, în 1836, tot la Londra, *Reform Club* [3]).

Crearea cluburilor locale era un alt pas în organizarea Partidelor. In acelaş timp se înfiinţau aşa numitele « *Registration Societies* », însărcinate cu captarea electorilor şi cu determinarea lor de a se înscrie pe liste şi, în caz de alegeri, să-şi exercite dreptul de vot. Goana după alegătorii din comitate, care nu erau obligaţi, ca electorii dela oraşe, să locuiască în comunele unde figurau pe liste, forma una din cele mai importante însărcinări ale acestor societăţi. In ceea ce priveşte propaganda propriu zisă, desfăşurată în preajma alegerilor, ambele Partide se foloseau de aceleaşi mijloace, printre care cel mai obişnuit era vizita, pe care candidatul şi amicii lui politici o făceau alegătorilor, atrăgându-i prin vorbe sau promisiuni. Era ceea ce se înţelege prin termenul « *canvass* », adică a solicita, prin contact personal, votul alegătorilor. In asemenea ocazii,

---

[1]) Cluburi politice se înfiinţaseră ceva mai înainte pe tot cuprinsul ţării, în urma agitaţii pentru reforma electorală şi a propagandei desfăşurată în deosebi de William Cobbett.

[2]) Termenul « conservator » a fost popularizat întâia oară de J. W. Croker, într'un articol din *Quarterly Review* (Ianuarie 1830). Se pare însă că ceva mai înainte, Canning îl întrebuinţase într'un discurs politic ţinut la Londra.

[3]) Termenul « liberal » emana direct din mişcarea democratică, stimulată la sfârşitul secolului al XVIII-lea de evenimentele Revoluţiei Franceze, dar era acceptat, când aşa numiţii « Radicali » din şcoala lui Bentham, se uneau cu Partidul Whig, pentru a lupta împreună în realizarea reformelor politice. Intrebuinţarea precisă a termenului este atribuită Lordului John Russell.

www.digibuc.ro

politicianul căuta să capteze bunăvoința alegătorului prin persuasiune. Uneori el simula o atenție deosebită pentru toți membrii familiei, arătându-se preocupat de sănătatea și starea fiecăruia [1]). Evident, această familiaritate impresiona pe micul alegător, ignorant nu numai de valoarea votului său, dar și de mobilul solicitudinii, pe care i-o arăta vizitatorul.

In sfârșit, un alt mijloc întrebuințat de Partide prin « societățile de înregistrare » era să înlăture pe alegătorii bănuiți de opoziție, provocând cât mai multe « obiecții » cu privire la figurarea lor pe liste, sau introducând persoane necalificate pentru vot. Aceasta dădea naștere, firește, la apeluri și discuții interminabile din partea celor interesați. Era, într'un cuvânt, o șicană întreținută cu rea credință și cu scopul vădit de a zădărnici pe alegător de a se prezenta la urne. Mai multe anchete parlamentare fură instituite pentru a remedia răul, care amenința, odată cu perfecționarea organizațiilor de partid, să degenereze într'un sistem de corupție rațională. Abia în 1883 Parlamentul trecea o lege în contra acestor obiceiuri *(Corrupt and illegal Practices)*, stabilind în acelaș timp un cod de reguli pentru conduita în alegeri [2]).

Adevărul este că mașina politicianismului începuse să apară și să se perfecționeze din ce în ce mai mult. Adoptând și unele mijloace de propagandă dela politicianii din Statele Unite, Partidele engleze urmăreau o cât mai adâncă

[1]) Acest procedeu se practica și în secolul al XVIII-lea. Unul din cei mai prețuiți « *canvassers* » era pe atunci Lordul Wharton. Se povestește cum acesta odată intrând în prăvălioara unui cismar, întrebă: « Unde-i Dick? » (Diminutivul lui Richard). Soția, vădit impresionată de vizita lordului, îi răspunse că nu e acasă, dar că domnia sa să nu fie îngrijorată de soarta lui. « Ba sunt! » răspunse lordul afectat. Apoi el se interesă de fiecare copil, menționându-l pe nume spre surprinderea femeii. Vezi Ostrogorski, *Op. cit.*, p. 56.

[2]) Această lege era în parte amendată și prevăzută cu noi măsuri în contra inegalităților, prin legile de reformă electorală din 1918 și 1928 *(Reprezentation of the People Act)*.

www.digibuc.ro

pătrundere în mase. In urma reformei electorale din 1867, numărul alegătorilor crescu dintr'odată cu peste un milion, în majoritate muncitori şi mici meseriaşi. O asemenea situaţie reclama o reorganizare mai temeinică decât înainte. In această privinţă, politicianii englezi se deciseră să adopte sistemul american aşa numit « *caucus* » [1]).

Din lagărul Liberalilor dela Birmingham, prin Joseph Chamberlain, ales în 1873 primar al oraşului, se desprindea, noul sistem de organizare. In ce consta acest sistem? Intr'o vastă întreprindere de captare a alegătorilor, prin formarea de comitete şi subcomitete, în care manevrele politicianilor americani erau adoptate pentru realizarea triumfului în alegeri. Din Birmingham organizarea se răspândea în toate oraşele principale, înlocuind vecbile asociaţii şi stabilind legătura cu centrul Partidului Liberal dela Londra. Gladstone, şeful Partidului, primea noua organizaţie ca un model de propagandă raţională şi de afirmare a noului liberalism. La alegerile generale din 1880, sistemul fu pus la încercare pentru întâia oară. *Caucus*-ul se dovedi eficient, scoţând o mare majoritate în Parlament şi aducând Partidul la putere. Chamberlain, care introdusese sistemul, primi răsplata, fiind numit ministru în Cabinet. Organizaţia nouă nu se mulţumi numai cu atât. Incurajată de succesul obţinut, ea îşi continua activitatea nu numai în cercurile locale, dar şi în sânul Parlamentului, intervenind pe lângă deputaţii majoritari să susţină fără rezervă proiectele de legi ale Guvernului. Aşa, pentru a cita numai două cazuri de asemenea intervenţie, vom releva că ordinul organizaţiei se făcea simţit printre deputaţi în 1882, când Gladstone propunea, pentru evitarea discuţiilor interminabile utilizate

[1]) Cuvântul « *Caucus* », de origină indiană, apărea în America ceva înainte de războiul de independenţă, în epoca aşa zisă colonială, când Partidul Patriot se întrunea la *Caucus Club* din Boston. Dela acest club rămânea termenul cu înţelesul de întrunire a conducătorilor pentru a decide asupra candidaţilor la alegeri sau la funcţiuni, care urmează să fie susţinuţi de partid.

www.digibuc.ro

deseori ca obstrucţii din partea opoziţiei, unele măsuri de a închide discuţia. Aceeaşi intervenţie se producea cu ocazia proiectului de *Home Rule* pentru Irlanda în 1886.

Adevărul este că organizaţia dela Birmingham înţelegea să militeze în calitate de arbitru suprem, atât în Parlament cât şi în organizaţiile locale din ţară. Era, de fapt, întronarea maşinii politicianiste americane în sânul Partidului Liberal. Nimeni nu putea să-i reziste. Incercarea de a reacţiona în contra unei asemenea tiranii, cum fusese cazul cu Joseph Cowen sau alţii, se izbea ca de un zid, căci solidaritatea organizaţiei era mai puternică decât orice voinţă independentă.

In acelaş timp şi tot după reforma din 1867, Partidul Conservator începu să se organizeze cu acelaş scop de a pătrunde cât mai adânc în mase. Tipul de organizare adoptat de Partidul Liberal fu lăsat deocamdată la o parte, fiind privit ca o instituţie importată şi deci nepotrivită spiritului ţării. Conservatorii se mulţumiră să reînfiinţeze vechile «societăţi constituţionale» în toate localităţile. Pe baza aşa numitului «Torysm popular», proclamat de şeful lor, Disraeli, propaganda se întindea până şi printre muncitori, emancipaţi de curând pentru vieaţă politică. Aceştia erau atraşi în asociaţii speciale *(Conservative Workingmen's Associations)*, spre satisfacţia Liberalilor, care vedeau în această înţelegere hibridă încă o dovadă de abatere a Conservatorilor dela vechea lor doctrină. Dar noua organizaţie avu un triumf de scurtă durată pentru partid, care, după eşecul dela alegerile din 1880, se gândi la alte mijloace de readaptare. Acestea fură găsite tot în maşina *caucus*-ului, pe care conducătorii o criticaseră înainte, dar pe care acum o adoptau pentru a nu rămâne înapoi faţă de organizarea Partidului Liberal [1]).

[1]) Organizarea *caucus*-ului, cu maşinaţiile şi ingeniozitatea «trăgătorilor de sfori» *(wire pullers)*, a fost descrisă în amănunte de Ostrogorski, *Op. cit.*, p. 156—172.

www.digibuc.ro

Astfel generalizarea sistemului imprima vieţii politice de partid un aspect uniform în ceea ce priveşte organizarea şi mijloacele de luptă. Rămânea diferenţierea programului. Să vedem în ce direcţie se îndreptau, din acest punct de vedere, cele două Partide tradiţionale.

§ 55. *Doctrina şi Programul*

In evoluţia celor două Partide engleze din ultimii cincizeci de ani, se observă unele abateri dela ideile, pe care fiecare le reprezentase în cursul socolului al XIX-lea. Niciunul nu putea să persevereze într'o atitudine doctrinală, fiind de multe ori silit, în faţa împrejurărilor neprevăzute, să-şi calce chiar programul, pe baza căruia solicita puterea. Gladstone a ţinut să motiveze, într'un esseu cunoscut [1]), lipsa de consecvenţă a omului politic, care s'ar datora mai mult împrejurărilor şi schimbărilor în opinia publică, atât de frequente în societatea modernă.

Partidul Conservator trecea prin unele transformări, care-l depărtau de vechea doctrină. Dela reforma din 1867, pe care Disraeli o înfăptuise într'un spirit larg de readaptare la noile condiţii ale societăţii, şi până la unirea cu liberalii desidenţi ai lui Chamberlain în 1895, luând numele de partid « unionist », Partidul Conservator renunţa de a mai reprezenta tradiţia în forma ei reactionară. « Torysmul popular » devenea din ce în ce o realitate, cuprinzând masele şi clasa mică burgheză, totdeauna dispusă a îmbrăţişa calea medie în materie de reformă socială. Introducerea în corpul Partidului a liberalilor, care votaseră în contra proectului de *Home Rule*, contribuia să desăvârşească « liberalizarea » Conservatorilor. Acum Partidul îşi crea o nouă platformă de propagandă, agitând ideea imperialistă, devenită actuală prin războiul cu Burii, dar care

[1]) *A Chapter of Autobiography* (1868), republicat în *Gleanings of Past Years* (London, 1879), vol. VII, în deosebi p. 100—105.

www.digibuc.ro

nu era suficientă pentru un program individual și exclusiv. Căci această idee era în principiu împărtășită și de celalt Partid, iar națiunea întreagă vedea în creșterea Imperiului Britanic expansiunea firească a propriilor forțe și garanția existenței în viitor. Din acest punct de vedere, Conservatorii se prezentau cu un program mult prea comun pentru a se impune în fața publicului. Rămânea să vină alte timpuri, care să readucă actualitatea ideii conservatoare în tot ce avea ca permanent și atrăgător pentru societatea engleză.

In adevăr, Partidul Conservator devenea actual imediat după războiul mondial, în urma desorganizării Liberalilor și mai ales în urma creșterii mișcărilor extremiste. Ca o reacțiune a straturilor sănătoase ale societății, Conservatorii ieșiră învingători la alegerile din Noemvrie 1922. Dar Guvernul Conservator, prezidat de Bonar Law și apoi de Stanley Baldwin, nu putu să reziste dificultăților economice și opoziției coalizate din Parlament. La alegerile din anul următor, Liberalii împreună cu Laburiștii obținură majoritatea. Cu toate acestea, situația generală a țării nu îngădui un Guvern alcătuit din laburiști decât pentru câteva luni. O nouă consultare a țării fu necesară. Astfel la alegerile din toamna anului 1924, Conservatorii repurtară o mare victorie asupra celorlalte Partide, luând 420 locuri și guvernând, de data aceasta, o întreagă legislatură, până în 1929. La alegerile generale din 1931, determinate de criza financiară și economică a țării, Partidul Conservator ieși cu o majoritate zdrobitoare (472 locuri), afirmându-și din nou forța în massele electorale. In sfârșit, la ultimele alegeri generale din Noemvrie 1935, Conservatorii, coalizați cu Liberalii naționali (grupul John Simon) și Laburiștii naționali (grupul J. R. Macdonald), repurtară o nouă victorie, deși numărul locurilor obținute erau acum numai 384.

Cele mai adânci transformări de doctrină le suferea Partidul Liberal, ca exponent al ideii de progres. Minat de mai multe curente în sânul organizațiilor lui, acest Partid

www.digibuc.ro

căuta o nouă orientare, prin care să se refacă în opinia maselor electorale. Ocazia i-o oferi chiar fostul lui partizan, Chamberlain, care începuse să propovăduiască protecţionismul. Poporul şi în deosebi comercianţii se alarmară la perspectiva unei asemenea legiferări, care ar fi stânjenit exportul. Liberalii găsiră cu acest prilej un motiv puternic de raliere în jurul vechei lor idei de libertate economică, iar la alegerile generale din 1906, ei obţinură o mare majoritate. Dar susţinerea libertăţii comerţului *(Free Trade)* în contra protecţionismului, nu constituia un program suficient de bogat pentru a da o nouă vieaţă Partidului. O altă platformă trebuia găsită, mai atrăgătoare şi actuală. Aceasta i-o sugerau agitaţiile muncitorilor. In adevăr, problema reformelor sociale la ordinea zilei îndeplinea ambele condiţii. Era şi atrăgătoare, cu posibilităţi de pătrundere largă în masele muncitoreşti, şi în acelaş timp de o actualitate pe care nimeni nu o ignora. Pe lângă aceasta se recunoştea că liberalismul, pentru a deveni iar o forţă politică, trebuia să se readapteze noilor condiţii, chiar cu riscul de a se socializa. O asemenea transformare servea nu numai Partidul, ziceau doctrinarii liberali, dar şi ţării, căci prevenea întărirea curentelor de stânga, mai ales printre muncitori, care începuseră să se organizeze şi politiceşte. Aşa, sub impulsul unor tineri entusiaşti, reformele sociale cerute de necesităţile momentului, fură introduse în programul Partidului. Mai multe concesiuni fură adoptate în favoarea muncitorilor şi împotriva capitaliştilor. Legi cu caracter social fură votate, printre care cea mai caracteristică era aceea privitoare la pensiile pentru bătrâni *(Old Age Pensions)*. Impozitele propuse de Lloyd George alarmară clasele bogate. Faimosul «buget» al acestui om politic, pe atunci Ministru de Finanţe, deslănţui criza constituţională, care duse la alegerile din Ianuarie 1910 la reforma Parlamentului din anul următor, reformă prin care, cum am văzut (§ 42), Camera Lorzilor ieşea diminuată în puterea ei legislativă.

www.digibuc.ro

Abaterea dela vechiul principiu al liberalismului de neintervenție a Statului constituia o lovitură pentru programul și rațiunea de a fi a Partidului, care devenise de fapt un partid radical-social. Efortul unor liberali de a înfățișa schimbarea de direcție ca o desvoltare logică a liberalismului nu convingea clasele mijlocii, pe care se sprijinise Partidul în trecut. Adevărul este că Partidul Liberal se apropia și se confunda din ce în ce mai mult cu tendințele socialiste ale maselor muncitorești, făcând astfel inutilă propria lui doctrină de altădată.

Era evident că situația liberalismului, ca doctrină și partid, devenise precară. Lovitura cea mai serioasă o primi în 1916, când Lloyd George înlătura pe Asquith, făcând o spărtură adâncă printre membrii de frunte ai Partidului. Apoi în 1918, desbinarea se accentua, când toți partizanii fostului șef liberal fură înlocuiți cu noi înscriși, străini de ideologia Partidului și oportuniști până la abandonarea oricăror principii. Partidul se menținea la putere nu atât prin propriile lui resurse cât mai ales datorită împrejurărilor. Nu era niciun secret că procesul de disolvare al Partidului fusese oprit pentru câtva timp de marele război. Numai în unire cu opoziția, în forma de Guvern de coaliție, Partidul Liberal izbutea să-și prelungească guvernarea până la 1922.

Deși o reorganizare a Partidului a urmat apoi în opoziție, reîntregirea lui nu a putut fi realizată. Partidul, care fusese înlocuit de fapt de Partidul Laburist, se fărămița în mai multe grupuri, fără a-și regăsi unitatea de doctrină și acțiune. Viitorul liberalismului în Anglia este un mare semn de întrebare, cum se întâlnește de altfel și în alte țări astăzi, când vechea doctrină este depășită de realitate [1]).

[1]) Incercarea din ultimul timp (1935) a lui Lloyd George de a reînvia Partidul prin agitarea unui program de reconstrucție națională, nu pare a fi convins pe cele două grupuri liberale de sub conducerea lui Herbert Samuel și Sir John Simon. Propaganda fostului Prim Minitru liberal ia aspectul unei manifestări izolate, care poate duce numai la un triumf personal.

www.digibuc.ro

§ 56. *Partidul Laburist*

La începutul secolului nostru începea să se organizeze al treilea Partid în viaţa politică a Angliei. Acesta era Partidul Muncitoresc sau Laburist *(Labour Party)*, cu puternice tendinţe spre socialism. Pentru a înţelege naşterea şi ideologia acestui Partid, e necesar a cunoaşte câteva fapte asupra organizaţiilor muncitoreşti din Anglia înainte de afirmarea lor în politică. Situaţia muncitorilor, până la începutul secolului al XIX-lea, era regulată după o lege din Evul Mediu, prin care le era oprit dreptul să-şi valorifice munca după cererile pieţii. Se ştie că Trade-Uniunile luau naştere din starea mizerabilă în care se aflau muncitorii în urma schimbărilor produse de aşa numita « revoluţie industrială » din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Muncitorul individual devenind din ce în ce mai mult sclavul « sistemului fabricelor » *(factory system)*, era silit să-şi vândă munca în condiţiile dictate de proprietarul capitalist. O mişcare de apărare a intereselor muncitorilor se desemna în ciuda măsurilor pe care le luau guvernanţii. O lege din 1800 interzicea Uniunilor dreptul de a lupta pentru ridicarea salariilor şi reducerea orelor de lucru.

Răzvrătirea « Luddiţilor » în 1811, care distruseseră maşinile din unele fabrici ca o protestare împotriva mijloacelor care le luaseră putinţa de trai, răscoalele provocate de foametea din 1816 şi alte turburări nu mai puţin grave, reprimate cu armata, arătau disperarea în care se aflau muncitorii. Dar ceea ce făcea această stare şi mai insuportabilă, era faptul că muncitorii nu aveau nici un drept politic pentru a-şi apăra interesele în Parlament. Abia în 1824 Trade-Uniunile obţinură recunoaşterea prin lege a dreptului de a se organiza. În urma propagandei desfăşurată în favoarea lor de Francis Place şi Joseph Hume, o parte din prohibiţiile trecute înainte de Parlament fură ridicate. In acelaş timp, reformatorul Robert Owen, prin efortul pe care-l depunea în educarea maselor muncitoreşti, determina

www.digibuc.ro

crearea unei Uniuni Generale *(Grand National Consolidated Trades Union)*. Silinţele lui au avut partea lor de influenţă asupra opiniei publice. El stabilea la New-Lanark o uzină model, cu ateliere spaţioase, cu o sală de lectură şi locuinţe higienice pentru muncitori. Tot lui Owen se datoreşte începutul mişcării cooperatiste în Anglia, deşi încercările lui de înfăptuire nu duceau la rezultate practice [1]). De asemenea, mişcarea Chartiştilor atrăgea atenţia conducătorilor asupra stării nenorocite a muncitorilor din uzine. Un conservator, Lordul Shaftesbury, lupta pentru introducerea unei legi în contra exploatării copiilor în fabrici. Diferitele «*Factory Acts*», trecute de Parlament în prima jumătate a secolului al XIX-lea, contribuiră să îmbunătăţească condiţiile de existenţă ale muncitorilor, fără însă a le asigura vreun drept de participare la viaţa politică a ţării. Reforma din 1832 lăsase pe muncitori tot neemancipaţi.

Dela 1848 şi până la 1887, când se înfiinţează Federaţia Minierilor *(Miners' Federation)*, cea mai importantă Uniune de muncitori, Trade-Unionismul trecea printr'o fază de tranziţie, dar în care lupta se desemna în cadrul unui program unitar. Muncitorii îşi propun în principiu să obţină salarii cât mai corespunzătoare unui trai bun şi reducerea orelor de lucru, în aşa fel ca să lase fiecărui lucrător timp liber pentru cultivare şi recreare. In 1868, imediat după reforma care le dădea dreptul de vot, se întrunea la Manchester primul Congres al Trade-Uniunilor, un fel de Parlament al Muncii, care urma să devină o forţă în vieaţa muncitorilor englezi. La alegerile generale din 1874 erau aleşi doi reprezentanţi ai muncitorilor [2]). In anul următor, Par-

[1]) Ceva mai târziu, prin stăruinţele lui Holyoake, mişcarea cooperatistă lua un nou avânt. Apariţia în 1863 a unei societăţi cooperatiste *(Cooperative Wholesale Industrial and Provident Society)* reprezinta o nouă îndrumare în această direcţie.

[2]) Cea dintâi încercare de a pune candidatura unui reprezentant al muncitorilor se producea în 1857, când George Jacob Holyoake se adresa în acest sens electorilor dintr'un cartier al Londrei, dar fără succes.

www.digibuc.ro

lamentul trecea o lege *(Trades Union Act)*, prin care Uniunile căpătau un statut legal mai larg decât îl avuseseră dela recunoaşterea lor, cincizeci de ani înainte.

Infiinţarea Federaţiei Minierilor inaugura de fapt epoca aşa numitului «Nou Trade-Unionism». Acum ideile socialiste încep să pătrundă în programul mişcării. Alte Uniuni iau naştere în acelaş timp. In greva muncitorilor din docurile Londrei în 1889, John Burns (mai târziu Ministrul Muncii în guvernul Asquith), Tom Mann şi alţi leaderi apar ca exponenţi ai cauzei muncitoreşti. Marea grevă a Federaţiei Minierilor din 1893 durează aproape cinci luni şi se termină în folosul muncitorilor. In acelaş an ia fiinţă Partidul Laburist Independent *(Independent Labour Party)*, sub conducerea socialistului Keir Hardie, primul deputat muncitor, la care adera şi viitorul Prim Ministru J. Ramsay Macdonald. Aceste succese încurajară şi mai mult pe muncitori să se organizeze pentru a lupta pe terenul politic [1]).

De fapt, mişcarea politică a muncitorilor creştea odată cu organizarea lor economică. Uniunile obligau pe fiecare membru să verse o cotizaţie săptămânală la fondul de rezistenţă în caz de grevă şi mal ales pentru necesităţile financiare la alegeri. Rezultatul era că numărul reprezentanţilor muncitorilor în Camera Comunelor creştea în continuu. Aşa, în 1880 ei aveau trei reprezentanţi, în 1886 zece, iar în 1895 doisprezece. Aceste succese erau datorite,

---

De asemenea trebue amintită aici candidatura lui John Stuart Mill, în 1865, solicitată de populaţia muncitorească din Londra.

[1]) Pentru amănunte asupra mişcării muncitoreşti în genere şi a Trade-Unionismului în deosebi, vezi: Sidney and Beatrice Webb, *The History of Trade Unionism* (London, 1920), R. W. Postgate, *A Short History of the British Workers* (London, 1926) şi Alfred Barton, *A Short History of Trade Unionism* (London, 1926). De asemenea scrierea cunoscută a lui J. R. Macdonald, *The Socialist Movement* (9th impression, London, 1931) cuprinde multe date interesante asupra situaţiei muncitorilor englezi.

www.digibuc.ro

în parte, şi înţelegerii pe care muncitorii o aveau acum cu Partidul Liberal.

Dependenţa de Liberali dură până la sfârşitul secolului trecut. Atunci se produse o mişcare de independenţă în sânul muncitorilor, care nu mai voiau să ştie de aşa numiţii « *Lib-Lab* », adică « liberali-laburişti ». Din îndemnul unor intelectuali, masele muncitoreşti sindicalizate se deciseră să participe pe cont propriu la vieaţa politică a ţării. Conducătorii lor înţeleseră că numai în Parlament puteau să apere interesele clasei muncitoreşti şi că o îmbunătăţire reală nu se putea înfăptui decât pe calea paşnică a legiferării. Muncitorii înglobaţi în cele două Partide se grăbiră să adere la noua mişcare. Astfel Congresul Trade Uniunilor, ţinut la Plymouth în 1899, hotărî convocarea unei conferenţe la Londra în anul următor, când se dădu unui comitet *(Labour Representation Committee)* delegaţia de a lua măsurile necesare pentru o afirmare autonomă la alegerile viitoare. Aşa numitul « Partid Independent Laburist », care luase fiinţă înainte, cu un program pronunţat de stânga, dar care nu reuşise să pătrundă în Parlament, se uni cu noul Partid, imprimându-i o parte din ideologia socialistă.

Partidul Laburist înţelegea să se organizeze în acelaş mod ca şi cele două Partide vechi, adică să aibe cluburile, comitetele şi mai ales « *whip* »-ul lui. Uniunile se obligau să verse cotizaţii la fondul electoral pentru cheltuielile de propagandă şi pentru întreţinerea deputaţilor, care pe atunci nu primeau nici o indemnizaţie din bugetul Statului. Dar o alegere generală avu loc înainte ca organizarea Partidului să fie terminată. Numai unsprezece reprezentanţi laburişti pătrunseră în Camera Comunelor.

La mişcarea autonomă a muncitorilor în politică, se asociară, pe lângă Partidul Independent Laburist, alte două asociaţii cu caracter socialist: *Social Democratic Party*, cea mai veche organizaţie socialistă din Anglia, şi cunoscuta asociaţie de intelectuali şi propovăduitori ai unui umani-

www.digibuc.ro

tarism socialist, *Fabian Society* [1]). Astfel Partidul Laburist pornea dela început cu un stat major de intelectuali, care îi arătau posibilităţile de desvoltare în viitor.

Noul Partid ameninţa însă din ce în ce mai mult să devină un partid de clasă şi cu tendinţe revoluţionare. In 1903, Comitetul central hotăra ca reprezentanţii în Parlament să se lege de a vota după ordinele Partidului, sau să demisioneze. Organizarea se perfecţiona atât de bine, încât la alegerile din 1906 ieşeau nu mai puţin de 56 reprezentanţi laburişti. Această victorie arăta clar că Partidul devenise o forţă în vieaţa politică a ţării. Pierderea a mai multor locuri la alegerile din 1910, nu sdruncină situaţia câştigată. Laburiştii continuară să influenţeze opera legislativă a Liberalilor. O bună parte din legile cu caracter social, trecute înainte de război, se datorau acestei influenţe. In timpul războiului, în 1915, Partidul Laburist era reprezentat în Guvern printr'un membru în Cabinet.

Progresul Partidului se menţinea continuu. La alegerile din 1918, primele sub regimul votului universal, se alegeau 69 laburişti. In 1923 Partidul obţinea 192 locuri în Camera Comunelor. Succesul acesta determină pe Rege să cheme în Ianuarie 1924 un Guvern Laburist, susţinut în Cameră de Liberali, sub preşedinţia lui J. R. Macdonald. Dar guvernarea Laburiştilor fu de scurtă durată. Imprejurările sociale şi politice erau prea complicate pentru inexperienţa noului Partid. La alegerile din acelaş an, Laburiştii obţinură numai 151 locuri, fiind astfel siliţi să cedeze Guvernul Conservatorilor, care aveau majoritatea în Cameră.

---

[1]) Această societate, înfiinţată în 1884, având ca patron pe Fabius Cunctator din istoria romană, era alcătuită de fapt din burghezi socialişti, printre care figurau nume cunoscute în literatură ca G. B. Shaw şi H. G. Wells, sau teoreticiani sociali, ca soţii Sidney şi Beatrice Webb. Activitatea de căpetenie a societăţii era de a răspândi broşuri de propagandă socialistă sau de a ţine conferinţe asupra problemelor economice, cu scopul de a educa marele public şi de a-l determina spre o reformă a societăţii pe baza unui socialism moderat sau evoluţionar.

www.digibuc.ro

In sfârşit, în Iunie 1929, Partidul Laburist veni iar la putere, dar în urma situaţiei determinate de criza financiară, fu silit să plece. Şeful lor, Macdonald, împreună cu o parte din partizani, se uni cu Partidul Conservator şi cu cele două grupuri liberale, formând în 1931 un Guvern Naţional. La alegerile din toamna acelui an, Laburiştii pierdură cele mai multe locuri.

După spărtura făcută de Macdonald, Partidul Laburist trecea printr'o criză serioasă. Totuşi, judecând după succesele obţinute la diferitele alegeri parţiale şi la ultimele alegeri generale (Noemvrie 1935), se pare că Partidul se rerorganizează şi câştigă din nou teren în masele electorale [1]).

Cum am amintit, organizarea Partidului Laburist nu se deosebea mult de aceea a celor două Partide tradiţionale. O disciplină mai severă era însă observată printre partizani. Propaganda serioasă, prin răspândirea de broşuri de lămurire a problemelor economice şi sociale, juca de asemenea un rol mai mare în tactica Partidului decât în aceea a vechilor Partide. Altfel, aceeaşi maşină şi tiranie a *caucus*-ului, aceleaşi comitete şi conferinţe anuale şi întruniri publice destinate pentru educarea şi captarea partizanilor, se întâlnea şi în noul Partid. Căci scopul urmărit era acelaş, susccesul la alegeri.

In ceea ce priveşte doctrina Partidului Laburist, se constată de asemenea o continuă solicitudine pentru compromis. Primind unele idei extremiste dela Partidul Independent Laburist, cum am pomenit, şi idei socialiste dela celelalte asociaţii, care aderaseră la formarea lui, Partidul Laburist privea, totuşi, ordinea burgheză ca o realitate

[1]) Astfel la alegerile generale din Noemvrie 1935, Laburiştii luau 154 locuri faţă de 61, pe care le aveau la disolvarea Camerii precedente. Numărul voturilor obţinute de Partidul Laburist a fost 8.325.260 faţă de 10.488.626 ale Partidului Conservator, care lua 387 locuri. Disproporţia între numărul de voturi şi numărul de locuri se explică prin condiţiile legii electorale în vigoare. Vezi mai sus, § 45.

www.digibuc.ro

dată, pe care urma să o transforme, după obiceiul poporului enlgez, în mod treptat, pe calea reformei. Acest spirit moderat nu se desmințea în fața celor mai grave probleme pentru muncitori. Intre interesele de clasă și interesele naționale, muncitorii au știut să aleagă soluțiile impuse de necesitățile Statului. Așa se explică nu numai atitudinea lui Macdonald din 1931, când prefera să se despartă de grosul Partidului pentru a colabora într'un Guvern de coaliție națională, dar și întreaga desvoltare a mișcării muncitorești în domeniul politic.

§ 57. *Partidul Comunist*

După războiu, se produceau în Anglia unele curente extremiste de stânga și de dreapta. Așa apărea o mișcare comunistă și o mișcare fascistă. Asupra celei dintâi se cuvine a ne opri mai mult, căci ea se desvoltă, sub directa influență a împrejurărilor din Rusia, într'un Partid, cu organizații în toate centrele industriale din Anglia și Scoția.

Partidul Comunist lua ființă în 1920 sub influența Internaționalei a III-a. Alcătuit în majoritate din elementele de stânga excluse din Partidul Laburist și din vechiul Partid Socialist Britanic *British Socialist Party*, înființat în 1912), Partidul Comunist era încurajat și de împrejurările create de criza industriilor engleze. Numărul mereu crescând al șomeurilor, nemulțumirea muncitorilor sub regimul comprimării prețurilor și al salariilor, îi ofereau un teren ușor de propagandă. Pe lângă aceasta, fondurile de propagandă trimise din Rusia îl ajutau să se organizeze și să lupte chiar în alegeri.

Ce voiește acest Partid, care sunt problemele pe care le ridică și prin ce mijloace înțelege să le soluționeze, reiese clar din numeroasele broșuri, pe care le răspândește abundent printre muncitori. «Comunism este bun simț» sună

www.digibuc.ro

titlul unei asemenea broşuri, publicată de Partid [1]). Chestiunea este veche, cunoscută de pe timpul când Trade-Uniunile se pronunţau pentru un obiectiv socialist şi se rezumă la propoziţia, că interesele muncitorilor sunt diametral opuse intereselor capitaliştilor. De aici necesitatea luptei de clasă, care să desfiinţeze actualul sistem al ordinei sociale. Dar pe când Trade-Uniunile, înainte de a se organiza politiceşte în Partid, nu urmăreau un scop revoluţionar şi nu întreţineau legături directe cu organizaţiile internaţionale socialiste din alte ţări, Partidul Comunist ia poziţie pe faţă şi declară să lupte prin violenţă şi cu ajutorul «camarazilor» din alte părţi ale lumii pentru întronarea unei noi ordine sociale. Internaţionalismul Comuniştilor englezi apare mai bine la iveală, când considerăm atitudinea lor faţă de Imperiul Britanic. Pentru ei, această vastă organizare politică nu este decât produsul cel mai eloquent al capitalismului. Stăpânirea prin forţă a unei suprafeţe de peste zece milioane kilometri pătraţi şi a peste trei sute milioane oameni de rase şi naţionalităţi diferite nu se menţine, zic ei, decât pe baza aceluiaş sistem. «Imperiul nostru», exclamă broşura-program a Partidului Comunist, «este un imperiu de exploatare şi un izvor de război». Nu mai puţin radicală este atitudinea Partidului faţă de Monarhie, pe care o consideră inutilă şi vătămătoare unei ordine drepte pentru muncitori.

Interesant de relevat este atitudinea de doctrină, pe care o iau Comuniştii faţă de Partidul Laburist. Obiecţia de căpetenie împotriva acestui Partid este că, prin tendinţele lui liberalo-burgheze, trădează interesele adevărate ale muncitorilor. Deşi bazat pe Trade-Uniuni, din punct de vedere politic, Partidul Laburist se depărtează de ţelul suprem al mişcării trade-unioniste, când susţine că guvernarea reprezentativă este «o democraţie evoluţionară»,

[1]) *Communism is Common Sense* (2nd ed. London, 1927). Cf. de asemenea revistele comuniste din Londra, *The Communist* şi *The Communist International.*

www.digibuc.ro

care duce la socialism. Laburiştii colaborează însă de fapt cu capitaliştii şi abandonează astfel interesele muncitorilor.

La Conferinţa dela Liverpol din 1925, Comuniştii puneau « Rezoluţiile » lor alături de acelea ale Laburiştilor, ca reprezentând dorinţele întregului corp muncitoresc. Să indicăm pe scurt punctele, pe care le recomandau Comuniştii în interesul cauzei muncitoreşti din Anglia. In ceea ce priveşte politica internaţională, Partidul se declara în contra Ligii Naţiunilor şi a tuturor Tratatelor, formulate la încheierea marelui război, ca fiind alcătuiri capitaliste îndreptate împotriva intereselor clasei muncitoare. In chestiunea comerţului internaţional, viitorul guvern al muncitorilor ar trebui să susţină monopolul Statului asupra întregului comerţ, înlesnind nu numai cumpărarea din străinătate a cantităţiler necesare pentru hrană, dar şi dirijarea economică a tuturor bunurilor şi naţionalizarea serviciilor maritime. In mod logic, s'ar proceda la naţionalizarea băncilor, a solului, subsolului şi imobilelor. In privinţa şomajului, se recomandă reorganizarea industriei miniere şi electrificarea căilor ferate, care să ocupe pe muncitorii fără lucru, ca o soluţie provizorie până la înfăptuirea deplină a societăţii viitoare. In sfârşit, propunerile relative la reforma constituţională nu sunt mai puţin radicale, Comuniştii cer desfiinţarea Monarhiei, a Camerei Lorzilor, stabilirea unui singur drept de vot, atât pentru Parlament cât şi pentru Administraţia Locală, adoptarea unui sistem de reprezentare proporţională, abolirea oricărei restricţii pentru participarea la instituţii publice, drepturi la vot pentru soldaţi, marinari şi aviatori. Toate acestea sunt, bine înţeles, măsuri de tranziţie, care să pregătească viitoarea societate socialistă, a cărei realizări necesită câtva timp şi după opinia Comuniştilor englezi [1]).

[1]) Vezi broşura, *The Reds and the Labour Party* (London, 1926), p. 24—32. Pentru amănunte, Nicolae Petrescu, « Mişcarea Comunistă în Anglia » în revista *Minerva* (Anul I, Nr. 3, Iaşi, 1928), p. 82—98.

www.digibuc.ro

Mişcarea comunistă din Anglia ameninţa să ia proporţii îngrijitoare. In 1919 avea loc greva dela căile ferate, în anul următor greva minierilor, iar încercarea de grevă generală din Mai 1926 îngrijora cercurile conducătoare ale ţării. Partidul se dovedea de asemenea a fi o realitate. La alegerile din Noemvrie 1922, candidaţii comunişti primeau 34.100 voturi, iar la alegerile din Octomvrie 1924, ei obţineau 101,803 voturi. Dar aceste succese nu se menţineau mai departe. O reacţiune a publicului se produse, mai ales dela publicarea faimoasei scrisori a lui Zinoview, dată în vileag de Conservatori [1]). In 1927 şi 1928, Congresul Trade-Uniunilor proclama, cu o mare majoritate de voturi, condamnarea oricărei tentative revoluţionare. La alegerile din Mai 1929, Comuniştii obţineau numai 50.614 voturi. La alegerile generale din Octomvrie 1931, numărul partizanilor creştea din nou, urcându-se la 74.824. In sfârşit, la ultimele alegeri generale, din Noemvrie 1935, ei obţinură chiar un loc în Parlament, deşi nu primeau decât 27.117 voturi.

In tot cazul, mişcarea comunistă din Anglia, organizată în partid, nu a dispărut. Desvoltarea ei pare să fie oprită pentru moment, deşi motivele care au creat-o nu au dispărut din societatea engleză. Pe lângă Partidul Comunist, mai există încă două societăţi cu caracter comunist în Anglia: *National Minority Movement* şi *Young Communist League*. Ambele militează pentru acelaş scop, deşi au programe diferite.

Despre mişcarea fascistă din Anglia, nu se poate spune decât foarte puţin. Inaugurată de Sir Oswald Mosley, un fost membru în al doilea Guvern Laburist din 1929—1931, mişcarea fascistă se inspiră în bună parte din regimul

[1]) Asupra amestecului Guvernului Sovietic rusesc în mişcarea comunistă, Guvernul Britanic publica o serie de acte oficiale. Vezi în deosebi broşura *Documents illustrating the Hostile Activities of the Soviet Government and Third International against Great Britain* (London, H. M. Stationery Office, 1927).

www.digibuc.ro

mussolinian din Italia, având în acelaş timp şi o atitudine antisemită. Diferite manifestări publice ale Uniunii Britanice a Fasciştilor *(The British Union of Fascists)* în Londra nu au izbutit însă a atrage prea mulţi partizani. Publicul o priveşte ca o curiozitate, iar conducătorii politici o consideră drept o încercare sortită să dispară. Adversarii ei susţin că ideea de a se supune voinţei unui singur om este o idee retrogradă şi fără precedent în vieaţa politică a poporului englez.

§ 58. *Partidele şi Masele electorale*

Cine priveşte de aproape situaţia actuală a celor trei Partide de guvernământ din Anglia, constată o continuă mobilitate în raporturile lor cu masele electorale. Pentru a înţelege acest fenomen, cu deosebire proeminent după introducerea votului universal în 1918, trebue să relevăm câteva date, care ne indică substratul condiţiilor, în care se desfăşoară astăzi vieaţa politică din Anglia. In primul rând, este de amintit numărul alegătorilor. După reforma menţionată, numărul votanţilor creştea dintr'odată aproape de trei ori faţă de ce fusese înainte, anume, dela 8.357.648 la 21.392.322. Iar în urma emancipării politice a femeilor, fără restricţiuni de vârstă, prin legea din 1928, numărul total de alegători pentru Anglia propriu zisă, Ţara Galilor, Scoţia şi Irlanda de Nord (Ulster), se urca la 28.850.970. In sfârşit, numărul cetăţenilor înscrişi pe liste în 1933 era de 30.613.372 [1]).

Lărgirea corpului electoral făcea din propaganda Partidelor o întreprindere dificilă, iar din rezultatul alegerilor o chestiune mai mult de şansă decât de calcul dinainte prevăzut. Masele oscilau după diferitele curente de opinie şi după problemele care agitau spiritele. Această situaţie

[1]) Pentru aceste date, vezi *The Constitutional Year Book*, Forty-ninth issue, London, 1935.

www.digibuc.ro

se reflecta clar în numărul variabil de voturi, pe care-l primea fiecare Partid între alegerile din 1918 şi ultimele alegeri generale, în 1935. Aşa, considerând locurile obţinute în Camera Comunelor de fiecare Partid în diferitele alegeri după disolvarea Guvernului de coaliţie în 1922, constatăm următoarele oscilări. Conservatorii obţin la alegerile generale din acest an 344 locuri, Liberalii 53, iar Laburiştii 142. La alegerile din anul următor: Conservatorii 258 locuri, Liberalii 159 şi Laburiştii 191; la alegerile din 1924: Conservatorii 412 locuri, Liberalii 40, iar Laburiştii 151; La alegerile din 1924: Conservatorii 412 locuri, Liberalii 40, iar Laburiştii 151; La alegerile din 1929: Conservatorii 260 locuri, Liberalii 59 şi Laburiştii 288; La alegerile din 1931: Conservatorii 472 locuri faţă de 76 ale Liberalilor (43 grupul Herbert Samuel, 29 grupul Sir John Simon şi 4 grupul Lloyd George), 59 ale Laburiştilor (grupul Henderson) şi 13 ale Laburiştilor naţionali (grupul Macdonald). In sfârşit, la ultimele alegeri generale (Noemvrie 1935), situaţia Partidelor era următoarea: Conservatorii 387 locuri, Liberalii Naţionali (John Simon) 33, Laburiştii Naţionali (Macdonald) 8, Naţionalii 3, formând un total de 431 locuri pentru Guvernul Baldwin. Opoziţia lua 184 locuri, dintre care Laburiştii (Attlee) 154, Partidul Laburist Independent 4, Liberalii (Herbert Samuel) 17, Liberalii Independenţi (Lloyd George) 4, Republicanii 2, Independenţii 2 şi Comuniştii 1.

Aceste date ne indică două fapte. In primul rând, masele electorale oscilau într'un răstimp de treisprezece ani şi la şase alegeri generale, între Partidul Conservator şi Partidul Laburist. In al doilea rând, Partidul Liberal se dovedea incapabil de a mai cuceri marea majoritate a electorilor. In locul lui se ridicase Partidul Laburist, ca al doilea mare partid de guvernământ. Totuşi, după rezultatul alegerilor din 1931, când locurile obţinute de Laburişti nu depăşeau pe acelea întrunite de cele trei grupuri liberale, se părea că Liberalii îşi vor relua poziţia pierdută. Dar din punctul

www.digibuc.ro

de vedere al numărului total de voturi, Laburiştii erau şi atunci înaintea Liberalilor. Iar la ultimele alegeri generale (1935), numărul voturilor şi locurilor obţinute de Laburişti, confirma situaţia lor de al doilea Partid de guvernământ.

O întrebare se pune, când privim Partidele politice din Anglia, anume: Dacă existenţa lor individuală nu va suferi modificări într'atât, încât să le schimbe cu desăvârşire fizionomia în viitorul apropiat. Am văzut că tendinţa generală a Partidelor engleze după războiu a fost spre Guverne de coaliţie sau naţionale. Insuşi Partidul Conservator, care la alegerile din 1931 ieşea cu o majoritate neobişnuită, prefera un asemenea guvern, unui guvern omogen de partid. Lozinca sub care pornise la alegeri, era caracteristică: «Ţara înaintea Partidului» *(Country before Party)*. Acelaş Partid adopta o atitudine identică şi la alegerile din 1935. Se renunţa la doctrina şi programul propriu. Timpurile erau prea grele, problemele de guvernământ prea complexe pentru a stărui într'o direcţie egoistă de partid. Programul «omnibus» era mai cuprinzător şi mai adaptabil împrejurărilor decât programul individual.

Adevărul este că Partidele se schimbau în atitudinea lor faţă de alegători, adoptând o altă tactică şi alte concepţii în lupta lor de afirmare. Poporul englez se schimbase la rândul său prin larga participare, pe care i-o îngăduiau acum legile, la politica ţării. Numărul mare de votanţi, în urma reformelor amintite, transforma radical cadrul, în care se desfăşurau luptele electorale. Numai o politică de ansamblu, care să se adreseze întregii naţiuni, putea să mişte masele într'o parte sau alta.

Majoritatea covârşitoare obţinută de Partidul Conservator la alegerile din Octomvrie 1931 era caracteristică pentru modul cum înţelege poporul englez să reacţioneze pe timp de mare criză. Alegerile mai aveau însă şi o altă însemnătate decât aceea de a fi bătut recordul în ceea ce priveşte majoritatea pentru un partid. Ele dovedeau în mod pregnant solidaritatea poporului englez faţă de încercarea

www.digibuc.ro

unei politici de partid şi de clasă. Poporul reacţionând viguros prin votul dat, se conducea după normele celei mai bune tradiţii. El se îndrepta hotărît spre dreapta. Acelaş lucru se poate spune şi despre rezultatul ultimelor alegeri, cu toate că de data aceasta Laburiştii obţineau un mare număr de locuri, iar Comuniştii aveau pentru întâia oară un reprezentant în Cameră. Căci spiritul general care domneşte astăzi în societatea engleză este tradiţionalist şi evolutiv în acelaş timp, adică pentru o politică moderată, care să satisfacă necesităţile de reînoire ale prezentului în cadrele trecutului.

Ar fi totuşi, o greşală de a crede că întronarea Conservatorilor la cârma ţării, în condiţii atât de grele, înseamnă o eclipsă a democraţiei în Anglia, cum susţineau adversarii lor politici. Partidul Conservator nu mai reprezintă de mult timp interesele de clasă ale nobilimii sau ale marii burghezii, ci numai tradiţia în înţelesul pozitiv al termenului. Ca şi în cursul secolului trecut, Partidul Conservator este azi dominat de cele mai înaintate idei în politică. De aceea el continuă să trăiască în ciuda numelui, care a supravieţuit, dar la care Englezii ţin din evlavie pentru trecut.

Nu poate fi îndoială că viitorul Partidelor politice apare mai asigurat în Anglia decât în alte ţări. Conducătorii vieţii politice engleze ştiu că existenţa Partidelor este în funcţiune de capacitatea lor de a se adapta la împrejurări, şi că în afară de o asemenea capacitate nu poate fi o altă raţiune pentru menţinerea lor. Conştiinţa aceasta izvorăşte din convingerea că Partidele nu sunt decât instrumente în guvernarea ţării. Ele preţuesc atât cât pot servi scopul guvernării. In acest înţeles ele au fost concepute şi numai în acest înţeles ele continuă a-şi îndreptăţi locul în vieaţa politică a ţării.

Această concepţie despre rostul şi rolul Partidelor ne explică faptul că în Anglia se aude mai puţină critică în contra unor astfel de organizaţii. Funcţionarea lor atârnă mai mult de oamenii cari le alcătuesc, decât de ideile în

www.digibuc.ro

numele cărora ele se afirmă. Rezultatele lor sunt nu numai propria lor operă, dar şi a împrejurărilor. In acest înţeles larg, Partidele sunt privite cu toleranţă, chiar atunci când ele nu îndeplinesc în mod desăvârşit funcţiunea lor în organizarea politică a naţiunii. Englezii mai ştiu că, în arta guvernării, geniul de invenţie al omului este limitat. Nu s'a găsit până acum un alt mijloc de a canaliza curentele de opinie în politica ţării. Iar sub regimul votului universal, o asemenea canalizare este cu atât mai necesară, cu cât pericolul unei desorientări devine mai iminent în marea masă a electorilor.

www.digibuc.ro

CAPITOLUL X

ADMINISTRAȚIA LOCALĂ

§ 59. *Inceputurile*

Administrația Locală *(Local Government)* este instituția prin care Anglia a trăit din cele mai îndepărtate timpuri și din care și-a tras forța de rezistență politică în cursul istoriei. Originea ei se confundă cu însăși comunitatea primitivă a Saxonilor, Iuților și Anglilor, din care se plămădea poporul englez. De fapt, orice asociație primitivă de oameni se susține printr'o guvernare locală și din acest punct de vedere nu ar fi nimic nou în instituția engleză. Ceea ce face însă caracterul unic al Administrației Locale din Anglia, este continuitatea ei, supraviețuirea ei de-a-lungul secolelor și mai ales putința ei de readaptare la cerințele întregii comunități naționale. Căci între guvernarea diferitelor ținuturi și localități de o parte și guvernarea centrală de altă parte, a existat totdeauna o colaborare organică și unitară, care servea scopul Statului.

Pentru a înțelege Administrația Locală de azi, e necesar să o privim în evoluția ei. Dintre toate instituțiile de viață politică, produse de geniul poporului englez, niciuna nu este mai veche și mai caracteristică. Insiși libertățile politice și Parlamentul s'au desvoltat din guvernarea comunităților locale. De Administrația Locală se leagă firul neîntrerupt al întregii evoluții a poporului englez. In aceeași instituție se reflectă creșterea treptată, prin care a trecut

www.digibuc.ro

acest popor, care şi astăzi, în era centralizărilor naţionale, înţelege să-şi îndrepte paşii pe baza vieţii politice locale.

De aceea, a urmări Administraţia Locală în trecut înseamnă a desprinde însuşi procesul de organizare şi civilizare al poporului englez. Ne vom mulţumi totuşi, a menţiona numai câteva momente, care au fost hotărîtoare în desvoltarea instituţiei. Atenţia noastră va cădea în deosebi asupra Administraţiei Locale din timpurile de azi, pentru a-i arăta locul şi funcţiunea în complexul Statului şi societăţii engleze.

Este un fapt stabilit dincolo de orice îndoială şi admis de toţi istoricii Angliei, că Administraţia Locală a existat, cum am pomenit, pe timpul primelor comunităţi anglo-saxone. Originea ei ar fi teutonică. Inainte de Cucerirea Normandă, instituţia apărea în forma vieţii de trib. Comunităţi rurale autonome în guvernare, asociate între ele şi stăpânite de familii sau clanuri, aveau adunările lor în aer liber *(Folk-Moots)*, de care pomenesc cronicele timpului [1]).

Comuna *(township)*, sau din secolul al VII-lea, sub influenţa Bisericei, parohia *(parish)*, oraşul *(burgh)* şi districtul sau comitatul *(shire)*, sunt unităţile sociale şi administrative, din care s'a născut comunitatea naţională a poporului englez. Când se înfiripa regalitatea, aceeaşi formă de convieţuire democratică continua să existe. Cihar după întronarea mai fermă a Monarhiei, Administraţia Locală îşi menţinea în unele privinţe caracterul de guvernare populară. Cu apariţia feodalităţii, senioria *(manor)* înlocuia însă comuna, după cum micii proprietari liberi *(freeholders)* erau înlocuiţi de arendaşi *(tenants)*. Prin această transformare se modifica simţitor caracterul democratic al vechilor comunităţi. In locul aşa numitului «*townmoot*» al satului, a cărui origină se poate recunoaşte în descrierea lui Tacit din *Germania*, apărea acum curtea baronului sau lordului

[1]) Cf. George Laurence Gomme, *Primitive Folk-Moots · or Open-Air Assemblies in Britain* (London, 1880), p. 50 urm.

www.digibuc.ro

latifundiar. Iar așa numita curte populară de «o sută» *(the hundred)* pierdea din autoritate, fiind înlocuită acum de jurisdicția seniorului, după cum și curțile de district pierduseră din însemnătatea lor. Cu timpul numai Curtea Regelui *(Curia Regia)* putea să decidă, prin delegații ei, asupra pricinilor iscate între baron și popor.

Aici se cuvine a menționa rolul unui funcționar, a cărui importanță în Administrația Locală nu poate fi ignorată pentru epoca de care ne ocupăm. Acesta era așa numitul «*sheriff*», care reprezenta în mod special pe Rege sau Guvernul central. El răspundea direct de administrația Justiției și încasarea impozitelor. După Cucerirea Normandă, rolul sheriffului devenea și mai important. Regele căuta să-i dea cât mai multă autoritate, pentru a restrânge tendințele centrifugale întreținute de sistemul feodal. Sherifful era oarecum legătura între tirania locală a baronilor și autoritatea centrală a Coroanei. Cu timpul însă, puterea și autoritatea acestui funcționar slăbeau. Mai întâi desvoltarea jurisdicției feodale îi răpea din drepturi. In secolul al XIV-lea o parte din atribuțiile lui erau luate de judecătorul trimis dela centru. In adevăr, prin apariția așa numiților «gardieni ai păcii» *(custodes pacis)*, deveniți mai târziu judecători de pace (1360), rolul sheriffului se reducea și mai mult. Numai atribuțiile lui în alegerile de district și numirea juraților rămâneau neatinse.

Cu toată transformarea produsă de regimul feodal, Administrația Locală nu-și pierdea spiritul inițial. Noul sistem înlocuia numai într'un sens vechile întocmiri, fără însă a face să dispară autonomia locală, adânc înrădăcinată în conștiința poporului și întreținută în multe privințe chiar de feodalitate. Deosebirea era numai că Administrația Locală lua acum un aspect aristocratic, înlăturând caracterul popular al vechei organizări. Baronii însiși erau preocupați de a menține spiritul local de guvernare împotriva puterii din ce în ce mai mare a regalității. Nobilii normanzi erau, în adevăr, partizani ai independenței locale, în ciuda

www.digibuc.ro

înfeodării economice a țărănimii. Însăși participarea la armata Regelui se făcea sub comanda directă a conducătorilor localnici, care și pe câmpul de luptă păstrau ascendență asupra oamenilor de pe ținuturile lor. In sfârșit, chiar Parlamentul, în primele lui manifestări nu era decât un mijloc practic de a obține consimțământul diferitelor autorități locale[1]).

In secolul al XIV-lea și al XV-lea, regimul feodal făcea să dispară condițiile pașnice, pe care le asigurase Administrația Locală în trecut. Prin continua rivalitate între lorzi, care nu voiau să cedeze nimic din privilegiile lor în materie de justiție, se crea o stare de anarhie cronică pe tot cuprinsul țării. Numai puterea dictatorială a Regilor din dinastia Tudor putu să pună sfârșit acestei stări de lucruri. Sub acești Regi se întări două instituții capitale în funcționarea guvernării locale de atunci: parohia ca unitate administrativă și judecătorul de pace ca funcționar suprem în afacerile locale.

Parohia devenea acum importantă nu numai prin faptul că era considerată ca unitatea administrativă a țării, dar în acelaș timp ea era însărcinată să se îngrijească pentru săraci, invalizi și șomeuri. Aceștia din urmă apăreau, cum am arătat mai sus (§ 10), la începutul secolului al XVI-lea, ca un rezultat al transformărilor economice prin care trecea societatea engleză în urma întronării capitalismului și proletarizării muncitorilor agricoli. Parohia făcea apel la cetățeni pentru contribuții benevole prin intermediul firesc al preotului. Era un fel de asistență socială întreținută din inițiativa particulară, dar ajutată în parte și prin autoritatea oficială a parohiei, ca unitate administrativă.

Administrația fiecărui district sau comitat *(county)* avea în frunte pe un mare proprietar *(landlord)* local, care

[1]) George G. Brodrick, «Local Government in England» în volumul *Local Government and Taxation in the United Kingdom*, edited by J. W. Probyn (London, 1882), p. 7.

www.digibuc.ro

întrunea la un loc funcțiunile civile cu funcțiunile militare. De aici numele lui de *Lord-Lieutnant*, care s'a menținut până astăzi [1]). După acest personaj venea *Sheriff*-ul districtului, numit uneori și «*High Sheriff*», de care am pomenit mai sus. Ambii erau numiți direct de Rege, cu deosebirea că primul deținea funcțiunea pe vieață, pe când Sherifful numai un an [2]). In schimb funcțiunea de «*Coroner*», un fel de magistrat însărcinat cu cercetarea cazurilor de moarte suspectă, nu era numită de Rege, ci de oamenii liberi din district. Așa numiții «*Constables*» erau funcționari inferiori, care îndeplineau diferite servicii de gospodărie locală [3]). In sfârșit, mai erau posturile de supraveghetori ai drumurilor *(Surveyors of Highways)*, de îngrijitori ai săracilor *(Churchwardens* și *Overseers of the Poor)* și primarul *(Mayor)* [4]).

Atribuțiile judecătorului de pace merită a fi cu deosebire menționate aici. In jurul acestui magistrat pivota întreg mecanismul Administrației Locale de atunci. Judecătorul de pace era în acelaș timp polițai, administrator și împărțitor de justiție, fiind răspunzător de menținerea ordinei publice, de aplicarea măsurilor administrative și de judecarea împricinaților. Multiplicitatea atribuțiilor îl făcea de fapt cel mai important și mai ocupat funcționar în administrația locală. El trebuia să se îngrijească până de cele mai mici lucruri privind gospodăria locală, ca reparația drumurilor, fixarea prețurilor de consumație și salarizarea muncitorilor, numirea micilor funcționari localnici, observarea condițiilor sanitare, etc. Intr'un cuvânt, atribuțiile

[1]) Funcțiunea de *Lord-Lieutnant* datează din timpul lui Enric al VIII-lea. Cf. William Blake Odgers and Edward James Naldrett, *Local Government* (2nd ed. London, 1909), p. 203.

[2]) Sidney and Beatrice Webb, *English Local Government* (London, 1906), p. 285 urm.

[3]) Rudolf Gneist, *Englische Verfassungsgeschichte* (Berlin, 1882), p. 643—645.

[4]) Rudolf Gneist, *Die Geschichte des Selfgovernment in England* (Berlin, 1863), p. 360 urm.

www.digibuc.ro

lui, cu excepția judecării proceselor, erau în multe privințe asemănătoare cu acelea ale unui prefect de astăzi.

Judecătorul de pace s'a dovedit o instituție utilă pentru administrația din trecut. Deși un funcționar delegat de autoritatea dela centru, acest magistrat de district, cum se mai numea, era totuși preocupat să apere interesele locale. Lordul-Locotenent, Sherifful și Judecătorul de Pace au fost de fapt cei trei funcționari, pe care se răzima Administrația Locală dinainte de Revoluție. Toți erau recrutați din nobilimea locală și îndeplineau funcțiunile în mod gratuit. Numai sherifful devenea cu timpul un funcționar retribuit.

§ 60. *Administrația Orașelor în Trecut*

La orașe, administrația prezenta de asemenea unele puncte caracteristice. La început, burgurile nu erau decât comunități cu așezări mai numeroase de oameni. Trei elemente intrau în compoziția orașelor engleze din Evul Mediu: elementul agricol, reprezentat prin vechiul *Folkmoot* anglo-saxon; elementul feodal, afirmat prin curtea baronului *(Court Leet)*; și elementul comercial, care se organiza prin așa numitul «ghild» negustoresc *(merchant guild)*. Fiecare din aceste elemente domina pe rând viața orașelor în răstimpul a mai multor secole. Așa cel dintâi, elementul agricol, imprimase la început caracterele lui asupra fizionomiei orașelor. Apoi, în plin ev mediu, elementul feodal și în urmă elementul comercial, la începutul erei moderne, stăpâniseră orașele. In privința ghildurilor, trebue observat că ele coexistau de fapt cu administrația municipală, reprezentând numai autonomia comerțului în cuprinsul comunei. In sfârșit, orașele atârnau, cu toată autonomia lor, de un lord sau de Rege. In ultimul caz ele erau administrate, din punctul de vedere fiscal și juridic, de sheriff.

Cu timpul, efortul fiecărui oraș era îndreptat spre autonomie completă, adică să se emancipeze de tutela sheriffului. O asemenea autonomie era obținută însă numai

www.digibuc.ro

în mod treptat. Mijlocul obișnuit de a realiza independența era primirea unei Charte scrise, prin care se recunoștea drepturile locale din partea lordului sau Regelui. Aceasta însemna de fapt dreptul de a avea Curți proprii de justiție și independență în materie fiscală. Acest din urmă drept consta în a plăti direct Tezaurului, fără intermediul sheriffului, taxele cuvenite, ceea ce se numea atunci «*firma burgi*». Un alt semn de autonomie era dreptul de a alege funcționarii și chiar pe primar. In sfârșit, recunoașterea Ghildurilor pentru regularea comerțului era un alt privilegiu, pe care-l căutau orașele. Londra era cel dintâi oraș, care se bucura de toate aceste privilegii.

Autonomia orașelor se desvolta însă numai odată cu afirmarea treptată a așa numitelor «corporații municipale». Asemenea corporații luau ființă prin statut sau, cum am amintit, prin chartă regală. Astfel orașele deveneau cu timpul ceea ce se numește astăzi «persoane juridice», cu dreptul de a avea proprietate și de a face legi locale sau regulamente *(by laws)*. Pe la sfârșitul secolului al XV-lea erau vreo două sute de orașe în Anglia, care se bucurau de asemenea drepturi.

In condițiile de autonomie, fiecare oraș avea constituția și organizarea lui proprie, conformă necesităților locale. De aici dificultatea de a desprinde un tip unitar de organizare municipală. Totuși, în linii generale, această organizare avea un magistrat principal, adică un primar și consilieri aleși, cum și un număr de funcționari permanenți. Caracterul individual al fiecărui oraș în materie de administrație era însă întreținut nu numai prin așezarea lui geografică și ocupațiile locuitorilor, dar și prin relațiile ce avea cu autoritatea centrală. Căci erau orașe cu privilegii mai largi, iar altele cu privilegii mai restrânse, după cum fruntașii lor știau să le obțină dela Rege [1]).

[1]) Cf. Sidney and Beatrice Webb, *English Local Government from the Revolution to the Municipal Corporations Act* (London, 1908), vol. I, p. 318.

www.digibuc.ro

Autonomia corporațiilor municipale degenera însă în curând într'o administrație oligarhică. Consiliul municipal se alegea totdeauna din numărul restrâns al membrilor corporației. Sistemul se întărea și prin privilegiul de a trimete reprezentanți în Camera Comunelor. Așa numitele « orașe parlamentare » aveau tendința de a trimete deputați numai din sânul limitat al corporației, accentuând și din acest punct de vedere caracterul lor oligarhic. Aceasta era situația până la legea din 1835. Intr'un cuvânt, Administrația Locală, în răstimpul de aproape opt secole, trecea dela forma ei populară dinaintea Cuceririi Normande la forma medievală cu caracter aristocratic, degenerând la orașe în oligarhia corporațiilor.

§ 61. *Reformele din Secolul al XIX-lea*

Dintre toate reformele, care modificau Administrația Locală în cursul secolului al XIX-lea, legea din 1835 *(The Municipal Reform Act)* a fost cea mai radicală. Prin această lege se încerca pentru întâia oară a se pune orașele pe un plan uniform de organizare, impunându-le în acelaș timp un control dela centru. Reforma însemna de fapt un început de centralizare, deși libertatea de guvernare autonomă nu era stânjenită. Fiecare comunitate putea să se organizeze după propriile ei necesități, în limitele normelor generale impuse de lege. Acum fiecare oraș avea un consiliu *(town council)*, alcătuit din membri aleși din toți cetățenii contribuabili. Interesant de relevat este faptul că și femeile erau admise la vot, deși participarea lor la alegerile parlamentare avea să fie îngăduită, cum am văzut, abia în 1918. Consiliul comunal alegea în fiecare an un primar. Acelaș corp alegea, pe termen de șase ani, pe așa numiții « *aldermen* » în număr de o treime din totalul consilierilor. Legea mai introducea pentru întâia oară funcționari permanenți, variind în număr după nevoile și mărimea comunei.

www.digibuc.ro

Vechea deosebire între « cetăți » *(cities)* și burguri *(boroughs)* se menținea. Orașul « cetate » era de obicei un « burg » cu o catedrală și sediul unui episcop, deși nu în mod regulat. Erau orașe fără asemenea centre eclesiastice, care se numeau *cities*. Distincțiunea unui oraș de a fi numit din burg o « cetate » era însă nemijlocit legată de o « proclamație regală ». Deosebirea avea în trecut o importanță mai mult formală, care întreținea mândria cetățenească.

Până la legea din 1867, dar mai ales până în 1871, când se crea o autoritate specială pentru Administrația Locală *(Local Government Board)*, a domnit oarecare confusiune în diferitele așezăminte locale. Noua autoritate centrală primea funcțiunea de a veghia în deosebi la condițiile sanitare și la desvoltarea comunelor și orașelor din punct de vedere edilitar.

Legea din 1888 stabilea că fiecare burg, care avea o populație de cel puțin 50.000, are dreptul să fie considerat ca un district *(county)* special, administrat de un consiliu. Astfel luau naștere așa numitele « consilii de district » *(county councils)*.

In privința funcțiunilor exercitate de autoritățile municipale, ele variau acum, ca și în trecut, după necesitățile orașului respectiv. O libertate de acțiune li se lăsase mai departe. Puterile de autoguvernare ale unui oraș erau lărgite însă prin legi, prin obținerea așa numitelor « *Private Acts* » sau prin « ordine » emanate dela centru, de fapt dela autoritatea Administrației Locale din Londra.

O problemă în administrația orașelor din Anglia o constituia chestiunea limitelor până unde trebuia să se extindă atribuțiile administrative în materie de procurarea serviciilor de necesitate și confort public, ca apa, lumina, instrucția, sanitația, muzeele, bibliotecile, etc. Este ceea ce se înțelege prin « comercializarea municipală » *(municipal trading)*, o chestiune care dădea naștere la discuții în presă și opinia publică. In această privință s'au adus argumente pro și contra. Astfel, pentru comercializarea municipală se

www.digibuc.ro

invoca următoarele: serviciile de primă necesitate, care constitue adevărate monopoluri, trebuesc să fie în mâna comunităţii, cu venituri sigure, iar nu în a particularilor, care nu prezintă aceeaşi garanţie. De asemenea, unele servicii privitoare la sănătatea şi confortul locuitorilor (locuinţe ieftine, mijloace de transport, etc.) trebuesc să fie controlate de autorităţile municipale, pentru a le feri de speculaţia particularilor. Pe lângă aceasta, e o datorie a autorităţilor publice de a îmbunătăţi starea materială a muncitorilor, care nu e posibilă decât printr'o cât mai largă participare la diferitele întreprinderi ale oraşului. In sfârşit, chiar din punctul de vedere al capitalului necesar, comunitatea poate totdeauna să-l găsească în condiţii mai avantajoase decât un particular. Pe de altă parte, se ridicau obiecţiuni, care căutau să dovedească dificultăţile practice ale unei participări directe a autorităţilor municipale la întreprinderile comerciale. Aşa se observa că asemenea autorităţi ar putea să-şi exercite mai bine funcţiunea de control, dacă nu ar fi implicate direct în activitatea întreprinderilor comerciale, sau, în ceea ce priveşte serviciile de locuinţe şi transport, ele ar putea fi furnizate de particulari în condiţii mai normale, căci în acest caz preţurile ar urma jocul liber al cererii şi ofertei. Când însă municipalitatea se decide a furniza la un preţ sub cost, atunci nu e niciun avantaj pentru comunitate şi nu e nici drept faţă de contribuabilii oraşului, propretari de imobile.

Chestiunea nu era, bine înţeles, definitiv tranşată. In unele oraşe, participarea autorităţilor la întreprinderile comerciale era mai redusă, în altele însă ea se desvolta intens, acaparând aproape toate serviciile. Tendinţa este, mai ales în ultimii ani, spre o municipalizare a tuturor serviciilor publice. In mod general se recunoaşte principiul, că locuitorii au dreptul de a fi protejaţi de speculaţiile particularilor în toate serviciile de primă necesitate [1]).

[1]) Cf. P. R. Maud, *Local Government in Modern England* (London, 1932), p. 41.

www.digibuc.ro

§ 62. *Administrația Londrei*

Londra s'a bucurat de o administrație *sui generis* până la reforma din 1888, și în unele privințe păstrează și astăzi elemente medievale în organizarea ei. Legea din 1835, care transformase administrația tuturor orașelor, lăsa neatinsă capitala. Mai multe încercări de a introduce un proiect de reformă rămaseră zadarnice din cauza opoziției, pe care o arăta vechea corporație, avidă să-și mențină privilegiile seculare. In 1855, Parlamentul trecea, totuși o lege *(Metropolis Local Management Act)*, prin care se înființau așa numitele « sacristii » *(vestries)*, un consiliu metropolitan și consilii de district. Dar aceste organe erau departe de a corespunde cerințelor moderne ale celui mai mare oraș din lume. In 1867, John Stuart Mill, în calitate de ales al orașului, introducea două proiecte de reformă, care însă avură aceeași soartă ca și încercările de mai înainte. Influențele politice pe care le exercita Corporația Londrei erau prea puternice pentru a fi înfrânte ușor. Astfel, până în 1888, metropola se bucura de toate privilegiile medievale, în ciuda intereselor marei majorități a locuitorilor ei.

Până la această dată, Londra a avut un singur organ de guvernare locală, anume Corporația Cetății *(Corporation of the City)*, cea mai veche din Anglia. Organizarea ei se deosibea de alte corporații municipale, având o putere desăvârșită în afacerile ei interne, cu dreptul de taxare și jurisdicție, în ciuda pincipiilor legei din 1835 [1]). Reacțiunea care se producea în opinia publică, determină legea din 1888, prin care Londra intra direct în prevederile reformelor moderne. Prin această lege, capitala devenea un district separat, căpătând și un consiliu de district ca organ de control. Iar prin legea din 1899, așa numitele

[1]) Vezi J. F. B. Firth, « London Government and How to Reform it » în volumul citat *Local Government and Taxation in the United Kingdom*, p. 153—156 și Odgers and Naldrett, *Local Government*, p. 217—232.

www.digibuc.ro

« *vestries* » erau transformate în 28 de burguri metropolitane, fiecare cu primarul și consilierii lui. Din punct de vedere financiar, aceste burguri care sunt de fapt ceea ce numim noi sectoare, se află sub controlul consiliului de district al Londrei și sub acela al autorității centrale a Administrației Locale.

Numai partea din centru a Londrei, așa numita « *City of London* », cu o suprafață de o milă pătrată, continuă și astăzi să-și păstreze vechea administrație medievală. Niciuna din legile menționate nu s'a atins de organizarea ei. In această privință, Londra, în partea ei centrală, care este de fapt orașul inițial, reprezintă cel mai eloquent caz de supraviețuire a vechei administrații într'un răstimp de aproape nouă secole.

Se cuvine a ne opri puțin asupra acestei organizări, care stărue să se mențină în ciuda timpului. Corporația Cetății Londrei nu are propriu zis o chartă anumită, după care să se guverneze, cum era obiceiul cu celelalte corporații în trecut. In schimb, există vreo 120 de chărți separate, pe care le-a primit dela diferiți monarhi în cursul secolelor, începând cu Gulielm Cuceritorul. Ele constitue titlurile, pe care se razimă privilegiile Corporației. Capul Corporației și primul magistrat al Cetății este Lordul Primar *(Lord Mayor)*, care de fapt reprezintă pe vechiul « *Port-gereſa* » sau « *Port-reeve* » din timpul Regilor normanzi. El este un fel de mic monarh, cu o curte specială și cu o etichetă păstrată cu sfințenie de secole. Conform unui vechiu obiceiu, Lordul Primar al Londrei este prezentat Lordului Cancelar pentru a primi numirea sa în numele Regelui și a depune jurământul în fața Curții din Westminster, după ce a fost ales, bine înțeles, de Consiliul Corporației. Forma alegerii a variat în decursul secolelor, dar în multe privințe a păstrat unele reguli din trecut. In prezent, el este ales de așa numiții « *City Aldermen* », consilierii Corporației. Alegerea are loc în fiecare an în ziua de 29 Septemvrie în Sala Ghildurilor *(Guild Hall)*, o veche clădire în stil gotic. Se

www.digibuc.ro

propune atunci doi din cei mai vechi aldermeni, iar din aceştia cel mai bătrân este ales de obiceiu Lord Primar pentru termenul de un an. Căci în privinţa termenului pentru care este ales primarul, Londra nu face nicio excepţie faţă de alte oraşe din Anglia.

Atribuţiile Primarului Londrei au rămas de fapt aceleaşi din timpul Evului Mediu. El este *Lord-Lieutnent*, adică un fel de prefect şi conte al Cetăţii şi deţine privilegiile, pe care le avea această funcţiune în societatea medievală. El este nu numai preşedintele Consiliului Municipal, dar şi judecător de pace şi unul din judecătorii Curţii Criminale. Lordul Primar se mai bucură de distincţia de a face parte din Consiliul Privat *(Privy Council)*. Un salariu propriu zis nu primeşte Primarul Londrei. In schimb el dispune de suma de zece mii lire sterline sub forma de fond pentru cheltuieli de reprezentare, sumă care poate fi sporită în cazuri excepţionale, când oraşul primeşte vizite de monarhi. In acelaş timp, Lordul Primar are dreptul la pompă mare, dispunând de echipagii aproape regeşti. El locueşte într'un palat somptuos şi se bucură, cum spun actele, de folosinţa unei vesele în valoare de 40.000 lire sterline aur [1]).

Consiliul Municipal se compune din 26 consilieri de prima clasă, aşa numiţii «*aldermen*» şi 206 consilieri ordinari. Primii consilieri sunt în acelaş timp judecători de pace pentru Cetatea Londrei, iar Primarul are un tribunal special *(The Lord Mayor Court)*, un privilegiu menţinut din timpul Evului Mediu. Această curte este coordonată cu celelalte curţi de justiţie. Printr'o lege mai recentă însă se poate apela la tribunalele superioare şi la Curtea de Apel, dar obiceiul persistă ca apelul dela Curtea Lordului Primar să se facă direct la Camera Lorzilor. Consiliul comunal este de fapt organul legislativ al oraşului. El alege şi numeşte pe toţi funcţionarii comunei şi are un control neli-

[1]) Firth, *Op. cit.*, p. 157 şi Odgers and Naldrett, *Op. cit.*, p. 233 urm.

www.digibuc.ro

mitat asupra fondurilor orașului. «Cetatea» are un corp special de poliție, independent de poliția metropolitană. Veniturile Londrei sunt produse mai ales de taxele portului, așa că ele se ridică la sume foarte mari, care îngădue administrației să guverneze în mod independent și fără niciun ajutor dela Stat. Londra este de fapt singurul oraș mare din Anglia, care se bucură de o excelentă situație financiară. Mulțumită acestei situații, instituțiile publice din cuprinsul ei, ca școli, spitale, pompieri, parcuri, biblioteci, etc., sunt întreținute în mod generos pentru folosul populației.

In jurul cetății Londrei creșteau cu timpul o mulțime de suburbii, care atât prin întindere cât și prin populație întreceau cu mult cetatea medievală de altădată. Aceste suburbii nu intrau în supravegherea propriu zisă a consiliului municipal al cetății, ci se guvernau după reguli autonome locale. Dar legea din 1855 aducea ordine în aceste părți ale Londrei, înființând așa numitul «Consiliu Metropolitan» *(Metropolitan Board)* cu o autoritate centrală și împărțind în același timp întreg orașul, în afară de Cetatea, în districte. Acest Consiliu este alcătuit din 45 membri și un președinte aleși pe trei ani, din care o treime se retrage în fiecare an. Numai președintele Consiliului Metropolitan este salariat, ceilalți membri îndeplinind funcțiunile în mod gratuit. Consiliul Metropolitan guvernează afacerile metropolei, cu excepția Cetății, care rămâne o unitate independentă și față de această autoritate. Legea din 1888 înființa așa numita «*Extra-City of London*», cuprinzând suburbiile recunoscute prin legea amintită, adică orașul care se află în afară de orbita vechii Cetăți medievale, și care astăzi constitue mai mult de 90% din populația întreagă a orașului de peste opt milioane locuitori. Această «*Extra-City*» a fost declarată un district sau județ, cum am amintit și se administrează după normele prevăzute de diferitele legi ale Administrației Locale, trecute în ultimii patruzeci de ani.

www.digibuc.ro

§ 63. *Administrația Locală în Prezent*

Dacă în trecut Administrația Locală a fost produsul obiceiului, variind dela ținut la ținut și dela comună la comună, în prezent ea este rezultatul unor serii de acte ale Parlamentului. Serviciul pe care-l are în vedere organizarea modernă, cu un caracter mai mult sau mai puțin unitar, este să protejeze viața, să asigure buna stare și să procure confortul cetățenilor. Astfel, în prima categorie de servicii intră poliția, în a doua instrucția (școli, biblioteci, etc.) și asistența publică (spitale, opere sanitare) și în a treia drumurile și mijloacele de comunicație. Toate aceste servicii sunt susținute de fonduri acordate de Stat, de autoritățile locale și de contribuții particulare. Din 1919, autoritatea supremă și centrală pentru Administrația Locală este Ministerul Sănătății *(Ministry of Health)*. [1])

Anglia propriu zisă și Țara Galilor *(Wales)* sunt împărțite în 62 comitate *(counties)*, la care se adaogă insulele Scilly, considerate ca un comitat separat [2]). Unitățile administrative recunoscute de lege, pe lângă vechiul district sau comitat, sunt următoarele: burgul de comitat *(county borough)*, adică reședința comitatului; districtul urban *(urban district)* și districtul rural *(rural district)*. Asemenea districte cuprind de obiceiu sate, suprafețe agricole și mici centre urbane.

Fiecare din aceste părți mai mici se subdivide la rândul ei în parohii *(parishes)*, urbane și rurale, având instituția ei de guvernare reprezentativă, un consiliu. In cazul când parohia are o populație mică, în locul consiliului se află

[1]) Vechea autoritate, *Local Government Board*, a fost desființată.

[2]) Anglia are 49 comitate, la care se adaogă districtul Londrei, iar Țara Galilor are 12 comitate. La sfârșitul epocei anglo-saxone, Anglia propriu zisă avea 32 districte *(sciras)*, pe lângă Cumberland și Cornwall: « *Anglia habet triginta duo Sciras extra Cumberland et Cornwalas* », spune cronica timpului. Apud R. Gneist, *Das Englische Verwaltungsrecht* (Berlin, 1867), Bd. I, p. 48.

www.digibuc.ro

câte o simplă adunare *(meeting)* de cetățeni. Aceasta este de altfel singurul caz de *guvernare directă* în Anglia, fiindcă la asemenea «adunări» pot participa toți cetățenii. Organele menționate formează autoritățile, prin care se exercită guvernarea locală propriu zisă. Pe lângă ele se mai află în fiecare district câte un «comitet de gardieni» *(Guardians Committee)*, alcătuit din 36 membri (bărbați și femei), numiți de consiliul respectiv și însărcinați cu asistența publică locală. Acești gardiani examinează pe nevoiașii care primesc ajutoare și stabilesc în același timp quantumul ajutorului.

Atribuțiile consiliului de comitat *(county council)* sunt destul de largi. Un asemenea organ poate face legi locale *(by laws)* asupra unui mare număr de chestiuni. De altfel, toate consiliile locale, afară de autoritatea parohiei, pot face proiecte, care să devină în Parlament legi cu caracter general. O asemenea intervenție în legislația generală se produce de obiceiu pe trei căi: 1). prin așa numitul «*Local Act*», în care sunt prevăzute măsuri interesând și alte comunități locale decât aceea de unde au emanat și s'au dovedit eficace; 2). prin obținerea unui «*Provisional Order*» dela autoritățile centrale, rămânând să fie sancționat ulterior de Parlament; și 3). prin introducerea unei măsuri speciale într'o lege, care se ocupă cu guvernarea locală în genere [1]).

Pe lângă consiliile locale, administrația este exercitată și de alte organe, care reprezintă însă autoritatea centrală. Judecătorul de pace, al cărui rol a fost în trecut, cum am văzut, atât de important, este și astăzi numit indirect de centru, de fapt de Lordul Locotenent și după recomandarea unui comitet consultativ. Funcționarii fiscali, ai poștelor și ai altor servicii, sunt de asemenea numiți de autoritățile dela centru, față de care rămân direct răspunzători. Tot așa, Lordul Locotenent *(Lord-Lieutnant)*, care ar corespunde cu

[1]) Maud, *Op. cit.*, p. 69—71.

www.digibuc.ro

funcția de prefect onorific, este numit de autoritatea centrală. Această funcție este de obiceiu ocupată de o personalitate locală cu vază și care dispune de avere. Lordul Locotenent, care reprezintă autoritatea supremă a comitatului, este ajutat de sheriff. Acesta este retribuit și îndeplinește de fapt funcțiunile unui prefect efectiv. In sfârșit, un alt funcționar local important este constabilul *(constable*, lat. *comes stabuli)* sau *police-man*-ul. Până în 1688, atât judecătorul de pace cât și constabilul erau socotiți ca funcționari ai autorității centrale. De atunci însă ei deveneau funcționari locali, deși rămâneau mai departe răspunzători față de Guvernul central.

Electorii pentru alegerile locale sunt toți cetățenii cu un interes material în guvernarea locală, indiferent de proporția în care sunt implicați într'o astfel de administrație [1]). Cu alte cuvinte, deosebirea de avere nu constitue o calificație pentru dreptul de vot, ci simplul fapt a fi locuitor al unei comunități, fie ca proprietar, fie ca chiriaș. Comitatul este împărțit în circuscripții egale pentru fiecare consilier de ales. Districtele urbane sunt împărțite în cartiere *(Wards)*, reprezentate fiecare prin câte trei consilieri. Alegerile au loc la un interval de trei ani. Cetățenii se interesează însă mai puțin în asemenea alegeri. De regulă numai vreo 25—30% se prezintă la urne. Totuși, controlul cetățenesc este efctiv și se exercită prin opinia publică locală. Partidele politice participă uneori la alegeri locale. De obiceiu membrii consiliilor aparțin unor organizații locale, cum sunt de ex. Uniunea Economică, Asociația Contribuabililor, etc. Chiar atunci când Partidele sunt reprezentate în consiliile locale, cum e cazul în orașele mari, membrii lor se prezintă alegătorilor sub alte denumiri [2]). In asemenea con-

[1]) Până în 1894, Administrația Locală a avut votul plural, apărat în deosebi de J. St. Mill.

[2]) Așa, la Londra, cele două Partide tradiționale sunt numite Reformatori Sociali (Liberali) și Progresiști (Conservatori).

www.digibuc.ro

diții, între alegerile locale și alegerile naționale, nu există în Anglia nicio corespondență.

Candidații pentru alegerile locale sunt recrutați din toate clasele. Există, totuși, o selecțiune făcută de prejudecățile populației. In consiliile de comitat pătrund de obicei foști ofițeri, profesori, preoți, adică ceea ce se înțelege în mod curent sub numele de «*gentlemen*». Femeile sunt rareori alese în asemenea consilii. In schimb, numărul lor crește în consiliile comunale din orașele mari, unde au început să pătrundă și muncitorii.

Alături de consilieri, sunt așa numiții «*aldermen*», care propriu zis înseamnă «oameni bătrâni»[1]) și corespund oarecum cu ajutorii de primar. Aldermenii sunt aleși în mod indirect, dintre consilieri, pe timp de șase ani. Funcțiunea aceasta, care datează din Evul Mediu, fusese desființată de legea din 1835. Dar prin reforma din 1888, după insistența Camerei Lorzilor, ea a fost reînființată. Cu excepția Londrei, aldermenii deliberează împreună cu consilierii obișnuiți. Faptul că din sânul lor se alege primarul, cum și durata mai lungă a termenului pentru care sunt aleși, îi diferențiază de ceilalți consilieri. Primarul, ales pe un an, cum am amintit mai sus, se deosebește de alți președinți de autorități locale prin faptul că primește de regulă un salariu, pe lângă cheltuieli de reprezentare. El este, ca și președintele consiliului de district, *ex officio* judecător de pace.

Numărul consilierilor variază după localitate. De regulă, consiliul parohiei este alcătuit din maximum 15 și minimum 5 membri. Numărul consilierilor de districte rurale și urbane variază după decizia comitatului respectiv. Numai în privința consiliilor de comitat, create prin legea din 1888, există un număr fix de membri. Consiliile numesc diverse comitete, alcătuite din oameni cu pregătire specială. Așa sunt comitetele financiare, edilitare, de instrucție, de asistență socială, etc.

[1]) In Evul Mediu, *Aldermen* erau capi de ghilduri.

www.digibuc.ro

Consiliile au la dispoziția lor funcționari permanenți și retribuiți. Fiecare consiliu, cu excepția consiliului parohial, trebue să aibe cel puțin câte un copist, un casier și un medic. Consiliile orașelor mari au, bine înțeles, nu număr mai mare de funcționari, printre care figurează agenții de poliție, pompierii și funcționarii pentru asistența socială. Toți acești funcționari, numiți de consiliul local respectiv, sunt răspunzători direct acestei autorități. Prin aceasta ei se deosebesc de funcționarii diferitelor Departamente dela centru, care nu sunt răspunzători Parlamentului, ci Coroanei, adică reprezentanților ei autorizați, miniștrii respectivi [1]).

Funcționarii locali în Anglia se găsesc într'o situație precară în ceea ce privește retribuția și stabilitatea. In marea lor majoritate, ei sunt angajați numai pentru o parte din timp. Legea din 1929 [2]) încerca să elimine acest obiceiu, încetățenit din motive de economie, dar care nu încuraja diviziunea muncii și selecționarea unui corp de funcționari pregătiți. Salariile sunt fixate de consiliile locale și variază nu numai după capacitatea financiară a comunei, dar și după bunul plac al consilierilor. Numai în cazul învățătorilor, al medicilor, al funcționarilor polițienești și de asistență socială, salariile sunt dictate de centru și după norme generale. Această intervenție se explică prin faptul că o parte din retribuțiile unor asemenea funcționari este acoperită cu fonduri provenind din tezaurul național. Partea gravă a situației funcționarilor locali este însă că ei se află la discreția consiliului, chiar atunci când au fost angajați cu contract, fiind astfel expuși oricând să fie dați afară

[1]) Maud, *Op. cit.*, p. 133.

[2]) Această lege adopta aproape toate propunerile, pe care le făcea Comisia Lordului Onslow *(Royal Commission on Local Government)* din 1923—28. Printre alte modificări, legea prevedea noi reguli cu privire la înregistrarea nașterilor, deceselor și căsătoriilor. De asemenea, hotarele districtelor erau revizuite.

www.digibuc.ro

sau suprimați din motive de economie [1]). Situația lor devine și mai grea, când un consiliu și-a schimbat coloarea politică. Consilierii au de obicei oamenii lor, pe care voiesc să-i plaseze. Căci în această privință, natura omenească nu se deosebește nici în Anglia. In sfârșit, nici din punctul de vedere al pensionării, funcționarii locali nu stau mai bine. O lege din 1922 prevedea pensionarea, dar nu în mod obligatoriu. Numai în orașele mari se acordă pensii funcționarilor atinși de limită de vârstă.

Finanțele comitatelor și comunelor sunt în mâinile consiliului, care deleagă un comitet special pentru administrarea lor. Sunt patru surse de venituri în Administrația Lorală: proprietăți (apă, gaz, electricitate, tramwae, imobile, etc.), împrumuturi, taxe comunale *(rates)* și impozite la Stat *(taxes)*. Imprumuturile sunt făcute numai cu încuviințarea Parlamentului. In facerea bugetului și în materie de cheltuieli extrabugetare, care nu depășesc veniturile, consiliile locale au toată latitudinea să dispună singure. Contribuția Statului, adică a tezaurului național, se face din plățile contribuabilului *(tax-payer)* și este folosită în primul rând pentru întregirea plății funcționarilor polițienești. O asemenea contribuție reprezintă jumătate din suma stabilită de consiliul local împreună cu un inspector delegat de Ministerul de Interne *(Home Office)*. Pentru instrucție, Statul contribue ceva mai mult decât jumătate din suma necesară. De asemenea Statul contribue pentru construcții de șosele, spitale, locuințe, etc. In caz de șomaj acut, asemenea ajutoare sunt sporite.

In timpuri vechi, până pe la mijlocul secolului al XVI-lea, parohiile erau obligate să îngrijească singure de

[1]) In 1929 s'a judecat procesul (cazul Brown în contra Consiliului de district urban Dagenham) unui funcționar, care fusese concediat, cu toate că în contractul de angajare se stipulase că fiecare parte trebue să anunțe cu trei luni înainte încetarea obligațiilor. Curtea decidea însă că o autoritate locală poate licenția pe funcționarii ei și fără preaviz. Apud Maud, *Ibid.*, p. 141.

www.digibuc.ro

drumuri. După această dată se introducea munca forțată. Fiecare locuitor al parohiei era obligat să contribue în fiecare an cu un număr de zile de muncă la întreținerea șoselelor. Acest sistem dura până în secolul al XVIII-lea. Noile metode pentru construirea de șosele ale lui Macadam, Metcalfe și Telford duceau la intervenția Statului. Prin legea din 1835 *(Highways Act)*, parohiile erau autorizate să angajeze ingineri de șosele, o măsură care se menținea până astăzi [1]).

§ 64. *Asistența Socială*

Unul din serviciile cele mai importante, pe care le îndeplinește Administrația Locală în Anglia, este asistența socială, sau cum se mai numește, asistența publică. Am văzut că în aceasta privință, Anglia a avut legi pentru ocrotirea nevoiașilor încă dela începutul secolului al XVII-lea. In Evul Mediu, protecția săracilor fusese în seama Bisericii. Tot atunci, în orașele mai mari, Ghildurile avuseseră grije de membrii lor săraci sau invalizi. La începutul erei moderne însă, când aceste corporații dispăreau, iar Biserica, prin desființarea mânăstirilor și secularizarea averilor nu mai era în stare să îngrijească de săraci ca înainte, aceștia deveniră o povară pentru societate. Numărul lor crescuse considerabil mai ales dela transformarea economiei naționale, cum am văzut mai sus. Statul se găsi astfel obligat să intervină. Parlamentul vota în 1601 o lege *(Poor Law Act)*, pe baza căreia asistența era reglementată și încredințată autorităților locale, care percepeau o taxă specială pentru săraci *(Poor rate)* [2]). Această lege rămânea în vigoare peste două secole. Intre timp,

[1]) Pentru amănunte asupra administrației municipale, vezi recenta lucrare: *A Century of Municipal Progres, 1835—1935*, edited by H. J. Laski, W. J. Jennings and W. A. Robson, London, 1935.

[2]) Cf. R. Gneist, *Die Geschichte des Self-government in England* (Berlin, 1863), p. 362.

www.digibuc.ro

condițiile din ce în ce mai complicate ale șomajului și ale pauperismului în genere, determină Parlamentul la o nouă legislație. In 1832, o comisiune fu însărcinată de a studia situația săracilor și de a găsi mijloacele unei mai bune îngrijiri a lor. După recomandările acestei comisii, legea din 1834 *(The Poor Law Amendment Act)* prevăzu înființarea așa numitelor «case de muncă» *(workhouses)*, pe care trebuia să le întrețină parohiile, grupate în mai multe uniuni. Aceste organe erau încredințate unor «gardieni» *(guardins)*, aleși de contribuabilii și judecătorii de pace locali. Săracii valizi erau obligați să muncească în *workhouses*, pe care însă le ocoleau pe cât puteau din cauza regimului sever ce domnea în aceste localuri [1]). Legea căuta de fapt să readapteze măsurile de intervenție ale Statului la noile condiții. La aceasta se adaogă crearea unei autorități centrale pentru controlul săracilor. In sfârșit, o lege sanitară *(The Public Health Act)* fu trecută în 1848, prin care orașele erau obligate să procure condiții sanitare mai bune pentru populație. Pe atunci se credea că cele mai multe din neajunsurile pauperismului ar fi înlăturate sau cel puțin reduse, dacă s'ar lua măsuri de salubritate în toate centrele urbane. Căci opinia curentă privea soluția problemei ca fiind nemijlocit legată de înmulțirea condițiilor de confort și higienă pentru pătura de jos a populației.

Dar toate aceste legi și măsuri erau bazate pe o concepție care astăzi a dispărut sau cel puțin nu mai constitue singurul motiv de intervenție al Statului în materie de asistență. Se credea că o asemenea intervenție trebue să servească societatea pentru a scuti de pericolul și plictiselile decurgând din pauperism, din creșterea numărului invalizilor și șomeurilor. Cu timpul însă, în a doua jumătate a secolului al XIX-leá, o altă concepție, mai largă și umană, își făcea

[1]) Sidney and Beatrice Webb, *English Local Government: English Poor Law History*, Part I (London, 1927), p. 398.

www.digibuc.ro

drum atât în cercurile conducătoare cât și în opinia publică. Statul trebuia să intervină în așa măsură ca să ajute pe individ și în demnitatea lui de om. Astfel bolnavul nu trebuia privit numai ca un pericol pentru comunitate, dar în acelaș timp să fie vindecat pentru binele său propriu. Tot așa săracul trebue să fie tratat nu ca un paria, ci ca un om vrednic de ajutor și cu drept la viață. Infăptuirea unei asemenea concepții avea loc însă abia la începutul secolului nostru, sub influența mișcării muncitorești și a ideilor socialiste, pătrunse în rândurile Partidului Liberal.

Legislația socială din ultimii treizeci și ceva de ani organiza asistența pe baze moderne. Legea pensiilor pentru bătrâni *(Old Age Pensions Act)* și legea pentru asigurarea șomeurilor *(Unemployment Insurance Act)* sunt cele mai importante realizări în această privință. După războiu, Statul încuraja autoritățile locale să clădească locuințe ieftine [1]). In sfârșit, prin legea din 1929, Statul intervenea în mod mai intens în administrația asistenței, prin intermediul autorităților locale și a unui corp de funcționari pregătiți pentru o asemenea însărcinare [2]). La ajutorul Statului, se adăoga ajutorul diferitelor societăți particulare, dedicate asistenței. In Anglia, spiritul filantropic a fost totdeauna, din cele mai îndepărtate timpuri, o realitate vie. Datorită acestui spirit, cele mai frumoase opere de caritate și de ajutor au luat ființă și s'au desvoltat pentru binele săracilor și al întregei societăți.

§ 65. *Controlul Autorității Centrale*

Administrația Locală, concepută ca o guvernare autonomă *(self-government)*, nu exclude în Anglia, cum am

[1]) Până în 1929, un milion douăsute cincizeci de mii de case au fost construite, dintre care jumătate prin autoritățile locale. Maud, *Op. cit.*, p. 216.

[2]) Pentru amănunte, vezi Sydney and Beatrice Webb, *English Poor Law History:* Part II: The Last Hundred Years (London, 1929), vol. II, p. 1003 urm.

www.digibuc.ro

văzut, un anumit control din partea Guvernului. E necesar a preciza, înainte de a închide acest capitol, care sunt legăturile între cele două autorități și cum se întreține în interesul întregei comunități naționale.

Astăzi, Administrația Locală din Anglia atârnă în mod direct de următoarele Departamente: Ministerul de Interne *(Home Office)*, Ministerul Transporturilor, al Sănătății și al Instrucției *(Board of Education)*. In mod indirect, Administrația locală atârnă de Ministerul de Finanțe *(Treasury)*, al Agriculturii, al Pescăriilor și al Comerțului *(Board of Trade)*. Astfel, relația autorităților locale cu autoritățile centrale este destul de strânsă. De o independență absolută nu poate fi vorba, cum nu a fost nici în trecut, afară de unele cazuri, când administrația orașelor devenise oligarhică prin abuz și prin desinteresarea Guvernului.

Statul își rezerva dreptul, de o sută de ani încoace, de fapt dela legea din 1835, să intervină în afacerile fiecărei comunități. Numai Londra, în partea ei de corporație *(City)*, a rămas mai departe, cum am văzut, cu desăvârșire autonomă. Intervenția Statului devenea din ce în ce mai activă în ultimii ani, mai ales după războiu. Prin legea din 1930 *(Poor Law Act)*, controlul autorităților centrale în chestiuni de asistență publică a devenit mai insistent decât oricând. Apoi toate legile locale *(by laws)* cu privire la sănătatea publică, trebue să fie confirmate de Ministerul Sănătății. Chiar și alte legi, care nu cer în mod direct aprobarea centrului, trebue să fie comunicate Ministerului de Interne înainte de a fi aplicate. Ministrul le poate anula în timp de 40 zile printr'un «ordin în consiliu». Tot așa, orice îmbunătățire propusă de un consiliu local, nu poate deveni legală înainte de aprobarea Ministerului respectiv [1]).

[1]) Vezi Maud, *Local Government*, p. 189 urm.

www.digibuc.ro

Cu tot acest control, Administrația Locală în Anglia se bucură încă de multe drepturi, de care autoritățile centrale nu se ating. Legile în vigoare nu permit Miniștrilor să se amestece în mod direct decât în chestiunile privind poliția și asistența socială. Cetățenii sunt liberi să aleagă pe oricine în consiliile locale, care la rândul lor pot impune taxe *(rates)* [1]) și să numească funcționari, fără aprobarea centrului. Singura limită la o asemenea libertate este legea, care, prin curțile de justiție, poate oricând să cheme la răspundere pe cei însărcinați cu administrația.

De fapt, controlul autorității centrale în Administrația Locală se exercită pe două căi: prin legislația Parlamentului și prin administrația diferitelor Departamente, însărcinate cu observarea legilor. In regulă generală, autoritatea centrală prevalează asupra autorității locale. Aceasta are însă dreptul de a contesta vreo dispoziție dela centru, când o socotește nedreaptă, folosindu-se de un procedeu vechi, dar încă în vigoare, așa numita «citație prerogativă» *(prerogative writ)*, emanată dela Curtea Inaltă de Justiție și pe baza căreia se face acțiunea. Asemenea contestări sunt însă rare. Ele trebue să fie sprijinite de temeinice argumente, altfel acțiunea nu e încuviințată de Curte. De asemenea orice particular poate face acțiune în cazul când se crede nedreptățit sau păgubit de vreo dispoziție a consiliilor locale. Legea din 1893 *(Public Authorties Protection Act)* specifică, în cazul când plângerea se dovedește neîntemeiată, că persoana în chestiune trebue să suporte toate cheltuielile procesului, care sunt totdeauna mari. Cu asemenea riscuri cetățeanul rareori se încumetă să ia calea justiție în contra autorităților locale.

---

[1]) Deosebirea între «*rates*» (propriu zis rate) și «*taxes*» (taxe, impozite), datează din timpul Reginei Elisabeta, când prin legea de asistență, pomenită mai sus, parohiile erau însărcinate să ridice anumite sume, «*rates*», dela locuitorii bogați pentru întreținerea săracilor.

www.digibuc.ro

Controlul autorităţilor centrale asupra differitelor servicii ale Administraţiei Locale se reduce astăzi mai mult la preocuparea de a promova binele obştesc, asigurând aplicarea legii într'o măsură mai mare decât altădată. Prin diferitele legi, trecute de Parlament, legătura între interesele locale şi interesele naţionale este stabilită în mod permanent, fără a se călca principiul de *self-government*, care rămâne baza organizării politice a societăţii engleze şi în epoca intervenţionismului de Stat.

www.digibuc.ro

CAP. XI

JUSTIŢIA

§ 66. *Caracteristicele Dreptului Englez*

Ca toate instituţiile poporului englez, Justiţia reflectă aceeaşi creştere organică şi aceoaşi evoluţie istorică. Născută din necesităţile imediate ale realităţii, această instituţie s'a desvoltat în răstimpul mai multor secole şi a păstrat urmele unei adaptări treptate la condiţiile şi concepţiile societăţii.

Ceea ce determină caracterul complicat al Dreptului englez, este supravieţuirea trecutului în formele prezente de organizare juridică. Acest fapt imprimă Justiţiei în Anglia o notă de permanentă vechime şi îngreuiază înţelegerea ei de străini. Trecutul în Dreptul englez nu este prezervat în formule imuabile, în aşa fel ca să poată fi desprinse şi reţinute cu uşurinţă. El se găseşte mai mult în manifestările legii, prin care se desvălue şi se afirmă ca o forţă vie în conştiinţa poporului. In astfel de manifestări, libere în ciuda tradiţiei, intervin noui contribuţii care, totdeauna în armonie cu regulile consfinţite prin uz, devin parte integrantă din normele valabile ale Justiţiei. Ce este nou şi ce este vechiu în ele, nu se poate stabili cu precizie. Unele date sunt înregistrate, de sigur, de istoria Dreptului englez, dar ele nu reprezintă decât rezultatele la care s'a ajuns după o gestaţiune îndelungată. Legătura între legea recunoscută, fie prin obiceiu, fie prin act al Parlamentului

www.digibuc.ro

de o parte, şi procesul de formaţiune în opinia publică a ţării, de altă parte, este atât de strânsă, încât a considera una fără cealaltă înseamnă a ignora cu desăvârşire spiritul adevărat al Dreptului englez. Căci în Anglia nicio lege nu poate anticipa opinia publică.

Maxima care a predominat totdeauna în Dreptul englez este că legea trebue găsită în recunoaşterea curţilor de justiţie. Astfel legea devine o serie de reguli, administrate de autorităţile, în care comunitatea Statului şi societăţii a delegat puterea ei [1]).

Privite mai de aproape, legile în Anglia sunt în continuă readaptare la realitate. Legile se schimbă, fiind în funcţie de « ceea ce are curs », ceea ce înţelegeau vechii Greci prin noţiunea de « *νόμος* ». Aşa se explică pentru ce în Anglia nu a existat niciodată acel spirit juridic, rigid şi abstract de pe continent, moştenit dela Romani şi care răpeşte mai totdeauna poporului înţelegerea legii. Intensa circulaţie a Dreptului nescris până în zilele noastre şi care formează majoritatea normelor juridice ale poporului englez, nu are altă explicare. Iar deasupra legilor scrise şi nescrise, Englezii posedă un ascuţit simţ de judecată, deprins dintr'o lungă şi statornică participare la administraţia justiţiei.

In adevăr, încă din epoca anglo-saxonă, poporul englez era obişnuit să ia parte la judecarea semenilor. In tribunalele comitatului *(shir-gemote)*, care se ţineau de două ori pe an, şi în tribunalele locale *(hundred-gemote)*, care aveau loc în fiecare lună, poporul (oamenii liberi) participa la judecarea conflictelor ivite între cetăţenii comunităţii. Acest obiceiu pare să fi fost răspândit în triburile germanice, cum ne spune Tacit. In epoca normandă, sub regimul feodal şi în tot timpul Evului Mediu, o asemenea participare devenea din ce în ce mai reală. Semnele unei conştiinţe

[1]) Teoria era formulată de Hobbes în secolul al XVII-lea (*Leviathan*, Part II, chap. 26), iar în secolul al XIX-lea Austin îi dădea o desvoltare sistematică (*Jurisprudence*, Lect. I).

www.digibuc.ro

juridice desvoltate în popor apăreau în *Magna Charta*. Mult citatul articol 39 din acest document enunța principiul, că fiecare om liber trebue să fie judecat numai după legea țării *(per legem terrae)*. Tot acolo se puneau anumite limite puterii judecătorești a Coroanei, pentru asigurarea unei mai bune împărțiri a dreptății. Insuși principiul de a stabili judecata prin participarea semenilor e clar formulat, acel «*judicium parium*», care ceva mai târziu avea să se desvolte în instituția juraților.

Din această participare năștea în popor un interes real pentru justiție. Conștiința că o asemenea instituție este esențială pentru ordinea și buna stare a comunității, apărea la poporul englez mai de timpuriu decât la alte popoare moderne. Vigilența lui în această privință era o urmare firească a educației politice, a intervenției lui directe în treburile locale, pentru care se simțea răspunzător. Aici se observă și influența binefăcătoare a sistemului de autoguvernare *(self-government)*, atât de caracteristic în organizarea poporului englez.

In Anglia, legea este mai presus de orice și de oricine. Insuși Regelui, pe timpul când întrunea efectiv toate puterile în Stat, i se amintea că trebue să se supună legii. Toate actele de împotrivire în contra Coroanei înainte de Revoluția din 1688, au fost provocate de acest simț legalist al poporului. Revendicarea drepturilor politice în Anglia a luat totdeauna naștere din conflictul unei violări a legii. Modul în care era formulat *Billul Drepturilor (Bill of Rights)* din 1689 e caracteristic. Principiile de guvernare constituțională nu sunt întemeiate pe cine știe ce vorbe abstracte, ca «voința poporului» sau «dreptul natural al omului», ci sunt raportate direct la starea de fapt a societății de atunci [1]). Adevărul este că legalismul poporului

[1]) Așa, prima propoziție din numitul Act, sună astfel: «*That the pretended power of suspending of laws, or the execution of laws, by regal authority, without consent of parliament, is illegal*». Propozițiile următoare se termină cu același argument.

www.digibuc.ro

englez izvorăşte dintr'un adânc simţ de dreptate şi ordine, dobândit din contactul cu realitatea organizată. Datorită acestui simţ, legea ia totdeauna o formă concretă, iar lupta pentru înfăptuirea ei se desfăşoară în condiţii mai paşnice decât în alte ţări. In locul revoluţiei, poporul englez preferă reforma. Pentru el termenul «*revolution*» nu înseamnă ca la alte popoare, numai o izbucnire violentă de forţe fizice. O revoluţie poate fi şi o reformă radicală, adică o reformă care răstoarnă ordinea existentă pe cale de lege [1]).

Lipsa unui caracter abstract al legii, la poporul englez, se reflectă şi în faptul, că limba engleză, de altfel atât de bogată în vocabular, nu are un termen deosebit pentru noţiunea de «Drept», cum au alte popoare *(Droit, Recht, Diritto)*. Pentru englez nu există deosebire între «*law*» ca sistem şi «*law*» ca lege a obiceiului sau act înfăptuit de Parlament. In general, juriştii englezi vorbesc de «lege» *(law)*, înţelegând întregul complex al legiuirilor, pe când laicii vorbesc de «legi» *(laws)*, raportându-se la diferitele legi [2]).

Cu toată această lipsă de forme abstracte, Dreptul englez a avut interpretatori şi jurisconsulţi din cele mai îndepărtate timpuri. Aşa, pentru a menţiona numai pe cei mai iluştri, Glanvill în secolul al XII-lea, Bracton în secolul al XIII-lea, Littleton şi Fortescue în secolul al XV-lea, Coke în secolul al XVII-lea şi Blackstone în secolul al XVIII-lea, au lăsat opere de interpretare asupra legilor Angliei, din care şi astăzi se inspiră juriştii englezi. Acest

[1]) Mi-aduc aminte în această privinţă nedumerirea, pe care o exprima un eminent diplomat român, de altfel cunoscător al limbii engleze, la apariţia unei cărţi engleze despre reforma noastră agrară după războiu şi în care se vorbea de «revoluţia agrară» *(agrarian revolution)* în România. De fapt, expresiunea era proprie pentru autorul englez, fiindcă numita reformă transformase în mod atât de radical starea de drept a proprietăţii agricole la noi, încât putea fi numită o «revoluţie».

[2]) Cf. W. M. Geldart, *Elements of English Law* (revised by Sir William Holdsworth London, 1933), p. 9 urm.

www.digibuc.ro

fapt era datorit, bine înțeles, necesității de a fixa anumite noțiuni și de a elucida cazurile, care făceau jurisprudență, atât de obișnuite într'o țară cu Dreptul în marea lui majoritate nescris [1]).

In sfârșit, apariția magistraților juriști, încă din secolul al XIII-lea, trebue relevată ca o notă caracteristică în istoria Justiției engleze. Intr'un timp când pe continent oamenii cu o cultură juridică propriu zisă se întâlneau numai printre clerici, Anglia avea magistrați și avocați laici cu o asemenea pregătire. Acest fapt contribuia într'o largă măsură la întreținerea tradiției juridice, care impunea poporului și-i dădea încredere în instituția Justiției. Numărul relativ restrâns al apelurilor în Anglia își are în bună parte această explicare. Tot așa respectul cu care sunt priviți magistrații englezi, al căror prestigiu nu este desmințit nici de modul cum se comportă în viața lor privată. E drept că nu în tot cursul istoriei Anglia s'a bucurat de o magistratură pregătită și integră. Au fost timpuri, ca la începutul epocei normande sau pe vremea Stuarților, când Justiția se afla sub influența directă a puterii executive. Atunci Anglia a cunoscut corupția și degradarea Justiției. Magistrații, recrutați după criterii personale și dispoziția subiectivă a Regelui, își cumpărau locurile și se lăsau la rândul lor să fie mituiți sau influențați în hotărîrile lor judecătorești [2]). Dar în contra acestor abuzuri, care nu s'au statornicit niciodată, poporul englez a știut să reacționeze mai curând sau mai târziu.

[1]) Maitland punea ca dată a Dreptului englez articulat, ziua de 3 Septemvrie 1189, când Glanvill termina lucrarea despre Legile Angliei, devenită clasică pentru juriștii englezi. Iar înainte, în secolul al XI-lea, *Domesday Book* și alte acte păstrate până azi, arată vechimea Dreptului englez constituit: *The Collected Papers* (Cambridge, 1911), vol. I, p. 411 și urm.

[2]) Francis Bacon, în calitate de Lord Cancelar (Ministru de Justiție), fusese acuzat de a fi luat mită. El singur mărturisea a fi primit plocoane dela justițiabili. Biografii lui observă că obiceiul de a primi asemenea daruri era răspândit atunci printre înalții funcționari ai Justiției.

www.digibuc.ro

Evoluția Dreptului englez e uneori împărțită în cinci epocei, după schimbările pe care le-a suferit în cursul timpului. Intâia epocă este asociată cu domnia lui Enric al II-lea, când Curtea Regelui *(Curia Regis)* se organizează și stabilește un Drept Comun pentru întregul Regat. A doua epocă datează din timpul lui Eduard I, supranumit « Justinianul englez » și Eduard al III-lea, când ia ființă Parlamentul și se formulează unele statute. In același timp, se desvoltă instituția Lordului Cancelar *(Lord Chancellor)* și așa numita « Curte a Cancelariei » *(Chancery Court)*. A treia epocă datează din timpul lui Enric al VIII-lea și Eduard al VI-lea, când are loc Reformația, prin care o parte din legile țării sunt scoase de sub autoritatea Dreptului Canonic. A patra epocă e cuprinsă de Războiul Civil și Revoluție (sec. XVII-lea), când dreptul exclusiv al parlamentului de a face legi este definitiv statornicit. Iar a cincea epocă de schimbări datează din secolul al XIX-lea, când sub influența noilor condiții și concepții ale societății, o parte din vechile legi sunt părăsite și o serie de legi adaptate la cerințele timpului sunt trecute de Parlament [1]).

§ 67. *Common Law*

Dreptul englez este alcătuit din două categorii de legi: legea comună sau a obiceiului, ceea ce se înțelege prin « *common law* », și legea scrisă sau statutul, « *statute law* ». Legea nescrisă e mai vastă și mai substanțială decât legea scrisă, fiindcă o cuprinde pe aceasta. Legea statutară reprezintă de fapt numai o parte din normele, după care se călăuzește Justiția în Anglia și presupune totdeauna legea cutumiară. Căci legea scrisă ia naștere numai după ce obiceiurile și practicele, pe care le formulează, au pătruns adânc în conștiința poporului. Astfel legea scrisă nu face

[1]) James Bryce, *Studies in History and Jurisprudence* (Oxford, 1901), vol. II, p. 344 urm.

www.digibuc.ro

decât să înregistreze în formă de cod ceea ce societatea sancționează ca valabil. In acest sens, ea este un fel de adaos și întregire la legea obiceiului, la care se referă și fără de care nu ar însemna nimic. De aici strânsa legătură ce există între « *common law* » și « *statute law* ».

Cele dintâi legi scrise, pe care le înregistrează istoria poporului englez, sunt legile Regelui Ethelbert (sec. VI-lea), păstrate într'o copie făcută după Cucerirea Normandă, și care consistă din nouăzeci de propoziții scurte, privind în deosebi taxele, pe care trebuia să le plătească poporul față de Biserică sau în cazuri de greșeli comise față de semeni [1]). Alte legi scrise nu se cunosc din epoca anglo-saxonă.

Atât de puternic este Dreptul nescris în Anglia, încât cele mai fundamentale reguli de judecată nu au fost formulate nici până astăzi. Așa, nu există o lege scrisă, în care să se spună că un contract trebue respectat sau că un om este obligat să-și plătească datoriile. Asemenea obligații sunt presupuse ca evidente, fără a fi nevoie de o raportare la un text. Din același motiv, aproape tot Dreptul penal englez se razimă pe obiceiu.

Cu toate acestea, Anglia are o mulțime de legi scrise. Iar tendința generală este de a codifica dreptul obiceiului, pentru a facilita formularea sentințelor. Dreptul nescris nu este însă atât de vag încât să se preteze la orice interpretare. Două limite, destul de puternice, îngrădesc libertatea judecătorului. Mai întâi este simțul de dreptate, atât de treaz în popor, prin atingerea ce o are cu administrarea Justiției, cum am pomenit mai sus, făcându-l să controleze, pe calea opiniei publice, sentințele magistraților [2]).

[1]) Maitland, *Op. cit.*, vol. II, p. 419—424 și același, *The Constitutional History of England* (Cambridge, 1909), p. 2.

[2]) Deși în Anglia legea oprește presei să comenteze modul cum a fost judecat un proces, totuși controlul publicului se exercită în asemenea cazuri prin vigilența oamenilor localnici, care urmăresc de aproape, fie în calitate de jurați, fie ca simpli spectatori, desbaterile curților de justiție.

www.digibuc.ro

Apoi sunt colecţiile hotărîrilor emise de curţi, prezervate cu sfinţenie încă din secolul al XIII-lea, de pe timpul lui Eduard I, sub numele de « *year-books* », şi dela Enric al VIII-lea, sub numele de « *reports* ». Există vreo mie de volume cuprinzând un asemenea material, pe care le consultă avocaţii pentru a se orienta asupra normelor de judecată după dreptul obiceiului [1]).

Când se iveşte însă conflict între legea scrisă şi obicei, cea dintâi prevalează totdeauna. Cum în Anglia nu există nicio limită pentru actele Parlamentului, magistratul nu poate refuza să aplice asemenea legi. Se ştie că în Statele Unite un judecător poate să discute constituţionalitatea unei legi trecută de Congres. Se pare că o asemenea libertate a existat şi în Anglia în secolul al XVII-lea, când se susţinea că sunt principii sancţionate de obiceiu, care ar putea controla un act al Parlamentului ce vine în conflict cu ele [2]). Dar o asemenea concepţie nu se putea încetăţeni în Anglia, unde omnipotenţa Parlamentului era recunoscută ca un principiu fundamental în constituţia ţării.

In cazuri care nu sunt prevăzute nici de legea scrisă şi nici de obiceiu, judecătorul poate să emită o sentinţă, care, la rândul ei, formează un precedent de utilizat în viitor. Multe din cazurile înregistrate în volumele amintite conţin asemenea decizii, care au o valoare legală în curţile engleze.

Din cauza imensului material necodificat, stăpânirea legilor în Anglia este foarte greu de realizat. Mai întâi juristul trebue să ştie unde să caute cazuri similare în sentinţele curţilor, de multe ori vechi de câteva secole. Cu toată sistematizarea materialului şi prevederea lui cu un indice, găsirea unui precedent pentru cazuri rare este un lucru anevoios. Asemănarea poate fi numai parţială, iar cuprinderea cazului într'o formulă generală, pe care o dă cu

[1]) Cf. Henri Lévy-Ullmann, *Le système juridique de l'Angleterre* (Paris, 1928), vol. I, p. 65.

[2]) Geldart, *Op. cit.*, p. 12.

www.digibuc.ro

precizie numai legea scrisă, lipsește. Apoi sunt cazuri care cad numai în parte sub prevederile legii obiceiului, iar în parte sub acelea ale unui statut. Stabilirea liniei între ce intră în obicei și ce cade sub legea scrisă, este de asemenea foarte delicată. In sfârșit, vine interpretarea, care trebue observată în cursul procesului după anumite norme, considerate ca reguli de procedură. In această privință se face o deosebire între principiul, pe care decizia este bazată *(ratio decidendi)* și lucrurile care se spun incidental *(obiter dicta)*, acestea fără forță concludentă pentru pronunțarea sentinței.

Evident, prin raportarea la hotărîrile înaintașilor și prin formularea unei noi sentințe în cazuri neprevăzute, fie de obiceiu, fie de statut, judecătorul englez se află în poziția de a crea o nouă lege. Chestiunea de a ști, dacă judecătorul face în adevăr legea, a primit în Anglia două răspunsuri. In concepția mai veche (Blackstone), judecătorul este privit că nu poate face legea, pentrucă el nu face, chiar în cazuri unde se stabilește un precedent, decât să aplice principiile existente la o nouă categorie de fapte. Concepția mai nouă (dela Bentham, Austin și alții) consideră că judecătorul în adevăr creează legea, când dă o hotărîre nouă, care formează un precedent pentru cazuri similare în viitor [1]). După juriștii moderni, ambele teorii se pot armoniza prin noțiunea de evoluție, necunoscută de autorii mai vechi și pe baza căreia un lucru poate să se schimbe și totuși să rămână același. Astfel nu ar fi o contradicție între faptul că judecătorul se ține strict de legea obiceiului, când o aplică, și faptul că o creează, când pronunță o sentință nouă, neprevăzută de aceeași lege [2]).

Legea bazată pe cazuri *(Case Law)*, înregistrate în cursul timpului și numai pe baza hotărîrilor luate de curți în fața

[1]) Cf. Henry Sumner Maine, *Ancient Law* (new ed. London, 1890), p. 31.

[2]) Geldart, *Op. cit.*, p. 26.

www.digibuc.ro

unor fapte necunoscute de obiceiu sau de legea scrisă, are unele merite, dar şi unele defecte, pe care le recunosc înşişi juriştii englezi. Enumărăm argumentele, care s'au adus pro şi contra, referindu-ne în deosebi la expunerea Profesorului Geldart, a cărei scriere, mai sus citată, este cât se poate de clară în această privinţă. Avantajele sistemului « *Case Law* » sunt: certitudinea, posibilitatea de creştere şi desvoltare, bogăţia regulilor de detaliu şi caracterul practic al acestora.

Certitudinea, pe care o oferă sistemul bazat pe cazuri precedente, reiese din siguranţa în judecata hotărîrilor date de curţi în trecut. Faptul că anumite cazuri judecate sunt autoritate în materie, face foarte probabil că fiecare caz similar va fi decis în acelaşi fel. Poporul are încredere în legea astfel formulată de judecător. Pentru mentalitatea englezului, refractară la teorii abstracte, un asemenea mod de a privi lucrurile impune totdeauna. Este mai simplu, mai concret şi mai practic.

In ceea ce priveşte posibilitatea de creştere şi desvoltare a legii, pe care o reprezintă sistemul « *Case Law* », ea este evidentă. Unde nu există limite puse de legea scrisă sau de obiceiu, noui reguli pot lua naştere din când în când pentru a corespnde unor împrejurări neprevăzute, create de cerinţele schimbătoare ale societăţii. Cred că în acest caz se observă mai bine decât oriunde ceea ce am numit (§ 8) pluralismul vieţii sociale engleze. Cu simţul său practic, aplecat totdeauna spre realităţi, englezul recunoaşte că legea nu poate prevedea şi cuprinde toate cazurile care se ivesc în relaţiile oamenilor. Realitatea revărsându-se deasupra oricărei forme plăsmuită de om, e necesar a se lăsa judecătorului latitudinea de a crea noui reguli. Teama unui abuz este exclusă, când ne gândim că o asemenea libertate nu depăşeşte niciodată principiile consfinţite de obiceiu sau de legea scrisă.

Bogăţia regulilor, pe care o prezintă numitul sistem, constitue de asemenea un avantaj evident. Numărul mare

www.digibuc.ro

de reguli oferă judecătorului un material variat, pe care să-și sprijine sentința. E mai multă șansă de obiectivitate în judecată, când cel care o pronunță are putința să se inspire din surse multiple și totdeauna referitoare la cazuri, care au avut loc.

Caracterul practic al acestor reguli reiese din însuși modul, cum s'au produs. Asemenea reguli fiind rezultatul unor dificultăți, care s'au ivit în realitate, ele reprezintă necesitatea societății de a reacționa împotriva unei îngrădiri juridice. In alte cuvinte, ele înseamnă o experiență utilă și a cărei valoare practică nu poate fi ignorată.

Defectele sistemului « *Case Law* » sunt următoarele: rigiditatea, pericolul de a face distincții nelogice și complexitatea, pe care o prezintă în aplicarea lui. In ceea ce privește rigiditatea, ea reside în faptul că, odată regula stabilită, chiar în mod greșit, e aproape imposibil pentru judecătorul englez să se abată dela ea. Forța obligatorie a precedentului constitue un obstacol în judecată. Latitudinea, de care vorbeam mai sus, dispare în fața unui precedent, care cuprinde un caz asemănător cu acela de judecat. Dacă precedentul a fost fals formulat (ceea ce nu este exclus), judecătorului nu-i rămâne libertatea să-l ignoreze. Această autoritate a precedentului merge în Anglia atât de departe, încât chiar când o curte mai înaltă consideră decizia unui tribunal greșită în principiu prin ținerea de litera precedentului, refuză să o infirme, pe motivul că răul ce ar decurge din nimicirea a ceea ce fiecare a privit până atunci ca bun stabilit, ar fi mai mare decât răul decurgând dintr'o decizie greșită. Aici obiceiul desfide logica și intră în linia tradiției societății engleze. Soluția în asemenea cazuri nu este decât a amenda obiceiul sau precedentul printr'un statut, care să îndrepte greșala. Multe legi ale Parlamentului au luat naștere din asemenea dificultăți, ca legea privitoare la vânzarea bunurilor *(Sale of Goods Act)* din 1893 sau seria de legi din 1926 cu privire la proprietate *(Property Acts)*.

www.digibuc.ro

In ceea ce priveşte pericolul de a face distincţii nelogice, el nu se întâlneşte rareori. Judecătorul cel mai conştiincios poate greşi sau aluneca alături în interpretare, ignorând cazuri precedente, în care se stabilea o regulă de judecată cuprinzând cazul ce i se prezintă spre a fi soluţionat. Asemenea greşeli se ivesc de fapt din cauza enormului volum de material, din care se compune, cum am spus, legea obiceiului în Anglia. De aceea, al treilea defect al sistemului, complexitatea, constitue un mare desavantaj în aplicarea legii nescrise [1]).

In sfârşit, legea nescrisă se poate inspira uneori şi din alte surse decât acelea menţionate, ca de ex. din deciziile curţilor din Irlanda, din Colonii sau din Statele Unite, a căror legislaţie este bazată în mare parte pe Dreptul englez. Autoritatea lor nu este obligatorie, dar poate constitui puncte de orientare pentru judecătorul englez. De aceeaşi natură este autoritatea diverşilor comentatori englezi şi a tratatelor de Drept, în care se discută legile Angliei.

§ 68. *Dreptul de Echitate*

Caracterul vast şi vag al Dreptului Comun *(Common Law)*, la care se adaogă imensul material de cazuri judecate, care fac jurisprudenţă *(Case Law)*, a dat naştere la un mijloc de reajustare a deciziilor inadequate necesităţilor timpului sau necuprinse de obiceiu. Un asemenea mijloc se găseşte în aşa numitul «Drept de Echitate» *(Equity Law)*, care constă în anumite reguli destinate să amendeze lipsurile Dreptului nescris. Regulile de echitate *(equity rules)* au forţă legală şi sunt respectate de toate curţile de justiţie.

Dreptul de echitate, care nu este decât un supliment la legea obiceiului, pe care o corectează, se exercita până în 1875 de Curtea Cancelariei *(Court of Chancery)*, conside-

[1]) Geldart, *Elements of English Law*, p. 27—29.

www.digibuc.ro

rată ca o curte autonomă. Dela acea dată, ea a fost încorporată Curții Inalte de Justiție *(High Court of Justice)*. Curtea Cancelariei a luat naștere în secolul al XIV-lea pe lângă administrația Lordului Cancelar. In ea se judecau cazurile, care fuseseră decise în celelalte curți ale dreptului comun, dar a căror soluție nu părea satisfăcătoare împricinaților. De asemenea se apela direct la această Curte în cazuri neprevăzute de legea comună.

Curtea Cancelariei se desvolta de fapt din sistemul delegației, pe care o dădea Regele, ca suprem cap al Justiției, consilierilor săi. Erau anumite chestiuni, (în special cu privire la dreptul de proprietate, care nu-și găseau soluția în curțile ordinare. Din acest motiv se crea un fel de « *Remedial Jurisdiction* », asemănător Dreptului Pretorian *(supplendi et corrigendi juris civilis causa)*, după care Lordul Cancelar proceda în spirit de echitate și prin secretarii săi, decidea asupra chestiunilor [1]). Influența Dreptului roman este aici evidentă. Maine o considera nu numai ca venind indirect, pe calea Dreptului Canonic, ci ca o dovadă de înrâurire directă a normelor juridice romane în Anglia [2]). De fapt, ceea ce înțeleg Englezii prin « *equity* » nu este altceva decât acea « *naturalis aequitas* », care se practica la Romani în cazuri neprevăzute de legea scrisă.

Relația între echitate și legea comună este foarte strânsă. Regulile uneia nu contrazic regulile celeilalte. Cu toate acestea, regulile echității produc de multe ori un efect opus legii obiceiului. Astfel, după legea comună nu există niciun alt mijloc de a hipoteca un bun decât de a-l ceda creditorului în deplină proprietate. Dar după Dreptul de echitate există posibilitatea de a-l răscumpăra, permițând debitorului să rămână proprietar. Este ceea ce se numește « *an equity of redemption* » [3]). Din această cauză, chiar dacă

[1]) R. Gneist, *Das englische Verwaltungsrecht* (2te Aufl. Berlin, 1867), Bd. I, p. 357 urm.

[2]) *Ancient Law*, p. 44 urm. și p. 68—72.

[3]) Geldart, *Op. cit.*, p. 44 urm.

www.digibuc.ro

dela 1875 regulile ambelor Drepturi se aplică în aceleași curți, ele rămân, totuși, părți distincte ale Dreptului englez și sunt dominate de principii deosebite. Regulile Dreptului de echitate se găsesc împrăștiate în diferitele decizii luate de judecători în cazuri soluționate după asemenea norme. Rolul lor este azi tot atât de mare ca și altădată, în ciuda tendinței generale spre codificare a Dreptului englez. Și cu toate obiecțiunile, care s'au ridicat în trecut și se mai ridică și astăzi împotriva Dreptului de echitate, Curtea Cancelariei continuă să îndeplinească o funcțiune precisă în administrarea justiției din Anglia [1]).

§ 69. *Curțile de Justiție*

Curțile de Justiție în Anglia prezintă un caracter deosebit de ceea ce se înțelege prin acest nume în alte țări. Păstrarea atâtor elemente vechi în structura lor le face să aibe o înțățișare singulară. Cum am amintit mai sus, Anglia a avut o justiție organizată înaintea altor țări moderne. Nu numai magistrați și avocați cu pregătire juridică apăreau în plin ev mediu, dar și un sistem închegat de curți se desvolta încă din secolul al XIII-lea. Legătura strânsă între Justiție și Administrația Locală a contribuit de sigur la o asemenea stare de lucruri. Apariția instituției juraților către sfârșitul secolului al XIII-lea și înființarea judecătorilor de pace în secolul următor, au fost două fapte hotărîtoare

[1]) In secolul al XVII-lea, Curtea avea să lupte în contra Curților de drept comun, care socoteau intervențiile Lordului Cancelar ca o intrusiune în domeniul lor. Astfel între Chief Justice Coke și Lordul Ellesmere se isca pe această temă o discuție memorabilă, care se termina însă în favoarea celui din urmă, datorită intervenției Regelui Iacob I. Pe timpul Protectoratului, s'a propus desființarea Curții, pe motivul că jurisdicția ei ar fi asemănătoare cu aceea a unui tribunal excepțional, ca *Star Chamber*. Asemenea propuneri s'au mai făcut și după Revoluție, dar fără a fi realizate. Curtea Cancelariei se dovedise a fi necesară intereselor justiției, îndeplinind un serviciu, pe care celelalte curți nu-l puteau oferi.

www.digibuc.ro

în statornicirea aceleiași legături [1]). Prin jurați, poporul era chemat să vegheze singur la administrarea justiției, iar prin judecătorul de pace se inaugura acea fericită împreunare între atribuțiile juridice și atribuțiile administrative, pe care se razimă, în ultima analiză, organizarea poporului englez.

La începutul secolului al XIII-lea, pe timpul lui Enric al III-lea, se găseau deja cristalizate cele trei Curți principale, care continuă și astăzi sub o formă sau alta: 1. Curtea Băncii Regelui *(Court of King's Bench)*. 2. Curtea Desbaterilor Comune *(Court of Common Pleas)* și 3. Curtea Tezaurului *(Court of Exchequer)*. Toate aceste Curți de drept comun erau ale Regelui, adică ale puterii centrale, deosebindu-se în această privință de Curțile locale, cum erau tribunalele municipale *(Court Leet)*, de comitate *(Counties)* și de ocoale *(Hundreds)*. De asemenea ele se deosibeau de Curtea Cancelariei *(Court of Chancery)* și de Curțile eclesiastice *(Ecclesiastical Courts)*.

Deasupra celor trei Curți de drept comun sta Lordul Cancelar, care pe timpurile acelea, de fapt până la Reformație, nu era un jurist laic, ci un cleric, de obiceiu un episcop. Orice act scris în numele Regelui se făcea prin intermediul Cancelarului. Ordinele Regelui *(writs)* cu privire la chemarea unei persoane să apară în fața uneia din Curți, erau date din biroul Cancelarului, cum se mai practică și astăzi. De atunci lordul Cancelar este socotit Ministrul de Justiție, deși în Anglia nu există propriu zis un Departament al Justiției.

Curtea Băncii Regelui era la început un colegiu alcătuit din patru sau cinci *justiciarii*, în care Regele putea să prezideze în persoană. In calitate de «*Curia coram Rege*

[1]) Asupra originii juraților, sunt autori care o pun încă pe timpul primilor locuitori ai Insulei. Cf. William Blackstone, *Commentaries on the Laws of England* (9th ed. London, 1783), vol. III, p. 349. Totuși, se pare că judecata prin juriu nu apărea decât pe timpul lui Eduard I și încă într'o formă sporadică. Vezi W. Maitland, *The Constitutional History of England* (Cambridge, 1909), p. 131 și 212 urm.

www.digibuc.ro

ubicumque fuerimus in Anglia», această Curte trebuia să urmeze totdeauna persoana Regelui. De fapt însă ea avea un președinte efectiv, intitulat «*Capitalis Justiciarius ad Placita coram Rege tenenda*», un fel de urmaș al Marelui Judecător din epoca anglo-saxonă. Procesele care veneau în fața acestei Curți priveau toate violările de lege, dintre care însă unele mai mici puteau fi aduse și în fața judecătorului de pace. Din punctul de vedere al păstrării «păcei», cum se numea în Evul Mediu ordinea internă, judecătorii acestei Curți erau considerați ca reprezentând cele mai înalte atribuții. Ei erau de fapt supremii «*conservatores pacis*». De aici și calitatea lor de a veghea la îndeplinirea obligațiilor din partea diferitelor corporații, care existau în societatea medievală. Curtea mai funcționa și ca instanță de apel pentru tribunalele inferioare în toate chestiunile, cu excepția acelor cu caracter financiar [1]).

Curtea Desbaterilor Comune era la început un tribunal pentru procese civile, în care nu figura niciun drept al Regelui. Cum asemenea procese erau foarte numeroase, un statut al lui Eduard I stabilea că numai litigiile ce trec suma de 40 shillingi pot fi tratate în această Curte, celelalte mai mărunte rămânând în sarcina tribunalelor locale.

Curtea Tezaurului era de fapt un tribunal de finanțe, care judeca toate procesele iscate între cetățeni și autoritatea centrală în chestiuni de taxare. Jurisdicția acestei Curți era bazată pe dreptul de echitate. Ea a continuat până în 1841.

In afară de aceste Curți ale Regelui, funcționau alte curți, care judecau procese, fie după dreptul de echitate, cum era Curtea Cancelariei, fie procese mărunte, cum erau tribunalele locale. Pe când toate aceste Curți sufereau substanțiale modificări sau unele erau chiar desființate în cursul timpului, Curtea Cancelariei păstra o înfățișare mai

[1]) Gneist, *Engl. Verwaltungsrecht*, Bd. I, p. 337 urm. și Geldart, *Elem. of Engl. Law*, p. 36.

www.digibuc.ro

mult sau mai puțin neschimbată. Am văzut care erau atribuțiile ei. La începutul secolului al XIX-lea i se adăoga trei judecători, numiți Vice-Cancelari, care dădeau activității ei oarecare amploare. Cancelarul se retrăgea de fapt dela ședințele care judecau în prima instanță, rezervându-și dreptul de a prezida Curtea de Apel a Cancelariei, care se înființa acum. Tot el prezida ședințele Camerei Lorzilor, al cărei «*Speaker*» a rămas până astăzi.

Legile din 1873 și 1875 *(Judicature Acts)* desființau atât vechile Curți de drept comun cât și Curtea Cancelariei, înființând altele, care păstrau însă unele atribuții tradiționale. Astfel lua naștere o Inaltă Curte de Justiție *(Hegh Court of Justice)*, în care se judecă atât după regulile dreptului comun cât și după regulile echității. Se specifica în deosebi (secțiunea 25 a numitei legi) că, de câte ori se ivește conflict între regulile dreptului comun și acelea ale echității, acestea trebue să prevaleze. Curtea are trei «diviziuni»: 1) a Băncii Regelui *(King's Bench Division)*; 2) a Cancelariei *(Chancery Division)* și 3) a Testamentelor, Divorțurilor și Admiralității *(Probate, Divorce and, Admirality Division)*.

Divizia Băncii Regelui este prezidată de *Lord Chief Justice* și numără cincisprezece judecători, asistați uneori de un juriu special, al cărui rol e să fixeze cuantumul despăgubirilor în procese. Ea judecă în prima instanță procesele, care trec de competența tribunalelor inferioare, iar în apel procesele judecate de asemenea tribunale. Pe lângă aceste atribuții, această Curte mai judecă diferendele care se ivesc între contribuabili și fisc, cum și acelea între particulari și Stat. Ședințele se țin la Londra și în opt centre din provincie (de trei ori pe an).

Divizia Cancelariei numără șase judecători. In teorie, această Curte este prezidată de Lordul Cancelar, dar acesta a încetat, cum am pomenit, să-și exercite efectiv o asemenea atribuție. Curtea judecă procese de tutelă și tot ce privește lichidarea bunurilor.

www.digibuc.ro

Divizia Testamentelor, Divorțurilor și Admiralității are numai un președinte și un judecător. Jurisdicția acestei Curți este deosebită de aceea a celorlalte două Curți. Ea se desvolta mai mult sub influența legilor străine. Până în secolul al XIX-lea, o bună parte din procesele judecate de această Curte cădea în competența Curților eclesiastice. In trecut erau « *Probate Courts* » în fiecare diocesă, pe lângă Curțile prerogative ale celor doi Arhiepiscopi (Canterbury și York), care aveau aceeași jurisdicție. Procesele de testamente și proprietate a persoanelor decedate, cum și acelea de divorț, aparțineau în mod exclusiv acestor Curți. Legea din 1857 lua însă această jurisdicție dela Curțile eclesiastice și o dădea unei *Probate Court* și unei *Divorce Court.* Aceeași evoluție o parcurgea și Admiralitatea. In Evul Mediu erau o mulțime de curți locale cu o jurisdicție maritimă și comercială, care judecau însă mai mult după norme internaționale. Dar cu timpul ele decad din cauza intervenției Curților de Drept Comun, care-și extindeau jurisdicția și asupra chestiunilor comerciale și maritime. Astfel, ceea ce se înțelege astăzi în alte țări sub « Drept Comercial », face parte în Anglia din *Common Law.* Legea amintită stabilea că judecătorii celor două Curți *(Probate and Divorce)* pot figura și ca judecători pentru admiralitate. Iar legile din 1873 și 1875 contopeau cele trei Curți într'o singură Diviziune a Inaltei Curți de Justiție.

Jurisdicția de apel este exercitată de Curtea Supremă de Apel *(Supreme Court of Appeal)*, cu sediul la Londra, alcătuită din Lordul Cancelar, Lordul *Chief Justice*, Președintele Diviziunii Testamentelor, Divorțului și Admiralității și din așa numitul « *Master of the Rolls* ». Acesta, în Evul Mediu, era un simplu arhivar, însărcinat să țină actele Curților, dar cu timpul devenea unul din judecătorii importanți. Acești mari judecători sunt asistați de alți cinci judecători ai Inaltei Curți de Justiție *(Lords Justices)*. In alte cuvinte, această Curte nu are judecători proprii.

www.digibuc.ro

Curtea supremă de apel rămâne însă Camera Lorzilor, a cărei jurisdicție a fost păstrată dela începutul Parlamentului. Deși, în mod principial, toți lorzii fac parte din acest tribunal, totuși în ședințele de judecarea proceselor nu participă decât Lordul Cancelar, șase așa numiți «*Lords of appeal in ordinary*» și membrii Camerei, care sunt jurişti. Ședințele se țin dimineața, încep cu o rugăciune și durează până la amiază, când se deschid ședințele ordinare ale Camerei. In sfârșit, mai există o Curte supremă de apel, numită «imperială», în care se judecă apelurile din Dominioane și India. Această Curte este de fapt un Comitet al Consiliului Privat *(Judicial Commitee of the Privy Council)*, alcătuit din Lordul Cancelar, șase *Lords of Appeal* și vechii judecători membri ai Consiliului.

§ 70. *Justiția Criminală*

Justiția criminală este exercitată în prima instanță de judecătorul de pace, care astăzi poate fi și o femeie. In provincie postul este neretribuit, dar la Londra și unele orașe mari, unde procesele sunt numeroase, judecătorii de pace sunt salariați. Aceștia sunt așa numiții «*stipendiary magistrates*». La Londra se află și o Curte Criminală Centrală *(Old Baley)*, în care judecă Lordul Primar, Lordul Cancelar, apoi orice fost Lord Cancelar, fost judecător al vreunei Curți Superioare, cum și judecătorii prezenți ai acestor Curți și așa numiții «*Aldermen*» (membrii Consiliului Corporației Londrei).

Judecătorul de pace judecă singur delictele simple de poliție, a căror pedeapsă nu trece de o amendă de 20 shillingi sau închisoare de 14 zile. Pentru celelalte delicte, acuzatul e trimis în fața sesiunilor trimestriale ale Curților. Dar înainte el trebue să apară în fața unui juriu mare, alcătuit din 12 până la 23 persoane, desemnate de *sheriff*. Juriul acesta decide asupra punerii în acuzare. In caz afirmativ, acuzatul apare în fața unui al doilea juriu, alcătuit din

www.digibuc.ro

cinci membri și asistați de judecători. Curtea cu juraţi ține ședințe de trei sau patru ori pe an în fiecare centru de circuit. Astfel Anglia propriu zisă și Țara Galilor sunt împărțite în opt circuite.

Garanțiile pentru acuzat de a avea o dreaptă judecată, un «*fair trial*», sunt reale. Judecătorul îl consideră, până la terminarea procesului, ca pe un inocent și-l tratează în consecință. Acuzatul poate să recuze pe unii din juraţii propuși. Inainte de pronunțarea sentinței, el are dreptul să vorbească și să facă observații. Când există bănuiala vreunei erori de judecată, atunci Curțile superioare sunt sesizate sau chiar cer din proprie inițiativă revizuirea procesului. Intr'un cuvânt, acuzatul în Anglia, oricât de gravă ar fi crima pentru care este tradus în fața Justiției, este tratat omenește și judecat în cele mai bune condiții pentru el.

O Curte de apel criminală a fost înființată în 1908, prezidată de Lordul *Chief Justice* și cuprinzând opt judecători dela Curtea Băncii Regelui. Această Curte judecă în drept și fapt, putând să caseze sentința, să achite direct pe condamnat sau să-l trimeată în fața unui nou juriu. Deși mai tot Dreptul Penal englez se sprijină pe Dreptul Comun, regulile de echitate nu au fost niciodată aplicate în justiția criminală. Pe timpul când funcționa tribunalul excepțional *Star Chamber*, au fost create crime, care nu erau prevăzute de dreptul obiceiului, ca de ex. încercarea de a comite o crimă, sperjurul, defăimarea *(libel)*, care au rămas până astăzi. Pe lângă Dreptul Comun, mai sunt unele adaosuri de legi statutare, trecute de Parlament, pe care se sprijină justiția criminală. Tendința generală este spre o codificare sistematică a Dreptului Penal.

Obiceiul și legea scrisă împart crimele și delictele în două clase: «*indictable offences*», adică acelea care aduc cu ele producerea unui act de acuzare, și «*offences punishable on summary convictions*», adică delicte sau greșeli, care se pedepsesc în mod sumar. In cazurile din prima categorie,

www.digibuc.ro

care cuprind trădarea *(treason)*, feloniile *(felonies)* și cazuri grave de rea purtare *(misdemeanours)*, acuzatul este tradus, cum am pomenit, în fața unui mare juriu, care stabilește dacă trebue judecat. Un verdict negativ, ceea ce se numește în limbajul tehnic « a arunca billul » *(to throw out the bill)*, nu însemnează însă că acuzatul e achitat, ci numai că juriul refuză să-l acuze. El poate fi trimis în fața unui alt juriu. Dacă însă se dă ceea ce se numește un « bill adevărat » *(true bill)*, atunci procesul are loc în fața unui judecător sau a unei Curți, asistată de un mic juriu. Acesta decide dacă acuzatul e vinovat sau nu. In practică însă, procesul de acuzare este precedat de o instrucție a magistratului, care decide asupra motivelor suficiente de a-l trimite spre judecare. Astfel procedura în fața marelui juriu e mai mult o formalitate. In cazuri mai puțin grave, magistratul are puterea de a decide și de a da sentința. Dar o asemenea procedură cere totdeauna consimțământul acuzatului, care în caz că e minor, poate fi exprimat de părinți sau tutori. Căci în Anglia nimănui nu i se poate lua dreptul de a fi judecat cu jurați.

Numai în cazurile din a doua categorie, mai puțin grave, magistratul poate judeca fără un juriu. Dar și aici sentințele lui atârnă de anumite condiții. Astfel, condamnarea nu trebue să treacă peste șase luni închisoare sau o amendă de o sută lire sterline. In categoria aceasta intră mici atentate sau diferite forme de neonestitate, ca de ex. călătoria fără bilet în tren sau tramway, netrimiterea copiilor la școală, cazuri de cruzime față de animale, beția pe stradă, etc. Totuși, acuzatul care este condamnat pentru asemenea abateri la mai mult de trei luni închisoare, poate să ceară, dacă voiește, să fie judecat cu un juriu.

Crimele grave, din prima categorie, necesită o lămurire prin importanța, pe care o au în Dreptul englez. In primul rând vine trădarea. Această crimă a fost descrisă de o lege încă din 1351 *(Treason Act)*, din care astăzi numai trei forme prezintă un interes practic, anume: 1) « a complota

www.digibuc.ro

sau imagina moartea Regelui » *(compassing or imagining the King's death)*, 2) « a face războiu împotriva Regelui și regatului său » *(levying war against the King and his realm)* și 3) « a adera la inamicii Regelui în regatul său, dându-le ajutor și confort în regat sau aiurea » *(adhering to the King's enemies in his realm giving them aid and comfort in the realm or elsewhere)*. Totuși, această formulare a suferit atâtea interpretări ulterioare, încât trădarea a devenit, dintr'o violare de legământ personal față de Rege, o crimă în contra siguranței Statului. Pedeapsa este moartea prin strangulare.

Sub numele de « felonii » se cuprind următoarele crime: asasinatul premeditat *(murder)*, omorul *(manslaughter)* și incendiarea *(arson)*, care se pedepsesc cu moartea; apoi furtul *(theft or larceny)*, bigamia și unele cazuri de falsuri *(forgery)*, pedepsite cu cel mult cinci ani de muncă silnică.

Cazurile de « *misdemeanour* » includ unele crime destul de serioase, ca violențele împotriva Regelui, revoltele *(riots)*, mituirea *(bribery)*, sperjurul *(perjury)*, jocurile de noroc *(gambling)*, contrabanda *(smuggling)*, unele fraude, blasfemia, scrierile sediționse și defăimătoare *(libels)*. Tot sub această categorie cad unele refuzuri de servicii publice, ca în cazul când un om sau o corporație, care are datoria de a repara un pod sau un drum, nu o îndeplinește la timp [1]).

Legile penale în Anglia prevedeau altădată pedepse excesive. Thomas More, George Berkeley și J. Bentham, pentru a cita numai trei nume celebre, au fost pentru desființarea pedepsei cu moartea. Fortescue, care fusese *Chief Justice* sub Enric al VI-lea, releva însă numărul mare de execuții în Anglia ca o dovadă a superiorității juridice a poporului englez [2]). Până la începutul secolului trecut, Dreptul englez recunoștea nu mai puțin de 223 crime capitale. Pentru cele mai mici greșeli, legea era de o cruzime

[1]) Geldart, *Op. cit.*, p. 230—237.

[2]) W. Ed. H. Lecky, *History of the Rise and Influence of the Spirit of Rationalism in Europe* (new ed. London, 1910), vol. I, p. 126.

www.digibuc.ro

sălbatecă. Astfel, dacă cineva făcea vreo stricăciune unui pod din Londra, dacă trimetea o scrisoare de amenințare, dacă fura un obiect în valoare de cinci shillingi, dacă apărea mascat pe stradă, el putea să fie spânzurat. Concepția care domina atunci Dreptul Penal englez era că un răufăcător nu poate fi regenerat și de aceea el trebue să fie desființat în interesul lui și al societății. Singura scăpare a delicventului era în jurați, care de cele mai multe ori îl achitau. Mișcarea de reformă, inițiată de Sir Samuel Romilly și Sir James Mackintosh, ducea în sfârșit la desființarea celor mai multe din prevederile aspre ale Dreptului Penal. In 1837 nu mai rămâseseră decât șapte crime capitale.

§ 71. *Tribunale Excepționale*

In timpurile vechi, sub regimul despotismului, când monarhul se considera judecător suprem în mod efectiv, existau unele Curți excepționale, a căror jurisdicție era independentă de aceea a Curților de Drept Comun. Cea mai celebră era așa numita «*Star Chamber*»[1]), înființată de Enric al VII-lea sub presiunea unor turburări sociale, mai târziu funcționând pentru tranșarea diferendelor iscate de Reformație, iar sub Stuarți devenind un tribunal personal al Regelui pentru urmărirea delicvenților politici. Procedura

[1]) Numele de «Cameră Instelată» nu figura în niciun text de lege. El era mai mult o poreclă, pe care poporul o dăduse Consiliului Privat în capacitatea lui de tribunal excepțional. In statutul lui Enric al VII-lea din 1487 se stabilea că, în urma unor mari turburări și întruniri ilegale, mituiri și alte delicte, Cancelarul, Șeful Tezaurului și Păstrătorul Pecetei Private, împreună cu un episcop, un membru laic al Consiliului și doi judecători regali sunt însărcinați să cheme la instrucție și să pedepsească, după porunca Regelui, pe oricine se face vinovat de numitele delicte. Sub Enric al VIII-lea, cei doi judecători nu aveau decât vot consultativ. Prin această măsură, tribunalul devenea de fapt numai un comitet restrâns al Consiliului Privat, în care Regele putea să ordone sentințele după plac. In acest sens jurisconsultul Coke descria tribunalul ca o «*Curia coram Rege et Concilio*». Gneist, *Op. cit.*, p. 514.

www.digibuc.ro

Camerei Instelate se dèsvolta cu timpul mai mult ca a unei Curți de justiție administrativă, cu unele reguli analoage Curții Cancelariei. Dovezile pentru acuzare nu aveau însă loc în fața unui juriu. De fapt, această curte era un tribunal inchizitorial, fără norme stabilite de drept și fără apel. Cu toate acestea, un asemenea tribunal pare a se fi bucurat de oarecare popularitate, datorită în primul rând faptului că de multe ori intervenea în favoarea săracilor. Mai avea și prestigiul puterii într'o epocă, în care despotismul Coroanei era la apogeu. Dar caracterul ei de tribunal excepțional și abuzurile la care se dădea mai ales pe timpul lui Carol I Stuart, grăbiră desființarea ei odată cu izbucnirea războiului civil [1]).

In timpurile moderne se înființau un fel de tribunale cu caracter excepțional. Acestea sunt de fapt birourile însărcinate cu observarea regulamentelor administrației publice, în care funcționarul joacă rolul de magistrat. Necesitatea de a aplica diversele legi sociale, trecute de Parlamentul englez în tot cursul secolului al XIX-lea și până astăzi, făcea să se desvolte asemenea instituții. Procedura lor era cât se poate de rapidă și are chiar prin acest mod de aplicare a legii, un caracter inchizitorial. Astfel, când un particular refuză să se supună unei dispoziții a regulamentelor emise de autorități, este pe loc amendat. Cazurile de nerespectare a prevederilor de salubritate, de aliniere, de liniște pe stradă, etc. intră în jurisdicția acestor tribunale, supuse direct puterii executive.

Conflictul între particular și autoritatea Statului nu este însă tranșat totdeauna pe această cale. Se știe că în Anglia nu există un Drept Administrativ propriu zis, la adăpostul căruia funcționarul să poată îndeplini serviciul cu impunitate. Cum legea engleză îl consideră ca pe un simplu cetățean răspunzător pentru actele sale, el poate oricând să fie tradus în fața Curților ordinare de justiție. Din această

[1]) Gneist, *Op. cit.*, Bd. I, p. 515.

www.digibuc.ro

cauză el este mai circumspect în exercitarea atribuțiilor, nu face exces de zel și se ferește a jigni bunul simț, care trebue să călăuzească totdeauna faptele sale.

Cu toate acestea, dacă funcționarul este răspunzător în fața Curților ordinare, în schimb un particular în Anglia nu poate acționa direct Statul pentru vreo pagubă ce ar suferi din aplicarea legilor și regulamentelor. In Anglia se mai menține vechiul principiu constituțional, că « Regele nu poate face rău », fiindcă el este « fântâna justiției » și prin urmare stă deasupra legilor. Particularul lezat în interesele lui nu are decât să facă apel la gratitudine. Pe cale de « petiție de drept », el cere Regelui permisiunea de a cita Coroana în fața judecătorului. Dacă ministrul respectiv face un raport favorabil, cererea este primită și procesul are loc în fața tribunalelor ordinare și după procedura obișnuită. In fond, chestiunea se reduce la respectarea unei ficțiuni, la care poporul englez ține atât de mult. Prin « Rege » sau « Coroană » se înțelege în acest caz Statul. Iar calea « petiției de drept » nu este decât o precauțiune, pe care și-o ia puterea executivă pentru a nu încuraja cazurile cu acțiunile în contra Statului.

In sfârșit, Curțile eclesiastice de pe lângă fiecare episcopie, sunt considerate tot ca făcând parte din categoria tribunalelor excepționale. Aceste Curți judecă acum numai procesele de natură eclesiastică. In celelalte cazuri, clerul este judecat de tribunalele ordinare.

§ 72. *Tribunale Inferioare. — Magistrații*

Cum am pomenit mai sus, Anglia a avut încă din epoca normandă o rețea de tribunale inferioare, care judecau în prima instanță. Rolul lor era strâns legat de poliția și administrația locală. Erau așa numitele curți ale baronilor, care administrau justiția după normele dreptului feodal, dar și după vechile datini anglo-saxone, pe care însuși Gulielm

www.digibuc.ro

Cuceritorul se angajase să le respecte [1]). De o justiție nepărtinitoare nu putea fi vorba, firește, în asemenea tribunale și pe asemenea timpuri. Justiciabilul putea însă să se adreseze Curții comitatului și în unele cazuri chiar direct la Curtea Regelui *(Curia Regis)* pentru a primi o mai dreaptă judecată. De fapt, intervenția puterii centrale a Coroanei în justiția locală era mai frequentă în Anglia decât în alte țări cu regim feodal din apusul Europei. Aceasta se explica prin faptul relevat mai sus (§ 12), că nobilii englezi se aflau într'o mai mare dependență de Rege. Către sfârșitul epocei normande, adică pe la mijlocul secolului al XIII-lea. această intervenție era statornicită și se producea în toate procesele civile și penale prin intermediul unor « *justiciarii* », numiți de Rege, persoane în majoritate cu o cultură juridică.

O instituție caracteristică pentru preocuparea puterii regale de a controla direct justiția locală, era aceea reprezentată prin așa numiții « judecători ambulanți », care apăreau către a doua jumătate a secolului al XII-lea, sub Enric al II-lea. Aceștia erau judecători trimiși dela centru pentru a satisface dorința poporului pentru o administrație mai bună a justiției. Tot atunci apărea acel « *judicium parium* », destinat să stabilească în procese chestiunea de fapt *(questio facti, question of fact)*, alcătuit din doisprezece jurați și care se desvolta ceva mai târziu, în secolul al XIV-lea, sub Eduard al III-lea, în judecata prin juriu. După statornicirea juraților, atât în procesele penale cât și în procesele civile, tribunalele de prima instanță iau o înfățișare de instituții populare, unde justiția este administrată sub controlul cetățenilor din fiecare comunitate. Prin aceasta, asemenea tribunale capătă mai mult prestigiu, iar justiciabilul nu mai simte nevoia să se adreseze la centru pontru obținerea dreptății. In sfârșit, pe la începutul secolului al XIV-lea, sub Eduard al II-lea, erau numiți în

[1]) Vezi Gneist, *Engl. Verwaltungsrecht*, Bd. I, p. 149.

www.digibuc.ro

fiecare comitat « *conservatores pacis* » dintre nobilii localnici, care aveau însărcinarea să controleze observarea ordinelor polițienești în tot ținutul. Sub Eduard al III-lea, în 1364, apare instituția judecătorului de pace, al cărui rol în Administrația Locală l-am examinat la timp.

Tribunalele locale de prima instanță luau ființă în tot cuprinsul țării după înființarea judecătorului de pace și statornicirea instituției juraților. Formele lor de organizare variau de multe ori dela comitat la comitat și dela oraș la oraș. O reorganizare a avut loc în secolul al XIX-lea. In 1846 erau înființate așa numitele « Curți de Comitat » *(County Courts)* ca tribnuale civile de prima instanță. Reforme ulterioare puneau aceste curți, care sunt de fapt judecătorii, pe o bază de uniformitate. Astăzi Anglia este împărțită în cincizeci și nouă de « circuite », fiecare având mai multe tribunale de district în orașe. Numărul lor total în Anglia propriu zisă și Țara Galilor este de vreo cinci sute. Ele judecă procese, a căror litigiu nu trece valoarea de 50 lire sterline, aplicând legea comună și regulile de echitate.

Magistrații în Anglia sunt de două caetgorii, anume: magistrați cu o cultură juridică și salariați și magistrați laici și onorifici. Aceștia din urmă sunt judecătorii de pace, cu excepția acelora dela Curțile din Londra, care primesc o retribuție. Magistrații salariați sunt toți judecătorii dela Inalta Curte de Justiție, cu cele trei diviziuni. Ei sunt, cum am văzut, puțin numeroși și primesc un salariu mare, variind dela 5.000 până la 10.000 lire sterline pe an [1]).

Judecătorii de pace din provincie sunt recrutați din persoane onorabile, dar de cele mai multe ori fără o pregă-

[1]) Lordul Cancelar *(Lord High Chancellor)* primește 6000 lire sterline pe an, ca judecător și președinte al Divisiei *Probate, Divorce and Admirality*, iar 4000 l. st. ca Președinte *(Speaker)* al Camerii Lorzilor. Lordul *Chief Justice*, președintele Divisiei *King's Bench* primește un salariu de 8000 lire sterline anual, așa numitul « *Master of the Rolls* » 6000 l. st., iar ceilalți judecători dela Inalta Curte câte 5000 l. st. pe an.

www.digibuc.ro

tire juridică propriu zisă. In timpurile recente (dela 1920) și femei au fost numite în asemenea posturi. Numărul lor total se ridică la peste trei mii. Aceşti judecători, numiți pe vieață, servesc în mod gratuit, dar sunt ajutați de funcționari salariați. Printr'o astfel de organizare și prin instituția juraților, administrarea Justiției în Anglia este mai puțin costisitoare decât în alte țări

Pe lângă judecătorii dela Inalta Curte de Justiție din Londra, mai sunt magistrați salariați în toate districtele, așa numiți «*coroners*», pe care i-am întâlnit în Administrația Locală și care sunt însărcinați cu instrucția cazurilor de moarte suspectă și cu facerea acțiunii în asemenea împrejurări. In cazuri importante de crimă, acțiunea este începută de magistrați speciali, reprezentând Coroana, un fel de procurori, de asemenea salariați. Aceştia lucrează sub autoritatea directă ai celor doi reprezentanți ai Guvernului, *The Attorney-General* și *The Solicitor-General.*

Un parchet propriu zis nu există în Anglia. Totuși, la Ministerul de Interne *(Home Office)* funcționează un organ special, însărcinat cu urmăririle publice și condus de un director *(director of public prosecutions)* și un ajutor, ambii salariați. La acest birou se adresează funcționarul polițienesc *(chief constable)* din diferitele districte, când se întâmplă vreo crimă.

Magistrații salariați, înainte de a fi numiți, trebue să aibe totdeauna o cultură și o practică juridică. De aceea ei sunt recrutați din corpul avocaților. Astfel Anglia nu cunoaște ceea ce se înțelege în alte țări «magistratura de carieră». Un eminent jurist și avocat poate fi numit oricând în cel mai înalt post din magistratură. Considerațiile care au creat această situație, sunt de ordin practic. Numai un jurist încercat, care a făcut dovada capacității la bară, poate ocupa postul de judecător la Curțile principale. Numirea o face Regele, după recomandarea Guvernului, care la rândul său trebue să țină seama de reputația candidatului, stabilită în opinia publică. In cazul judecătorilor

www.digibuc.ro

de pace, numirea se face după recomandarea Lordului Locotenent (prefectul) al comitatului respectiv sau al unei comisii, prezidată de acest funcționar.

In sfârșit, inamovibilitatea magistraților, garantată prin statut *(The Act of Settlement*, 1701*)*, asigură Justiției engleze o deplină independență. Prin această lege se stabilește că ei dețin funcțiunea cât timp se conduc bine, nemai depinzând de voința Regelui, ca altădată și fiind la adăpost de orice amestec al puterii executive. Excluderea unui magistrat nu poate avea loc decât pa baza unei adrese a ambelor Camere ale Parlamentului.

www.digibuc.ro

CAP. XII

INVĂŢĂMÂNTUL

§ 73. *Note caracteristice*

Anglia se singularizează şi prin sistemul său de învăţământ. Ideile moderne au pătruns foarte târziu în şcoala engleză de toate gradele. Elementele tradiţiei sunt încă puternic reprezentate. Această perseverare în trecut nu trebue însă atribuită, cum se crede în mod curent, unui spirit refractar. Ea izvorăşte din convingerea poporului, că orice inovaţie trebue acordată cu învăţămintele trecutului. O reformă treptată e totdeauna mai utilă decât o schimbare bruscă şi radicală. De aceea, tradiţionalism nu însemnează stagnare. Numai stăruinţa de a căuta puncte de razim în trecut, orientează o instituţie crescută în mod organic din necesităţile societăţii. Evident că în această râvnă de a lega prezentul cu trecutul, sunt elemente anacronice care stăruesc în mod inutil. Dar englezul preferă, cum am văzut, a rămâne mai bine într'o formă veche, care a servit scopul pentru care a fost destinată, decât a risca una nouă, pe care simţul lui practic o consideră prematură de a fi adoptată.

Totuşi, şcoala engleză nu e lipsită de unele inovări şi reforme, care o aşează direct în realităţile zilei. De multe ori, sub formele vechi se ascunde un conţinut nou. Căci una din caracteristicele învăţământului din Anglia este adaptabilitatea lui la realitate, în ciuda supravieţuirilor trecutului.

www.digibuc.ro

Școala engleză se adaptează însă mai lent decât școala din alte țări. Din cauza legăturii cu tradiția, ea se transformă printr'un proces mai mult de evoluție naturală decât de intervenție artificială. De aici spiritul ei retrograd și progresist în același timp, care o face mai puțin unitară decât școala de pe continent, dar mai utilă prin scopul pe care-l urmărește.

O altă caracteristică a învățământului din Anglia, este independența lui față de Stat. Și aici, ca și în cazul altor instituții, inițiativa particulară a precedat intervenția Statului. Școala engleză continuă și astăzi să se bucure de autonomie față de autoritățile, care mai mult o ajută decât o controlează. In adevăr, deși școala este supusă unui control financiar și administrativ, ea rămâne, totuși, liberă să se desvolte după cerințele locale. In privința organizării și programului de studii, o asemenea libertate se menține în ciuda unor intervenții din ultimii cincizeci de ani. Insuși controlul pomenit nu se exercită în aceeași măsură pentru toate gradele de învățământ. Mai activ în școala elementară, controlul se exercită discret în școala secundară și profesională, pentru a dispărea aproape cu totul în instituțiile de învățământ superior. Căci Anglia nu are propriu zis universități de Stat, ca țările de pe continent sau cum se întâlnește chiar în Statele Unite, unde asemenea așezăminte coexistă cu universitățile particulare în fiecare stat al Uniunii.

Cele două caracteristice ale învățământului englez nu trebue luate însă într'un sens strict. Adaptabilitatea este, cum am văzut, relativă și prea înceată pentru a fi descoperită ușor. Independența față de Stat de asemenea se află în proces de modificare de vreo șasezeci de ani. Sub înrâurirea curentelor și teoriilor din alte țări, Statul intervine azi mai mult decât altădată, mai ales în învățământul elementar. Independența se menține, totuși, pentrucă societatea rezistă Statului și înțelege să-și apere școala de o schematizare prea rigidă, care ar îndepărta-o de realitate.

www.digibuc.ro

Perseverarea celor două note caracteristice se explică prin unele fapte, care se întâlnesc la baza învățământului englez și care se pot reduce la existența unui puternic spirit de inițiativă și cooperare, a unei strânse relații între individ și comunitate, a unei conștiințe sociale și a ceea ce am numit mai sus (§ 25) educația politică a poporului. Toate aceste însușiri ale poporului englez fac din școala lui o instituție vie, adaptabilă și independentă într'o măsură mai mare decât este cazul la alte popoare [1]). De altfel, cele două note caracteristice se întâlnesc în întregul complex al societății engleze, cum s'a desprins și din examinarea altor instituții. Școala fiind în funcție de societate, se înțelege că ea trebue să reflecteze condițiile și concepțiile sociale. Legătura între instituție și societate, constatată în atâtea forme de organizare ale poporului englez, este evidentă și în cazul școalei.

In general, învățământul englez e mai puțin teoretic decât în alte țări din Europa. Caracterul lui practic se explică nu atât printr'o preocupare de ordin material cât prin concepția care-l susține. Mai mult decât o instrucție propriu zisă, școala engleză urmărește să servească scopul educației. In limba engleză, termenul « instrucție » este înlocuit cu acela de « educație ». Căci pentru englez, instrucția valorează în măsura în care ea poate da o educație. De aici rolul pe care-l joacă în școlile de toate gradele din Anglia, desvoltarea caracterului. Toată atenția pedagogului englez este concentrată în jurul problemei de a forma caractere. O asemenea preocupare nu a fost însă produsă prin cine știe ce teorie abstractă. Ea a rezultat direct dintr'o practică seculară, deprinsă de poporul englez în efortul lui de a se desăvârși.

Ceea ce admiră străinii la Englezi, luați ca indivizi, este această educație, bazată pe întărirea caracterului și încura-

[1]) Vezi Nicolae Petrescu, *Învățământul în Anglia și Statele-Unite* (București, 1924), p. 8—10.

www.digibuc.ro

jată deopotrivă de şcoală şi societate. Teza unui autor francez dela sfârşitul secolului trecut, de a explica «superioritatea anglo-saxonă» prin educaţia primită în şcoală, oricât de unilaterală ar fi pentru întregul complex al civilizaţiei engleze, conţine un adevăr [1]). Cine voieşte să înţeleagă spiritul poporului englez în manifestările lui cele mai caracteristice, trebue să ţină seama necontenit de această trăsătură a educaţiei lui, care nu e însă, cum am spus, numai a şcoalei, dar şi a societăţii. Căci între instituţiile poporului englez şi caracterul lui se află o strânsă şi continuă legătură. Şcoala nu face decât să o întreţină în generaţiile tinere.

§ 74. *Învăţământul în Trecut*

In Anglia, Statul a fost cel mai neînsemnat factor în promovarea instrucţiei publice până în zilele noastre. Societatea, prin diferitele ei asociaţii particulare, a fost adevăratul susţinător al şcoalei. Învăţământul elementar a fost lăsat, în marea majoritate a cazurilor, pe seama Bisericii până în secolul trecut. Spiritul care dominase în şcolile elementare de sub autorităţile eclesiastice, era însă în bună parte sectar. Se susţinea fără sfială de cler, că poporul are nevoie de carte numai cât să poată citi Biblia, fără însă a o comenta. De altfel aceasta era şi opinia generală a păturii conducătoare. Masele nu trebuiau să fie prea cultivate, pentru a fi mai uşor conduse şi supuse. Rareori în trecut un copil din popor putea să pătrundă la o şcoală mai înaltă. Şcolile secundare erau numai pentru fii de nobili şi de bogaţi. Ca o urmare a acestor condiţii, învăţământul secundar şi superior era un lux, pe care nu şi-l permiteau decât foarte

[1]) Ed. Demolins, *A quoi tient la superiorité des Anglo-Saxons* (2-e éd. Paris), p. 52—86; Cf. p. 151 urm. Ruskin spunea: «Educaţia nu înseamnă a învăţa poporul să ştie ceea ce nu ştie. Insemnează a-l învăţa să se poarte cum nu se poartă». *The Future of England* în volumul *The Crown of Wild Olive* (29th impression, London, 1899), p. 185.

www.digibuc.ro

puțini și dacă îndeplineau anumite obligații religioase. La sfârșitul secolului al XVIII-lea nu existau în Anglia propriu zisă decât două universități, Oxford și Cambridge, unde pentru a fi înmatriculat, se cerea să fii membru al Bisericii Anglicane și a depune un jurământ de fidelitate regulamentului confesional al instituției [1]).

Instrucția elementară este obligatorie în Anglia numai de vero șaizeci de ani și ceva, de fapt dela legea lui Forster din 1870 *(Elementary Education Act)*, deși școli primare erau pe tot cuprinsul țării de mai multe secole. In unele părți ale Regatului Unit se întâlnea o anumită obligativitate voluntară [2]). In Scoția, deprinderea de a trimete copii la școală era destul de răspândită în secolul al XV-lea Așa, un ordin al Regelui Iacob al IV-lea cerea dela toți proprietarii de pământ să-și trimeată copiii la învățătură. In Anglia propriu zisă, frequentarea școlilor elementare era în trecut un obiceiu, dacă nu răspândit prin toată masa poporului, cel puțin destul de încetățenit și controlat de fiecare comunitate locală. Numai în Irlanda numărul de analfabeți era mai mare din cauza condițiilor înapoiate în care se afla populația până în zilele noastre.

De fapt, Statul nu-și luase niciun fel de răspundere pentru instrucția elementară a poporului până acum o sută de ani. In 1835, Parlamentul vota pentru întâia oară o subvenție *(grant)* de douăzeci mii lire sterline, destinată școlilor primare [3]). Acest ajutor nu însemna însă intervenția

[1]) H. M. Beatty, *A brief History of Education* (London, 1922), p. 134.

[2]) La începutul secolului trecut nu erau în Anglia propriu zisă decât 3363 școli publice și private. Peste cincizeci de ani, ele creșteau la patruzeci și cinci de mii. In același timp, numărul neștiutorilor de carte în districtele industriale era de 40% la bărbați și 65% la femei. După reforma electorală din 1867, mișcarea pentru educarea poporului se întindea și impunea Statului să întrețină cât mai multe școli. Sir Robert Lowe spunea cinic: « Acum trebue să educăm pe stăpânii noștri ».

[3]) Beatty, *Op. cit.*, p. 153. Cf. A. V. Dicey, *Lectures on the Relation between Law and Public Opinion in England during the Nineteenth Century* (2nd ed. London, 1914), p. 277 urm.

www.digibuc.ro

Statului pentru impunerea unei frequenţe obligatorie, care, cum am pomenit, se introducea mult mai târziu. Pentru a înţelege această întârziere, e necesar să menţionăm pe scurt mişcarea de primenire a sistemului de învăţământ superior, de a cărei realizare atârna desvoltarea instrucţiei elementare şi secundare. Căci şi în această privinţă, reforma a pornit de sus în jos.

Pe la jumătatea secolului trecut, o schimbare avea loc în opinia publică din Anglia cu privire la învăţământ. Concepţia Benthamistă de neintervenţie a Statului începuse să fie păsăsită chiar de elementele cele mai conservatoare, care după trecerea atâtor legi democratice şi sub influenţa sistemelor naţionale de pe continent, se îndreptau tot mai mult către o legiferare unitară a învăţământului. In 1850 comisii speciale fură însărcinate să cerceteze nevoile universităţilor. Legea din 1871 *(University Tests Act)*, care desfiinţa multe reguli arhaice (jurământul, afirmaţiile, etc.) cu privire la imatriculare, deschizând porţile la studenţi aparţinând altor confesiuni decât cea anglicană, însemna o dată importantă în istoria învăţământului englez. Această lege reprezenta oarecum repudierea organizaţiei medievale din trecut. Noi catedre de ştiinţe pozitive fură create. In acelaş timp, înlesniri materiale fură acordate de autorităţile universitare pentru studenţii săraci şi merituoşi. In sfârşit, învăţământul superior era pus în contact direct cu şcolile secundare, stabilindu-se prin aceasta pentru întâia oară o legătură între programele celor două categorii de învăţământ.

Asemenea reforme apar cu atât mai profunde cu cât ne gândim la caracterul învăţământului universitar de până atunci. La Oxford şi Cambridge, curriculum prevedea aproape exclusiv studiul clasicilor. Umanismul era în floare la ambele instituţii, cu deosebirea numai că la Cambridge stăpânea studiul lui Platon, iar la Oxford studiul lui Aristotel. O mică excepţie făceau universităţile din Scoţia, în deosebi cea din Edinburg, care dăduse mai de timpuriu o

www.digibuc.ro

atenție științelor pozitive. Dar și la universitățile scoțiene, spiritul vechiu dăinuia. La universitatea din Glasgow, umanitățile predominau ca și la cele două universități engleze [1]).

In acest proces de modernizare, multe măsuri erau adoptate din Statele Unite. Astfel luau naștere colegiile universitare în afară de cele două vechi Universități, cum și acel învățământ de extensiune universitară *(University Extension)* prin care se dădea o posibilitate de studii acelora, care nu aveau timp să frequenteze cursurile în timpul zilei. Universitatea din Cambridge inaugura în 1875 o serie de cursuri serale, după care și alte universități îi urmară exemplul [2]). Pentru a da o mai mare expansiune instrucției libere și democratice, se înființau mai multe colegii, ca acelea din Nottingham, Reading, Exter, Sheffield, etc. Asemenea instituții reacționau oarecum în contra numeroaselor așezăminte de instrucție tehnică, înființate pe tot cuprinsul țării. Fondarea Universității din Londra în 1836, cu expansiunea sa crescândă în toate domeniile științei, însemna de asemenea o dată în desvoltarea și modernizarea învățământului superior din Anglia. In toate centrele mari industriale și comerciale, ca Manchester, Liverpool, Birmingham, Bristol, Leeds, luau ființă noui universități. In 1869, universitatea din Cambridge lăsa pentru întâia oară pe femei să studieze, înființând un colegiu special pentru ele *(Girton College)*. Celelalte universități îi urmară exemplul. Astfel se rupea cu tradiția, care considerase până atunci învățământul universitar ca un apanaj al claselor avute.

Mișcarea de reformă a învățământului superior determina reorganizarea sistemului de învățământ elementar și secundar. Până la începutul secolului trecut, învățământul primar fusese, cum am pomenit, în majoritate controlat de Biserică. Incercări de reformă nu lipsiseră, mai ales cu

[1]) Cf. *Enactments in Parliament specially concerning the Universities of Oxford and Cambridge*, ed. by L. L. Shadwell, 2 vols. (Oxford, 1912).
[2]) Beatty, *Op. cit.*, p. 136.

www.digibuc.ro

caracter diletant [1]). Pretutindeni se simțea necesitatea unei organizări temeinice a instrucției elementare. Scoția se găsea într'o situație mai bună în această privință. Acolo instrucția copiilor se razimă pe o tradiție mai veche. Școlile primare erau mai numeroase, iar obiceiul de a trimete copiii la învățătură se răspândise, cum am pomenit mai sus, într'o măsură mai largă decât în Anglia propriu zisă. Deosebirea aceasta reflectă de fapt o deosebire de condiții sociale între cele două țări. In Anglia propriu zisă, industriile erau mai numeroase. In epoca de expansiune industrială, copiii erau luați înainte de vreme dela școală pentru a fi întrebuințați în fabrici, sau de multe ori chiar fără să fi urmat un an la școală. Cu toate acestea, dela votarea legii de protecție a copiilor *(Factory Act)* în 1802, opinia publică începuse să fie preocupată de problema învățământului pentru popor. Apoi, subvenționea acordată în 1835 școlilor implica dela sine oarecare răspundere a Statului față de instrucția elementară. Dar o asemenea instrucție devenea o problemă națională abia mai târziu. Prin legea din 1870, menționată mai sus, Statul obliga pe părinți să-și trimeată copiii la școală. Taxele școlare erau însă suportate de părinți, ceea ce făcea ca legea să fie greu de aplicat pentru săraci. Legea din 1880 întărea dispozițiile legii anterioare, fără însă a introduce gratuitatea. Abia în 1891 părinții erau scutiți de taxe, instrucția elementară devenind acum pentru întâia oară gratuită.

Alte reforme urmară în secolul nostru. In 1900, autoritățile școlare fură împuternicite să declare frecvența obligatorie până la vârsta de patrusprezece ani. Cu un an mai înainte, în 1899, se crease Departamentul Instrucției

[1]) Incercarea de a introduce așa numitul «sistem monitorial» *(The monitorial system)*, inventat de Andrew Bell, un cleric și colonizator îmbogățit în Madras, aplicat pe o scară mai întinsă de JosephLancaster, nu dăduse rezultatele așteptate. Avantajul practic, pe care-l oferea acest sistem de educare al copiilor prin copii, era de a fi mai puțin costisitor. Instrucția obținută era însă mecanică și superficială.

www.digibuc.ro

Publice *(Board of Education)*, cu un ministru în Cabinet. Acest Minister privește numai Anglia propriu zisă și Țara Galilor. Scoția are o autoritate deosebită pentru instrucția publică *(Scottish Education Department)*, cu sediul la Londra. Irlanda are o administrație separată pentru învățământ. O autoritate se află la Dublin pentru Statul liber al Irlandei, cu o populație în majoritate catolică, și alta la Belfast pentru ținutul din nord-est *(Ulster)*, cu o populație protestantă și unionistă.

Legea din 1918 decreta frequența obligatorie în așa numitele « școli de continuare » *(continuation schools)* pentru absolvenții școalelor primare. Aceste școli sunt, cum vom vedea, în parte școli intermediare, parte școli profesionale. In sfârșit, legea din 1921 *(The Education Act)* consolida toate legile anterioare cu privire la instrucția elementară pentru Anglia propriu zisă și Țara Galilor [1]).

Reforma învățământului secundar a format o altă problemă de educație în secolul trecut și care cerea o soluțiune în cadrul noilor condiții ale societății. Incă din 1850 se agitase chestiunea unei reforme adânci a acestui învățământ. Școlile secundare erau instituții de lux, pe care le frequentau numai copiii nobililor și bogaților. Ele erau îmbâcsite de un program vechiu și unilateral. Chestiunea în jurul căreia se dădea lupta între moderniști și tradiționaliști,

[1]) Organizarea învățământului elementar din Scoția este asemănătoare cu cel din Anglia propriu zisă. In Irlanda, dela introducerea regimului de *Home Rule* în 1921, se observă o tendință de reformă inspirată în bună parte din Statele-Unite. Pentru amănunte cu privire la învățământul din întreaga Anglie, vezi: G. Balfour, *The Educational Systems of Great Britain and Ireland* (2nd ed. 1903); *Report of the Board of Education for the year 1920—21; Provisional Code of Regulations for Public Elementary Schools in England* (1922); *Report of the Committee of Council on Education in Scotland* (1923). Un nou proect de lege era introdus în Parlament în 1935, prevăzând următoarele reforme: ridicarea vârstei pentru terminarea învățământului primar la 15 ani, acordarea de subvenții școalelor particulare și anumite condiții privitoare la instrucția religioasă.

www.digibuc.ro

era de a decide dacă școlile secundare să rămână mai departe în limitele trecutului, sau să se desvolte în spiritul nou al timpului.

In 1861 apărea faimosul raport asupra școlilor franceze al lui Matthew Arnold, cunoscutul literat și pedagog. In acest raport se susținea menținerea caracterului umanist al studiilor, dar se cerea intervenția Statului în învățământul secundar, ca pe continent. In același an apărea scrierea lui Herbert Spencer asupra Educației *(On Education)*, în care se susținea teza contrară, adică pentru o instrucție științifică cât mai răspândită și împotriva oricărei intervenții a Statului. Tot în 1861, Guvernul însărcina o Comisie să cerceteze așa numitele « *Public Schools* », anume Colegiile Eton, Winchester, Harrow, Rugby, etc., care erau cele mai vechi și mai bine înzestrate școli secundare din Anglia. Cu această ocazie se constata pretutindeni cea mai înapoiată stare de lucruri cu privire la disciplinele de studiu. In afară de preponderența clasicilor, nu era nicio uniformitate în programul lor. Dintre științele pozitive, numai matematica, foarte elementară și câteva noțiuni de științe naturale figurau în programul de studii. Școala dela Eton, atât de celebră, nu avea însă niciuna din aceste științe ca obiect de predare. Intr'un cuvânt, programul școlilor secundare nu corespunedeau cerințelor moderne, Legea din 1869 *(The Endowed Schools Act)* modifica unele lucruri, introducând în program ceva din științele pozitive și reducând studiul clasicilor. Dar învățământul secundar era departe de a fi reformat în direcția concepțiilor moderne.

Această stare continua încă vreo treizeci de ani. In 1894, o altă Comisie fu însărcinată, sub președinția lui James Bryce, cunoscutul autor al operei asupra Statelor Unite, a investiga cu deosebire situația școlilor secundare. Raportul Comisiei recomanda, pe lângă înființarea unui Minister al Instrucției, și crearea unui Consiliu consultativ de Educație. In sfârșit, după multe discuții și ezitări, recomandările acestei Comisii fură realizate prin legea din 1899. Pentru

www.digibuc.ro

întâia oară şcoalele secundare fură supuse unui program aproape unitar şi unei autorităţi centrale în ceea ce priveşte chestiunile de ordin general. In legea aceasta se ţinea seamă în deosebi de programele şcoalelor secundare *(High Schools)* din Statele Unite, unde învăţământul, cu toată lipsa unui control federal, era la zi cu cerinţele moderne ale societăţii. Chestiunea ridicată de Arnold şi Spencer se rezolva astfel printr'o măsură mijlocie, caracteristică spiritului poporului englez. Programul şcoalelor secundare se moderniza în sensul lui Spencer, prin introducerea studiului ştiinţelor pozitive, dar îşi menţinea caracterul tradiţional prin figurarea limbelor clasice în aşa numitele «*public schools*», nesusţinute de Stat. Unificarea se referea mai mult la controlul central în chestiunile de ordin general, corespunzând până la un punct şi tezei lui Arnold, dar fără intervenţia exagerată şi fără aparatul birocratic al Statului, ca în ţările de pe continent. Şcoalele municipale, care luau fiinţă în zilele noastre în toate oraşele mari, introduceau de asemenea în programul lor studiul ştiinţelor pozitive. Importanţa reformei consta în faptul că învăţământul secundar se democratiza şi se moderniza, devenind astfel mai accesibil cerinţelor timpului şi nevoilor de instrucţie ale maselor [1]).

§ 75. *Organizarea în prezent. Şcoala Primară*

Sistemul de învăţământ din Anglia cuprinde, ca în toate ţările, patru categorii principale de instrucţie: instrucţia elementară *(elementary education)*, instrucţia secundară *(secondary education)*, instrucţia universitară, în care intră

[1]) Pentru amănunte, vezi: De Montmorency, *State Intervention in English Education* (London, 1922) şi publicaţiile oficiale: *Regulations for Secondary School, England* (1922) şi *The Higher Education (Maintenance Allowance) Regulations* (London, 1922).

www.digibuc.ro

uneori și colegiul în înțelesul american al termenului *(University and College education)* și instrucția tehnică *(technical education)*.

Pe lângă acestea, învățământul englez mai cuprinde două categorii de instrucție, numită suplimentară *(suplimentary education)*, anume: instrucția industrială și reformatoare *(industrial and reformatory education)*, dedicată cu deosebire muncitorilor, întârziaților și elevilor recalcitranți și instrucția copiilor deficienți *(education of defective children)*, în care se cuprind orbii, surdo-muții, epilepticii și toate elementele anormale.

Instrucția elementară se obține în școala primară *(elementary school)*, a cărei frequentare durează de obiceiu patru ani. Sunt însă unele școli cu o frequență de cinci ani, anume așa numitele «școli intermediare» *(intermediate schools)*, destinate copiilor, care nu pot urma o școală superioară. Dela introducerea legilor pomenite, programul este asemănător aceluia din toate țările civilizate, adică se referă la cunoștinți elementare din domeniul aritmeticii, geografiei, științelor naturale, istoriei și limbii naționale. In unele școli confesionale, în deosebi acelea întreținute de catolici, religia ocupă un loc important față de cunoștințele pomenite. In sfârșit, multe școli au în programul lor dexterități practice, ca lemnăria, fierăria, croitoria, bucătăria, etc., fiind în acelaș timp prevăzute și cu un Kindergarten *(infant school)*, mai ales în orașele mari, unde copiii sunt primiți la vârsta de cinci ani [1]).

Am văzut care erau dispozițiile legii din 1870, prin care se introducea pentru întâia oară obligativitatea învățământului primar. Deși independența față de autoritățile cen-

[1]) In ultimul timp se vorbește de extinderea școalei la copii sub vârsta de cinci ani, instituindu-se așa numitele «*Open Air Nursery Schools*». In aceste școli ar urma să frequenteze copii dela vârsta de doi ani, pentru a fi supuși unei supravegheri medicale, pe care nu le-o pot procura părinții lipsiți de mijloace. Reforma aceasta este susținută în deosebi de Lady Astor, cea dintâi femee, care a pătruns în Camera Comunelor.

www.digibuc.ro

trale era respectată, legea obliga pe fiecare comunitate, fără a interveni în mecanismul ei de administraţiune locală, să întreţină şcoli elementare şi să observe frequentarea lor. Cu introducerea gratuităţii în 1891, frequentarea copiilor săraci devenea generală. Statisticele arată o continuă creştere în numărul elevilor dela aplicarea gratuităţii [1]).

Intervenţia Statului în învăţământul primar nu excludea, cum am spus, libertatea fiecărei comunităţi de a-şi ajusta singură şcoalele după cerinţele locale. Deşi Statul ajuta un asemenea învăţământ cu fonduri din ce în ce mai mari, el lăsa fiecărei comunităţi latitudinea, în acord cu principiul de *self-government*, să ia orice măsură practică pentru o cât mai bună funcţionare a şcoalei, neînţelegând să-şi exercite autoritatea în sensul sistemelor centralizate de pe continent. Astfel, aşa numitele «*provided schools*», şcoli primare înfiinţate şi susţinute direct de Stat, sunt în primul rând instituţii locale, adaptate la nevoile specifice comunităţii respective. Mai mult decât aceasta, şcolile primare existente înainte de legea din 1870, care erau susţinute prin contribuţii voluntare locale, aşa numitele «*voluntary or non-provided schools*», au fost lăsate să funcţioneze mai departe şi chiar ajutate în parte de Stat [2]).

Controlul direct al şcolilor primare este în mâna unor autorităţi locale, consiliile de comitat sau de oraş *(county or borough councils)*, împreună cu un comitet *(educational committee)*, care formează de fapt eforii şcolare. Numai în mod indirect, controlul se exercită de autoritatea centrală,

[1]) In Anglia propriu zisă şi Ţara Galilor, 5.639.000 copii (între 5 şi 14 ani) frequentau în 1933 şcolile primare, prevăzute cu 170.579 învăţători (dintre care peste 71% femei). In Scoţia, pentru acelaşi an, statisticele arată o frequenţă de 604.991 copii, cu 4,257 învăţători şi 15.130 învăţătoare.

[2]) In 1930 erau în Anglia 9.548 şcoale susţinute din fonduri publice şi 11.255 susţinute din contribuţii particulare *(non-provided)*. Din acestea din urmă, Biserica Anglicană are 9.677, Romano-Catolicii 1.177, Metodiştii 118, Evreii 12, iar alte confesiuni, instituţii sau persoane private 271. Vezi P. R. Maud, *Local Government* (London, 1933), p. 52.

www.digibuc.ro

de Ministerul Instrucției *(Board of Education)*, prin inspectori. Eforiile școlare au existat în Anglia din cele mai îndepărtate timpuri, mai ales când școala depindea numai de contribuțiile voluntare ale cetățenilor. Spiritul acesta de cooperare între cetățeni și instituții este atât de înrădăcinat în Anglia, încât nu a putut fi modificat cu nimic prin intervenția Statului. Adevărul este că o asemenea intervenție nu a fost decât o întărire a ajutorului particular în beneficiul maselor sărace, altădată neglijate în instrucția lor elementară. Căci democratizarea societății cerea în acelaș timp democratizarea școalei.

In sfârșit, învățământul primar în școlile susținute de Stat e neconfesional, fără însă a fi laic *(secular)*. Religia figurează ca obiect de studiu, dar se reduce la citirea Bibliei. In școalele particulare, instrucția religioasă e mai accentuantă. Totuși, sunt scutiți de această instrucție copii, ai căror părinți sunt *dissenters* sau nu aparțin nici unei Biserici. Este așa numita « *conscience-clause* », prevăzută de lege. Lupta pentru secularizarea învățământului este dusă în deosebi de raționaliști.

§ 76. *Invățământul secundar*

Invățământul secundar în Anglia este alcătuit din trei sau patru tipuri de școală: 1) așa numitele « școale publice » *(public schools)*, care sunt de fapt instituții particulare, fără subvenții dela Stat sau comună, dispunând de averi și donații importante, pe care le administrează un comitet de curatori *(trustees)*; 2) așa numitele « școale de gramatică » *(grammar schools)*, care sunt în parte întreținute de Stat și comună, iar în parte din contribuții și donații particulare; 3) așa numitele « școale secundare municipale » *(municipal secondary schools)*, înființate de curând și care sunt întreținute în majoritate de comună; și 4) vechile colegii *(colleges)* secundare, ca Winchester (1387), Eton

www.digibuc.ro

(1441), Harrow, Rugby, etc., care, deși dela reforma învățământului secundar intră în denumirea de « *public schools* », se bucură, totuși, de anumite privilegii tradiționale, fiind școale cu renume istoric și cu elevi provenind din clasele avute ale societății. Numărul total de școale secundare se ridică în Anglia propiru zisă și Wales la 1.378, cu 22.754 profesori, dintre care jumătate femei.

Programul școalelor secundare variază după tipul școalei. Așa, în școalele publice particulare, care sunt cele mai vechi și mai bine dotate, se dă o egală atenție atât studiilor clasice cât și științelor pozitive. Aceasta se explică prin faptul că elevii acestor școale sunt recrutați din clasele avute, care țin să dea copiilor o educație de « gentleman ». Și în așa numitele « *grammar schools* », care sunt vechi așezăminte, programul e împărțit între studiul clasicilor și al științelor. In schimb, în școalele municipale, înființate mai de curând, programul este alcătuit în majoritate din materii practice. Elevii acestor școale aparțin claselor sărace, ai căror copii urmăresc o pregătire practică în viață. De altfel aceste școale sunt de multe ori considerate ca școale profesionale și de meserii. Programul lor este acomodat condițiilor economice locale, pentru a le pune în contact direct cu cerințele zilei. In aceeași categorie intră școalele de agricultură și comerț inferioare, cum și școalele secundare rurale, înființate în zilele noastre [1]).

Cum vedem, școala secundară engleză e departe a fi unificată. Diferitele reforme din ultimul timp nu s'au atins decât în parte de structura ei tradițională. Astfel legea din 1918 a Ministrului de Instrucție Herbert Fisher, aducea unele modificări în direcția democratizării, cerută în deosebi de Partidul Laburist și de socialiștii moderați ai Societății Fabiane. In așa numitele colegii secundare, programul

[1]) Vezi: *Practical Work in Secondary Schools* (Report of the Consultative Committee, London, 1913) și *Curricula of Ruralised Secondary Schools* (Board of Education, Circular Nr. 883).

www.digibuc.ro

este împărțit între umanități și științele pozitive. Spiritul tradiției predomină încă în organizarea acestor instituții particulare și de elită, cu toate încercările de modernizare. Scopul reformei a fost însă realizat și în aceste școale, dacă ne gândim la înfățișarea lor dinainte. Asemenea școale servesc, totuși, o anumită formă de instrucție, importantă pentru societatea engleză. Ele fac puntea de trecere dela trecut la prezent, la care formă Englezii țin atât de mult. Supraviețuirile trecutului au rostul lor normativ, arătând calea parcursă și experiența, care totdeauna este utilă. Colegii vechi ca Winchester, Eton, Rugby, Harrow, etc., sunt azi de fapt cele mai bune școale secundare din Anglia, fiindcă reprezintă o fuziune a trecutului cu prezentul și implicit o educație multilaterală, care desvoltă personalitatea elevilor.

§ 77. *Invățământul Superior*

Toate universitățile și școalele superioare tehnice sunt în Anglia instituții particulare și cu desăvârșire autonome, deși de vreo șasezeci de ani ele primesc, în marea lor majoritate, subvenții dela Stat și comună. Autonomia constă atât în libertatea desăvârșită de a dispune singure de fondurile primite, cât și în organizarea lor lăuntrică și numirea profesorilor.

Organul central și suprem al universității engleze este senatul, considerat ca un consiliu de corporație. In chestiuni de ordin mai general, ca aceea a atitudinii de luat față de o problemă, care se pune universității, se consultă așa numitele «convocări» *(convocations)*. La aceste adunări iau parte toți titrații universității. De fapt, orice diplomat al unei universități rămâne membru pe vieață și are drept de vot la astfel de adunări. La unele universități moderne mai există, pe lângă senatul universitar, și un consiliu de curatori *(trustees)*, recrutați tot din titrații instituției respective, dar în număr restrâns de vreo cincisprezece. După

www.digibuc.ro

modelul universităților americane, asemenea curatori sunt în majoritate oameni de afaceri, influenți în localitate. Consiliul acesta are în mână administrarea fondurilor și este prezidat de cancelarul *(chancellor)* universității. Funcția de cancelar al universității corespunde cu aceea de rector dela universitățile de pe continent sau de președinte la universitățile americane. In chestiuni de învățământ și de numire a profesorilor, senatul și consiliile facultăților sunt însă supreme.

Corpul profesoral se compune din profesori titulari sau « plini » *(full professors)*, dintre care unii, în universitățile cu mai multe colegii (Oxford și Cambridge), când sunt directori de colegiu, iau numele de « *Master* ». Apoi sunt profesorii asistenți, cu denumirea uneori de « *Fellow* » (propriu zis « tovarăș »), cu dreptul de a locui în colegiu. Instructorii sau tutorii *(tutors)* și lectorii *(readers* sau *lectors)* fac parte de asemenea din corpul ajutător. Modul de recrutare al profesorilor este în general același pretutindeni. Profesorii sunt numiți numai pe bază de lucrări, după ce au fost recomandați de facultăți și întăriți de senat și rector. Recrutarea profesorilor titulari nu se face totdeauna din rândul corpului didactic ajutător. Uneori se chiamă câte o personalitate științifică din afară. Dar asemenea cazuri sunt rare și se întemeiază numai pe reputația bine stabilită a celui chemat. Deosebirea între diferitele grade ale corpului profesoral este mai mult o chestiune de salariu decât de distincție efectivă. De multe ori un « *fellow* » refuză a primi o promovare, pentru a nu-și înmulți obligațiile didactice și să rămână mai liber pentru cercetări proprii.

Studenții sunt de două categorii, nebacalaureați *(undergraduates)* și bacalaureați *(graduates)*. Acesta se explică prin faptul că în Anglia, ca și în Statele Unite, bacalaureatul se obține numai la universitate. Astfel majoritatea studenților dela universitățile engleze sunt numai absolvenți de școli secundare. Un examen de intrare *(entrance*

www.digibuc.ro

examination) este obligator pentru orice absolvent de liceu, care voește să se înscrie ca student regulat la vreo facultate. Gradul de bacalaureat *(bachelor)* în litere (arte) sau științe se obține după cel puțin trei ani de studii și reprezintă un titlu academic de o importanță mai mare decât pe continent. În majoritatea cazurilor, studiile universitare se opresc cu obținerea unui asemenea grad.

Titlul academic următor este acela de «*master*», care ar corespunde cu acela de licență, dar care, pentru obținerea lui, se cere de obicei numai un an de studii după primirea titlului de «*bachelor*». Gradul de doctor se obține în aceleași condiții ca la universitățile din alte țări, adică după susținerea unei teze cu o contribuție originală de cercetare științifică. Foarte puțini studenți se prezintă în Anglia pentru un asemenea grad. Majoritatea se mulțumesc cu gradul de *master* sau numai cu acela de *bachelor*. E de notat că o bună parte din profesorii universitari cei mai iluștri nu posedă decât gradul de *master*, având uneori pe acela de doctor numai *honoris causa*.

Studenții au căminurile și societățile lor, iar la universitățile vechi, ca Oxford și Cambridge, obiceiurile lor tradiționale. Colegialitatea între studenți e destul de strânsă. Sentimentele legate în anii de studii se păstrează și în afară de universitate. Relațiile între profesori și studenți sunt de asemenea prietenești.

Programul de studiu al universităților engleze este cât se poate de variat, după caracterul și tradiția instituței. La universitățile mai vechi, studiul clasicilor este reprezentat cu deosebită râvnă. Totuși, din 1914, studiul limbii eline a devenit facultativ la Cambridge. Studiul științelor pozitive a pătruns însă în toate universitățile engleze, iar vechiul spirit clerical a dispărut și din cele mai conservatoare centre universitare. Tendința generală este de a îmbrățișa toate disciplinele. Noi catedre iau ființă din timp în timp, fie din inițiativa facultăților, fie din dărnicia unui particular. Cursuri libere despre toate laturile de cunoștințe

www.digibuc.ro

sunt inaugurate mai în fiecare an. In sfârșit, o notă nouă în programul universităților engleze este atenția deosebită ce se dă studiului științelor sociale, în special sociologiei [1]).

Sportul (*foot-ball*, canotaj, etc.) figurează, mai ales la universitățile Oxford și Cambridge, unde modernizarea studiilor nu l-a înlăturat. Rolul lui educativ îl face să fie practicat în toate universitățile. Studentul englez cheltuește însă mai puțin timp și energie în practicarea sportului decât studentul american. Iar tipul studentului « atlet » se întâlnește mai rar în Anglia decât în Statele Unite.

Astăzi Anglia propriu zisă are unsprezece universități și patru colegii universitare independente [2]). Țara Galilor are o universitate, iar Scoția patru. In Irlanda este o universitate (catolică) la Dublin și una neconfesională la Belfast. Dreptul universităților engleze de a trimite reprezentanți proprii în Camera Comunelor datează din timpul lui Iacob I Stuart. La alegerile parlamentare au drept de vot toți titrații universității, cum și toți profesorii și studenții (aceștia dela vârsta de 21 ani). Numărul reprezentanților universităților în Parlament este opt [3]).

Invățământul tehnic superior a luat avânt în Anglia în a doua jumătate a secolului trecut. Inființarea de școli tehnice în centrele mari, dădea naștere, cum am pomenit mai sus, la noi universități, stimulând în acelaș timp modernizarea programelor universitare. Tot acestor școale se datorește în primul rând democratizarea învățământului

[1]) Asupra universităților din întreaga Anglie, vezi: *Handbook respecting the Universities of the United Kingdom of Great Britain and Ireland* (London, 1918). Cf. *Imperial Education Conference* (London, 1919), unde sunt consemnate propunerile de cooperare ale învățământului de toate gradele din întregul Imperiu Britanic.

[2]) Cele patru colegii universitare sunt: Exter, Nottingham, Southampton și Leicester.

[3]) Universitățile Oxford, Cambridge, Londra și Wales trimet fiecare câte un reprezentant. Celelalte șapte universități engleze formează o singură circumscripție, cele patru universități scoțiene trimit doi reprezentanți, iar universitatea din Belfast unu.

www.digibuc.ro

superior. Astfel se instituiau cursuri libere serale pe lângă universități pentru studenții școalelor tehnice și pentru funcționarii din fabrici, care voiau să-și completeze instrucția.

Programul școalelor tehnice cuprinde mai mult latura practică și de aplicare a științelor. Teoria figurează pe planul al doilea, deși nu e neglijată în aceeași măsură ca în școalele similare din Statele Unite. Cele mai mederne laboratorii și situația lor în apropiere de fabrici și mine, fac din aceste școale adevărate centre de știință aplicată. E de notat ca aceste instituții sunt în majoritate întreținute de marile industrii, care-și înțeleg datoria în această privință mai bine decât în țările latine.

Gradul de inginer nu e totdeauna legat de o diplomă de politehnică. In această privință Anglia se aseamănă cu Statele Unite. Un inginer poate fi în Anglia și un simplu muncitor, care s'a distins prin destoinicie practică în una din ramurile tehnice. Școala poate înmulți cunoștințele teoretice ale studentului, dar nu și aptitudinea lui de a ști să aplice ceea ce a învățat. De aceea școalele tehnice engleze nu se preocupă de latura pur teoretică a științelor, lăsate pe seama universităților.

§ 78. *Invățământul Suplimentar*

Una din caracteristicele societății engleze este de a da o atenție deosebită copiilor anormali, pe care îi creează vieața modernă în diferitele ei manifestări. Ceea ce altădată era privit cu indiferență, este astăzi o problemă, care interesează de aproape Statul și societatea. Invățământul suplimentar a luat naștere dintr'o asemenea preocupare.

Acest învățământ cuprinde, cum am pomenit mai sus, două categorii de școale, care se înființau sub impulsul opiniei publice și al inițiativei particulare: școalele industriale și reformatoare, dedicate muncitorilor și copiilor

www.digibuc.ro

recalcitranți, și școalele pentru copiii deficienți, ca surdo-muții, epilepticii și toate elementele anormale. Desvoltarea acestui învățământ a fost încurajată și de măsurile democratice luate prin diferitele legi, pe care le trecea Parlamentul în decursul unui secol și mai bine, dela faimoasa lege asupra industriilor *(Factory Act)* din 1802 și până la legea din 1913 cu privire la deficiența mintală *(Mental Deficiency Act)*.

Programul din școalele de învățământ suplimentar este alcătuit pe o bază practică, în mare parte inspirat din instituțiile similare din Statele Unite. Elevii acestor școale sunt tratați cu multă simpatie de un corp didactic ales și special pregătit. In școalele industriale, muncitorii își completează instrucția în orele libere, în deosebi seara. Ele sunt foarte mult frequentate și sunt privite de sindicate ca un triumf al mișcării lor de luminare. O bună parte din fondurile necesare întreținerii acestor școale este acoperită din contribuții benevole. Statul contribue însă, mai ales în ultimii ani, cu o sumă însemnată, rezervându-și în acelaș timp dreptul de a le controla de aproape.

Invățământul suplimentar a luat propriu zis avânt numai de vreo cinci decenii și se află în continuă desvoltare. La crearea lui a contribuit, cum am spus, societatea, care și în acest caz a știut să precedă intervenția Statului. Influența exercitată de scrierile virulente ale lui Carlyle și ale Chartiștilor, determinase în prima jumătate a secolului trecut o schimbare în opinia publică, denunțând răul de care suferea societatea. Astfel se recunoștea că starea mizerabilă și ignoranța, în care se aflau muncitorii și elementele anormale, trebue să fie îndreptate prin ajutorul întregii comunități.

Școalele de învățământ suplimentar ocupă azi un loc important în sistemul educativ din Anglia și sunt considerate tot atât de esențiale ca și celelalte instituții școlare. Dacă la început ele erau socotite mai mult ca un produs al spiritului de filantropie, astăzi ele reprezintă necesitatea

www.digibuc.ro

unei societăți conștiente de membrii ei insuficient desvoltați, fie din accidentele naturii, fie din cauza propriilor ei condiții de organizare. Astfel școalele suplimentare se încadrează organic în concepțiile, pe care le are poporul englez despre învățământ, anume, ca instrument practic de reajustare a individului la comunitate.

§ 79. *Probleme și Reajustări*

Spiritul eminamente practic, care predomină în școala engleză, poate fi socotit uneori ca o lipsă. Dar o asemenea judecată este de obicei formulată dintr'un punct de vedere, pe care societatea engleză nu-l privește ca valabil pentru necesitățile și aspirațiile ei. Ceea ce Englezii cer dela școală, este în primul rând o educație, care să îndrumeze tineretul în vieață. Teoria este insuficientă și de multe ori un obstacol pentru realizarea unei asemenea pregătiri, fiindcă mai mult depărtează decât apropie pe om de realitate. De aceea, direcția practică se întâlnește într'o oarecare măsură și în universități, care sunt considerate mai mult ca focare de cultură generală decât ca instituții de specializare și știință teoretică [1]).

Totuși, spiritul practic al învățământului englez nu exclude desvoltarea științelor teoretice. Pentru promovarea acestor științe, societatea se îngrijește mai mult decât școala. Cei aleși, care pot contribui cu cercetări proprii la înaintarea științei în genere, găsesc destule înlesniri. Așa se explică numărul mare de savanți și contribuții valoroase,

[1]) Cardinalul Newman, într'o scriere cunoscută (*The Idea of a University*, 8th ed. London, 1888), susținea cu deosebire această concepție, după care universitatea e un loc mai mult de învățătură și difusiune a « cunoștinței universale » decât de « descoperiri științifice ». Acest punct de vedere nu e însă primit azi de toate universitățile engleze, în deosebi de acelea cu tradiții mai vechi, în care spiritul de cercetare științifică este în continuu progres. Totuși, el corespunde majorității instituțiilor de învățământ superior din Anglia.

www.digibuc.ro

pe care Anglia le-a dat totdeauna pe câmpul ştiinţei. Astfel, ceea ce apare pentru unele ţări cu învăţământ teoretic mai desvoltat ca o lacună a şcoalei engleze, nu este decât o chestiune de apreciere din punctul de vedere al celui care judecă.

Problema care se pune în şcoala engleză, este de natură mai mult socială decât ştiinţifică. Şcoala engleză nu este încă democratică în înţelesul strict al termenului. Şi astăzi după reformele arătate, unele şcoale secundare şi universităţi cu tradiţii vechi, păstrează anumite prejudecăţi de clasă, care opresc pe tinerii săraci să pătrundă în ele. Aşa, trecerea unui elev sărac dela o şcoală susţinută de Stat la una particulară şi cu fonduri proprii, e aproape imposibilă. Tot aşa, frequentarea studenţilor săraci la Oxford şi Cambridge este foarte redusă din cauza taxelor şi costului ridicat de întreţinere la aceste universităţi. Bursele sunt rare, iar formalităţile pentru candidaţi sunt grele. Aceste condiţii întreţin un spirit de exclusivitate, care nu cadrează cu instituţiile democratice ale ţării.

Democratizarea completă a învăţământului presupune însă o democraţie economică reală, pe care societatea engleză nu o are încă. Deosebirile de avere implică deosebiri sociale, pe care egalitatea politică şi juridică nu le poate şterge. Prejudecăţile trecutului contribue de asemenea la accentuarea deosebirilor. Un student dela Oxford, de exemplu, se crede superior unui student dela Manchester, pentru simplul fapt că urmează la o universitate mai veche. Sau un elev dela Eton priveşte cu oarecare dispreţ asupra unui elev dela o şcoală secundară municipală. Dacă asemenea discriminări nu se pot desfiinţa uşor într'o ţară, unde cultul trecutului e atât de puternic, deosebirile bazate numai pe simple diferenţe materiale, pot dispărea mai curând sau mai târziu.

Tendinţa generală a opiniei publice progresiste în Anglia este însă a cere Statului o reajustare în această privinţă. Un început se vede în faptul că astăzi conducătorii ţării

www.digibuc.ro

nu mai sunt recrutați, ca odinioară, numai dintre absolvenții instituțiilor aristocratice de învățământ. « Gentleman» poate deveni un tânăr și în alte școale decât la Eton, Harrow și Rugby, sau în alte universități decât Oxford și Cambridge. Astfel privită, problema democratizării învățământului englez poate fi considerată ca foarte aproape de soluțiune.

In sfârșit, în ultimul timp, odată cu criza industrială, problema unei educații pentru orele de răgaz *(leisure)* este privită cu deosebită atenție. Chestiunea este de a oferi muncitorilor, care dispun azi de mai mult timp liber decât altădată, un prilej de a-și completa instrucția și de a-și îmbogăți astfel personalitatea. « *Education for Leisure* » a devenit azi în Anglia o preocupare generală, care nu va întârzia să intre în sistemul de învățământ propriu zis.

www.digibuc.ro

CAP. XIII

BISERICA

§ 80. *Religiozitate şi Raţionalism*

Una din trăsăturile caracteristice ale poporului englez este religiozitatea lui. Această notă se întâlneşte în toate acţiunile lui individuale şi colective. Religiozitatea nu înseamnă însă în cazul de faţă acceptarea fără rezerve a dogmelor şi a ritualului bisericesc, ci un simţământ, care naşte dintr'o adâncă nevoie de credinţă şi care se manifestă în felurite forme, după gradul de cultură şi personalitatea fiecăruia. De aceea, religiozitatea poporului englez nu corespunde totdeauna unei anumite biserici sau unui crez unitar. Ea variază dela cel mai strict ortodoxism până la cele mai singulare secte şi la cel mai înaintat raţionalism. Aşa se explică faptul că, alături de Biserica de Stat, există atâtea secte religioase în Anglia. Voltaire, pe timpul şederii lui în Anglia, nu putea să-şi ascundă mirarea în faţa varietăţii de credinţe, care mergea atunci până la un deism, motivat însă uneori cu argumente de teologie creştină [1]).

---

[1]) *Lettres sur les Anglais*, V: « L'Angleterre est le pays des sectes... Un Anglais comme homme libre, va au ciel par le ciel qui lui plaît ». Montesquieu de asemenea observă despre Englezi: « C'est le peuple du monde qui a le mieux su se prévaloir à la fois de ces trois grandes choses: la religion, le commerce et la liberté » *De l'Esprit des Lois*, Livre XX, chap. 7.

www.digibuc.ro

Mişcarea aşa numită «deistă» şi a liberi-cugetătorilor *(free-thinkers)* a fost iniţiată de Locke [1]). La începutul secolului al XVIII-lea, această mişcare era întreţinută de o mulţime de scrieri, printre care acelea ale lui Anthony Collins sunt cele mai cunoscute. Acest gânditor căuta să întemeieze Creştinismul pe baze raţionaliste, arătând că numai ceea ce corespunde principiilor raţiunii şi experienţei poate fi primit ca adevăr religios [2]). Lupta era de fapt între raţiune şi autoritate, sau între ortodoxismul tradiţional practicat de Biserica Anglicană şi dreptul de judecată al individului, proclamat de Protestantism.

Astăzi, aşa numiţii «*dissenters*» sunt tot atât de numeroşi ca şi «conformiştii». Iar numărul liber-cugetătorilor, care nu aparţin nici unei biserici, creşte din ce în ce mai mult. Faptul este recunoscut chiar din rândul clerului anglican [3]).

Cu toate acestea, simţământul religios persistă şi printre aceia, care nu se mai supun obligaţiilor formale, cerute de Biserică. Fenomenul este semnificativ. In adevăr, însăşi necesitatea de a motiva neconformismul sau chiar ateismul,

---

[1]) In scrierea sa *The Reasonableness of Christianity*, apărută în 1695. Inainte de Locke, au fost liber-cugetători în Anglia, ca Lordul Herbert of Cherbury, a cărui scriere *De Veritate*, apărută în 1624 la Paris, conţine un atac în contra concepţiei Bisericei despre revelaţie. Hobbes deasemenea are în scrierile sale o atitudine raţionalistă. Vezi *Leviathan*, Part I, chap. VI şi *De Corpore Politico*, VI, 6.

[2]) Scrierile sale, care vin aici cu deosebire în consideraţie, sunt: *An Essay Concerning the Use of Reason in Propositions, the Evidence whereof depends upon Human Testimony*, 1707, *A Discourse of Freethinking, occasioned by the Rise and Growth of a sect called Freethinkers*, 1713 şi *A Philosophical Inquiry concerning Human Liberty*, 1715, toate apărute anonim.

[3]) Vezi de ex. constatarea pe care o face în această privinţă W. R. Inge, fostul superior al Catedralei Sf. Paul din Londra, în scrierea sa *England* (Tauchnitz ed. 1934), p. 292. Iar la o adunare a Uniunii Clericilor Moderni, ţinută la Cambridge în 1935, urmaşul lui Inge la Catedrala Sf. Paul, W. R. Mattews, zicea textual: «Eu nu cred că mai mult de 20 la sută din poporul acestei ţări sunt creştini în vreun sens posibil al cuvântului; şi mi se pare o situaţie anormală că trebue să avem o Biserică naţională». *The Literary Guide and Rationalist Review* (Oct. 1935), p. 189.

www.digibuc.ro

sub o formă sau alta, se manifestă la Englezi cu pasiune religioasă. Cel care nu mai poate crede în dogmele Creştinismului, se simte obligat să se justifice cu argumente. Ieşirea lui din Biserică sau din religia creştină, nu-l lasă indiferent, ci îl face să se frământe şi să caute o împăcare suficientă, care să-i redea liniştea interioară. Religiozitatea înseamnă, prin urmare, nu aderenţă la o anumită credinţă sau biserică, ci însăşi expresiunea vie a simţământului religios, care se cere satisfăcut într'un fel sau altul.

In asemenea condiţii se explică faptul, că astăzi scrierile asupra religiei, pentru sau împotriva ei, sunt mai numeroase în Anglia decât în oricare altă ţară, cu excepţia Statelor Unite, unde aceeaşi religiozitate s'a moştenit dela vechii imigranţi englezi. Din a doua jumătate a secolului trecut a luat fiinţă în Anglia o puternică mişcare «raţionalistă», a cărei propagandă se face prin grai şi scris. O asemenea mişcare urmăreşte emanciparea poporului de orice religie şi orice autoritate, care nu se întemeiază pe raţiune. Forma în care ea se manifestă însă, dovedeşte un interes real în tot ce frământă mai adânc şi mai stăruitor spiritul omenesc. Căci atitudinea pe care o ia mişcarea raţionalistă, are ceva din acea religiozitate, păstrată de om în faţa problemelor insolubile ale vieţii. Astfel, în locul persiflării uşoare gen francez secolul al XVIII-lea, se observă un efort sincer de a întemeia o nouă convingere. De fapt, mişcarea se afirmă în numele ştiinţei, încercând să inculce maselor, prin conferinţe şi publicaţii, o concepţie verificată de experienţă şi independentă de orice autoritate în afară de aceea a faptelor [1]).

[1]) *The Rationalist Press Association* şi *The South Place Ethical Society* din Londra, sunt cele mai cunoscute societăţi dedicate difusiunii raţionalismului. In cea dintâi fac parte personalităţi din toate domeniile ştiinţei, ca matematicianul şi filosoful Bertrand Russell, elenistul Gilbert Murray, antropologul Arthur Keith, etnologul A. C. Haddon, sociologul H. J. Laski, etc. De asemenea scriitorii H. G. Wells, W. Somerset Maugham şi alţii fac parte din aceeaşi mişcare.

www.digibuc.ro

Tot în religiozitatea poporului englez intră desele mişcări de primenire ale Bisericei de Stat sau a Creştinismului în genere, care se întâlnesc în Anglia. Căci neconformisul apare uneori chiar printre membrii clerului. Asemenea mişcări sunt, sau încercări de reajustare la cerinţele vieţii moderne, sau de revenire la un catolicism pur şi dogmatic, care se inspiră din trecutul Bisericei înainte de Reformaţie. Din această a doua categorie face parte cunoscuta mişcare dela Oxford, care avea loc în 1834 *(The Oxford Movement)*, al cărei promotor principal a fost John Henry Newman, un preot anglican trecut la Catolicism şi devenit mai târziu Cardinal [1]).

Incercări de reînnoire religioasă *(religious revival)*, fie în cuprinsul fie în afară de Biserica Anglicană, apar deseori. Poporul englez le urmăreşte cu atenţie, căci entusiasmul pentru credinţa religioasă pare să fie încă foarte puternic în el. Aşa se explică succesul, uneori rapid, al acestor manifestări [2]). Pe lângă aceste fenomene de frământare religioasă, se mai întâlneşte ,totuşi, vechiul spirit de superstiţie, mai ales în ţinuturile rurale din Anglia şi Scoţia. Dar pe măsură ce masele se luminează prin şcoală, superstiţia dispare,

[1]) Convertirea lui Newman la Catolicism a fost tot atât de dramatică în substratul ei sufletesc ca şi ieşirea lui Renan din credinţa catolică. Pagini de o frumuseţe rară se găsesc în opera lui Newman, al cărui stil îl aşează printre cei mai mari scriitori englezi. Vezi în deosebi scrierea sa, *Apologia pro Vita sua* (1865), în care sunt descrise stările sufleteşti, cum şi motivele teologice şi istorice, care l-au determinat să îmbrăţişeze Catolicismul.

[2]) Un exemplu de asemenea «*revival*» este aşa numitul «*Group movement*», din ultimii ani. Iniţiatorul lui, Frank Buchman, un teolog american de origină germană, după un eşec de asemenea tentativă în Statele-Unite, a reuşit de vreo câţiva ani, în cercul studenţilor dela Oxford, să deştepte un interes în opinia publică pentru ceea ce el numeşte «a face pe Cristos să trăiască» în fiecare din noi. Buchman întrebuinţează metoda persuasiunii pentru a câştiga aderenţi, intitulându-se «medic de suflete» *(soul surgeon)*. Vezi Harold Begbie, *Life Changers* (London, 1924) şi R. F. Rynd, The Group Movement, în *The Hibbert Journal* (January 1934), p. 227—232.

www.digibuc.ro

lăsând locul unui interes viu în religie. Iar vechiul spirit de intoleranță, care până în secolul al XIX-lea oprea calea Catolicilor și Evreilor, a dispărut azi cu desăvârșire [1]).

Religiozitatea poporului englez, chiar dacă nu se împacă totdeauna cu ceea ce se înțelege în Anglia prin « religie instituțională », servește ca scop etic și contribue la rezistența lui sufletească. Biserica oficială caută să o canalizeze spre un Creștinism desbrăcat de vechile interpretări și adaptat la condițiile și concepțiile vieții de azi. Modernismul Bisericii Anglicane, ca și al celorlalte Biserici creștine din Anglia, este însă nu atât o concesiune față de curentele anti-religioase, cât recunoașterea necesității de a corespunde idealului etic, pe care poporul englez îl urmărește cu același entusiazm ca și în trecut. Astfel, problema religioasă în Anglia se reduce la o chestiune de reajustare, pe baza căreia Biserica înțelege să-și recâștige influența spirituală de odinioară.

§ 81. *Biserica Medievală*

Religia instituțională a fost un factor important în viața poporului englez din trecut. De ea se leagă începuturile civilizației și culturii lui. După primirea definitivă a Creștinismului în secolul al VII-lea, Anglo-Saxonii se integrau în organizarea Bisericii de Roma [2]). Papa Grigore al VII-lea

[1]) Emanciparea Catolicilor și a Evreilor datează din prima jumătate a secolului trecut. Un proect de lege pentru naturalizarea Evreilor se introducea în Parlament încă din 1753, dar din cauza rezistenței deputaților, a fost retras. Interesant pentru evoluția de vederi în această chestiune sunt motivele, care erau invocate într'o petiție a cetățenilor din Londra cu ocazia introducerii acestui Bill, considerat ca « tinzând în mod extrem la desonorarea religiei creștine și cu desăvârșire injurios intereselor comerțului Regatului în general și a cetății în particular ».

[2]) Irlanda, care era în vechime o țară mai civilizată decât Anglia propriu zisă și Scoția, primise Creștinismul cu mult înainte, de fapt prin secolul al IV-lea. Din Irlanda se pare că au venit misionari în Scoția și nordul Angliei. Dar încercările acestora nu reușiseră să creștineze majoritatea locuitorilor.

www.digibuc.ro

trimise pe călugărul Augustin în Anglia. Regele Ethelbert primi să se boteze şi numi pe Augustin Arhiepiscop. Atunci luară fiinţă în Londra şi Rochester primele biserici. Acest început însemna în acelaş timp stabilirea relaţiilor cu continentul, care avea să influenţeze desvoltarea Statului şi civilizaţiei engleze în Evul Mediu.

Organizarea Bisericii Catolice în Anglia lua formă definitivă la sfârşitul secolului al VII-lea, anume prin arhiepiscopul Teodor, originar din Tarsus. Atunci Anglia fu împărţită în episcopii, supuse arhiepiscopului din Canterbury. Tot atunci se introduse regula pentru cler de a se întruni în concilii.

Odată cu această organizare, începu să pătrundă în Anglia studiile scolastice. Călugării cărturari veneau de pe continent, în deosebi din Italia, înfiinţând mânăstiri şi biblioteci. Sub Alfred cel Mare, către sfârşitul secolului al IX-lea, Biserica engleză se afla în strânsă legătură cu Roma, pe care o privea ca centrul Creştinismului. Afirmaţia unor istorici că Biserica din epoca anglo-saxonă a fost cu desăvârşire independentă de Roma, nu corespunde faptelor [1]). Adevărul este că atât Regele Alfred cât şi urmaşii lui recunoşteau autoritatea Papei. Arhiepiscopul Dunstan aşeza Biserica în directă influenţă a Papei, introducând obiceiurile şi regulile clerului roman şi fondând chiar şi o mănăstire benedictină la Canterbury. Sub Regele Cnut, această influenţă crescu, iar sub Eduard Confesorul ea deveni şi mai puternică, în ciuda opoziţiei pe care o

[1]) William Stubbs întemeia această opinie pe simţământul de independenţă ce ar fi existat într'o parte a clerului şi a baronilor de atunci de a rezista autorităţii papale. După acest autor, Arhiepiscopul de Canterbury era, în calitate de « *alterius orbis papa* », singurul cap în ierarhia Bisericei naţionale şi primul sfătuitor constituţional al Coroanei. *Constitutional History of England* (Oxford, 1880), vol. III, p. 316. Gladstone susţinea aceeaşi părere. Vezi în special: Remarks on the Royal Supremacy, în *Gleanings of Past Years* (London, 1879), vol. V, p. 183 urm. şi p. 202. Cf. şi scrierea aceluiaşi autor: *The State in its Relation with the Church* (4th ed. London, 1841).

www.digibuc.ro

arăta o parte din nobilime. Numai într'un sens se poate spune că Biserica din această epocă a fost națională. Prin legăturile ei adânci cu poporul și prin dependența ei relativă de Roma, ea își păstra autonomia într'o măsură mai mare decât în epoca normandă. Iar clerul nu-și însușise toate formele bune și rele ale Romei, rămânând atașat unui Creștinism primitiv.

Sub Gulielm Cuceritorul, supremația Papei în Biserica Angliei devine efectivă. Acum majoritatea locurilor de episcopi sunt ocupate de străini, trimiși direct de Papa. Celibatul e impus asupra întregului cler, iar jurisdicția Bisericii e separată de Curțile ordinare de justiție. Mărețe catedrale în stil gotic sunt clădite în toate sediile episcopale. Papa trimete legați, care să observe de aproape regulile organizării catolice. Această dependență de Roma avea să dureze aproape cinci secole, de fapt până la Reformație. Totuși, anumite măsuri de independență și le rezervase însuși Gulielm Cuceritorul. Așa, canoanele Bisericii trebuiau să fie sancționate de Rege înainte de a fi valabile. De asemenea, Papa și episcopii aleși, nu puteau fi recunoscuți de cler înainte de aprobarea regală. Astfel de măsuri erau menținute, într'o formă mai mult sau mai puțin efectivă, pe tot timpul monarhiei normande.

Influența papală aduse în Biserica Angliei, pe lângă binefacerile unei culturi înaintate și anumite rele, care o puneau într'o lumină urîtă în fața poporului. Astfel, practica simoniei se răspândi și printre clerul englez. Multe nedreptăți fură comise în numele Bisericii, pentru a satisface interesele unei minorități a reprezentanților ei. Numirea lui Anselm la arhiepiscopatul de Canterbury atenuă oarecum o asemenea stare de lucruri, deși acest vrednic și învățat prelat, de origină italiană, căuta să întărească intervenția Papei în afacerile Bisericii engleze.

Sub Ioan fără Țară, influența papală ajunse și mai puternică. Slăbiciunea acestui Rege permise Romei să se amestece și în treburile lumești ale țării. Papa încurajă pe

www.digibuc.ro

baroni, cler şi popor să ceară Charta Libertăţilor dela Rege, ca apoi acesta să ceară la rândul său intervenţia Romei spre a repudia drepturile acordate. Şi din punctul de vedere al contribuţiilor, Anglia era supusă de Papa la un regim împovărător, trebuind să verse anual sume considerabile la Roma.

Toate aceste condiţii contribuiră la nemulţumirea poporului. Unii Regi încercară prin legislaţie să restrângă influenţa Romei. Statutul lui Eduard I asupra bunurilor de mână moartă *(Statute of MortMain)* era îndreptat împotriva acestei influenţe. Tot aşa, Eduard al III-lea decreta unele statute *(Statutes of Provisors and Praemunire)* cu acelaş scop. Când apărea John Wycliffe în secolul al XIV-lea terenul era pregătit pentru o reacţiune în contra tiraniei papale. Dar condiţiile unei ruperi definitive a legăturilor cu Roma nu se produceau decât mult mai târziu.

Cu toate scăderile şi neajunsurile menţionate, Biserica medievală a avut şi în Anglia rolul ei de ocrotitoare a claselor de jos. Intr'un timp când dreptatea era împărţită mai mult după criteriul intereselor de clasă, Biserica era singura instituţie, care asigura o protecţie celor nevoiaşi sau nedreptăţiţi. Datorită Bisericii, servii, femeile şi copiii găsiră un protector. Tot acestei instituţii se datorează începutul unui învăţământ şi unei culturi pentru clasele superioare. In sfârşit, tot Biserica introducea moravuri mai blânde în relaţiile omeneşti, organizând în acelaş timp primele ajutoare pentru săraci. Căci prin veniturile de care dispunea, întrecând cu mult pe acelea ale Regelui, Biserica putea să practice în mod larg filantropia.

§ 82. *Relaţiile Bisericii cu Statul*

In epoca anglo-saxonă şi normandă, relaţiile Bisericii cu Statul au fost mai mult acelea ale unei autorităţi independente. Două motive puternice determinau Biserica să se afirme ca un Stat în Stat, anume: caracterul ei catolic

www.digibuc.ro

prin legăturile ce le avea din ce în ce mai strânse cu Roma, și averile imense de care dispunea pe timpul acela. Caracterul catolic o îndepărta de controlul direct al Statului. Cum am pomenit, jurisdicția ei era în afară de curțile de justiție ale țării. Nu numai clerul propriu zis, dar și particularii, care apelau la protecția ei, scăpau de jurisdicția curților Regelui. Iar prin veniturile ei, Biserica putea să exercite o influență directă asupra poporului, ajutându-l în mod efectiv prin opere filantropice [1]).

Numai în adunările de district, Biserica se afla alături de reprezentanții Statului laic, colaborând pentru binele obștesc. Această colaborare avea, pentru timpul acela, consecințe binefăcătoare. Alături de seniorul din ținut, poporul avea pe episcop, către care putea să se adreseze în caz de nevoie. Independența Bisericii față de Stat exercita în acelaș timp o influență binefăcătoare asupra clasei conducătoare și a Regelui. Fără de legile acestora erau de multe ori atenuate prin simplul fapt că exista o autoritate spirituală și cu desăvârșire independentă.

La sfârșitul Evului Mediu, Biserica sta de fapt în fața Statului cu o autoritate aproape egală. Alături de Parlament, era «convocarea» *(convocation)* cu două camere, având putere legislativă pentru tot ce privea afacerile religioase. Pe lângă legislație, Biserica avea dreptul de taxare și cum am amintit, dreptul de justiție. Puterea ei este acum atât de mare încât membri din sânul ei pătrund în cele mai importante posturi ale Statului. Așa, funcțiunile de Lord Cancelar, de «*Master of the Rolls*», de Păstrător al Sigiliului și uneori chiar aceea de Lord al Tezaurului, sunt ocupate de clerici [2]).

Această putere nu era însă așezată pe o bază solidă. Poporul privea independența Bisericii față de Stat ca o

[1]) La sfârșitul epocei normande, Biserica stăpânea aproape jumătate din solul țării. Vezi R. Gneist, *Das englische Verwaltungsrecht* (Berlin, 1867), Bd. I, p. 207.

[2]) Gneist, *Op. cit.*, p. 426.

www.digibuc.ro

usurpare. In 1301, Parlamentul declara categoric că orice amestec al Papei în treburile lumeşti ale ţării, este nelegală. In tot cursul secolului al XIV-lea, prin influenţa lui Wycliffe, şi în secolul următor, reacţiunea poporului în contra Romei devenea din ce în ce mai puternică. Wycliffe a fost de fapt cel dintâi protestant englez, negând supremaţia papală şi doctrina transsubstanţierii. La această reacţiune contribuise însăşi decadenţa, care domnea la Roma pe timpul Renaşterii, cum şi persecuţiile împotriva discipolilor lui Wycliffe sau a acelora, care îndrăzneau să reziste autorităţii Bisericii. Atmosfera pentru ruperea relaţiilor cu papalitatea era de fapt pregătită în Anglia şi Scoţia la începutul secolului al XVI-lea.

La toate acestea se adăoga însă creşterea puterii Statului, care dislocase influenţa Bisericii în societate. Unele servicii pe care le îndeplinise Biserica, treceau acum în grija Statului Astfel, apărarea şi protecţia poporului, pe care le îndeplinise înainte numai Biserica, erau acum luate de Stat. Insuşi învăţământul nu mai era în controlul exclusiv al Bisericii. Şcoale laice se deschideau pretutindeni. De asemenea, în cele două universităţi medievale, Oxford şi Cambrigde, începuse să pătrundă umanismul. Intr'un cuvânt, pe măsură ce societatea se desvolta şi primea noile forme de organizare şi de cultură, Biserica pierdea din influenţa ei asupra poporului.

§ 83. *Reformaţia*

In Anglia, Reformaţia nu a fost, ca în Germania sau în alte ţări, o mişcare ideologică şi cu adânci rădăcini în masa poporului. E drept că poporul englez era pregătit, cum am arătat, pentru o asemenea transformare. Dar nici stadiul lui de cultură şi nici felul lui de a reacţiona, nu l-ar fi dus la ruperea bruscă a relaţiilor cu Roma, dacă nu s'ar fi produs o acţiune din partea Statului.

www.digibuc.ro

Adevărul este că Reformația a fost în Anglia un act de Stat, provocat de Enric al VIII-lea și întărit de Parlament. Cauza ocazională a fost, cum se știe, conflictul Regelui cu Papa în chestiunea divorțului cu soția sa, Caterina de Aragon. Adevărata cauză însă a fost atmosfera de ostilitate, care se crease cu mult înainte împotriva papalității în Anglia. Mișcarea lui Luther începuse să fie cunoscută și urmărită cu interes, în ciuda eforturilor Cardinalului Wolsey de a o înăbuși cu desăvârșire.

Cu toate acestea, ruperea relațiilor cu Roma ar mai fi întârziat și de data aceasta, dacă nu se ivea conflictul pomenit. Enric al VIII-lea fusese, la începutul domniei lui, un devotat al Papei. Poporul de asemenea ar fi ezitat să nesocotească o instituție, care, cu toată decadența ei, răspândea încă o parte din splendoarea și autoritatea ei de altădată. Faptele care au dus la ruptura definitivă, sunt caracteristice pentru epoca aceea. Ele arată nu numai ușurința lui Enric, dar și lipsa de autoritate a Papei Clement al VII-lea. Se știe că acesta refuză să acorde divorțul din scrupule mai mult politice decât religioase [1]). Enric depărtă pe Cardinalul Wolsey și-l înlocui cu Thomas Cromwell, care îi sugera să se declare singur capul Bisericii naționale. In acelaș timp, Thomas Cranmer propuse ca diferendul în privința divorțului să fie supus învățaților teologi dela Universitățile principale din Europa. Universitățile din Oxford, Cambridge, Paris și din Italia dădură un răspuns favorabil Regelui, pe când Universitățile germane se pronunțară în contra divorțului. Enric nu se impresionă de acest rezultat relativ. El procedă imediat la separarea Bisericii de Roma. Parlamentul și Adunarea Bisericii *(Convocation)* fură chemate să întărească decizia Regelui. Clerul, sub amenințarea de a fi înlocuit, recunoscu pe Enric capul suprem al Bisericii engleze, «întrucât permite legea lui

[1]) Caterina de Aragon era mătușa lui Carol Quintul, care tocmai atunci pusese stăpânire pe Roma.

www.digibuc.ro

Cristos», cum adaogă formularea deciziei luate. Tot atunci, Parlamentul trecu mai multe legi pentru recunoaşterea tuturor drepturilor, pe care Regele avea să le primească în calitate de şef al Bisericei. Orice contribuţie la Roma încetă, de asemenea orice apel la jurisdicţia Papei în chestiuni de căsătorie, divorţ şi testamente. In 1534, Parlamentul vota «Actul de Supremaţie» *(Act of Supremacy)*, prin care Regele era declarat formal capul Bisericii. Orice încercare de a contesta această decizie fu considerată ca un act de înaltă trădare [1]).

Astfel, Biserica Angliei deveni Biserică de Stat. Cranmer fu numit Arhiepiscop şi însărcinat cu înlocuirea tuturor episcopilor, care refuzau să recunoască Reformaţia. O eră de teroare fu inaugurată. Tribunale excepţionale fură înfiinţate. Lordul Cancelar Thomas More şi bătrânul episcop de Rochester, John Fisher, fură executaţi pentru a fi refuzat să recunoască supremaţia spirituală a Regelui. Toate mânăstirile, în număr de trei mii, fură desfiinţate, iar propietăţile lor fură confiscate de Rege, care se îngriji să distribue o parte din ele unor devotaţi personali.

Cu toată ruperea atât de bruscă a relaţiilor cu Roma, Enric păstra o bună parte din doctrina catolică. Deşi statutul său din 1536 încerca să atenueze dogmele din religia catolică, Actul celor Şase Articole *(The Act of Six Arlicles)* din 1539 întărea din nou principiile fundamentale ale Catolicismului. Sub Eduard al VI-lea însă, Biserica se îndrepta mai mult spre Protestantism. Cele două «Cărţi de Rugăciune» sau de liturghie *(Prayer Books)* ale lui Cranmer reprezentau un compromis între Catolicism şi Protestantism. Totuşi, Regina Maria, soţia lui Filip al II-lea al Spaniei, încerca o revenire la Roma, care aduse din nou persecuţii şi executări, fără însă a se ajunge la restaurarea supremaţiei papale.

---

[1]) Cf. Alpheus Todd, *On Parlamentary Government in England* (2nd ed. London, 1887), vol. I, p. 502.

www.digibuc.ro

In asemenea condiţii, Reginei Elisabeta îi fu uşor să întărească Biserica Anglicană, care lua acum forma păstrată până astăzi. Noul Act al Supremaţiei, votat de Parlament în 1559, repudia jurisdicţia Papei asupra Bisericii din Anglia, consacrând pe Regină ca singura stăpână a ţării, atât în chestiuni temporale cât şi în acelea eclesiastice. Actul Uniformităţii *(The Act of Uniformity)* introducea definitiv a doua Carte de Rugăciuni *(Second Prayer Book)*. Iar în cele 39 articole (votate în 1562 şi ratificate în 1571), care erau de fapt o reducere a celor 42 articole votate în timpul lui Eduard al VI-lea, se formula definitiv dogma Bisericii [1]). Cu aceste măsuri, Biserica Anglicană era fondată şi căpăta o unitate, care se preserva mai mult sau mai puţin în faţa diferitelor curente şi secte religioase, care apăreau mai târziu.

§ 84. *Biserica Anglicană*

Instituirea Bisericii Anglicane reprezenta în primul rând afirmarea Statului în chestiuni religioase. In locul Papei se instala Regele, ca şef suprem al Bisericii, ceea ce însemna că şi această instituţie era adusă sub autoritatea directă a Statului. Astfel privită, Reformaţia engleză avea şi o semnificaţie politică. Din punctul de vedere religios, fondarea Bisericii Anglicane însemna o reajustare a credinţei tradiţionale la spiritul timpului. Deşi ritualul era păstrat în vechile ei forme, dogma era pusă în acord cu acest spirit,

[1]) Articolele erau precedate de o « Declaraţie a Majestăţii Sale », care spunea textual: « Being by God's Ordinance, according to Our just title, *Defender of the Faith, and Supreme Governor of the Church, within these our Dominions*... And that no man shall either print, or preach, to draw the Article aside any way, but shall submit to it in the plain and full meaning thereof: and shall not put his own sense or comment to be the meaning of the Article, but shall take it in the literal and gramatical sense ». Celibatul era desfiinţat, fără însă a face căsătoria obligatorie pentru cler. Înşişi episcopii puteau să se căsătorească, cum prevede articolul 32.

www.digibuc.ro

care cerea o mai mare libertate de interpretare. Origina divină a episcopatului era însă menținută împreună cu organizarea ierarhică a clerului, fiindcă asemenea forme corespundeau mai bine spiritului tradiționalist al poporului englez.

O diviziune în sânul Bisericii Anglicane se afirma în cursul timpului, susținută de unele deosebiri de concepție. Astfel se desemna o așa numită «Biserică Inaltă» *(High Church)* și o «Biserică Joasă» *(Low Church)*. Clericii celei dintâi categorii accentuează doctrina succesiunii apostolice, susținând prezența sacramentală a lui Cristos în Eucharist. Ei dau o importanță deosebită ceremoniilor și simbolurilor, apropiindu-se astfel mai mult de tradiția catolică. Clericii aparținând celei de a doua categorie repudiază în mare parte aceste puncte.

Biserica Anglicană are doi Arhiepiscopi, de Canterbury și York. Cel dintâi este primatul Bisericii. Episcopii titulari sunt în număr de patruzeci și patru. Apoi mai sunt treizeci de episcopi fără eparhie propriu zisă *(suffragants)*. Toți episcopii poartă titlul de lord, deși numai Arhiepiscopii, episcopii de Londra, Winchester și Durham și douăzeci și unu de episcopi, aleși dintre cei mai bătrâni în episcopat, au dreptul de a lua loc în Camera Lorzilor [1]).

Până la începutul secolului trecut, cum am pomenit, spiritul de intoleranță a fost nota dominantă în Biserica Anglicană. Legea din 1661 *(The Corporation Act)* cerea tuturor persoanelor care deținеau o funcție la comună, să facă parte din Biserică. Iar legile din 1673 *(The Test Acts)* opreau pe orice catolic sau «*dissenter*» să aibe vreo funcție la Stat sau să intre în Parlament. Ambele măsuri erau ridicate în 1828 [2]).

---

[1]) Din 1920, Biserica din Țara Galilor e separată de Stat. Această Biserică are un arhiepiscop propriu.

[2]) Totuși, binefacerile acestei toleranțe nu se extindeau decât la Creștini. Evreii rămâneau excluși din Parlament până în 1858. Primul

www.digibuc.ro

Astăzi, Biserica Anglicană se află subminată de mai multe curente. O parte din clerul ei înclină spre modernism. O tendinţă de revizuire a dogmelor se observă la mulţi din aderenţii ei. Statul însuşi pare dispus a contribui la schimbarea unor reguli în constituţia Bisericii. Prin legea din 1919 *(Church of England Assembly Act)*, Biserica era înzestrată cu o Adunare, la care iau parte şi membri laici, ca în Biserica presbiteriană sau calvină. Nu de mult a fost chestiune chiar de modificarea Cărţii de Rugăciune *(Book of Common Prayer)*, dar în faţa opoziţiei Camerei Comunelor, s'a renunţat la o asemenea reformă [1]). Cazul era caracteristic. Deşi majoritatea membrilor din Parlament era neconformistă, totuşi ea lua o atitudine în faţa unei măsuri atât de radicală. Căci ceea ce se apăra în acest caz, era însăşi tradiţia unui trecut, pe care englezul nu-l uită şi nu-l înlătură cu uşurinţă.

Şi în materie de divorţ, Biserica Anglicană pare să încline azi mai mult spre concepţia Catolicismului. Astfel în 1920, Conferenţa Episcopilor decidea asupra «unei uniuni pe vieaţă şi indisolubile». Rezoluţia aceasta era întărită în 1930, pe lângă recomandarea că nicio căsătorie a unei persoane divorţate nu trebue să fie celebrată după ritul Bisericii.

---

evreu care pătrundea în Camera Comunelor, a fost Baronul Lionel de Rothschild. Iar în 1885, fiul său, Nathaniel de Rothschild, era admis în Camera Lorzilor.

[1]) In Ianuarie 1927, majoritatea episcopilor anglicani deciseră o modificare a Cărţii de Rugăciune sau Liturghie, introducând şi unele concesiuni faţă de catolici, ca rugăciunea pentru morţi, care implica recunoaşterea unui Purgatoriu. Modificările fură aprobate de Adunarea Bisericii şi votate de Camera Lorzilor. Dar în Camera Comunelor, noua Carte de Rugăciune fu respinsă în ziua de 15 Decemvrie 1927. Iar în 14 Iunie 1928, Camera respinse pentru a doua oară proectul, cu toate că fusese modificat în sensul sugestiunilor primite dela unii din membrii ei. Cf. J. Guitton, «L'Affaire du Prayer-Book» în *Revue des Deux Mondes*, (15 Nov. 1928).

www.digibuc.ro

O mişcare de separare a Bisericii de Stat s'a afirmat în ultimul timp. Astfel în 1930, o Comisiune sub preşedinţia Lordului Cecil, considera chestiunea, ajungând la concluzia că separarea Bisericii *(Disestablishment)* se impune azi mai mult decât oricând.

In sfârşit, încercările de apropiere cu Biserica Ortodoxă, reflectă dorinţa Bisericii Anglicane de a nu rămânea izolată de alte Biserici Creştine. In 1935, o Comisie alcătuită din mai mulţi episcopi anglicani, trimisă de însuşi Primatul Angliei, vizita pe Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, pentru a pune bazele unei înţelegeri de cooperare între Anglicanism şi Ortodoxism. Iar în urma vizitei Patriarhului Român la Londra (Iunie 1936), se pare că o asemenea înţelegere a căpătat o îndrumare precisă.

§ 85. *Celelalte Biserici*

După Anglicanism, Catolicismul numără cei mai mulţi credincioşi în Marea Britanie şi Irlanda. Numărul total al Catolicilor se ridică la peste şase milioane, dintre care mai mult de jumătate în Irlanda. Mişcarea dela Oxford de acum o sută de ani dădea o nouă vieaţă Bisericii Catolice în Anglia. Nu puţin a contribuit la întărirea Bisericii abolirea legilor, care răpeau altădată pe credincioşii catolici de drepturile lor civile. Se pare că în Anglia propriu zisă, în Scoţia şi în Imperiul Britanic, numărul Catolicilor este în creştere. Iar Irlanda, cu excepţia Provinciei Ulster, rămâne în majoritate catolică [1]).

Biserica Presbiteriană, cu eliminarea episcopatului, se încetăţenea prin John Knox, discipolul lui Calvin, în secolul al XVI-lea în Scoţia şi mai târziu, în Anglia propriu zisă şi în Nordul Irlandei. Biserica Scoţiei *(The Church of*

[1]) Catolicii în Anglia propriu zisă au 4 arhiepiscopi şi 14 episcopi, in Scoţia 2 arhiepiscopi şi 4 episcopi şi în Irlanda 4 arhiepiscopi şi 24 episcopi. In Imperiul Britanic există 39 arhiepiscopi şi 127 episcopi.

www.digibuc.ro

Scotland) este guvernată de diferite adunări locale și generale *(Kirk Sessions, Presbyteries, Synods* și *the General Assembly)*, alcătuite din membri clerici și laici. Șeful suprem este așa numitul « *Moderator* », ales pe timp de un an și care vine în ierarhia socială imediat după Lordul Cancelar al Marei Britanii. In calitate de Biserică de Stat, ea are un reprezentant al Coroanei în persoana unui « *Lord High Commissioner* ». Există o biserică Presbiteriană în Irlanda și în Anglia propriu zisă. Doctrina presbiteriană este trinitariană și calvinistă. Numărul credincioșilor se ridică la peste un milion jumătate în toate părțile Insulelor Britanice.

Biserica Metodistă, întemeiată de John și Charles Wesley în 1729 la Oxford, are de asemenea un număr important de aderenți în Anglia propriu zisă și Scoția. Cei mai mulți credincioși ai acestei Biserici se află însă în Statele Unite. Biserica Metodistă din Anglia e presbiteriană în ceea ce privește organizarea clerului, adică nu are episcopi, pe când cea din Statele Unite, este episcopală. Până în 1932 existau trei Biserici Metodiste în Anglia *(Wesleyan Methodist Church, Primitive Methodist Church* și *United Methodist Church)*, care se uneau sub denumirea simplă de « *The Methodist Church* ». Mai sunt două mici grupări Methodiste, care-și mențin autonomia: așa numiții « Independenți Metodiști » *(Independent Methodists)*, cu organizare congregațională și cu preoți neretribuiți, și așa numita « Uniune de Reformă Wesleyană » *(Wesleyan Reform Union)*, reprezentând o parte din nucleul reformatorilor eliminați în 1849 din Biserica Metodistă. Tot aici aparține Biserica din Țara Galilor *(The Calvinistic Methodist Church of Wales)*, cu organizare presbiteriană și doctrină metodistă.

Biserica Baptistă este de asemenea reprezentată în Anglia propriu zisă și Țara Galilor printr'un număr de credincioși. Baptismul susține că botezul trebue să fie administrat numai la oameni adulți, negând valabilitatea botezului la copii. Baptiștii sunt trinitariani și în mare parte calviniști.

www.digibuc.ro

Până la unirea lor în 1891, existau în Anglia două categorii de Biserici Baptiste: unele aşa numite «generale sau arminiane», fundate în 1609, şi altele «particulare sau calviniste», înfiinţate tot în secolul al XVII-lea. Baptiştii englezi se deosibesc prin o mai mare unitate în organizarea lor de Baptiştii americani, care sunt divizaţi într'o mulţime de grupuri cu denumiri speciale. De Biserica Baptistă engleză se leagă numele primei societăţi misionare *(The Baptist Missionary Society)*, înfiinţată în 1792 şi care trimetea preoţi în India şi alte părţi din lume pentru a creştina pe păgâni. Traducerea Bibliei pentru popoarele necreştine era inaugurată de aceeaşi Biserică, după care urmară exemplul şi celelalte biserici.

Unitarianii, Quakerii (o sectă fondată de George Fox în 1650), Biserica Ştiinţei Creştine *(Christian Science Church)* aceasta de origină americană, şi alte secte, care apar şi dispar din necesitatea unei reînnoiri a credinţei creştine, numără de asemenea credincioşi în Anglia. Influenţa lor este însă neînsemnată faţă de celelalte Biserici [1]).

Toate aceste Biserici se susţin prin fonduri particulare Statul nerecunoscând decât Biserica Anglicană şi Biserica Scoţiană. Relaţiile lor cu Biserica de Stat sunt însă mai puţin încordate decât altădată. Creşterea spiritului de toleranţă şi laicizarea învăţământului au determinat un indiferentism în popor faţă de Biserică. Numai în unele localităţi rurale se mai întâlneşte din când în când vechiul spirit sectar, care împarte populaţia după credinţele religioase sau Biserica în care se grupează.

[1]) Aşa numita «Armata Salvării» *(Salvation Army)*, fondată în 1865 de Generalul William Booth în Estul Londrei, are un caracter mai mult misionar-social. Scopul pe care-l serveşte această organizare, este de a pătrunde în straturile sărace şi desperate ale populaţiei din centrele industriale şi de a le readuce la sentimente bune în spiritul moralei creştine.

www.digibuc.ro

CAP. XIV

STATUL ENGLEZ

§ 86. *Statul Englez în Trecut*

Englezii au ajuns la consolidarea Statului lor înaintea altor popoare moderne din occident. Când pe continent domnea încă separatismul feodalității, Statul englez izbutise să controleze cele mai importante servicii în societate, ca justiția, administrația, armata, poliția, biserica. Chiar în epoca anglo-saxonă, apare această concentrare de puteri. Monarhia din timpul acela stăpânea, cum am văzut, întregul mecanism al Statului. «Regele în Witenagemote» este însăși sinteza tuturor puterilor în Stat. Monarhul numește pe membrii acestui sfat din rândul marilor proprietari. Aceștia au aceeași putere față de regalitate ca pe continent. Rolul lor atârnă de voința Regelui, care putea chema pe oricine să exercite o funcțiune în Stat.

In epoca normandă, autoritatea Statului se întărește și mai mult prin concentrarea tuturor puterilor în monarh. Gulielm Cuceritorul aducea cu sine, cum știm, o nobilime franceză supusă lui. Incercarea de mai târziu a acestei nobilimi, contopită cu aceea anglo-saxonă, de a-și revendica drepturile feodale, în unire cu clerul și burghezia născândă, pe timpul slabului Rege Ioan fără Țară, nu sdruncina autoritatea Statului. Obținerea libertăților prin *Magna Charta* stabilea numai sfera de atribuții a regalității față de celelalte «stări» ale societății, lăsând intact dreptul

www.digibuc.ro

Statului, reprezentat prin monarh, de a controla toate puterile.

La sfârşitul epocei normande, Statul englez era definitiv consolidat. Ordinea instituită în numele Statului se oglindea în următoarele fapte. Justiţia devine din locală şi feodală, naţională, exercitându-se pe tot cuprinsul ţării în numele Statului şi al Regelui. Toate treburile Statului sunt conduse de un Consiliu al Regelui, care avea autoritate supremă asupra organelor locale. Participarea nobililor, temporari şi spirituali, la sfatul Regelui, se statorniceşte, constituind aşa numitul « *Magnum Concilium* », din care lua naştere Camera Lorzilor. In sfârşit, diferitele comunităţi locale, alcătuite din burghezi şi popor, sunt chemate de Rege să participe prin reprezentanţii lor la afacerile Statului, dând naştere la o Cameră a « Comunilor ». Astfel şi Parlamentul lua fiinţă sub directa autoritate a Statului.

De fapt, consolidarea Statului englez însemna o strângere a tuturor puterilor pentru o mai bună organizare a societăţii. Siguranţa persoanei şi a proprietăţii era aşezată pe baze solide într'un timp, când în alte State europene domnea încă cea mai mare nesiguranţă în această privinţă. Dintre toate rezultatele practice ale acestei întăriri de autoritate a Statului, cel mai evident era ordinea, care se statornicea în societate. Caracteristic este faptul că această ordine nu era bazată numai pe măsuri de coerciune, ci şi pe lege, care se încetăţenea în societatea engleză mai de timpuriu decât în alte societăţi. Noţiunea de legalitate prinde rădăcini în popor, care începe să vadă în Stat cel mai eficace mijloc de realizare a ei. De aceea Statul englez devine mai tare şi mai util societăţii decât Statul din alte ţări, la începutul erei moderne.

Cu toată această autoritate şi putere timpurie a Statului, societatea engleză nu încetează să se bucure de o libertate de mişcare, neîntâlnită atunci în alte ţări din occident. Această situaţie era încurajată de însuşi Statul englez, care nu era un produs artificial, suprapus societăţii,

www.digibuc.ro

ci rezultatul necesar şi organic al realităţilor. Consolidarea Statului corespundea cu organizarea societăţii, din care îşi trăgea toate atribuţiile şi toate puterile. In acest spirit de colaborare cu societatea, de care atârna de fapt, Statul englez se desvolta şi se desăvârşea până astăzi.

§ 87. *Statul şi Societatea*

Relaţia între Stat şi societate a fost în Anglia totdeauna mai strânsă decât în alte ţări. O asemenea relaţie a produs stabilitatea în diferitele instituţii, constituind în acelaş timp motivul determinant în creşterea continuă a unei organizări adaptate la condiţiile locale şi la spiritul timpului.

Adevărul este că organizarea politică a poporului englez a fost dominată, din cele mai îndepărate timpuri, de concepţia unei aşezări în conformitate cu cerinţele societăţii. In locul simetriei şi uniformizării, atât de obişnuite în organizarea altor popoare moderne, Englezii au preferat utilitatea, dictată de simţul lor practic şi de condiţiile societăţii. Preocuparea lor a fost de a lăsa societatea să se organizeze în formele ei potrivite, fără nicio constrângere artificială. Instituţiile locale luau naştere sub înrâurirea acestei libertăţi de mişcare. Ceea ce era necesar pentru o anumită comunitate, era bun şi pentru Stat. Autonomia locală, departe de a stânjeni autoritatea Statului şi unitatea naţiunii, înlesnea statornicirea unei guvernări durabile şi eficiente. Căci din liniştea şi prosperitatea diferitelor părţi componente ale naţiunii, urma stabilitatea Statului sau echilibrul funcţiunilor lui în societate.

O asemenea concepţie a izvorît din interpretarea concretă a realităţii. Societatea este mai cuprinzătoare decât Statul. Ea este de fapt rezervorul infinit, din care Statul îşi trage puterea şi autoritatea. Dacă societatea este bine organizată, atunci şi Statul funcţionează bine. Sau, stabilitatea Statului atârnă în primul rând de buna stare a

www.digibuc.ro

societății. Dependența aceasta a devenit astăzi atât de organică, încât niciun guvern în Anglia nu ar încerca să impună vreo măsură sau lege, care să nu corespundă unor cerințe generale sau să reflecte cel puțin curente de idei afirmate în societate.

Evident că judecata, după care Statul este limitat de societate, apărea la început mai mult instinctiv. Teoria urma să se cristalizeze mai târziu, după ce relația se statornicea și devenea o normă de viață colectivă. Totuși, faptul rămâne, că poporul englez, cu simțul lui practic, întrevedea sensul acestei limitări în plin ev mediu, când societățile altor popoare din occident începeau să se îndrepte spre forma Statului atotputernic și centralizator.

In Anglia, prin urmare, Statul nu s'a suprapus societății. Faptul se observă cu deosebire clar în modul cum iau naștere instituțiile și legile țării. Dela un obiceiu local, dela statornicirea unei practice adoptate de vreo comunitate obscură, normele de auto-guvernare se întind pe tot cuprinsul țării, când se dovedesc bune și utile. Atunci din locale, normele devin naționale. Așa s'au petrecut lucrurile cu cele mai multe instituții din trecut și același procedeu se întâlnește și astăzi. Astfel, originea locală a fiecărui așezământ național în Anglia nu este altceva decât desfășurarea liberă a forțelor sociale față de Stat.

Adevărul este că, în Anglia Statul nu creează nimic, ci numai înregistrează ceea ce societatea găsește bun de formulat și de legiferat. Caracterul receptiv al instituției înseamnă putința ei de readaptare. Viabilitatea Statului englez rezidă în această facultate de a reflecta în mod continuu realitatea. Atât continuitatea formei de guvernământ cât și supraviețuirea atâtor elemente vechi în alcătuirea politică de azi a poporului englez, se explică prin încadrarea Statului în societate. Ambele fenomene reprezintă viața socială în aspectul ei cel mai caracteristic: de o parte mișcarea neîntreruptă, de altă parte contopirea

www.digibuc.ro

elementelor din diferite epoci, care se ating, se întregesc şi se desăvârşesc.

In asemenea condiţii, Statul nu putea fi pentru Englezi o noţiune abstractă, cu atribuţii transcendente şi implicaţii mistice, ci o instituţie concretă ca oricare altă instituţie creată de necesităţile societăţii, cu deosebirea numai că era mai cuprinzătoare. Caracterul concret al Statului se exprima şi în necesitatea poporului de a avea generalizarea aceasta veşnic personificată în ceva vizibil şi viu, în Rege. De aici confundarea Statului cu Monarhia, atât în timpurile mai vechi cât şi după întronarea regimului constituţional.

Intr'adevăr, Coroana rămânea pentru Englezi o realitate şi când întrunea numai în mod fictiv puterile în Stat. Pentrucă Regele, care la început fusese însuşi Statul, nu mai putea să servească în mod efectiv scopul societăţii, geniul poporului englez contopea abstractul cu concretul în instituţia Monarhiei limitate sau constituţionale. Astfel Regele păstra mai departe, în mod formal toate puterile în Stat, lăsând însă Parlamentului sarcina să le exercite în mod real. Suveranitatea era acum însăşi naţiunea, adică întreaga colectivitate, societatea, care delega puterile şi voinţa ei, Parlamentului. Iar din motive practice, poporul englez mai găsea, cum am văzut, un alt mijloc expeditiv de guvernare în instituţia Cabinetului, care nu era altceva decât un comitet executiv al Parlamentului, adică al voinţei colective a societăţii sau a naţiunii. Ca simbol, Monarhia continua să reprezinte unitatea naţională a Statului cu aceeaşi autoritate ca şi în trecut. Dar autoritatea ei supremă şi stabilitatea ei derivau tocmai din faptul, că instituţia se rezima acum direct pe societate.

Transferarea suveranităţii efective din mâinile Regelui în acele ale Parlamentului însemna, prin urmare, afirmarea dependenţei Statului de societate. Rezultatul practic şi imediat era democratizarea Statului, adică aşezarea lui nu deasupra, ci în cuprinsul societăţii. De aceea, democraţia

www.digibuc.ro

engleză, cu elementele ei contradictorii (co-existența celor mai aristocratice instituții alături de cele mai democratice), nu poate fi înțeleasă decât în lumina concepției de Stat, care apărea dela început ca o transacție între popor și Rege, și care apoi se desăvârșea în forma constituțională de guvernământ. Căci regimul instaurat prin Revoluția din 1688 era așezarea definitivă a unei asemenea concepții, prin care Statul devenea expresia adequată a societății.

Statul în Anglia devenea deci o instituție în funcție directă de societate, fie că puterile lui erau reprezentate formal de Monarhie, fie că ele erau exercitate efectiv de Parlament și Cabinet. Substituind voinței arbitrare a monarhului, voința colectivă a poporului, Englezii înțelegeau organizarea Statului în dependență de societate. Iar în preocuparea lor practică de a așeza instituția pe baze concrete, ei o despuiau de orice atribuții, care nu corespundeau realității. Astfel transformată, Monarhia, cu formele ei simbolice, putea servi mai bine necesitatea, care o justifica. Era necesitatea de a unifica, cel puțin formal, realitatea multiplă a societății. Compromisul, forma specifică în care se îmbracă acțiunea și gândirea poporului englez, își găsea și în acest caz aplicarea. Era compromisul între unitate și diversitate, sau între Stat și societate. Monarhia, Parlamentul și Cabinetul erau mijloacele prin. care se realiza un asemenea compromis în practica guvernării.

In sfârșit, sub influența aceleiași concepții se desvolta organizarea politică a Imperiului Britanic. Sistemul acesta de expansiune a poporului și civilizației engleze în lume nu ar fi fost posibil în proporțiile cunoscute, fără limitarea Statului de societate. Libertatea de mișcare a societății crea inițiativa particulară și spiritul de întreprindere. După așezarea coloniștilor se întrona stăpânirea Statului englez în diferitele părți ale lumii. După organizarea condițiilor sociale din fiecare posesiune, cu diferențierile ei proprii, se impunea forma de guvernământ. Așa lua naștere

www.digibuc.ro

acel vast organism politic, alcătuit din cele mai diverse forme de guvernare. Căci Englezii înțelegeau să guverneze coloniile în numele aceleiași concepții despre Stat, pe care și-o însușiseră în propria lor țară.

§ 88. *Evoluția Ideii de Stat în Anglia*

Pentru a ilustra considerațiile de mai sus, e necesar a desprinde diferitele faze, prin care a trecut ideea de Stat la poporul englez. Evoluția acestei idei reprezintă însuși procesul de desvoltare politică al societății în Anglia. Statul se consolida pe măsură ce societatea, în părțile ei componente, se închega și se organiza după cerințele ei naturale. Această concordanță între organizarea politică și organizarea socială se afirma dela început, reflectându-se, cum am pomenit mai sus, în dependența instituțiilor naționale de cele locale. De aceea, pentru a urmări nașterea și creșterea ideii de Stat în Anglia, se impune a ține seamă de instituțiile locale sau de acel sistem de guvernare autonomă *(self-government)*, prin care și astăzi țara își menține organizarea politică.

Ceea ce trebue relevat și reținut cu privire la instituțiile locale din Anglia, este faptul că ele au luat naștere în mod spontan, adică fără intervenția Statului. Aceasta înseamnă că ele au fost determinate de necesitățile societății. Spontaneitatea lor ne mai explică și caracterul lor neregulat, sau mai bine zis lipsa lor de simetrie și unitate, pe care am constatat-o, când ne-am ocupat cu Administrația Locală (Cap. X). De aici dificultatea de a le îngloba în câteva formule generale. Și din punctul de vedere al gradului de desvoltare, unitatea nu era posibilă. Unele din ele erau mai înaintate, altele mai înapoiate, după condițiile locale din fiecare ținut, comitat sau comună. Diferențierele locale arătau însă starea de fapt a țării. Era însăși realitatea vie și variată, care se reflecta în diferitele forme de instituții locale. Dar oricare ar fi fost gradul de

www.digibuc.ro

desvoltare, diferenţierile indicau o anumită medie, după care guvernarea naţională se putea orienta.

E adevărat că multe din comune şi comitate aveau în trecut o administraţie retrogradă, pe când guvernarea naţională se bucura de cele mai înaintate libertăţi. Aceasta a fost de fapt situaţia între Revoluţia din 1688 şi marile acte de reformă din secolul al XIX-lea. Dar distanţa aceasta nu însemna o lipsă de corespondenţă între administraţia locală şi guvernarea naţională, ci mai mult tendinţa generală a societăţii engleze de a păşi în mod treptat la reformă şi reorganizare. Iar dacă instituţiile naţionale erau, în unele privinţe, mai înaintate decât instituţiile locale în epoca pomenită, aceasta se datora şi deosebirii, pe care societatea engleză o făcea între funcţiunile unora şi funcţiunile altora. Deosebirea era dictată de acelaş simţ practic, care nu înţelege să unifice normele de guvernare locală decât pe măsura ce o asemenea reformă era cerută de realitate. Astfel interesul societăţii trebuia să primeze interesul Statului.

Legătura între diferitele comunităţi şi autoritatea centrală a guvernării naţionale se menţinea în ciuda diferenţierilor locale de evoluţie. Unii autori străini, privind lucrurile la suprafaţă, au crezut că poporul englez, cu libertăţile lui locale, nu putea să aibă o conştiinţă naţională prea desvoltată. Se părea că instituţiile lui locale l-ar fi împiedicat să dea o atenţie prea mare instituţiilor naţionale. Realitatea era însă alta. Cu toată concentrarea zilnică asupra afacerilor locale, poporul nu neglijea formele generale, adică naţionale, ale vieţii lui colective. Aşa se explică năzuinţa lui din vremuri îndepărtate de a da expresiune acestui interes prin statornicirea simţământului monarhic şi, în mod mai practic şi concret, prin instituirea guvernării reprezentative, realizată în Parlament.

Independenţa Administarţiei Locale faţă de Stat era consfinţită mai întâi prin obiceiu, mai târziu prin chărţi, şi apoi prin legi sau statute. Legăturile cu autoritatea

www.digibuc.ro

centrală constau numai în îndeplinirea obligațiilor militare și financiare. Incolo fiecare comunitate avea dreptul să se administreze singură. Puterile executive, legislative și judiciare erau exercitate după cerințele specifice ale fiecărei comunități. Astfel erau adunări și judecători proprii în fiecare comitat, care avea organele sale administrative, legislative și judiciare, cum și politica sa. E drept, mai târziu, această autonomie suferea o modificare simțitoare. Sheriful, prefectul *(Lord-Lieutnant)*, o parte din judecători și alți funcționari locali erau numiți de Rege. Totuși, acești magistrați erau recrutați, cum am văzut, din rândul cetățenilor ai comitatului respectiv.

Statul recunoștea ca esențial pentru interesele țării să lase desvoltarea liberă a fiecărei comune și a fiecărui ținut, neintervenind în administrația lor decât în cazuri, care implicau siguranța și buna stare a națiunii. Crearea în 1871 a unei autorități speciale pentru Administrația Locală *(Local Government Board)* nu însemna violarea principiului de *self-government*, ci preocuparea Statului de a vedea o asemenea administrație menținându-se în cele mai bune condiții pentru interesele obștești.

O astfel de întocmire fusese favorizată de însăși structura societății engleze vechi. Micile comunități tribale din timpul Saxonilor, legate între ele numai în caz de războiu, continuau să se mențină în forma lor autonomă și pe timpul când apărea regalitatea. Normanzii le găseau pregătite să primească sistemul feodal din Franța. Această situație explică întronarea rapidă și fără rezistență a feodalității în Anglia. Căci deasupra implicațiilor economice, sociale și politice, pe care le cuprindea noul regim, sta faptul autonomiei locale, de care fiecare ținut sau comună anglo-saxonă se bucurase dela început.

Concepția că societatea este mai cuprinzătoare decât Statul năștea astfel din împrejurările sociale dinaintea feodalității. Noul regim întărea de fapt această concepție, cu toată existența unei monarhii independentă de nobilime

www.digibuc.ro

şi mai centralizatoare în tendinţele ei decât monarhiile medievale de pe continent. Obligaţiile militare, financiare şi până la un punct politice ale diferitelor părţi componente ale societăţii faţă de Stat sau autoritatea Regelui, nu excludeau dreptul de auto-guvernare. Insuşi Gulielm Cuceritorul recunoştea acest drept. Potrivirea normelor de aşezare saxonă cu normele feodalităţii normande, înlesnea chiar supravieţuirea unora din cele mai vechi instituţii.

E drept că formele de organizare locală sufereau, cum am spus, modificări continue, readaptându-se la condiţiile timpului. Ele se menţineau însă în structura lor generală. Statul nu înţelegea să intervină decât în împrejurări privind interesele naţionale. Aşa se explică procesul lent de legiferare al Parlamentului cu privire la diferitele norme de guvernare locală. La începutul secolului al XIX-lea, Administraţia Locală devenise în cele mai multe cazuri insuficientă faţă de cerinţele societăţii. A trebuit să se producă o serie de protestări şi să se desfăşoare o întreagă propagandă pentru luminarea opiniei publice, înainte ca Guvernul să întreprindă o reformă. Aceeaşi procedare se întâlneşte şi în cazul altor reforme, care s'au înfăptuit în secolul trecut, ca legile pentru săraci, protecţia copiilor şi muncitorilor, lărgirea dreptului de vot, obligativitatea învăţământului elementar, etc. Era o normă statornicită de practica guvernării naţionale, că pregătirea opiniei publice trebue să preceadă adoptarea unei reforme şi înfăptuirea ei prin lege. De aceea, nici Consiliul Regelui în vechime şi nici Guvernul Parlamentar după Revoluţie, nu se amestecau în afacerile diferitelor comunităţi. Intervenţia Statului era limitată de societate, fără însă ca autoritatea lui să sufere prin aceasta. Raţiunea era că Statul, cuprins de societate, trebuia să rămână în dependenţă continuă de necesităţile acesteia, care creează funcţiunea lui.

O asemenea concepţie, izvorîtă din organizarea triburilor teutonice, întreţinută de regimul feodal şi desvoltată în era modernă de instinctul practic al poporului, nu era însă

www.digibuc.ro

o teorie propriu zisă. Ea era numai rezultatul evoluţiei istorice a poporului englez. Teoria se afirma mult mai târziu, cum am spus, când organizarea se statornicise în liniile ei cunoscute. Comentatorii mai vechi ai regulilor de guvernare în Anglia, ca Glanvill, Bracton, Littleton şi Coke, nu făceau altceva decât să constate starea de fapt a diferitelor practice, dovedite eficace în decursul timpurilor. Iar ceva mai târziu, în secolul al XVIII-lea, când Blackstone întreprindea *Comentariile* sale celebre asupra Legilor Angliei, formele sociale şi politice erau atât de statornicite încât interpretarea decurgea în mod logic din expunerea faptelor. Chiar în chestiunile, care puteau fi susceptibile de controversă, Blackstone se ţinea de tradiţie, obicei şi starea de fapt, nedepărtându-se cu nimic dela spiritul, care dominase Statul şi societatea engleză în răstimpul mai multor secole. Lămurirea, pe care el o dă asupra legilor nescrise, este caracteristică în această privinţă: «*Lex non scripta*, sau legea nescrisă, include nu numai *obiceiurile generale* sau legea comună *(common law)* propriu zisă; ci şi *obiceiurile particulare* ale unor anumite părţi ale Regatului; şi de asemenea acele legi particulare, care sunt observate prin obicei numai în anumite curţi şi jurisdicţii»[1]). In alte cuvinte, legea nescrisă a obiceiului nu este una şi aceeaşi pretutindeni, ci variază dela o comunitate la alta, reprezentând caracterul multiplu şi diferenţiat al realităţii sociale, pe care Statul trebue să o respecte.

§ 89. *Dreptul nescris şi Concepţia Statului.*

Rolul important al legii nescrise sau al obiceiului în societatea engleză până în zilele noastre indică, fără îndoială aceeaşi concepţie despre Stat. Obiceiul este însăşi realitatea

[1]) *Commentaires on the Laws of England* (9th ed. London, 1783), vol. I, p. 63.

www.digibuc.ro

vie şi în continuă mişcare. El variază dela o comunitate la alta şi se transformă dela o epocă la alta. Dar continuitatea lui se menţine în tradiţie, în supravieţuirea unora din părţile lui, şi de cele mai multe ori, numai în preservarea numelui iniţial. Astfel sunt instituţii reprezentând încorporarea unor obiceiuri consfinţite de societate, care şi-au menţinut vechea lor denumire, dar care şi-au schimbat înţelesul. Funcţiunea lor a devenit alta, sau organizarea şi atribuţiile lor au fost întratât modificate, încât nu mai corespund numelui original, pe care-l păstrează încă. Acesta este cazul cu majoritatea Curţilor de Justiţie din Londra, cu aşa numitul «Consiliu Privat» *(Privy Council)*, cu adunările parohiale, reînfiinţate prin legile administrative din ultimul timp, şi alte instituţii, al căror nume s'a prezervat în ciuda schimbărilor survenite.

Fenomenul acesta reflectă preocuparea constantă a poporului englez de a menţine formele lui de organizare atât în spiritul trecutului cât şi în spiritul prezentului. Dacă nu e posibil a păstra neschimbat cuprinsul unei instituţii sau al unui obiceiu, atunci trebue menţinut cel puţin numele, prin care s'a manifestat întâiu. La prima vedere, cultul trecutului la un popor atât de preocupat de realitatea vie, pare o contrazicere. Dar sensul unui asemenea cult trebue căutat tot în simţul practic al poporului englez. Trecutul îi arată evoluţia, prin care a trecut, experienţa pe care a făcut-o şi pe care trebue să-şi razime activitatea în viitor. De aceea, conservatorismul englez nu are nimic din caracterul rigid al unor popoare asiatice, care şi-au menţinut organizarea socială în forme staţionare. De fapt, nu există popor care să reacţioneze mai repede în faţa unei situaţii noui şi fără precedent, ca poporul englez, după cum nu există o societate civilizată, care să-şi caute adaptarea în mod mai paşnic şi în legătură cu trecutul, ca societatea engleză.

Acest conservatism progresist ilustrează toată evoluţia politică şi socială a Angliei, reflectând în acelaş timp aceeaşi concepţie de Stat în funcţie de societate. Pe când în alte

www.digibuc.ro

ţări nobilimea se anchiloza în privilegiile ei şi se depărta cât mai mult de popor, în Anglia ea înţelegea, cum am văzut, în plin ev mediu să lupte alături de popor pentru obţinerea libertăţilor, cerute de necesităţile societăţii. Astfel *Magna Charta* a fost obţinută de nobili în unire cu burghezia oraşelor şi cu asentimentul poporului. Revoluţia din 1688 a fost opera nu numai a burgheziei, dar şi a unei părţi din nobilime. De asemenea, intervenţia nobililor în promovarea celor mai liberale reforme din secolul trecut, trebue atribuită tot sprijinului larg al conservatorismului englez. Tot aşa se explică supravieţuirea unei Camere ereditare alături de cel mai înaintat sistem de guvernământ democratic.

Aceeaşi notă de conservatorism progresist se observă şi în alte cazuri. Poporul cel mai conservator şi mai tradiţionalist a refuzat să-şi îngrădească vieaţa politică în paragrafele unei constituţii scrise. Libertăţile cetăţeneşti au fost afirmate în ciuda instituţiilor medievale. Monarhia a fost restaurată cu toată atotputernicia Parlamentului. In 1795, William Pitt, autorul unui proiect de reformă electorală şi partizan convins al democraţiei, suspenda dreptul de *Habeas Corpus*. Un guvern conservator lărgea în 1867 drepturile electorale pentru masele muncitoreşti. In sfârşit, cine ar fi crezut că Anglia monarhică şi tradiţionalistă să aibe guverne socialiste-muncitoreşti (laburiste)? Asemenea contraziceri de suprafaţă erau însă determinate de împrejurări sociale, adică de condiţiile şi necesităţile societăţii, care sunt mai puternice decât o doctrină. Statul trebuia să se supună societăţii şi să ia măsurile, pe care aceasta le cerea.

In aceiaşi linie de conduită practică intră anomaliile de suprafaţă ale vieţii publice din Anglia. Multe reforme se înfăptuiau mai târziu decât aiurea, legislaţia urmând numai să confirme ceea ce avusese loc de mult timp în realitate. Aşa, obligativitatea învăţământului elementar era introdusă, cum am văzut, abia în 1870, gratuitatea lui douăzeci

www.digibuc.ro

de ani mai târziu, votul universal abia în 1918, fără ca societatea să fie retrogradată din cauza acestei întârzieri. Nu trebue să uităm că în Anglia sistemul de învăţământ era mai eficace decât în alte ţări, ca de ex. în România, unde obligativitatea fusese introdusă din 1864. Tot aşa, educaţia cetăţenească şi conştiinţa politică a maselor erau în Anglia mai desvoltate decât, de ex. în Franţa, care introdusese votul universal dela 1848. Adevărul este că Statul nu intervenea să impună măsuri generale decât atunci când societatea le cerea în mod unanim. Incetineala cu care se mişcă Statul în Anglia, sau mai bine zis lipsa luĭ de iniţiativă în materie de reformă, rezultă din concepţia că el nu trebue şi nu poate să se suprapună societăţii.

Se înţelege că în asemenea condiţii, antinomia între unitatea Statului şi diversitatea societăţii apare mai pronunţată în Anglia decât în alte ţări. Dar Englezii preferă utilitatea în locul unităţii. Ceea ce apare ca diametral opus la suprafaţă, nu este în fond decât reflectarea relaţiei organice între Stat şi societate. Este relaţia părţii faţă de întreg: Statul este cuprins de societate, unitatea lui este condiţionată de diversitatea acesteia. Totuşi, antinomia este de fapt atenuată de câteori funcţiunea Statului corespunde în mod adequat cerinţelor societăţii. Dar niciodată poporul englez nu a simţit necesitatea să disolve cu desăvârşire o asemenea antinomie de dragul unei noţiuni abstracte, nici chiar în cazul expansiunii lui în lume. Imperiul Britanic s'a desvoltat şi se menţine, cum vom vedea, pe aceeaşi antinomie. Federalizarea celor mai diverse organizări şi grupuri de oameni este forma, în care aceeaşi relaţie a Statului faţă de societate se manifestă.

A forţa realitatea, a impune societăţii formulele mai puţin vii ale Statului, înseamnă pentru poporul englez a face operă artificială. Simţul practic îi dicta regula, că Statul trebue să exprime totdeauna condiţiile societăţii. Aceasta era concepţia clară despre realitate, despre înţelesul ei adânc şi despre pluralismul ei, de care Statul, ca

www.digibuc.ro

şi oricare altă instituţie, trebue să fie pătruns pentru a servi scopul societăţii.

§ 90. *Incadrarea Statului în Societate*

Transformarea instituţiilor locale în instituţii naţionale, fără intervenţia Statului, arată rolul activ al societăţii în organizarea naţiunii engleze. Cum societatea este factorul creator şi sursa oricărei forme de vieaţă naţională, rolul Statului se reducea la înregistrarea cerinţelor, produse de condiţiile mobile ale societăţii.

Mai precis exprimat, rolul pasiv al Statului faţă de societate se poate observa în vieaţa politică de azi a Angliei. Faptul că orice guvern trebue să se razime pe Parlament, indică aceeaşi relaţie între Stat şi societate, pe care poporul enlgez o stabilea, cum am văzut, în mod spontan şi înaintea altor popoare cu regim parlamentar. Guvern parlamentar înseamnă în Anglia guvern al opiniei publice, adică al întregii societăţi. In asemenea condiţii Statul, reprezentat de monarh şi guvern, nu poate niciodată să se împotrivească societăţii sau naţiunii. Chiar atunci când Regele, după propunerea Primului Ministru, decide să disolve Parlamentul înainte de sfârşitul legislaturii, regula constituţională consideră o asemenea acţiune ca emanând tot din necesităţile societăţii. Disolvarea înseamnă un nou apel la naţiune, consultarea ei, pe baza căreia urmează să lucreze Guvernul viitor. Regele însuşi consideră prerogativa sa ca emanând dela naţiune. Astfel Statul faţă de Societate, sau Guvernul faţă de Naţiune, se află într'o relaţie de continuă dependenţă [1]).

[1]) Această situaţie explică încetineala, cu care procedează Guvernul englez în chestiuni internaţionale. Străinii nu înţeleg totdeauna că orice decizie în asemenea cazuri trebue să fie precedată de o pregătire a opiniei publice, mai puternică şi mai reală în Anglia decât în alte ţări.

www.digibuc.ro

Parlamentarismul englez izvora de fapt din concepția socială a Statului. Dela începutul vieții lor de Stat, Englezii au simțit necesitatea unei adunări reprezentative a societății, care să limiteze Statul, personificat atunci în voința monarhului. Nu se știe în mod precis ce atribuții avea așa numitul « Witenagemote » din epoca anglo-saxonă, dar nu poate fi îndoială că era o adunare alcătuită din elementele mai de seamă ale societății și destinată a sfătui pe Rege în deciziile lui. Cam aceeași funcțiune îndeplinea și « *Magnum Concilium* » din epoca normandă. Dar odată cu apariția Parlamentului către sfârșitul secolului al XIII-lea, relația între Stat și societate se statornicea în sensul că Regele trebuia să țină seama de cererile poporului. Statutul *De Tallagio non concedendo*, prin care se stabilea, cum am văzut, principiul că nicio taxare nu poate fi impusă fără reprezentarea poporului, nu era altceva decât limitarea Statului de societate. Iar odată cu întronarea regimului constituțional, după Revoluție, dependența Statului de societate se afirma și mai mult. Suveranitatea națiunii în Parlament însemna suveranitatea societății față de autoritatea Statului. Omnipotența Parlamentului decurgea direct dintr'o asemenea relație. Chiar delegația acordată Cabinetului de puterea legislativă, nu înlătura relația de dependență. Cum am spus, niciun guvern în Anglia nu se poate menține fără asentimentul Parlamentului.

Adevărul este că Statul, în continuă dependență de societate, devenea pentru Englezi un instrument de guvernare în înțelesul strict al cuvântului. Funcțiunea lui de a înregistra ceea ce societatea creează sau inovează, nu scade însă nimic din prestigiul și autoritatea lui de instituție centrală a întregii națiuni. Tocmai pentrucă Statul se bazează direct pe realitatea socială, autoritatea lui este mai stabilă. Suplu și viabil, totdeauna capabil de readaptare la condițiile realității, Statul englez servește scopul pentru care este destinat, mai bine decât organizarea artificială a Statului schematic, rigid și birocratic al altor

www.digibuc.ro

popoare. Aşa se explică durata formei de guvernământ, trăinicia şi eficacitatea instituţiilor de Stat în Anglia.

Ca orice instituţie socială, Statul englez prindea rădăcini adânci în însăşi realitatea vie a naţiunii. Privită din acest punct de vedere, evoluţia Statului englez se confundă cu evoluţia societăţii într'o măsură mai largă decât este cazul cu alte naţiuni civilizate. Legătura aceasta organică se poate urmări în toată istoria Angliei, ilustrând în mod pregnant încadrarea Statului în societate.

§ 91. *Caracterul concret al Statului*

In condiţiile de evoluţie ale societăţii engleze, Statul a fost desbrăcat de orice caracter abstract, mistic sau transcendent. Englezii vedeau în Statul lor o instituţie concretă, determinată de necesităţile directe ale societăţii. E drept că rolul de regulator al vieţii sociale şi politice, cum şi funcţiunile multiple şi diverse, pe care le exercita Statul, făcea din el cea mai importantă şi mai cuprinzătoare instituţie în societate. Cu toate acestea, Statul nu depăşea societatea, ci era determinat de aceasta, fiind cuprins de ea şi derivând întreaga lui autoritate din complexul condiţiilor şi concepţiilor sociale.

Caracterul concret al Statului englez corespundea necesităţii, pe care poporul o simte de obiceiu faţă de orice formă de organizare. Pentru a înţelege condiţiile vieţii colective şi pentru a le găsi o justificare, poporul trebue să le reducă la realitate, să le vadă aevea şi să le raporteze la ceva viu şi vizibil. Astfel Statul trebuia personificat în ceva real şi palpabil. Regele servea un asemenea scop. El era întruparea vie a Statului. Vizualizarea însemna în acelaş timp un motiv puternic de legătură sufletească şi unificare în societate. Simţământul monarhic şi unitatea naţiunii creşteau concomitent, cum am văzut, cu despoierea Coroanei de atributele ei abstracte şi insesisabile pentru popor.

www.digibuc.ro

Iar în locul originii divine a regalității, poporul afirma conștient nașterea instituției din împrejurările firești ale societății organizate.

Poporul englez, privind Monarhia prin prisma trebuințelor societății, înțelegea rostul și rolul ei de instituție practică. Pentru același motiv, Monarhia se confunda cu Statul nu numai în teorie, dar și în practică. De altfel nu exista decât o deosebire de grad între atribuțiile acestor două instituții, care se desvoltau în funcție de societate și națiune. Ca atare, ele erau deopotrivă de utile și necesare pentru existența poporului englez.

Utilitatea Monarhiei, simplă și evidentă, apărea și mai necesară decât aceea a Statului, totdeauna mai complicată și mai puțin accesibilă maselor. Poporul înțelegea mai ușor pe cea dintâi, apreciind-o ca pe un lucru, care se vede și care îndeplinește o funcție bine definită. Astfel Monarhia devenea forma populară a Statului, al cărui mecanism complicat cerea o expresiune clară și simplă pentru înțelesul tuturor. In această identificare de atribuții, Statul rămânea, totuși, în aceeași relație față de societate. Statul își exercita efectiv puterile numai în măsura în care i le acorda societatea. De aceea, Monarhia constituțională înseamnă pentru poporul englez dreptul societății să delege Statului atribuțiile, pe care ea le socotește necesare în interesul ei.

In alte cuvinte, prin această instituție, poporul englez găsea mijlocul, care să rezolve în mod practic antinomia între real și ideal, între societate și Stat. O asemenea soluție era necesară tot pentru motive practice. Statul trebuia să fie concretizat, adică adus cât mai aproape de realitatea societății. Monarhia constituțională atenua în același timp deosebirile, ce se nășteau în mod fatal între mecanismul Statului și veiața societății. Regele servea de regulator în această dualitate de tendințe, menținând un echilibru între forțele societății și puterile Statului. Și chiar dacă acest rol devenise cu timpul mai mult formal decât real, el servea,

www.digibuc.ro

totuşi, concretizarea relaţiei, elusivă până la pierderea înţelesului ei adevărat, între societate şi Stat [1]).

§ 92. *Democratizarea Statului*

Rezultatul practic, pe care-l producea transferarea suveranităţii din mâinile Regelui în acelea ale Parlamentului, a fost în primul rând democratizarea Statului. Ce însemna însă această nouă formă în constituţia Statului englez, se poate vedea din condiţiile, în care vieaţa politică se manifesta acum. In locul guvernării Regelui, care se mulţumea numai să « domnească », apărea guvernarea Parlamentului. Schimbarea era radicală, dar fără să cuprindă un principiu nou. In fond, aceeaşi concepţie de dependenţă a Statului faţă de societate, afirmată dela începutul vieţii politice a Englezilor, se desăvârşea prin Revoluţia din 1688. Căci toate fazele de afirmare politică, prin care trecuse poporul înainte, fuseseră determinate de societate cu scopul de a-şi reclama drepturile faţă de Stat.

Faptul că Revoluţia dela sfârşitul secolului al XVII-lea avea loc în condiţii paşnice, era de asemenea caracteristic. Spiritul democraţiei crescuse în mod treptat, odată cu definirea concepţiei de Stat. Consfinţirea lui în Billul Drepturilor şi alte statute sau legi, nu era altceva decât înregistrarea unei stări de mult timp înfăptuită. Nici nu se poate

[1]) Nici steagul nu reprezintă în mod atât de concret unitatea Statului, ca Regele. In această privinţă întâlnim la Englezi un fapt curios, pe care numai indiferenţa lor faţă de simetrie îl poate explica. Pe când fiecare ţară are un steag unic, care simbolizează în faţa poporului unitatea Statului, Englezii cunosc mai multe steaguri, pe care le desfăşoară după împrejurări. Astfel, vasele de război poartă un steag alb, pe când vasele din rezerva navală au unul albastru, iar vapoarele de comerţ ridică un steag roşu. In schimb, trupele de uscat, Parlamentul şi toate instituţiile publice se folosesc de steagul cunoscut sub numele de « *Union Jack* ». Pe lângă acestea, fiecare Dominion are un steag propriu, constând din Union Jack cu un semn distinctiv. Vezi: A. Lawrence Lowell, *The Government of England* (new ed. New York, 1920), vol. I, p. 50 urm.

www.digibuc.ro

înţelege caracterul mixt al democraţiei engleze fără a ţine seama de o asfel de concepţie. Alături de cele mai înaintate instituţii democratice, se menţineau cele mai aristocratice aşezăminte, ca Monarhia, nobilimea, Camera ereditară, votul plural în consiliile comunale (până în 1894), etc. Dacă Statul ar fi fost atotputernic, el ar fi impus o transformare a tuturor instituţiilor, în conformitate cu spiritul pe care-l reprezenta acum. Dar poporul englez nu admitea o asemenea uniformizare, pentrucă societatea înţelegea să rămână liberă şi să nu se supună unei scheme rigide şi artificiale.

Concepţia de Stat avea urmări binefăcătoare asupra democraţiei engleze şi din alte puncte de vedere. Poporul enlgez era scutit de revoluţii violente. Progresul se înfăptuia fără salturi. Democratizarea instituţiilor ţinea pas cu societatea, cu gradul ei de desvoltare. Un echilibru se stabilea astfel între educaţia poporului şi instituţiile lui. Societatea se reorganiza prin reforme treptate, fiindcă Statul nu putea să-i impună nimic din ce depăşea mersul ei normal şi cerinţele ei naturale. Astfel, fără mişcări excentrice şi fără alt impuls decât acela al necesităţilor reale, societatea progresa prin propriile ei forţe. Era o desvoltare naturală în tot acest proces de reajustare între mijloace şi scop, între reformă şi realizare. Intr'un cuvânt, Statul nu putea anticipa trebuinţele societăţii, fiindcă aceasta era conştientă de dreptul ei de a cere singură ceea ce crede că e necesar pentru interesele ei.

Democratizarea Statului se înfăptuia, prin urmare, pe baza relaţiei lui faţă de societate. Aceasta controlându-l de fapt, putea să-i imprime caacterul şi aspiraţiile ei. De aceea, orice reformă era precedată de o pregătire a poporului, care înlesnea aplicarea ei mai uşor decât dacă ar fi venit numai din iniţiativa Statului. In asemenea împrejurări Statul nu apărea în faţa poporului ca ceva străin de interesele lui. Statul se întâlnea cu societatea, se confunda cu tendinţele ei şi astfel îşi justifica raţiunea de a fi.

www.digibuc.ro

Intr'un cuvânt, democratizarea Statului însemna aşezarea lui în conştiinţa poporului. De aici ataşamentul liber şi lipsit de orice simţământ de constrângere, pe care-l are cetăţeanul englez faţă de Stat. Ştiind că Statul e în funcţie directă de societate şi că aceasta este la rândul ei ceea ce o fac membrii ei, englezul e rareori dispus să critice Statul Nici astăzi, când sfera de intervenţie a Statului s'a întins mai mult decât oricând şi în Anglia, cetăţeanul englez păstrează aceeaşi atitudine, dictată de conştiinţa pe care o are despre dependenţa instituţiei de societate.

§ 93. *Statul şi Voinţa Naţiunii*

Am văzut că, în toată evoluţia politică a poporului englez, Statul rămânea în funcţie de societate. Dar relaţia aceasta se desemna cu deosebire în epoca modernă, când atribuţiile Statului deveneau din ce în ce mai multiple. Limitarea Monarhiei fusese pasul hotărîtor în fixarea concepţiei. Inlăturând voinţa arbitrară a monarhului şi întronând suveranitatea naţiunii în Parlament, Englezii afirmau circumscrierea Statului în momentul când atribuţiile acestuia se întindeau mai mult asupra societăţii.

Voinţa naţiunii nu se pulveriza însă prin localizarea ei într'o adunare numeroasă. Regele rămânea să o reprezinte formal, iar Cabinetul să o exercite în mod efectiv. Voinţa naţiunii era astfel mai bine servită: Parlamentul o reprezenta de fapt; Coroana o simboliza şi o unifica; iar Cabinetul o îndeplinea în mod expedient.

O voinţă manifestată prin intermediul a trei instituţii era mai corespunzătoare complexului, pe care trebuia să-l organizeze Statul. Impărţind-o printre trei organe, Englezii discernau subtil şi practic aspectele, sub care apare acel tot viu şi complicat, pe care unii gânditori au construit o metafizică a Statului. Era clar că voinţa naţiunii nu se poate realiza în libertate decât ţinând seama de

www.digibuc.ro

dificultățile, pe care le produce mișcarea societății. Parlamentul era oglinda, în care această voință se reflecta în multiplele ei moduri, după trebuințele, schimbările și curentele de opinie ale societății. Dar o asemenea reflectare ar fi rămas o masă haotică de conflicte, dacă nu ar fi fost organizată. De o parte se impunea afirmarea și concentrarea ei pentru a servi realitatea în mod efectiv, de altă parte se cerea personificarea ei, fie chiar numai ca simbol, pentru a satisface necesitatea poporului de a vedea aevea substratul organizării lui politice.

Ceea ce exprimă voință națiunii este unitatea națiunii. Parlamentul și Coroana o reprezintă deopotrivă, cu deosebirea numai că fiecare instituție îndeplinește aceeași funcție după condițiile ei proprii. De obiceiu unitatea națiunii este atribuită Coroanei, fiindcă ea corespunde în mod adequat unei asemenea entități. De fapt însă, unitatea este cuprinsă tot de Parlament, fiindcă această instituție își derivă puterea direct dela națiune. Dar cum unitatea cere, pentru a fi înțeleasă, identificarea ei cu o singură persoană sau cu un singur simbol, imaginația poporului consideră pe Rege ca reprezentantul ei legitim. De altfel, vechea formulă cunoscută «Regele în Parlament» *(The King in Parliament)*, prin care unitatea este legată de adunarea națională, exprimă aceeași fuziune. In timpurile moderne, unitatea națiunii și a Statului a fost accentuată în Rege, mai ales dela apariția necesității de a consolida Imperiul Colonial pe o bază politică unitară.

Dar când se vorbește de unitate, fie a națiunii, fie a Statului, fie a Imperiului, nu trebue să se creadă că Englezii o concep ca ceva definit și de sine stătător. Unitatea rămâne pentru ei tot în funcție de societate, adică tot de realitatea diversă, care nu se lasă încadrată în schematismul rigid al unei formule. In fața necesității naturale a omului de a unifica realitatea de o parte și față de imposibilitatea de a o satisface în mod efectiv de altă parte, Englezii recurgeau la compromis, forma specifică în care se îmbracă gândirea

www.digibuc.ro

şi acţiunea lor. Era compromisul între unitate şi diversitate, sau între Stat şi societate, care se reflecta în funcţia formală a Monarhiei.

Rolul simbolic al Monarhiei era pentru Englezi, cum am văzut mai sus, ceva ideal şi real în acelaş timp. Servind scopul unităţii, imposibil de realizat în practică, Monarhia îl servea teoretic, fără însă a mutila realitatea. Societatea putea să se mişte în libertate, cu toată unitatea Statului şi a naţiunii. Adevărul este că a face dintr'un simbol o realitate vie înseamnă a-l adapta la societate. In acest înţeles, Monarhia devenea necesară ca orice instituţie bună pentru promovarea intereselor societăţii. Aşa înţelegem pentru ce Monarhia şi Statul, ca şi Parlamentul şi Cabinetul, au aceeaşi valoare practică pentru Englezi. Toate sunt deopotrivă instituţii create de necesităţile societăţii.

§ 94. *Statul Englez şi Imperiul Britanic*

Concepţia Statului în funcţie de societate, contribuia şi la organizarea acelei expansiuni în lume a poporului englez, cunoscută sub denumirea de Imperiul Britanic. Fără o asemenea concepţie, Englezii nu ar fi fost în stare să realizeze cel mai vast şi mai complicat sistem de stăpânire, pe care l-a cunoscut omenirea dela Imperiul Roman. Prin libertatea de mişcare a societăţii, iniţiativa particulară şi spiritul de întreprindere se desvoltau în popor, îndemnându-l să iasă din limitele Insulelor într'un timp, când nu existau nici condiţiile industrializării şi nicio suprapopulaţie. Colonistul pionier păşia în lumea largă fără sprijinul Statului, dar cu conştiinţa că societatea îl va susţine şi-l va aproba. Curajul năştea din libertatea de gândire şi acţiune, din educaţia pe care i-o inculcase organizarea socială, în care trăise. Punând piciorul pe un teritoriu nou, el nu se gândea să implore imediat protecţia Statului. Ambiţia lui era să exploreze pe cont propriu, să organizeze şi să valorifice noul ţinut. Numai după ce el izbutea să stăpânească locul

www.digibuc.ro

în care descinsese, el se adresa Statului să-l primească în posesiune.

Procesul acesta era caracteristic pentru concepția, pe care o au Englezii despre Stat. Nimic mai străin de modul lor de a gândi și de a lucra decât spiritul de protecție al Statului, care în alte țări joacă un rol atât de hotărîtor în orice întreprindere individuală. Această trăsătură se observă mai bine în cazul operei de colonizare. Statul nu trebuia să intervină decât atunci când societatea se organiza și simțea necesitatea unui organ politic, care să o guverneze. Așa luau ființă cele mai multe colonii din toate continentele. Procesul era și natural, fiindcă năștea direct din necesitățile realității. Comerciantul sau omul de afaceri, misionarul sau aventurierul explorau noile ținuturi și populații sub impulsul intereselor și convingerilor personale. Așezarea lor era astfel determinată de motive mai reale decât acelea, pe care le-ar fi putut oferi Statul. In măsura în care ei reușeau în întreprinderile lor, creștea și interesul Statului pentru colonizare. Astfel, inițiativa și experiența particulară precedau intervenția și opera de administrație a Statului. Intr'un cuvânt, aceeași concepție sub care se desvoltaseră instituțiile în Anglia, desăvârșea și organizarea Imperiului Britanic.

In desvoltarea Imperiului Britanic de azi pe baze federative, se poate urmări, cum vom vedea (Cap. XV) aceeași concepție despre Stat. Părțile lui cu statut de Dominion își mențin legătura cu Anglia tot în spiritul tradițional de auto-guvernare și creație spontană a societății. Generalizarea concepției se traducea în Imperiu, care depășea Anglia, rămasă acum numai un membru al Confederației, sau cel mult *primus inter pares*.

Imperiul este de fapt prelungirea societății engleze, desvoltându-se însă liber după trebuințele specifice ale fiecărei părți. Statul sau organul centralizator se eclipsează și în cazul acesta față de societate. Cel mult el se idealizează în simbolul Regelui și în simțământul de loialitate față de

www.digibuc.ro

ţara de origină a coloniştilor. De aceea se vorbeşte astăzi de un « Parlament Imperial », care să reflecteze realitatea socială a Imperiului şi să accentueze mai bine libertatea de mişcare a părţilor faţă de tot. Inceputul acestei generalizări se anunţă prin aşa numitele « Conferenţe Imperiale » între Anglia şi Dominioane.

Caracterul temeinic al colonizărilor engleze în lume, desvoltarea lor în comunităţi independente, cum şi succesul administraţiei engleze în părţile neajunse încă la o stare suficient de înaintată pentru a primi statutul Dominion, ni se arată astfel ca rezultatul concepţiei, pe care Englezii o au despre Stat şi societate. Imperiul Britanic, pe măsură ce se consolidează, devine din ce în ce mai mult expresiunea aceleiaşi concepţii. Statul dispare în faţa societăţii, Anglia în faţa Imperiului, comunitatea naţională în faţa organizării internaţionale. In acest înţeles, Englezii, conştienţi de menirea unei asemenea evoluţii, consideră azi Imperiul lor ca o « comunitate cooperatoare » *(co-operating commonwealth)*, în care fiecare parte se desvoltă liber şi contribue după forţele şi natura ei specifică, la promovarea ideii de reconciliere în lume. Este de sigur cel mai pozitiv fapt în opera de expansiune a civilizaţiei engleze şi în acelaş timp cea mai evidentă dovadă despre caracterul pragmatic al concepţiei Statului în funcţie de societate.

www.digibuc.ro

CAP. XV

IMPERIUL BRITANIC

§ 95. *Motivele determinante în Expansiunea Angliei*

Expansiunea Angliei în lume a fost un factor hotărîtor în desvoltarea poporului englez şi a civilizaţiei lui. Un asemenea fenomen nu s'a produs însă dela începutul istoriei poporului englez, ca un rezultat firesc al unor aptitudini înnăscute. Talentul de colonizare al Englezilor este de dată mai recentă decât se crede în general. Această însuşire a fost dobândită în cursul istoriei, după multe încercări, eforturi şi sacrificii. De fapt, calitatea de buni colonizatori începe să se afirme la Englezi abia în secolul al XVII-lea, într'o formă destul de timidă, fiind întrecută atunci de alte popoare, ca Potughezii, Spaniolii, Olandezii şi Francezii. Incercările de colonizare ale lui Gilbert şi Raleigh dela sfârşitul secolului al XVI-lea nu duseseră la stabilirea de colonii propriu zise. Newfoundland, în America de Nord, explorată de Cabot încă pe timpul lui Enric al VII-lea, fusese anexată numai pe hârtie în 1583. Nici chiar în cuprinsul Insulelor Britanice, Anglia nu izbutise să-şi întindă dominaţiunea. Scoţia era pe atunci un regat independent. In Irlanda, Englezii nu erau decât o mână de oameni, înconjuraţi de o populaţie străină şi ostilă, deşi Enric al VIII-lea îşi însuşise titlul de «rege al Irlandei». Astfel, la sfârşitul

www.digibuc.ro

domniei Reginei Elisabeta, Anglia nu avea nicio posesiune [1]).

Nici de o flotă mare şi puternică nu dispuneau Englezii până în secolul al XVII-lea. Însăşi calitatea lor de popor maritim nu era încă bine diferenţiată pe timpul acela. Şi în această privinţă, alte popoare europene îi precedaseră cu mult înainte, explorând mările şi continentele. Legătura între colonizare şi arta navigaţiei nu poate fi trecută cu vederea, când se consideră expansiunea poporului englez în lume. Chiar din punctul de vedere al arhitecturii navale, Englezii erau în urma altor popoare până acum un secol şi ceva [2]). Sub Regina Elisabeta şi primii doi regi Stuart începea să se închege flota Angliei, dar afirmarea ei ca instrument politic şi economic apare abia sub Protectoratul lui Cromwell. Aşa numitul «Act al Navigaţiei» din 1651, inaugura de fapt o politică navală pentru poporul englez. Această lege punea bazele apărării naţionale şi în acelaşi timp, ale comerţului maritim, monopolizat atunci de Olandezi.

Adevărul este că procesul de expansiune al Angliei începe odată cu domnia Stuarţilor. Prin ascensiunea dinastiei scoţiene la tronul Angliei, se pregăteşte unirea Regatului cu Scoţia, desăvârşită în secolul următor, sub Regina Ana, în 1707. Unirea cu Irlanda are loc abia în 1800. Pe terenul colonial, expansiunea începe cu primele achiziţiuni de teritorii în America şi India [3]), intensificându-se în secolul al

[1]) J. R. Seeley, *The Expansion of England* (Tauchnitz ed.), p. 18 şi A. F. Pollard, *The History of England* (14th impression, London, 1933), p. 151.

[2]) Istoricii englezi nu ezită a releva faptul că încă pe timpul lui Nelson, construcţia vaselor de război era inspirată din vasele capturate dela Francezi. Vezi, de ex., Robert Mackenzie, *The 19th Century* (12th ed. London, 1889), p. 89.

[3]) Prima chartă în America era acordată coloniei Virginia în 1606. Compania Indiei *(East India Company)* era fondată în 1599, sub Regina Elisabeta, dar primele achiziţiuni teritoriale obţinute de această corporaţie datează din timpul lui Iacob I Stuart.

www.digibuc.ro

XVIII-lea şi urmând apoi să se desvolte în continuu până în zilele noastre.

In primele sale colonizări, poporul englez nu are un obiectiv precis. Ca orice afirmare în istoria acestui popor, începuturile sunt empirice, pornind mai mult din împrejurări neprevăzute şi dibuiri individuale decât după anumite planuri concepute dinainte. Cu toate acestea, când privim mai de aproape evoluţia pe care a parcurs-o poporul englez în procesul lui de expansiune colonială, desprindem câteva motive, dintre care unele au dispărut cu timpul, iar altele persistă până astăzi. Cele dintâi pot fi numite motive istorice, care au jucat un rol altădată, dar care astăzi nu mai contează, ca spiritul de aventură (cazul lui Raleigh sau Hore) şi persecuţiile religioase (cazul neconformiştilor, Presbiteriani, Puritani, Quakeri, Catolici, emigraţi în America de Nord). Motivele care au pesristat până astăzi şi au format un imbold permanent de expansiune, sunt de natură economică şi politică. Asemenea motive sunt cele mai importante şi reprezintă substratul, pe care s'a desvoltat comunitatea Imperiului Britanic.

In adevăr, interese economice şi idealuri politice stau la baza expansiunii poporului englez în lume. Interesele economice se afirmau cele dintâi, fiind mai concrete şi mai accesibile unui popor cu simţul atât de practic. Forma în care ele se exprimau la început, era iniţiativa particulară. Oameni de afaceri, comercianţi englezi explorau pământul în lung şi lat. Unde găseau un loc favorabil intereselor urmărite, ei se stabileau, se organizau şi cereau protecţia guvernului, mai întâi printr'o chartă regală, apoi prin intervenţie militară. Aşa lua naştere cea mai mare parte din coloniile engleze în secolul al XVII-lea şi al XVIII-lea, mai ales în America şi în Asia. Intr'un cuvânt, penetraţiunea pacifică a particularilor a precedat posesiunea militară a Statului.

Sub Restauraţie, scopul economic pe care-l serveau coloniile, devenea din ce în ce mai clar. Oamenii de Stat ai

www.digibuc.ro

Angliei de atunci. ca Lordul Shaftesbury şi Clarendon, priveau prosperitatea ţării în legătură directă cu desvoltarea coloniilor. In 1770, comerţul cu coloniile era de opt ori mai mare decât fusese la începutul secolului. Dar efortul adevărat pentru supremaţia economică a lumii apărea în deosebi odată cu desvoltarea industrială a ţării, către sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea. Acum începea o politică imperialistă propriu zisă, cu scopul de a dobândi teritorii cu materii prime şi debuşeuri pentru produsele industriale engleze în toate continentele.

In ceea ce priveşte idealurile politice, ele se afirmau mult mai târziu. Până în preajma secolului al XVIII-lea, poporul englez nu avea o conştiinţă clară despre rolul politic al coloniilor. Cucerirea definitivă a Canadei dela Francézi în 1763, şi izbucnirea războiului de independenţă a celor treisprezece colonii din America de Nord în 1776, sunt două date decisive în istoria Imperiului. Prin cucerirea Canadei, Englezii înlăturau pe cel mai puternic popor colonizator din noul continent. Aceasta le deschide nu numai calea în America, dar în acelaş timp îi face să întrevadă posibilităţile de desvoltare în alte părţi ale lumii. Iar prin pierderea celor treisprezece colonii americane, devenite Statele Unite, Englezii învaţă cea mai bună lecţie de colonizare. Atunci ei înţeleg pentru întâia oară adevărul că, pentru a păstra o colonie, nu e deajuns a o stăpâni cu forţa, dar şi a o lăsa să se desvolte în tendinţele ei naturale şi după aptitudinele locuitorilor ei, inculcându-le simţământul de lealitate prin alte mijloace decât acelea de cuceritor. Aşa ia naştere concepţia de «*self-government*» şi pentru colonii, care avea să ducă, în secolul al XIX-lea, la statutul de «*dominion*» pentru cele mai înaintate părţi ale Imperiului.

Idealurile politice propriu zise nu apar însă decât odată cu organizarea şi consolidarea Imperiului Britanic în secolul al XIX-lea. Atunci se desluşeşte o politică de ansamblu,

www.digibuc.ro

ca scop şi mijloc pentru expansiunea Angliei în lume. Mentalitatea «imperialistă» devine în cursul secolului trecut o trăsătură caracteristică a conducătorilor englezi. Ca scop, politica imperialistă urmăreşte extinderea posesiunilor pentru asigurarea unei rezerve politice în viitor a poporului englez, a cărui populaţie şi putere de expansiune creşteau în continuu. Ca mijloc, politica imperialistă se exprimă mai mult în forma unei «*Pax Britannica*». Cu timpul însă, în deosebi în secolul nostru şi după războiul mondial, când extinderea Imperiului ajunge la un punct culminant, idealul politic se transformă, devenind din naţional — un ideal umanitar. Sub forma unei Federaţii şi în colaborare cu Liga Naţiunilor, poporul englez începe să creadă că Imperiul său trebue să servească omenirea, dându-i primul exemplu de organizare unitară şi pacifică a celor mai diverse popoare, credinţe şi instituţii.

§ 96. *Elementele constitutive ale Imperiului*

Să urmărim cum au luat naştere diferitele părţi, care alcătuiesc Imperiul Britanic de azi. Incepem cu America. In 1605, Englezii iau în posesiune Barbados, alungând pe Portughezi, iar la 1609 insulele Bermuda dela Spanioli. In timpul Protectoratului, în 1655, o flotă engleză apare în Indiile de Vest, luptând în contra Spaniolilor şi punând stăpânire pe insula Jamaica. In Africa, Englezii iau cu forţa, în 1673, insula S-ta Elena dela Olandezi. In Asia, penetraţiunea lor, începută prin constituirea Companiei Indiei, face progrese în partea de Sud a Indiei. Acestea sunt, împreună cu o parte din cele treisprezece colonii americane, devenite mai târziu Statele Unite, elementele sistemului colonial englez în secolul al XVII-lea.

Secolul următor e mult mai bogat în achiziţiuni. Acum începe desvoltarea conştientă a Imperiului, cum am amintit, cu scopul de a ocupa cele mai bogate teritorii şi cele mai

www.digibuc.ro

importante puncte strategice pentru comerţul şi marina engleză. Mai întâi în Europa, Anglia capturează Gibraltarul dela Spanioli în 1704, pe timpul războiului pentru succesiunea la tronul Spaniei [1]). In Asia, cucerirea Indiei continuă prin intermediul Companiei, care dispunea de o armată alcătuită în majoritate din indigeni. In 1786, insula Penang este cedată de Rajaha din Kadah. In Africa, Sierra Leone este declarată un protectorat în 1788, iar insulele Seychelles sunt luate dela Francezi în 1794. Australia este ocupată, după explorările căpitanului Cook, între 1770 şi 1788, fiind utilizată la început pentru deportarea condamnaţilor. In America, achiziţiile sunt cele mai substanţiale. New Foundland e cucerită în 1713, iar Canada în 1763, ambele dela Francezi. Insulele Bahama sunt luate dela Spanioli în 1783. In anul următor sunt cucerite dela Francezi şi Spanioli, insulele Leeward. In 1796, insulele Windward sunt luate dela Francezi, iar în 1797 Trinidadele şi, în anul următor, Hondura, sunt luate dela Spanioli. Toate aceste posesiuni compensau larg pierderea celor treisprezece colonii americane în 1783.

In secolul al XIX-lea, politica imperialistă a Englezilor se intensifică. Acum sunt ocupate întinse teritorii şi importante puncte strategice în toate continentele. In Europa, războaiele napoleoniene permit Angliei să pună mâna pe insula Malta în 1800. In Asia, Imperiul se consolidează prin achiziţia unor posturi strategice şi cucerirea celor mai bogate teritorii în India. Urmând linia cronologică, însemnăm cucerirea definitivă a insulei Ceylon dela Olandezi în 1815, ocuparea insulelor Singapore în 1819, expulzarea Olandezilor din Malacca şi ocuparea acestui teritoriu în 1824. Aden este ocupat în 1839. Ca un rezultat al războiului

[1]) Cel dintâi englez care s'a gândit la posibilităţile strategice ale Gibraltarului, a fost Cromwell. Intr'o cuvântare adresată Parlamentului, el releva avantajele ce ar decurge dintr'o asemenea cucerire. Vezi B. L. K. Henderson, *The English Nation* (London, 1914), p. 137.

www.digibuc.ro

în contra opiumului, insula Hongkong este luată dela Chinezi în 1841. Apoi, în 1857 Perim este ocupat ca punct strategic, după terminarea Canalului de Suez. In 1858, în urma răscoalelor populaţiilor indigene, India este ocupată definitiv. In 1877, Regina Victoria, după sugestia lui Disraeli, ia numele de Impărătească a Indiei, un titlu pe care-l păstrează şi astăzi Regele Angliei. In 1860, insula Kowloon, este luată dela Chinezi. In 1867, insulele Nicobar sunt ocupate, după ce fuseseră stăpânite de Danezi. In 1886, Burma este definitiv cucerită, după trei războaie susţinute timp de peste patru zeci de ani. In acelaş an, insula Socotra din apropierea Arabiei, e declarată un protectorat, iar insulele Cocos din Oceanul Indian sunt anexate. In 1877, în urma unui război cu indigenii, Belucistan e cucerit. In acelaş an, insulele Laccadive sunt ocupate. Insula Cipru este luată dela Turci ca o compensaţie pentru atitudinea binevoitoare a Angliei în timpul războiului ruso-turc din 1877—1878 [1]). In 1888, partea de Nord a insulei Borneo e declarată un protectorat. In 1890, Sikhim e luat dela China, iar în 1898, ca o consecinţă a instalării Germaniei la Kiauchou, Anglia forţează Guvernul chinez să-i cedeze ţinutul Kowloon, în dreptul insulei cu acelaş nume, ocupată mai înainte, obţinând şi ţinutul Weihaiwei.

In Africa, expansiunea colonială a Englezilor nu e mai puţin intensă în tot timpul secolului al XIX-lea. In 1806, Capul Bunei Speranţe şi provincia Capului, sunt luate dela Olandezi. In 1810, insula Mauriciu e luată dela Francezi. In 1815, două insule din Oceanul Atlantic, Ascensiunea şi Tristan de Cunha, sunt ocupate ca baze navale. Gambia, pe coasta occidentală a Africei, este anexată în 1821. Provincia Natal e luată dela Buri în 1842. Colonia Coastei de Aur este cedată de Olanda în 1871. In acelaş an, Basuta, în Africa de Sud, e anexată după lungi războae cu triburile Basutos. Egiptul e ocupat în 1882, fiind luat dela Turci,

[1]) Insula era anexată la începutul războiului mondial, în 1914.

www.digibuc.ro

după ce Guvernul englez cumpărase dela Khediv acţiunile Canalului de Suez [1]). In 1885, Nigeria e declarată protectorat. In 1887, ţara Zuluşilor, în 1895, ţara Bechuan, sunt anexate după lungi războaie cu triburile indigene. Tot în 1895, sunt declarate protectorate Africa de Est, Africa Centrală şi Uganda. In anul următor, Zanzibarul devine un protectorat. După trei ani de război (1896—1899), Sudanul e cucerit definitiv.

In America, la posesiunile engleze se adaogă Guiana Britanică, luată dela Olandezi în 1803 şi insulele Falkland sunt ocupate în 1832, cu toate că Spaniolii aveau acolo vechi aşezări. In Australia, insula Tasmania este ocupată în 1803, în ciuda protestării imigraţilor olandezi. In 1840, Noua Zeelandă este cucerită după un război cu triburile indigene. Insulele Fiji sunt anexate în 1874, iar Noua Guiană Britanică în 1883. Insulele Solomon sunt declarate un protectorat în 1899.

Procesul de expansiune colonială al Angliei continua şi în secolul nostru, începând în Africa prin războiul cu Burii, de pe urma căreia cele două provincii Sud-Africane, Statul Liber al Oraniei şi Transvalul, sunt anexate. Tot atunci Anglia obţine Rhodesia, după ce o companie se instalase acolo încă din 1888. In 1901, ţara Somalului este cucerită dela triburile indigene. In Asia, provincia din Nord-vestul Indiei este luată cu forţa în acelaş an. Hinterlandul oraşului Aden e luat dela triburile arabe în 1905. Patru ani mai târziu, Statele federate din peninsula Malay sunt definitiv ocupate şi declarate un protectorat. In Australia, un grup de insule din Oceanul Pacific sunt anexate în 1907.

La sfârşitul războiului mondial, după Tratatul dela Versailles (1919), Anglia obţine noi teritorii. Cea mai mare parte a coloniilor germane din Africa (Teritoriul Tanganyika, părţi din Kamerun şi Togo) îi sunt încredinţate de Liga Naţiunilor, sub forma unui mandat. Palestina şi

[1]) Henderson, *Op. cit.*, p. 235.

www.digibuc.ro

Trans-Iordanul sunt guvernate de Englezi pe aceiaşi bază. In sfârşit, aşa numitele « sfere de influenţă », ca Irak, Oman (Golful Persic), părţi din Arabia şi Zanzibar, au acelaş statut ca Egiptul, adică sunt supuse unui control mai mult sau mai puţin strâns al Englezilor.

Astăzi, Imperiul Britanic cuprinde o suprafaţă de 13.909.782 mile patrate şi peste 450.000.000 locuitori, adică mai mult de un sfert din suprafaţa şi populaţia totală a planetei noastre [1]). Din întreaga populaţie a Imperiului însă, numai vreo şaptezeci de milioane sunt albi, iar întinse teritorii din Australia, Canada şi Africa nu pot fi colonizate cu Europeni din cauza climei.

§ 97. *Organizarea şi Administrarea Imperiului*

Cel mai evident merit al poporului englez reside în modul cum a înţeles să organizeze şi să administreze diferitele părţi ale Imperiului său, răspândit pe toate continentele şi alcătuit din cele mai diverse populaţii. Cu simţul lor practic şi politic, Englezii au reuşit, în răstimpul a trei secole, să înjghebeze cea mai vastă comunitate pe care o cunoaşte istoria. Caracterul complicat al acestei opere nu poate fi înfăţişat decât prin desprinderea mecanismului, care o susţine şi care a crescut, fără un plan preconceput, din însăşi necesităţile realităţii.

Din punctul de vedere al organizării şi administrării, Imperiul Britanic, se împarte în şapte categorii sau grupe

---

[1]) Repartizate pe continente, aceste cifre reprezintă: Suprafaţă (mile pătrate). Europa: 121.512; Asia: 1.824.550; Africa: 4.652.000; America: 4.011.720; Oceania: 3.300.000. Populaţie: Europa: 48 milioane; Asia: 333 milioane; Africa: 50 milioane; America: 12 milioane; Oceania: 8 milioane. In resurse materiale, Imperiul reprezintă, faţă de producţia mondială, 70% cauciuc, 68% nickel, 62% aur, 47% cacao, 42% lână, 37% cositor, 22% cărbuni, 20% cereale, 20% bumbac, 19% argint, dar numai 1,5% petrol. Cf. Johannes Stoye, *Das britische Weltreich* (München, 1935), p. 41.

www.digibuc.ro

de posesiuni: Dominioanele, cu un statut liber de auto-guvernare; 2. Statutul special de guvernare al Indiei; 3. Colonii, care au un guvernământ representativ, dar al căror funcţionari sunt controlaţi de Ministerul Coloniilor din Londra, şi care sunt direct răspunzători faţă de această autoritate; 4. Coloniile, în care Coroana controlează atât administraţia cât şi legislaţia, fiind asistate de consilii locale cu membri în parte numiţi şi în parte aleşi; 5. Coloniile, în care Coroana are singură putere legislativă, exercitată printr'un guvernator; 6. Teritorii administrate de Anglia sau alte părţi ale Imperiului sub forma de mandate ale Ligii Naţiunilor; 7, Diferite teritorii, declarate protectorate, dependinţe, sfere de influentă, baze navale, etc. în care administraţia este exercitată de funcţionari trimişi din Anglia.

Toate aceste grupe ale Imperiului cad în sarcina celor trei Departamente ale Guvernului Britanic, anume: Ministerul Dominioanelor, al Indiei şi al Coloniilor. Primul Departament *(Dominion Office)* este cel mai recent, fiind creat abia din 1925. In fruntea lui stă un Secretar de Stat, membru în Cabinet, asistat de doi Subsecretari de Stat (unul permanent, altul parlamentar) şi de doi secretari generali. Departamentul are patru direcţii: 1. Pentru relaţiile şi chestiunile de apărare privind Dominioanele, în legătură cu interesele comune ale Imperiului; 2. Relaţiile internaţionale, care privesc direct Dominioanele; 3. Chestiunile economice; 4. Alte chestiuni relative la Dominioane în calitatea lor individuală. Părţile Imperiului cu statut de Dominion sau guvernare autonomă, sunt în număr de cinci: Canada, Australia, Noua Zeelandă, Africa de Sud şi Statul liber al Irlandei. Canada a primit cea dintâi statutul de Dominion, acordat în 1867 *(The British North-American Act)*. Forma de auto-guvernare nu excludea pe Regele Angliei ca suveran şi pe reprezentantul său, Guvernatorul-General, ci-i dădea numai dreptul de a se administra singură, cu un Parlament bi-cameral şi un guvern propriu. Diferitele provincii ale Canadei au la rândul

www.digibuc.ro

lor parlamentele şi guvernatorii lor, după modelul Statelor-Unite [1]).

La Conferinţa Imperială dela Londra în 1926, Dominioanele au fost definite în modul următor: «Comunităţi autonome, în cuprinsul Imperiului Britanic, egale în statut, în niciun chip subordonate una alteia în vreun aspect al afacerilor lor interne şi externe, deşi unite printr'o supunere comună faţă de Coroană şi liber asociate ca membre ale Comunităţii Britanice de Naţiuni». La formularea acestei definiţii au colaborat reprezentanţii tuturor Dominioanelor, prin primii miniştrii lor, reflectând voinţa de afirmare şi solidaritate pentru menţinerea Imperiului.

Celelalte Dominioane au de asemenea câte un guvernator general, numit de Rege. Acest reprezentant al Coroanei are aceleaşi prerogative (dreptul de a dizolva Parlamentul, a numi miniştri, etc.) şi se bucură de aceeaşi pompă ca şi Regele Angliei. Australia devine un Dominion în 1901, Noua Zeelandă în 1907, Africa de Sud în 1910 şi Irlanda în 1921 [2]).

Tot în sfera de activitate a Departamentului Dominioanelor intră guvernarea autonomă a Coloniei din Sudul Rhodesiei, precum şi teritoriile din Swaziland, Protectoratul Bechuan şi Basuto din Africa. Cea dintâi are un guvernator şi o adunare legislativă, pe când celelalte sunt administrate de o comisiune specială, răspunzătoare autorităţii Ministerului Dominioanelor.

---

[1]) In provincia Newfoundland, care se bucura de acelaşi statut, dreptul de auto-guvernare a fost suspendat în 1933, în urma recomandărilor unei comisii speciale şi pe baza unei legi trecută de Parlamentul englez *(Newfoundland Act)*, cerută chiar de legislatura acestei ţări. Din Februarie 1934, Guvernatorul dispune de administraţia Provinciei, asistat de o comisiune compusă din trei membri localnici şi trei membri trimişi de Ministerul Dominioanelor.

[2]) Partea de Nord-Est a Irlandei, provincia Ulster, nu intră în statutul de autonomie, rămânând mai departe ataşată Regatului-Unit al Marei Britanii, cu reprezentanţi în Parlamentul din Londra.

www.digibuc.ro

Departamentul Indiei *(India Office)*, creeat în 1858, cu un Secretar de Stat, membru în Cabinet, are funcţiunea de a veghia la afacerile care privesc această parte a Imperiului. Organizarea acestui minister are un caracter unic, reflectând evoluţia prin care a trecut penetraţiunea engleză în India. Se ştie că până la sfârşitul secolului al XVIII-lea, India a fost guvernată de directorii unei corporaţii comerciale, pe baza unei chărţi şi controlată de Parlamentul englez. Legea din 1784 *(The India Act)*, trecută sub Guvernul lui Pitt, stabileşte un control dualist, lăsând Companiei mai departe afacerile comerciale, dar atribuind răspunderea politică unui Consiliu special, alcătuit din şase membri. In 1858, Parlamentul englez trece o nouă lege, prin care India era transferată cu totul Coroanei, iar Compania era disolvată. Situaţia Ministrului Indiei se deosebeşte de aceea a celorlalţi membri ai Guvernului Britanic. El nu are aceeaşi independenţă şi libertate de acţiune în Departamentul său, fiind asistat de un consiliu cu atribuţii speciale, alcătuit din 12 membri, dintre care jumătate trebue să fi servit sau să fi locuit cel puţin zece ani în India. Aceşti consilieri sunt numiţi de ministru şi se întrunesc în fiecare săptămână. Sfaturile lor sunt obligatorii pentru ministru, iar în anumite cazuri ei au şi dreptul de veto.

Regele Angliei este reprezentat în India printr'un guvernator-general, numit şi Vice-Rege, care guvernează cu ajutorul unui consiliu *(Viceroy's Council)*. Acest « Vice-Rege » este totuşi supus Ministrului Indiei din Guvernul Britanic. Deşi India, ca şi Dominioanele, face parte din Liga Naţiunilor, ea nu are un guvernământ omogen. De fapt, India cuprinde trei categorii de teritorii sub raportul guvernării: teritorii britanice, teritorii sub administraţia britanică şi State Indiene sub suzeranitatea Regelui Angliei. Autoritatea, în părţile administrate direct de Englezi, se află în mâinile Guvernatorului-General în Consiliu, cunoscută sub numele de « Guvernul Indiei », care este compus din şapte membri exercitând puterea executivă. Puterea legislativă

www.digibuc.ro

este exercitată de două Camere, Consiliul de Stat şi Adunarea Legislativă. Consiliul de Stat are 60 membri, din care 34 sunt aleşi şi 26 numiţi. Adunarea Legislativă numără 145 membri, din care 105 sunt aleşi, iar 40 sunt numiţi.

Guvernarea celor două provincii este încredinţată unui guvernator şi unui consiliu executiv, numiţi de Coroană. Membrii consiliului sunt răspunzători faţă de Adunarea Legislativă provincială. Prin legea din 1919 *(The Government of India Act)*, s'a creat un sistem dualist de guvernământ. Anumite chestiuni sunt atribuite controlului administrativ al guvernului, iar alte chestiuni sunt administrate de « Guvernator în Consiliu », adică împreună cu consiliul său efectiv. O nouă lege asupra guvernământului din India a fost trecută de Parlamentul englez în 1935, prin care un statut mai înaintat de auto-guvernare este acordat acestei părţi importante a Imperiului [1]).

Departamentul Coloniilor *(Colonial Office)*, creat în 1768, desfiinţat după pierderea coloniilor americane şi reînfiinţat în 1801, este condus de un Secretar de Stat, membru în Cabinet, asistat de doi Subsecretari de Stat şi patru secretari generali. Acest minister are sub autoritatea sa toate teritoriile administrate ca protectorate şi colonii britanice, precum şi teritoriile încredinţate ca mandate de Liga Naţiunilor.

Guvernarea coloniilor şi protectoratelor nu este uniforma. Unele se bucură de o administraţie aproape autonomă, altele sunt guvernate direct prin funcţionari (civili şi militari), trimişi de Guvernul Britanic. Aşa, insula Malta se bucură din 1921 de o constituţie, pe baza căreia are un guvern responsabil şi un parlament bi-cameral pentru afacerile ei interne. Numai chestiunile referitoare la siguranţă, apărare, comerţul extern, rămân sub controlul direct al

[1]) Aplicarea noului Act *(Government of India Act)* avea loc dela 1 Aprilie 1937, inaugurând o nouă eră în organizarea Indiei.

www.digibuc.ro

Ministerului Coloniilor [1]). Insula Ceylan a primit de asemenea o constituţie în 1931, prin care administraţia ei era încredinţată unui guvernator şi unui Consiliu de Stat, alcătuit în majoritate din membri aleşi.

In cele mai multe colonii însă, administraţia este condusă de funcţionari numiţi direct de Ministrul Coloniilor. Pe lângă aceşti funcţionari se află uneori câte un Consiliu legislativ, cum este de ex. în insulele Bahamas, Barbados şi Bermuda. In Guiana Britanică şi în Cipru, un asemenea consiliu este format numai din membri aleşi. Alte colonii şi protectorate au o constituţie, care prevede în consiliu, o majoritate pentru funcţionari. In această categorie intră administraţia din Fiji, Coasta de Aur, Jamaica, Kenya, Insulele Leeward, Mauriciu, Trinidade, Nigeria, etc. Apoi sunt colonii şi protectorate cu un consiliu legislativ, alcătuit numai din membri numiţi, ca Hondura Britanică, Insulele Falkland, Hong Kong, Gambia, Zanzibar, etc. In sfârşit, mai sunt colonii şi protectorate fără niciun consiliu legislativ şi în care reprezentanţii Coroanei au putere de a legifera, ca în Gibraltar, Insulele Solomon, S-ta Elena, etc.

Teritoriile administrate sub formă de Mandate sub prevederile Ligii Naţiunilor, sunt în număr de patru: Palestina, Tanganyika, Kamerunul şi Togo. Palestina se bucură din 1922 de un consiliu legislativ, în parte ales. Autoritatea supremă este investită într'un înalt funcţionar *(High Commissioner)*, trimis de Guvernul Britanic şi asistat de numitul consiliu [2]). Kamerunul e administrat ca făcând parte din Nigeria, iar Togo este ataşat Coastei de Aur [3]).

[1]) In 1930, constituţia acestei insule a fost suspendată din cauza unui conflict între guvernul local şi autorităţile eclesiastice catolice, fiind restaurată doi ani mai târziu. In 1933 însă, constituţia era din nou suspendată, guvernatorul administrând acum singur insula.

[2]) Impărţirea Palestinei între Arabi şi Evrei, recomandată de Raportul Lordului Peel în 1937 *(The Report of the Palestine Royal Commission)*, nu a fost încă realizată din pricina opoziţiei puternice a populaţiei arabe.

[3]) Inter-Iordanul e considerat ca un mandat aparte, în urma înţelegerii survenite între Regele Angliei şi Amirul din acest teritoriu. Guvernul

www.digibuc.ro

Statutul special al unor protectorate şi dependinţe, merită de asemenea a fi menţionat. In primul rând vine Aden, care, din 1927 se află, din punctul de vedere al administraţiei politice şi militare, sub controlul direct al Ministerului Coloniilor. Statele Malay (Perak, Selangor, Pehang şi Negri Sembilan), constituite într'o Federaţie în 1895, au fiecare câte un « Resident Britanic ». Consiliul federal se ocupă cu chestiuni de interes comun şi are putere legislativă. In schimb, provinciile Johore, Kedale, Perlis, Kelantan şi Trenggau nu sunt membre ale Federaţiei, fiind numai protectorate şi având fiecare câte un « Sfătuitor Britanic » *(British Adviser)*. Statul Brunei se află de asemenea sub controlul Guvernului Britanic, reprezentat printr'un resident, care colaborează cu administraţia locală. Statul Nord-Borneo se află în mâinile unei corporaţii particulare *(British North-Borneo Company)*, administrată însă de un consiliu din Londra, care numeşte un guvernator, întărit de Ministerul Coloniilor. Sarawak este un Stat independent, sub protecţia Guvernului Britanic, care-l controlează în relaţiile internaţionale. In aceiaşi situaţie se află Tonga, cu deosebirea numai că agentul sau consulul britanic are funcţiunea de consilier al guvernului local. In sfârşit, Insulele Noile Hebride sunt administrate sub forma unui condominium franco-britanic [1]).

Din faptele expuse, vedem cât de variate sunt formele de guvernare şi administraţie ale diferitelor părţi componente ale Imperiului. Cu drept cuvânt s'a spus că Imperiul Britanic este un fel de enciclopedie a tuturor formelor de guvernare posibilă. Dela cele mai democratice până la cele mai despotice, formele acestea reprezintă de fapt însăşi metoda, prin care poporul englez înţelege să stăpânească

Britanic recunoaşte un guvernământ independent sub domnia Amirului, dar îşi rezervă dreptul de supraveghere în chestiuni internaţionale.

[1]) Pentru amănunte asupra diferitelor forme de guvernare ale Imperiului, vezi lucrarea lui Arthur Berriedale Keith, *The Governments of the British Empire* (London, 1935).

www.digibuc.ro

vastul Imperiu. După loc și împrejurări, după gradul de civilizație a fiecărei părți, guvernarea este expresiunea unei adaptări raționale, care servește scopul puterii, în legătură cu întregul edificiu politic al Imperiului.

§ 98. *Tendințele de Auto-guvernare*

Când privim mai de aproape evoluția Imperiului Britanic, constatăm o creștere continuă, nu numai în extinderea lui geografică, dar și a mijloacelor lui de organizare. Totuși, istoria expansiunii coloniale a poporului englez nu a fost lipsită de unele regrese, momente critice și complicațiuni, care puneau în joc existența însăși a Imperiului.

In secolul al XVIII-lea, în urma unei politice greșite, Anglia pierde, cum am pomenit, cele mai bogate și mai înfloritoare colonii din continentul american. Atunci părea că se adevereşte cuvântul cunoscut al lui Turgot, că orice colonie este ca un fruct, care mai curând sau mai târziu se desparte de trunchiul care l-a purtat. Cu toate acestea, Anglia înregistrează în acelaș timp cele mai pozitive succese în politica ei colonială. In secolul al XVIII-lea, Englezii achiziționează, cum am văzut, teritorii întinse și bogate, precum și cele mai importante puncte strategice pentru marina și comerțul lor. Pe la mijlocul secolului al XIX-lea, Anglia trece printr'o altă criză serioasă. Răscoala din Indii ia proporții alarmante. Opinia publică mondială, întreținută în deosebi de alte puteri coloniale, îi este ostilă, condamnând eforturile ce depunea în pacificarea Indiei. Totuși, rezultatul nu întârzie să se producă în favoarea Angliei. Stăpânirea definitivă a Indiei marchează începutul unei politici coloniale mai intensive pentru poporul englez. Atunci apare acea mentalitate «imperialistă», care avea să-l împingă la noi eforturi de expansiune în lume. La sfârșitul secolului, în timpul războiului sud-african, susținut cu mari sacrificii, se părea de asemenea că soarta Imperiului e în grea cumpănă. In

www.digibuc.ro

urma acestui război însă, Anglia se alege nu numai cu teritorii vaste şi bogate, dar şi cu o consolidare a Imperiului prin crearea Uniunii Sud-Africane, care avea să joace un rol atât de important în organizarea Comunităţii Britanice de azi. In sfârşit, în preajma războiului mondial, existenţa Imperiului e din nou discutată, iar Germanii contează pe o mişcare revoluţionară, care să ducă la pierderea celor mai multe posesiuni engleze. In locul unui asemenea dezastru, Anglia nu numai că obţine cea mai mare parte din coloniile germane din Africa, dar experimentează pentru întâia oară în istoria ei colonială, rezistenţa Imperiului din punct de vedere politic, economic şi militar. Colaborarea efectivă a diferitelor Dominioane pe timpul războiului da naştere unui Imperiu conştient de puterea şi misiunea lui în lume.

Astfel, din cele mai grele împrejurări se desvolta şi se consolida organizarea Imperiului Britanic. Până astăzi cel puţin, în ciuda profeţiilor care se fac în mod gratuit asupra acestui Imperiu de câte ori se iveşte o complicaţie în cuprinsul lui, nu se observă decât un proces continuu de progres. Ceea ce întreţine această creştere, este tendinţa politicei engleze de a lăsa fiecare parte a Imperiului să se desvolte după condiţiile ei specifice. O asemenea politică nu era însă adoptată decât după pierderea coloniilor americane în secolul al XVIII-lea, când greşelile unei administraţii prea zeloase devin evidente. Burke vorbea, în plin război cu Americanii, de « dragostea de libertate », care ar fi o trăsătură predominantă a caracterului lor, arătând în acelaş timp că spiritul de libertate era mai puternic în colonii decât în Anglia [1]). El avea dreptate, mai ales pentru părţile care fuseseră colonizate cu imigranţi englezi. Lecţia învăţată în America folosea pentru viitor. In Canada, Englezii arătau dela început cea mai mare solicitudine pentru libertăţile şi instituţiile locale. Elementul francez

[1]) In scrierea *The Character of the Colonies.*

www.digibuc.ro

din provincia Quebec era lăsat să se bucure de drepturi civile și religioase, menținându-și obiceiurile și limba până astăzi. Așa se explică simțământul de lealitate al acestei provincii, franceză și catolică, față de Anglia încă din secolul al XVIII-lea, — un simțământ verificat apoi în atâtea împrejurări. Experiența din Canada e repetată și în Australia, Noua Zeelanda, Africa de Sud și într'o oarecare măsură chiar în India, unde religia și obiceiurile fiecărei părți din acest Imperiu sunt respectate de autoritățile britanice.

De fapt, unul din secretele succesului în opera de colonizare a poporului englez stă în această concepție largă, pe baza căreia orice colonie se poate desvolta în libertate. In schimbul recunoașterii suveranității Regelui Angliei și a drepturilor supușilor englezi de a face comerț, fiecare parte a Imperiului este liberă, dacă poate, să se guverneze singură. Când însă gradul de civilizație a unei colonii nu permite o asemenea libertate, fără a periclita siguranța persoanelor și avutului lor, atunci autoritățile britanice intervin cu sfatul sau cu forța. Gradul de intervenție variază, bine înțeles, după împrejurări și după capacitatea populației respective de a-și însuși condițiile ordinei britanice. De aici diferitele forme de guvernământ și administrație, pe care le-am arătat mai sus.

In politica engleză colonială din trecut predominau două doctrine, determinate de modul cum diferitele teritorii fuseseră achiziționate. In părțile colonizate cu emigranți englezi, legile și instituțiile Angliei erau lăsate, în limitele condițiilor locale, să fie păstrate și să se desvolte către o formă de guvernare autonomă. In coloniile obținute prin cucerire sau prin cedare a indigenilor, Guvernul Britanic își rezerva dreptul nelimitat de legislație și guvernare. Dar, și în acest caz, după o perioadă de liniște și după înmulțirea imigranților englezi, se acorda treptat instituții reprezentative, prin care o parte din libertățile engleze erau asigurate în beneficiul populației locale.

www.digibuc.ro

In secolul al XIX-lea, tendința de desvoltare spre o formă de guvernare responsabilă, se afirma din ce în ce mai mult în părțile mai înaintate în civilizație ale Imperiului. Guvernul Britanic acorda o asemenea autonomie, cum am văzut, pentru întâia oară în Canada, inaugurând statutul de Dominion ca o formă de organizare, către care trebue să evolueze cele mai importante părți ale Imperiului. Cu timpul, alte colonii evoluau spre aceeași independență. Iar la principiul de auto-guvernare *(self-government)*, se adăoga alte două principii, anume: acela de auto-susținere financiară *(self-support)* și de auto-apărare *(self-defence)*, care ușurau considerabil sarcina metropolei.

§ 99. *Dificultăți și Complicațiuni*

Caracterul complicat al Imperiului Britanic implică în mod firesc dificultăți, a căror soluțiuni nu pot fi considerate ca definitive. Conflicte se ivesc mai totdeauna în cuprinsul acestui Imperiu, în care soarele nu apune niciodată. Condițiile și concepțiile diferitelor părți componente sunt atât de variate, încât ciocniri de interese se produc în mod fatal între autoritățile britanice și popoarele indigene. Asupra acestei situații însă oamenii de Stat englezi sunt liniștiți, fiind conștienți de numeroasele complicații, pe care trebue să le înfrunte oricând și oriunde. In Anglia, numai masele, deprinse a gândi limitat și static, privesc cu aprehensiune dificultățile. De asemenea străinii, care nu cunosc suficient mecanismul Imperiului Britanic, prevăd la cel mai mic conflict disolvarea lui.

Ceea ce îngreuiază înțelegerea situației speciale, în care se găsește Imperiul Britanic, este de sigur varietatea formelor de guvernare și administrație, precum și diversele grade și tipuri de civilizație a părților lui componente. La acestea se adaogă însă un fapt mult mai important, care imprimă acestui Imperiu un caracter distinct, anume — concepția singulară, pe care se razimă. Spre deosebire de

www.digibuc.ro

alte imperii vaste, pe care le-a cunoscut istoria, Imperiul Britanic nu se bazează numai pe forță. Aici stă toată deosebirea. Am văzut că una din preocupările Englezilor, dela pierderea coloniilor americane, a fost să lase posesiunile să se desvolte în cea mai mare libertate. Cu timpul, această politică a dat roade, ducând la guvernarea autonomă a Dominioanelor, ca membre egale și liber asociate ale Imperiului, considerat mai mult ca o federație. In acest punct se vede clar că nu forța singură a contribuit la desvoltarea și consolidarea Imperiului Britanic.

O altă deosebire între Imperiul Britanic și marile imperii, pe care le înregistrează istoria, este situația lui geografică. Pe când toate imperiile mari din trecut se întindeau pe o suprafață mai mult sau mai puțin continuă, Imperiul Britanic este alcătuit din teritorii discontinue, situate pe cele cinci continente. Această situație dă naștere la dificultăți, cu toată perfecționarea mijloacelor de comunicație de azi și cu toată existența unei flote puternice. Dificultățile sunt de ordin politic, etnic și militar.

Din punctul de vedere politic, faptul că diferitele părți componente ale Imperiului nu se află în contiguitate, complică guvernarea lor. E drept că distanța de metropolă a fost micșorată mult în timpurile noastre, fără însă a fi redusă într'atât încât să nu constitue un obstacol. Chiar în cazul Dominioanelor, unde forma de auto-guvernare dispensează Guvernul Britanic de a urmări în amănunte condițiile locale, problema controlului nu dispare. Unitatea Imperiului trebue păstrată. Legătura cu Guvernul Britanic trebue să rămână permanentă tot timpul. O asemenea legătură nu se poate însă menține decât printr'un control efectiv care, în condițiile geografice ale Imperiului, devine destul de complicat. Pentru părțile care nu au încă un statut de Dominion, controlul trebue să fie mai intens exercitat. In asemenea cazuri, dificultățile sunt cu atât mai mari, cu cât ele privesc părți mai puțin asimilate și mai puțin înaintate în civilizație.

www.digibuc.ro

Din punctul de vedere etnic, dificultăţile nasc din faptul că Imperiul Britanic prezintă, cum am văzut, un complex de popoare diferenţiate prin rasă, limbă, religie şi instituţii. Cazul Indiei este caracteristic în această privinţă. O reducere la unitate a acestor deosebiri nu a urmărit Anglia niciodată. De aici varietatea formelor de organizare şi administraţie, pe care am constatat-o şi care oglindeşte însuşi pluralismul formei de organizare al poporului englez. Dar chiar cu o asemenea politică, dificultăţile de ordin etnic nu dispar. Fiecare popor, oricât de înapoiat pe treapta civilizaţiei, crede mai mult în formele lui de vieaţă socială decât în acelea venite dela străini. Englezii ştiu aceasta prea bine pentru a insista în impunerea normelor valabile pentru ei. De aici discreţiunea cu care ei procedează faţă de indigeni, solicitudinea pe care o arată pentru păstrarea obiceiurilor şi instituţiilor locale [1]). Introducerea normelor engleze de guvernare nu are loc decât în mod treptat, mai mult pe cale de persuasiune. De aceea, dintre toate stăpânirile europene, indigenii preferă stăpânirea engleză, totdeauna mai echitabilă şi mai înţelegătoare.

In sfârşit, dificultăţile Imperiului din punctul de vedere militar, nu sunt mai puţin reale. Asupra acestei situaţii este îndreptată atenţia conducătorilor englezi. Preocuparea de a asigura legătura pe mare cu diferitele colonii, apărea încă pe vremea lui Cromwell. De aici străduinţa Englezilor de a ocupa cât mai multe posturi strategice (strâmtori, insule, baze navale), prin care să înlesnească flotei militare să circule şi să se aprovizioneze în caz de războiu. Cu acest gând au fost ocupate Gibraltarul, Malta, Adenul, Canalul de Suez, etc. Cu toate aceste posesiuni, dificultăţile militare ale Imperiului nu sunt învinse. Flota Angliei nu mai este

[1]) Numai împotriva unor obiceiuri barbare, ca practicarea infanticidului sau a sinuciderii femeilor la moartea soţului, sau ca măsuri pentru protecţia văduvelor şi dreptul lor de a se mărita (în India), Guvernul Britanic a ţinut să intervină energic şi după criteriile civilizaţiei europene.

www.digibuc.ro

astăzi, ca acum cincizeci de ani, invulnerabilă. Supremaţia mărilor îi este disputată de alte puteri, care au o flotă aproape egală, cum sunt Statele Unite şi Japonia. Englezii sunt conştienţi de această situaţie, agravată în ultimul timp de posibilităţile aviaţiei [1]). Totuşi, dela războiul mondial, contribuţia Dominioanelor la apărarea Imperiului a devenit din ce în ce mai activă. Este foarte probabil că o asemenea contribuţie va creşte în viitor, determinând un echilibru de forţe în favoarea Imperiului faţă de alte puteri maritime [2]).

§ 100. *Cucerirea şi Stăpânirea Indiei*

Poate în nicio parte nu se observă mai bine dificultăţile şi complicaţiile Imperiului Britanic, cât şi capacitatea Englezilor de a le înfrunta, ca în India. Cucerirea şi stăpânirea acestui teritoriu, vast şi populat cât un continent, ne arată toată energia şi geniul politic al poporului englez în opera lui de colonizare. De aceea se cuvine a menţiona câteva date şi fapte, cu privire la penetraţiunea şi stabilirea stăpânirii engleze în Indii.

Primul contact al Englezilor cu India a avut loc în 1593, când exploratorul Stevens debarca pe coasta de Vest a Peninsulei. Bogăţiile pe cari le găsea acolo (aur, perle, ivoriu, etc.), el le descrise într'o carte, arătând în acelaş timp posibilităţile comerciale ce ar putea fi desvoltate cu această parte a lumii. Mai mulţi negustori din Londra

[1]) Vezi în această privinţă consideraţiile pesimiste ale lui W. R. Inge, în scrierea sa cunoscută, *England* (Tauchnitz ed. 1934), p. 154.

[2]) Contribuţia Dominioanelor la apărarea maritimă a Imperiului a devenit în adevăr, mai activă dela războiul mondial. Organul coordonator în această privinţă este aşa numitul «*Imperial Defence Committee*». Pe anul 1930—31, contribuţia Dominioanelor era repartizată în modul următor: Canada 3.600.000 dollari; Australia 1.778.633 lire sterline; Noua Zeelandă 675.480 lire sterline; Africa de Sud 78.560 lire sterline. Faţă de aceste sume, Marea Britanie contribuia pe acelaşi an cu suma de 51.739.000 lire sterline.

www.digibuc.ro

fondară o societate pe acțiuni în 1599, cu un capital de treizeci de mii lire sterline. In anul următor, Compania obținea dela Regina Elisabeta o chartă, începând comerțul, mărindu-și capitalul și organizându-se în mai multe centre. Inainte însă de instalarea Englezilor, alte popoare europene, ca Portughezii, Olandezii și Francezii, pătrunseseră în India. Numeroase conflicte de interese aveau loc între vechii și noii comercianți din Europa. Compania engleză începu însă să-și întărească poziția, recurgând la ocuparea cu forța a mai multor centre, precum și la construirea unui fort la Madras (1640), cu o garnizoană alcătuită în majoritate din indigeni. De altfel India se afla atunci în plină anarhie, în urma decăderii Imperiului lui Mogul, oferind un teren ușor de cucerire pentru streini. In secolul al XVIII-lea, când rivalitatea colonială între Anglia și Franța era mai mare, Englezii sunt expulzați din Madras de Dupleix, guvernatorul așezărilor franceze din India. Se părea că Englezii vor fi eliminați definitiv. Succesul lui Dupleix nu fu însă încurajat de Guvernul din Versailles, iar Englezii nu pierdură timp pentru a se întări, reluând ostilitățile și învățând dela Francezi organizarea unei armate de indigeni *(sepoys)*, cu care să-i combată. Aici sta, de fapt, secretul organizării, pe care Englezii aveau să-și razime operațiile militare împotriva coloniștilor străini din India. Căci de o armată colonială propriu zisă nu putea fi vorba pe timpul acela, iar Guvernul englez era puțin dispus să trimeată trupe pentru o întreprindere, a cărei importanță națională urma să se afirme mai întâi prin inițiativa particulară [1]).

[1]) James Mill, în opera sa istorică asupra Indiei, releva clar că « Cele două descoperiri importante pentru a cuceri India erau: 1) slăbiciunea armatelor indigene față de disciplina europeană; 2) facultatea de a împărtăși acea disciplină indigenilor în serviciu european », adăogând că « ambele descoperiri fuseseră făcute de Francezi ». Apud Seeley, *Op. cit.*, p. 212. Asupra bravurei soldaților indigeni în serviciul Englezilor, cf. Memoriile Generalului Sir Robert Baden-Powell, *Indian Memories* (London, 1915), p. 217 urm.

www.digibuc.ro

Era o chestiune vitală pentru comercianţii englezi de a înlătura din India pe cel mai puternic din adversari, pe Francezi. Clive, un funcţionar al Companiei, organizează o armată, atacă pe Francezi, îi învinge şi ocupă toată partea din Sud a Indiei. Ceva mai târziu, Clive ocupă Calcuta şi pune stăpânire pe Bengal, care avea atunci o populaţie de treizeci de milioane. Succesele militare ale lui Clive, aşează bazele stăpânirii engleze în India. Cazul era caracteristic pentru modul de a coloniza al Englezilor. O companie particulară, preocupată numai de interese comerciale, organizează o forţă militară prin mijloace proprii, se luptă împotriva unei puteri europene pentru salvarea acestor interese şi izbuteşte până la deplina îndepărtare a concurentului.

Acesta a fost începutul cuceririi şi stăpânirii engleze în India. Apoi urma ocuparea altor teritorii, ca Orissa, Bahar, Benares şi partea de-a-lungul Golfului Bengal. La sfârşitul secolului al XVIII-lea, Compania Indiei era de fapt una din puterile lumii, stăpânind şi guvernând cele mai bogate şi mai întinse părţi ale Indiei, întreţinând o armată şi dispunând de o populaţie de aproape o sută de milioane.

Din punct de vedere comercial, succesele Companiei erau mai puţin fericite în acest timp. Cheltuelile necesitate de numeroasele războaie, se resfrângeau asupra dividendelor. Acţionarii începeau să fie nemulţumiţi. O intervenţie din partea Guvernului englez era cerută din ce în ce mai insistent de opinia publică din Anglia. Astfel, în 1784, William Pitt introducea un Bill, pe care Parlamentul îl votează şi prin care lege, cum am amintit, Compania e lăsată mai departe să-şi continue comerţul, dar sub controlul Guvernului, care îşi rezerva dreptul de a numi un consiliu, cu atribuţia de a supravegehea toate chestiunile militare şi administrative. Sub noul regim, controlul suprem este exercitat de un guvernator-general. Acum Englezii subjugau alte părţi importante din India. In 1798, Lordul Wellesley, cu o armată numai de douăzeci mii Englezi, ajutată de

www.digibuc.ro

trupe indigene, cucereşte teritorii vaste, ai căror conducători sunt siliţi să recunoască autoritatea Angliei. Acum încep Englezii să joace de fapt rolul de arbitru între populaţiile hinduse şi mahomedane, determinând cu forţa sau cumpărând cu bani pe şefii diferitelor popoare. Aşa, Nababul din Carnatic, în schimbul unei sume de bani din partea Guvernului englez, cedează teritoriile lui. In Hyderabad, residentul britanic obţine conducerea efectivă a vastului teritoriu, asigurând şefului local o pensiune. Cu asemenea mijloace, anarhia dispare, ordinea şi pacea între diferitele popoare se statornicesc, iar stăpânirea engleză prinde rădăcini adânci pe tot cuprinsul Indiei. Cucerirea întregii peninsule nu se desăvârşeşte însă decât după prima jumătate a secolului al XIX-lea şi în urma altor războaie cu indigenii. In 1856, Englezii ating frontiera naturală a Indiei, munţii Himalaya, stăpânind acum un teritoriu cât jumătate din Europa, cu o populaţie de peste două sute milioane.

Pacea şi ordinea nu se statornicesc însă nici acum. Şefii numeroaselor State indiene, decăzuţi din puterea lor, cred că a sosit timpul să alunge pe Englezi. Ajutaţi de o populaţie fanatică şi superstiţioasă, care vedea cu suspiciune introducerea oricărui mijloc de civilizare occidentală, ei încearcă o revoltă în contra stăpânitorilor. Brahmanii în deosebi aţâţau masele, sperând a recâştiga poziţia lor de castă privilegiată. Când izbucneşte rebeliunea, Compania Indiei dispunea de o armată de două sute treizeci de mii indigeni şi numai patruzeci şi cinci mii trupe engleze. Situaţia devenea gravă pentru Englezi. Spiritul de revoltă pătrunsese în rândurile soldaţilor indigeni. Cazuri de nesupunere faţă de ofiţerii englezi, anunţau desnodământul. Un fapt, în aparenţă fără mare importanţă, îl grăbi. Introducerea unui nou tip de puşti necesita ungerea cartuşelor cu unsoare. Pentru Mahomedani, atingerea de untură de porc, ca şi pentru Hinduşi, care venerează orice animal, constituia un sacrilegiu. Soldaţii indigeni sunt atâţaţi de clericii lor, care le şoptesc că Englezii vor să le desfiinţeze religia şi să-i

www.digibuc.ro

convertească la Creştinism. In imaginaţia lor, ura în contra stăpânitorilor nu cunoşte margini. In primăvara anului 1857, revolta izbucneşte violent le Meerut, unde soldaţii indigeni ucid pe ofiţerii englezi şi familiile lor. La Delhi, aceleaşi crime sunt comise, rebelii ucigând şi pe alţi Europeni. Revolta se întinde şi în alte părţi din Nordul Indiei, luând proporţii alarmante. Crimele cele mai grozave sunt comise asupra Englezilor. Situaţia devine extrem de gravă. La un moment se părea că stăpânirea engleză în India se va prăbuşi. Dar după energica intervenţie a generalului Havelock, o parte din răsculaţi sunt prinşi şi executaţi. Noi trupe engleze sosesc în India, recucerind teritoriile din mâinile răsculaţilor. In Februarie 1858, Lordul Palmerston introduce un Bill în Parlamentul englez, prin care Compania Indiei e dizolvată şi întreaga administraţie e încredinţată Guvernului Britanic [1]). După aproape un an dela izbucnirea revoltei şi după execuţii sumare a vinovaţilor, ordinea e restabilită.

Acum începe o nouă eră pentru stăpânirea engleză în India. Opera de organizare ia un ritm mai accelerat decât înainte. Preocuparea de căpetenie a Englezilor e să îmbunătăţească, prin toate mijloacele condiţiile sanitare şi să asigure protecţia vieţii şi a proprietăţii pentru toţi locuitorii [2]). In acelaş timp, căi ferate şi şosele erau construite. O deosebită atenţie era acordată desvoltării unui sistem de auto-guvernare pentru fiecare ţinut şi comună, după condiţiile specific locale. Invăţământul era de asemenea încurajat prin deschiderea de şcoli de toate gradele, deşi numărul analfabeţilor e încă foarte mare şi astăzi [3]). Statutul femeilor

[1]) Robert Mackenzie, *The 19th Century*, p. 242.

[2]) In privinţa măsurilor sanitare, Englezii au de luptat şi astăzi cu superstiţiile şi prejudecăţile indigenilor. Guvernul dispune de un numeros corp de vaccinatori, care cutreeră satele. Indigenii se opun însă vaccinării, crezând că zeiţa vărsatului are dreptul la un anumit număr de victime în fiecare an.

[3]) Aproape 90%, după constatările Raportului Simon din 1930.

www.digibuc.ro

era îmbunătăţit prin legi speciale de protecţie. Cu timpul, multe posturi în administraţie şi justiţie erau ocupate de indigeni. Pătrunderea elementului autohton în posturi de răspundere a contribuit într'o largă măsură la liniştirea populaţiei.

In timpul războiului mondial, în 1917, ca o recunoaştere a contribuţiei militare din partea Indiei la armatele britanice din Europa (un milion de oameni), Edwin Montagu susţinea în Camera Comunelor « desvoltarea treptată a instituţiilor de auto-guvernare cu scopul realizării progresive a guvernului responsabil în India ca o parte integrantă a Imperiului Britanic ». Prin aceasta se anunţa, de fapt, începutul unui nou regim al stăpânirii engleze în India. Pe baza Raportului Monatgu-Chalmsford, Parlamentul englez votează în Decemvrie 1919 noua lege privitoare la guvernarea Indiei *(Government of India Act)*, prin care se punea bazele unei guvernări aproape autonome. Cu toate aceste libertăţi, populaţiile din India, sub influenţa propagandei desfăşurată de Gandhi, încep să se mişte. Politica de rezistenţă pasivă, proclamată de acesta, deşteaptă în ele un simţământ mistic de revoltă în contra Englezilor. Mişcarea naţionalistă [1]). urmăreşte obţinerea unei desăvârşite autonomii. In 1927, Guvernul Conservator al lui Baldwin institue o Comisiune cu membri din toate Partidele şi sub preşedinţia lui Sir John Simon, liberal. Această Comisiune nemulţumeşte pe naţionaliştii din India, în deosebi pe aşa numitul « Partid al Congresului », care ar fi voit să figureze cu membri proprii. Comisiunea a lucrat la faţa

[1]) Această mişcare începea de fapt încă din 1905, când se declarase boicotul mărfurilor engleze. Atunci patrioţii revoluţionari adoptau ca armă de luptă, conspiraţia, fiind încurajaţi în bună parte şi de propaganda germană. Vezi broşura publicată de Comitetul Naţionalist Indian *(The Indian Nationalist Committee)* intitulată *The True Verdict of India* (Berne, 1918), p. 38 urm. In această broşură propaganda germană este tăgăduită, dar unele fapte stabilite pe timpul războiului nu lasă nicio îndoială în această privinţă.

www.digibuc.ro

locului, examinând de aproape situaţia. Raportul ei conţinea un material vast asupra întregului complex al stărilor din India, şi recomanda o cât mai largă autonomie în guvernarea Indiei. Alături de Raportul Simon, apărea un Raport al Partidului Naţionalist Indian *(Nehru Report)*, care se declara pentru imediata introducere a unei complete independenţe în guvernare, cerând în acelaş timp supremaţie asupra Principilor diferitelor State locale. Aceste pretenţii dădeau naştere la opoziţii puternice, atât printre şefii Statelor cât şi printre diferitele popoare, diferenţiate prin limbă, religie şi tradiţie [1]). Efectul era salutar pentru întărirea rolului de arbitru al Englezilor, care pot să continue după maxima romană «*divide et impera*».

Dar oricare ar fi nemulţumirea claselor mai luminate, popoarele din India, în marea lor majoritate, sunt mulţumite cu ordinea britanică. Imbunătăţirile realizate sub această ordine sunt evidente. Până când şi proprietatea solului suferea transformări radicale şi bine venite pentru clasele muncitoare, sub dominaţia engleză. Aşa, toate pământurile aparţinând suveranilor detronaţi, au devenit proprietatea guvernului, care le arenda muncitorilor în condiţii uşoare. Clasa agricolă, care formează cea mai mare parte a populaţiei, este astfel mulţumită cu noul regim. Guvernul mai încuraja exploatarea raţională a pământului, creând ferme model, şcoli de agricultură şi dăruind agricultorilor sămânţă selecţionată şi unelte moderne. Construirea de canale şi rezervoare de apă atenua pericolul

[1]) Din punctul de vedere religios, antagonismul popoarelor din India formează cel mai serios obstacol pentru unificarea lor politică. Deşi Brahmanismul cuprinde marea majoritate a locuitorilor (vreo 200 milioane), sunt peste cincizeci milioane Mahomedani. Apoi sunt Sikhşii, care au o religie între Brahmanism şi Mahomedanism. In Ceylon şi în Nepal sunt Buddhişti. Numărul credincioşilor creştini e de asemenea destul de însemnat, crescând mereu în urma operei misionarilor. Se mai află, în sfârşit, o mulţime de secte religioase primitive, care împart populaţiile între ele.

www.digibuc.ro

foametei în caz de secetă. Suprafața cultivată se întindea mereu, cuprinzând jungle altădată neatinse de om. In domeniul industriei, progresul a fost mai lent. Vechea industrie casnică nu s'a mai refăcut și nici Englezii nu doresc să o vadă înflorind, pentru a nu concura cu produsele lor. Sub impulsul capitaliștilor englezi, o bună parte din zăcămintele miniere au fost puse în valoare. Comerțul extern a crescut în continuu, aducând o prosperitate necunoscută înainte, în ciuda afirmațiilor agitatorilor politici. Intr'un cuvânt, din punctul de vedere sanitar, economic și administrativ, India se află astăzi într'o stare mai bună decât altădată.

Statutul politic al Indiei a fost modificat prin legea din Iulie 1935, trecută de Parlamentul englez, cum am pomenit mai sus. Acum se instituia un fel de Federație *(All-India Federation)* a tuturor provinciilor, fiecare parte păstrând o autonomie locală. Legislatura federală consistă tot din Guvernatorul-General și două Camere, cu deosebirea numai că numărul membrilor aleși este ceva mai mare.

Dominația engleză în India este susținută de o armată de vreo două sute mii, dintre care numai o treime este alcătuită din Englezi. Pe lângă aceasta, mai există un corp de funcționari civili englezi de vreo sută de mii. Astfel sunt în total mai puțin de două sute mii Englezi, cari stăpânesc o populație de peste trei sute milioane.

Opera de civilizare a Englezilor în India nu e terminată, dar cele înfăptuite până acum arată în deajuns energia și capacitatea acestui popor în organizare. Istoria nu cunoaște o întreprindere mai vastă și mai complicată. O mână de oameni, veniți dela o depărtare de mai multe mii de kilometri, a reușit să stăpânească și să organizeze o populație de câteva sute milioane, izbutind să o scoată din anarhie și să o ridice până la condițiile unei forme de auto-guvernare.

Viitorul dominației engleze în India este privit uneori cu îngrijorare în Anglia. Mișcarea naționalistă din ultimii ani

www.digibuc.ro

complica din nou, cum am văzut, raporturile între populația indigenă și autoritățile britanice. Cu cât conștiința de independență prinde rădăcini în mase, cu atât mai mult cresc pretențiile și revendicările politice. Simțământul de lealitate față de Englezi nu progresează la popoare atât de deosebite în cultură și tradiții. Prăpastia între stăpânitori și supuși pare a se adânci odată cu educația cetățenească, pe care Englezii au ținut să o inculce asupra indigenilor.

Cu toate acestea, un fapt de o importanță covârșitoare vine în favoarea stăpânirii engleze. India nu este decât o expresie geografică. Din punct de vedere etnic, linguistic și religios, India prezintă cea mai mare diversitate. Rivalitatea între diferitele popoare este permanentă. De fapt, India nu a fost politicește unificată decât dela statornicirea stăpânirii engleze. O conștiință unitară, pe baza căreia să se închege o politică de independență pentru întreg Imperiul Indian, nu există. Acestea sunt datele, care au ajutat dominația engleză în trecut și o ajută și astăzi [1]).

§ 101. *Spre o Constituție a Imperiului Britanic*

Desvoltarea formelor de auto-guvernare în cele mai importante părți ale Imperiului Britanic, a făcut necesară o strângere a relațiilor cu Anglia pe baze de înțelegere mutuală. Către sfârșitul secolului al XIX-lea, necesitatea aceasta se exprima în formularea unui plan de cooperare între Marea Britanie și Dominioane. Astfel ia naștere ideea unei Conferințe Coloniale. In 1887, cu ocazia jubileului de cincizeci de ani de domnie a Reginei Victoria, se întrunește la Londra o asemenea conferință pentru întâia oară.

[1]) De altfel, situația solidă a stăpânirii engleze în India este recunoscută și de unii autori străini, care nu privesc Anglia cu simpatie. Vezi, de ex., Johannes Stoye, *Das britische Weltreich* (München, 1935), p. 273.

www.digibuc.ro

In această Conferință se discuta problema apărării Imperiului și contribuția ce ar putea oferi fiecare colonie pentru un asemenea scop. A doua Conferință Colonială avea loc în 1894 la Ottawa, când se lua în discuție așa numitul «comerț preferențial», care avea să formeze mai târziu baza relațiilor economice între Marea Britanie și Dominioane. Peste trei ani se întrunea altă Conferință, la care luau parte Primii-Miniștrii Coloniilor cu statut de autoguvernare. Apoi urmau alte Conferințe [1]).

Rezultatul principal obținut la asemenea Conferințe era creșterea simțământului de solidaritate și al unirii economice a Dominioanelor cu Marea Britanie. In urma participării lor efective la susținerea războiului din 1914—18, li se recunoaște Dominioanelor și Indiei dreptul de a fi consultate în toate chestiunile privind politica internațională a Imperiului. Astfel, la semnarea Tratatului dela Versailles, luau parte toate aceste părți ale Imperiului, devenind membre în Liga Națiunilor. In asemenea condiții, statutul internațional al Dominioanelor și al Indiei era recunoscut ca acela al unor State autonome aparținând în mod liber Federației Britanice [2]).

---

[1]) A patra Conferință se întrunea în 1902, a cincea în 1907, când se decidea, după propunerea Canadei, că orice consfătuire a Dominioanelor cu Marea Britanie să poarte numele de «Conferință Imperială», iar expresia «Dominioane auto-guvernante» *(Self-governing Dominions)* e astfel consacrată. In 1911 se întrunea a șasea Conferință. Pe timpul războiului, în 1917 și 1918, Conferința Imperială se ținea ca un consiliu de război. La instituirea în 1917 a unui «Cabinet Imperial de Război», doi miniștri din fiecare Dominion sunt trimiși să participe ca membri. In 1921, o Conferință a Premierilor tuturor Dominioanelor e convocată la Londra, unde chestiuni privind «Comunitatea Britanică de Națiuni» sunt discutate. Alte Conferințe Imperiale au loc în 1923, 1926 și 1930. In sfârșit, ultima Conferință Imperială avea loc în Mai 1937 la Londra, cu ocazia încoronării Regelui George al VI-lea, hotărând o cât mai strânsă colaborare politică și economică, bazată pe „unire în loialitate și serviciu" *(unity in loyality and service)*.

[2]) Pe lângă organizarea politică, Imperiul Britanic primea în ultimii ani o mai rațională organizare economică, exprimată prin instituirea unui

www.digibuc.ro

Toate aceste schimbări survenite după războiu, transformau radical poziția Dominioanelor, care acum se află pe picior de egalitate cu Marea Britanie. Conferința Imperială din 1926 formula, cum am amintit definiția statutului de Dominion, adăogând că «egalitatea de statut» *(Equality of Status)* rămâne principiul de bază, care guvernează relațiile imperiale. In acelaș timp, pentru a strânge asemenea relații, Marea Britanie trimetea câte un reprezentant în Canada, Africa de Sud și Australia, având rolul de agent de legătură, independent de autoritatea Guvernatorului-General respectiv. Iar Conferința din 1930 considera de aproape problema legislației în legătură cu interesele comune economice ale Imperiului. Tot atunci se ajungea la formularea unui statut, votat de Parlamentul englez în 1931 *(Statute of Westminster)*, prin care se stabilea că orice schimbare cu privire la succesiunea tronului Angliei cere aprobarea nu numai a Parlamentului englez, dar și a Parlamentelor tuturor Dominioanelor. Astfel apărea pentru Imperiul Britanic o teorie constituțională, care urmează să se desvolte în viitor.

§ 102. *Problema Imperiului Britanic*

Drumul parcurs de poporul englez, dela primele așezări în America și în India la începutul secolului al XVII-lea și până la organizarea de azi a Imperiului, a fost plin de obstacole, dar în acelaș timp continuu și susținut. Energia desfășurată în această operă nu are o paralelă în istoria omenirii. Imperiul Roman, în epoca de maximă expansiune, nu cuprindea un teritoriu mai mare decât India.

Comitet Imperial Economic *(Imperial Economic Committee)*, cu un consiliu executiv *(Empire Marketing Board)*. In acelaș timp se creează un organ special pentru comerțul maritim al Imperiului *(Imperial Shipping Committee)*. Vezi L. Haden Guest, *The New British Empire* (London, 1929), p. 5 și p. 92.

www.digibuc.ro

Menținerea unei organizații politice de proporțiile Imperiului Britanic, ridică, bine înțeles, problema existenței lui. Istoria ne învață că toate imperiile mari s'au disolvat mai curând sau mai târziu. Poate face o excepție Imperiul Britanic în această privință? Chestiunea se pune, chiar dacă nu prezintă o legătură directă cu starea actuală a Imperiului.

Am văzut că nenumărate dificultăți și complicații sunt implicate în organizarea și administrarea de azi a Imperiului Britanic. Englezii le recunosc și toată atenția lor este îndreptată în a găsi mijloacele unei reajustări cât mai raționale. Judecând însă după modul cum evoluează cele mai importante părți ale Imperiului față de Marea Britanie, trebue să admitem că nu poate fi vorba nici măcar de simptomele unei desagregări. Strângerea relațiilor politice și economice a părților componente, este un fapt care confirmă o asemenea afirmație.

Problema existenței se pune numai pentru viitor. In partea cea mai nevralgică a Imperiului, în India, o astfel de problemă e poate mai acută decât oriunde. Ea se punea de fapt acum optzeci de ani, cu ocazia marei răscoale din 1857. Dar de atunci până azi, dominația engleză s'a consolidat atât de bine încât a putut lăsa să se desvolte un regim liber de auto-guvernare, cu instituții politice reprezentative.

Istoricul Seeley, a cărei operă despre «Expansiunea Angliei» a avut darul, alături de scrierile lui Froude și Dilke, să deștepte conștiința imperialistă în poporul englez către sfârșitul secolului trecut, are interesante observări în această privință. El a discutat pe larg posibilitatea încetării dominațiunii engleze în India. Seeley arăta că stăpânirea aceasta nu se datorește vreunui miracol, ci numai împrejurărilor speciale în care a început și s'a consolidat. Dominația engleză se bazează pe starea înapoiată a locuitorilor, pe lipsa lor de patriotism și mai ales pe diviziunea lor. In cazul însă, observa acelaș autor, când aceste împrejurări ar

www.digibuc.ro

dispărea printr'o mişcare naţionalistă care să unească toate popoarele, atunci Englezii nu ar mai putea să se menţină. Căci dominaţia lor este posibilă şi rentabilă numai în condiţiile cunoscute. A încerca o stăpânire militară pe un teritoriu atât de vast şi atât de populat ca al Indiei, ar însemna pentru Englezi un efort, care ar duce la ruina lor financiară [1]).

Pericolul considerat de Seeley acum o jumătate de secol, nu s'a ivit încă, dar posibilitatea lui în viitor nu este exclusă. Mişcarea naţionalistă din ultimii ani în India punea, cum am văzut, chestiunea din nou în discuţie. Totuşi, o asemenea mişcare nu ducea la cristalizarea unei conştiinţe unitare pentru toate popoarele din India. Astfel, de o renunţare a Englezilor la India nu poate fi vorba, cel puţin în condiţiile de azi ale stăpânirii lor.

Un alt fapt nu trebue însă trecut cu vederea, când se consideră eventualitatea desprinderii Indiei de Imperiul Britanic. Am văzut că emanciparea popoarelor din India se află în progres continuu, fiind încurajată chiar de Englezi prin acordarea unui statut aproape complet de autoguvernare. Aici stă pericolul unei complicaţii în viitor. Emanciparea politică înseamnă deşteptarea maselor la necesitatea de a fi cu desăvârşire independente. Iar pe un simţământ de lealitate, aşa cum s'a născut în alte părţi ale Imperiului ajunse la maturitate politică, nu se poate conta la popoare deosebite de poporul englez prin limbă, religie, tradiţie şi cultură.

Problema faţă de Dominioane, care reprezintă cele mai întinse, mai bogate şi mai înaintate părţi ale Imperiului, apare în altă lumină. Desvoltarea regimului de auto-guvernare şi creearea statutului de egalitate faţă de Marea Britanie, au făcut să dispară în ultimii ani aproape cu desăvârşire tendinţele de separaţiune. Pe lângă simţământul de lealitate, susţinut de adânci tradiţii culturale,

[1]) *The Expansion of England*, p. 238—246. Cf. p. 288 şi p. 303.

www.digibuc.ro

se întâlneşte o conştiinţă din ce în ce mai puternică despre comunitatea intereselor politice şi economice. In deosebi interesele economice sunt evidente. De fapt, toate Dominioanele, cu excepţia Canadei, găsesc în Anglia cea mai bună clientă pentru produsele lor, cum reiese din statisticele exportului lor [1]).

Spiritul larg în care conducătorii Angliei înţelegeau să cultive aceste interese, a contribuit la strângerea relaţiilor, pregătind în acelaş timp o conştiinţă imperialistă şi unitară, a cărei consecinţe pentru viitor nu pot fi îndeajuns calculate.

Imperiul Britanic, cu excepţia Indiei, este azi mai consistent decât în trecut şi evoluează spre o Federaţie de Naţiuni libere şi conştiente de legătura lor politică şi economică. Prin structura lui iniţială, acest Imperiu nu-şi bazează existenţa numai pe forţa militară. Deşi o asemenea forţă a contribuit, cum am văzut, la creearea şi menţinerea lui, totuşi nu a fost niciodată, ca în cazul altor imperii mari, singura lui rezistenţă. Aici este deosebirea, care dă un alt sens Imperiului Britanic.

In adevăr, Imperiul Britanic, s'a organizat cu minimum posibil de forţe militare. Cum am văzut, o bună parte din colonii au fost ocupate în mod paşnic de negustori mânaţi de interese materiale, sau de exploratori şi misionari (cazul lui Livingstone sau Stanley în Africa), care, în dorinţa lor de a cunoaşte ţinuturi noi şi de a creştina triburi sălbatice, au pus bazele unor colonii. Astfel întreprinderea particulară, în diferitele ei forme, preceda posesiunea Statului englez. De aici creşterea organică, adică treptată a Imperiului, economia de forţe militare pentru menţinerea lui

[1]) Aşa, comerţul extern al diferitelor Dominioane cu Marea Britanie reprezintă următoarele cifre în comparaţie cu celelalte pieţe, în care se desfac produsele lor: Irlanda 96,8%, Noua Zeelandă 78,9%, Africa de Sud 54,4%, Australia 40,7% şi Canada 35,4%. Australia exportă cereale şi carne, Canada grâu, Noua Zeelandă carne şi lână, Africa de Sud de asemenea lână. India exportă grâu, orez şi bumbac. Vezi A. Siegfried, *La Crise Britannique au XX-e Siècle* (4-e édition, Paris, 1932), p. 157.

www.digibuc.ro

și desvoltarea unei organizări mai mult civile a Imperiului. Aceste fapte imprimă Imperiului Britanic un caracter deosebit și ne fac să înțelegem menținerea și consolidarea lui continuă.

In asemenea condiții, problema existenței apare mai puțin gravă. Aprehensiunile pe care le ridică în mod fatal numeroasele dificultăți și complicații, izvorăsc mai mult din conștiința răspunderii decât din situația unei apropiate disolvări a Imperiului. Poporul englez își dă seama că și-a impus o sarcină, care-l poate depăși odată. Pentru moment însă, el se simte în stare să o poarte și să o ducă mai departe. Cu metodele lui de organizare, poporul englez a reușit să-și desăvârșească opera, făcând-o să trăiască și să progreseze. Fiecare parte a Imperiului tinde a deveni de sine stătătoare, susținându-se singură și apărându-se aproape prin propriile ei resurse. De aceea, introducerea sistemului de auto-guvernare, nu numai nu duce la separația părților componente, dar contribue la cohesiunea întregului. Un astfel de sistem a determinat nașterea unor « națiuni în egală tovărășie » *(nations in equal partnership)*, inculcând în același timp asupra supușilor britanici simțământul de solidaritate, pe care Imperiul înțelege să se bizue în viitor.

§ 103. *Contribuția Imperiului la Civilizația Omenirii*

Realizările Imperiului Britanic în domeniul civilizației se desprind din însăși situația în care se află azi organizarea lui politică și economică. Evident că numai rezultatele generale vin aici în considerare. Unele detalii pot fi discutabile chiar din punctul de vedere englez.

Diferite învinuiri au fost aduse poporului englez. Așa se susține în mod curent că el ar datora Imperiul numai egoismului și spiritului său materialist și acaparator [1]).

[1]) Pe timpul războiului mondial, Germanii publicau, pentru motive de propagandă, o hartă a Imperiului Britanic (*Map Showing the Historical Development of the British Empire*, Berlin, 1915), în care figurau diferitele acte de violență, care au contribuit la crearea acestei organizații politice.

www.digibuc.ro

Asemenea argumente nu au însă o valoare în istoria omenirii, cel puțin pentru stadiul de desvoltare în care se află neamul omenesc. Orice progres a fost înfăptuit până acum prin stimularea instinctelor și intereselor, sub influența cărora omul civilizat luptă mai dârz decât omul necivilizat. Ceea ce contează, este legătura pe care o au asemenea mobile cu istoria și progresul omenirii în genere.

Nu poate fi îndoială că Imperiul Britanic este cea mai pozitivă contribuție a poporului englez la civilizația omenirii. O asemenea afirmație se întemeiază pe următoarele rezultate: 1. Explorarea și punerea în valoare a părților necunoscute din lume, pentru promovarea intereselor materiale atât ale Angliei cât și ale omenirii în genere; 2. Civilizarea popoarelor înapoiate și a triburilor sălbatece din ținuturile ocupate; 3. Organizarea economică a coloniilor ca mijloc de cooperare mondială; 4. Organizarea politică a posesiunilor și Dominioanelor pentru menținerea păcei în lume; 5. Concepția unui organism unitar, care să servească de exemplu și experiență pentru popoarele din afară de Imperiul Britanic, fiind în acelaș timp un nucleu de organizare a tuturor forțelor materiale și spirituale pentru întreaga omenire în viitor.

Fiecare din aceste rezultate este evident pentru oricine privește faptele. Explorarea și punerea în valoare a părților necunoscute din cele patru continente pentru binele atât al Angliei cât și al indigenilor și al omenirii în genere, este de sigur un rezultat pozitiv al Imperiului Britanic. Englezii au fost, dacă nu cei dintâi, în tot cazul cei mai energici exploratori și colonizatori ai lumii. Deși Portughezii, Spaniolii, Olandezii și Francezii îi precedaseră, totuși aceste popoare nu au știut să persevereze în aceeași măsură și să obțină aceleași rezultate. Explorarea și colonizarea serveau intereselor nu numai ale Englezilor, dar și ale altor popoare, deschizând noui ținuturi și punându-le în valoare pentru binele întregii omeniri. Opera de colonizare a

www.digibuc.ro

Englezilor, chiar în epoca ei mercantilă, contribuia la îmbogățirea civilizației în genere, lărgind și adâncind cunoștințele asupra bunurilor materiale și culturale conținute de planeta noastră. Evident că nu exista o asemenea preocupare în mintea primilor colonişti englezi, de multe ori oameni disperați sau aventurieri avizi de îmbogățire sau distincții personale, cum fusese cazul cu piraţi ca Hawkins sau Drake în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Dar alături de asemenea întreprinderi, figurau în acelaș timp explorările determinate de preocupări științifice ale lui Willoughby, Cavendish și alții. Mai târziu însă, când Imperiul se consolidase, preocuparea de a servi omenirea apărea din ce în ce mai clară. Chiar acolo unde Englezii nu au izbutit să-și mențină stăpânirea, ca în cele treisprezece colonii din America de Nord, ei au lăsat urme, care foloseau urmașilor. Civilizația nouă și în multe privințe originală a Statelor Unite. este produsul direct al civilizației engleze. Astfel se poate spune că de pe urma operei de colonizare a poporului englez, omenirea a folosit din punctul de vedere material și cultural.

In ceea ce privește al doilea rezultat, civilizarea popoarelor înapoiate și a triburilor sălbatece din diferitele ținuturi ocupate de Englezi, opera a fost de asemenea binefăcătoare. Atâtea popoare au fost civilizate sau cel puțin ridicate la un nivel mai înaintat de organizare de pe urma stăpânirii engleze. E drept că civilizarea nu a avut loc totdeauna în condiții pașnice. De multe ori Englezii au întrebuințat forța și au recurs la mijloace, care făceau acțiunea lor condamnabilă. Dar odată stăpâni pe ținuturile și popoarele cucerite, ei se conduceau cu moderație, lăsând libertate indigenilor să se desvolte. Opera civilizatoare a Imperiului era înțeleasă pe deplin de Englezi abia acum vreo patruzeci de ani. Până la sfârșitul secolului trecut, politica engleză în colonii a fost condusă mai mult din punctul de vedere al avantajelor materiale și a fost, pentru acest motiv, mai puțin scrupuloasă în mijloacele ei. Dar astăzi această

www.digibuc.ro

politică are în vedere şi latura morală a civilizaţiei, ceea ce o justifică şi o face mai simpatică în faţa lumii.

Organizarea economică a Imperiului Britanic ca mijloc de cooperare mondială este de asemenea un rezultat evident al operii de expansiune colonială a poporului englez. Imensele resurse din diferitele părţi ale Imperiului, sunt azi exploatate şi ditribuite în întreaga lume, contribuind astfel la un început de cooperare mondială. Lumea a devenit mai bogată, mai cunoscută şi mai solidară prin relaţiile întreţinute de organizarea economică a Imperiului Britanic.

Un rezultat mai important al Imperiului este organizarea politică a tuturor părţilor lui componente pentru menţinerea păcii în lume. Un asemenea rezultat nu se întâlnea, bine înţeles. în preocupările conducătorilor englezi din trecut. Nici Cromwell, nici Pitt, nici Palmerston, nici chiar Disraeli şi Gladstone nu întrevedeau desvoltarea Imperiului Colonial într'o comunitate politică pentru a servi pacea lumii. Concepţia pacifistă a Imperiului Britanic apărea foarte târziu, de fapt pe la începutul secolului nostru şi încă destul de timid exprimată, după sfârşitul războiului sud-african. In mod clar şi conştient, o asemenea concepţie se afirma după consolidarea Dominioanelor şi în deosebi pe timpul războiului mondial. Lordul Balfour definea în Camera Lorzilor situaţia Imperiului după război în următoarele cuvinte: «Părerea mea... este că Imperiul Britanic este acum un organism mai unit decât a fost vreodată înainte, că acest organism este ţinut împreună mult mai efectiv prin loialităţi largi, prin simţăminte şi interese comune, — în anumite cazuri, — ale istoriei şi prin devoţiunea către mari idealuri mondiale de pace şi libertate» [1].

---

[1] Speech in the House of Lords, December 8th, 1926, publicat în volumul: *Opinions and Argument from Speeches and Addresses of the Earl of Balfour* (London, 1927), p. 187.

www.digibuc.ro

Este, de fapt, o nouă concepție despre rațiunea de a fi și despre misiunea Imperiului Britanic, care-și face drum prin legăturile statornicite între Dominioane și Marea Britanie. Aceste legături se desvoltau, cum am văzut, în direcția unei Federații de popoare libere, conștiente de identitatea intereselor economice, politice și culturale. In acest sens se vorbește astăzi de «Noul Imperiu Britanic», în care unitatea în diversitate este menținută prin dorința liber exprimată a Dominioanelor de a coopera. O asemenea organizare creează la rândul ei un sentiment, o opinie publică și o lealitate imperială [1]).

Organizarea economică a Imperiului este încă departe de a fi pe deplin consolidată. In unele Dominioane, mărfuri străine sunt preferate mărfurilor engleze, sau taxe vamale protejează industriile autohtone în contra industriilor engleze, ca în Canada și Australia, cu toată înțelegerea survenită asupra așa numitului «comerț preferențial». Totuși, aceste disarmonii sunt trecătoare. Un motiv mai puternic decât socoteli de oportunitate comercială ține pe toate Dominioanele strâns legate în cuprinsul Imperiului. Este teama de invazie și stăpânire străină. Astfel Canada, în situația ei actuală, cu o populație numai de vreo zece milioane, nu ar putea să se bucure de aceiași siguranță, dacă ar ieși din comunitatea Imperiului. Aderarea ei la Uniunea Americană nu i-ar servi cu nimic interesele economice și nici nu i-ar mări prestigiul politic de Stat independent. De asemenea Australia, cu o populație numai de vreo șase milioane, nu ar fi în stare să țină piept singură unei invazii japoneze, de care se teme mai mult decât de orice. De aceea, cele mai înaintate și mai întinse părți ale Imperiului rămân atașate Coroanei engleze, știind că prin aceasta își asigură mai bine existența și independența politică și economică. Cohesiunea lor, bazată pe interese comune, face din organizarea Imperiului un sistem de forțe neîntrecut de altă

[1]) Haden Guest, *Op. cit.*, p. 7.

www.digibuc.ro

putere în lume. Pacea mondială este în funcție de Imperiul Britanic, prin imensitatea resurselor în oameni și materiale, de care dispune această organizare [1]). In acest înțeles, Englezii văd în Imperiul lor garanția păcii. Evident, astăzi se poate vorbi numai de o « *Pax Britannica* », concepută după interesele politice și economice ale Imperiului. Dar o asemenea organizare poate deveni mâine garanția intereselor omenirii întregi.

Și cu aceasta venim la ceea ce am numit concepția unui organism unitar, care să servească de exemplu și experiență pentru popoarele din afară de Imperiu și în acelaș timp de nucleu pentru o viitoare cooperare a tuturor forțelor materiale și culturale din întreaga omenire. Aceasta constitue al cincilea rezultat al Imperiului Britanic și cea mai plină de consecințe contribuție la progresul civilizației. In această privință, rolul Imperiului Britanic se desemnează din ce în ce mai clar, mai ales dela războiul mondial încoace. Acest Imperiu este, în adevăr, o experiență pentru omenire, fiind însăși încercarea susținută de a rezolva problema cea mai grea, anume problema guvernării. O asemenea problemă se reduce la întrebarea: Cum se pot împăca diferitele conflicte de clasă, credințe, națiuni și rase? In Imperiul Britanic găsim o încercare serioasă de a reconcilia asemenea conflicte și de a crea necesitatea cooperării mondiale între cele mai diverse popoare și civilizații. Acesta este sensul, pe care-l dau unii autori, definind Imperiul Britanic ca o « comunitate cooperatoare » *(Co-operating Commonwealth)* [2]).

Concepția despre misiunea Imperiului Britanic în lume este strâns legată de conștiința răspunderii. Poporul englez își dă seama că și-a luat obligația de a duce mai departe opera începută. « Sarcina omului alb » *(the white man's*

[1]) Scrierea Lordului Beaverbrook, *The Resources of the British Empire* (London, 1934) este caracteristică pentru afirmarea acestui punct de vedere.

[2]) Haden Guest, *Op. cit.*, p. 289. Cf. Johannes Stoye, *Das britische Weltreich*, p. 330.

www.digibuc.ro

burden), de care vorbea Rudyard Kipling, este destinul, căruia Englezii înțeleg să se supună. Azi Imperiul Britanic înseamnă mai mult decât realizarea unei politice naționale și a unor interese trecătoare. O asemenea organizare înseamnă revărsarea energiei și spiritului misionar al unui popor, care nu se încântă de cele mai mari succese și nu se teme să înfrunte noi obstacole în urmărirea idealului desprins organic din eforturile lui de a se desăvârși în continuu. In această evoluție, dela primele manifestări de piraterie și mercantilism colonial de acum trei secole și până la edificiul politic cu tendințe umanitare de astăzi, stă sensul istoric al Imperiului Britanic.

www.digibuc.ro

CAP. XVI

OPINIA PUBLICĂ

§ 104. *Opinia Publică în Trecutul Angliei*

Intr'o țară cu organizare solidă și cu forma de guvernământ democratic, opinia publică este factorul, care hotărăște asupra acțiunilor sociale și politice. In Anglia, un asemenea factor se obsearvă azi în toate mișcările societății și în toate deciziile Statului.

Legătura între opinia publică și condițiile sociale, a existat, într'un grad sau altul, în toată evoluția istorică a poporului englez. In viața locală a comunităților anglo-saxone, opinia publică se exprima prin diferite organe de conducere, controlate de popor. In viața națională a țării, aceeași opinie se exprima prin intermediul Statului, condus de oameni cunoscuți poporului. Respectul pe care-l avea fiecare comunitate pentru dreptul nescris, nu era altceva decât aceiași forță a opiniei publice. Obiceiul trebuia urmat, fiindcă în el se reflecta opinia poporului. In epoca normandă, cu toată introducerea sistemului feodal, nu se schimba nimic în această privință. Insuși Gulielm Cuceritorul avusese grijă, cum am văzut altădată, să declare public că anumite obiceiuri încetățenite vor continua să formeze legea țării. Când apărea Parlamentul, rolul opiniei publice devenea și mai evident. Principiul reprezentării naționale însemna recunoașterea acelei forțe, care domina în fiecare comunitate locală. Nici despotismul Regilor

www.digibuc.ro

Tudor nu desființa această forță. Așa se explică solicitudinea lui Enric al VIII-lea și a Reginei Elisabeta de a întări cele mai arbitrare acte de guvernământ prin asentimentul Parlamentului, considerat cu exponentul opiniei publice a țării. Evident, în asemenea cazuri nu putea fi vorba de o sinceră expresie a opiniei publice. Dar din punctul de vedere formal și ca preocupare de forța ei reală, opinia publică exista și în conștiința acestor monarhi.

Legalismul vieții sociale și politice a poporului englez a fost de fapt în trecut această dorință statornică de a se conforma opiniei publice. Ceea ce era în asentimentul general, avea forță legală, dela care nu se putea sustrage nimeni, nici chiar monarhul. Acesta trebuia să țină seamă cel puțin de forma ei exterioară.

Totuși, o eclipsă a cunoscut vieața politică a Angliei în această privință, anume pe timpul Stuarților și a războiului civil. Cum știm, poporul englez a fost atunci adânc sdruncinat din cauza acestei sfidări a opiniei publice și nu și-a găsit liniștea decât repunând-o în drepturile ei. Milton protesta în scrierea sa «*Areopagitica*» (1644) în contra oprimării opiniei publice, cerând Parlamentului libera expresie a ideilor. Revoluția din 1688 a fost de fapt determinată de necesitatea de a stabili garanțiile pentru popor de a fi condus după opinia publică a țării. Monarhie constituțională și Guvern parlamentar însemnau așezarea vieții politice pe baza unei opinii publice, liber exprimată.

Cu toate acestea, poporul nu era atât de înaintat încât să traducă imediat în fapt un asemenea principiu. In tot cursul secolului al XVIII-lea, opinia publică a țării a fost de multe ori nesocotită, fie de monarh, fie de conducători. Reacțiunea care se producea în Parlament era prea slabă pentru a fi izbutit să înlăture cu desăvârșire astfel de abuzuri. Căci Parlamentul din timpul acela, cu sistemul electoral în vigoare, era departe de a reflecta voința liberă a întregei națiuni. Dar chiar în această epocă de corupție parlamentară, când locul de reprezentant al națiunii era

www.digibuc.ro

de cele mai multe ori un articol de cumpărat, opinia publică nu dispăruse. Un Burke denunța țării încercările de înlăturare sau de falsificare ale regimului constituțional, iar un William Pitt, cu toată ascendența de care se bucura în Camera Comunelor, ținea să aibe și asentimentul opiniei publice.

Adevărul este că regimul constituțional, cu toate obstacolele întâmpinate, nu numai presupunea opinia publică, dar o și întărea în practica guvernării. Responsabilitatea ministerială și dependența Guvernului de Parlament, erau două fapte, care contribuiau efectiv la rolul hotărîtor al opiniei publice în viața politică a țării.

Marea reformă din 1832 și reformele din 1867 și 1884, lărgind corpul electoral, duceau la un control din ce în ce mai simțit al opiniei publice. Democratizarea vieții politice însemna nu numai lărgirea sferei de influență a opiniei publice, dar în același timp creșterea rolului ei în societatea engleză. Cele mai substanțiale legi trecute de Parlamentul englez în cursul secolului al XIX-lea, au fost rezultatul opiniei publice, care le pregătise și le impusese organelor Statului. Astfel, pentru a ilustra numai printr'un singur exemplu această influență, vom aminti că desființarea taxelor pe importul cerealelor a avut loc sub imperiul opiniei publice, a cărei forță determina Guvernul și Parlamentul să treacă legea cunoscută din 1846 [1]).

In sfârșit, Presa contribuia de asemenea la întărirea rolului hotărîtor al opiniei publice în societate. Desvoltarea acestui mijloc de comunicație între cetățeni în secolul al XIX-lea, dădea naștere unei opinii publice consistente, inculcând în același timp asupra maselor deprinderea unui control susținut în viața politică și socială a națiunii.

---

[1]) Cf. H. Th. Buckle, *History of Civilization in England* (new ed. London, 1867), vol. I, p. 273.

www.digibuc.ro

§ 105. *Opinia Publică în Societatea engleză de azi*

Condiţiile pe care le cere desvoltarea unei opinii publice, sunt cu deosebire favorabile în societatea engleză. O populaţie densă, mijloace perfecţionate de comunicaţie, un nivel cultural înaintat, democraţie şi dreptul individului de a iniţia discuţie în public, se întâlnesc în Anglia mai mult decât în oricare altă ţară civilizată.

Densitatea populaţiei înlesneşte crearea unei opinii publice puternice în societate. In asemenea condiţii se simte totdeauna necesitatea de mai multă discuţie, care să orienteze deciziile asupra multiplelor probleme, ce apar în vieaţa socială şi politică a ţării. Anglia stă, cum ştim, sub raportul acesta, printre ţările cu o populaţie foarte densă [1]).

Mijloacele de comunicaţie, azi atât de perfecţionate, contribue de asemenea la întreţinerea unei puternice opinii publice. Contactul zilnic, fie numai prin intermediul presei, promovează interesul în elementele morale şi intelectuale, care alcătuiesc opinia publică. Dorinţa de a fi informat asupra întregei comunităţi, desvoltă simţul pentru «ceea ce crede lumea» asupra chestiunilor la ordinea zilei. In Anglia, acest simţ face parte din educaţia cetăţeanului, indifirent de categoria lui socială. Prin înlesnirile ce i le oferă mijloacele de comunicaţie, el se simte şi mai legat de conştiinţa socială. Astfel o continuă relaţie se stabileşte între el şi societate, între opinia lui personală şi opinia publică.

Nivelul cultural înaintat al poporului englez, susţinut nu numai de şcoală, dar şi de tradiţia unei educaţii cetăţeneşti, este o condiţie nu mai puţin favorabilă pentru desvoltarea opiniei publice. Cum am văzut, în această priyinţă Anglia se află într'o situaţie excepţională. Prin faptul

[1]) După ultimul recensământ (1931), numărul locuitorilor Marei Britanii, repartizaţi pe milă pătrată, se ridică la 468, iar al Angliei propriu zisă şi al Ţării Galilor la 685.

www.digibuc.ro

că instituţiile locale îl solicită în continuu, cetăţeanul englez trebue să se ţină în curent cu treburile obşteşti şi să simtă pulsul opiniei publice, după care să-şi ajusteze conduita şi judecata.

Rolul covârşitor al democraţiei în întreţinerea unei opinii publice, este de asemenea evident. Am văzut cum democratizarea vieţii politice în Anglia ducea în mod nemijlocit la desvoltarea unei opinii publice în afacerile ţării. Dreptul tuturor categoriilor sociale de a-şi spune cuvântul în chestiuni, care privesc întreaga societate, întărea acea conştiinţă, care se confundă cu opinia publică. Nu există cetăţean mai conştient de drepturile şi datoriile lui în societate ca cetăţeanul englez. Iar democraţia este azi în Anglia o realitate atât de vie, fiindcă între conştiinţa individuală şi opinia publică a ţării există o relaţie de înrîurire permanentă.

In sfârşit, dreptul individului de a iniţia discuţie asupra oricărei chestiuni, recunoscut prin lege în Anglia, cum am văzut, este tot o condiţie care întreţine influenţa unei opinii publice sănătoasă şi în continuă primenire. Un asemenea drept stimulează pe toţi cetăţenii de a gândi şi judeca, şi prin aceasta făcându-i să contribue la formularea unei opinii generale. Englezul este deprins de a se manifesta individual şi în această privinţă, mai mult decât cetăţeanul oricărei ţări democratice. O asemenea deprindere nu se întâlneşte într'un grad atât de pronunţat nici chiar în Statele Unite, unde cetăţeanul se mulţumeşte de multe ori să primească gata judecata prin intermediul presei şi al relclamei, dispensându-se de a se mai frământa singur. In Anglia se vede astăzi, ca şi în trecut, oameni din mulţime, care îşi iau bucuros răspunderea de a-şi spune părerea, indiferent dacă e primită sau respinsă de public. Spiritul de amator, atât de puternic la englez, se manifestă şi în acest caz. La întrunirile din Hyde Park sau Trafalgar Square din Londra, de exemplu, se întâlnesc asemenea oameni, care se desprind din mulţime nu numai pentru a

www.digibuc.ro

cere vreo lămurire asupra chestiunii în discuție, dar și pentru a-și exprima părerea și a o supune examinării publice. Străinii privesc astfel de gesturi ca o curiozitate sau o trăsătură naivă a caracterului englez. Ele izvorăsc însă din necesitatea, pe care cetățeanul englez o simte adânc de a-și cerceta opiniile în lumina publică și de a le verifica temeinicia prin acordul ce se poate stabili între ele și opinia celorlalți cetățeni.

Toate aceste fapte ne arată pentru ce opinia publică în Anglia este atât de puternică și rolul ei atât de hotărîtor în viața socială și politică a țării. De ea se leagă toate manifestările socetății și de ea atârnă mersul Statului. In acelaș timp înțelegem pentru ce, cu tot individualismul Englezilor în diferitele domenii de activitate, supremația opiniei publice este o realitate. Căci relația de înrâurire permanentă între opinia personală și opinia publică nu este altceva decât conștiința pe care o are cetățeanul englez despre integrarea lui în societate.

§ 106. *Conformismul social*

Cu o conștiință socială atât de puternică, englezul rareori se încumetă să înfrunte direct opinia publică. Aceasta nu însemnează însă că individualismul lui suferă și nu se poate manifesta liber. Cum am văzut, toate instituțiile, dela cele mai puțin importante până la Stat, încurajează pe cetățean să se desvolte individual, lăsându-i toată libertatea de acțiune și gândire. Numai că o asemenea libertate este totdeauna încadrată în tradițiile, obiceiurile și opinia publică a țării.

In astfel de condiții, englezul este preocupat de a se conforma societății. El știe că face parte dintr'o comunitate, care nu tolerează nici salturi în necunoscut, nici mișcări excentrice, care să-i sdruncine echilibrul și mersul normal. Când însă se întâmplă ca o individualitate puternică să aibe ceva nou de spus sau ceva de reformat, care rupe cu

www.digibuc.ro

tradiția și așezările cunoscute, ea trebue să tatoneze terenul și să țină seama de tot ce ar jigni prejudecățile și valorile curente. Multă discreție și mai ales bun simț *(common sense)* i se cere inovatorului în Anglia pentru a reuși să se impună. Altfel el riscă să nu fie ascultat, iar tentativa lui rămâne o dorință nerealizată. Căci societatea engleză reacționează imediat și judecă pe inovator mai sever decât o autoritate constituită. Il judecă prin ridicolul la care-l expune, îl condamnă declarându-l în afară de ea, ca pe un declasat *(outcast)* și-l pedepsește chiar, atunci când el persevereză într'o atitudine de incorigibil.

Astfel, pentru englezul din mulțime, ca și pentru englezul din elită, cea dintâi grije în relațiile lui cu societatea, este de a se conforma regulilor ei, fie numai în aparență, pentru a nu jigni sentimentul general. « Ceea ce nu se cade » trebue respectat, chiar dacă nu corespunde cu aprobarea unei convingeri personale.

Conformismul este una din însușirile esențiale în educația pe care englezul, indiferent de situația lui în societate, o primește din familie și școală. Nicio deosebire nu există în această privință între diferitele categorii sociale. Și omul de rând poate fi un « gentleman », dacă-și însușește regulile sancționate de societate. Iar un om cu o poziție eminentă sau chiar un nobil poate pierde o asemenea distincție, dacă nu se conformează valorilor curente. Societatea engleză nu cunoaște o stigmatizare mai severă pentru un individ care se abate dela conformismul comunității, decât când îl consideră că nu e un « gentleman ».

E drept că acest conformism poate lua uneori un caracter straniu prin rigiditatea pe care o implică în vieața de toate zilele. Ataşamentul englezului de anumite forme și formule consfințite prin uz și opinie, apare bizar în deosebi străinilor, care nu cunosc întregul complex, pe care se reazimă. Observarea cu grijă pedantă a celor mai mici reguli de etichetă, respectul pentru tot ce lumea crede că e just, în sfârșit chiar acea râvnă de a străluci în eminență socială,

www.digibuc.ro

care se confundă uneori cu snobismul, atât la oamenii din mulțime cât și la indivizii din elită, — toate aceste deprinderi nu sunt decât rezultatul influenței, pe care opinia publică o exercită în orice împrejurare.

Conformismul este și rămâne, totuși, numai o formă exterioară, o uniformă în care se îmbracă fiecare individ pentru a-și mărturisi participarea la comunitatea în care trăește. Dincolo de conformism se ascunde o altă realitate, în care individul se simte liber să gândească și să simtă ce voiește. Așa se explică dualitatea în care se complace englezul și care-l face uneori să apară în fața străinilor ca «perfid» și «ipocrit».

Intre conformismul și individualismul englezului nu este, în adevăr, nicio prăpastie. Englezul nu se simte stingherit în această dualitate aparentă, fiindcă el vede în deprinderea de a se conforma opiniei publice însăși piatra de încercare a personalității lui. Gândurile și acțiunile lui au atâta valoare cât pot fi aduse în armonie cu ceea ce societatea aprobă.

De altfel, în această străduință de a se integra comunității nu se observă la el acel servilism pentru opiniile gata făcute, pe care îl întâlnim la alte popoare cu deprinderi dobândite dintr'un etatism și militarism exagerat, sau dintr'o nivelare de organizare. Englezul reacționează față de orice opinie generală și nu și-o însușește decât pe cale de examinare personală, fie că o aprobă sau o desaprobă. Adoptarea unei asemenea opinii nu înseamnă totdeauna că individul o găsește îndreptățită. Rezervele pe care și le poate face în acest caz, nu-l determină însă la o izbucnire violentă, cum se întâmplă atât de des la popoarele latine. Căci grija de a nu părea neplăcut, ceea ce înțeleg prin cuvântul «*shocking*» (propriu zis *izbitor*) și deci jignitor comunității, îl reține mai mult decât convingerea lui intimă.

In acest punct se vede clar că înțelesul conformismului este în fond de natură socială. Educația socială îl înfrânează pe individ și nu-l lasă a se manifesta după primele

www.digibuc.ro

sale impresii. Numai pe cale persuasivă, el poate să-şi spună părerea.

Acest conformism are în acelaş timp o valoare educativă pentru individ. In aderarea la ceea ce sancţionează opinia publică, individul învaţă să se înfrâneze. Instinctele şi pasiunile sunt atenuate, iar relaţiile de convieţuire devin mai blânde. Englezii sunt, datorită conformismului lor, toleranţi în conduită şi circumspecţi în judecată. Sociabilitatea lor suferă uneori la suprafaţă din lipsă de spontaneitate, dar în fond este tot atât de genuină ca şi a altor popoare civilizate. Conformismul îi face mai puţin expansivi, dar mai statornici în atitudinea lor faţă de semeni. Şi chiar dacă politeţa lor are uneori oarecare asprime, când o comparăm cu a altor popoare, ea este mai egală şi mai de lungă durată. Preocuparea lor de a nu jigni şi de a nu fi jigniţi, este întreţinută de acelaş conformism la opinia publică. Respectul faţă de această opinie le inculcă respectul pentru opinia individuală. Iar această reciprocitate întreţine în ei buna cuviinţă, adică ce se cere mai mult unui om într'o societate civilizată.

§ 107. *Influenţarea Opiniei Publice prin Propagandă*

Incadrarea individului în societate face ca iniţiativa în materie de reformă şi inovare să caute cât mai mulţi aderenţi înainte de a se impune colectivităţii. O idee poate fi lansată de un individ, dar pentru a da rezultate practice, mai ales într'o societate cu opinia publică atât de puternică, trebue să se răspândească pe cale de propagandă scrisă sau vorbită. In Anglia, cele mai mari reforme au fost precedate, cum am văzut, de o pregătire treptată a opiniei publice. O asemenea pregătire se produce de obiceiu prin intermediul unei asociaţii, care militează pentru scopul urmărit.

Propaganda însemnează în acest caz cooperarea a cât mai mulţi cetăţeni pentru apărarea unei cauze, având ca obiectiv

www.digibuc.ro

imediat influențarea opiniei publice. Numai când această forță este câștigată, propagadna poate fi considerată că și-a îndeplinit misiunea. Așa a avut loc propaganda pentru reforma sistemului electoral înainte de marele Act de Reformă din 1832, sau pentru desființarea taxelor pe cereale, cum am amintit, sau diferitele reforme sociale, care erau trecute de Parlament în tot cursul secolului al XIX-lea. In acest înțeles și cu acest scop, toate societățile de reformă electorală, Liga contra legei cerealelor *(Anti-Corn-Law League)*, Chartismul, lupta femeii suffragetă, au fost mișcări de propagandă, care urmăreau în primul rând influențarea opiniei publice pentru cauza militată.

Existența unor asemenea mișcări indică nu numai forța opiniei publice, dar și lipsa de inițiativă a Statului în materie de reformă. Cum am văzut, Statul în Anglia așteaptă dela societate măsurile și legile, pe care trebue să le treacă în interesul națiunii. Intre Stat și societate stă acea forță invizibilă, dar de toți simțită, opinia publică, prin care toate curentele și toate trebuințele poporului se canalizează. De aceea propaganda trebue să se adreseze în primul rând opiniei publice.

Chiar atunci când vreo reformă este atașată de numele unei singure persoane, înfăptuirea ei are loc tot prin intermediul unei propagande cu caracter colectiv, care cere un oarecare timp pentru a se afirma în atenția publicului. Astfel se știe că doctrina libertății comerțului a fost formulată de Adam Smith în 1776 dar înfăptuirea ei în lege nu se producea decât în 1846, Sau, argumentele în favoarea emancipării civile a Catolicilor au fost aduse de Burke în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, dar legea *(The Roman Catholic Relief Act)*, care formula o asemenea reformă, era trecută de Parlament abia în 1829. Tot așa unele reforme în justiție dela sfârșitul secolului trecut, erau datorite ideilor lui J. Bentham, care le formulase cu aproape un secol înainte. In sfârșit, pentru a mai cita un exemplu, vom aminti că îmblânzirea legilor penale a avut loc sub

www.digibuc.ro

influența ideilor emise de Sir Samuel Romilly, după o propagandă susținută mai multe decenii [1]). Prin urmare, asemenea reforme, pentru a fi realizate în lege, au fost răspândite prin propagandă, la care se ralia marea majoritate a poporului și implicit opinia publică a țării.

Astăzi există în Anglia numeroase societăți de propagandă, care militează pentru o cauză sau alta, dela cele mai puțin importante ca acelea pentru protecția animalelor [2]), până la cele mai cuprinzătoare, cum sunt, de exemplu, Asociația Raționalistă din Londra *(Rationalist Press Association)*, Uniunea pentru Liga Națiunilor *(League of Nations Union)*, etc. Reușita lor atârnă de gradul în care pot capta atenția publicului. Ca mijloace exterioare, asemenea societăți se folosesc de presa zilnică, organizează conferințe și întruniri publice și tipăresc broșuri sau chiar volume documentate asupra chestiunilor, pentru care militează.

§ 108. *Presa și Opinia Publică*

In Anglia, ca și în alte țări înaintate în civilizație, presa este organul obișnuit, prin care se reflectă opinia publică. Ceea ce erau altădată adunările locale, anvonul preotului, cafeneaua și clubul, în sfârșit svonurile circulând dela om la om, prin care se pregătea opinia publică, este astăzi presa în diferitele ei forme [3]).

---

[1]) Cf. A. V. Dicey, *Lectures on the Relation between Law and Public Opinion in England during the Nineteenth Century* (3rd ed. London, 1914), p. 28.

[2]) Societățile acestea sunt foarte numeroase. Citâm pe cele mai cunoscute: *The Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals, Our Dumb Friends League, The Council of Justice to Animals, The National Canine Defense League.*

[3]) Asupra rolului de mediu al opiniei publice, pe care-l aveau cafenelele din Londra în a doua jumătate a secolului al XVII-lea și în cursul secolului al XVIII-lea, vezi: Macaulay, *History of England*, vol. I, p. 368 urm.

www.digibuc.ro

Acest mijloc de comunicare joacă un rol covârşitor în afirmarea opiniei publice pentru două motive. Intâi, pentrucă presa engleză este eficientă, şi în al doilea rând, pentrucă este mai independentă de interese particulare decât presa din alte ţări.

Buna organizare a presei engleze se datoreşte existenţei unei opinii publice, consistentă şi puternică în manifestările ei. Legătura nu pare evidentă la prima vedere. Totuşi, ceea ce susţine organizarea unei prese eficiente, este interesul publicului, care ţine să fie informat şi să cunoască opinia generală asupra chestiunilor la ordinea zilei. In ţări fără opinie publică bine afirmată, presa este totdeauna mai puţin organizată. In asemenea ţări, interesul pentru sentimentul general fiind prea slab şi numărul cititorilor prea redus, nu poate înflori o presă bună şi eficientă. In Anglia însă, necesitatea de a fi informat se întâlneşte în toate categoriile societăţii. Un ziar se găseşte în fiecare casă. Tirajul cotidianelor engleze nu este întrecut decât de acela al ziarelor americane.

Această situaţie aduce cu sine şi independenţa presei engleze. Independenţa materială nu implică însă totdeauna pe cea morală. Cu toate acestea, în Anglia aceste două categorii de independenţă sunt strâns legate şi contribue la prestigiul presei. Căci independenţa de care vorbim se datoreşte nu numai marelui număr de cititori, dar şi opiniei publice, a cărei forţă de control se exercită şi în acest caz.

Puţine sunt ziarele, care mai pot strecura azi în Anglia reclame falşe şi articole scrise cu rea credinţă. Sancţionarea lor nu întârzie niciodată. Cetăţeanul englez simte imediat că este înşelat şi nu mai citeşte asemenea ziare. De aceea, străduinţa tuturor ziarelor este de a da o cât mai obiectivă expunere a faptelor, servind scopul informaţiei, pentru care cititorii din Anglia sunt mai avizi decât cititorii din alte ţări.

In asemenea condiţii, presa engleză este cea mai independentă presă din lume, nelăsându-se influenţată decât

www.digibuc.ro

de opinia publică. Chiar atunci când face unele concesiuni pentru a satisface gustul cetitorilor din mulțime, publicând articole de senzație, sau când urmărește interesele unei anumite categorii sociale, ea nu se îndepărtează dela normele de conduită, pe care le indică opinia publică. De obiceiu, informația promptă, documentată și atrăgător expusă, ține loc senzaționalului. Iar când reporterul, în zelul său de a releva sau de a servi cât mai bine, scapă uneori câte un cuvânt mai mult, editorul (directorul) ziarului are grije să-l cenzureze. Preocuparea de a nu jigni opinia publică este constantă în mintea unui conducător de ziare. Răspunderea lui se reduce în ultima instanță la o chestiune de bun simț, pe care controlul unui public conștient de «ceea ce se cade» i-o amintește, fie prin scrisori care se publică pe o pagină specială, fie prin boicotul pe care i-l poate decreta oricând. Astfel între ziar și public se statornicește o înțelegere, care contribue la întreținerea intereselor reciproce, dar totdeauna sub egida aceleiași forțe a opiniei publice.

Independența presei engleze, prin urmare, trebue înțeleasă în sensul că servește interese generale și în conformitate cu sentimentul opiniei publice. Interesele particulare nu pot figura în coloanele unui ziar decât în măsura în care ele se armonizează cu acest sentiment. Campanii de presă cu dedesubturi personale, nu se mai întâlnesc astăzi în Anglia decât rareori. Niciun ziar, cât de răspândit și bogat ar fi, nu primește să se angajeze în această direcție. Comercializarea presei din ultimii cincizeci de ani nu a putut să elimine acest criteriu obiectiv, pe care i-l dictează opinia publică. Ținuta demnă a ziarelor engleze în această privință nu are echivalent în nicio țară. Corupția, sub orice formă, este aspru sancționată de justiție, dar și de public, care nu iartă să fie indus în eroare, fie chiar în cea mai mică împrejurare. Însuși anonimatul articolelor de fond al ziarelor din Anglia, reflectă aceiași preocupare de obiectivitate. Numele autorului, de obiceiu al editorului, de

www.digibuc.ro

multe ori al unor redactori sau chiar scriitori cunoscuţi, nu apare niciodată, pentru a nu influenţa pe cititor prin asociaţiile ce i le-ar ridica în minte o anumită persoană.

Intr'un cuvânt, cele două calităţi ale presei engleze sunt produse şi întreţinute de însăşi existenţa unei opinii publice, al cărei control se exercită efectiv şi continuu. Prin stimulul pe care-l primeşte dela o asemenea forţă, presa engleză este în adevăr exponentul sentimentului general al societăţii. Ea oglindeşte fidel starea de fapt a realităţii în diferitele ei momente de mişcare. Ea influenţează la rândul ei această realitate, nu atât prin critica pe care o exercită cât mai ales prin expunerea obiectivă, pe cât e posibil omeneşte, pe care încearcă să o dea cetăţeanului în fiecare zi. Din această cunoaştere exactă a situaţiei, se naşte pentru cetăţean necesitatea de a se gândi la mijloacele de îmbunătăţire ale societăţii şi de a lua iniţiativa unei discuţii, care să ducă la reformă. Astfel rolul educativ al presei engleze, susţinut de o puternică opinie publică, se exercită nemijlocit asupra cetăţeanului şi implicit asupra întregii societăţi [1]).

§ 109. *Ziarele engleze în trecut şi prezent*

Presa engleză se desvolta relativ târziu faţă de presa de pe continent. In a doua jumătate a secolului al XVII-lea apăreau cele dintâi publicaţii săptămânale. Dar cu mult înainte, în 1622, Nathaniel Butter tipărise ştiri, tot săptămânal. In «*Weekly News*», el publica diferite informaţii, care interesau publicul cititor de atunci. Alte publicaţii de acelaş caracter urmară apoi, până când aşa numita «Cameră Instelată», atunci încă în existenţă, opri cu desă-

[1]) Sunt, evident, cazuri de abatere dela asemenea criterii şi în presa engleză, mai ales de când unele ziare populare, din «organe de opinie» au devenit «organe de profit». Vezi în această privinţă: Hamilton Fyfe, *Press Parade* (London, 1936), p. 9—25.

www.digibuc.ro

vârşire asemenea tipărituri. Cenzura *(censorship)* fu instituită, zădărnicind desvoltarea presei. In schimb apăreau o mulţime de pamflete, mai ales pe timpul războiului civil, discutând diferitele aspecte ale chestiunilor, care agitau poporul. Oficiala publicaţie « *London Gazette* », apărută sub Restauraţie (1665), nu era propriu zis o publicaţie liberă şi de informaţii, tipărind numai anumite ştiri, care conveneau guvernanţilor. Această stare de lucruri dura până la Revoluţie şi în deosebi până la abolirea cenzurii, către sfârşitul secolului [1]).

Cea dintâi gazetă zilnică apărea la începutul secolului al XVIII-lea, pe timpul Reginei Ana. Aceasta era *Daily Courant* (1702), tipărită pe o singură pagină, cu ştiri fără comentarii [2]). Dar începutul ziaristicei propriu zise îl făcea Daniel Defoe, autorul cunoscutului roman « Robinson Crusoe ». El scotea în 1704 « *Review of the Affairs of State* », care se deosebea de ziarul pomenit prin comentariile, cu care erau însoţite ştirile publicate. Defoe voia să aibe un organ de opinie, urmărind să exercite o influenţă asupra cititorilor. El nu ezita să spună adevărul, cu toate persecuţiile la care era expus. Prin curajul său şi prin integritatea caracterului său, Defoe este considerat ca părintele presei engleze [3]).

In scurt timp, ziarele se înmulţiră şi începură să publice, după exemplul lui Defoe, nu numai ştiri de interes general, dar să participe şi la discuţiile politice. De fapt, o bună parte din publicaţiile din acel timp susţineau pe faţă una din cele două grupări politice. Astfel *Tatler* (1709), fondat de Steele şi *Spectator* (1711), scris de Steele şi Addison, apoi *The Champion* şi *True Patriot* ale lui Henry Fielding, erau pentru Partidul Whig. De altă parte, *Examiner*, în

[1]) Macaulay, *History of England*, vol. IV, p. 348 urm.

[2]) F. K. Hunt, *History of Newspapers* (London, 1850), vol. I, p. 167 urm.

[3]) G. Binney Dibblee, *The Newspaper* (London, 1913), p. 163 urm.

www.digibuc.ro

care scriau Bolingbroke şi Swift, şi mai târziu, *Rambler* al lui Samuel Johnson, erau pentru Partidul Tory [1]).

Influenţa unor asemenea publicaţii pare să se fi exercitat dela început asupra publicului şi devenise atât de supărătoare, încât un om politic al zilei, Denvers, se ocupa într'un discurs în Parlament de ceea ce el numea o « putere » ne mai întâlnită până atunci. Cuvintele lui Denvers, rostite în 1738, merită a fi cunoscute: « Eu cred însă că poporul Marei Britanii este guvernat de o putere, de care nu s'a auzit niciodată înainte, ca autoritate supremă, în vreo epocă sau ţară. Această putere nu consistă în voinţa absolută a principelui, în direcţia parlamentului, în forţa unei armate, în influenţa clerului; nici nu este o fustă a guvernului: ci este guvernământul presei. Materia cu care sunt umplute gazetele noastre săptămânale, e primită cu mai mare veneraţie decât actele parlamentului; iar sentimentele unuia din scriitorașii aceştia au mai multă greutate cu mulţimea decât opinia celui mai bun om politic din regat » [2]).

Creşterea influenţei continue a presei în secolul al XVIII-lea se datora în bună parte şi cristalizării Partidelor politice, care acum deveniseră, cum am văzut, organele de canalizare ale curentelor de opinie. Prin propaganda pe care o desfăşurau, creştea şi interesul publicului de a urmări diferitele oscilaţii de opinie în politica ţării. Iar mediul cel mai firesc pentru cetăţean de a se ţine în curent cu evenimentele, era oferit de ziare.

In a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, Wilkes, cunoscutul agitator, scotea *The North Briton*, iar Woodfall publica *Letters of Junius*, al căror răsunet în opinia publică de atunci era neobişnuit. Prin curajul opiniei liber exprimată, ambele publicaţii căutau să deştepte atenţia cetăţenilor de a vegehea la actele Guvernului şi de a le judeca independent de autoritatea lor. Astfel se statorniceau unele

[1]) Binney Dibblee, *Ibid.*, p. 164.
[2]) Apud Buckle, *Hist. of Civ. in England*, vol. I, p. 434 urm.

www.digibuc.ro

deprinderi, care stăruesc până astăzi în presa engleză, anume, spiritul de independenţă în judecată şi anonimatul în scris [1]).

In secolul al XIX-lea, presa engleză se desvolta continuu, mai ales dela desfiinţarea timbrelor pe ziare (1855) şi a taxelor pè hârtie (1861), devenind din ce în ce mai accesibilă maselor şi contribuind la luminarea lor. La începutul secolului, Cobbett, cunoscutul agitator, edita *Weekly Political Register*, în care nota personală domina. Influenţa lui nu era însă mai puţin reală asupra publicului. Dar în acelaş timp, obiectivitatea în presă începuse să apară şi să se statornicească. In această privinţă, ziarul *Times* (în primii trei ani cu numele de *Registrar*), al cărui fondator John Walter a ştiut dela început să imprime o notă impersonală, ocupă un loc de frunte. Istoria acestui ziar, fondat în 1785, se confundă cu istoria presei engleze moderne. Căci exemplul dat de el a fost urmat şi de alte ziare, menţinându-şi prestigiul până astăzi în Anglia şi în lumea întreagă.

Succesul ziarului Times era datorit celor două însuşiri, pe care le-am relevat ca aparţinând presei engleze în genere, anume, independenţa şi eficienţa. In ceea ce priveşte prima calitate, John Walter nu se sfia să denunţe orice abuz şi pe oricine, oricât de puternic ar fi fost. Astfel atacurile în contra Lordului Melville, amicul intim al lui William Pitt, au rămas celebre. In general, politica sa era să apere interesele clasei mijlocii burgheze nemulţumită, fără însă a neglija interesele superioare ale naţiunii. Iar în privinţa eficienţei, Walter nu cruţa nimic pentru a obţine informaţii exacte şi rapide în orice împrejurare. El organiza un serviciu propriu de expediţie a ziarului mai sigur decât acela pe care-l oferea diligenţa poştei. El trimise chiar un corespondent în războiul din Spania, obţinând ştiri cu o

[1]) Libertatea presei, sub protecţia juraţilor, era proclamată printr'o lege, în urma stăruinţelor lui William Pitt şi lui Ch. J. Fox. Vezi: Macaulay, *William Pitt* (Tauchnitz ed. 1860), p. 103.

www.digibuc.ro

zi înaintea Guvernului. Times anunţa cel dintâi bătălia dela Waterloo. Cu asemenea succese, ziarul crescu în opinia publică şi se identifică în toate aspiraţiile ei. Sub conducerea fiului său, John Walter «al II-lea», cum îl numea publicul, *Times* câştiga şi mai mult în prestigiu şi influenţă. Acum se despărţeau funcţiunile de proprietar şi editor. Conducerea redacţiei era încredinţată pe rând unor ziarişti de talent şi perspicacitate, ca Sir John Stoddart, Thomas Barnes, Edward Stirling, J. T. Delane, etc. Dela zece mii de exemplare în 1834, tirajul crescu la patruzeci de mii în 1847. Pe timpul războiului din Crimeia, circulaţia se ridică la 51.000, ceea ce era un record faţă de celelalte ziare londoneze, publicate în mai puţin de opt mii de exemplare, unele chiar numai în 2.667, cum arată statistica după încasarea timbrelor, care se aplicau atunci pe fiecare exemplar de gazetă [1]). Sub conducerea lui John Walter «al II-lea», Times continuă să se desvolte şi să-şi întărească poziţia de exponent al opiniei publice. Ascendenţa lui era recunoscută şi în presa străină [2]). In 1891, ziarul trecu în proprietatea lui A. F. Walter, iar în urmă în controlul unei societăţi, în care Harmsworth (mai târziu Lordul Northcliffe) avea majoritatea acţiunilor. După moartea acestuia, ziarul trecu iar în mâinile unui descendent al lui John Walter, împreună cu Maiorul Astor şi un comitet, alcătuit din Preşedintele Inaltei Curţi de Justiţie, Guvernatorul Băncii Angliei, Preşedintele Societăţii Regale şi alţii, fiind considerat acum drept o instituţie naţională [3]). In această formă se află

---

[1]) Binney Dibblee, *Op. cit.*, p. 167—169.

[2]) Totuşi, ziarul cunoscu o experienţă, care ar fi distrus oricare altă gazetă mai puţin aşezată în conştiinţa publică. In 1886, Times publica nişte scrisori apocrife, pretinse a fi ale lui Charles Parnell, cunoscutul politician irlandez. Justiţia dovedi falsul, căruia ziarul căzuse victimă numai din cauza uşurinţei editorului.

[3]) Cf. M. Beza, «Presa Engleză» în volumul *Din Alte Ţări* (Bucureşti, 1933), p. 71. şi Fyfe, *Op. cit.*, p. 87 urm.

www.digibuc.ro

astăzi ziarul, al cărui jubileu de 150 ani de continuă existenţă a fost celebrat în 1935.

Morning Post, care în vechime întrece cu câţiva ani ziarul Times, fiind fondat în 1772, s'a distins în prima jumătate a secolului trecut ca un organ de înaltă ţinută literară. Printre colaboratorii cei mai celebri ai ziarului, au fost Southey, Coleridge, Arthur Young. Unele din cele mai frumoase sonete ale lui Wordsworth au apărut în coloanele lui. Atitudinea aristocratică a ziarului a fost menţinută până astăzi [1]).

Ziarul *Standard*, fondat în 1827, figura într'un timp ca un rival serios al lui Times, aspirând să exceleze prin valoarea literară a articolelor de fond. Printre colaboratori, ziarul număra şi pe Lordul Salisbury. Epoca lui de înflorire a fost pe timpul guvernării lui Disraeli. De atunci însă ziarul a dat înapoi, menţinându-se ca organ de opinie în cercuri restrânse.

In urma desfiinţării timbrelor pe ziare în 1855, cum am amintit, numărul cotidianelor se înmulţi. Printre acestea *Daily Telegraph*, fondat în acelaş an, ocupă un loc de frunte. Ziarul se ridica în numele intereselor claselor mijlocii. Succesul lui era datorit şi faptului că era oferit dela început pe preţul de un *penny*, într'un timp când celelalte ziare se vindeau cu un preţ de două până la patru ori mai mult. Circulaţia acestui ziar devenea cu timpul cea mai mare şi se menţine până astăzi.

Alte ziare apăreau cu acelaş scop de a pătrunde cât mai adânc în mase, mai ales dela introducerea învăţământului elementar obligator şi gratuit. Printre cele mai populare sunt *Daily Chronicle* şi *Daily News* (acesta fondat de Dickens), care în 1904 reducea preţul la jumătate *penny*. Politica acestor ziare a fost totdeauna progresivă, oscilând totuşi uneori între tradiţionalism şi liberalism. *Daily Mail*,

[1]) Asupra istoriei acestui ziar, vezi: W. H. Hindle, ***The Morning Post — A Study in the Growth of Independence*** (London, 1937).

www.digibuc.ro

care se releva cu deosebire pe timpul războiului cu Burii, este de asemenea un ziar popular. Sub proprietatea Lordului Northcliffe, acest ziar era organizat pe baze moderne, inspirate în bună parte din jurnalismul american. Pe timpul războiului mondial, acest ziar a avut, o ţinută dârză, criticând Guvernul Lloyd George şi militând pentru o conducere unitară a armatelor aliate [1]). *Daily Express* este un alt ziar popular de dimineaţă. Ziare cu caracter financiar, ca *Financial Times*, *The Financier* şi altele, sau unele cu caracter sportiv, ca *Sportsman*, fac parte de asemenea din presa lodnoneză de dimineaţă. *Daily Herald* este organul Laburiştilor. In sfârşit, Londra are şi ziare ilustrate, ca *Daily Graphic*, *Daily Mirror* şi *Daily Sketch*, a căror circulaţie este mare.

Ca ziare de seară, *Evening News* şi *Star* sunt cele mai populare. *Globe*, fondat în 1803 şi *Evening Standard*, au o ţinută editorială asemănătoare ziarelor de dimineaţă. *Pall Mall Gazette*, fondată în 1865, are un trecut glorios. Charles Reade, George Eliot, Sir James Stephen, Lord Morely şi alţi scriitori de marcă au fost colaboratorii acestui ziar, cu caracter conservator pronunţat. *Westminster Gazette*, organul Liberalilor, era printre cele mai citite ziare de seară.

Publicaţiile săptămânale ocupă un loc important în presa engleză. Cele mai răspândite apar la Londra. Caracterul lor este cât se poate de variat, după categoria de cititori la care se adresează In marea lor majoritate, aceste publicaţii sunt ilustrate, ceea ce contribue la circulaţia lor. Cele mai vechi sunt: *Illustrated London News* (1842) şi *Graphic* (1869). Apoi vin *Sketch*, *Sphere*, *Tatler* şi *Country Life*. Alte publicaţii săptămânale sunt *The Economist* şi *The Statist*, cu caracter economico-financiar. *The Athenaeum*, fondat în 1828, *Times Literary Supplement*, *Saturday Review*, *Nation*

[1]) Astăzi e proprietatea Lordului Rothermere, cunoscutul propagandist al revizuirii Tratatelor de Pace.

www.digibuc.ro

şi altele au un caracter literar sau politic. Printre publicaţiile săptămânale cu caracter religios sunt: *Church Times*, *Christian World*, *Christian Commonwealth*, *The Tablet* (romano-catolic), *War Cry* (organul Armatei de salvare), *The Jewish Chronicle*, etc. Ca publicaţii feminine, cele mai răspândite sunt: *The Queen*, *Lady's Pictorial*, *The Gentlewoman*. Publicaţii din fiecare domeniu de activitate profesională apar atât în Londra cât şi în oraşele importante din provincie. Printre publicaţiile cu caracter umoristic, *Punch*, fondat în 1841, este cea mai cunoscută [1]).

Ziarele din provincie, de obicei foi de partid, ocupă de asemenea un loc important în presa engleză, prin influenţa pe care o exercită asupra opiniei publice locale. Unele din ele sunt tot atât de bine organizate şi se bucură de aceiaşi circulaţie ca şi ziarele din capitală. In primul rând vine *Manchester Guardian* (fondat în 1821), care este citit în toată ţara şi chiar în străinătate. Valoarea informaţiilor şi a articolelor editoriale, publicate de acest ziar, este recunoscută pretutindeni. Cei mai eminenţi ziarişti, scriitori şi oameni de ştiinţă colaborează la acest ziar, care a susţinut totdeauna principii liberale. Alte ziare locale, cu o reputaţie bine stabilită, sunt: *Birmingham Daily Post* şi *The Scotsman* (Edinburg). Cel mai vechi ziar din provincie şi chiar din întreaga ţară, prin continua lui apariţie din 1717, este *Leeds Mercury*, considerat ca un organ liberal. Alte ziare mai cunoscute sunt: *Liverpool Daily Post* (liberal), *Liverpool Courier* (conservator), *Newcastle Chronicle*, *Bradford Observer*, *Glasgow Herald*, *Irish Times* din Dublin, *Manchester Newsletter*, etc.

In sfârşit, agenţiile de presă din Anglia sunt nu mai puţin eficiente prin rapiditatea serviciului de informaţii. Cea mai veche şi cunoscută, este agenţia *Reuter*, fondată de un german, Baronul Iulius von Reuter. Toate ziarele engleze, cu excepţia lui *Times*, sunt în mare parte

[1]) Pentru amănunte, vezi Binney Dibblee, *Op. cit.*, p. 189—203.

www.digibuc.ro

dependente de informațiile procurate de această agenție. Alte agenții de presă sunt: *Central News*, *Exchange Telegraph Company* și *London News Agency*.

§ 110. *Influența Presei asupra Opiniei Publice*

Dacă presa este în Anglia, cum am văzut, oglinda fidelă a realității și a opiniei publice, ea exercită la rândul ei o influență în formarea curentelor de opinie. Această influență se produce însă numai în mod treptat, căci niciun ziar, fie prestigiul lui oricât de mare, nu poate să-și impună părerea dintr'odată. Sunt, totuși, sugestiuni practice, care prind dela prima lor formulare, când reprezintă un sentiment general, exprimat la momentul oportun. Oamenii de Stat englezi nu neglijează să citească sau cel puțin să răsfoiască ziarele, pentru a cunoaște nu atât părerea personală a editorului respectiv, cât a opiniei publice generale, știind că fiecare gazetă se străduiește să redea o asemenea opinie. Gladstone a fost poate singurul om de Stat englez, care ignora ziarele. In schimb contemporanul său, Disraeli, era foarte atent în această privință. Astfel se citează faptul că, în calitate de Prim Ministru și în urma sugestiunii unui ziar, el se decide să cumpere pentru Guvernul Britanic acțiunile Canalului de Suez, datorită cărora se afirma mai târziu controlul englez în Egipt [1]). In timpul războiului mondial, pentru a cita un alt exemplu, campania lui *Daily Mail* pentru crearea unei comande unitare în armatele aliate, era ascultată de Guvernul Lloyd George, determinând numirea lui Foch ca generalism. Tot succesul în asemenea cazuri atârnă, bine înțeles, de măsura în care sugestiile oferite de presă corespund sentimentului general.

Influența presei asupra opiniei publice în Anglia este poate mai evidentă din punctul de vedere al instrucției, pe care o dă maselor. Varietatea informațiilor și decu-

[1]) Binney Dibblee, *Op. cit.*, p. 108.

www.digibuc.ro

mentarea articolelor, scrise cu simțământ de răspundere, servesc scopul unei culturi generale, pe care micul funcționar și muncitorul de uzină și-o însușesc în orele libere mai mult din ziare decât din cărți. E drept că cele mai răspândite și populare ziare dau un material de calitate nu totdeauna prea bună, făcând uneori concesiuni pentru gustul și aplecările oamenilor fără o cultură organică. Se dă astfel o mare extensiune știrilor cu privire la crime și la divorțuri. sau se scrie istorioare cu caracter senzațional, în care se satisface mai mult patimile decât intelectul. Dar și în această privință ziarele sunt în Anglia mai ponderate și mai conștiente de misiunea lor educativă decât ziarele de pe continent sau din Statele Unite. O decență se observă chiar în relatarea celor mai urîte întâmplări. Iar bogăția informațiilor instructive predomină totdeauna asupra articolelor de senzație. Puterea presei engleze, pe lânga independența și eficacitatea ei, stă în acest serviciu, pe care-l oferă poporului, exercitând asupra lui o influență binefăcătoare și prin aceasta contribuind la întreținerea opiniei publice, care în ultima instanță se reazimă pe nivelul cultural al întregei comunități.

Inrâurirea aceasta între presă și opinia publică promovează în Anglia o continuă primenire în ambele instituții. Critica oferită zilnic de presă și controlul exercitat de opinia publică, sunt cei doi factori, care colaborează și susțin împreună necesitatea de reînnoire în societate. De aici urmează acel spirit viu și acea atenție stăruitoare, pe care le întâlnim în Anglia mai mult decât oriunde față de problemele zilei. Relația între presă și opinia publică se observă poate mai bine când sunt în joc interese vitale pentru națiune. Atunci presa înțelege să păstreze o rezervă demnă, ascultând pulsul opiniei generale, care la rândul ei se afirmă și se impune prin intermediul ziarelor. Străinii judecă această rezervă drept nehotărîre, dar ea nu este decât rezultatul relației ce există între presă și opinia publică. Intr'un cuvânt, ambele instituții se stimulează reciproc spre binele țării.

www.digibuc.ro

CAP. XVII

CARACTERUL ENGLEZ

§ 111. *Complexul psihologic*

Dintre toate popoarele moderne, Englezii prezintă cele mai adânci trăsături individuale. Prin modul lor de a gândi şi de a se comporta, ei fac impresia unui popor atât de deosebit, încât străinii îi privesc cu o curiozitate nesatisfăcută. Se crede în general că oricât ai cunoaşte sufletul englez, mai rămâne în el colţuri nepătrunse, din care poate ţâşni oricând ceva neaşteptat. De altfel, sufletul unui popor, ca şi al unui individ, oricare ar fi treapta lui de civilizaţie, are totdeauna ceva surprinzător în manifestările lui. Deosebirea e numai că la Englezi, impresia de impenetrabilitate durează mai mult timp decât la alte popoare. La ei, orice atitudine pare a fi învăluită de mister. Tăcerea lor, gesturile lor şi orice mişcare, spontană sau reflexă, reprezintă un semn de întrebare pentru străin. Până când şi râsul lor şi emoţiile lor, deşi pornite din acelaşi substrat comun întreg neamului omenesc, necesită o interpretare pentru a fi înţelese.

Dar poate cea mai izbitoare trăsătură este contrastul violent, pe care-l oferă vieaţa lor individuală şi socială, plină de anomalii, anacronisme şi absurdităţi, şi în acelaşi timp însoţită de cel mai sănătos simţ comun. Antinomia între tradiţionalismul lor şi străduinţa continuă de a se

www.digibuc.ro

desăvârşi, sau între rigiditatea formalismului lor şi flexibilitatea instituţiilor, întreţine nedumerirea străinului, care le studiază psihologia. Nicio logică nu se desprinde din acest haos de contradicţii. O preocupare de simetrie şi de unitate nu se observă la acest popor, pătruns până şi în momentele lui de recreaţie de simţul realităţii. Acest simţ îl face să fie practic, empiric, pregătit pentru neprevăzut şi să nu uite niciodată că pluralitatea este forma în care i se înfăţişează lumea externă şi internă.

Pluralismul lumii nu însemnează însă pentru Englezi o concepţie obţinută din speculaţii abstracte, — un fel de *Weltanschauung*, — ci însăşi experienţa de toate zilele, banală şi interesantă, după dispoziţia sufletească a omului, care o judecă. « Nu e nimic nici bun, nici rău, ci gândirea îl face aşa », zice Shakespeare (Hamlet). Lumina şi umbra, frumosul şi urâtul, binele şi răul, sunt pentru ei nu numai elementele realităţii, dar şi punctele cardinale, între care se poate ivi o mulţime de grade intermediare, ilustrând posibilităţile infinite de combinaţie în străduinţa omului de a înţelege şi de a se adapta condiţiilor existenţei. Intr'un cuvânt, pluralismul realităţii se resfrânge adânc în sufletul Englezilor, inculcându-le simţul pentru tot ce se poate întâmpla şi făcându-i atenţi la vieaţa, înţeleasă independent de abstracţiile gândirii şi în continuă legătură cu tot ce are ea mai autentic, instinctul. Cu toate acestea, Englezii nu neglijează latura spirituală a vieţii, considerând-o ca făcând parte integrantă din aceeaşi realitate, care nu se lasă pătrunsă decât în caracterul ei multiplu şi variat. De aici producţia lor în ştiinţă, filosofie şi artă, alături de înfăptuirile lor în politică, economie şi tehnică.

Asemenea contraste, care se disolvă numai în adâncul înţeles al realităţii, întreţin complexul psihologic al poporului enlgez şi-l fac să apară atât de elusiv, contradictoriu şi straniu faţă de alte popoare, mai armonioase, dar mai unilaterale în civilizaţia lor. De aceea, orice generalizare, formulată după o singură valoare sau dintr'un singur unghiu

www.digibuc.ro

de vedere, nu numai nu poate cuprinde, dar nici măcar prinde mişcarea adevărată a sufletului englez în evoluţia lui. Astfel, a spune că Englezii sunt un popor materialist, mercantil şi realist, înseamnă a spune numai o parte din cum este acest popor, sau cum a fost el în unele epoci ale istoriei lui. Căci elementele antagoniste, care intră în compoziţia firii lui, exclud o formulă, care să-l definească. Orice se poate spune, într'un sens limitat, despre poporul enlgez. Dar dincolo de unele trăsături izbitoare, stă întregul complex, care nu se lasă înţeles decât în multiplicitatea lui.

De obicei, se spune că Englezii sunt lipsiţi de imaginaţie. Americanul Emerson, care de altfel era un sincer admirator al civilizaţiei engleze, a căutat chiar să explice această pretinsă lipsă. In cunoscuta şi interesanta sa scriere despre caracterul englez, el spunea acum aproape o sută de ani: «In absenţa celor mai înalte ţeluri, a iubirii pure de cunoaştere şi predare faţă de natură, este înfrânarea imaginaţiei... avem factiţiosul în locul naturalului; cheltuiala fără gust, arte de confort...» [1]). Şi totuşi, acelaşi autor admira poesia lui Chaucer, Shakespeare şi Milton, sau din contemporanii săi, pe a lui Wordswordh, pe care-l vizita plin de evlavie pentru opera lui [2]).

Dar cine poate susţine că un Shakespeare sau un Newton, fiecare în opera lui, au fost lipsiţi de imaginaţie? Evident, caracterizările se referă la masa poporului în general, iar nu la individualităţile de geniu. Atunci, cum se explică atâtea trăsături ale poporului englez, ca spiritul de aventură şi iniţiativă, care a determinat, cum am văzut, expansiunea lui în lume şi care fără imaginaţie cu greu ar fi putut apărea? Sau spiritul lui misionar, care din religios a devenit astăzi politic-umanitar? Sau spiritul lui de invenţie, care

[1]) *English Traits*, XIV.

[2]) Cuvintele lui Stendhal, că spiritul şi talentul pierd douăzeci şi cinci la sută din valoarea lor, ajungând în Anglia, trebue luate mai mult ca o butadă. De aceiaşi valoare sunt cuvintele lui Heine, că «din fiecare englez se desprinde un anumit gaz, aerul ucigător al plictiselii»'

www.digibuc.ro

ducea, cum ştim, în domeniul tehnicei şi economiei la acea «revoluţie industrială» din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea? Dar inovaţiile lui în organizare politică şi socială, care au servit de model altor popoare? Sau în sfârşit, pentru a verifica altfel capacitatea de imaginaţie a poporului enlgez, vom aminti că în Anglia un cuvânt de spirit, spus la momentul oportun, provoacă totdeauna o satisfacţie în mase, a căror putere de receptivitate este tot atât de mare ca şi la alte popoare. O floare de stil strecurată într'un discurs în Camera Comunelor sau într'un articol de fond al unui ziar, prinde simpatia maselor. Personalitatea unui Cromwell, a unui Pitt cel tânăr, a unui Gladstone, s'a impus nu numai prin faptele politice de care se leagă numele lor, dar şi prin farmecul ce-l exercitau cuvintele lor. Poporul englez se entusiasmează pentru orice personalitate. Napoleon I a fost deopotrivă urît şi admirat în Anglia. Cultul eroilor, propovăduit de Carlyle, intră în deprinderile engleze. Puterea de imaginaţie a unui popor se măsoară poate mai bine în domeniul ficţiunii propriu zise. Creatorii romanului istoric şi polităst, au fost Englezii. In materie de spionaj, nimeni nu-i întrece. «*Intelligence Service*», adică poliţia secretă care serveşte siguranţa Statului, e o instituţie engleză prin excelenţă, în care imaginaţia joacă un rol mai important decât spiritul de observaţie şi investigaţie. Obiceiul judecătorului englez de a căuta precedente în trecut, e susţinut tot de imaginaţie, care dacă nu ar fi vie şi fecundă nu l-ar ajuta atât de uşor să străbată istoria pentru a descoperi analogii şi învăţăminte, care să-i servească pentru un caz prezent. Istorismul poporului englez reflectă, în adevăr, aceeaşi putere de imaginaţie. A retrăi trecutul în fiecare zi, a se complace în tradiţie, a cultiva ficţiunea în vieaţa politică şi socială, sunt tot atâtea trăsături caracteristice, susţinute de imaginaţie.

Fără o astfel de însuşire, individualismul însuşi, atât de puternic la acest popor, nu ar fi cu putinţă. Ceea ce-l face să fie totdeauna deschis la progres, să meargă înainte, cu

www.digibuc.ro

tot tradiționalismul lui, este aceeași facultate, care caută noi orizonturi în toate domeniile de activitate. Civilizația lui, atât de complexă prin caracterul ei multilateral, este tot un produs al imaginației.

De fapt, «lipsa de imaginație» a Englezilor este numai incapacitatea unor străini de a le pătrunde firea, complicată prin combinarea atâtor elemente, în aparență disparate, dar în fond strâns legate și crescute organic printr'o lungă evoluție, în care efortul de a se depăși în continuu rămâne cea mai evidentă dovadă despre vioiciunea spiritului lor. E drept că aplecarea lor spre fapte și așezarea lor adâncă în realitate, îi fac să apară mai puțin imaginativi decât alte popoare. Dar și aici analiza nu trebue să se oprească la jumătatea drumului. Dincolo și deasupra acestui realism se ridică totdeauna ideile creatoare de noui valori. Iar în această împreunare a faptelor cu ideile, a experienței cu gândirea, se produce un material mai fecund în rezultate decât acela obținut din perseverarea într'o singură latură a realității.

Pe lângă antagonismul elementelor care intră în complexul psihologic, mai relevăm unele fapte, pe care trebue să le avem în vedere, când considerăm mentalitatea și caracterul englez în general. In primul rând, deosebirea între Englezi propriu ziși de o parte și Scoțieni și Irlandezi de altă parte, nu poate fi ignorată. Deosebirea rezultă nu atât dintr'o diferențiere esențială de substrat sau de rasă cât dintr'o diferență de condiții în evoluția istorică a fiecărei națiuni. Că Scoțienii au în general mai multe aptitudini pentru speculații abstracte, sau că Irlandezii arată o vioiciune de spirit mai mare decât Englezii, pare evident. Asemenea deosebiri imprimă o notă distinctă temperamentului național, fără însă a-l diferenția esențial. La comunitatea de limbă (deși Irlandezii încearcă să reînvie vechea lor limbă celtă), se adaogă o comunitate de civilizație, care le apropie și le aseamănă. Iar odată cu dispariția prejudecăților religioase, atât de puternice altădată, deosebirile se

www.digibuc.ro

reduc mai mult la forme locale de manifestare. Aşa se explică trecerea uşoară a fiecăreia din cele două naţiuni în naţiunea engleză, circulaţia continuă şi mai ales înrâurirea reciprocă în domeniul culturii. Scriitorii scoţieni şi irlandezi se folosesc de aceiaşi limbă, cu mici deosebiri dialectale. Un Swift şi un Carlyle aparţin literaturii engleze, în ciuda originii lor. De asemenea un Berkeley şi un Hume fac parte din filosofia engleză, cu toate că unul era irlandez, iar altul scoţian. Numai când un autor rămâne prea legat de condiţiile şi concepţiile locale, este considerat ca un atare produs. Astfel este cazul cu poetul scoţian Burns sau cu irlandezul Yeats.

In rândul al doilea vin diferenţierile produse de condiţiile specifice fiecărei categorii sociale. Mentalitatea unui muncitor, de exemplu, se deosebeşte de mentalitatea unui nobil sau a unui om de afaceri sau a unui intelectual. Este o greşală, care se comite aproape totdeauna, când se judecă un popor întreg după trăsăturile unei singure clase sau profesiuni. Asemenea judecăţi sunt fatal false şi implică o sofismă, subsumând întregul unei singure părţi. De aceea, când se descrie psihologia poporului englez, e bine să deosebim anumite categorii, care şi în Anglia, ca şi în alte ţări, au propriile lor trăsături.

In sfârşit, mai vin în consideraţie diferenţierile produse de condiţiile diferitelor epoce, care ne arată anumite stadii de desvoltare în evoluţia unui popor. Aşa, ar fi o greşală de a judeca moravurile poporului englez de azi după moravurile pe care le avea acum câteva secole, când un arhiepiscop era asasinat sau judecătorii se lăsau mituiţi de justiţiabili şi intimidaţi de puterea executivă. Sau, pentru a cita un alt exemplu, ar fi superficial să spunem că simţul politic al Englezilor, este o trăsătură permanentă a caracterului lor. Un asemenea simţ, nu numai că nu a fost acelaş în tot cursul istoriei lor, dar el se află şi azi în continuă modificare. Adevărul este că poporul englez, ca oricare alt popor, ne arată anumite însuşiri şi lipsuri în diferitele epoci

www.digibuc.ro

ale evoluției lui. In lumina acestei interpretări, la complexul psihologic se adaugă și factorul istoric, pe care trebue să-l avem în vedere, când judecăm asupra mentalității și caracterului englez.

§ 112. *Puterea de voință*

Fiecare popor are anumite calități, prin care excelează față de alte popoare. Unele se manifestă dela începutul istoriei lui, altele sunt dobândite după o desvoltare în timp. Poporul englez este recunoscut în mod unanim că posedă calități excepționale, care-l disting și-l fac să apară ca unul din cele mai înzestrate popoare, pe care le înregistrează istoria. Poate cea mai esențială și mai fecundă însușire a Englezilor este puterea lor de voință. Această trăsătură pare să fi existat dela începutul cristalizării lor ca națiune. Cauzele care au făcut să apară o asemenea însușire sunt multiple, unele ușor de desprins, altele însă greu de stabilit, când trebue să le referim la raporturi obiective. Dar aici nu voim decât să constatăm faptul. Fie că amestecul de popoare, fie condițiile geografice și meteorologice, fie o educație seculară, fie în sfârșit o predispoziție naturală, au contribuit la puterea de voință a Englezilor, faptul rămâne în ultima analiză tot un produs istoric. Căci orice caracteristică națională, ca și națiunea însăși, nu este decât rezultatul unui proces în timp. Astfel însușirea trebue privită mai mult ca dobândită decât ca înăscută.

O asemenea interpretare corespunde și istoriei poporului englez. Lupta lui cu natura, străduința lui de a se organiza și expansiunea lui în lume, sunt tot atâtea dovezi de puterea lui de voință. Fără o asemenea calitate, manifestată atât de intens în tot cursul istoriei, civilizația engleză nu ar fi ajuns la gradul de desvoltare de azi.

Luați și în mod individual, Englezii arată o putere de voință excepțională. Aceasta se observă în orice împrejurare. Englezul e cunoscut pentru voința lui susținută, pentru

www.digibuc.ro

perseverarea cu care însoţeşte orice întreprindere. Eforturile lui sunt continue şi nu încetează decât odată cu realizarea scopului urmărit. A nu da înapoi, a nu se descuraja în faţa obstacolelor, a urmări până la sfârşit opera începută, sunt trăsături comune fiecărui englez. O astfel de dârzenie se explică prin faptul că voinţa la el nu se exercită numai sub presiunea unui instinct sau a unei pasiuni, ci şi sub imboldul unei reflecţiuni. De aici răbdarea lui şi mai ales durata sforţărilor lui pentru a ajunge la rezultate sau la succes.

Din puterea de voinţă decurge caracterul tare al englezului, inflexibilitatea lui şi calmul, cu care priveşte primejdiile şi greutăţile în vieaţă. Curajul lui e bazat mai mult pe voinţă decât pe o pornire inconştientă. Totul se reduce la încordare, la stăpânire de sine, la ceea ce numeşte el « *self-control* ». Insuşi individualismul lui este un rezultat al puterii de voinţă. A te ajuta singur *(self-help)* este motorul mişcărilor lui în vieaţă. Iniţiativa individuală întreţine vigoarea şi resursele sufleteşti ale poporului englez [1]).

Cu o asemenea calitate, lupta pentru existenţă apare mai firească pentru Englezi decât pentru alte popoare. A lupta cu natura, a lupta cu oamenii şi a lupta cu sine însuşi, sunt deprinderi, care s'au aşezat adânc în firea englezului. Munca face parte din valorile civilizaţiei lui. Cultul muncii îi e inculcat de şcoală şi de societate. Talentul fără muncă nu are nicio valoare pentru englez. Carlyle definea geniul ca « o capacitate imensă de a suporta suferinţa ». Dacă astăzi muncitorii englezi cer mai puţine ore de lucru şi şomeurii se complac în condiţia de pensionari ai Statului, aceasta nu înseamnă, cum cred unii străini, că munca a început să dispară din deprinderile poporului. Atitudinea clasei muncitoreşti engleze în această privinţă este numai un mijloc de

[1]) Scrierea cunoscută a lui Samuel Smiles, *Self-Help*, apărută în 1859, este caracteristică în această privinţă. O traducere în limba română a acestei cărţi a apărut de curând.

www.digibuc.ro

luptă, pentru îmbunătățirea situației în care se află. Lupta e dusă cu perseverență, arătând aceeași putere de voință în urmărirea scopului. Iar tendința claselor avute sau cel puțin înstărite de a cheltui cât mai mult timp pentru recreație nu înseamnă lenevie sau indolență. Orele de răgaz *(leisure)* sunt pentru englez prilej de meditație, de reculegere și mai ales de refacerea puterii lui de muncă. Ele sunt dictate de gradul lui înaintat de civilizație, de standardul lui de viață și servesc scopul unei igieni cerebrale. De aceea englezul în vacanță caută să voiajeze, să vadă oameni și locuri noi, în sfârșit să se cultive, unind utilul cu plăcutul.

§ 113. *Iubirea pentru Adevăr*

O altă calitate națională a poporului englez este iubirea lui pentru adevăr. Evident, această însușire poate că nu a fost totdeauna puternică în straturile de jos ale societății sau chiar în pătura cultă și conducătoare, unde altădată minciuna avea locul ei de frunte. Dar cu timpul, odată cu luminarea poporului și cu creșterea unei opinii publice, iubirea pentru adevăr a început să se răspândească și să formeze o trăsătură a caracterului englez. Până când și în domeniul afacerilor, în comerț, această însușire se întâlnește la Englezi mai mult decât la alte popoare civilizate. «Onestitatea e cea mai bună politică», e o vorbă, care circulă curent în Anglia (cf. § 16). Produsele manufacturate engleze sunt bazate pe adevăr. Reputația lor de a fi bune și substanțiale, este îndreptățită. A minți constitue pentru englez un semn de inferioritate. Lordul Chesterfield spunea că un gentleman este acela «a cărui veracitate ajută succesul». Chiar în politică a pătruns acest sentiment pentru adevăr. Guvernul englez este azi poate cel mai sincer guvern din lume. Decât să ascundă adevărul, mai bine preferă să plece. In timpul războiului mondial, comunicatele engleze erau cele mai adevărate. Orice pierdere era înregistrată la timp. Tipul politicianului neserios și lipsit de

www.digibuc.ro

răspundere în cuvintele, pe care le rostește, a devenit foarte rar în Anglia. Chiar dacă se mai întâlnește un asemenea specimen în timpul campaniilor electorale, poporul știe să-l taxeze după cât merită.

A înșela, sub orice formă, repugnă englezului. Furtul a fost totdeauna pedepsit aspru în Anglia. Altădată, o asemenea faptă constituia, cum am văzut, o crimă capitală. In nicio țară nu se aude mai des cuvântul «nu știu». A nu ști nu e o rușine pentru englez, dar a pretinde că știi este o faptă condamnabilă. Succesul ușor, obținut printr'o abilitate de moment, nu intră în mintea englezului. Anglia e, de sigur, țara cu cei mai puțini șarlatani. Reclama însăși e la englez mai discretă și face totdeauna apel la simțul de adevăr al acelora, cărora se adresează. Intr'un cuvânt, fiecare încearcă să fie adevărat față de el și de semenii lui în comunitate.

Această însușire explică și nivelul moral ridicat, care domnește în administrațiile publice. Evident, un asemenea nivel nu a fost același altădată, mai ales în administrația comunală de acum o sută sau două de ani. Dar astăzi adevărul stăpânește și această administrație, după cum se întâlnește în transacțiile de orice natură.

Respectarea cuvântului în toate împrejurările, este o normă de conduită, dela care englezul nu înțelege să se abată. El nu promite mult, nu e darnic și nu anticipează dincolo de ce poate și știe ce poate. Dar odată cuvântul dat, el îl ține cu orice sacrificiu. E o datorie morală și de onoare în același timp de a-și respecta obligațiile luate, dela cel mai umil cetățean până la Stat. De aici reacțiunea lui violentă față de nerespectarea unui angajament și violarea unui contract. Loialismul lui are aceiași origină. Simțul datoriei, care se desvoltă din respectul pentru adevăr, este de fapt o virtute națională a englezului [1]). El înțelege să

[1]) Cf. W. E. H. Lecky, *History of European Morals* (new ed. London, 1924), p. 64.

www.digibuc.ro

rămână credincios unui jurământ dat. Loialismul lui faţă de Rege şi ţară, faţă de instituţiile şi forma de guvernământ în care trăieşte, devine o chestiune de conştiinţă. Simţul adevărului îi dictează această atitudine, în care nu intră nici servilism, nici instinct gregar. Căci individualismul lui e prea puternic, conştiinţa lui de om stăpân pe sine prea desvoltată pentru a primi loialismul fără o examinare proprie a substratului, pe care se razimă.

E drept că iubirea pentru adevăr îl face pe englez uneori crud şi brutal. Dar cine încearcă să se apropie de firea lui, se convinge că el este profund sincer în severitatea pe care o arată chiar faţă de ai săi, faţă de familie şi prieteni. Sinceritatea lui este expresiunea simţului pentru adevăr, care-l face să treacă peste consideraţii de simpatie şi chiar de interes. Constiinciozitatea cu care-şi îndeplineşte obligaţiile izvorăşte din acelaşi simţ. A-ţi face datoria însemnează pentru el mai întâi a fi adevărat. Nelson, rănit mortal, rostea cuvintele caracteristice acestei însuşiri: «Anglia aşteaptă ca fiecare să-şi facă datoria».

Evident, Englezii sunt mai puţin politicoşi decât alte popoare. In relaţiile lor cu străinii, ei fac chiar o impresie neplăcută. Dar cine leagă prietenie cu ei, nu riscă a fi desamăgit. Sentimentele lor se mişcă mai greu, dar durează mai mult. Ei nu se deschid şi nu se încălzesc decât în faţa adevărului. De aceea ei par a ţine să fie mai mult respectaţi decât iubiţi.

Intreaga civilizaţie engleză se razimă pe adevăr. Influenţa ei în lume nu are o altă explicare. Stadiul de desvoltare la care au ajuns Englezii, le permit să practice adevărul şi în domeniul politicei. Acest fapt nu poate fi pe deplin înfăţişat decât în raport cu alte popoare. Vorbim, bine înţeles, de prezent. Faţă de colonii, Englezii se străduesc, în măsura posibilităţilor locale, să fie adevăraţi, adică sinceri. Menţinerea Imperiului Britanic este astăzi asigurată numai de această normă de conduită, care se dovedeşte a fi mai practică şi mai fecundă decât aceea care domnea în trecut.

www.digibuc.ro

Şi faţă de celelalte popoare, Englezii caută să se conducă după aceiaş normă. Ataşamentul lor pentru Liga Naţiunilor e sincer. Că nu mai au nimic de revendicat, nu e un argument care să deprecieze sforţările lor pentru desvoltarea acestei instituţii. Faptul că ei îşi dau seama de situaţia lor privilegiată şi că voesc să o folosească pentru a îmbunătăţi relaţiile internaţionale, este ceea ce contează în acest caz. Iar o asemenea politică e determinată de simţul adevărului, care le spune că dincolo de puterea lor există o lume, pe care nu trebue să o ignoreze.

§ 114. *Spiritul de «fair play»*

O altă trăsătură a caracterului englez este, fără îndoială, spiritul de «*fair play*», adică nevoia de a trata echitabil pe semeni. Atitudinea leală şi onestă în relaţiile cu oamenii, este un atribut al acestui spirit, adânc aşezat în deprinderile Englezilor. Ceea ce numesc ei «*fair dealing*» în comerţ, este aceeaşi preocupare de a fi drept faţă de concurent, de a-l judeca imparţial şi cinstit. O asemenea însuşire s'a născut dintr'o deprindere seculară de a respecta legea, de a considera domnia legii ca singura garanţie în raporturile dintre oameni. Apoi, curajul şi demnitatea lor îi fac să adopte o atitudine justă faţă de adversar, să-l combată pe faţă şi să-i recunoască meritele, chiar atunci când ele vin în opoziţie cu propriul lor interes. Şi pe timp de război, când pasiunile sunt deslănţuite, Englezii nu uită spiritul de «*fair play*». Laşitatea le repugnă. Recurgerea la mijloace mărunte (deprecierea inamicului, falsificarea oricărei fapte bune a părţei adverse) este considerată de ei ca o faptă nedemnă. Propaganda engleză din timpul războiului mondial nu s'a scoborît la nivelul altor popoare beligerante. Germanii, prin profesori şi oameni cu reputaţie, au negat orice originalitate oamenilor de cultură ai Angliei. Englezii nu au răpuns însă niciodată la asemenea invective. Ceva mai mult, odată terminat războiul, ei au fost cei dintâi să reia raporturi

www.digibuc.ro

normale şi corecte cu ei. Generozitatea, cavalerismul şi noblețea de suflet nu sunt decât consecințe ale acestei silinți de a-şi înfrâna pasiunile şi de a fi just față de oricine.

Un ideal etic, de statornică străduință pentru respectarea regulilor, îl face pe englez atât de puțin pătimaş față de adversar. Ura este la el limitată de acest ideal, crescut organic dintr'o lungă experiență cu vieața instituțională. A fi drept e pentru el mai mult decât a fi bun. Dreptatea poate lovi crunt pe un om care a greşit, dar exercitarea ei nu trebue să cunoască motive de antipatie. Cred că cea mai curată emoție, pe care o simte un englez, este să asiste la repararea unei nedreptăți. Evident, şi aici trebue observat că o asemenea normă nu l-a călăuzit pe englez în toată istoria lui. Politica lui colonială nu a fost în trecut prea scrupuloasă. Dar astăzi, în majoritatea cazurilor, ținuta lui este echitabilă şi față de popoarele înapoiate, pe care le stăpâneşte mai mult cu legea decât cu forța.

Tot simțul de «*fair play*» îl face pe englez să fie tolerant în opinie. Chiar dacă această trăsătură nu a fost existentă în aceeaşi măsură altădată, ea formează azi unul din cele mai frumoase merite ale caracterului englez. A respecta opinia altuia, chiar atunci când este diametral opusă convingerilor personale, înseamnă pentru englez nu o atitudine de politeță, ci o chestiune de datorie morală. Individualismul englezului s'a desvoltat din această recunoaştere a dreptului fiecăruia de a-şi spune liber părerea.

Acelaş spirit de «*fair play*» îl determină pe englez să fie blând față de animale. Societățile pentru protecția animalelor, atât de numeroase în Anglia, au luat naştere din această necesitate de a fi «*fair*» şi față de nişte viețuitoare, care nu se pot apăra. O altă interpretare atribue această simpatie mai mult instinctului animalic. cu care ar fi înzestrați Englezii. Dar afirmația nu se susține, când ne gândim la simțul puternic de dreptate care însoțeşte toate acțiunile lor în vieață. A fi echitabil sau cel puțin a năzui

www.digibuc.ro

spre o cât mai desăvârşită împărţire a dreptăţii, ţine mai mult de conştiinţă şi raţiune decât de instinct.

Spiritul de «*fair play*» se desvolta, în fine, din practica sportului, în care Englezii au fost pionieri. Orice joc are regulile lui, care trebuesc respectate, indiferent de interesul şi ambiţia aceluia, care participă la el. Englezul este cel mai desăvârşit «sportsman». Reputaţia lui în această privinţă este îndreptăţită. El iubeşte sportul nu atât pentru plăcerea fizică pe care i-o procură cât pentru mulţumirea sufletească de a-şi verifica însuşirile faţă de alţii şi astfel de a se depăşi în continuu. Rolul educativ al sportului constă pentru el mai cu seamă în deşteptarea unui simţământ de recunoaştere reciprocă. Sportul întreţine şi deprinderea de a şti să iei o decizie şi de a fi hotărît [1]). Intr'un cuvânt, prin emulaţia pe care o provoacă, sportul serveşte desvoltarea personalităţii din toate punctele de vedere.

§ 115. *Simţul practic*

Simţul practic al Englezilor, recunoscut unanim, este o altă însuşire prin care ei excelează faţă de alte popoare. Poate dintre toate calităţile naţionale, aceasta este cea mai puţin dobândită. Simţul practic este de natură instinctivă, dar influenţe istorice şi condiţiile fizice ale ţării au avut partea lor de contribuţie la desvoltarea lui. Se pare că poporul englez a fost înzestrat cu un asemenea simţ totdeauna într'un grad mai mare decât alte popoare. Abilitatea lui în acţiune, nedesmînţită în cursul istoriei, este datorită unei astfel de însuşire. In arta guvernării, cum am văzut, Englezii au dat omenirii cele mai fecunde invenţiuni. Pe lângă instituţiile politice şi sociale propriu zise, pe care le-au adoptat mai toate popoarele civilizate, Englezii au introdus şi o mulţime de noţiuni în vocabularul Statului modern. Constituţionalism, cabinet, buget, balotaj, partid politic, sunt

[1]) Cuvântul «*pluck*» exprimă poate o asemenea deprindere.

www.digibuc.ro

termeni de origină engleză. In domeniul financiar, comercial și economic, Englezii au fost de asemenea, dacă nu inițiatorii, în tot cazul promotorii celor mai înaintate mijloace, imprimând anumite noțiuni în transacțiile internaționale. Cuvinte ca *check*, *clearing*, *cargoboat*, *dumping*, *safe*, etc., indică aceeași contribuție.

Englezii se pricep mai bine decât oricare alt popor să ajusteze mijloacele la scopul urmărit. Ochiul lor este totdeauna îndreptat spre realitate. Carlyle spunea cu drept cuvânt, că dintre toate popoarele, Englezii sunt cei mai înțelepți în acțiune. Ideile le sunt sugerate de fapte. In plin ev mediu, Roger Bacon formula principiul de cercetare științifică, spunând că experiența e tot atât de importantă ca și rațiunea. Newton ținea să declare: «*hypotheses non fingo!*». Raționamentul lor este bazat pe fapte. Logica trebue să fie inductivă. De aici spiritul acut de observație, răbdarea cu care Englezii pot urmări faptele în înfățișarea lor multiplă și întortochiată, pentru a stabili legături obiective în jurul unei idei centrale. Darwin este un englez reprezentativ în această privință. Opera lui nu este decât o migăloasă adunare de fapte observate în jurul unei idei, sugerată tot de fapte. Nu numai observarea fenomenelor fizice, dar și a fenomenelor morale îi interesează pe Englezi. Fiecare ține să se analizeze și să înregistreze chiar pe hârtie ceea ce vede și simte. De aici obiceiul de a ține un *dairy*, care se întâlnește până și la oamenii fără nicio ambiție sau intenție literară. Autobiografiile și descrierile de călătorie abundă în Anglia și constituesc lectura de predilecție a poporului.

Gândirea Englezilor e mereu în funcție de acțiune. Pragmatici în înțelesul comun al termenului, ei nu primesc, totuși, Pragmatismul ca doctrină filosofică. Singurul pragmatist englez era F. C. S. Schiller, de origină germană și un izolat în filosofia engleză contemporană. Ceva mai mult, filosofii englezi (F. H. Bradley, Bertrand Russell și alții) au combătut Pragmatismul formulat de gânditorii americani.

www.digibuc.ro

Explicarea acestei contradicţii aparente, este că Englezii fac o deosebire între adevărul practic şi adevărul teoretic. Locke, cel mai reprezentativ filosof englez, stabilea o separaţie adâncă între «*matters of fact*» şi «*relations of ideas*», adică între provincia faptelor şi provincia ideilor, susţinând că una ne dă probabilităţi, alta certitudini. Deosebirea aceasta se întâlneşte şi în gândirea vulgară a poporului în genere. Faptele sunt pentru englez realităţi, dar ele nu duc niciodată la rezultate permanente. De aceea compromisul şi lipsa de logică se întâlnesc în mai toate acţiunile lui practice. Modurile de procedare sunt de asemenea nu mai puţin caracteristice. A cumpăni calm diferitele laturi ale unei chestiuni, a nu se comite unei formule definitive, a înainta văzând şi făcând, sunt procedee engleze prin excelenţă. Fiindcă în domeniul faptelor nu e vorba de certitudine, ci numai de probabilitate. toată dibăcia constă în a şti să întâmpini neprevăzutul. In această privinţă, simţul practic al Englezilor nu dă greş. Aici s'a văzut o siguranţă echivalentă cu a instinctului şi s'a mers până a se susţine că Englezii sunt «oameni de natură animală» (Emerson), ceea ce ar explica şi iubirea lor pentru animale şi vieaţa de ţară *(country life)*, sau «animale politice» (Madariaga, Stoye), după care orice acţiune este determinată mai mult de instinctul de conservare şi impulsul de creştere decât de motive raţionale.

Cu toate acestea, examinând mai de aproape evoluţia prin care a trecut poporul englez, constatăm că o asemenea siguranţă nu l-a însoţit totdeauna. Greşelile şi ocolurile pe care le-a făcut şi dibuirile pe cari le-a încercat în diferite împrejurări ale istoriei lui, sunt tot atâtea dovezi că acţiunea la el s'a perfecţionat cu timpul. Insuşi faptul că el înţelege să tragă învăţăminte din trecut, uitându-se totdeauna înapoi când trebue să ia o decizie sau să întreprindă ceva nou, indică o asemenea devenire. Tradiţia şi precedentul joacă un rol atât de important în acţiunile lui, cum am văzut, pentrucă ele îi oferă puncte de orientare în ce trebue

www.digibuc.ro

să facă. Această solicitudine pentru experiența trăită de generațiile, care l-au precedat, este mai de grabă umană decât animală. Ea ne desvălue un tip de umanitate evoluată. Adevărul este că nu există popor mai prudent, mai circumspect și mai atent în acțiune, ca poporul englez. Tactica lui în politică este de fapt o continuă tatonare a terenului, până când se ivește «oportunitatea» de a lua o decizie. De aici refuzul lui categoric de a se lega de o formulă, care să-i limiteze mișcările. Astfel, îndemânarea practică a Englezilor se dovedește până la urmă a fi mai mult dobândită decât înnăscută.

Numai într'o privință trebue să admitem că, ceea ce contribuia la o asemenea dexteritate în acțiune, a fost un simț practic mai pronunțat decât la alte popoare. Fără acest simț nu s'ar fi desăvârșit mișcările poporului englez în vieață. Tendința lui de a evita speculațiile abstracte și de a rămâne în domeniul strict al realităților, apărea încă dela începutul închegării lui ca națiune. Instituțiile lui, legile și obiceiurile lui arată încă din timpul Evului Mediu un caracter practic. Așa, Parlamentul nu s'a desvoltat din cine știe ce concepții abstracte de libertate, ci din necesitatea poporului de a participa, fie chiar numai prin reprezentanții lui, la treburile Statului și în deosebi la încuviințarea taxelor, pe care trebuia să le plătească. Tot așa, Justiția în Anglia a luat o formă organizată înaintea oricărui popor modern, fiind determinată de necesitatea practică de a stabili norme pentru împărțirea dreptății între oameni. Sau, regimul constituțional s'a afirmat din aceeași necesitate, care cerea să se stăvilească abuzurile Coroanei și să fie stabilită o responsabilitate reală în exercitarea puterii executive.

Tot simțului practic trebue atribuită ușurința, cu care englezul primește contradicțiile în acțiune. In politica externă, această trăsătură se observă cu deosebire. Străinii au văzut aici «perfidie». In fond, englezul e sincer în asemenea împrejurări. Contradicția e a faptelor, nu a lui. In

www.digibuc.ro

domeniul convingerilor şi principiilor morale, el este statornic, dar în domeniul faptelor el nu rămâne consequent decât în măsura în care acestea îi permit. Lordul Palmerston exprima o maximă de acţiune engleză, când spunea că Anglia nu cunoaşte nici amici, nici inamici eterni, ci numai interese eterne. Dar o asemenea trăsătură nu aparţine în mod exclusiv poporului englez. Toate popoarele se aseamănă în egoismul lor. Deosebirea e numai o chestiune de formă. Englezii sunt poate mai iuţi în a sesiza momentul oportun în acţiune, fiind mai liberi de teorie în urmărirea intereselor.

S'a susţinut în mod curent că empirismul şi utilitarismul sunt forme tipice ale filosofiei engleze, corespunzând aceluiaş simţ practic. Empirismul a fost, bine înţeles, cu deosebire reprezentat în Anglia. Tot aşa utilitarismul, ca sistem de etică, s'a desvoltat mai mult în această ţară decât aiurea. Totuşi, este o exagerare când aceste două doctrine sunt considerate ca reprezentând în mod exclusiv întreaga filosofie engleză. Alături de asemenea doctrine se întâlnesc şi celelalte forme de gândire. Aşa, chiar la Locke, empirismul are o latură spiritualistă, din care se desvolta teoria lui Berkeley. Raţionalismul se întâlneşte deopotrivă în speculaţiile filosofilor englezi, dela Bacon la Hamilton şi Bradley. La acesta din urmă, speculaţia atinge cele mai înalte sfere ale gândirii. Tot aşa în privinţa utilitarismului, care nu formează o concepţie exclusivă a poporului englez. Dacă la Bentham ia forma crudă a unei afirmări unilaterale, în schimb la J. Stuart Mill, această doctrină se sublimează într'un spiritualism pur. Gladstone numea pe Mill « sfântul raţionalismului », referindu-se mai mult la vieaţa şi caracterul filosofului. Dar un raţionalism se întâlneşte şi la autorul teoriei inductive. Şi tot aici trebue amintită revolta care se desprinde din scrierile lui Carlyle, Ruskin, William Morris şi alţii, împotriva utilitarismului şi a concepţiei materialiste a vieţii, atât de răspândite în societatea contemporană.

www.digibuc.ro

Adevărul este că simțul practic al poporului englez înseamnă afirmarea unei singure laturi a realității. Cum spuneam mai sus, englezul știe să deosebească între teorie și practică, între spiritual și material, între rațiune și experiență. Așa se explică dualitatea lui în viața de toate zilele ca și în domeniul intelectual. Omul simplu, oricât de prins ar fi de fapte și de lupta pentru existență, păstrează în el o rezervă de spiritualitate, care se exprimă într'un fel sau altul. Este acea religiozitate, de care vorbeam mai sus (§ 80) și care se manifestă, fie printr'o aderare la religia instituțională, fie printr'o conduită morală și frământare interioară, care să-i dea liniștea sufletească. La gânditori, la oameni de știință, la artiști, aceeași dualitate se întâlnește. Un Darwin, deși rămăsese numai din spirit conformist un membru al Bisericei Anglicane, era preocupat până în ultimele zile ale vieții de problema religiei. Huxley găsea termenul de « agnosticism » pentru o atitudine, care în fond se substituise unei necesități religioase. Spencer vorbea de simțământul sublim, pe care i-l trezea ascultarea orgei într'o catedrală. Iar în zilele noastre, oameni de știință pozitivă, ca Oliver Lodge, James Jeans și Arthur Eddington, se declară pe față pentru o religie, care să satisfacă necesitatea spirituală a omului de a-și întregi concepția despre lume și viață.

§ 116. *Caracter*

Intreaga civilizație a poporului englez pare a se reduce la cultivarea caracterului în om. Educația în Angila, este, cum am văzut, pătrunsă de necesitatea de a desvolta și întări însușirile morale, față de care instrucția rămâne numai un mijloc de realizare.

Definiția caracterului în genere este greu de formulat. Psihologii înțeleg azi prin acest termen diferite dispoziții, care includ și ceea ce se numește popular « lipsă de caracter ». Totuși, în vorbirea curentă, înțelesul termenului se referă

www.digibuc.ro

totdeauna la anumite însuşiri pozitive, care fac pe om să aibe «caracter». Din acest punct de vedere, Englezii, cu însuşirile arătate, posedă atributele ce aparţin acelui ansamblu de posibilităţi de reacţiune, care formează în ultima analiză caracterul. A avea putere de voinţă, a fi adevărat, loial, generos şi în acelaş timp practic şi hotărît, înseamnă a dispune de resurse puternice în vieaţă.

In felul lui de a se purta, englezul se distinge prin individualismul lui, care nu este decât afirmarea unui caracter puternic. In străinătate se poate observa mai bine caracterul englezului din acest punct de vedere, căci acolo ies în relief notele lui diferenţiale. Distant şi deosebit, el izbeşte prin singularitatea lui. Un englez se remarcă oriunde, chiar şi în ţări, unde se vorbeşte limba lui şi se întâlneşte o bună parte din instituţiile şi obiceiurile lui (Statele Unite şi Canada). Faptul de reţinut este că englezul în străinătate nu voieşte să fie altul, nu caută să imite sau să se identifice cu mediul, ci preferă să rămână el însuşi. Această atitudine nu e însă rezultatul unei mentalităţi rigide sau incapacitate de adaptare, ci numai voinţa de a persevera în ceea ce eşti, indiferent de ce zice lumea. Iar o asemenea comportare nu poate avea decât un om cu caracter, adică tăiat dintr'o bucată.

S'a spus uneori că distanţa la care se ţine englezul faţă de străini este determinată numai de orgoliul naţional, care ar fi imens la el. Insăşi deosebirea, pe care o face englezul între cuvântul «*alien*» şi «*foreigner*», ar implica o discriminare, înţelegând prin cel dintâi calitatea de cetăţean, prin cel de al doilea o deosebire locală. Astfel, orice străin de naţionalitate este pentru englez un «*alien*» (*alienus*)[1]). De sigur, intră o mare doză de conştiinţa superiorităţii în această ţinută, de multe ori aproape arogantă prin nesocotirea convenţiunilor, obişnuite la străinii care călătoresc în alte

[1]) G. J. Renier, *The English: Are They Human?* (Tauchnitz ed., 1932), p. 21.

www.digibuc.ro

ţări. Totuşi, aceasta este aparenţa numai. Englezului îi repugnă exibiţionismul şi mişcările inutile şi false. Preferă să fie luat drept un om lipsit de politeţă decât să se poarte în opoziţie cu ce simte şi gândeşte. Cine însă îl cunoaşte de aproape şi reuşeşte prin fapte, iar nu prin vorbe, să-i devină prieten, ştie că sub forma rece şi distantă se ascunde un suflet tot atât de cald şi uman ca al oricărui alt popor. Dar aici s'a mai văzut şi ipocrizie. Deosebirea între rezerva cu care apare în lume şi sufletul lui adevărat, ar fi un act de perversă poză, pe care numai un ipocrit o poate suporta. Interpretarea aceasta ignorează însă substratul cultural, pe care se razimă o astfel de atitudine. Legalism, puritanism, conformism sunt elementele, care au contribuit de secole la formarea ţinutei rezervate a englezului în lume. Este o represiune, pe care i-a impus-o întreaga lui vieaţă socială şi care-l face să aibe un fel *introvertit* de a fi, cum ar spune caracterologii de azi.

Atitudinea rezervată a englezului nu se întâlneşte însă numai faţă de străini, ci şi în relaţiile lui de toate zilele, acasă la el, ba uneori chiar faţă de proprii săi copii [1]). Emoţiile lui se manifestă deosebit de formele cunoscute la alte popoare nordice. Darwin observa că «Englezii rareori plâng, numai sub presiunea unei dureri *(grief)* acute» [2]). O astfel de ţinută este produsă, bine înţeles, mai mult prin auto-control *(self-control)*, decât prin conştiinţa superiorităţii, şi trebue considerată, prin urmare, ca un rezultat al educaţiei.

In conversaţie se observă poate mai bine această trăsătură a caracterului englez. Elementul personal şi tot ce

[1]) Dickens scria copiilor lui ca unor străini. Cine citeşte, de exemplu, scrisorile către un fiu al său, care emigra în Australia, constată o atitudine reţinută, rece până la desinteresare. Severitatea lui James Mill faţă de fiul său John Stuart, e caracteristică. «*Autobiografia*» acestuia cuprinde un material preţios în această privinţă, arătând evoluţia unei educaţii bazată în primul rând pe represiunea emoţiilor.

[2]) *The Expression of the Emotions in Man and Animals*, chap. VI.

www.digibuc.ro

poate şoca simţămintele, sunt evitate cu voinţă şi conştiinţă. Chiar atunci când cineva scapă un cuvânt care s'ar putea interpreta într'un chip personal, politeţa cere să se scuze imediat. Intrebările sunt permise numai când se referă la lucruri obiective sau indiferente. Cea mai obişnuită introducere într'o conversaţie cu un englez este să vorbeşti despre vreme. Aceste convenţiuni nu exclud însă atingerea oricărui subiect, cu singura condiţie să nu insişti prea mult şi înţelesul să se desprindă din deducţiuni şi aluzii. Tot aici aparţine obiceiul lor de a evita să privească în ochi pe interlocutorul, care nu le este încă deajuns de cunoscut, precum şi grija lor de a păstra o bună parte a sufletului lor departe de relaţiile cu oamenii. Ceea ce numesc ei « *privacy* », corespunde unei nevoi de a rămâne în intimitatea lor, în care numai puţini pot pătrunde.

O notă de melancolie se desprinde din vieaţa fiecărui englez, oricare ar fi situaţia lui socială. Gravitatea pe care i-o impune caracterul lui de om cu simţul răspunderii şi al datoriei, dispoziţia sufletească pe care i-o indică lupta pentru existenţă şi clima sumbră a ţării, contribue la această notă. Froissart scria despre Englezii din secolul al XIV-lea: « *Ils s'amusaient tristement, selon la coutume de leur pays* ». Cuvântul « *spleen* », propriu zis, « splină », reprezintă pentru englez şi o predispoziţie melancolică, întreţinută de reprimarea pornirilor şi înfrânarea oricărei manifestări spontane. Chiar în stare de ebreitate, englezul se comportă mai liniştit. Tipul de beţiv singuratec, taciturn, care preferă să bea de unul singur, se întâlneşte în Anglia mai mult, decât în oricare altă ţară, cu excepţia Statelor Unite. In companie, la mese, în zile de sărbătoare, aceeaşi ţinută este observată. « Dumineca englezească » este poate ziua cea mai caracteristică în această privinţă. Toată desolarea unei tristeţi generale apare în această zi, altădată dedicată numai rugăciunilor, dar acum, mai ales dela război încoace, întrebuinţată şi pentru petrecere. Numai că felul în care Englezii înţeleg să se distreze în zi de sărbătoare

www.digibuc.ro

se deosebeşte de veselia sgomotoasă a altor popoare. In sfârşit, şi în materie de sex, Englezii se controlează, reprimându-şi pornirile. In acest sens, un autor străin, care i-a studiat de aproape, numeşte pe Englezi «înfometaţi de sex» *(sex-starved)* [1]). Reprimarea este de sigur o consecinţă a educaţiei, a unei deprinderi de a se controla, inculcată de viaţa socială. Totuşi, în unele cercuri, mai cu seamă în oraşele mari, se observă o mare libertate, determinată în deosebi de schimbările morale survenite după războiul mondial, dar şi de evoluţia concepţiilor în statutul economic şi juridic al femeii [2]).

Evident, stăpânirea de sine nu se întâlneşte totdeauna şi în straturile de jos ale poporului, mai puţin preocupate de a rămâne impenetrabile în mişcările lor emotive. Aici se observă oarecare exuberanţă, deşi mai liniştită decât la alte popoare [3]). Aşa se explică până la un punct caracterul blând al manifestărilor muncitoreşti din Anglia în comparaţie cu acelea din alte ţări. O disciplină deprinsă de secole nu a putut fi înlăturată nici de cele mai revoluţionare curente de idei.

Din cauza firii flegmatice a Englezilor, s'a dedus că acest popor simte mai puţin decât alte popoare. Judecata aceasta este însă neîntemeiată. Intreaga literatură engleză dă o desminţire unei asemenea păreri. In realitate, englezul din orice strat al societăţii, caută să-şi stăpânească pornirile, instinctele şi sentimentele, pe care le posedă în aceiaşi măsură ca oricare alt popor din lume. Deosebirea e numai că la englez raţiunea pare să domine. Iar aceasta nu este decât rezultatul educaţiei, primită din viaţa lui institu-

---

[1]) Renier, *Op. cit.*, p. 77.

[2]) Bertrand Russell constată o tendinţă de transformare chiar în instituţia familiei, sub influenţa noilor concepţii despre sex. *Marriage and Morals* (London, 1929).

[3]) Scrierea lui J. P. Priestley, *English Journey* (London, 1934) ne desvălue această latură a sufletului englez.

www.digibuc.ro

țională, mai veche și mai consistentă decât a altor popoare civilizate.

Cu toată această stăpânire de sine, englezul uită uneori, mai ales când vorbește de țara și națiunea lui, să păstreze o măsură. Sunt atâtea anecdote, care ilustrează această latură a caracterului englez. O bună parte din ele exagerează însă faptele. Englezul iubește tot ce-i aparține. Până când și clima țării lui îi pare « cea mai bună din lume » [1]). Egocentrism național, de sigur, dar cu nimic deosebit de acela care se întâlnește la orice popor, care încearcă să se compare și să reflecteze asupra meritelor, reale sau închipuite, pe care le posedă. Căci în fond nu avem aici altceva decât o trăsătură generală, aparținând întreg neamului omenesc.

Caracterul englez nu poate, prin urmare, să fie definit într'o formulă unică și definitivă. Atâtea elemente intră cum am văzut, în compoziția lui. Emerson îl numea cu drept cuvânt « o antologie de temperamente » [2]). Complexitatea lui exprimă natura lui multilaterală. Orice definiție îl limitează. De altfel specificul național în caracterul poporului englez, ca și în acela al oricărui alt popor, nu este ceva înăscut, ci produs al unui întreg șir de condiții în evoluția lui istorică. Din acest punct de vedere, notele diferențiale sunt rezultatul unei asemenea evoluții. De aceea, caracterul englez ne artă diferite fețe, după condițiile timpului, ale locului și ale ambianței culturale, în care se manifestă.

---

[1]) In ziarul *Sunday Express* din Londra (14 Iulie, 1929), apăreau următoarele rânduri: « Să ne lecuim de obiceiul de a pretinde că clima engleză este cea mai rea din lume. De fapt, este cea mai bună din lume ». Iar în același ziar (30 Martie 1930) se putea citi că Anglia « este singura țară din lume, unde bărbați și femei pot sta afară în fiecare zi a anului ». Apud Renier, *Op. cit.*, p. 51 urm.

[2]) *English Traits*, IV,

www.digibuc.ro

§ 117. *Idealul de Gentleman*

Fiecare englez, oricât de umilă ar fi origina lui socială, aspiră să devină un *gentleman*. Termenul acesta nu mai corespunde cuvântului francez «*gentilhomme*», din care derivă. Prin «*gentleman*» englezul înţelege desăvârşirea morală şi materială a omului în societate. Un vechi proverb englez spune că «maniere şi bani fac un gentleman» *(manners and money make a gentleman)*. Formula este sugestivă şi reprezintă înţelesul, pe care-l are termenul în vorbirea curentă. In adevăr, ceea ce face pe un om să se distingă în societate, este atât felul lui de a se comporta cât şi situaţia lui materială. In alte cuvinte, dacă prin toate însuşirile frumoase, prin virtute şi merit, în sfârşit printr'un caracter tare omul se poate distinge, în mod desăvârşit însă el devine un gentleman numai atunci când dispune şi de mijloace, care să-i asigure existenţa în aşa fel ca să poată fi independent faţă de nevoile vieţii. Căci în societatea engleză, sărăcia a fost totdeauna considerată ca un stigmat de inferioritate, iar despre o persoană educată şi cu maniere frumoase, dar fără mijloace materiale, poporul spune că nu e decât «un gentleman în circumstanţe reduse».

Concepţia acestui ideal este destul de veche. Ea apare la un autor din secolul al XVI-lea, Sir Thomas Smith, care menţionează pe «*gentlemen*», alături de clasele societăţii de atunci. In categoria de *gentleman* intra orice om cu studii universitare şi având o ocupaţie liberă. Pe lângă aceste condiţii, se mai cerea o purtare demnă, în faptă şi îmbrăcăminte. Acelaş autor observa că însişi simplii oameni liberi *(yeomen)* puteau deveni cu timpul «*gentlemen*», dacă se cultivau prin şcoală şi se îmbogăţeau [1]).

[1]) *De Republica Anglorum.* Apud B. L. K. Henderson, *The English Nation* (London, 1914) p. 124—126. Se povesteşte de asemenea cum Iacob I Stuart, rugat de fosta lui *nurse* să-o ajute să facă pe fiul ei un «gentleman», Regele i-ar fi răspuns că poate să-l facă orice, chiar şi un *baronet*, dar nu un gentleman. W. R. Inge, *England* (Tauchnitz ed. 1934), p. 71,

www.digibuc.ro

Concepţia unui ideal de educaţie desăvârşită era însă asociată de noţiunea de *gentleman* în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Se pare că promotorul ei a fost Thomas Arnold, directorul Colegiului de elită Rugby. Acest pedagog îşi propunea să îndrumeze tineretul pe baza unei educaţii, care să formeze « oameni creştini » şi « gentlemeni englezi ». Astfel idealul devenea precis în opinia lui Arnold, care susţinea că « un gentleman englez, creştin, bărbat şi luminat... este un specimen mai fin de natură omenească decât orice poate altă ţară să ofere »[1]). Prin creştin se înţelegea nu numai devoţiune religioasă, ci şi virtute; prin « bărbat » se implica hotărîre şi curaj, însuşiri deprinse mai ales din sport; iar prin « luminat », Arnold înţelegea un intelect deschis şi pregătit a primi idei noi. Evident, ceea ce urmărea acest pedagog să inculce în tineret, era o schemă prea rigidă pentru vărsta de adolescent. El îşi impunea idealul, făcând abstracţie de substratul naturii omeneşti. In mod practic el reuşea numai recurgând la ficţiuni, considerând pe tinerii elevi drept oameni crescuţi, adresându-se lor ca unor « gentlemen » formaţi şi sugerându-le în acelaş timp o concepţie « ritualistă » despre vieaţă, prin care ei învăţau să se controleze şi să se reprime în mod susţinut[2]).

Astfel se desvolta idealul de gentleman, care voia, în alte cuvinte, să fie desăvârşirea personalităţii pe baza unui caracter tare şi gata să înfrâneze orice emoţie. Aceasta însemna însă un continuu efort de auto-control, prin care pornirile instinctive erau stăpânite de raţiune, sau cum se mai zice astăzi, « refulate ». De aici ţinuta rezervată, reticenţa în gândire, discreţia în purtare şi mai cu seamă acea atitudine dìstantă, care făcea pe englezul cult din era Victoriană un om puţin sociabil şi simpatic faţă de străini.

---

[1]) Apud Renier, *Op. cit.*, p. 241.

[2]) Renier, *Ibid.*, p. 251 urm. Tennyson reducea tipul de gentleman la cuvintele: « *Self-reverence, self-knowledge, self-control* », la cari Arhiepiscopul Frederick Temple adăoga « *self-sacrifice* ». Inge, *Op. cit.*, p. 72.

www.digibuc.ro

Urmările practice ale idealului de gentleman se vedeau şi la persoane, care nu trecuseră prin colegii şi universităţi de elită. Prin imitaţie, asemenea persoane îşi însuşeau atitudinea, dacă nu şi calităţile de gentleman veritabil. Snobismul englezului din mica burghezie îşi are în bună parte această explicare. Intra în această poză şi ceva conformism, adică normele de conducere ce se perpetuaseră din timpuri îndepărtate şi pe care clasele mijlocii ţineau să le respecte, Tot aparatul ritualist aparţinând ţinutei de gentleman, contribuia însă la o pervertire a pornirilor spontane, înfrânate până la cruzimea de a biciui orice elan. Astfel cele mai frumoase mişcări ale omului aveau tendinţa să se transforme în forme stereotipe şi mecanice, susţinute de grija unei continue reprimări. Aşa se răspândea pe continent reputaţia englezului de om închis, rigid, ipocrit şi calculat până la desumanizare.

Cu toate acestea, sub o asemenea mască se frământau pasiuni şi sentimente, care răbufneau, sub o formă sau alta, mai curând sau mai târziu, pentru a ne desvălui aceiaşi natură omenească. De altfel, masele populaţiei, muncitorii şi ţăranii, rămăseseră neatinşi de influenţa idealului de gentleman. După războiul mondial însă, recunoaşterea caracterului factice al unui asemenea ideal se afirma din ce în ce mai mult şi printre clasele intelectuale şi avute ale societăţii. In acest sens, un scriitor ca D. H. Lawrence, sau un gânditor ca Bertrand Russell, reacţionau împotriva unei atitudini prea studiată pentru a corespunde vieţii unui om sincer cu sine însuşi. Astfel multe prejudecăţi dispăreau din viaţa socială de toate zilele. In acest înţeles se vorbeşte astăzi de « umanizarea » şi « continentalizarea » Englezilor.

Totuşi, o asemenea transformare în moravurile engleze nu însemna dispariţia noţiunii de « gentleman » din preocupările, pe care trebue să le aibe un om în cultivarea personalităţii. Era numai revenirea la înţelesul de altădată,

www.digibuc.ro

anume, de efort susținut în desăvârșirea morală, intelectuală și materială a omului în societate.

§ 118. *Femeia engleză*

Care străin, călătorind în Anglia, nu a fost izbit de trăsăturile individuale, morale și fizice, ale femeii engleze? Asemenea trăsături contribue de sigur la notele diferențiale, pe care le arată mentalitatea și caracterul enlgez. De aceea vom încheia acest capitol, relevând câteva fapte cu privire la psihologia femeii engleze și la situația ei în societate.

In Anglia, femeia a ajuns la emanciparea socială și politică mai târziu decât în alte țări, ca de ex. în Statele Unite sau țările skandinave. Emerson nota în *Jurnalul* său că « femeia în Anglia e ieftină *(cheap)* ». Judecata nu era prea crudă pentru stările de acum o sută de ani din Anglia, când femeia era considerată de bărbat mai mult ca o « avere mișcătoare » *(chattel)*.

Statutul social și politic al femeii engleze a fost mult timp întârziat de prejudecăți și superstiții, deși o propagandă în favoarea drepturilor ei se întâlnește încă dela sfârșitul secolului al XVIII-lea [1]). Biserica a ținut femeia într'o situație inferioară față de bărbat până în zilele noastre. Era o dogmă atât în clasele mijlocii cât și în clasele de jos ale societății, că femeia trebue să rămână, după preceptele Bibliei, în continuă dependență de bărbat. Obiceiul și legea sancționau o asemenea concepție. Pe la mijlocul secolului trecut se produse însă o reacțiune în opinia publică. In deosebi scrierile lui J. St. Mill și ale socialiștilor deșteptară sentimentul public în favoarea femeii, a cărei situație nu cadra cu stadiul de desvoltare al societății engleze. Două fapte principale grăbiră în mod hotărîtor emanciparea femeii în Anglia către sfârșitul secolului al XIX-lea, anume:

[1]) Așa, Mary Wollstonecraft, în scrierea sa, *Vindication of the Rights of Women*, apărută în 1792, susținea drepturile femeii.

www.digibuc.ro

creşterea mişcării muncitoreşti şi întinderea educaţiei printre masele de jos. Cel dintâi fapt implica apărarea drepturilor femeii muncitoare, reclamate în deosebi de sindicate. Iar educaţia maselor de jos ducea în mod nemijlocit la o mai dreaptă apreciere a rolului, pe care-l joacă femeia în societate. La asemenea fapte se mai adăogau şi altele, care accelerau emanciparea femeii. Surplusul de femei asupra bărbaţilor (aproape două milioane), democratizarea vieţii politice, slăbirea influenţii Bisericii, mişcarea neo-malthusiană, modificarea moravurilor, etc. contribuiau la crearea unei opinii publice în favoarea emancipării. Cu toate acestea, un singur succes practic înregistra feminismul în acest timp. Prin trecerea legei pentru proprietatea femeilor măritate *(Married Women's Property Act)* în 1882, le era recunoscut dreptul de a controla propriul lor avut.

La începutul secolului nostru, toate aceste fapte şi împrejurări determinau o puternică mişcare feministă, care urmărea în primul rând emanciparea politică. Femeia «sufragetă» dinainte de războiu a fost un element de propagandă vie în societatea engleză. Prin intervenţiile ei energice, ea reuşea să atragă atenţia conducătorilor. Legile din 1918 şi 1928, cum am văzut, acordau femeilor dreptul de vot. Acum femeia engleză devenea liberă din punctul de vedere al drepturilor cetăţeneşti, participând în toate domeniile de activitate pe picior de egalitate cu bărbatul.

Câteva date vor ilustra situaţia, în care se află femeia engleză astăzi. După recensământul din 1931, proporţia femeilor angajate în posturi de răspundere din diferitele întreprinderi economice ale ţării, este aproape 30%. In profesiuni, ca învăţământ (elementar şi secundar), biblioteci, infirmerii, opere sociale, teatru, ziaristică, literatură, etc., numărul femeilor întrece pe al bărbaţilor. In administraţia centrală a Statului şi în administraţia locală a diferitelor oraşe, numărul lor se apropie de acela al bărbaţilor. In Parlamentul din 1931—1935 erau 14 femei

www.digibuc.ro

deputate. In ultimele alegeri (Noemvrie 1935), se alegeau un număr mai mare de femei în Camera Comunelor. In al doilea Guvern Laburist (1929—1931), în fruntea Ministerului Muncii se afla o femee (Miss Margaret Bondfield). Peste 1500 femei sunt membre ale consiliilor comunale. Numărul total de femei numite ca judecători de pace, dela acordarea acestui drept în 1920, este de 3168. Pe lângă aceasta, un mare număr de femei se află în diferite societăţi, care militează pentru o cauză sau alta. Una din aceste Asociaţii este aceea pentru Igiena Morală şi Socială *(Association for Moral and Social Hygiene)*, fondată de Josephine Butler în 1870, care urmăreşte suprimarea prostituţiei şi recunoaşterea unui standard egal de moralitate pentru bărbaţi şi femei. Cele mai multe din organizaţiile de femei, care servesc scopul unei îmbunătăţiri profesionale sau sociale, sunt unite în Consiliul Naţional al Femeilor *(National Council of Women of Great Britain)* din Londra.

Cu toate aceste progrese realizate, femeia engleză mai are multe de revendicat, în deosebi din punctul de vedere al statutului juridic faţă de bărbat. Astfel unul din aceste deziderate este o reformă a legei matrimoniale. Se cere ca divorţul să fie acordat şi în cazul când bărbatul se face vinovat de adulter, de cruzime, beţie, etc., pe care legea în vigoare nu le recunoaşte ca motive de separaţiune. Intr'un cuvânt, revendicarea urmăreşte să se desfiinţeze inegalitatea între femeie şi bărbat în căsătorie [1]).

Viitorul mişcării feministe în Anglia este asigurat şi prin simplul fapt că, din totalul de alergători, femeile sunt cele mai numeroase. Deşi această superioritate nu s'a afirmat încă până astăzi cu consecinţele ei, este foarte probabil

[1]) Cf. *National Council of Women of Great Britain*— *Report of the Council Meeting and Conference*, Edinburgh, Oct. 1st—5th, 1934 (London, 1934), p. 58. Nu de mult (Mai 1936), Comisia însărcinată în 1932 de cei doi Arhiepiscopi să studieze admisiunea femeilor la preoţime în Biserica Anglicană, a depus Raportul, pronunţându-se în contra unei asemenea admisiuni.

www.digibuc.ro

ca în viitor să se reflecteze în decizia alegeriler într'atât încât să influenţeze întreaga legislaţie a ţării. Căci femeia engleză devine din ce în ce mai conştientă de drepturile ei în societate.

Sunt mai multe tipuri de femei în Anglia, diferenţiate după categoriile sociale din care fac parte. Femeea muncitoare vine în primul rând. Relativa ei independenţă materială nu o face însă mai liberă faţă de bărbat, când e căsătorită. Vieaţa de uzină sau de biurou e prea absorbantă pentru a-i permite o atitudine mai conştientă în această privinţă. Totuşi, drepturile politice au fost dobândite mai mult prin ea decât prin celelalte categorii de femei. Opinia publică a fost deşteptată în urma condiţiilor mizere, în care trebuia să lucreze pentru o retribuţie de multe ori nedreaptă pentru munca depusă. Din cauza prejudecăţilor, care mai dăinuesc, femeia muncitoare în Anglia, ca şi în Statele Unite, are de înfrunta. şi astăzi nedreptăţile în lupta ei pentu a-şi câştiga traiul. Dar un progres continuu se observă şi în această privinţă, datorită legilor sociale şi tendinţelor din ultimii treizeci de ani, manifestate în opinia publică [1]).

Femeia profesionistă, care în unele domenii de activitate a ajuns, cum am pomenit, să disloce pe bărbaţi, este mai independentă decât femeia muncitoare. In cele mai multe cazuri ea preferă să rămână necăsătorită. Este cel mai conştient tip de femeie, fără însă a milita dincolo de societăţile profesionale, din care face parte. De altfel este şi cea mai mulţumită femeie din punctul de vedere moral şi material.

Apoi vine femeia aparţinând claselor mijlocii, cu oarecare independenţă materială şi fără ocupaţie propriu zisă, dar

[1]) De curând s'a ridicat chestiunae recunoaşterii unei retribuţii egale *(equal pay for equal work)* pentru femeile în administraţia Statului *(Civil Service)* în Camera Comunelor, de o femee laburistă (Miss Wilkinson Jarrow, în şedinţa din 1 Aprilie, 1936), punând Guvernul Baldwin în minoritate.

www.digibuc.ro

care militează activ pentru lărgirea drepturilor în societate. De multe ori această femeie este necăsătorită, misionară în înţelesul frumos şi fecund al termenului, gata oricând să-şi descarce energiile pentru o cauză sau alta. Rolul ei este determinat nu numai de preocupări pur feministe, ci şi de problemele care agită societatea în genere, înţelegând să contribue alături de bărbaţi la ridicarea standardului de vieaţă al comunităţii. De aceea o întâlnim în diferite societăţi, consilii comunale şi locale, în cluburi, în organizaţii politice de partid sau în organizaţii cu caracter economic şi social, în care se afirmă pentru interesele întregii colectivităţi.

In sfârşit, mai este femeea aparţinând aristocraţiei şi claselor avute, mai totdeauna angajată în opere de caritate, pentru care jertfeşte energie, timp şi bani. Rolul ei social este apreciat de populaţiile sărace, în mijlocul cărora descinde, ajutându-le şi cercetându-le de aproape. Cele mai frumoase opere filantropice au luat naştere în Anglia din iniţiativa acestui tip de femeie, care înţelege să-şi merite locul privilegiat prin fapte bune şi umanitare. Nici opulenţa, nici rangul social nu o face să fie frivolă sau să ignoreze datoriile ei faţă de semeni. Este de sigur cel mai luminat şi mai inteligent tip de femeie engleză.

In general, psihologia femeii engleze, pe lângă aceea inerentă profesiunii şi clasei din care face parte, este asemănătoare aceleia bărbatului englez. Energia, voinţa, veracitatea, auto-controlul şi tot ce contribue la formarea caracterului, sunt însuşiri care se întâlnesc şi la ea. Notele diferenţiale de sex sunt mai puţin izbitoare în Anglia decât, de ex., în ţările latine. Imprejurările economice, moravurile societăţii şi mai ales educaţia tind să le apropie. De aceea, femeea engleză face de multe ori impresia de a fi înzestrată cu însuşiri mai mult bărbăteşti. La această impresie contribue în bună parte şi numărul mare de fete bătrâne *(spinsters)*, cu o psihologie şi fizionomie singulară. Cu toate acestea, sub aspectul de suprafaţă se ascunde

www.digibuc.ro

același substrat comun femeii în genere. Căci femeea engleză este în fond tot atât de bună mamă, soție, receptivă și sentimentală, ca și femeiea din alte țări.

Din punct de vedere social, intelectual și moral, femeia engleză se află astăzi printre cele mai evoluate tipuri de femee din lume. Prin energia și înțelegerea ei, integrate în comunitate, ea poate servi de model femeilor emancipate din alte țări. Fără a fi excentrică, nici pretențioasă, ea caută să se desăvârșească în spiritul societății engleze, adică în conformitate cu tradiția și legile țării. Iar revendicările ei față de bărbat sunt izvorâte mai mult din conștiința demnității decât dintr'o bolnăvicioasă tendință de emancipare exagerată. Cu asemenea însușiri, femeea engleză poate aspira la mai multă dreptate și mai multă putere în afacerile publice, fără a periclita (cum cred unii străini), prin preponderența ei numerică, structura Statului și societății.

www.digibuc.ro

CAP. XVIII

INFLUENŢA ENGLEZĂ IN LUME

§ 119. *Inceputurile Influenţei engleze*

Civilizaţia engleză a fost la început tributară altor civilizaţii. Astfel rând pe rând, influenţe romane, germanice, skandinave şi franceze, introduse prin diferite invazii şi cuceriri ale Insulelor Britanice, au lăsat urme asupra poporului, unele adânci şi stăruitoare până azi, altele trecătoare şi înregistrate numai de istorie. Pe lângă aceste influenţe, Angila primea în mod indirect înrâuriri dela alte civilizaţii de pe continent. Aşa a fost, de ex. influenţa italiană în literatura secolului al XVI-lea, sau influenţa flamandă şi olandeză în domeniul industriei din acelaşi secol.

Se poate spune că, până la începutul secolului al XVII-lea, poporul englez a fost mai mult receptiv decât activ în civilizaţia lui. Atunci începea să se afirme o civilizaţie proprie, cu note diferenţiale din ce în ce mai pronunţate. Este secolul afirmării poporului englez în lume. In politică, în literatură, în ştiinţe şi filosofie, Anglia devine acum pentru întâia oară un centru cultural de atracţie pentru Europa.

Impulsul acestei afirmări îl dădea în primul rând buna stare materială a ţării. Scăpată de doi concurenţi puternici în domeniul politic şi economic, Spania şi Olanda, poporul englez înaintează cu încredere în sine. Expansiunea lui în lume începe cu achiziţii teritoriale în noul continent şi în India, cum am văzut, fiind susţinută de o flotă comercială şi militară. Desvoltarea aceasta era datorită în bună măsură

www.digibuc.ro

Actului de Navigație al lui Cromwell, dar și energiei și inițiativei particulare. După Războiul Civil și după Revoluție, poporul englez își recapătă liniștea și organizarea politică necesară unei creșteri normale. Dar chiar înainte, pe tot timpul secolului al XVII-lea, cultura lui se desvolta și căpăta un caracter original. Literatura, filosofia și știința înfloresc ca niciodată înainte. Shakespeare și Milton, Bacon, Hobbes și Locke, Harvey și Boyle, pentru a menționa numai pe cei mai celebri reprezentanți ai acestei epoci, sunt nume care străbat în toată Europa, exercitând o influență prin scrierile lor literare, prin teoriile lor filosofice și prin descoperirile lor științifice. Anglia propriu zisă, la sfârșitul secolului al XVII-lea, intra astfel cu o contribuție proprie și bogată, în cultura Europei.

Această desvoltare a unui popor, care abia număra vreo șase milioane, este uimitoare. Chiar dacă ținem seama de împrejurările istorice, cărora se datora o asemenea creștere, trebue să admitem că rezultatele obținute reflectau și anumite însușiri naționale. Fără putere de voință, fără simțul practic și mai ales energia desfășurată, Englezii nu ar fi ajuns să aibe o cultură și civilizație proprie atât de timpuriu. Munca lor, stăruința cu care au însoțit toate întreprinderile din secolul al XVII-lea, îi așezau printre popoarele cele mai înaintate ale Europei.

Dar ceea ce a determinat această eflorescență în civilizația engleză, a fost o schimbare în spiritul însuși al societății. In secolul al XVI-lea avusese loc Reformația. Oricare au fost cauzele ocazionale, care dăduseră naștere acestui eveniment, cauza principală a fost transformarea concepțiilor față de lume în genere și față de autoritatea Bisericei în deosebi. Un scepticism general pregătea desvoltarea științei și făcea să apară spiritul de toleranță [1]). In adevăr,

[1]) H. T. Buckle, *History of Civilization in England* (new ed. London, 1867), vol. I, p. 345. Buckle vedea această schimbare reflectată în două scrieri din acea epocă, anume: *Ecclesiastical Polity* de R. Hooker, apărută în 1594 și *The Religion of Protestants* a lui W. Chillingworth, apărută în

www.digibuc.ro

către sfârșitul secolului al XVI-lea și în prima jumătate a secolului următor, un spirit nou de cercetare apărea în Anglia, ca și în celelalte țări din occidentul Europei. Supremația rațiunii era recunoscută nu numai în cunoașterea fenomenelor naturii, dar și în religie. O nouă eră se deschidea prin această tendință, care făcea pe om să se emancipeze de autoritatea antichității. Acum apăreau scrieri cu caracter controversalist, care reflectau transformarea survenită în mentalitatea cărturarilor englezi. Era un proces continuu și susținut, care ducea nemijlocit la recunoașterea dreptului de opinie individuală împotriva autorității [1]). Herbert of Cherbury, amicul lui Bacon, publica în 1624 faimoasa operă *De Veritate*, în care încerca să arate substratul rațional al convingerilor omenești. Deși publicată la Paris și în limba latină, această scriere era cunoscută și comentată în cercurile cărturarilor englezi. De asemenea Hobbes, cu toată prudența în exprimare, era un deist și un raționalist. Influența lui în această privință a fost reală și de lungă durată, prelungindu-se până în secolul următor. Iar în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, apăreau o mulțime de scrieri cu caracter raționalist, care provocau răspunsuri din partea reprezentanților Bisericei [2]).

1637. Ambele scrieri exercitau o influență asupra ideilor timpului, mai ales în chestiuni de dogmă, făcând apel la rațiune și astfel pregătind apariția de mai târziu a deiștilor. Cf. W. Ed. H. Lecky, *History of the Rise and Influence of the Spirit of Rationalism in Europe* (London, 1910), vol. I, p. 44.

[1]) Una din scrierile cele mai caracteristice în această privință este a lui Sir Thomas Browne, *Inquires into Vulgar and Common Errors*, apărută în 1646, în care se menționează trei cauze de eroare, anume: aderarea la autoritate, neglijarea unei examinări proprii și credulitatea (Bk. I, chap. 5 și 7).

[2]) Insemnăm pe cele mai cunoscute, care au avut partea lor de contribuție în statornicirea noului spirit: Martin Clifford, *Treatise of Humane Reason* (1674), Robert Boyle, *Discourse of Things above Reason* (1681), John Locke, *Letters on Toleration* (1685) și *The Reasonableness of Christianity* (1695). Cf. John M. Robertson, *A Short History of Freethought* (3rd ed. London, 1915), vol. II, p. 69—116.

www.digibuc.ro

Insăşi lupta între Coroană şi Parlament, deslănţuită pe la jumătatea secolului al XVII-lea, era determinată de acelaşi spirit nou, care se cerea satisfăcut. De o parte autoritatea vechilor aşezăminte, de altă parte necesitatea de renovare a poporului, erau cele două forţe, care se opuneau şi nu încetau decât cu triumful celei mai noi şi mai puternice din ele. Iar rezultatul practic a fost, cum am văzut, întronarea definitivă a unei noui forme în guvernarea ţării, bazată pe libertăţile poporului.

Odată cu Restauraţia, noul spirit se afirma în toate domeniile de cultură. Înfiinţarea Societăţii Regale *(Royal Society)* de Carol al II-lea Stuart în 1662 însemna o nouă întărire a acestei schimbări intelectuale în societatea engleză. Charta Societăţii spunea explicit că scopul acestei Academii este să înainteze cunoştinţele «naturale», ca opuse acelora supranaturale, care dăinuiseră până atunci

In asemenea condiţii se putea desvolta o civilizaţie proprie. Fiecare om avea acum posibilitatea să se afirme liber şi să dea comunităţii ceea ce aptitudinile lui intelectuale şi morale, nestânjenite decât de propria lui conştiinţă, erau în stare să ofere. Numai în lumina acestei transformări în spiritul societăţii se poate înţelege afirmarea civilizaţiei engleze pe baze proprii în cursul secolului al XVII-lea.

§ 120. *Secolul al XVIII-lea*

Noul spirit al civilizaţiei engleze se desvolta în cursul secolului al XVIII-lea, intensificându-se în toate domeniile de activitate. Cu toată reacţiunea Bisericii şi a unei părţi din aristocraţie, vechile concepţii nu mai avură nicio influenţă asupra societăţii. Intronarea ştiinţei în locul teologiei, a raţiunii în locul superstiţii şi a libertăţiei de gândire în locul autorităţii, era definitivă. Atât de puternic era noul spirit încât el se răspândea şi pe continent. Anglia devenise acum un centru de atracţie şi de interes cultural pentru cele mai înaintate popoare din occidentul Europei.

www.digibuc.ro

Dintre toate țările, care își îndreptau acum privirile către civilizația și cultura engleză, nici una nu a fost mai mult atrasă ca Franța. La începutul secolului al XVIII-lea, intelectualii francezi simt pentru întâia oară necesitatea de a lua contact direct cu ideile și instituțiile engleze. Montesquieu și Voltaire, pentru a menționa pe cei mai iluștri, petreceau mai mulți ani în Anglia, studiind de aproape viața socială, politică și culturală a poporului enlgez. Acum are loc acea unire între intelectul francez și englez, de care vorbește Buckle [1]). Până atunci, în Franța nu se cunoștea mai nimic despre limba și literatura enlgeză. In secolul al XVII-lea, cărturarii sau oamenii de știință ai Franței ignoraseră cu desăvârșire cultura engleză. Tot ce se cunoștea despre Anglia și poporul englez, era mai mult ecoul svonurilor și prejudecăților, pe care le întreținea poporul în ignoranța sa asupra vecinului. După cei doi mari autori menționați, care însemnaseră în scris impresiile și cunoștințele lor, alți francezi de marcă vizitau Anglia, ca Buffon, Helvetius, Mirabeau, Maupertius, etc. Insuși Rousseau, care ar părea atât de străin de spiritul englez, ședea câteva luni în Anglia, după invitația filosofului Hume. Concepțiile sale religioase erau mai mult ale unui deist, fiind influențate în bună parte de Hobbes și Locke. Diderot era un admirator al filosofiei lui Hobbes și al romanelor lui Richardson, iar alți literați francezi căutau să se inițieze în spiritul culturii engleze.

Dar dintre toți acești intelectuali, Montesquieu și Voltaire au contribuit mai mult să deștepte interesul poporului francez pentru civilizația engleză. Cel dintâi releva cu admirație, în scrierea sa celebră *De l'Esprit des Lois* (1748), organizarea politică și libertățile poporului englez, însușindu-și chiar unele principii de teorie politică dela Locke și declarându-se pentru monarhia «temperată», adică

[1]) *Hist. of Civ. in England*, vol. II, p. 213 urm.

www.digibuc.ro

pentru modelul englez de monarhie constituțională. Voltaire, în *Lettres sur les Anglais* (1734), precum și în alte scrieri arăta compatrioților săi formele de organizare, pe care se razimă libertățile cetățeanului englez. El făcea cunoscut în Franța pe Locke, din a cărui filosofie se alimenta teoria pedagogică a lui Rousseau și metafizica lui Condillac. Voltaire cunoștea de asemenea operele lui Berkeley, Shaftesbury, Mandeville și alți gânditori englezi. Tot el ținea să popularizeze teoriile științifice ale lui Newton, cu un entusiasm care făcea pe Francezi să se depărteze de fizica lui Descartes [1]). In sfârșit, Voltaire era cel dintâi francez, care studia pe Shakespeare, cu toate rezervele pe care le avea față de acest «*génie barbare*». Cunoștințele sale despre limba și ilteratura engleză erau temeinice.

Tot aici trebue să amintim scrierea lui J. L. De Lolme despre Constituția engleză. Această operă scotea în relief caracterele distinctive ale organizării politice și sociale a poporului englez. Influența ei a fost mare atât în Franța cât și în Anglia [2]).

Ceea ce determina acest interes pentru o țară, care până atunci fusese considerată ca inferioară, era în primul rând schimbarea condițiilor și concepțiilor în vieața politică a Franței. După moartea lui Ludovic al XIV-lea (1715), intelectualii francezi începeau să reflecteze mai liber asupra formei de guvernământ în care trăiau și în deosebi asupra libertăților, pe care marele Rege le ținuse atât timp înfrânate. Sub Regență și sub domnia frivolului Ludovic al XV-lea, o nouă direcție se afirma în spiritul culturii franceze. Acum se discuta liber despre drepturile cetățenești și despre mijloacele, care să asigure emanciparea omului de jugul

[1]) Buckle, *Op. cit.*, vol. II, p. 217—220. Cf. Robert Mackenzie, *The 19th Century* (12th ed. London, 1889), p. 13 urm.

[2]) Apărută în 1771, dar suprimată de censură, scrierea lui De Lolme era tradusă în limba engleză. Se pare că însuși Blackstone a utilizat-o. Cf. J. Bentham, *A Fragment on Government* (ed. by F. C. Montague, Oxford, 1891), p. 199.

www.digibuc.ro

tiraniei și al autorității. Enciclopediștii erau împregnați de idei engleze. D'Alembert adopta, pentru Enciclopedie, clasificarea facultăților umane din opera lui Bacon, care fusese tradus în limba franceză. Cele două opere principale ale lui Adam Smith, Teoria Sentimentelor și Avuția Națiunilor, fuseseră de asemenea traduse și răspândite în Franța.

Poate în niciun domeniu nu se observă influența engleză în Franța atât de clar ca în atitudinea intelectualilor față de Biserică. Libertatea de gândire în materie de religie, era învățată direct dela deiștii și raționaliștii englezi. Voltaire se declara pe față a fi «*libre penseur*» *(free thinker)* în înțelesul englez al termenului [1]). Influența scrierilor lui Collins în Franța a fost efectivă în toate cercurile intelectuale. Scrisorile acestui liber cugetător în controversa celebră cu Samuel Clarke și Henry Dodwell, erau publicate, în 1769 sub titlul «*Essai sur la nature et la destination de l'âme humaine*», îngrijită de Baronul D'Holbach. Voltaire se referea deseori la Collins, pentru a-și sprijini atacurile împotriva Biserici. Turgot, încă foarte tânăr, publica în 1753 *Lettres sur la tolerance*, scrise în spiritul liber-cugetătorilor englezi.

O bună parte din oamenii Revoluției Franceze, ca Dumouriez, Lafayette, Camille Desmoulins, cunoșteau limba engleză. Marat, care călătorise în Anglia și Scoția, publica două scrieri în limba engleză. Mirabeau cunoștea de aproape mecanismul Constituției engleze. In discursurile sale din Adunarea Națională el se inspira din scrierile lui Burke. Brissot studiase instituțiile engleze, în deosebi legislația. Condorcet propunea un sistem de justiție criminală, inspirat direct din modelul englez [2]).

Influența engleză în Franța pregătea astfel, pe tot timpul secolului al XVIII-lea, ideologia Revoluției. Contribuția

[1]) Asupra originei și înțelesului istoric al termenului «*free-thinker*», vezi Robertson, *Op. cit.*, vol. I, Introd.

[2]) Buckle, *Op. cit.*, vol. II, p. 225 urm.

www.digibuc.ro

ideilor engleze în determinarea acestui eveniment, a fost recunoscută de istorici. Asimilate şi trecute prin spiritul francez, ideile engleze despre libertate aveau să se afirme în alte forme, dar în fond ele reprezentau aceleaşi adevăruri, pentru care poporul englez luptase cu un secol mai înainte.

In Germania, influenţa engleză se manifestă mai mult pe câmpul speculaţiilor filosofice şi a teoriilor ştiinţifice, decât în domeniul realizărilor politice. Filosofia lui Locke era cunoscută de Leibniz, care ţinuse să se explice faţă de ea în scrierea cunoscută, *Nouveau Essais sur l'Entendement Humain*, apărută postum (1765). Kant a fost influenţat de filosofia engleză mai mult decât ori care alt gânditor german din secolul al XVIII-lea. Se cunoaşte rolul covârşitor pe care l'au avut ideile lui Hume despre cauzalitate şi teoria spaţiului a lui Newton în speculaţiile filosofului german. Influenţa lui Shaftesbury asupra clasicilor germani a fost de asemenea stăruitoare. Wieland trecea drept un deist din şcoala engleză. De fapt, filosofia şi ştiinţa engleză pătrunseseră la universităţile germane în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Literatura engleză începuse să fie cunoscută în Germania încă din secolul precedent. Dramele lui Marlow şi Shakespeare fuseseră reprezentate de trupe ambulante. In secolul al XVIII-lea, admiraţia pentru opera lui Shakespeare era unanimă printre literaţii germani. Lessing şi Goethe recunoşteau geniul dramaturgului englez. Iar către sfârşitul secolului (1797) apărea celebra traducere din Shakespeare a lui Wilhelm Schlegel.

Şi în alte ţări din occidentul Europei, cultura engleză începea să se răspândească în tot cursul secolului al XVIII-lea, fie prin literatură, fie prin ştiinţă, filosofie şi invenţiuni tehnice. In ţările skandinave, în Spania, Portugalia, Italia, Elveţia, influenţa engleză creştea sub o formă sau alta. In America de Nord, în cele treisprezece colonii, care deveniseră Statele Unite, tot ce era civilizaţie şi cultură, purta pecetea spiritului englez. Iar expansiunea

www.digibuc.ro

colonială a poporului englez din acel secol, care fusese atât de intensă, răspândea instituțiile Angliei în toate continentele. Astfel se poate spune că, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, poporul englez reușise să se impună prin civilizația și cultura lui în întreaga lume și să exercite o influență binefăcătoare pentru progresul omenirii.

§ 121. *Influența engleză în secolul al XIX-lea*

Civilizația și cultura engleză se răspândeau și mai mult în lume, odată cu desvoltarea mijloacelor de comunicație în secolul al XIX-lea. Dar această răspândire se datora și ascendenței poporului englez, care atât în domeniul politicei și comerțului extern cât și în domeniul științei, artelor și filosofiei se afirma din ce în ce mai mult față de alte popoare. In politica externă, după înfrângerea definitivă a lui Napoleon I, Anglia se bucura de un prestigiu neîntrecut de altă țară. Atitudinea ei față de problema diferitelor naționalități, a fost dictată de un idealism, care contrasta cu politica celorlalte puteri europene. Astfel, sub influența lui Canning, Guvernul Britanic se depărta treptat de foștii aliați (Rusia, Austria și Prusia), intervenind în favoarea naționalităților, care luptau pentru independență. Grecia își căpăta neatârnarea cu ajutorul militar și diplomatic al Angliei. Deasemenea Italia reușea să expulseze pe Habsburgi și Burboni cu dipolmația și voluntarii englezi. Cavour și Garibaldi datorau o bună parte succesului lor acestui ajutor desinteresat. Spania și Portugalia fură încurajate de Englezi în lupta lor împotriva unor monarhi reacționari. Numai față de popoarele balcanice, atitudinea Angliei nu a fost totdeauna consequentă. Pe când Gladstone denunța opiniei publice atrocitățile Turcilor, Disraeli întărea politica Porței în Balcani. Evident, aici erau în joc interese vitale pentru Anglia, care nu putea să lase Rusia să înainteze spre Constantinopol.

www.digibuc.ro

Anglia ajuta deasemenea coloniile din America de Sud să se emancipeze de stăpânirea Spaniei [1]).

In domeniul comerțului extern, Anglia deținea monopolul în lume, cum am văzut (§ 17), până în a doua jumătate a secolului trecut. Influența ei se exercită și pe această cale. Metode engleze în comerț, industrie și finanțe erau adoptate de toate țările civilizate. Londra devenise de fapt centrul comercial și bancar al lumii. Cele mai însemnate întreprinderi se pregăteau sub egida bancherilor din *City*. O bună parte a împrumuturilor externe a celor mai multe State europene se făcea tot prin intermediul Londrei. Expansiunea colonială și relațiile politice internaționale întăreau deasemenea preponderența engleză în lume.

Contribuțiile poporului englez în domeniul științei, artelor și filosofiei au fost continue în tot cursul secolului al XIX-lea. Influența engleză în această privință e poate mai puțin vizibilă din cauza caracterului internațional, pe care-l are fiecare din aceste câmpuri de activitate. Dar aportul poporului englez a fost real, mai ales în știință și filosofie, în care domenii opere de valoare universală au fost produse pentru folosul întregii omeniri. Știința și filosofia engleză stau pe un plan de egalitate cu știința și filosofia celorlalte popoare, care au excelat în aceste câmpuri de activitate intelectuală. Din punctul de vedere al artelor, realizările poporului englez sunt desigur întrecute de alte popoare mai înzestrate, ca Francezii, Germanii și Italienii. E singurul domeniu, în care nu poate fi vorba de o influență engleză în lume, deși în muzică și artele plastice se obesrvă un progres continuu în comparație cu trecutul.

Dar influența engleză se răspândea și pe altă cale decât aceea a domeniilor pomenite. La începutul secolului al XIX-lea, Europa primea multe elemente engleze în deprinderile ei de viață, ca îmbrăcămintea, sportul și unele

[1]) A. F. Pollard, *The History of England* (14th impression, London, 1933), p. 200 urm.

www.digibuc.ro

îmbunătățiri practice în perfecționarea confortului. Acum pătrundea pe continent moda engleză a unei îmbrăcăminte mai simple pentru bărbați. Sacoul, redingota, fracul, smokingul, pălăria tare *(Derby hat)*, bastonul de stradă, etc., adoptate în toate țările, sunt de origină engleză. Cursele de cai, foot-ball, tennis, canotaj și alte sporturi, erau acum introduse în toată Europa. Grădinile publice din cele mai mari orașe din Europa copiau stilul parcurilor engleze. Vila engleză de țară *(cottage)* servea de model în multe țări. Mobila engleză, mai sobră și mai practică, devenea la modă pretutindeni. Un fel de anglomanie se întâlnea în clasele conducătoare din toate țările.

Intr'un cuvânt, influența engleză devenise supremă în toate părțile lumii și în cele mai multe ramuri de activitate Orgoliul național creștea odată cu această influență. Tipul englezului din era Victoriană, care călătorea în străinătate, era un om conștient de rolul preponderent al țării lui în lume, refuzând să vorbească altă limbă și afirmându-și prin ținută superioritatea, pe care i-o dădea prestigiul de a fi cetățean britanic.

§ 122. *Influența engleză în România*

In mod curent se crede că, dintre toate popoarele occidentului, Englezii au exercitat cea mai slabă influență asupra formelor de organizare ale Statului român modern și ale culturii române în genere. Altădată se mergea și mai departe în această privință, tăgăduindu-se orice contribuție a civilizației engleze în România. Generația dela 1848 și 1866, stăpânită de cultura franceză, uita ușor rolul Angliei în desvoltarea României moderne. Rar se auzea atunci câte un cuvânt de admirație pentru instituțiile «Engliterei», cunoscută mai mult prin intermediul altor națiuni.

Cu toate acestea, unele fapte din istoria României din ultimii o sută de ani indică o influență engleză destul de

www.digibuc.ro

însemnată. Este cunoscut rolul pe care l'a avut intervenția Angliei în stipulațiile Tratatului dela Adrianopol (1829). Consecințele economice, care urmau dintr'o astfel de intervenție pentru modul de producție agricolă din România, au fost recunoscute ca hotărîtoare de economiștii români. Lucrările lui C. I. Băicoianu și Șt. Zeletin au arătat în deosebi legătura între expansiunea capitalismului englez în România și transformarea caracterului economiei agrare în această țară. De atunci cerealele românești luau calea apusului, devenind marfă exportabilă în afară de Imperiul Otoman. Această libertate dădea un avânt neobișnuit agriculturii, contribuind în acelaș timp la intensificarea comerțului din cele două Principate într'o măsură neîntâlnită până atunci.

Pe la sfârșitul secolului trecut, relațiile comerciale între Anglia și România erau, cum se știe, strânse și continue. Grâul și petrolul românesc găseau o desfacere sigură pe piața Angliei. Din punct de vedere financiar, Anglia era și pentru România bancherul multor întreprinderi. Pe timpul războiului mondial, ajutorul ei financiar și economic a fost efectiv. Iar astăzi, comerțul cu Anglia reprezintă cea mai ridicată cifră dintre țările în care exportăm.

Dar nu numai în domeniul economic se manifestă influența engleză în România. O bună parte din așezămintele de bază ale Statului român modern, în ciuda modurilor de introducere și adaptare, sunt de origină engleză. Regimul constituțional și parlamentar, deși luate din Belgia sau Franța, râmân produse ale civilizației engleze prin excelență. In privința reprezentării universităților în Parlament, prevăzută de Constituția din 1866 (Art. 73), adoptarea poate fi considerată directă, căci o asemenea instituție nu se întâlnea în nici o țară în afară de Anglia [1]). In ultimii ani,

[1]) Cf. Nicolae Petrescu, *Reprezentarea Universităților în Parlament*, în *Convorbiri Literare* (Februarie 1934), p. 137—143.

www.digibuc.ro

conducătorii României au arătat o solicitudine pentru întocmirile Angliei. Așa, Legea Administrativă din 1929, atât de nouă față de ce fusese înainte, rupea cu sursele tradiționale de inspirație, introducând elemente din administrația locală a Angliei.

In domeniul cultural, influența engleză este mai puțin evidentă. Dar și în această privință sunt unele fapte, care dovedesc o asemenea influență. Pe la 1831 Petrache Poenaru, cunoscut ca organizatorul școalelor din România, călătorea prin mai multe orașe din Anglia, însemnând în scris impresiile sale [1]). Se pare că acestei împrejurări se datorește figurarea unui deputat al «Academiei naționale de Invățătură», pe care o prevedea «Ohștească extraordinară Adunare de revizuirea Regulamentului Organic» din 1831 la Iași [2]).

Ceadintâi traducere în românește direct din limba engleză, este a lui C. A. Rosetti, anume *Manfred* de Byron, apărută în 1843 [3]). Cu mult înainte apăruseră traduceri din literatura engleză, dar după traduceri franceze sau germane, uneori și din grecește. Așa au tradus Samuel Clain, Veniamin Costache, Lazăr, Asachi și alții. Simion Marcovici traducea «*Nopțile*» lui Young în 1831 după o versiune franceză [4]).

Dintre toți autorii englezi, Shakespeare și Byron au fost mai mult traduși în românește. Petre Carp, la începutul carierei sale publice, traducea din original două drame de Shakespeare, *Macbeth* și *Othello* (1864). *Hamlet* fusese tradus în 1855 de D. P. Economu, servind de text la Teatrul Național din București. Ion Barac a tradus de asemenea

[1]) N. Iorga, *Histoire des Relations Anglo-Roumaines* (Iași, 1917), p. 114 urm.

[2]) Art. 2, d. Vezi *Analele Parlamentare ale României* (București, 1893), Tomul I, Partea 1I, p. 80.

[3]) P. Grimm, *Traduceri și Imitațiuni Românești după Literatura Engleză*, Extras din *Daco-romania* (Cluj, 1924), p. 362.

[4]) Grimm, *Op. cit.*, p. 290.

www.digibuc.ro

pe *Hamlet*. Ad. Stern a tradus cele mai multe din tragediile lui Shakespeare, printre care *Iuliu Cezar* (1879) și *Regele Lear* (1881). Cam din același timp datează traducerile din Shakespeare ale Fraților Scarlat și Dimitrie Ghica. Șt. G. Vârgolici traducea din Byron în *Convorbiri Literare*, dar după traduceri franceze, confruntând poate și textul englez [1]). Din Byron au mai tradus Macedonski, G. Lazu și alții, dar tot din limba franceză. Anghel Demetriescu a tradus direct din Macaulay. Ion Ghica era influențat de cultura engleză, mai ales în concepțiile sale economice. Titu Maiorescu, care își însușise modul de judecată istorică «mai mult englezește evoluționar decât franțuzește revoluționar», publica traducerea unui esseu al lui H. Spencer, *Individul în contra Statului*. In cursul său dela Universitate, el acorda totdeauna un spațiu larg filosofiei engleze. A. D. Xenopol recenza și discuta amplu opera lui Buckle despre *Istoria Civilizației în Anglia*. In timpuri mai recente, traducerile se înmulțeau, însă o bună parte din ele erau tot din limba franceză sau germană. Deasemenea, studii despre poporul englez, literatura, instituțiile și cultura lui, apăreau din când în când în reviste sau chiar în volum, cum sunt scrierile D-lor N. Iorga, M. Beza, I. Botez, P. Grimm, Dragoș Protopopescu și alții.

Scrierile engleze despre România sunt mai vechi decât scrierile românești despre Anglia. Studiile d-lor Iorga și Beza despre descrierile Englezilor, care au călătorit prin Țările Românești, arată această prioritate [2]). Pentru a înțelege aceste slabe raporturi de cultură, trebue să amintim că tinerii români nu se duceau în trecut să studieze în școalele și universitățile engleze. Abia după marele războiu, ei au început să se îndrepte spre asemenea așezăminte, deși numărul lor, mai ales dela izbucnirea crizei economice,

[1]) Grimm, *Ibid.*, p. 308 urm.

[2]) Cf. N. Iorga, *Op. cit.*, M. Beza, *Papers on the Roumanian People* (London, 1920) și I. Botez, *Studii și Observații* (București, 1920).

www.digibuc.ro

este foarte redus. Până la sfârșitul secolului trecut, foarte puțini Români cunoșteau limba engleză. Inceputul unor relații culturale mai frequente se datorește de fapt sosirii în țară a Reginei Maria, în 1892, ca Principesă Moștenitoare. Atunci începe să se răspândească studiul limbii engleze, care se introducea și în unele licee reale și școli comerciale. După războiu, limba engleză devine din ce în ce mai răspândită în România, atât prin desvoltarea relațiilor cu Anglia cât și prin Românii, care au fost în America, mai ales aceia din Ardeal. Acum catedre de limba și literatura engleză iau ființă la Universitățile din Iași, Cluj și Cernăuți, nu însă și la aceea din București [1]).

In sfârșit, se cuvine a menționa activitatea, pe care o desfășoară de câțiva ani *Societatea Anglo-Română* pentru promovarea relațiilor culturale între cele două țări. Conferințele ținute sub auspiciile acestei societăți au avut darul să deștepte interesul publicului românesc pentru civilizația engleză. Scrierea d-lui Iorga, *Patru Conferințe despre Istoria Angliei* (1928) a ieșit din această împrejurare, constituind cea mai bună inițiere în spiritul istoriei și culturii poporului englez [2]). Relațiile între Anglia și România ar trebui să se desvolte într'o măsură mai largă decât a fost posibil până acum. Nici un obstacol politic sau economic nu stă în calea unei asemenea desvoltări.

§ 123. *Influența engleză în prezent*

In secolul nostru când relațiile internaționale au devenit atât de intense, influența unui popor în lume e mai greu de urmărit decât altădată. Inrâuririle dintre popoare fiind

[1]) In 1935 s'a anunțat, din inițiativa Guvernului Britanic, crearea unei asemenea catedre la Facultatea de Litere din București. Din toamna anului 1936 un curs de limba și literatura engleză este ținut de Profesorul Burbank.

[2]) Cf. Volumul editat de Societatea Anglo-Română, *Anglia și Poporul Englez prezentat în Conferințe* (București, 1928).

www.digibuc.ro

astăzi multiple și susținute, în ciuda naționalismului exagerat și autarhiilor economice, care se întâlnesc dela marele război încoace, ele se confundă și se pierd în complexul întregii civilizații contemporane. O idee sau o invenție poate porni dela un popor, dar poate fi valorificată în același timp de alt popor. Schimbul între poporul care inovează și acela care aplică inovația, este atât de rapid încât nu se mai poate stabili care din cele două părți a contribuit la mersul progresului. In cazul Angliei, idei și invențiuni ce-i aparțin, se întâlnesc în alte țări, fără să se menționeze originea. Așa, bunăoară, cine se gândește a atribui poporului englez meritul de fi introdus pentru întâia oară impozitul proporțional pe venit și proprietate, adoptat astăzi de cele mai multe țări civilizate. Sau în domeniul asistenței sociale, care datează de secole în Anglia, cum am văzut, multe idei născute în timpul nostru și însușite de alte popoare în legislația lor socială, sunt produse de frământările sindicatelor muncitorești engleze din ultimii treizeci de ani. In domeniul culturii generale, al științei, artelor și filosofiei, contribuția engleză nu e mai puțin continuă și originală, fără însă a se putea stabili cu precizie aportul propriu. Căci în această privință transmiterea e și rapidă. Iar elementele diferențiale, prin caracterul lor nuanțat, atingându-se cu alte civilizații, se transformă și se dizolvă în rezultatele culturii generale a epocei noastre.

Dar poate în nici un alt domeniu nu se observă mai clar influența engleză în lume ca în politica internațională. Aici prestigiul Angliei este suprem și cuvântul ei hotărește toate înțelegerile și convențiunile survenite între popoare. Că pacea Europei și chiar a lumii întregi atârnă de Anglia, este un fapt pe care nu-l mai contestă nimeni. Prin ramificațiile vastului său Imperiu, poporul englez este implicat, fie direct fie indirect, în toate părțile planetei. O asemenea influență aduce cu sine și o răspundere covârșitoare pentru Englezi. De aici solicitudinea lor de a contribui prin toate mijloacele la întărirea și desvoltarea Ligii Națiunilor, în

www.digibuc.ro

care ei văd singura garanție în menținerea unei păci durabile și echitabile între popoare. Și tot așa înțelegem moderația, pe care o arată Guvernul Britanic în orice complicație internațională. Câtă deosebire în această privință între atitudinea oarecum semeață de altădată, în deosebi din timpul Reginei Victoria, și ținuta plină de prudență a Guvernului Britanic de astăzi! Numai cine nu cunoaște substratul adevărat al acestei transformări, o consideră ca un semn de slăbiciune sau teamă. In recentul conflict Italo-Abisinian s'a susținut în deosebi că Anglia e nehotărâtă sau că a încetat de a mai avea aceiași greutate în afacerile lumii ca altădată. Realitatea e însă alta. Poporul englez s'a deprins cu ideea unei înțelegeri pașnice între popoare și crede în Liga Națiunilor mai mult decât oricare popor. Nici un guvern în Anglia nu poate desfide această credință, care se exprimă în opinia publică a țării cu forța unei idei mistice. O asemenea transformare în deprinderile poporului englez întărește influența lui pe alt plan decât acela al rezultatelor imediate. Oricare ar fi interpretarea ce se poate da acestui atașament pentru pacifism și umanitarism, faptul rămâne că Anglia înțelege să joace rolul de arbitru al păcii mai mult prin persuasiune decât prin forță. In ce măsură ea va izbuti să-și impună punctul de vedere, rămâne o întrebare. Dar chiar dacă rezultatul sforțărilor ei va fi negativ, încercarea nu e mai puțin vrednică de înregistrat.

In sfârșit, influența poporului englez în secolul nostru se poate măsura și după răspândirea limbii engleze, care astăzi e studiată și vorbită în toate țările civilizate. La Congresul pacifist dela Stockholm în 1919, s'a făcut o anchetă printre delegați, cu privire la cea mai potrivită limba pentru uzul universal. Opt membri votau pentru limba franeză, cinci pentru esperanto, unul pentru germana, unul pentru latina sau spaniola. Pentru limba engleză au fost însă douăzeci și nouă de voturi. Raportul asupra acestei chestiuni declară că « limba engleză trebue învățată în toate școalele din lume, facultativ în acelea elementare și obligator în școalele

www.digibuc.ro

superioare »[1]). Prin simplitatea gramaticei şi bogăţia vocabularului, limba engleză este poate cea mai indicată dintre limbile moderne ale marilor popoare civilizate, a servi de legătură în relaţiile internaţionale. Însuşi faptul că această limbă este întrebuinţată ca limbă maternă de peste două sute milioane de oameni, îi dă o posibilitate de circulaţie neîntrecută de altă limbă europeană.

§ 124. *Pacifismul Angliei*

Influenţa engleză în lume este astăzi în ascensiune, cu toate profeţiile pesimiste ce se fac în mod gratuit asupra Angliei şi Imperiului Britanic. O descreştere a acestei influenţe nu se observă nici chiar în domeniul atât de nestabil al politicei internaţionale. A ceda în faţa împrejurărilor, nu este un semn de slăbiciune, ci mai mult dovada unui simţ politic ascuţit, pe care poporul englez l'a avut de atâtea ori în istoria lui. De altfel profeţiile despre încetarea puterii şi influenţei engleze în lume datează de mai bine de un secol. După 1815, istoricii şi profesorii de pe continent prevedeau apropiata decădere a Angliei, pe care o comparau cu a Cartagenei, imaginând că poporul englez nu va mai putea niciodată să depăşească puterea şi influenţa, la care ajunsese atunci. Pe timpul răscoalei din India (1857), aceleaşi păreri se auzeau în Europa asupra viitorului Angliei. La începutul secolului nostru, când războiul sud-african se desfăşura în condiţii nefavorabile pentru armata engleză, presa din toate ţările susţinea că Anglia a început să arate semnele unei degenerări. Ceva mai târziu, în preajma războiului mondial, Germanii speculau apropiata desagregare a Marei Britanii şi a Imperiului, contând pe trei elemente, anume: desordinele din Irlanda, agitaţia muncitorească şi nemulţumirea unor părţi din Colonii şi Dominioane. In sfârşit, în zilele noastre, când izbucnea criza financiară,

[1]) Apud W. R. Inge, *England* (Tauchnitz ed. 1934), p. 40 urm.

www.digibuc.ro

sau pe timpul conflictului Italo-Abisinian, mulți au crezut că trebue să prezică încetarea puterii și influenței engleze în lume.

Ceva mai mult, asemenea opinii se întâlnesc și printre unii Englezi. Pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea, când agitația pentru emanciparea politică ajunsese atât de intensă, Cowper declara în 1782 că Anglia se află «într'o stare de decrepitudine». Pe la 1829, Carlyle descria stările din Anglia a fi «bolnave și ieșite din încheietură». Pe timpul Reginei Victoria, glasuri de protest se auzeau împotriva conducătorilor și a întocmirilor sociale, care ar fi fost prevestitoare de o iminentă decadență. Și astăzi, mai ales dela producerea depresiunii industriale, pesimismul unor autori englezi apare destul de tare.

Adevărul este că poporul englez a fost totdeauna conștient de fluctuațiile împrejurărilor, care din bune pot deveni rele, adoptând o atitudine critică și plină de aprehensiuni în momentele lui cele mai prospere. «Așteaptă și vezi» *(wait and see)*, este o vorbă curentă în Anglia, care sintetizează această deprindere de a fi treaz atât în fericire cât și în nenorocire. In această privință nu există popor mai circumspect și mai conștient de nestatornicia soartei. Aici stă poate secretul menținerii prestigiului englez în lume. Căc Englezii nu se demoralizează și nici nu se exaltează ușor.

Privită din acest punct de vedere, situația Angliei poate fi considerată astăzi tot atât de solidă ca și acum un secol. Ezitările și revenirile ei în politica externă nu sunt decât produsul unui adânc simț de răspundere pentru locul pe care-l ocupă în lume. Așa numitele «greșeli», pe care le va fi făcând în acest domeniu, sunt de fapt lipsurile mai mult ale lumii, în care este încadrată și cu care ține să colaboreze, decât ale conducătorilor ei. Sunt atâtea fapte care indică o asemenea interpretare. Sinceritatea, cu care Guvernul Britanic admitea în ultimul timp că sancțiunile împotriva Italiei n'au realizat scopul urmărit și că poporul englez nu

www.digibuc.ro

trebue să uite că Anglia nu e decât o parte din întregul, care alcătueşte Liga Naţiunilor, sunt adevăruri, a căror semnificaţie depăşeşte interesele unei singure ţări. Dacă altădată asemenea declaraţii reprezentau un semn de slăbiciune şi mărturisire de înfrângere, astăzi ele înseamnă stăruinţa unui popor de a contribui efectiv la menţinerea păcii. Şi în această privinţă, prestigiul şi puterea Angliei rămân nealterate, în ciuda unor judecători, care nu au renunţat încă la vechile criterii şi valori. Anglia este singura ţară din lume care încearcă să gândească în termeni universali, făcând sforţări să-şi adapteze acţiunile în politica internaţională la crezul unei păci aşezată pe principii de justiţie şi echitate.

Evident, nu poate fi vorba aici de un pacifism teoretic sau de o construcţie utopică. Pentru asemenea speculaţii, poporul englez nu a avut niciodată, cum am văzut, o aplecare deosebită. Pacifismul englez se întemeiază tot pe cunoaşterea realităţii. Caracterul lui empiric, utilitar şi realist se desprinde clar, când ne gândim la etapele prin care a trecut în ultimii optsprezece ani. In mod treptat, după ororile marelui conflict şi mai ales după consecinţele economice şi sociale, pe care le-au trăit atât ţările învinse cât şi ţările învingătoare, s'a ajuns la convingerea că în nici un caz războiul ne e rentabil. In lumina întregei istorii, ţările învingătoare nu au avut niciodată liniştea dorită, pe baza căreia să poată trăi fără teama unui nou conflict. Că un război aduce un alt război, este un adevăr atât de evident încât abia mai trebue amintit. Dar popoarele, cu naţionalismul lor exagerat, nu ţin seama decât de prezent. Se pare că istoria nu le învaţă nimic. Atât timp cât nu se ajunge la o înţelegere comună pentru eliminarea mijlocului barbar de soluţionare a diverselor probleme şi conflicte între popoare, pacea nu poate fi decât un provizorat. Totul se reduce în ultima analiză la o chestiune de educaţie, pe care însă numai popoarele

www.digibuc.ro

cele mari și puternice pot să-o înceapă prin exemplul lor și prin sacrificiul propriului lor orgoliu.

Astfel poporul englez s'a convins că trebue să-și pună toată influența și resursele în serviciul unei organizări internaționale, în care războiul agresiv să devină imposibil. Inceputul e făcut și din acest punct de vedere se poate spune că Anglia înregistrează astăzi un nou succes, cu toate aparențele contrarii. Căci ceea ce se uită în acest caz, este voința ei sinceră de a renunța la vechile prejudecăți și de a impune noua concepție în relațiile internaționale.

Pacifismul Angliei întărește prestigiul și influența poporului englez în lume. De el se leagă speranța unei ordine internaționale bazată pe norme juridice și principii de dreptate. De reușita lui atârnă continuitatea civilizației. In măsura în care pacifismul englez va ști să îmbrățișeze cât mai diverse interese și idealuri, consecințele lui vor fi salutare și fecunde pentru progresul omenirii.

www.digibuc.ro

BIBLIOGRAFIE

www.digibuc.ro

I. OPERE GENERALE ŞI ISTORICE

GUIZOT, FRANCOIS, *Histoire de la Révolution d'Angleterre*. Paris, 1826, 2 vols.
PALGRAVE, F., *Rise and Progress of the English Commonwealth*. London, 1832, 2 vols.
HALLAM, HENRY, *The Constitutional History of England*, seventh ed. London, 1854, 3 vols.
MACAULAY, LORD, *The History of England from the Ascension of James the second*. London, 1858, 5 vols.
BUCKLE, HENRY THOMAS, *History of Civilization in England*, new ed. London, 1867, 3 vols.
STUBBS, WILLIAM, *The Constitutional History of England in its Origin and Development*, new ed. Oxford, 1880, 3 vols.
MACKENZIE, ROBERT, *The 19th Century*, 12th ed. London, 1889.
RAMSAY, JAMES H., *The Foundations of England, or twelve centuries of British History*. London, 1898, 2 vols.
HENDERSON, B. L. K., *The English Nation*. London, 1914.
GUYOT, EDOUARD, *L'Angleterre*. Paris, 1917.
SIEGFRIED, ANDRÉ, *L'Angleterre d'aujourd'hui*. Paris, 1924.
BASTIDE, CH., *L'Angleterre Nouvelle*. Paris, 1929.
POLLARD A. F., *The History of England*, 14th impression. London, 1933.
DOTTIN, PAUL, *L'Angleterre — Nation Continentale*. Paris, 1933.
INGE, WILLIAM RALPH, *England*, Tauchnitz ed. Leipzig, 1934 [1]).

II. STATUL, MONARHIA, CONSTITUŢIA, PARLAMENTUL, CABINETUL, PARTIDELE POLITICE

BLACKSTONE, WILLIAM, *The Great Charter*. Oxford, 1759.
DE LOLME, J. L., *The Constitution of England*, new ed. London, 1817.

[1]) O istorie documentată a poporului englez este aşa numita « *The Oxford History of England*, concepută în 14 volume şi editată de Profesorul G. *N. Clark*. Până acum au apărut două volume: *G. N. Clark*, *The Later Stuarts — 1660—1714* şi *R. C. K. Ensor*, *England — 1870—1914*, Oxford, 1936.

www.digibuc.ro

THOMSON, RICHARD, *An Historical Essay on the Magna Charta*. London, 1829.
ALLEN, J., *Inquiry into the Rise and Growth of the Royal Prerogative in England*. London, 1830.
MILL, JOHN STUART, *Considerations on Representative Government*. London, 1861.
FREEMAN, EDWARD A., *The Growth of the English Constitution*. Tauchnitz ed. Leipzig, 1872.
BAGEHOT, WALTER, *The English Constitution*, new ed. London, 1872.
LE PLAY, F., *La Constitution de l'Angleterre*. Paris, 1875, 2 vols.
GNEIST, RUDOLF, *Englische Verfassungsgeschichte*. Berlin, 1882.
BOUTMY, EMILE, *Développement de la Constitution et de la société en Angleterre*. Paris, 1887.
TODD, ALPHEUS, *On Parlamentary Government in England, its origin, development, and practical operation*. London, vol. I, 1887, vol. II, 1889.
PIKE, L. O., *Constitutional History of the House of Lords*. London, 1894.
JENKS, EDWARD, *Parlamentary England*. London, 1903.
NOEL, CONRAD, *The Labour Party*. London, 1906.
MAITLAND, F. W., *The Constitutional History of England*. Cambridge, 1909.
ANSON, WILLIAM R., *The Law and Custom of the Constitution*, vol. I, vol. 5th ed. Oxford, 1922, vol. II-III, 3rd ed. Oxford, 1907—1908.
RAMSAY, JAMES H., *The Dawn of the Constitution*. London, 1908.
MAY, TH. E., *Law, Privileges, Proceedings, and Usages of Parliament*. London, 1912, 3 vols.
OSTROGORSKI, M., *La Démocratie et les Parties Politiques*, nouvelle éd. Paris, 1912.
DICEY, A. V., *Introduction to the Study of the Law of the Constitution*, 8th ed. London, 1915.
LOWELL, A. LAWRENCE, *The Government of England*, new ed. New-York, 1920, 2 vols.
MARRIOTT, J. A. R., *English Political Instituions*, 3rd ed. Oxford, 1925.
POLLARD, A. F., *The Evolution of Parliament*, 2nd ed. London, 1926.
LASKI, HAROLD J., *Political Thought in England from Locke to Bentham*. London, 1927.
BARKER, ERNEST, *Political Thought in England*, revised ed. London 1928.
CAMPION, G. F. M., *Procedure of the House of Commons*. London, 1929.
JENKS, ED., *English Government*, 7th ed. London, 1930.
DANGERFIELD, GEORGE, *The Strange Death of Liberal England*. London, 1936.
JENNINGS, W. IVOR, *Cabinet Government*, Cambridge, 1937.

www.digibuc.ro

III. ORGANIZAREA ECONOMICĂ

TOYNBEE, ARNOLD, *Lectures on the industrial revolution in England.* London, 1884.
GREEN, J. L., *Allotments and Small Holdings.* London, 1896.
BOOTH CHARLES, *Old Age Pensions and the Aged Poor.* London, 1899.
WILSON, MONA, *Our Industriel Laws.* London, 1899.
FOSTER ,H. O. ARNOLD, *English Socialism of to-day.* London, 1908.
BEVERIDGE, W. H., *Unemployment.* London, 1909.
HUTCHINS, B. L. and A. HARRISON, *A History of Factory Legislation.* London, 1910.
SEEBOHM, ROWNTREE B. and MAY KENDALL, *How the Labourer lives, A Study of the Rural Labour Problem.* London, 1913.
MARRIOT, S. A. R., *The English Land System.* London, 1914.
HOARE, H. J., *Old Age Pensions.* London, 1915.
WEBB, SIDNEY and BEATRICE, *The History of Trade Unionism*, revised ed. London, 1929.
GUYOT, ED., *Le Socialisme et l'évolution de l'Angleterre contemporaine.* Paris, 1925.
POSTGATE, RAYMOND W., *A Short History of the British Workers* London, 1926.
LEVETT, A. ELISABETH, *English Economic History.* London, 1929.
MACDONALD, J. RAMSAY, *The Socialist Movement*, ninth impression. London, 1931.
MACGREGOR, D. H., *The Evolution of Industry*, revised ed. London, 1932.
SIEGFRIED, ANDRÉ, *La Crise Britannique au XX-e Siècle*, 4-e éd. Paris, 1932.
ROBBINS, LIONEL, *The Great Depression*, London, 1934.
HALL F. and W. P. WATKING, *Co-operation: A Survey of the History of the Co-operative Movement in Great Britain and Ireland.* Manchester, 1935.

IV. ADMINISTRAȚIA LOCALĂ

GNEIST, RUDOLF, *Die Geschichte des Self-government in England.* Berlin, 1863.
GNEIST, RUDOLF, *Das Englische Verwaltungsrecht*, 2te Aufl. Berlin, 1867, 2 Bde.
GOMME, GEORGE LAURENCE, *Primitive Folk-Moots; or Open Air Assemblies in Britain.* London, 1880.
Local Government and Taxation in the United Kingdom — A Series of Essays edited by *J. W. Probyn.* London, 1882.
SEEBOHM FREDERIC, *The English Village Community.* London, 1883.

www.digibuc.ro

SHAW ALBERT, *Municipal Government in Great Britain*. London, 1898.
MAITLAND, FREDERIC WILLIAM, *Township and Borough*. Cambridge, 1898.
DARWIN, LEONARD, *Municipal Trade*. London, 1903.
WEBB, SIDNEY and BEATRICE, *English Local Government from the Revolution to the Municipal Corporations Act: The Manor and the Borough*. London, 1908, 2 vols.
ODGERS WILLIAM BLAKE and EDWARD JAMES NALDRETT, *Local Government*, 2nd ed. London, 1909.
CLARKE, J. J., *Local Government*, 4th ed. London, 1927.
WEBB, SIDNEY and BEATRICE, *English Local Government: English Poor Law History*, vol. I. London, 1927, vol. II-III. London, 1929.
HARRIS, P. A., *London and its Government*. London, 1931.
A Century of Municipal Progress 1835—1935, Edited by Prof. *H. J. Laski*, Dr. *W. I. Jennings*, and Dr. *W. A. Robson*. London, 1935.

V. JUSTIȚIA, INVĂȚĂMÂNTUL, BISERICA, OPINIA PUBLICĂ, PRESA

BLACKSTONE, WILLIAM, *Commentaries on the Laws of England*, ninth ed. London, 1783, 4 vols.
GLADSTONE W. E., *The State in its Relations with the Church*, 4th ed. London, 1841.
CARWITHEN, J. B. S., *History of the Church of England*. Oxford, 1849, 2 vols.
HUNT, F. K., *The History of Newspapers*. London, 1850, 2 vols.
BRYCE, JAMES, *Studies in History and Jurisprudence*. Oxford, 1901, 2. vols.
ELLIOT, ARTHUR, *The State and the Church*, London, 1908.
BINNS, HENRY BRYAN, *A Century of Education* (1808—1908) with appendices by T. G. Macnamara, Sidney Webb, Foster Watson, Graham Wallas, London, 1908.
MAITLAND, FREDERIC WILLIAM, *The Collected Papers*. edited by H. A. L. Fisher, Cambridge, 1911, 3 vols.
DICEY, A. V., *Lectures on the Relation between Law and Public Opinion in England during the nineteeth Century*. 2nd ed. London, 1914.
HEADLAM, BISHOP, *The Church of England*. London, 1925.
LECLERC, MAX, *L'Education et la société en Angleterre*, nouvelle éd. Paris, 1927.
FINDLAY, J. J., *The School*, rev. ed. London, 1932.
GELDART, W. M., *Elements of English Law*, revised by Sir William Holdsworth. London, 1933.

www.digibuc.ro

WEBB, C. C. J., *A Study of Religious Thought in England since 1850.* Oxford, 1933.
MOSELEY, SYDNEY A., *The Truth about a Journalist.* London, 1935.
LAPRADE WILLIAM THOMAS, *Public Opinion and Politics in Eighteenth Century England.* London, 1936.
HANSON, L., *The Gouvernment and the Press.* Oxford, 1936.
FYFE, HAMILTON, *Press Parade,* London, 1936.

VI. IMPERIUL BRITANIC

MILL JAMES, *The History of British India,* edited by H. H. Wilson, London, 1848, 2 vols.
SEELEY J. R., *The Expansion of England.* Leipzig (Tauchnitz), 1884.
TÖNNIES, FERDINAND, *Englische Weltpolitik in englischer Beleuchtung.* Berlin, 1915.
KERMACK, W. R., *The Expansion of Britain from the Age of the Discoveries.* London, 1925.
MARRIOTT, J. A. R., *Empire Settlement.* London 1937.
THOMSON, ED., *A History of India.* London, 1928.
SCHILLER F. C. S., *Cassandra or the Future of the British Empire.* London, 1928.
KEITH, A. BERRIDALE, *Dominion Autonomy in Practice.* Oxford, 1929.
HADEN, GUEST L., *The New British Empire.* London, 1929.
GLASENAPP, HELMUTH VON, *British-Indien und Ceylon.* Berlin 1929.
WOODRUFF, DAUGLAS, *The British Empire.* London, 1929.
MELCHETT, LORD, *Imperial Economic Unity.* London, 1930.
LUFFT, HERMANN, *Das britische Weltreich.* Leipzig, 1930.
WILLIAMS, BASIL, *The British Empire.* London, 1931.
DEMANGEON, ALBERT, *L'Empire Britannique.* Paris, 1931.
COUPLAND, R., *The British Empire.* London, 1933.
THOMSON ED. and G. T., GARRAT, *Rise and Fulfilment of British Rule in India.* London, 1934.
BEAVERBROOK, LORD, *The Resources of the British Empire,* London, 1934.
WALKER, A. S., *Canada.* London, 1934.
ZIMMERN, ALFRED, *The Third British Empire,* 3rd ed. London, 1934.
STOYE, JOHANNES, *Das britische Weltreich.* München, 1935.
KEITH, A. BERRIDALE. *The Governments of the British Empire.* London, 1935.
GRAF, OTTO, *Imperium Britannicum-Vom Inselstaat zum Weltreich,* Leipzig, 1937.

www.digibuc.ro

VII CARACTERUL ENGLEZ

EMERSON, RALPH WALDO, *English Traits* (1848). Leipzig, Tauchnitz edition.
SMILES, SAMUEL, *Self-Help*. London, 1859.
BOUTMY, EMILE, *Essai d'une Psychologie politique du Peuple anglais au XIX-e siècle*. Paris, 1901.
TAINE, H., *Notes sur l'Angleterre*, 14-e ed. Paris, 1910.
WUNDT, WILHELM, *Die Nationen und ihre Philosophie*. Leipzig, 1917.
WILDHAGEN, KARL, *Der englische Volkscharakter, seine natürlichen historischen Grundlagen*. Leipzig, 1925.
DE MADARIAGA, SALVADOR, Ingleses, Franceses, Espanoles, Madrid, 1928.
RENIER, G. J., *The English: Are they human?*, Leipzig, Tauchnitz éd. 1932.
PRIESTLEY, J. P., *English Journey*. London, 1934.
TURLE, JAMES, *England all the way*. London, 1935.
MAUROIS, ANDRÉ, *Les Anglais*, Paris, 1935.

VIII SCRIERI ROMÂNEŞTI DESPRE ANGLIA

POGOR, V., *H. T. Buckle, Istoria Civilizaţiunii în Englitera*, în „*Convorbiri Literare*", 1867.
XENOPOL, A. D., *O critică a lui Buckle*, în „*Convorbiri Literare*", 1869.
CATARGI, BARBU, *Lupta Constituţională din Anglia*, în «Convorbiri Literare», Anul 45.
BEZA, M., *Călători englezi despre Români*, în «Convorbiri Literare», Anul 48.
IORGA, N., *Histoire des relations Anglo-Roumaines*. Iaşi. 1917,
BEZA, M., *Papers on the Roumanian People*. London, 1920.
BOTEZ, I., *Studii şi Observaţii*, ed. 2-a. Bucureşti, 1920.
BOTEZ, I., *Aspecte din Civilizaţia engleză*, ed. 3-a. Bucureşti, 1920.
GRIMM, P., *Traduceri şi Imitaţiuni româneşti după Literatura englcză* (Extras din *Daco-România*, Anul III), Cluj, 1924.
PROTOPOPESCU, DRAGOŞ, *Pagini engleze*. Bucureşti, 1925.
BEZA, M., *Romanul englez contemporan*. Bucureşti, 1928.
IORGA, N., *Patru Conferinţe despre Istoria Angliei*. Bucureşti, 1928.
ROSSETTI RADU, General, *Relaţii Anglo-Române în Perioada Războiului din 1877—78*, în volumul «*Anglia si Poporul Englez prezentat în Conferinţe*», Bucureşti, 1928.
HILLARD, F. A., *Noua Organizare a Imperiului Britanic*. Ibid.
BEZA, M., *Din Alte Ţări*. Bucureşti, 1933.
PROTOPOPESCU, DRAGOŞ, *Fenomenul englez*, Bucureşti, 1936.
CRISTUREANU, T., *Britania*, Bucureşti, 1937.

www.digibuc.ro

INDICE

Act of Settlement, 25, 107, 125, 180, 181, 282.
Act of Six Articles, 318.
Act of Supremacy, 107, 318.
Act of Uniformity, 23, 319.
Actul de Navigaţie, vezi *Navigation Act.*
Actul de Reformă din 1832, 48, 83, 91, 149, 166 urm., 172, 202, 204.
Actul Unirii, cu Scoţia, 25, 32, 107, 149, 163 cu Irlanda, 32, 108, 149, 163, 164, 351.
Addison, J., 406.
Aden, 355, 357, 364, 370.
Administraţia Locală, 18, 228, urm., 267, 331 urm.
Africa Centrală, 357.
Africa de Est, 357.
Africa de Sud, 135, 356, 359, 367.
Agreement of the People, 101.
Albany, Casa de, 125.
Aldermen, 235, 240, 245, 272.
Alembert, J. Le Rond d', 454,
Alfred cel Mare, 312,
All-India Federation, 378.
Allen J., 118, 472,
America, 351.
Americanii, 14, 140.
Ana, Regina Angliei, 25. 180. 351, 406.
Angla-Land, 18.
Anglen, 18.
Anglicanismul, 80,
Anglii, 18, 228.
Anselm, Arhiepiscop de Canterbury, 313.
Anson, William R., 101, 108, 122, 141, 153, 169, 170, 182, 186, 191, 194.
Anti-Corn League, 71, 401,
Arabia, 356, 358.
Arhiepiscopatul de Canterbury, 18, 185, 312, 320.
Arhiepiscopul de York, 185, 320.
Aristocraţia, vezi *Nobilimea.*
Aristotel, 288.
Arkwright, Richard, 60.
Arnold, Matthew, 292, 293.
Arnold, Thomas, 440.
Asachi, Ghcorghe, 460.
Ascensiunea, insula, 356.
Asigurările muncitoreşti, 67 urm., 74.
Asistenţa socială, 67, 248 urm.
Association for Moral and Social Hygene, 444.
Asquith, H., 154, 212, 215.
Astor, Lady, 294.
Athenaeum, 411.
Attlee, C. R., 224.
Attorney-General, 281.
Agustin, călugărul, 312.
Austin, John, 255, 262,
Australia, 135, 355, 357, 359, 367, 389.
Auxilia, 105.

www.digibuc.ro

Bacon, Francis, 179, 258, 432, 449, 450, 454.
Bacon, Roger, 429.
Baden-Powell, General Sir Robert, 372.
Bagehot, Walter, 110, 134, 154, 186, 193, urm. 195.
Bahama, 355, 362.
Bahar, 373.
Baicoianu, C. I., 459.
Baldwin, St., 168, 184, 192, 210, 224, 376, 445.
Balfour, G., 291.
Balfour, Lordul, 388.
Băncile, 25, 27.
Bank-holyday, 58.
Baptist Missionary Society, 324.
Barac, Ion, 460.
Barbados, 354, 362.
Barker, Ernest, 472.
Barnes, Thomas, 409.
Barones majores et minores, 37, 144.
Baronet, 47.
Barony by tenure, 148.
Barony by writ, 148.
Barton, Alfred, 215.
Bastide, Ch., 471.
Basuta, 356, 360.
Beatty, H. M., 287, 289.
Beaverbrook, Lordul, 390, 475.
Bechuan, 357, 360.
Begbie, H., 310.
Belfast News Letter, 412.
Belgia, 16.
Bell, Andrew, 290.
Belucistan, 356.
Benares, 373.
Bengal, 373.
Bentham, J., 91, 189, 205, 262, 275, 401, 432, 453.
Berkeley, George, 275, 420, 432, 453.
Bermuda, 354, 362.
Beveridge, W. H., 473.
Beza M., 409, 461, 476.
Biblia, 23.
Bill of Rights, 25, 100, 107, 161, 178, 256.
Binney Dibblee, G., 406, 407, 409, 412, 413.
Binns, H. B., 474.
Birmingham Daily Post, 412.
Birth control, 69.
Biserica, 18, 21, 23, 42, 307 urm. Romano-Catolica, 79, 295, 311, urm., 321, 322 — Anglicana, 24, 80, 123, 295, 308, 319 urm., — Relaţiile cu Biserica Ortodoxă Română, 322 — Baptista, 323, urm., Metodista, 295, 323 — Presbiteriana, 322 urm. — Ştiinţa Crestină, 324.
Blackstone, William, 114, 115, 141, 145, 188 urm., 257, 262, 268, 335, 453.
Board of Education, 291, 296.
Bodin, J., 9.
Bolingbroke, H., 407.
Bondfield, Margaret, 444.
Bonifaciu VIII, Papa, 21.
Book of Common Prayer, 23, 321.
Bookland, 19.
Boot, Charles, 472.
Booth, William General, 324.
Borneo, 356.
Botez, I., 461, 476.
Boutmy, Emile, 472, 475.
Boyle, Robert, 449, 450.
Bracton, H. de, 115, 257, 335.
Bradford Observer, 412.
Bradley, F. H. 429, 432.
Brahmanismul, 377.
Bretagne, 18.
Bright, John, 71.
Brissot, J. P., 454.
Britania, 17.
Briţii sau Britonii, 17.
British North-American Act, 359.
British North-Borneo Company, 364.

www.digibuc.ro

British Socialist Party, 219.
British Union of Fascists, 223.
Brodrick, G. G., 231.
Browne, Sir Thomas, 450.
Bruna, 364.
Bryce, James, 110, 155, 259, 292.
Buchman, Frank, 310.
Buckle, H. Th., 9, 15, 79, 162, 394, 407, 449, 452. 453, 461.
Buddhiştii, 377.
Buffon, G. L., 452.
Bugetul, 161, 171.
Burbank, J., 462.
Burgh, 229.
Burghezia, 23, 26, 39, 43 urm., 47 urm.,
Burke, Ed., 26, 71, 189, 366, 394, 401, 454.
Burma, 356.
Burns, John, Ministrul Muncii, 215.
Burns, John, Poet scoţian, 420.
Butler, Josephine, 444.
Butter, Nathaniel, 405.
Byron, Lordul, 460, 461.

Cabinetul, 25, 100, 150, 174 urm., 178 urm., 189, 201, 329 Principiile, 183 urm. Evoluţia, 187 urm, Compoziţia, 190 urm.
Cabot, John, 350.
Calais, 22.
Calcuta, 373.
Calvin, J., 322,
Cambridge, Universitatea, 87, 160, 287, 289, 301.
Camera Comunelor, 21, 26, 43, 48, 148, 156, urm. 182.
Camera Lorzilor, 43, 147 urm., 182, 272.
Campion, G. F. M., 472.
Canada, 26, 61, 135, 353, 355, 359, 366, 389.
Canalul de Suez, 356, 357, 370, 413.
Canning, George, 205, 456.
Capitalismul, 23, 42, 47, 49, 51, 56, 66, 231.
Capul Bunei Speranţe, 356,
Capul, Provincia, 356.
Caracterul englez, 415 urm.
Carlton Club, 205.
Carlyle, Thomas, 14, 74, 92, 303, 303, 418, 420, 422, 429, 432,
Carol Quintul, 317.
Carol I Stuart, 24, 131, 151, 160. 178, 277.
Carol II Stuart, 179, 180, 451.
Carp, Petre, 460.
Cartwright Ed., 60.
Carwithen, J. B. S., 474.
Case Law, 262 urm.
Catargi, Barbu, 476.
Catedralele gotice, 20, 313.
Caterina de Aragon, 318.
Caucus, 107.
Cesar, 17.
Clain, Samuel, 460.
Clark, G. N. 454.
Chamberlain, J., 71, 207, 209, 211.
Chamberlain, N., 192.
Chaucer, 22, 417.
Cobden, R.. 71.
Clarendon, 179, 184, 353.
Clasele sociale, 36 urm.
Clima, 17.
Cobbett, 205.
Compania Indiilor, 24, 351, 354, 361, 372.
Congresul dela Viena, 27.
Coke, Ed., 14, 257, 267, 276, 335.
Cole, G. D., 84.
Collins, A., 308.
Colonial Office, 362.
Constituţia engleză, 99, urm., 126.
Constitutional Bill of the First Parliament of the Protectorate, 101.
Continentalizarea Angliei, 28, 441.
Convocations, 45, 315.

www.digibuc.ro

Cook, James, 355.
Cooperaţia, 214.
Corn Laws, 27.
Cornwall, 13, 242.
Coroner, 232, 281.
Corporaţiile, 234 urm., 238.
Corporation Act, 320.
Costache, Veniamin, 460.
Country Life, 411.
County, 231, 236,
County borough, 242.
County Councils, 235, 243.
County Courts, 280.
County Franchise Act, 92,
Coupland, R., 475.
Court Leet, 233.
Court of Chancery, 259, 265 urm.
Court of Common Pleas, 268.
Court of Exchequer, 268.
Court of King's Bench, 268 urm.
Cowen, Joseph, 208.
Cowper, William, 466.
Cranmer, Thomas, 317, 318.
Creştinismul, 308.
Cristureanu, T., 476.
Croker, J. W., 205.
Crompton, 60.
Cromwell, Oliver, 10, 24, 73, 101, 129, 132, 147, 351, 355, 370, 388, 449.
Cromwell, Thomas, 317.
Cucerirea Normandă, 13, 20, 36, 82, 117, 120, 229.
Cultul Muncii, 56.
Cumberland, 242.
Curia Regis, 127, 143, 178, 230, 259, 279.
Curţile de justiţie, 266, 267 urm.
Curtile eclesiastice, 268, 278.
Custodes pacis, 230.

Daily Chronicle, 410.
— *Courant*, 406.
— *Express*, 411.
— *Graphic*, 411.
Daily Herald, 411.
— *Mail*, 410, 413.
— *Mirror*, 411.
— *News*, 410.
— *Sketch*, 411.
— *Telegraph*. 410.
Danby, Lordul, 179.
Danezii, 18.
Dangerfield, G. 472.
Danvers, 407.
Darwin, Charles, 429, 433, 435.
Darwin, Leonard, 473,
Debita Judeorum, 103.
Declaraţia Drepturilor, 122, 129,
Defoe, Daniel, 15, 406,
Deismul, 307 urm.,
Delane, J. T., 409.
Demangeon, Albert, 475.
Demetriescu, Anghel, 461.
Democraţia engleză, 43, 48, 79 urm., 114, 296, 305, 330, 343, 396.
Demolins, Ed., 286.
Departamentele (Ministerele), 192.
Derby, Lordul, 155.
Descartes, R. 453.
Desmoulins, Camille, 454.
De Tallagio non concedendo, 40, 83, 106, 340.
Dicey, A. V., 113, 114, 116, 142, 161, 166, 194, 287, 402.
Dickens, Ch., 410, 435.
Diderot, D., 452,
Dilke, Ch. W., 382.
Disestablishment of the Irish Church, 142.
Disraeli, B. (Lord Beaconsfield), 208, 209, 356, 388, 410, 413, 456.
Dodwell, Henry, 454,
Domesday Book, 37, 258.
Domnia Legei, 114 urm.
Dominioanele, 27, 61, 72, 77, 108, 136, 359, urm., 317, 380, 383, urm.
Dominion Office, 359.
Dottin, Paul, 471.

www.digibuc.ro

Drake, Francisc, 387.
Dreptul Administrativ, 116. 277,
— Canonic, 259, 266.
— Comercial, 271.
— Comun, 100, 255, 259 urm.
— Englez, 254 urm.
— Penal, 260, 273.
— Pretorian, 266.
— Roman, 266.
Druidismul, 17.
Dumoriez, Ch. Fr., 454.
Dunstan, Arhiepiscopul, 312.
Dupleix, J. Fr., 372.

Earl, 20, 47.
East India Company, 351.
Economist, 411.
Economu, D. P., 460.
Eddington, Arthur, 433.
Edinburg, Ducele de, 125.
Eduard I, 21, 40, 83, 106, 144, 147, 156, 259, 261, 268, 314.
Eduard II, 147, 279.
Eduard III, 22, 147, 259, 279.
Eduard VI, 23, 259, 318.
Eduard VII, 10, 27, 125, 195.
Eduard VIII, 108.
Eduard Confesorul, 312.
Educaţia, 86, 285, 306, 433.
Educaţia politică, 93 urm. 112.
Education Act, 291.
Egiptul, 356, 413.
Elementary Education Act, 287.
Elisabeta, Regina Angliei, 24, 42, 73, 107, 160, 252, 319, 350, 372, 393.
Elisabeta, Principesa, 125.
Ellesmere, Lordul, 267.
Eliot, George, 411.
Elliot, Arthur, 474.
Elliot, W. E., 74.
Elveţia, 80, 455.
Emanciparea Catolicilor, 108, 311.
Emerson, Ralph Waldo, 56, 417, 430, 438, 442, 476.
Empire Marketing Board, 78, 381.
Empirismul, 432.
Enclosure, 42.
Endowed Schools Act, 292.
Englaland, 18.
Enric II, 20 urm., 259, 279.
Enric III, 268.
Enric IV, 159.
Enric VI, 159, 175.
Enric VII, 276, 350.
Enric VIII, 23, 24, 80, 83, 107, 123, 147, 149, 160, 232, 259, 261, 276, 317 urm., 350, 393.
Ensor, R. C. K. 471.
Episcopatul, 318.
Episcopii, 320.
Epoca anglo-saxonă, 17 urm., 117, 255.
Epoca medievală, 19, urm., 255.
Epoca modernă, 25 urm.
Equality of Status, 381.
Equity Law, 265 urm.
Equity rules, 265.
Ethelbert, Regele, 18, 260, 312.
Eton, Colegiul, 87, 292, 296.
Evening News, 411.
Evening Standard, 411.
Evreii, 13, 25, 119, 295, 311, 320, 363.
Examiner, 406.
Exchange Telegraph Company, 413.
Expansiunea în lume, 24, 26, 350, urm. 417, 448.

Fabian Society, 217, 297.
Factory Acts, 214, 290, 303.
Fair play, 426 urm.
Falkland, 357, 362.
Fascismul, 222 urm.
Femeile, 28, 168, 235, 245, 281, 289, 442, urm.
Feminismul, 143 urm.
Feodalitatea, 19 urm., 37, 120, 230, 333.
Fielding, Henry, 406.

www.digibuc.ro

Fiji, 357, 362.
Filip II, Regele Spaniei, 24, 318.
Filip cel Frumos, Regele Franţei, 144.
Filosofia engleză, 432, 455.
Financial Times, 411.
Financier, 412.
Findlay, J. J., 474.
Firma Burgi, 234.
Firth, J. F. B., 238, 240.
Fisher, Herbert, 297.
Fisher, John, episcop, 318.
Flota, 24, 370, 448.
Foch, F., Mareşal, 413.
Folkland, 19, 120.
Folkmoot, 93, 229, 233.
Formalismul, 30 urm.
Forster, W. E., 287.
Fortescue, Sir John, 10, 45, 115, 257, 275.
Foster, H. O., 473.
Fox, Ch., J., 408.
Fox, George, 324.
Franţa, 10, 19, 48, 87, 96, 112, 113, 144, 338, 372, 452.
Francezii, 16, 350, 372, 386.
Freeholders, 36, 202, 229.
Freeman, E. A., 18, 19, 46, 47, 83, 101, 107, 143, 186.
Freemen, 36, 81.
Free Trade, 57, 70 urm., 211.
Froude J. A., 382.
Froissart, 436.
Funcţionarii, 246 urm., 277.
Fyfe, Hamilton, 405, 409.

Gallii, 18.
Gambia, 356, 362.
Gandhi, M., 376.
Garibaldi, G., 456.
Garrat, G. T., 475.
Geldart, W. M., 257, 261, 262, 263, urm., 266, 269, 275.
Gentleman, 38, 398, 439, urm.
Gentlewoman, 412.
Gentry, 36.
Geoffrey d'Anjou, 20.
George I, 181.
George II, 25.
George III, 26, 164, 189.
George V, 125, 133.
George VI. 125, 380.
Germania, 50, 58, 60, 65, 71, 316, 356, 455.
Germanii, 366, 385, 426.
Ghica, Ion, 461.
Ghica, Scarlat şi Dimitrie, 461.
Ghildurile, 39, 48, 233, 248.
Gibraltarul, 26, 355, 363, 370.
Gilbert, H., 359.
Girton College, 289.
Gladstone, W. E., 87, 92, 109, 123, 154, 184, 185, 207, 209, 312, 388, 413, 432, 456.
Glanvill, Ranulf de, 257, 258, 335.
Glasenapp, Helmuth von, 475.
Glasgow Herald, 412.
Globe, 411.
Gloucester, Ducele de, 125.
Gneist, Rudolf, 36, 45, 104, 105, 115, 118, 119, 120, 123, 143, 146, 157, 200, 232, 242, 248, 266, 269, 276, 279, 315.
Goethe, W., 455.
Gomme, G. L., 229.
Government of India Act, 362, 376.
Government of Ireland Act, 169.
Graf, Otto. 475.
Graphic, 411.
Grecia, 456.
Grecii, 255.
Green, J. L., 473.
Green, T. H., 200.
Grey, Lordul, 92, 149.
Grigore VII, Papa, 311.
Grimm, P., 460, 461, 476.
Grose, T. H., 200.
Group movement, 310.
Guardians, 243, 249.
Guiana Britanică, 357, 362.

www.digibuc.ro

Guitton, J., 321.
Guizot, François, 144, 156, 157, 471.
Gulielm Cuceritorul, 18, 19, 37, 69, 113, 120, 278, 313, 325.
Gulielm de Orange, 25, 129, 180.
Guyot, Edouard, 471, 473.

Habeas Corpus, 34, 91, 100, 107, 112, 166, 173, 337.
Haddon, A. C., 309.
Haden Guest, L., 59, 381, 389, 390.
Hall, F., 473.
Hallam, H., 20, 21, 105, 129, 151, 161, 180, 200, 471.
Hamilton, William, 432.
Hanovra, Dinastia, 25, 125.
Hanson, L., 475.
Hardie, Keir, 215.
Hargreaves, James, 60.
Harrison, A., 473.
Harrison, B., 162.
Harvey, William, 449.
Havelock, General, 375.
Hawkins, John, 387.
Headlam, Bishop, 474.
Hegel, 34, 196.
Heine, H., 417.
Helvetius, C. A., 452.
Henderson, A., 224.
Henderson, B. L. K., 39, 355, 357, 439.
High Church, 320.
High Court of Justice, 266, 270.
Highways Act, 248.
Hillard, F. A., 476.
Himalaya, 374.
Hindle, W. H., 410.
Hlâford, 119.
Hoare, H. J., 473.
Hobbes, Thomas, 90, 255, 308, 449, 450, 452.
Holbach, Baronul de, 454.
Holdsworth, William, 257.
Holyoake, George Jacob, 214.
Home Rule, 98, 153, 208.
Hondura, 355, 362.
Hongkong, 356, 362.
Hooker, R., 449.
Hore, 352.
Hughenoţii, 13.
Hume, David, 71, 200, 420, 452, 455.
Hume, Joseph, 50, 213.
Hundred, 230.
Hundred-gemote, 255.
Hunt, F. K., 406, 474.
Hutchins, B. L., 473.
Huxley, Th., 433.
Hyderabad, 374.

Iacob I, 24, 160, 267, 301, 351.
Iacob, IV Regele Scoţiei, 287.
Illustrated London News, 411.
Imperial Defence Committee, 371.
Imperial Economic Committee, 381.
Imperial preference, 71.
Imperial Shipping Committee, 381.
Imperialismul, 73, 209.
Imperiul Britanic, 11, 16, 27. 32, 96, 133, 135, 210, 220, 330, 347, 350 urm.
Imperiul Colonial, vezi *Imperiul Britanic.*
Imperiul lui Mogul, 372.
Imperiul Roman, 136, 382.
India, 16, 351, 356, 361, 365, 371, urm.,
India Act, 361.
India Office, 361.
Indiile de Vest, 354.
Individualismul, 76.
Industria, 47, 61, 63, 76 criza, 59 urm., carbunelui, 12, 60 lânei, 12, 16.
Influenţa engleză în lume, 448 urm.
Inge, W. R., 14, 308, 371, 439, 440, 465.
Instituţiile, 94, 138 urm.

www.digibuc.ro

Instrument of Government, 101.
Intelligence Service, 418.
Inter-Iordanul, 363.
Intervenţionismul Economic, 72 urm.
Invasiile, 10, 17 urm. 448.
Învăţământul, 86, 283 urm., obligavitatea, 287, 290, 294 gratuitatea, 290, 294.
Ioan fără Ţară, 21, 81, 102, 144, 156, 313, 325.
Iobagii, vezi servii.
Iorga, N., 82, 144, 460, 461, 462, 476.
Irak, 358.
Iraţionalismul, 33 urm., 96.
Irish Times, 412.
Iralanda, 13, 17, 28, 32, 265, 287, 291, 350. 359.
Italia, 223, 455, 456.
Italienii, 16.
Iuţii, 17, 228.

Jamaica, 354, 362.
Jeans, James, 433.
Jenks, Ed., 91, 159, 161, 163, 166, 181, 182, 184, 189.
Jennings, W. J., 248, 472.
Jevons, Stanley, 68.
Jewish Chronicle, 412.
Jonhson, Samuel, 407.
Johore, 364.
Judecata prin juriu, 20, 80, 84, 94, 111, 268, 279.
Judecătorul de Pace, 98, 230, 232, urm., 243, 272, 280.
Judicature Acts, 270.
Judicium parium, 256, 279.
Juraţii, vezi Judecata prin juriu
Justin, 18.
Justiţia, 18, 111, 254 urm.
Justiţia criminală, 272 urm.

Kamerun, 357, 363.
Kant, I., 455.
Kedale, 364.
Keith, Sir Arthur, 309.
Keith Berriedale, A., 364, 475.
Kelantan, 364.
Kendall, May, 473.
Kermack, W. R., 475.
Kent, regatul din, 18.
Kent, Ducele de, 125.
Kenya, 362.
Kiauchou, 356.
King in Council, 122, 132.
King in Parliament, 123, 141, 197, 346.
King's Bench Division, 270.
Kining, 118.
Kipling, Rudyard,14, 391.
Knights, 47, 144, 146.
Knox, John, 322.
Kowloon, 356.

Laburiştii, vezi *Partidul Laburist*
Lacadive, 356.
Lady's Pictorial, 412.
Lafayette, General, 454.
Lancaster, Dinastia, 21, 45, 131.
Lancaster, Ducatul de, 133.
Lancaster, Joseph, 290.
Landlords, 36, 202, 231.
Langton, Stephen, 102.
Laprade, William Thomas, 475.
Lărgirea corpului electoral, 93 urm.
Laski, H. J., 248, 309, 472.
Latifundiile, 23.
Lazăr, Gh., 460.
Law, Bonar, 210.
Lawrence, D. H., 441.
Lazu, G., 461.
League of Nations Union, 402.
Lecky, W. E. H., 79, 275, 424, 450.
Leclerc, Max, 474.
Leeds Mercury, 412.
Leeward, 355, 362.
Legalismul, 256 urm., 393, 435.
Legi fundamentale, 106 urm.

www.digibuc.ro

Leibniz, G. W., 455.
Le Play, F., 472.
Lessing, G. E., 455.
Letters of Junius, 407.
Levett, A. Elisabeth, 473.
Levy-Ullmann, Henri, 261.
Liberalismul economic, 57, 72, 211.
Libertăţile persoanei, 41, 107, 111 urm.
Libertăţile poporului, 38, 40.
Liga Naţiunilor, 136, 221, 354, 363, 380, 426, 464, 466.
Limba engleză, 20, 22, 464.
Lista civilă, 133 161.
Littleton, Th., 257, 335.
Liverpool Courier, 412.
Liverpool Daily Post, 412.
Livingstone, D., 384.
Lloyd George, David, 74, 154, 184, 191, 211, 212, 224, 411.
Local Gouvernment Board, 236, 242, 333.
Locke, John, 90, 164, 308, 430, 432, 449, 450, 452, 455.
Lodge, Oliver, 433.
Lolme, J. L. De, 107, 112, 129, 149, 189, 453.
London Gazette, 406.
London News Agency, 413.
Londra, 20, 234, 238 urm., 251, 457.
Londra, Universitatea, 289.
Long, Walter, 168.
Lord-Lieutnant, 232, 243.
Lord of the Privy Seal, 191.
Lordul Cancelar, 31, 169, 259, 266, 268, 270, 272, 280.
Lordul *Chief Justice*, 270.
Lordul Primar, 104, 239, 272.
Low Church, 320.
Lowe, Sir Robert, 287.
Lowell, A. L., 109, 170, 187, 343.
Ludovic XIV, 453.
Ludovic XV, 453.
Lufft, Hermann, 475.
Luther, Martin, 317.
Macadam, J. L., 248.
Macaulay, Lord, 110, 123, 129, 162, 165, 187, 200, 402, 406, 408, 461.
Macdonald, J. R., 52, 58, 95, 184, 210, 215, 217 urm., 224.
Macedonski, A., 461.
Macgregor, D. H., 473.
Mackenzie, Robert, 10, 16, 165, 351, 375, 453.
Mackintosh, Sir James, 276.
Macnamara, T. J. 472.
Madariaga, Salvador de, 430, 476.
Madras, 372.
Magistraţii, 258, 280 urm.
Magna Charta, 21, 38, 39, 80, 81, 102 urm., 120, 129, 145, 147, 256, 325.
Magnum Concilium, 143, 326, 340.
Mahomedani, 374, 377.
Maine, H. S., 262, 266.
Maiorescu, T., 461.
Maitland, F. W., 103, 118, 119, 141, 153, 258, 260, 268.
Malacca, 355.
Malay, 357, 364.
Malta, 355, 362, 370.
Malthus, Thomas Robert, 69.
Manchester Guardian, 412.
Mandeville, B. de 453.
Mann, Tom, 215.
Manor, 19, 37, 229.
Marat, J. P., 454.
Marcovici, Simion, 460.
Margareta, Principesa Angliei, 125.
Maria, Regina Angliei, 24, 318.
Maria, Regina României, 125, 462.
Marlow, Chr., 455.
Married Women's Property Act, 443.
Marriot, J. A., 41, 145, 147, 154, 155, 156, 161, 165, 170, 179, 184, 203.
Master of the Rolls, 271.
Mattews, W. R., 308.

www.digibuc.ro

Maud, P. R., 237, 243, 246, 247, 250, 251, 295.
Maupertius, P. L. M. de, 452.
Mauriciu, insula, 356, 362.
Maurois, A., 476.
May, Th. E., 472.
Melchett, Lord, 475.
Melville, Lord, 408.
Mental Deficiency Act, 303.
Merchant Guild, 48, 233.
Metcalfe, 248.
Metropolis Local Government Act, 238.
Michael, W., 147.
Mill, James, 91, 372, 435.
Mill, John Stuart, 215, 238, 244, 432, 435, 447.
Milton, John, 393, 417, 449.
Miners' Federation, 214.
Miniştrii, 184, 191 urm. 196.
Ministry of Health, 242.
Mirabeau, H. G., 452, 454.
Mişcarea Chartistă, 91 urm., 166, 214, 303.
Monarhia, 18, 24, 96, 115, 117, urm., 189, 194, 325, 329, 342 atribuţiile şi titlurile 121 urm., evoluţia 125 urm., origina divină, 123 simţământul monarhic, 129 urm. rolul în Imperiul Britanic, 134 urm.
Montagu, Edwin, 376.
Montesquieu, Ch. de Secondat, Baron de, 9, 112, 307, 452.
Montfort, Simon, de, 156.
Montrose, Ducele de, 32, 176.
More, Thomas, 275, 318.
Morley, John, 185, 411.
Morning Post, 410.
Morris, William, 432.
Mortmain Act, 21.
Moseley, Sydney, A., 475.
Mosley, Sir Oswald, 222.
Muncitorii, 26, 37, 49 urm., 91, 214 urm.
Mundbora, 119.
Municipal Reform Act, 235.
Murray, Gilbert, 309.

Nababul din Carnatic, 374.
Naldrett, E. J., 232, 238, 240.
Napoleon I, 418, 456.
Natal, Provincia, 356.
Natalitatea, 69.
Nation, 411.
National Council of Women of Great Britain, 444.
National Fair Trade League, 71.
Navigation Act, 22, 25, 73, 351, 449.
Negri Sembilan, 364.
Nehru Report, 377.
Nelson, Admiral, 351, 425.
Newcastle Chronicle, 412.
Newfoundland, 350, 355, 360.
Newfoundland Act, 360.
Newman, Cardinalul John, 304, 310.
Newton, Isac, 417, 429. 453, 455.
Nicobar, 356.
Nigeria, 357, 362.
Nobilimea, 19, 37 urm., 44 urm., 48, 85, 120, 148, 337.
Noel Conrad, 472.
Noile Hebride, 364.
Normanzii, 18, 20, 37.
North, Lordul, 479.
North Briton, 407.
Northcliffe, Lordul, 409, 411.
Noua Guiana Britanica, 357.
Noua Zeelanda, 135, 357, 359, 367.

Odgers, W. B., 232, 238, 240.
Olaf, 18.
Olanda, 10, 16, 356.
Olandezii, 350, 372, 386.
Old Age Pensions, 211, 250.
Old Baley, 272.
Oman, 358.

www.digibuc.ro

Onslow, Lordul, 246.
Opinia Publică, 188, 194, 255. 334, 339, 392, urm.
Orania, Statul liber, 357.
Oraşele, 39; administraţia, 233, urm.
Orissa, 373.
Ostrogorski, M., 203, 206, 208.
Overseas Settlement Committee, 59.
Overseers of the Poor, 232.
Owen, Robert, 213, urm.
Oxford Movement, 310. 322.
Oxford, Universitatea, 87, 129. 160, 287, 288, 301.

Pacifismul Angliei, 465, urm.
Palestina, 357, 363.
Palgrave, F., 471.
Pall Mall Gazette, 411.
Palmerston, Lordul, 195, 375, 388, 432.
Papa, 39, 126, 313, 316.
Parke, Sir James, 150.
Parlamentul, 21, 25, 43, 80, 82, urm., 89, 96, 105, urm., 121, 138, urm.; Caracteristicele, 140. Inceputurile, 142, urm.; Omnipotenţa, 140 urm.; Procedura, 169 urm. Evoluţia şi Problemele, 172 urm.; Suveranitatea, 141, 178, 261.
Parlamentul Imperial, 360.
Parlamentul Lung, 180, 200.
Parliament Act, 108, 152 urm., 167.
Parnell, Charles, 409.
Parohia, 93, 229, 231, 242, 247.
Partidele Politice, 90, 161, 180. 190, 195, 199, urm., 226, 407 Organizarea, 204 urm, Doctrina şi Programul, 209 urm.
Partidul Comunist, 154, 219, urm.
Partidul Conservator, 205, 208, 209 urm., 218, 225 urm.
Partidul Liberal, 49, 71, 154, 206, 210 urm., 216, 250.
Partidul Laburist, 28, 51 urm., 154, 210, 213 urm., 220.
Partidul Independent Laburist, 50, 215 urm.
Paston, Sir John, 84.
Patriotismul, 14, 95 urm.
Pauperismul, 66, 249.
Pax Britannica, 354, 390.
Peel, Sir Robert, 71.
Peerage Bill, 149.
Pehang, 364.
Penang, 355.
Perak, 364.
Perlis, 364.
Petition of Right, 107, 111.
Petrescu, Nicolae, 154, 221, 285, 459,
Picţii, 17.
Pike, L. O., 472,
Pitt, William (Lordul Chatham), 188, 204.
Pitt, William, 26, 34, 90, 164, 165, 188, 189 urm., 202, 204, 337, 361, 373, 388, 394, 408.
Place, Francis, 50, 91, 213.
Plantagenet, Dinastia, 20 urm. 22.
Platon, 288.
Plummer, Charles, 1, 10, 115.
Pluralismul, 31 urm., 263, 370, 416.
Poenaru, Petrache, 460.
Pogor, V., 476.
Pollard, A. F., 23, 43, 82, 162, 351, 457.
Poor Law Act, 248, 251.
Poor Law Amendment Act, 249.
Poor Laws, 24.
Poor rate, 248.
Poporul englez, istoria, 9 urm; insularitatea, 9; imaginaţia, 417 urm.; individualismul, 399; istorismul, 418; expansiunea, 350 urm.; religiositatea, 307 urm.' 433; simţul practic, 126, 263, 428 urm., unitatea, 98.

www.digibuc.ro

Populaţia, 69, 395,
Port-gereſa, 239.
Port-reeve, 239.
Portugalia, 10, 455.
Portughezii, 350, 372, 386,
Postgate, Raymond W., 215.
Pragmatismul, 429.
Prayer Books, 318.
Precedentul, 30, 54, 261 urm.
Prerogative writ, 252.
Presa, 394, 402 urm.
Priestley, J. P., 437, 476.
Primarul, 245.
Primul Ministru, 100, 184 urm., 196
Privy Council, 31, 172, 179, 276.
Probate, Divorce and Admirality Division, 270,
Probyn, J. W., 231.
Proletariatul, 40 urm., 50,
Property Acts, 264.
Proprietatea, 37, 120.
Protecţionismul, 57, 71 urm., 211.
Protectoratul, 267.
Protestantismul, 24 urm., 79, 308.
Protopopescu, Dragoş, 461, 476.
Provisional Order, 170, 243.
Public Authorities Protection Act, 252.
Punch, 412.
Puritanii, 24

Quakerii, 324.
Quebec, 367.
Queen, 412.

Raleigh, Sir Walter, 350, 352.
Rambler, 407.
Ramsay, James H., 471, 472.
Raportul Montagu-Chalmsford, 376.
Raportul Simon, 375.
Rasa, 12 urm.
Răscoale ţărăneşti, 22, 23, 38, 40.
Rates, 247, 252.
Raţionalismul, 309 urm., 432, 450.
Raţionalist Press Association, 309, 402.
Războiul celor două Rose, 21.
Războiul de o sută ani, 22.
Războiul civil, 25, 101.
Războiul cu America, 26, 152, 353.
Războaiele napoleoniene, 26, 152. 166 185.
Războiul cu Burii, 209, 357, 365.
Războiul mondial, 27, 217, 366, 376, 380, 388.
Reade, Charles, 411.
Redistribution of Seats Act, 92.
Reformaţia, 23, 80, 259, 316 urm., 449.
Reform Club, 205
Reformele electorale, 48, 50, 92, 167 urm., 174, 394.
Reformele sociale, 51, 74, 214, 250.
Regatul Unit, 24, 32, 98.
Regele, vezi *Monarhia*.
Regalitatea, vezi *Monarhia*.
Regimul constituţional, 132, 199. 394.
Registration Societies, 205.
Remedial Jurisdiction, 266.
Renan, E., 310,
Renier, G. J., 434, 437, 438, 440, 476.
Representation of the People Act, 167, 206.
Republica, 24.
Restauraţia, 25, 132, 178, 200.
Reuter, Agenţia, 412.
Reuter, Julius von, 412.
Review of the Affairs of State, 406.
Revoluţia din 1688, 25, 48, 88, 114, 121, 126, 132, 152, 160, 173, 199, 330.
Revoluţia Franceză, 26, 34, 48, 90, 166, 189, 205, 454.
Revoluţia Industrială, 26, 60 urm., 163, 213.
Reynold, Gonzague de, 81.

www.digibuc.ro

Rhodesia, 357, 360.
Richard Inimă de Leu, 21.
Richardson, S., 452.
Richmond, Ducele de, 164, 165.
Robbins, Lionel, 63, 473.
Robertson, John M., 450, 454.
Robson, W. A., 248.
Rockingham, Lordul, 204.
Roma, 23, 312, 314.
Roman Catholic Relief Act., 401.
România, 338, 458, urm.
Romanii, 17 urm., 256.
Romilly, Sir Samuel, 276, 402.
Roosvelt, Franklin, 110.
Rosetti, C. A., 460.
Rosetti, Radu General, 476.
Rothermere, Lordul, 411.
Rothschild, Lionel de, 321.
Rothschild, Nathaniel, de 321
Rousseau, J. J., 452, 453.
Royal Society, 451
Runnymede, 102.
Rural district, 242.
Rusia, 219, 456.
Ruskin, John, 74, 286, 432.
Russell, Bertrand, 84, 309, 429, 437, 441.
Russell, Lordul John, 166, 205.
Rynd, R. F., 310.

Sale of Goods Act, 264.
Salisbury, Lordul, 156, 185, 410.
Salvation Army, 325.
Samuel, Herbert, 212, 224.
Săracii, 42, 73, 248 urm.
Sarawac, 364.
Saturday Review, 411.
Saxa-Coburg, Ducele de, 125.
Saxonii, 17, 228.
Schiller, F. C. S., 429, 475.
Schlegel, W., 455.
Scilly, Insulele, 242.
Sciras, 242.
Şcoala, vezi *Învăţământul.*
Scoţia, 13, 17, 32, 79, 98, 164, 287, 290, 350.
Scotsman, 412.
Scottish Education Department, 291.
Scutagia, 21
Secretary of State for Scotland, 98.
Seebohm, Frederic, 473.
Seebohm, Rowntree B., 478.
Seeley, J. J., 10, 15, 24, 351, 372, 382 urm. 475.
Selangor, 364.
Self-control, 422, 435.
Self-gouvernment, 256, 295, 331, 333, 368.
Self-help, 422.
Sepoys, 372.
Septennial Act, 34, 141, 163.
Servii, 36, 38, urm.
Seychelles, 355.
Shadwell, L. L., 289.
Shaftesbury, Lordul, 214, 353.
Shaftesbury, A. A. C., 453, 455.
Shakespeare, W., 10, 416, 417, 449, 453, 455, 460, 461.
Shaw, A., 474,
Shaw, G. B., 217.
Sheriff, 20, 230, 232, 244.
Shire, 229.
Shir-gemote, 255.
Siegfried, A., 60, 63, 64, 69, 384.
Sierra Leone, 355.
Sikhim, 356.
Sikhsii, 377.
Simon, Sir John, 95, 184, 210, 212, 224, 376.
Simţul practic, 29, 33, 55.
Singapore, 355.
Situaţia geografică, 10 urm.
Sketch, 411.
Smiles, Samuel, 422, 476.
Smith, Adam, 71, 72, 401, 454.
Smith, Sir Thomas, 38, 439.
Social Democratic Party, 216.
Socialismul agrar, 74.

www.digibuc.ro

Socialismul de Guild, 84.
Socialismul de Stat, 93.
Societatea Anglo-Română, 462.
Societatea engleză, Condiţiile fizice, 9—12; Democratizarea, 28, urm., 40; Constantele, 28 urm; Istorismul şi realismul 55; Organizarea economică, 56 urm; Organizarea politică, 79 urm.
Socotra, 356.
Solicitor-General, 281.
Solomon, Insulele, 357, 362.
Solul, 11.
Şomajul, 42, 59, 61 urm., 65 urm., 231. 249.
Somalul, 357.
Somerset Maugham, W., 309.
Southampton, Lordul, 179.
Southey, Robert, 410.
South Place Ethical Society, 309.
Spania, 10, 96, 455.
Spaniolii, 350, 357, 386.
Speaker, 153, 169.
Spectator, 406.
Spencer, Herbert, 292, 293, 433, 461.
Sphere, 411.
Sportul, 301, 428.
S-ta Elena, Insula, 354, 363.
Squires, 47.
Standard, 410.
Stanley, H. M., 384.
Star, 411.
Star Chamber, 267, 273, 276 urm.
Statele Generale, 144 urm., 157.
Statele-Unite, 58, 60, 65, 71, 75, 87, 110, 133, 162, 206, 261, 265, 289, 302, 387, 455.
Statist, 411.
Statul, 73 urm., 140, 295, 325 urm., 401.
Statute of Westminster, 108, 381.
Statute Law, 100, 259.
Steele, R., 406.
Stendhal (Henry Bayle), 417.
Stephen, Sir James, 411.
Stern, Ad., 460.
Stevens, 371.
Stewart, Herbert, L., 176.
Stirling, Edward, 409.
Stoddart, Sir John, 409.
Stoye, Johannes, 16, 358, 379, 390, 430.
Strabon, 9.
Stuart, Dinastia, 24, 47, 114, 121, 351.
Stubbs, William, 82, 104, 124, 127, 146, 312.
Studenţii, 299 urm.
Substratul etnic, 12 urm.
Sudan, 357.
Sunderland, Lordul, 143, 180.
Supremaţia economică, 353.
Supreme Court of Appeal, 271.
Surveyors of Highways, 232.
Suveranitatea poporului, 25, 112, urm., 114, 340.
Swaziland, 360.
Swift, J., 407. 420.

Tablet, 412.
Tacit, 115, 229, 255.
Taine, H., 476.
Tanganyika, 357, 363.
Ţara Galilor, 13, 17, 21, 98, 242, 301, 320.
Ţara Zuluşilor, 357.
Ţăranii, 37, 41, 82.
Tasmania, 357.
Tatler, 406, 411.
Telford, Th., 248.
Temple, Fr. Arhiepiscopul, 440.
Tenants, 229.
Tennyson, A., 440.
Terra Regis, 19.
Test Acts, 320.
Thomson, Ed., 475.
Thomson, Richard, 472.
Thrals, 38.
Tiers état, 157.
Times, 408 urm., 412.

www.digibuc.ro

Times Literary Supplement, 411.
Tocqueville, Alexis de, 46, 47, 146.
Todd, Alpheus, 123, 318.
Togo, 357, 362.
Tonga, 364.
Tönnies, F., 475.
Tory, 180, 188, 189, 200 urm.
Townmoot, 229.
Township, 229.
Toynbee, Arnold, 60.
Trades Union Act, 215.
Trade Unions, 50, 58, 67, 91, 213 urm. 220.
Tradiţionalismul, 29 urm., 283.
Trans-Iordanul, 358.
Transvalul, 357.
Tratatul dela Versailles, 357.
Treason Act, 274.
Trenggau, 364.
Trevisano, Andrea, 14.
Tribunale excepţionale, 276 urm.
Trinidadele, 355, 362.
Tristan de Cunha, 356.
True Patriot, 406.
Tucydide, 9.
Tudor, Dinastia, 23, urm., 42, 47, 73, 114, 121, 131, 231, 393.
Turgot, A. R. J., 365, 454.
Turle, James, 476.

Uganda, 357.
Ulster, 98, 360.
Unemployment Insruance Act, 250.
Ungaria, 74.
Union Jack, 343.
Unioniştii, 72.
Unitarianii, 324.
Uniunea Sud-Africana, 366.
Universităţile, 288 urm., 298. urm. 304.
University Tests Act, 288.
Urban district, 242.
Utilitarismul, 432.

Vârgolici, St. G., 461.
Veneţienii, 16.
Vestries, 238.
Viceroy's Council, 361.
Victoria, Regina Angliei, 27, 150, 185, 195, 356, 379, 464, 466.
Villanus, 36.
Virginia, 24, 351.
Viscount, 47.
Voltaire, 112, 307, 452 urm. 454.
Votul plural, 244.
Votul universal, 28, 83, 92 urm., 114, 168, 223.

Walker, A. S., 475.
Wallas, Graham, 472.
Walpole, Robert, 182 urm., 187.
Walter, A. F., 409.
Walter, John, 408 urm.
War Cry, 412.
Wards, 244.
Warwick, Sir R., 151.
Watkins, W. P., 473.
Watt, James, 60.
Webb, C. C. J., 473.
Webb, Sidney, and Beatrice, 65, 215; 217, 232, 234, 249, 250.
Weekend, 58.
Weekly News, 405.
Weekly Political Register, 408.
Weihaiwei, 356.
Wellesley, Lordul, 373.
Wells, H. G., 217, 309.
Wergild, 36, 119.
Wesley, John şi Charles, 323.
Westminster Gazette, 411.
Wharton, Lordul, 206.
Whig, 180, 188, 200 urm.
Whip, 203.
Whitney, Elie, 60.
Wieland, Chr. M., 455.
Wilberforce, W., 167.
Wildhagen, Karl, 476.
Wilkes, John, 90, 165, 202, 407.
Wilkinson, Jarrow, 445.
Williams, Basil, 475.

www.digibuc.ro

Willoughby, Hugh, 387.
Wilmington, Lordul, 187.
Wilson, Mona, 473.
Windsor, Dinastia, 125.
Windward, 355.
Witenagemote, 18, 93, 143, 340.
Wite-theows, 38.
Withney, Elie, 60.
Wollstonecraft, Mary, 442.
Wolsey, Cardinalul, 317.
Woodfall, 407.
Woodruff, Douglas, 475.
Wordsworth, W. 410, 417.
Work-houses, 249.
Writ, 147, 268.
Wundt, W., 476.
Wycliffe, John, 22, 23, 314, 316.

Xenopol, A. D., 461, 476.

Year-Books, 261.
Yeats, 420.
Yeomen, 36, 37.
York, Dinastia, 21.
York, Ducele, 200.
Young, Arthur, 410, 460.

Zanzibar, 357, 358, 363.
Zeletin, St., 459.
Ziarele englezе, 405 urm.
Zimmern, Alfred, 475.
Zinoview, G., 222.

www.digibuc.ro

CUPRINSUL

Pag.

CAP. I: PRIVIRE ISTORICĂ ASUPRA SOCIETĂŢII ENGLEZE 9—35

§ 1 *Condiţiile fizice* 9
§ 2 *Substratul etnic şi Conştiinţa rasei* 12
§ 3 *Epoca anglo-saxonă* 17
§ 4 *Epoca medievală* 19
§ 5 *Începuturile moderne* 22
§ 6 *Epoca modernă* 25
§ 7 *Istoria contemporană* 27
§ 8 *Constantele în evoluţia societăţii engleze* 28

CAP. II: CLASELE SOCIALE . . . . . 36—55

§ 9 *Clasele sociale sub regimul feodal* 36
§ 10 *Decăderea micilor fermieri liberi şi începuturile proletariatului* 40
§ 11 *Clasa de mijloc la începutul erei moderne* 43
§ 12 *Nobilimea* 44
§ 13 *Clasa burgheză* 47
§ 14 *Clasa muncitorească* 49
§ 15 *Conştiinţa naţională şi clasele sociale* 52

CAP. III: ORGANIZAREA ECONOMICĂ A SOCIETĂŢII . . 56—78

§ 16 *Concepţiile economice* 56
§ 17 *Criza industriei* 59
§ 18 *Şomajul* 65
§ 19 *Sfârşitul Politicei de Free Trade* 70
§ 20 *Intervenţionismul economic* 72
§ 21 *Reajustare şi Uniune economică a Imperiului* . . . 76

www.digibuc.ro

Pag.

CAP. IV: ORGANIZAREA POLITICĂ A SOCIETĂȚII . . 79—98

§ 22 *Democrația engleză* 79
§ 23 *Intre Aristocrație și Democrație* 84
§ 24 *Lărgirea Corpului electoral* 89
§ 25 *Educația politică a Poporului* 93
§ 26 *Datele organizării politice* 97

CAP. V: CONSTITUȚIA ENGLEZĂ . . . . . 99—116

§ 27 *Obicei și Statut* 99
§ 28 *Magna Charta* 102
§ 29 *Legi fundamentale* 106
§ 30 *Caracterul elastic al Constituției engleze* 108
§ 31 *Libertățile persoanei* 111
§ 32 *Suveranitatea Poporului* 112
§ 33 *Domnia Legei* 114

CAP. VI: MONARHIA . . . . . .117—137

§ 34 *Monarhia engleză în trecut* 117
§ 35 *Atribuțiile și Titlurile Monarhiei* 121
§ 36 *Motivele determinante în Evoluția Monarhiei* . . . 125
§ 37 *Simțământul monarhic* 129
§ 38 *Rolul Monarhiei în Imperiul Britanic* 134

CAP. VII: PARLAMENTUL . . . . . .138—177

§ 39 *Instituțiile în Societatea engleză* 138
§ 40 *Caracteristicele Parlamentului englez* 140
§ 41 *Inceputurile Parlamentului* 142
§ 42 *Camera Lorzilor* 147
§ 43 *Camera Comunelor* 156
§ 44 *Procedura Parlamentului* 169
§ 45 *Evoluția și Problemele Parlamentului englez* . . . 172

CAP. VIII: CABINETUL . . . . . .178—198

§ 46 *Precedentele Instituției* 178
§ 47 *Statornicirea Cabinetului* 181
§ 48 *Principiile Cabinetului* 183
§ 49 *Evoluția Cabinetului* 187

www.digibuc.ro

Pag.

§ 50 *Compoziția Cabinetului* 190
§ 51 *Coroana și Cabinetul* 193
§ 52 *Rezultatele practice ale Cabinetului* 195

CAP. IX: PARTIDELE POLITICE . . . . . .199—227

§ 53 *Începuturile Partidelor politice* 199
§ 54 *Organizarea Partidelor* 204
§ 55 *Doctrina și Programul* 209
§ 56 *Partidul Laburist* 213
§ 57 *Partidul Comunist* 219
§ 58 *Partidele și Massele electorale* 223

CAP. X: ADMINISTRAȚIA LOCALĂ . . . . . .228—253

§ 59 *Începuturile* 228
§ 60 *Administrația Orașelor în trecut* 233
§ 61 *Reformele din Secolul al XIX-lea* 235
§ 62 *Administrația Londrei* 238
§ 63 *Administrația locală în prezent* 242
§ 64 *Asistența socială* 248
§ 65 *Controlul Autorității centrale* 250

CAP. XI: JUSTIȚIA . . . . . .254—282

§ 66 *Caracteristicile Dreptului Englez* 254
§ 67 *Common Law* 259
§ 68 *Dreptul de Echitate* 265
§ 69 *Curțile de Justiție* 267
§ 70 *Justiția Criminală* 272
§ 71 *Tribunalele Excepționale* 276
§ 72 *Tribunale Inferioare — Magistrați* 278

CAP. XII: INVĂȚĂMÂNTUL . . . . . .283—306

§ 73 *Note caracteristice* 283
§ 74 *Învățământul în trecut* 286
§ 75 *Organizarea în prezent — Școala Primară* 293
§ 76 *Învățământul secundar* 296
§ 77 *Învățământul superior* 298
§ 78 *Învățământul suplimentar* 302
§ 79 *Probleme și Reajustări* 304

www.digibuc.ro

Pag.

CAP. XIII: BISERICA . . . . . .307—324

§ 80 *Religiositate și Raționalism* 307
§ 81 *Biserica Medievală* 311
§ 82 *Relațiile Bisericei cu Statul* 314
§ 83 *Reformația* 316
§ 84 *Biserica Anglicană* 319
§ 85 *Celelalte Biserici* 322

CAP. XIV: STATUL ENGLEZ . . . . . .325—349

§ 86 *Statul Englez în trecut* 325
§ 87 *Statul și Societatea* 327
§ 88 *Evoluția Ideii de Stat în Anglia* 331
§ 89 *Dreptul nescris și Concepția Statului* 335
§ 90 *Incadrarea Statului în Societate* 339
§ 91 *Caracterul concret al Statului* 341
§ 92 *Democratizarea Statului* 343
§ 93 *Statul și Voința Națiunii* 345
§ 94 *Statul Englez și Imperiul Britanic* 347

CAP. XV: IMPERIUL BRITANIC . . . . . .350—391

§ 95 *Motivele determinante în expansiunea Angliei* . . 350
§ 96 *Elementele constitutive ale Imperiului* 354
§ 97 *Organizarea și administrarea Imperiului* 358
§ 98 *Tendințele de auto-guvernare* 365
§ 99 *Dificultăți și Complicațiuni* 368
§ 100 *Cucerirea și stăpânirea Indiei* 371
§ 101 *Spre o Constituție a Imperiului Britanic* 379
§ 102 *Problema Imperiului Britanic* 381
§ 103 *Contribuția Imperiului la Civilizația omenirii* . . . 385

CAP. XVI: OPINIA PUBLICĂ. . . . . .392—414

§ 104 *Opinia Publică în trecutul Angliei* 392
§ 105 *Opinia Publică în Societatea engleză de azi* 395
§ 106 *Conformismul social* 397
§ 107 *Influențarea Opiniei Publice prin Propagandă* . . 400
§ 108 *Presa și Opinia Publică* 402
§ 109 *Ziarele engleze în trecut și prezent* 405
§ 110 *Influența Presei asupra Opiniei Publice* 413

www.digibuc.ro

Pag.

CAP. XVII: CARACTERUL ENGLEZ . . . . . .415—447

§ 111 *Complexul psihologic* 415
§ 112 *Puterea de voință* 421
§ 113 *Iubirea pentru adevăr* 423
§ 114 *Spiritul de «fair play»* 426
§ 115 *Simțul practic* 428
§ 116 *Caracter.* 433
§ 117 *Idealul de gentleman* 439
§ 118 *Femeea engleză* 442

CAP. XVIII: INFLUENȚA ENGLEZĂ IN LUME . . . .448—468

§ 119 *Inceputurile influenței engleze* 448
§ 120 *Secolul al XVIII-lea* 451
§ 121 *Influența engleză în secolul al XIX-lea* 456
§ 122 *Influența engleză în România* 458
§ 123 *Influența engleză în prezent* 462
§ 124 *Pacifismul Angliei* 465

BIBLIOGRAFIE 471
INDICE 477

www.digibuc.ro

MONITORUL OFICIAL ŞI
IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAŢIONALĂ
BUCUREŞTI — 1938

www.digibuc.ro

Lei 120 www.digibuc.ro C. 50.074